THEOLOGIA

MORALIS UNIVERSA.

TOMUS II.

Parisiis. — Excudebant Firmin Didot fratres, via Jacob, 56,

THEOLOGIA
MORALIS UNIVERSA

PIO IX PONTIFICI MAXIMO

DICATA.

Auctore Petro Scavini,

Theologo collegiato, J. U. D., Equite SS. Mauritii et Lazari,
Romanæ Academiæ religionis catholicæ, Arcadiæ et catholici Parisiensis instituti socio,
ecclesiæ cathedr. Novariæ canonico præp., urbis et diœc. vicario generali.

EDITIO PARISIENSIS JUXTA QUINTAM NOVARIENSEM,

REVISAM ET AUCTAM,

ACCEDIT COLLATIO CODICIS CIVILIS GALLICI.

TOMUS SECUNDUS.

De Peccatis in specie, de Censuris, de Virtute religionis;
de Justitia.

Property of
CLgA
Please return to
Graduat Theological
Union ary

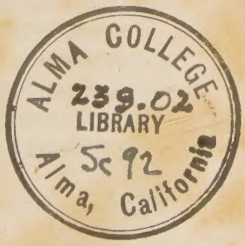

PARISIIS,

APUD JACOBUM LECOFFRE ET SOCIOS, BIBLIOPOLAS,

VIA VULGO DICTA DU VIEUX-COLOMBIER, 29.

1853.

4920

THEOLOGIA MORALIS UNIVERSA.

SEQUENTIA

TRACTATUS QUARTI.

DE VITIIS ATQUE PECCATIS IN GENERE ET SPECIE AC DE CENSURIS.

FATHER'S LIBRARY

DISPUTATIO SECUNDA.

DE PECCATIS IN SPECIE SEU DE VITIIS CAPITALIBUS.

Q. *Quot sunt vitia capitalia?*

R. Vitia capitalia septem enumerat Angelicus : et sunt *superbia*, *avaritia*, *luxuria*, *gula*, *ira*, *invidia et acedia* [1].

Dicuntur *capitalia*, non quia sint ceterorum peccatorum gravissima, vel semper mortalia; sed quia aliorum existimantur quasi causa, fons, caput et principium. Gregorius Magnus ea nuncupabat *exercitum diaboli, cui superbia dominatur tanquam regina* [2].

Generalia remedia contra vitia capitalia notantur hoc versiculo :

Oro, rem penitus pendo, contraria sector.

[1] 1, 2, q. 84, a. 4.

[2] *Vid.* S. Bonaventura, *De pugna contra 7 vitia capit.* — Toletus, *Instructio Sacerdotum, ac de septem peccatis mortalibus.* — *Traité sur les sept péchés capitaux.* Lyon.—Liguori, *Op. Mor.*, l. 5, nn. 65 et seqq.

CAPUT PRIMUM.

De superbia.

Q. 1. *Quid est superbia?*

R. Superbia definitur a S. Thoma: *inordinatus appetitus propriæ excellentiæ* [1]. Nomine *appetitus* intelligitur amor, desiderium et complacentia. Sic autem dicitur, quasi tendens *supra id, quod est.*

Est autem superbia peccatum ex genere suo mortale; superbi enim ab Apostolo inter illos enumerantur, *qui digni sunt morte* [2]. — Est peccatum omnium primum juxta illud: *initium omnis peccati superbia* [3]. — Est peccatum omnium maximum, ex parte maximæ aversionis a Deo [4]. — Est etiam peccatum ceteris periculosius; tum quia, dicente S. Gregorio Magno, *alia vitia eas solummodo virtutes impetunt, quibus ipsa destruuntur, ut videlicet ira patientiam...; superbia autem quasi generalis et pestiferus morbus corpus omne virtutum corrumpit* [5]; tum quia, teste D. Augustino [6], *alia quæcumque iniquitas in malis operibus exercetur, ut fiant; superbia vero etiam bonis operibus insidiatur, ut pereant* [7].

Q. 2. *Quomodo dividitur superbia?*

R. Superbia dividitur in perfectam, et in imperfectam.

Perfecta committitur: — 1. quando quis præ superbia recusat Deo propriam dependentiam etiam in re minima; 2. — quando quis putat bona quæ habet vel a se ipso habere, vel a Deo meritis propriis fuisse debita; — 3. quando finis ultimus ponitur in propria excellentia; vel quando propria illa excellentia in rebus graviter malis constituitur, aut quæritur ab illis et in illis. Porro superbia perfecta est semper mortalis; cum semper adversetur graviter Dei charitati, honori et excellentiæ.

Imperfecta committitur, quando quis sine Dei aliorumque

[1] 2, 2, q. 162, a. 2. — [2] Rom. 4. — [3] Eccl. 10.
[4] S. Thomas, 2, 2, q. 169, a. 6. — [5] L. 34, Moral., c. 17. — [6] Epist., 221.
[7] Quare justi maxime invigilent (cum eos præsertim superbia aggredi soleat), postquam et Angelum et primum hominem vicerit.

contemptu, et quin superioribus subjici recuset, *vel* plus æquo se extollit, *vel* in propria et de propria excellentia nimis sibi placet. Hæc superbia non est, nisi venialis; quia non est graviter inordinata, nec graviter repugnat charitati.

Q. 3. *Quænam sunt superbiæ filiæ?*

R. Superbia mater est fœcundissima aliarum turpium noxarum, quas ejusdem filias vocant. *Ista mater nescit esse sterilis*, sic de superbia Augustinus; *sed ubi fuerit, continuo parit.* Præcipuæ ejus filiæ sunt præsumptio, ambitio, vanagloria:

Præsumptio est inordinata cupiditas aliquid faciendi proprias vires excedens: et est lethalis, sive ratione gravis damni proximo illati, ut si quis v. g. præsumeret exercere officium Confessarii, Judicis, Medici, et Advocati sine sufficienti scientia; sive ratione gravis injuriæ, uti fuit illa Luciferi: *ascendam, et similis ero Altissimo* [1].

Ambitio est inordinata cupiditas honoris, potentiæ vel dignitatis. Est mortalis: — 1. ratione damni, ut si quis alterum longe se digniorem arceret a dignitatis consecutione, unde et honor divinus et proximus detrimentum grave patiatur; — 2. ratione materiæ, ut si quis ambiat grave aliquod munus, cui tum assequendo tum sustinendo impar sit et indignus; — 3. ratione modi, ut si quis honores velit adipisci per simoniam, per fraudem, per detractionem.

Vanagloria est inordinata cupiditas humanæ æstimationis ac laudis. *Inordinata;* nam appetitus gloriæ per se pravus non est, cum dicat Dominus: *luceat lux vestra coram hominibus* [2]. Imo ex Angelico neque inordinata per se mortalis est; attamen periculosa, quia disponit ad *gravia* peccata, *in quantum per ipsam homo redditur præsumptuosus, et nimis de se confidens* [3].

Q. 4. *Quotupliciter ex vanæ gloriæ cupiditate peccari potest?*

R. S. Thomas docet vanagloria peccari directe, et indirecte [4].

[1] Isaiæ, c. 14. — [2] Matth., 5. — [3] 2, 2, q. 132. — [4] Loc. cit.

1. Directe peccatur tam verbis, quam factis.

Verbis, dum quis inordinate de se ipso prædicat, quod laudem et gloriam sibi comparet, vel comparare existimet. Hæc dicitur jactantia, et est mortalis, si cedat in grave proximi damnum, aut in gravem Supremi Numinis injuriam, aut sit de rebus graviter malis; nam approbatio operis eamdem cum illo speciem induit.

Factis vero, dum quis agit res novas et peregrinas ad laudem sibi comparandam: et dicitur *inventio novitatum*, quæ si ad mores corrumpendos confert, erit mortalis; secus, si in nullius damnum vergat [1], erit tantum venialis.

2 Indirecte peccatur, dum quis alteri non vult nec esse vec videri inferior. Huc spectant:

Primo *pertinacia intellectus*, qua quis mordicus adhæret propriæ opinioni. Et erit mortalis, vel si oppugnetur veritas magni momenti, vel si grave proximo damnum obveniat, ut si medicus v. g. cum gravi ægroti periculo firmus maneat, atque immobilis in sententia propria.

Secundo *discordia voluntatis*, nempe voluntatum contrarietas in rebus illis præsertim, in quibus oportet nos esse concordes. Hæc licet sit venialis ex levitate materiæ; ex genere tamen suo est mortalis, quia directe opponitur charitati, cujus defectus a regno Dei excludit. Diximus *voluntatis;* nam adhuc charitas subsistit in discordia intellectus, sive in discrepantia opinionum; quarum usus licet, ut fuit dissensio inter Paulum et Barnabam [2]; *cum concordia, quæ est charitatis effectus, sit unio voluntatum, non unio opinionum* [3].

Tertio *contentio verborum*, impugnatio nempe veritatis cum altercatione verborum. Hæc pariter mortalis erit aut venialis, prout grave aut leve Dei honori et bono proximi damnum infertur.

[1] Ad hanc refertur *hypocrisis*, qua nempe quis simulat sanctitatem quam non habet, aut majorem quam habet. Quod erit saltem veniale, cum sit mendacium facti. Erit autem peccatum mortale, si eidem conjungantur *vel* contemptus virtutis, *vel* grave proximi damnum, *vel* si ad finem graviter malum dirigatur: ut si quis v. g. sanctitatem simulet ad proximum in re gravi decipiendum. — *Vid.* Stapf, § 100.

[2] Act. 15. — [3] Angelicus, 2, 2, q. 37, a. 1.

Quarto *inobedientia*, qua quis nempe ex contemptu exsequi recusat illud quod ex præcepto debet [1].

Q. 5. *Quænam sunt superbiæ remedia?*

R. Tam superbiæ, quam ejus filiarum remedia hæc præcipue sunt:

1. Humilitatem frequenter et enixe a Deo expostulare, *qui dives est in omnes qui invocant illum* [2].

2. Proprium nihilum et innumeras corporis et animi miserias ante oculos indesinenter habere: *quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* ait Apostolus [3].

3. Pœnas superbiæ et præmia humilitatis meditari; nam *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* [4]. *Qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur* [5].

4. Mentes sæpius agitare exempla D. N. J. C. qui *exinanivit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* [6].

5. Actus tam internos, quam externos humilitatis frequentissime exercere; contraria enim contrariis curantur.

CAPUT SECUNDUM.

De avaritia.

Q. 1. *Quid est avaritia, et quale peccatum?*

R. Avaritia (sic dicta ab Isidoro quasi *æris aviditas*, quia pecunia omnia valet comparare) definitur: *inordinatus amor divitiarum*, seu temporalium, sive rerum quæ pecunia æstimantur, ut ager, domus, etc. Qui nimius amor tam potest esse erga iila, quæ jam possidentur, iis nimium adhærendo; quam erga illa, quæ nondum habentur, ea nimia cupiditate inquirendo. Unde etiam egentes possunt esse avari; quia si carent facultate, possunt ardere cupiditate.

Est avaritia speciale peccatum; cum nempe habeat speciale objectum. — Peccatum capitale; cum plurima alia ex

[1] *Vid.* dicenda *de Rest., in Append.*, ubi *de obed.* — [2] Rom. 10. [3] 1. Cor. 4. — [4] Epist. 1, c. 5. — [5] Matth. 23. — [6] Phil. 2.

illo oriantur juxta illud : *qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, et desideria multa et inutilia et nociva, quæ mergunt hominem in interitum et perditionem* [1]. — Est etiam peccatum hoc sensu aliis periculosius; tum quia alia vitia in senectute vires amittunt, avaritia magis augetur; tum quia alia vitia satisfactione sedantur, uti gula cibo, non ita avaritia : *avarus non implebitur pecunia*, ait Ecclesiasticus [2]. *Semper avarus eget* (inquiebat Poeta ethnicus); *nam crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit*. Hinc merito dicitur in Sacra Pagina : *avaro nihil est scelestius* [3].

Q. 2. *Quando avaritia est peccatum mortale, et quando veniale?*

R. Avaritia est peccatum mortale, quando quis ad sibi comparandas, augendas aut conservandas divitias adhibet media graviter illicita : *vel* proprium in iis constituit finem ultimum : *vel* animo paratus est potius mortaliter peccare, quam aliquod in iisdem pati detrimentum : *vel* peccat reipsa mortaliter, v. g. alienum accipiendo aut detinendo, malam fidem in contractibus adhibendo, etc.

Si vero quis divitias quidem nimis amet, sed ideo nec velit facere nec faciat quidpiam grave contra Deum aut proximum, peccabit tantum venialiter; cum sit quædam tantum inordinatio [4].

Q. 3. *Quænam sunt avaritiæ filiæ?*

R. Avaritiæ filiæ præcipuæ sunt :

1. *Obduratio cordis* super egenorum miseriis, eis nempe non compatiendo, non opitulando, debita tarde solvendo, eos despiciendo, objurgationibus afficiendo, præceptum eleemosynæ negligendo, etc.

[1] Tim. 6. — [2] Eccl. 5. — [3] Eccl. 10.

[4] Licet vero avaritia abstrahendo a consectariis, et in se considerata ac in genere suo non sit nisi venialis, quia ex se avarus graviter nec Deum offendit nec proximum lædit, neque se ipsum corrumpit; tamen quia de facili ipsam comitatur hoc periculum vel Deum postponendi, vel proximum lædendi, vel propriam salutem negligendi, ideo in praxi non raro uti mortale peccatum habetur.

Huc facit illud Virgilii : *Auri sacra fames, quid non mortalia pectora cogis?*

2. *Inquietudo cordis* ex nimio amore divitias sibi comparandi, aut timore eas amittendi. Hæc si retrahit a spiritualibus vel ab aliis obligationibus ex gravi præcepto implendis, mortalis erit.

3. *Violentia*; rei nempe alienæ per vim usurpatio.

4. *Fallacia* et *fraus* : *fallacia* seu astuta deceptio alterius in verbo; *fraus*, nempe astuta alterius deceptio in factis ad ditescendum.

5. *Perjurium*, si juramento firmetur deceptio alterius. — *Perfidia* si ad ditescendum fides alteri data violetur.

6. *Proditio* nempe injusta rei vel personæ manifestatio lucri causa, ut de Juda proditore legimus.

Q. 4. *Quænam sunt avaritiæ remedia?*

R. Avaritiæ remedia sunt :

1. Oratio, quæ *licet sit una, omnia potest*, ut ait Theodoretus. Item meditatio celsitudinis cœlestium et vanitatis terrestrium, paupertatis Christi, mortis ejusque consectariorum; *nam post mortem nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis* [1].

2. Eleemosynarum largitio propriis facultatibus accommodata, miserorum visitatio, et in bonorum jactura divinæ voluntati conformatio; venenum enim antidoto expellitur.

CAPUT TERTIUM

De luxuria.

Timidis gressibus ad materiam accedimus, de qua, si multa dicimus, castas offendimus aures; si pauca, instructio nostra deficit in re omnium frequentissima. Verum sicuti in ceteris, ita in hac quoque disputatione sequimur Alphonsum Nostrum, qui etsi puritate angelus, zelo tamen animarum accensus, lubricam materiam tractare non omisit.

Hic autem ait [2] : « utinam brevius aut obscurius explicare » me potuissem! sed cum hæc sit frequentior atque abun- » dantior confessionum materia, propter quam major ani-

[1] Ps. 75. — [2] *Op. Mor.*, l. 33, n. 413.

» marum numerus ad infernum delabitur, hinc opus mihi » fuit ad instructionem eorum, qui moralem scientiam cu- » piunt addiscere, ut clare (licet quo castissime fieri potuit) » me explicarem, et plurima particularia discuterem. Oro » tamen studiosos, qui ad munus audiendarum confessio- » num se parant, ut hunc Tractatum quemadmodum et » alium de debito conjugali... legant ob hunc unice finem, » omnem prorsus curiositatem abjicientes, atque eo tem- » pore sæpius mentem ad Deum elevent, et Virgini Imma- » culatæ sese commendant, ne dum aliorum animas Deo » student acquirere, ipsi suarum detrimentum patiantur [1]. »

Articulus 1. — De luxuriæ definitione, natura et divisione.

Q. 1. *Quid est luxuria?*

R. Luxuria sic dicitur ex Isidoro, vel quasi sit *resolutio in voluptates;* vel quia proprium est hujus turpitudinis *vires corporis animique laxare* ac dissolvere. Unde qui ei cedunt, dicuntur dissoluti.

Definitur luxuria : *inordinatus appetitus, vel usus delectationis venereæ* [2]. Peccatum esse ex genere suo lethale constat ex Apostolo, qui aperte declarat, luxuriosos a regno Dei prorsus excludi [3]. — Præterea cum usus rei venereæ institutus sit ad propagationem et conservationem generis humani, censetur ex se materia gravis. Ergo gravis pariter ex se erit censenda inordinatio in tali materia [4].

Q. 2. *Quomodo dividitur luxuria?*

[1] Vid. *Annali delle Scienze religiose*, ser. 2, an. 1846, t. III, p. 210 et seqq.

[2] Venerea dicitur omnis delectatio ex se tendens ad generationem a Dea Venere ; ideo quia illam generationi præsidem dicebant pagani.

[3] Gal. 5.

[4] Est autem luxuria (vel etiam sola delectatio luxuriosa) gravis ex genere suo toto, si sit cum plena advertentia et deliberatione. Nam naturam rationalem graviter semper offendit hæc immunditia ; et ipsa sola carnalis delectatio est inchoata quædam pollutio, seu motus ad illam. Quæ ratio demonstrat, non de facili ignorantiam invincibilem hisce in turpitudinibus esse admittendam ; cum eas illico natura refugiat. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 415 et seqq.

Quamvis autem cum pueris delinquentibus generatim non sit insti-

R. Luxuria dividitur in *perfectam*, seu *consummatam*, quæ consistit in voluntaria humani seminis effusione; et in *imperfectam*, seu *non consummatam*, in qua nulla intervenit humani seminis effusio. Prima, seu luxuria perfecta iterum dividitur in *naturalem*, atque *non naturalem*, sive *contra naturam*.

Naturalis est voluntaria humani seminis effusio, servatis conditionibus, quas requirit natura actus necessarii ad hominis generationem : unde est conjunctio viri et feminæ modo generationis apto, sed extra conjugium. Non naturalis est voluntaria seminis effusio, in qua tales conditiones non servantur [1].

§ 1. — De luxuria perfecta et naturali.

Q. 1. *Quot sunt species luxuriæ perfectæ naturalis?*

R. Sunt sex species luxuriæ perfectæ et naturalis : nempe 1. *fornicatio*, ad quam reducitur *meretricium* et *concubinatus*; 2. *stuprum*; 3. *raptus*; 4. *adulterium*; 5. *incestus*; 6. *sacrilegium*.

Quinque species posteriores certum est apud omnes, specialem continere malitiam luxuriæ superadditam; cum deformitatem notabiliter diversam includant.

Q. 2. *Quid est fornicatio simplex* [2], *et an prohibita?*

tuenda tam *severa imputatio, cum ejusmodi homunculi adhucdum solo fere sensu ac phantasia ducantur, plerumque tamen hæc judicii mitigatio tunc exceptionem patitur, ubi ab hac ætate graviter contra pudorem peccatur. Nam ejusmodi pueri puellæque perbene sciunt tales spurcitias sub gravi prohiberi : tum vero innatus pudor vehementer reclamitat, et in plerisque, qui ab ignorantia vel aliena seductione excusationem non merentur, multa animi perversitas detegitur* : ait Stapf, § 71.

Hic etiam gravissimum monitum pro parentibus sit : nempe sedulo curare debent, ne una simul pueros puellasque ad animalium custodiam mittant, desides enim et otiosi cum sint, non raro evenit, ut talibus indulgeant, quæ vel tunc vel postea in apertas turpitudines erumpent. — Qua in re a Parochis ipsis est quam maxime invigilandum.

[1] Quæ omnia prohibentur sexto et nono decalogi præcepto, quibus nempe vetitum est *mœchari* et *uxorem proximi concupiscere*. Nam qui prohibet aliquid, censetur prohibere etiam antecedentia ejus, et omnia quæ ad illud inducere possunt. Quod evenit in nostro casu, uti fuse probant Salmanticenses, tract. XXVI.

[2] Dicitur *simplex* illa, quæ transitorie exercetur cum una aut pluri-

R. Fornicatio simplex communiter definiri solet : *concubitus soluti cum soluta*[1] *ex mutuo consensu.* Quæ fornicatio sub gravi prohibetur :

1. *Jure divino* (quod est contra Beguardos et Beguinos). Sane Apostolus fornicarios dicit non habere hereditatem regni Dei [2].

2. *Jure naturali* (quod est contra Caramuelem et Durandum). Sane repugnat bonæ et debitæ prolis educationi, quæ requirit, ipsa clamante natura, legitimam viri cum uxore conjunctionem. Et quamvis hoc incommodum in aliquo peculiari casu posset evitari ; id esset per accidens ; at natura attendit ad id, quod communiter contingit. — Adde : Deus uti auctor naturæ debuit fornicationem pro omni casu vetare, alioquin homines cupiditatibus excæcati facile sibi fingerent incommodum illud multis in casibus defuturum, in quibus tamen reapse non deesset cum maximo prolis detrimento. — Præterea nunquam declinari poterit aliud magni sane momenti discrimen, quod est a parentibus nasci, qui lege matrimonii minime sint obligati ad prolem alendam et educandam.

Hinc D. Fulgentius habet : *fornicatio nunquam potest esse sine gravi peccato* [3]. Hinc Innocentius XI damnavit hanc n. 48 propositionem : *tam clarum videtur fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, sed solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.*

Q. 3. *Quid est meretricium* [4] *?*

R. Meretricium est *status mulieris, quæ omnibus parata est sub mercede sui corporis copiam facere.* Mulieres meretricantes semper habitæ sunt uti speciei humanæ opprobrium : pessima certe est earum conditio ratione habitualis ac pravæ

bus personis. Sic dicitur ad eam discriminandam a fornicatione continuata cum eadem persona, uti evenire solet in concubinatu, ac meretricio.

[1] Hic *soluti* dicuntur, uti ad rem observat Gousset, qui sunt liberi non solum a vinculo matrimonii ; sed etiam a mutua cognatione vel affinitate in gradibus prohibitis, a voto continentiæ, ab Ordine sacro et violentia.

[2] Eph., 5. — [3] Ep. 1, c. 4.

[4] Nomen ductum est a *mercede*, quam faciunt illæ, quæ hunc statum

animi dispositionis, scandali et nocumenti prolis. Ex quo constat eas esse incapaces absolutionis, donec larga experientia constet esse emendatas, et a lupanari remotas.

Utrum vero in societate permitti possint meretrices, sunt qui probabiliter affirmant cum Augustino [1] et Angelico [2]; ne secus pejora peccata eveniant, nempe sodomiæ, bestialitatis, mollitiei, etc. Verum practice loquendo contrarium est probabilius cum Bouvier, Guttierez, Navarro, Roncaglia, Scotti [3] et aliis plurimis; neque enim ideo illa mala vitantur. Imo vitium hoc frequentia augetur magis, ad malum sollicitatio crescit, excitantur rixæ, hebetantur sensus, studia negliguntur, vilescunt nuptiæ, etc.

In omni autem casu non poterit permitti, nisi in vastis urbibus, uti bene advertit, et probat P. Sarnelli [4].

Q. 4. *An fornicatio, quam unus ex sponsis habet cum extranea persona, aliquid superaddat, ut talis fornicatio sit specie diversa a simplici fornicatione; idcoque an explicanda in confessione hæc circumstantia?*

R. *Alii* negant, sponsi fornicationem cum extranea esse specie diversam a simplici fornicatione; quia talis concubitus dici nequit adulterium, cum per sola sponsalia nullum jus competat proprie dictum sponso in corpus sponsæ, et vicissim. Unde talis fornicatio secundum ipsos est tantum circumstantia aggravans, non necessario explicanda in confessione.

Alii censent diversam habere malitiam duntaxat fornicationem sponsæ; cum in sponso non ita gravis appareat inordinatio.

Alii tandem docent utriusque fornicationem habere ma-

turpiter profitentur. De hac mercede erit in Tract. *De Justitia*, diss. 2, c. 1, a. 4.

[1] L. 4, de Ord., c. 4. — [2] *Opus.* 20, l. 4, c. 24.

[3] « Quamvis posterior sententia probabilior nobis videatur (addit » *Bouvier*), arbitramur tamen absolvendos esse magistratus urbium, » qui bona fide asserunt, se malum istud tollere non posse. In dubiis » namque non confessarii est decernere quid agere debeant ii, quibus » difficilia commissa sunt negotia, ut sunt judices, magistratus, duces » exercitus, reges, aut ministri, etc. » Dissert. in 6. *Dec. præcept.*

[4] *Opusculum*, De abusu meretrici. — Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 434.

litiam specie diversam ratione injustitiæ, quæ committitur contra partem desponsatam. Licet enim ista nondum per sola sponsalia acquisiverit jus in corpus alterius, seu uti dicunt, jus in rem; acquisivit tamen jus ad ejus corpus, id est jus ad rem : unde talis circumstantia aperienda. Tres dictæ opiniones sunt nobis æque probabiles [1].

Q. 5. *Quid de concubinatu?*

R. Concubinatus est : *frequens concubitus soluti cum una eademque persona soluta.* Nihil refert, quod personæ in eadem vel in diversis domibus maneant, modo uxorio more secum vivant [2]. Imo si hic concubitus habeatur cum uxorato vel uxorata, adhuc dicitur concubinatus, quamvis improprie, quia tunc etiam malitiam adulterii includit.

In hoc differt concubinatus a simplici fornicatione, quod fornicatio indicet concubitum soluti cum soluta modo una, modo altera; concubinatus vero exercetur erga eamdem personam, ac si esset conjux [3]. Grave profecto atque periculosissimum peccatum dici debet concubinatus; quia concubinarius non tantum peccat, sed etiam perseverat in statu peccati mortalis.

Tridentinum Concilium adversus quemcumque concubinarium tulit pœnam : 1. excommunicationis ferendæ sententiæ post trinam monitionem; 2. ejectionis extra oppidum vel etiam extra Diœcesim, implorato auxilio brachii sæcularis [4].— Contra Clericos autem idem Tridentinum Concilium hoc statuit, ut post primam monitionem priventur tertia

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 447; et l. 6, n. 847.

[2] Jure civili concubinatus tunc tantum putatur, quando concubinarii habitant eamdem domum. Non ita tamen jure canonico, ut constat ex stylo Curiæ Romanæ, et ex Tridentino, sess. 24, c. 8. — *Vid.* Salmanticenses, tract. XXVI, c. 2, punt. 2.

[3] Concubinatus idem est ac *simul cubitum ire.* — Fornicatio vero deducta est a verbo *fornicor;* sumpta denominatione ab eo, quod meretrices in fornicibus, hoc est locis concameratis seu ad modum arcus fabricatis, honestatem nundinabantur.

Hic advertendum, nomen *concubinæ* non semper in malo sensu usurpari. Sic in veteri Lege hoc nomine (tunc permissa uxorum pluralitate) vocabatur vera uxor, sed secundaria, quæ scilicet honorem et domus administrationem non habebat. — *Vid.* Voit, *Scriptura Sacra contra incredulos vindicata*, De lib. Joh., n. 126. — [4] Sess. 14, c. 8.

parte fructuum beneficii : post secundam priventur pensionibus et beneficii administratione : post tertiam ipso beneficio : dein excommunicentur : tunc poterit quoque Episcopus eos tradere curiæ sæculari [1]. Notandum tamen ex declaratione S. C. C, nomine *fructuum* non intelligi distributiones quotidianas [2].

In Synodis ferme omnibus, uti in Novariensi [3], concubinatus reservatus est licet occultus, licet habitus cum conjugata persona, modo quadam actuum frequentia (sive domi propriæ, sive alibi) per integrum annum, perinde ac si delinquentes essent conjuges, perduret.

Q. 6. *Quid est stuprum?* [4]

R. Stuprum definitur : *illicita defloratio virginis, ipsa invita.* Hoc autem peccatum habet malitiam specialem et propriam; quia præter fornicationem, gravissimam injustitiam et injuriam oppressæ virgini irrogatam : stuprator enim aufert carnis integritatem [5], legitimas impedit puellæ nuptias, eamque ponit in via meretricandi [6].

Stupri reus censetur etiamsi quis personam ebriam, fatuam aut dormientem sine prævio ejusdem consensu oppresserit; nam tunc persona illa censetur interpretative repugnare.— Imo etiamsi virgo fraude (v. g. falsa matrimonii aut magnæ dotis promissione, vel gravi metu etiam reverentiali) fuerit ad malum inducta; quia licet ipsa quoque peccet consentiendo, talis tamen ejus consensus extortus fuit per gravem injuriam, nempe per vim moralem.

Imo quamvis communius sit, stuprum per se non esse speciale peccatum a fornicatione distinctum, si virgo plane

[1] Sess. 23, c. 14. — [2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 442.

[3] Pag. 322.

[4] Hic sumitur stuprum stricte pro una tantum specie luxuriæ, quæ alteri speciei non conveniat. Sed large maxime in jure civili accipitur pro omni illicito concubitu, puta adulterio, fornicatione simplici, incestu, sacrilegio, ut videre est in Tract. *De Restit.* disp., 2, c. 2, ubi etiam erit *obligatione stupratoris.*

[5] Hic virginitas non sumitur pro virtute; sed pro integritate carnis, quatenus nempe fœmina nunquam claustrum seu signaculum virginitatis, ut dicunt, violavit. Unde stuprum adhuc potest esse in illa, quæ delectationibus venereis, vel mollitie jam polluta fuit.

[6] S. Thomas, 2, 2, q. 154, a. 6.

consentiat; quia consentienti proprie dicta injuria non irrogatur [1]: erit tamen specie diversum a simpli fornicatione, si inde interveniat dedecus ac mœror parentibus, in quorum custodia erat puella juxta illud : *filiæ tibi sunt? serva corpus illarum* [2]. Et tunc erit declarandum, nempe ratione damni, quod patratum est contra pietatem familiæ debitam [3].

Pluribus in Synodis reservata est *copula carnalis cum innupta vi metuve, aut ficta promissione dotis vel matrimonii extorta* [4]. Ubi notandum est jure civili stuprum sumi pro violatione mulieris cujuscumque, modo invitæ.

Q. 7. *Quid est raptus?*

R. Raptus dupliciter committitur : *vel* violenter abducendo feminam repugnantem de loco in locum matrimonii contrahendi causa; *vel* abducendo virum, aut feminam libidinis explendæ causa de loco tuto ad non tutum per vim aut metum gravem illatum aut ipsi rapto, aut iis quibus ille subest, id est parentibus, aut tutoribus, aut viro.

Si 1, raptus non solum grave peccatum est; sed est quoque impedimentum matrimonii dirimens; atque gravissimæ pœnæ in ipsum jure canonico constitutæ sunt [5].

[1] Ita sentiunt Bannez, Barbosa, Diana, Dicastillus, Lessius, Salmanticenses, Sanchez, Suarez, aliique contra Collet, Dens, Sylvium, Bouvier, Billuart, etc. Quod movet adversarios, est violatio claustri, cui porro bono puella non habet facultatem cedendi. Verum quod ab homine signaculum virginale rumpatur, virgine ipsa consentiente, et alia circumstantia præcisa, in eo solum natura offenditur, quod illa violatio fiat extra matrimonium (certe enim in matrimonio id liceret). Ergo malitia in eo tantum stat quod concubitus fiat a viro non suo; sed hoc induit tantummodo malitiam simplicis fornicationis. — Adde in contraria sententia puella de delectationibus venereis se accusans, dicere deberet, an sit necne virgo. — Similiter vir, qui mulierem concupivit, deberet declarare, an illam judicaverit virginem vel corruptam. Hoc porro intolerabile foret, et communi pœnitentium ac confessariorum praxi adversatur.

Hanc difficultatem sentit Billuart qui ideo cum Wiggers, Boudart et Daelman vult, circumstantiam virginitatis in voluntario stupro addere quidem malitiam specialem; sed tantum venialem, quæ ideo non est necessario aperienda. Et testatur, se antequam huic opinioni adhæsisset, graves passum esse, et aliis creasse molestias in interrogationibus istis, et raro sibi satisfactum. Huic in praxi consentit Bouvier.

[2] Eccli. 2. — [3] *Vid.* Liguori, *Hom. Ap.*, Tr. IX, n. 14. — [4] Ita *Synodus Novariensis*, pag. 324. — [5] Vid. *De matrimonio*, ubi de *raptu*.

Si 2, raptus nedum dirimat conjugium, imo ex Tridentino [1] raptor tenetur raptam ducere aut dotare, nisi sit meretrix vel malæ famæ : quod non tam est pœna, quam justa compensatio [2]. — Est autem talis raptus peccatum mortale et luxuriæ, cum nempe intentionem contineat adeo libidinosam; et injustitiæ tam contra personam ipsam quæ violenter abducitur, quam contra parentes aut alios quoscumque, quarum in potestate persona illa est constituta.

Si vero puella sponte discedat cum amasio, non raptus, sed fuga appellatur, quæ nullam addit malitiam specie distinctam a fornicatione [3].

Q. 8. *Quid est adulterium?*

R. Adulterium sic dictum, quasi *accessio ad alienum thorum*, definitur communiter : *concubitus illicitus viri cum muliere, quorum alteruter vel uterque sit conjugio ligatus.*

Committitur tribus modis : — 1. dum solutus accedit ad conjugatam; — 2. dum soluta accedit ad conjugatum; — 3. dum conjugatus accedit ad conjugatam. Est autem peccatum grave tam contra castitatem, quam contra justitiam; nam ex Apostolo : *mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir* [4]. *Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier* [5]. Unde idem Apostolus monet : *nolite errare; neque fornicarii, neque adulteri regnum Dei possidebunt* [6]. Hoc grande scelus vel ipsi gentiles detestati sunt ac prohibuerunt, uti Solon apud Græcos, Romulus apud Romanos.

Si femina adultera sit conjugata, gravius committit peccatum, quam si solus vir : idque ob incommoda graviora, quæ inde solent exoriri, ut est incertitudo prolis, impedimentum generationis, etc. Si vero uterque sit conjugio ligatus, malum adhuc gravius erit; quia duplex irrogatur injuria in utriusque conjugem : ideoque in Confessione id erit omnino aperiendum [7].

Pœnæ in adulteros ex jure canonico sunt : — 1. Quod

[1] Sess. 24, c. 6. — [2] Quoad pœnas vero proprie dictas erit Tract. *De matrimonio*, ubi *de raptu*. — [3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 444. [4] Quænam ex adulterio oriantur obligationes, vid. *De Restit.*, disp. 2, art. 3. — [5] I. Cor. 7. — [6] I. Cor. 6. - [7] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 445.

non possint adulteri compellere innocentem partem ad debitum reddendum; æquum est enim, *ut frangenti fidem nulla fides servetur.* — 2. Quod adsit jus in comparte innocenti divortium petendi [1].....

Quid (quæres) *si in adulterium uxoris maritus consentiat ?*

Adhuc uxor erit adulterii rea; quia conjuges in hoc non possunt valide et efficaciter juri proprio renuntiare, cum renuntiare nequeant statui matrimonii, cui tale jus ex natura sua inviolabiliter inhæret. Hinc ab Innocentio XI damnata est n. 50 propositio : *copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; ideoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum* [2].

In pluribus Synodis, uti in Novariensi [3], pœna reservationis infertur marito, qui uxori legitimæ *dictis, vel factis libere omnino præstat consensum, ut alteri sui copiam faciat, si effectus sequatur, id est copula.....*

Q. 9. *Quid est incestus ?* [4]

R. Incestus definitur : *concubitus illicitus inter personas cognatione sibi invicem conjunctas.*

Hæc cognatio quadruplex distinguitur; oritur enim vel ex sanguinis communione, et dicitur consanguinitas : vel ex copula carnali, et dicitur affinitas : vel ex Baptismo ac Confirmatione, et dicitur cognatio spiritualis : vel ex adoptione legali et dicitur cognatio legalis [5]. Omnia autem hæc semper præ oculis habenda sunt; etenim carnale peccatum cum talibus conjunctis perpatratum præter luxuriæ fœditatem, continet turpitudinem specialem; quia est contrarium reverentiæ propinquis debitæ. Hinc in S. Scriptura incestus *res*

[1] *Vid.* Tractatus, *De matrimonio*, disp. 6, c. 2.

[2] Imo est commune et probabilius ipsum maritum etiam cum propria uxore adulterium committere posse, si nempe eam sodomitice cognoscat; nam hoc est contra bonum datæ fidei; quod igitur est in confessione explicandum. — [3] Pag. 324.

[4] Juxta aliquos incestus ex generali vocabulo idem est ac *non castus.*

[5] Hæc propinquitas seu conjunctio ad diversos gradus extenditur ab Ecclesia determinatos, ut videre est Tractatu, *De matrimonio*, ubi *De impedimentibus dirimentis.* Hoc igitur præ oculis habendum, ut cognosci possit, an incestus habeatur, necne.

nefanda dicitur, et *morte dignus* incestuosus [1]. — Imo non solum copula, sed omnes etiam tactus impudici inter conjunctos induunt naturam incestus in confessione necessario explicandi ; semper enim est contra pietatem, quam ipsi sibi mutuo debent [2].

Pœnæ in incestum formalem et completum [3], ex jure canonico in 1° et 2° affinitatis gradu, est privatio juris debiti petendi.

In Synodis Diœcesanis, ut plurimum (ut in Novariensi [4]) incestus reservatur, si contingat inter consanguineos in 1° et 2° gradu lineæ tum rectæ tum transversalis ; vel inter affines in 1° gradu ; et inter cognatos spirituales.....

Sed (quæres) *an omnes memorati incestus differant inter se essentialiter, an vero sint ejusdem speciei?*

Certum est incestus inter cognatos spirituales et legales, *tum* a se invicem, *tum* ab incestu inter consanguineos et affines differre ; cum uterque attingat objectum specie diversum. Nempe incestus in cognatione legali quamdam tantum habet similitudinem cum irreverentia erga parentes ; per copulam vero cum cognatis spiritualibus ex D. Thoma committitur *sacrilegium ad modum incestus*, cum ea propinquitas sit in reverentiam Sacramenti inducta [5]. Unde in confessione qualitas incestus vel legalis vel spiritualis est aperienda ut tota ac propria malitia innotescat.

Utrum vero specie etiam differant inter se incestus inter consanguineos et affines, alii probabiliter affirmant ; quia una propinquitas est intrinseca ab identitate sanguinis, altera extrinseca a copula. — Alii tamen probabilius negant ; cum materialiter se habeat, quod una sit a sanguine, altera a copula ; quia uterque incestus semper eodem ac solo pie-

[1] Lev. 20.

[2] « Copula inter personas, quæ ob impedimentum honestatis publicæ » matrimonium secum inire non possunt, ad incestum revocatur... » Similiter tutor, qui pupillam suam corrumpit, quamdam speciem in- » cestus admittit. » Ita Bouvier, *Dissert. cit.*

[3] *Formalis* est quando ille qui peccat, scit eam personam qua cum peccat, sibi esse cognatione conjunctam. — *Completus* est quando fit seminatio intra vas.

[4] Pag. 322. — [5] 2, 2, q. 154, a. 10.

tatis motivo prohibetur. Consentit Angelicus dicens : *ejusdem rationis inconvenientiam facit consanguinitas et affinitas* [1].

Quid vero (dices) *de variis gradibus ejusdem incestus? Estne inter se diversæ speciei gradus unus ab alio, ut debeat declarari graduum diversitas in confessione?* [2]

Quod primo pertinet ad cognationem legalem, varii hujus cognationis gradus, uti docent probabilius, inter se non differunt specie. Nam per se non adest naturalis ac diversa difformitas in uno, quam non sit in alio gradu; cum id positivo tantum jure inductum sit. — Incestus pariter cum affinibus quoad diversos gradus est commune, esse ejusdem speciei ex paritate rationis; si tamen excipiatur incestus inter privignum et novercam, interque socerum et nurum, cujus quidem illico concipitur horrenda deformitas. — Tandem quod pertinet ad gradus consanguinitatis, quoad primum gradum lineæ rectæ, id est quoad incestum cum matre vel patre videtur omnino tenendum, istum ab aliis differre specie; cum hic exhibeat quamdam et specialem inordinationem et deformitatem in se.

Quoad ceteros autem gradus consanguinitatis, disputant. — *Alii* cum Lessio, Lugo et Sanchez dicunt, specie differre etiam primum gradum lineæ transversalis; natura enim ipsa refugit maxime commixtionem inter fratres et sorores. — *Alii* cum Layman, Suarez et Vasquez tenent, omnes gradus usque ad quartum speciem diversam constituere; quia major debetur reverentia proximiori gradui, quam remotiori. — *Alii* tandem cum Cajetano, Navarro et Pontio docent, primo excluso, ceteros gradus specie minime differre; sed tantum continere circumstantiam aggravantem. Ratio : commixtio conjugalis cum aliis est tantum vetita ab Ecclesia, præterquam cum parentibus : at duntaxat naturali jure specifica diversitas constituitur.

Pro hac ultima sententia videtur esse Angelicus [3], qui docet, quod præter parentes, personæ *non habent ex se*

[1] *Loco cit.*

[2] De Cognatione spirituali non loquimur, cum in ea nulla sit gradus distinctio.

[3] 2, 2, q. 154, a. 9.

ipsis indecentiam, si conjungantur. Omnes tamen sententiæ sunt probabiles [1].

Q. 10. *Quid est sacrilegium?* [2]

R. Sacrilegium est *violatio rei, loci, vel personæ sacræ.* Hoc ex se grave est; dictat enim recta ratio sancta sancte tractanda esse. Hæc autem violatio multipliciter contingit, maxime per actum luxuriæ, de quo hic [3]. Unde sacrilegium duplicem malitiam continet, nempe *tum* contra castitatem *tum* contra religionem.

1. *Circa rem* [4] erit sacrilegium omnis actus luxuriosus tam interior quam exterior in eo, qui *vel* Eucharistiam gestat, *vel* communionem distribuit, *vel* sacris indutus vestibus procedit; iste enim Christum ipsum speciali ratione iis in rebus exhibet. — Item sacrilegus est qui infra mediam horam post communionem se polluit; gravem enim injuriam irrogat Christo in Sacramento. — Non tamen committeret sacrilegium, qui turpiter peccaret reliquias gestando; nam istæ non specialiter Christum repræsentant [5].

2. *Circa locum* sacrilegium erit omnis actus luxuriosus exterior patratus in loco benedicto et deputato *tum* ad mortuos speliendos, *tum* ad officia divina celebranda, a tecto nempe usque ad pavimentum, exclusis tamen cellis, claustro, Sacrario, dormitorio, tecto super Ecclesiam, janua extra atrium ejusdem et atrio [6]. Excluduntur etiam Oratoria privata, cum non habeantur uti veræ Ecclesiæ. — Imo sicuti

[1] *Vid.* Liguori, *Hom. Ap.*, Tr. IX, n. 18.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 2, nn. 454, et seqq. Et *Hom. Ap.*, Tr. IX, nn. 20, et seq. Pœnæ autem in sacrilegos latæ vid. Tract. *De Virtute Religionis*, disp. 3.

[3] Agitur de perfecta, et imperfecta luxuria, ut omnia comprehendamus.

[4] Quo nomine intelligitur omne objectum a persona et loco sacro distinctum, quod divino cultui sit dicatum.

[5] Item neque qui reliquias daret amasiæ, titulo tamen simplicis donationis, uti docent Salmanticenses, Filliucius, Azor aliique multi contra Concinam.

[6] Item caveis fabricatis sub pavimento, nisi sit locus sepulturæ vel divinorum officiorum, ait *Gousset.* — Item turri campanarum, si ab Ecclesia et cœmeterio sit sejuncta; et choro monialium ab Ecclesia separato, ait *Bouvier.*

per voluntariam sanguinis, ita et per seminis voluntariam effusionem polluta remanet Ecclesia, adeo ut esset abstinendum a divinis (si id innotescat), donec ipsa reconcilietur [1]. Quod communius et probabilius dicunt valere etiam de copula maritali; quia semper graviter sanctitudini loci disconvenit [2].

3. *Circa personam* sacrilegium est omnis actus luxuriosus tam exterior, quam interior in persona, vel cum persona voto castitatis ligata. Et si peccatum sit personæ sacræ cum alia item sacra, duplex erit sacrilegium; quia dupliciter tunc offenditur religio, peccato nempe proprio, et peccato alterius, cui utrique uterque peccans cooperatur.

Qui castitatis voto obstrictus alteri suadet peccatum carnale, sacrilegii item reus evadit, si illum ex positivo libidinis affectu suadeat; jam enim directe in illam peccaret. Secus si induceret alio fine; quia voto propriam tantum respicit castitatem, et tunc tantum scandalo peccat : ita Billuart, Bouvier, Dens, etc. [3].

[1] C. unic. *De consecr. Eccl.* in 6.

[2] Merito tamen a mortali excusant conjuges, vel si sint in periculo incontinentiæ, vel si diu remanere deberent in Ecclesia, nempe probabilius ad 20, vel 30 dies. Nam non censetur velle pia mater Ecclesia eos obligare ab abstinendum cum tanto incommodo.

[3] Qui votum castitatis pluries iteravit, aut votum simplex voto solemni addidit, non ideo multiplex committit peccatum illud violando; unica quippe est obligatio. Ita Bouvier, qui tamen addit, circumstantiam solemnitatis in voto notabiliter aggravare peccatum juxta probabilem multorum sententiam.

Hinc etiam communius dicunt contra Voit, quod si sacerdos inquinatus impuritatibus, dum ad confessionem accedit, fingit se esse laicum voto tamen castitatis obstrictum, valide confitetur; cum adhuc sufficienter adaperiat voti ligamen; solemnitas autem addita voto speciem non mutet, sed aggravet tantum. Utique totum verum sacerdos non confitetur; adhuc tamen sufficienter aperit circumstantiam de necessitate aperiendam pro Sacramenti valore : unde si aliud non obstet, etiam dato quod mentitus sit iste Sacerdos, id tamen culpæ venialis rationem non egreditur, sicque Sacramentum non infirmat.

Neque obstat perfectionem a solemni voto importatam majorem esse debere illa laici simplici castitatis voto obstricti; cum hæc major vel minor perfectio per peccatum amissa peccatum de una in aliam speciem non transferat, Ita Palaus, Lugo, ac Resolutio Casuum sub Benedicto XIV.

Quæres : *an religiosus professus, qui sit etiam in Sacris, si castitatem lædit, duplex committat sacrilegium?* Probabilius unum tantum sacrilegium committit; tum quia constitutus in sacris probabilius et verius tantum ratione voti Ordini adnexi tenetur ad castitatem, ut satis colligitur ex jure canonico [1]; tum quia talis, etsi teneretur ad castitatem ex solo Ecclesiæ præcepto, attamen adhuc contra solam religionem peccat; cum Ecclesia ex motivo tantum religionis castitatem præcipiat, ideoque unum tantum sit motivum illius servandæ [2].

Q. 11. *An verba, tactus, aspectus turpes in Ecclesia sint sacrilegia?*

R. Affirmant probabilius, licet absit periculum pollutionis; si tamen illi actus externi sint graviter turpes. Nam tunc ipsi per se continent deformitatem externam gravem contra reverentiam loci sacri.

Sed quid (dices) *de luxuriosis, et gravibus cogitationibus in Ecclesia habitis? suntne sacrilegia?*

Vel cogitationes hujusmodi continent desiderium deliberatum peccandi in ipsa Ecclesia, tametsi occulte; vel peccandi extra.

Si 1, habetur sacrilegium ob rationem gravis irreverentiæ erga domum Dei, quam *decet sanctitudo in longitudinem dierum* [3]. Quod valet quamvis extra Ecclesiam pravum illud desiderium habitum fuerit; quia terminum haberet ad locum sacrum.

Si 2, nulla erit sacrilegii macula; cum tunc peccatum non ordinetur ad Ecclesiæ violationem. Ita Dens, Navarrus, Suarez aliique.

§ 2.— De luxuria perfecta non naturali, seu contra naturam.

Q. 1. *Quænam sunt species luxuriæ perfectæ non naturalis?*

R. Species luxuriæ perfectæ contra naturam sunt : 1. *pollutio*, seu *mollities;* 2. *sodomia;* 3. *bestialitas;* 4. *indebitus*

[1] Cap. *Cum olim*, de Cler. conjug. — [2] Liguori, *Hom. Ap.*, Tr. IX, n. 20. — [3] Ps. 92.

concubendi modus [1]. Singulæ species invicem differunt natura sua; quia specialem includunt deformitatem. Unde Alexander VII hanc n. 24 damnavit propositionem : *mollities, sodomia et bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideoque sufficit dicere in confessione, se procurasse pollutionem.* Et hæc omnia detestatur Apostolus, et *immunditiam* vocat [2].

Q. 2. *Quid est pollutio, et an mala?* [3]

R. Pollutio definitur communiter : *voluntaria humani seminis effusio sine congressu cum alio.* Certum porro est apud omnes pollutionem voluntariam hanc esse intrinsece ac graviter malam, repugnat enim fini ad quem ordinatum est semen humanum. Videlicet si fornicatio mala est, quia adversatur prolis educationi; a fortiori mala erit pollutio, quæ adversatur et ipsi prolis generationi.

Hinc legimus Deum percussisse Onan (a quo turpissimum scelus nominari cœpit), quia *semen fundebat in terram*, eo quod *rem detestabilem faceret*, quæ nempe natura sua erat iniqua [4]. — Hinc Apostolus ait : *neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt* [5]. — Hinc Innocentius XI damnavit hanc n. 49 propositionem : *mollities jure naturæ prohibita non est* (*M*).

1 Ita Angelicus, 2, 2, q. 154, a. 11. — De modo indebito concubendi, qui tum evenit quando servatur quidem identitas speciei, sexus diversitas, et debita organa naturæ, sed tamen id fit modo inordinato, erit in Tractatu, *De Matrimonio.* — 2 Rom. 12.

3 Pollutio solet dividi :

1. In *simplicem*, et est ea, quæ nullam malitiam habet adjunctam : ut cum quis nullo vinculo ligatus; sed solutus, in sua delectatione sistens se polluat.

2. In *qualificatam*, et est quando præter suam, aliam malitiam habet, ut si quis, puta, vinculo castitatis ligatus uno actu se polluat, cogitando de consanguinea conjugata. Peccat non tantum peccato pollutionis, sed etiam sacrilegii, incestus, et adulterii : quæ omnia sunt distincte aperienda.

3 In *voluntariam* tum in se, tum in causa, prout in se intenditur directe, vel in aliquo voluntarie posito, quod ipsam causet.

4 In *involuntariam*, si nempe absque cooperatione voluntatis contingat, sed ex causis mere naturalibus, v. g. ex superfluitate naturæ, ex imbecillitate organorum, aut dispositione nervorum, etc. De hac porro nulla quæstio, cum peccaminosa non sit.

4 Gen. — 5 1. Cor. 6.

Q. 3. *An liceat ponere actionem de se honestam ac licitam; ex qua tamen prævidetur secutura pollutio?*

R. Si nulla adest causa necessitatis, utilitatis, aut commoditatis ponendi illam actionem etsi in se honestam ac licitam, nefas est eam ponere; nam rationalem creaturam dedecet sine justa causam pollutionem etiam indirecte admittere.

Si vero aliqua honesta causa adest, actio illa licite poni potest, etsi in pollutionem influat. Dummodo tamen : — 1. pollutio ab agente nullo modo intendatur; intentio enim mala malum opus facit : — 2. quodcumque excludatur periculum in eam consentiendi; tunc enim habetur potius passio, quam actio[1], casu quo ipsa pollutio eveniat. Neque certo tunc pollutio dici potest procedere ex malitia; cum procedat evidenter ex naturæ infirmitate. Sane : quis incusaret Titium, qui ad commodius inter agendum equitat, ad commodius quiescendum in lecto elastico decumbit, si equitando vel sic quiescendo tamen in se experiatur effectum, sed omni remoto periculo consensus? Ita Billuart, Bouvier, Gousset aliique omnes cum D. Thoma, qui ad rem habet[2]: *nihil prohibet unius actus esse duos effectus, quorum alter solum sit in intentione; alius vero sit præter intentionem*[3].

[1] Hic audiatur Cajetanus : « doctores et confessores vacantes cogitationibus vel auditionibus operum turpium intuitu pietatis, non peccant subsequentibus corporalibus pollutionibus contra eorum voluntatem; quia licet possint, non tamen debent subtrahere se ab operibus sanctis propter hujusmodi, quæ sequuntur ex necessitate memoriæ. »

[2] 29, 2, q. 64, a. 7.

[3] « Hinc (ad rem concludit Alphonsus Noster, *Homo Apost.*, Tr. IX, » n. 34) etiam prævisa pollutione (intellige semper involuntaria) : » 1° Licet confessariis excipere confessiones, et tractatus legere de » rebus turpibus. Item chirurgis aspicere et tangere partes feminæ » ægrotantis, ac studere rebus medicis. Ita communiter D. Antoninus, » Navarrus, Cajetanus, Pretrocorensis, Sanchez, Bonacina, Anacletus, » Sporer, Salmanticenses, Holzman et alii plures cum D. Thoma. Idque » admittunt Navarrus, Hurtadus, Ronçaglia, Salmanticenses, Elbel, » Sporer, etc. Etiamsi aliquis chirurgus ex officio medens, vel parochus » excipiendo confessiones aliquoties in pollutionem consenserit, modo » proponat in futurum convenientibus mediis se præcavere ad pecca- » tum vitandum. Secus vero dicunt de *simplici confessario*; hic enim » tenetur eo casu abstinere ab audiendis confessionibus, si possit sine

Sed (quæres) *quale peccatum committit qui absque justa vel necessitatis vel utilitatis vel commoditatis causa ponit actionem, ex qua prævidet pollutionem esse secuturam?*

Vel actio sine justa causa posita proxime et graviter in pollutionem influit, vel tantum influit remote et leviter.

Si 1, pollutio erit peccatum mortale, licet in se intenta non sit; quia lex naturalis pollutionem graviter prohibens, obligat etiam sub gravi ad non ponendas actiones proxime et de se in eam influentes.

Si 2, non erit nisi culpa venialis, modo pollutio non fuerit intenta, nec extiterit consentiendi periculum; quia cum ea non sit volita in se, sed tantum in causa, eo gradu mala est, quo est mala ipsamet causa. In hoc scilicet casu pollutio, quæ prævidetur secutura, a causa potius naturali videtur procedere, quam a causis illis leviter et remote in eam influentibus.

Verum (addes) *quænam actiones proxime, quæ vero remote tantum in pollutionem influere dicendæ sunt?*

» gravi suo damno. — Imo si parochus vel chirurgus in iis occasioni-
» bus semper vel fere semper lapsus fuerit, et non appareat nova pro-
» babilis spes emendationis, hic omnino tenetur etiam cum jactura
» vitæ officium deserere.

» Sic etiam 2° dicunt quamplurimi, ut Cajetanus, Bonacina, Layman,
» Sanchez, Navarrus, Filliucius, Salmanticenses, Sporer, Croix, Busem-
» baum, Villalobus, Ledesma, Marchantius, Trullench, etc., licere iis,
» qui magnum patiuntur pruritum in verendis, tactu illum abigere,
» etiamsi pollutio sequatur. Recte vero id prohibet Roncaglia, si pruri-
» tus non sit valde molestus, quamvis permittat eum abigere cum ali-
» qua tantum commotione. — Nihilominus non facile credatur quibus-
» dam puellis, quæ tactibus se polluere solent, prætextu hujusmodi
» ardoris. Nam si diligenter examinentur, cognoscetur ille pruritus
» multoties potius excitatus fuisse, vel a pravis cogitationibus præha-
» bitis, vel ab habitu pravo contracto se tangendi.

» 3° Dicunt etiam Castropalaus, Layman, Sanchez, Armilla, Lessius,
» Azor, Navarrus, Vasquez, Bonacina, Anacletus, Salmanticenses, li-
» cere equitare causa utilitatis, et etiam recreationis, ut subdunt San-
» chez, Layman, Castropalaus. — Dicunt quoque Sanchez, Layman,
» Castropalaus, Holzman, Sporer, etc. Ex communi, unicuique licere
» decumbere in aliquo situ ad commodius quiescendum.

» 4° Demum dicunt S. Antoninus, Lessius, Toletus, Pichler, Salman-
» ticenses, Holzman, Sporer, etc. etiam communiter, licere cibos aut
» potus calidos moderate sumere, et honestas choreas ducere. »

R. 1 : Actiones seu causæ proxime in pollutionem influentes sunt eæ, quæ per se, directe et natura sua ad pollutionem tendunt, eo fere modo quo dicitur causa per se mortis inflictio vulneris lethalis; atque idcirco gravem culpam constituunt in genere luxuriæ. Sunt v. g. voluntarius aspectus concubitus humani, colloquia inhonesta, lectio vel auditio rerum valde turpium, cogitationes morosæ de rebus venereis, tactus turpes in pudendis, et similia. Omnes ideo pollutiones ex actionibus istis provenientes procul dubio peccata mortalia dicendæ sunt, si absque causa proportionata vel necessaria utili actiones illæ ponantur; quia natura sua tales sunt, ut valeant graviter incitare ad libidinem. Ita communiter cum S. Thoma.

R. 2. Actiones seu causæ in pollutionem influentes remote tantum illæ dicuntur, quæ per se ac directe non tendunt in pollutionem, ac proinde non constituunt, nisi culpam levem in genere luxuriæ : vel gravem quidem per se, sed non in genere luxuriæ, bene vero in materia diversa. Est v. g. esus vel potus calidorum, equitatio, confabulatio inutilis cum puella, crapula, ebrietas aut carnium comestio nimis immoderata; item audire confessiones feminarum, studere rebus venereis; denique omnes aliæ actiones sive licitæ de se, sive illicitæ extra genus luxuriæ, ex quibus nihilominus solet oriri pollutio. Has porro, uti communiter et probabilius docent cum S. Antonino, Anacletus, Elbel, Roncaglia, Salmanticenses, Sanchez, Sylvester, Suarez aliique, non tenemur sub gravi evitare; ideo quia graviter non influunt nec per se in pollutionem.

Advertimus tamen actiones, quæ per se remote tantum in pollutionem influunt, posse influere proxime in eamdem respective, id est relate ad peculiarem alicujus infirmam dispositionem. Et tunc in eo tales actiones essent utique peccaminosæ mortaliter, ut valde probabiliter docent Roncaglia et Salmanticenses [1]. Hinc qui frequenter pollutiones expertus est ex causis per se non graviter culpabilibus in materia

[1] Quod pertinet ad *motus inordinatos* hac de re, nempe de illis quibusdam partium genitalium commotionibus pollutionem plus minusve præparantibus, si illæ a voluntate nullimode pendent uti sæpe evenit,

turpi, puta ex curiosa inquisitione turpium verborum, ex aspectu picturæ non ita honestæ, ex coitu animalium, etc., tenetur eas sub gravi evitare; unusquisque ergo, deposita omni passione, conscientiam suam consulat, et ex propria inclinatione maxime vitiose acquisita, consideret ex qua causa sibi pollutionis vel malæ delectationis periculum immineat, ut cognoscat quæ causa respectu ipsius sit gravis, quæ non.

Quid (dices) *si quis patiatur pollutionem involuntariam ex lectione turpi peracta ob simplicem curiositatem absque prava intentione et sine periculo se delectandi de rebus, quas legit?*

Licet speculative loquendo iste videatur a mortali posse excusari; in praxi tamen eum non excusamus, maxime si ob talem lectionem jam alias et frequenter pollutionem sit passus. Nam respectu illius personæ lectio illa graviter in pollutionem influit, ac vitanda est [1].

Quid (inquies) *si semen humanum noceat? licetne illud expellere?*

R. Negative, non licet illud expellere; actio enim seminis administra ad solam generationem a natura per liberum agentem permissa est. Neque juvat dicere, quod bene possunt expelli e corpore nostro ceteri humores superflui. Disparitas est, quod ceteri humores dantur primario in bonum corporis, et ideo illius bono subduntur; at semen habet finem unicum a natura intentum, nempe generationem. Neque pars est superflua, sed virtus potentiæ generativæ [2].

Quid tandem (quæres) *si semen judicio medicorum transie-*

nullusque illis præbeatur consensus, ab omni peccato sunt immunes.

Hic unum notamus cum Bouvier circa hujusmodi motus qui a nobis non pendent : « Sæpe non expedit positivo conatu eisdem obsistere; » tunc quippe phantasia ipsamet contentione exardescit.... Tutius est » Deum placide invocare, B. Virginem, Angelum custodem, Patronum » aliosque Sanctos precari, ab objectis periculosis fugere, mentem ab » imaginibus obscœnis tranquille avocare, alio convertere, et seria ap» plicatione diversis et præsertim externis negotiis vacare. »

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 484.

[2] Quod si opponas illud aliquando a natura expelli, non ideo aliquid concluditur. Quod enim a natura fit, non est contra naturam, sed ab auctore naturæ; neque ideo fieri licite potest a nobis. Sic contra naturam non est, quod quis ex defectu virium moriatur; at esset, si quis ideo vires sibi vellet adimere.

rit in materiam corruptam? poteritne medicinis expelli, etsi præter intentionem sequatur aliqua veri seminis effusio?

Affirmant communius et satis probabiliter Billuart, Bouvier, Layman atque Sanchez contra Bonacinam, Croix et Lugo; quia tunc illa veri seminis effusio per accidens sequeretur, cum non intendatur directe. Intellige 1. si semen *certo sit corruptum* in dubio non licet; nam verum semen est in possessione : unde nostrum est probare illud de certo esse corruptum, ut possimus illud sine peccato expellere; — 2. si alia *non sint remedia;* cum enim hoc periculosum admodum sit, non est tentandum, nisi in extremis; — 3. si fieri possit *sine sensu libidinis*, qui semper malus est. Hinc non licet id procurare tactibus; quia confricatio de se tendit ad commovendos spiritus carnales, et verum semen expellendum [1].

Q. 4. *Quid de pollutione in somnis habita?*

R. Pollutio in somno habita *per se* non est peccatum; quia in somno nulla libertas est. — Diximus *per se;* nam erit mortalis :

1. Si ante somnum directe aut formaliter fuerit procurata, v. g. vel ideo calidam potionem sumendo vel certo situ cubando; tunc enim esset pollutio voluntaria in causa.

2. Si post somnum placuit, et approbata fuit ob delectationem veneream; nam tunc jam accederet formalis consensus.

Hic tamen duo sunt animadvertenda : — 1. nempe cum pollutio contingit in somno, et seminis emissio contingit in vigilia semi-plena, tunc etsi quædam adsit delectatio; cum tamen non sit plene deliberata, peccatum erit duntaxat veniale; — 2. si seminis emissio incœperit in somno, sed consummetur in plena vigilia, modo non adsit in delectationem consensus vel proximum ejusdem periculum (quod ex præterita experientia facile poterit judicari), non tenetur emissionem illam quis in se cohibere, ne se morbi periculo

1 « Nunc medeci testantur (ait Bouvier, *Dissert. cit.*) semen non cor» rumpi, sed tantum non elaborari; ac proinde vanam esse hypothesim a theologis admissam seminis corrupti et morbiferi. »

exponat, videlicet semen corruptum violenter in se retinendo [1].

Q. 5. *Quid sentiendum de simplici distillatione?*

R. Hoc nomine intelligimus fluxum quemdam humoris medii urinam inter et verum semen, qui guttatim in parva quantitate decidit. Jam vero si hæc evenit præter intentionem, nempe sine ullo voluntario sensu carnis et sine spirituum commotione item voluntaria, nullum est peccatum; neque plus oportet de ea inquirere, quam de simplici alio quocumque corporis sudore.

Si vero eveniat cum voluntario carnali sensu et cum spirituum generationi inservientium commotione, v. g. ex turpi colloquio, aspectu, tactu, etc., tunc erit peccatum mortale; esset enim inchoata pollutio. Adde: ipsa esse non potest sine magna carnis rebellione. Unde pro praxi recte advertit Sanchez, quod data opera etiam levem distillationem procurare mortale peccatum est; quia illa semper, vel ut plurimum, secum fert aliquam commotionem, et aliquantuli seminis effusionem, aut certe illius proximum periculum.

Q. 6. *Quid est sodomia, et quale peccatum?*

R. Sodomia perfecta definitur communius ac probabilius cum D. Thoma [2]: *concubitus ad non debitum sexum, nempe masculi ad masculum vel feminæ ad feminam* (*N*). Unde concubitus cum debito sexu, nempe masculi ad feminam, sed extra vas naturale, erit adhuc sodomia, imperfecta tamen.

Sodomia suum nomen accepit ab urbe Sodoma, quæ in tanti criminis pœnam igne e cœlo delapso fuit una cum suis incolis tota consumpta [3]. Ex tali autem pœna criminis gravitatem facile colligere est: et sane illud vehementissime natura refugit. Talem ignominiam graviter quoque insectatur Apostolus [4]. *Horrendum scelus* sodomiam appellat Pius V.

[1] Adde illud retinere difficillimum esse: et ita communiter Theologi cum Concina. Expedit tamen pro avertendo quocumque periculo peccati, ut talis sese crucis signo muniat, ut mentem ad contraria convertat, ut SS. Jesu et Mariæ Nomina invocet, ac eisdem se enixe commendet.

[2] 2, 2, q. 154, a. 11. — [3] Gen. 19. — [4] Rom. 1.

Et Chrysostomus sodomitas eloquentia sua conterit infamiores ipsis canibus eos dicens [1].

Quidnam (quæres) *debet necessario pœnitens aperire in confessione circa sodomiam?*

Tenetur dicere : — 1. qualis fuerit persona quacum peccaverit, an sacra, conjugata, consanguinea, affinis? idque ob specialem malitiam, quæ tunc superadditur *vel* sacrilegii *vel* adulterii *vel* incestus; — 2. in sententia probabiliori tenetur etiam aperire, si fuerit agens an patiens; quia in primo contingit pollutio, non semper in altero; — 3. an persona complex sit diversi vel ejusdem sexus; nam in sententia communiori perfecta sodomia est diversæ speciei ab imperfecta; cum sit major deformitas contra naturam rationalem non servare neque debitum sexum, neque debitum vas.

Q. 7. *Quænam sunt pœnæ in sodomitas?*

R. Jure Canonico, si sodomitæ sint laici, excommunicationi subduntur ac declarantur infames [2]. Si clerici vel religiosi, ex Bulla *Horrendum* S. Pii V privantur omni officio, omni beneficio atque privilegio clericali.

Si tamen sodomia sit : — 1. *perfecta*, nempe cum alio ejusdem sexus; — 2. *completa*, nempe consummata intra vas : lex enim in odiosis est strictæ interpretationis [3] — 3. *frequentata*, nam Bulla loquitur *de exercentibus sodomiam.* Hanc pœnam probabilius incurrunt etiam patientes; cum ipsi quoque vere sint sodomitæ [4].

Solet etiam ab Episcopis hoc crimen reservari, uti reservatum est in Synodo Novariensi, si tamen perfectum sit atque completum [5]....

Q. 8. *Quid est bestialitas, et quale peccatum?*

[1] Hom. 14, in *Ep. ad Rom.* — [2] C. 4 de excess. prælat.

[3] Etiam inter feminas habetur completa sodomia, vel ope instrumenti, vel naturaliter eo modo quo compleri potest, quoties nempe fit applicatio unius partis ad partem alterius cum aliqua seminatione intra vas. Ita Salmenticenses, Luraschi, etc.

[4] Non tamen incurritur ipso facto, uti verius dicunt (licet id in lege exprimatur); quia nulla pœna activa privans jure jam acquisito incurritur, nisi post sententiam saltem declaratoriam, cum nimis sit durum, ut quis debeat in seipsum gravem pœnam exsequi. — [5] Page 321.

R. Bestialitas est *coitus cum bestia* [1]. Nefandissimum scelus, et quidem gravius quocumque alio contra naturam; nam ibi non solum non servatur debitum vas aut sexus, sed neque debitum genus. In ejus autem execrationem statuebatur in Lege Veteri, ut homo simul et bestia trucidarentur [2].

In Confessione autem opus non est explicare qualis fuerit bestia; cum in genere morum id non referat: item non est opus, ut communiter et probabilius docent Azor, Potestas, Renzi, Tournely, etc., contra Croix et Elbel, quod explicetur, an bestia illa fuerit mas aut femella; quia hic tota essentialis deformitas consistit in accessu ad diversam speciem: unde qualitas bestiæ, et sexus hac in re omnino accidentalis est [3].

Bestialitas in omnibus ferme Synodis Diœcesanis reservata est, licet extra vas naturale expleatur, prout in Novariensi [4].

§ 3. — De luxuria imperfecta.

Luxuria imperfecta consistit in delectationibus, osculis, amplexibus, tactibus, aspectibus, turpiloquiis, comœdiis, saltationibus, et similibus.

Q. 1. *Quid est, et quotuplex delectatio?*

R. Delectatio est *quietio appetitus in aliquo, quod placet.* Delectatio triplex est: alia spiritualis sive intellectualis; alia organica sive sensibilis; alia venerea sive carnalis.

Prima est quietio appetitus spiritualis in bono extra sensus posito. Talis est delectatio, quæ exsurgit ex contemplatione veritatis. De hac nulla quæstio in hac materia.

[1] Tactus impudici cum bestia, licet proprie non sint peccata bestialitatis, tamen habent aliquam specialem turpitudinem, ut ait Elbel, saltem venialem. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 474. — [2] Lev. 20.

[3] Congressus cum dæmone, ut aiunt communissime, reducitur ad bestialitatem; nam est congressus cum individuo alterius generis, in quo est malitia bestialitatis. Imo est etiam culpa superstitionis, quia est societas cum dæmone. Imo, ut patet, habetur etiam malitia fornicationis aut sodomiæ affectivæ, si dæmon appareat in forma pueri, aut mulieris; et etiam adulterii aut incestus, si quis delectetur de coitu cum dæmone tanquam cum parente vel conjugata. — *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, Tr. IX, n. 28. — [4] Pag. 321.

Secunda est quietio appetitus sensitivi in aliqua impressione grata; oritur nempe ex conformitate rei sensibilis cum organo sensus, quin tamen ullo modo commoveantur spiritus genitales. Talis est delectatio visus ex re pulchra, auditus ex musica, tactus ex lenitate, gustus ex sapore, odoratus ex suavitate.

Tertia vero est quietio appetitus sensitivi sese oblectantis circa res ad generationem tendentes. Est nempe ea, quæ sentitur circa partes venereas, et oritur ex commotione spirituum genitalium [1].

Q. 2. *An in delectatione circa hanc materiam detur parvitas?*

R. 1 : Quod pertinet ad delectationem sensibilem, speculative loquendo, est probabilis opinio Billuart, Bouvier, Collet, Sylvii atque aliorum, qui docent dari utique parvitatem materiæ hac in re. Nam hæc delectatio, sistendo ibi et ex se, mala non est; cum ipse Deus eam sensibus pro fine legitimo annexuerit : unde erit tantum mala ratione periculi, quod quidem potest etiam esse leve. Hinc leviter tantum peccaret, uti dicunt, qui ita aspiceret pulchram mulierem, ut hoc inde non sit aliud, quam delectatio de re pulchra, quæ videtur.

Verum in praxi est omnino tenendum contrarium cum Cajetano, Diana, Filliucio, Roncaglia et Salmanticensibus, quando delectatio sensibilis est cum plena advertentia et consensu circa objecta, quæ hac de re periculum inducere possunt. Nam ob corruptam naturam est moraliter impossibile, ut una alteri locum non faciat, maxime si delectatio illa sensibilis habeatur a personis ad copulam aptis, et maxime si ea sit cum aliqua mora [2].

[1] Eadem persona, uti notat *Bouvier*, potest esse objectum hujus triplicis delectationis. Si nempe illa amatur ob dona naturalia intellectus, est *delectatio spiritualis;* si amatur ob quamdam excellentiam corporis, est *delectatio sensibilis;* si vero amatur ob voluptatem carnalem ad concupiscendam eam, est *delectatio venerea.*

Hic etiam notamus sub nomine *delectationis* intelligi omnes cogitationes malas in genere luxuriæ, scilicet et desiderium et gaudium et delectationem morosam proprie dictam, de quibus speciatim actum est disp. 1, c. 2, a. 5, § 2, quæst. 2.

[2] Ipse Billuart ait (*de Temp.*, diss. v, a. 2) : *a delectatione sensuali*

Bene tamen advertit Continuator Tournely, aliud esse agere propter delectationem; aliud autem agere cum aliqua delectatione naturali, quæ de se consurgit ex qualitatibus corpori adnexis. Quia in hac potest quidem dari parvitas materiæ; cum directe ac per se non habeat rationem periculi proximi: puta in medico, qui ex necessitate mulierem tangit, modo (addendum) curet non sistere in tali delectatione, sed eam detestetur; alias jam quasi agere inciperet propter delectationem, quæ licet naturalis sit, non est tamen sejuncta a proximo periculo transeundi in carnalem [1].

R. 2: Quod vero pertinet ad delectationem venereám, in ea nullimode datur parvitas extra conjugium; talis enim delectatio est quædam semper inchoata pollutio, seu motus ad ipsam. Hinc Alexander VII damnavit hanc n. 40 propositionem: *est probabilis opinio, quæ dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo ulterioris consensus, et pollutionis.* Hinc non videmus quare non sit graviter improbandus qui delectando manum mulieris attrectat, digitos contorquet, pedem premit, etc.

Q. 3. *Quale peccatum sunt oscula, amplexus, etc., extra conjugium?*

R. Quadrupliciter hæc possunt extra conjugium habere locum:

1 Ex intentione delectationis venereæ; — 2. ex intentione delectationis sensibilis; — 3. ex simplici consuetudine patriæ et animi benevolentia; — 4. ex animi levitate, joco, curiositate vel petulantia.

1. Oscula, amplexus et similia, si fiant ex intentione delectationis venereæ, sunt profecto peccatum mortale; cum talis delectatio tendat ad luxuriam perfectam [2].

2. Si hæc fiant ex intentione delectationis sensibilis, adhuc tenendum esse mortale peccatum; est enim se ipsum expo-

ad venereám, maxime in sensu tactus aut visus, facilis est progressus.

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 416, et *Hom. Apost.*, Tr. IX, n. 2.

[2] Imo sunt ejusdem naturæ cum actibus luxuriæ consummatis: ideoque exprimendum est, utrum locum habuerint cum persona ejusdem an diversi sexus, conjugata an libera; quia attingunt objectum in individuali.

nere proximo periculo labendi in delectationem carnalem. Nam ob maximam naturæ corruptæ infirmitatem et ejusdem in luxuriam proclivitatem, difficile admodum est in sola illa delectatione sensibili ita immorari, ut etiam ad veneream non procedatur [1].

3. Si hæc fiant tantum vel ex patriæ consuetudine, vel causa officii aut benevolentiæ, vel alia intentione non mala, non erunt peccata, etsi delectatio venerea suboriatur, modo voluntas illam aversetur et omne absit periculum proximum consentiendi. Non enim hoc in casu per se impudica dici possunt, vel tendere in actionem veneream.

4. Si fiant ex animi levitate, joco, curiositate vel petulantia, cum supponantur in se honesta, et tantum deficiant in modo, per se non erunt nisi venialia; si tamen absit consentiendi periculum, nec scandalo sint, uti essent scandalo, si hæc sic fierent ab ecclesiasticis. Si vero hæc crebro contingant, cum mora atque ardore, uti cum os ad os fiant quasi gustatis labiis vel lingua introducta, præsertim inter personas diversi sexus, erunt grave peccatum; quia valde ad libidinem solent excitare, et facillime ad venerem declinant, attenta hominis fragilitate [2].

Q. 4. *Quid de tactu partis inhonestæ corporis proprii vel alieni?*

R. Ad 1 : Ad corpus proprium quod attinet, si tactus contingat ex necessitate vel ex fine aliquo honesto, v. g. ad abstergendas corporis sordes, nullum erit peccatum, et si venerea suboriatur tentatio, modo eam voluntas aversetur; res enim honesta est, periculum vero remotum, nulloque

[1] Hinc merito communiter docent, delectationem sensibilem in praxi vix ac ne vix quidem a venerea separari. Ideo actus inde provenientes esse ut plurimum peccata mortalia, præsertim si exerceantur inter personas diversi sexus ad copulam idoneas, et sint cum aliquo affectu et mora.

[2] Quare maxime esset exoptandum, ut actus hujusmodi præsertim inter viros atque mulieres christianorum regionibus prorsus exularent ob periculum, quod iisdem inhæret, affectus libidinosi. — Ceterum non ita statim arguendi de gravi juvenes utriusque sexus, qui in nonnullis locis decenter et sine prava intentione se invicem amplexantur, quamvis melius foret abstinere.

modo volitum. Si vero nulla sit necessitas partem pudendam proprii corporis tangendi, neque finis aliquis honestus, sed tactus procedat ex levitate vel joco, culpæ non erit vacuus. Venialis erit, si obiter fiat, non repetitis vicibus, et absque periculo consensus venerei; adest enim tunc nonnisi aliqualis turpitudo. Mortalis vero, si fiat studiose, morose et cum proximo turpis concupiscentiæ periculo, ut patet.— Idem ad aspectum extendi debet.

R. Ad 2: Quod ad corpus alienum spectat, *regulariter* a mortali excusari non potest qui absque necessitate tangit partes pudendas alterius vel partes admodum vicinas, etiamsi persona illa sit ejusdem sexus, et tactus fiat super vestes. Quia talis actio, quamvis poneretur ex animi levitate; per se tamen et natura sua ad venerem excitat vehementissime, et naturali honestati valde adversatur[1].

Diximus *regulariter;* quia si tactus hujusmodi contingerent inter impuberes ex levitate et joco, absque ulla delectationis venereæ intentione, a mortali poterunt excusari; cum in hoc casu non videantur in eamdem (saltem graviter) influere[2].

Quid (quæres) *de illo, qui permittit se ab alio turpiter tangi?*

Admittens tactus impudicos peccat mortaliter; tum quia consentit peccato alterius; tum etiam quia se exponit periculo turpis affectionis. Peccat pariter lethaliter admittens oscula, amplexus et vel ipsam manus contrectationem, nisi fiat ex more patrio, aut alio fine honesto, et absque ullo

[1] Graviter est increpanda illorum juvenum procacia, qui manum ex proposito immittunt in sinum mulieris; affectus enim libidinosus si non antecedit, certe sequitur ex tali tactu, ut experientia docet: adde vel ipsam quæ tangitur, non raro sic exponi pollutionis, vel libidinosæ delectationis periculo.

[2] Quod dicendum quoque est de ancillis vel nutricibus, quæ dum induunt vel spoliant infantes aut adolescentes, partes eorum pudendas aspiciunt vel tangunt ex levitate; hoc enim ordinarie non est conjunctum cum gravi carnis commotione. Attamen ab hac prava consuetudine graviter sunt arcendæ ancillæ, quia si id in more habent, turpem habitum se tangendi de facili vel ipsi adolescentes contrahunt, qui inde in profundum veniunt. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, nn. 419, et seqq.

affectu pravo; aliter enim id esse non posset sine periculo gravi consensus in delectationem turpem [1].

Q. 3. *Quid de aspectu partium inhonestarum corporis alieni?*

R. 1. Si aspectus partium inhonestarum refertur ad personas ejusdem sexus, non est *per se* mortale; quia nec videtur graviter honestati adversari nec adeo ad luxuriam inclinare.

Diximus *per se;* nam excipe :— 1. Si aspiciens sit ad turpia valde inclinatus; tunc enim illi periculum esset proximum. Item est si pulcher adolescens aspiciatur nudus; — 2. si aspectus sit nimis diuturnus; neque enim in hac naturæ corruptione diu esse potest, quin concupiscentia stimulos acuat. Hinc reprehendendi graviter sunt simul natantes detectis verendis [2].

R. 2. Si vero aspectus partium inhonestarum refertur ad personam diversi sexus, vel ad humanum concubitum, hoc erit mortale, nisi visio contingeret e loco valde longinquo, et tempore brevissimo absque turpi affectu [3]. Talis enim visio ad luxuriam vehementer inducit, et maximam turpitudinem procul dubio includit [4]. Neque excusaris a gravi,

[1] *Vid.* Liguori, *Hom. Apost.*, Tr. IX, nn. 5 et seqq.

[2] Vigilandum item a potestate ecclesiastica et civili, ne natantes, postposita verecundia, alienis oculis præsertim personarum diversi sexus nudos se objiciant. Quod quidem sine gravi scandalo ac periculo esse non solet.

[3] Notat Sanchez, explicandam esse in confessione qualitatem personæ, quæ fuit turpiter aspecta; quia aspectus sicut et tactus ab objecto specificantur. Sed verius contradicit Croix; quomodo enim quis aspiciens turpiter consanguineam committit incestum, si aspiciat sine ullo ejus desiderio? Videlicet aspectus afficiunt immediate solam personam, et ideo proprie et natura sua non censentur in actum consummatum tendere, et esse quasi aliqua copulæ affectiva inchoatio. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 421.

[4] Morose aspicere commixtionem animalium periculosum est. Tangere vero genitalia brutorum (etiam ex curiositate, joco, vel levitate) usque ad effusionem seminis belluini, est mortale; cum hoc vehementer natum sit ad libidinem excitandam. Per se tamen tangere, molliter tractare genitalia bruti non est, nisi veniale.

Conjungentes vero equos, tauros et similes ad procreandam prolem, non peccant, etsi motus libidinis exsurgat, modo ei non consentiant;

si partes turpes velo tenuissimo et perlucido aspicias; quia talis aspectus potius libidinem auget.

Quid vero resolvendum est (quæres) *si aspiciantur partes honestæ personæ pulchræ diversi sexus?*

Dicimus imprimis cum D. Thoma diuturnum mulieris pulchræ aspectum in eo, qui inordinato amore erga eam feratur, esse peccatum grave ob grave, cui se exponit, libidinosæ delectationis periculum. Idem est de diuturno colloquio vano cum puella inordinate dilecta. Si vero aspectus iste contingat ex simplici urbanitate, vel ex causa alia honesta, non erit peccatum; vel veniale, si aspectus sit diuturnus aut ex curiositate procedens, videlicet ratione aliqualis periculi.

Aspicere autem partes minus honestas, non tamen turpes mulieris, ut pectus, brachia, crura, partem superiorem pectoris, secluso periculo lapsus, atque aspectus diuturnitate, non est mortale; cum in hoc grande periculum non sit.

Quid vero (quæres) *de eo, qui aspicit picturas obscœnas?*

Iste per se et speculative loquendo non peccat, quotiescumque nulla sit delectatio turpis, neque proximum ejusdem periculum; quia revera artificialia minus movent, quam naturalia. In praxi tamen putamus difficulter a mortali posse excusari virum, qui partes inhonestas mulieris depictæ morose aspiceret; difficulter enim iste liberare se poterit a turpi delectatione vel saltem a proximo ejusdem periculo, nisi aspiceret per tempus brevissimum et in magna loci distantia [1].

Quod vero pertinet ad illos, qui pingunt vel exponunt publice imagines obscœnas, scilicet detectis verendis vel tenui velo obductis, isti peccant gravissimo scandalo; cum picturæ istæ adolescentes valde ad libidinem provocent [2].

cum id sit res necessitatis, vel utilitatis. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 419 et seqq.

[1] Billuart cum aliis excusat a mortali, si aspectus fiant ex levitate, obiter, ex curiositate, aut si picturæ infantes tantummodo repræsentent.

[2] *Vid.* Bravi, *Della convenienza di trattare la scultura e la pittura in relazione all' attuale progresso de' lumi*, Bergamo. — *Amico Cattolico*, Mil., t. XXII, p. 22.

Quod etiam valet de iis, qui eas domi retinent omnium aspectui expositas; cum non solum sibi, sed aliis quoque pravam præbeant occasionem.

Q. 6. *An sit mortale turpia verba proferre?*

R. Affirmative : mortale est turpia verba proferre, si ea sint nimis lasciva, uti si nominentur pudenda alterius sexus, aut modus copulandi [1]; et si proferantur cum aliorum scandalo, quod adest ut plurimum, cum dicuntur coram puellis aut pueris; vel si sint cum periculo malæ delectationis in se ipso. Unde aiebat Apostolus : [2] *corrumpunt mores bonos colloquia prava* (*O*).

Si tamen proferantur ex joco aut ira inter personas, in quibus vel nulla vel levis carnis commotio excitari soleat, non sunt nisi venialia peccata; cum periculum sit valde remotum [3].

Hic etiam notandum dicteria, quæ proferuntur a messoribus, vindemiatoribus, etc., remoto scandali periculo, de se non esse mortalia; quia ea proferentes et audientes parum commoventur. Item neque semper videntur habenda ut mortalia tenera colloquia cum personis diversi sexus; quamvis non sit negandum ea esse periculis plena, præsertim si diuturna sint, aut si in locis solitariis fiant [4].

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 426. — [2] 1. Cor., 15.

[3] Ut si ista nominentur inter conjugatos, qui venereis assueti parum ordinarie moventur. Videant tamen conjugati, ne aliis gravi scandalo sint : rarum non est (ait *Stapf*, § 482), ut homines omni spurcitia repleti corruptionis suæ initium a propriis parentibus repetant, quippe quorum pudendæ conversationis testes fuerunt. Omnem fidem superat quæ sit circa hanc materiam ætatis adhuc teneræ sagacitas : hinc summopere dolendum est ubi parentes proles suas sui jam quodammodo compotes vel in suo secum cubili tenent, vel coram ipsis inhoneste jocantur, etc. Hujusmodi impressiones tenello animo infixæ hærent, et serius vel citius in fœdissima ulcera prorumpunt.

Item sunt graviter increpandæ matres, quæ filios omnino nudos una simul in lectulo collocant, cum tanto periculo pudoris ac verecundiæ.

[4] Ad rem S. Alphonsus in sua *Praxi* : « Generaliter autem loquendo de adolescentibus et puellis qui invicem se adamant, non sunt isti omnes indistincte de gravi culpa damnandi, sed ordinarie puto ipsos difficulter esse extra occasionem proximam lethaliter peccandi. Id nimium experientia patet; nam ex centum adolescentibus vix duo aut

An (quæres) *sit mortale verba obscœna audire?* Quod dicitur de ea proferente, idem generatim dicendum de ea ex proposito audiente; cum æque sit in morum corruptionem. Ceterum hac in re præstat audire clarissimum Episcopum Bouvier, qui habet:

« 1° Qui audiunt obscœna vel auctoritatem habent in proferentes, vel non : — Si 1, eos cohibere debent quantum moraliter possunt; — Si 2, eos admonere tenentur : aut ad minus tacere debent, præsertim mulieres, quibus summopere cavendum est, ne turpibus assentire videantur. Hinc enim libido virorum inflammari solet.

2° Non leviter pronuntiandum est eos omnes, qui audientes turpiloquia (ex parte loquentis mortalia) parum rident, mortaliter peccare; fieri enim potest, ut de modo dicendi potiusquam de rebus ipsis rideant. Porro in hoc casu mortaliter non peccant, nisi grave præbeant scandalum, ut facile præberent religiosi et clerici.

3° Quod de verbis turpibus diximus, pari ratione dicendum est de cantilenis inhonestis. — Carmina valde turpia componere, cantare vel libenter audire, est mortale. Item mortale est, si grave detur scandalum, v. g., si clericus carmina etiam tantummodo æquivoca conficiat, aut coram aliis, et præsertim coram sæcularibus ea cantet. »

Q. 7. *An peccent qui theatris intersunt?*

R. Theatra licet de se mala non sint, sed indifferentia, cum bene et male haberi possint; ordinarie tamen loquendo negari non potest ea esse plena periculi, maxime pro ado-

tres in occasione a mortalibus invenientur immunes : et si non in principio, saltem in progressu ; tales enim adamantes prius conversantur invicem ob propensionem : deinde propensio fit passio : et passio, postquam radicem in corde fixerit, mentem obtenebrat et eos in mille crimina ruere facit. Hinc Cardinalis Picus de Mirandula, Episcopus Albanensis, in sua diœcesi per edictum suos admonuit confessarios ne tales adamantes absolverent, si, postquam ter ab aliis jam fuerint admoniti, ab hujusmodi amore sectando non abstinuissent, præsertim tempore nocturno aut diu aut clam aut intra domos (cum facili periculo osculorum et tactuum) aut contra parentum præceptum aut cum altera pars prorumpet in verba obscœna aut cum scandalo (prout si in ecclesia) aut cum conjugatis, claustralibus aut clericis in sacris (§ 65). »

lescentibus, quorum jam sanguis per se satis ebullit. Nam et luxus fovent et turpiter visum pascunt et animam enervant et passiones acuunt [1].

Ad meritum tamen quæstionis veniendo, dicimus nullum esse peccatum sive comœdiis interesse sive eas agere, si honestæ sint : *officium histrionum quod ordinatur ad solatium exhibendum hominibus, non est secundum se illicitum*, ait Angelicus [2].

Si vero comœdiæ sint aliquantisper turpes, eas audiens peccabit tantum venialiter, nisi jam expertus sit suam fragilitatem ; nam pro modo periculi peccatum est.

Si tandem comœdiæ sint notabiliter turpes vel in re vel in modo, mortaliter peccant interessantes ob delectationem inde consurgentem ; cum talis delectatio nata sit ad venerem incitandam. Quoad illos vero, qui ob solam curiositatem vel solatium vanum intersunt, secluso periculo, licet nonnulli eorum aliquando forsan excusari valeant a mortali, *si sint simplices spectatores ;* non excusantur tamen : — 1. *Adolescentes*, et alii parum timoratæ conscientiæ, in quibus de facili semper adest delectatio turpis, vel saltem illius periculum ; — 2. *Clerici* et *Religiosi*, quos merito docet Benedictus XIV [3] non posse iis comœdiis interesse absque scandalo gravi (*P*).

Diximus *si sint simplices spectatores ;* nam semper mortaliter peccare dicendi sunt qui pecunia vel plausu ad comœdias notabiliter turpes concurrunt, quamvis sine ipsis comœdia adhuc fieret. Etenim etsi in hoc casu materialiter tantum ; adhuc tamen positive concurrunt ad opus graviter malum [4]. — A fortiori peccant qui comœdias notabiliter turpes impedire tenentur et possunt, neque tamen impediunt. A fortiori qui illas componunt vel repræsentant ; cum

[1] Bulfus, *Theatrum modernum bonis moribus exitiosum.* Mediolani, 1770. — Riccardi. *Dei mezzi di promovere l'educazion religiosa*, c. 25. — Fenélon, *Lettres sur les occupations de l'Académie.* — Bossuet, *Maximes sur la Comédie.* — *Sentimenti di S. Carlo intorno agli spettacoli.* Bergamo, 1759.

[2] 2, 2, q. 168, a. 3. — [3] *De Syn. Diœc.*, l. 11, c. 10.

[4] Aliter tamen dicendum de iis, qui remote tantum cooperantur, v. g., aulam theatralem verrendo, ædificium instaurando, etc.

moraliter certum sit multos inde ad peccatum incitandos. Neque liberantur ex eo quod scandalum non intendant, sed lucrum; opus enim de se illud satis intendit. Neque amissio magni lucri excusat; nam bonum corporis non valet bonum animæ [1].

Ultimo advertendum ab omni peccato excusari *milites*, qui interesse tenentur ad invigilandum; *famulos*, qui dominorum; *filios*, qui parentum; *uxores*, qui virorum indignationem paterentur gravem, si theatris adesse renuerent. Justa enim exstante causa, periculosa actio poni potest, salutaribus præsidiis peccandi periculum avertendo [2].

Q. 8. *An liceat choreas ducere?*

R. Choreæ secundum se et ex natura sua, uti observat Salesius [3], si nempe fiant neque fine malo, neque cum periculo seipsum vel alios ad libidinem excitandi, neque cum aliqua mala circumstantia conjungantur, non sunt malæ, nec actus libidinis; sed potius gaudii atque lætitiæ. Hinc legitur David quoque regem *saltasse viribus totis* [4]. Unde S. Antoninus docet, choreas per se non esse prohibitas, modo fiant a personis sæcularibus cum personis honestis et honesto modo [5].

Verum in praxi sunt attente dissuadendæ; quia ut plurimum fieri solent inter juvenes diversi sexus, intercedente etiam colloquio familiari, blanda manuum attrectatione, musici concentus suavitate, ceterisque, quæ facillime concupiscentiæ motus solent excitare præsertim in adolescentibus, ut luctuosa docet experientia [6]. Huc facit illud Eccle-

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 427 et seqq.

[2] *Vid.* Fr. de Sales, *Philothée*, p. 3, c. 33. — [3] Loc. cit. — [4] 2. Reg., 6.

[5] Alicubi panicum et alia grana noctu solent pedibus excuti choreas ducendo : quod quidem sine periculo animæ non est, ut testantur. — In Augustanis regionibus choreæ publicæ in foro solent duci, solemnioribus festis. — In pluribus vero locis homo solet personatus publice incedere certis anni diebus ante Quadragesimam.

Parochus in his aliisque similibus prudenter se gerat, ne volens malo occurrere, illud adaugeat intempestivo zelo. Potius invehat indirecte in choreas, et directe in peccata, quæ committi solent in illas agendo.

[6] « At præter luxuriam, ait *Stapf*, § 317, etiam alia peccata quasi

siastici : *cum saltatrice ne assiduus sis; nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius* [1]. — Et D. Ambrosius ait : *quid verecundia ibi potest esse, ubi saltatur, strepitur, concrepatur?* [2] — Vel ipse Petrarca vocat (Dialogo 34) *choream veneris præludium, libidinum stimulum, laxamentum licentiæ, ubi liberæ manus, liberi oculi, liberæ voces.*

Hinc merito Benedictus XIV concludit, quod etsi choreæ in se videantur licitæ; vix tamen in actu (quomodo nunc fiunt) permitti possunt [3]. — Merito ergo Tridentinum Clericis gravissime prohibuit [4] ne ullo unquam tempore choreis interesse præsumant [5]. Et laicis saltem suadendum, ne iis intersint diebus festis, præsertim horis divino cultui destinatis [6].

Articulus 2. — De luxuriæ filiabus et remediis.

Q. 1. *Quænam sunt luxuriæ filiæ?*

R. Luxuriæ filias D. Thomas octo enumerat, quarum quatuor sunt ex parte intellectus, quatuor aliæ ex parte voluntatis.

Ex parte intellectus luxuriæ filiæ sunt :

1. *Cæcitas mentis*, qua luxuriosus non advertit ad sui operis fœditatem, dicente Daniele Propheta : *species decepit te, et concupiscentia subvertit cor tuum* [7]. Patet exemplo Bezæ [8].

2. *Præcipitatio*, quæ secum importat consilii subtractio-

turmatim ex hac arena procedunt, nimirum luxus quoad vestitum et indecentem ornatum corporis, vesana zelotypia quæ non raro in mutuas offensiones et cruentas rixas prorumpit, gula et ebrietas, destructio sanitatis, bonorum profusio, domestica furta, profanatio dierum sacrorum, innumera scandala, etc. Unde aliquis ex SS. Patribus saltationem definit isse *circulum, cujus centrum diabolus est.* »

[1] Cap. 9. — [2] De Virg., l. 3. — [3] *Vid.* Notificat. LXXVI et XXXVII. — [4] Sess. 24, c. 12, d. R.

[5] Quoad Clericos vid. quæ diximus *De Oblig.*, dis. 1, c. 2, a. 1, § 2.

[6] *Vid.* Guatier, *Trattato contro i balli, e le canzoni oscene.* — Torricelli, *Documenti per le giovani.* Lugano. — [7] Dan., 13. — [8] In vita S. Franc. Salesii.

nem. Revera nullum habet consilium qui sua mala concupiscentia tenetur.

3. *Inconsideratio* ad judicia Dei et pœnas in luxuriosos constitutas.

4. *Inconstantia*, nam luxuriosus facile a bono proposito declinat.

Ex parte autem voluntatis luxuriæ filiæ sunt :

1. *Amor inordinatus delectationis sensualis*, quo ita voluptates carnales diligit impudicus, ut ultimum finem in iis constituat.

2. *Odium Dei*, in quantum videlicet Deus luxurioso delectationes, atque spurcitias suas gravissime vetat.

3. *Affectus sæculi præsentis*, in quantum luxuriosus vellet perpetuo voluptatibus suis hac in vita perfrui.

4. *Horror et desperatio sæculi futuri;* quia dum curat tam anxie delectationes carnis, delicias spirituales fastidit : ideo animo horret sæculum futurum, ubi desperat se voluptates carnales habiturum. Quæ quidem luxuriæ filiæ hisce mnemonicis versiculis describuntur :

Cæcutiens, præceps, inconsideratus, et instans;
Corpus, tempus amat; refugitque futura, Deumque.

Q. 2. *Quænam sunt luxuriæ remedia?*

Luxuriæ remedia alia sunt negativa, alia positiva.

Remedia negativa luxuriæ sunt :

1. Fuga occasionum juxta illud Poetæ : *subtrahe ligna foco, si vis extinguere flammam.* Et D. Augustinus : *contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis obtinere victoriam* [1]. Item fuga otii; nam *multam malitiam docuit otiositas* [2].

2. In viris fuga familiaritatis cum mulieribus, licet probæ, imo et devotissimæ videantur [3]. *In medium mulierum noli*

[1] Ser. 350 de temp. — [2] Eccli. 33.

[3] Hoc autem maxime ab Ecclesiasticis cavendum est, ut notavimus Tract. *de Oblig.*, disp. 1, c. 2, a. 1, § 2. — Per gloriam Dei (clamat Bou» vier) æternamque eorum salutem cunctos adjuramus Clericos, ut » Conciliorum statutis semper obtemperantes, juniores mulieres apud » se nunquam detineant, eas non visitent, cum eis familiariter non lo-

commorari : de vestimentis enim procedit tinea, et a muliere iniquitas viri. Speciem mulieris alienæ multi admirati reprobi facti sunt ; colloquium enim illius quasi ignis exardescit [1]. — In mulieribus autem fuga familiaritatis cum viris, maxime juvenibus ut patet : si enim vir ignis est qui incendit, mulier est palea, quæ incenditur; aut vicissim. Caveat autem toto cœlo puella, ne munuscula ab amasio accipiat; est enim grave peccatum, cum id mutuum amorem maxime excitet ac foveat. Quod si jam munera accepit, statim ea vel restituat, vel pauperibus distribuat, vel flammis tradat [2] : atque ad id, si opus fuerit, absolutionis denegatione compellatur.

3 Fuga ebrietatis; nam *luxuriosa res vinum* [3]. Et Apostolus : *nolite inebriari vino, in quo est luxuria* [4].

4 Abstinentia a lectione librorum, qui agunt de rebus amatoriis, uti sunt pestiferi illi, vulgo *Romanzi*, qui toti sunt in profanis describendis amoribus. Quam fatale incendium (in teneris præsertim adolescentium animis) excitent, vix exprimi potest [5]!

Quæ remedia hoc exhibentur versu :

Otia, libri absint, mulierque, occasio, vinum.

Remedia vero positiva luxuriæ sunt :

1. Oratio frequens : *hoc genus dæmoniorum non ejicitur, nisi in oratione et jejunio*, ait Christus de dæmone impuritatis.

2. Cultus constans et invocatio fervens B. V. Mariæ sine labe conceptæ; hæc est enim vere *Mater pulchræ dilectionis et sanctæ spei.*

3. Frequens confessio apud eumdem Confessarium [6]. Quo

» quantur, multo minus eas amplexentur aut in cubiculum suum intro» ducant. Heu! quot inde prodiere mala : quot Religioni opprobria! »

[1] Eccli. 42 et 9.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 2, n. 76. — [3] Prov. 20. — [4] Eph. 5.

[5] *Vid.* dicenda de *Virtutibus Theologicis*, ubi erit de *prohibitione librorum.*

[6] Nullum remedium, testibus expertibus, maxime circa peccatum pollutionis validius est, quam sæpe confiteri, si credere est Philippo Nerio, B. Leonardo, etc.

Vid. Liguori, *Praxis conf.*, n. 77, ubi docet eos, qui hoc remedio non

enim magis infirmi status dignoscitur, eo magis remedium aptari potest.

4. *Frequens devota communio*, qua manducatur panis Angelicus ac vinum bibitur *germinans virgines*.

5. *Mortificatio carnis;* dicente enim S. Ambrosio, *libido gravis ignis est; et ideo non demus ei alimenta luxuriæ. Pascitur enim conviviis, nutritur deliciis, vino accenditur, ebrietate inflammatur*[1].

6. *Memoria novissimorum.* Hinc S. Isidorus : *sicut clavus clavum repellit; ita recordatio ardoris gehennæ ardorem excludit luxuriæ.*

7. *Custodia sensuum*, præcipue oculorum[2]. Clamat Augustinus : *oculi vestri, etsi in aliquem jaciantur, figantur in neminem. Nec dicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos*[3].

Hæc remedia sequens refert versiculus :

Prex, Sacra, Mors, Virgo : de oculis, de carne triumphus.

Hinc autem venit etiam maxime juvenibus commendanda *devotio* erga Angelium juvenem Aloysium Gonzagam, quem Benedictus XIII Sanctorum fastis adscripsit, atque innocentiæ et castitatis exemplar simul et patronum studiosæ præsertim juventuti dedit. — Quia in re cumulatissime faciet notissima oratio : *O Luigi Santo*, pro qua Pius VIII[4] et partiales et plenarias indulgentias concessit[5].

Materiam hanc concludimus verbis S. Alphonsi : « in » hac materia sexti præcepti oportet quantum possibile est » omnem adhibere severitatem; cum in re tam labili nulla » cautela unquam nimia existimari debeat : et plures opinio-

utuntur, emendationem sperare non posse, nisi per miraculum. — *Il Sacerdote santificato*, n. 94. — Gousset, *Justification de la Théologie morale du B. Alphonse de Liguori*, c. 9. — P. Gajetano da Bergamo, *L' uomo Apostolico, ecc.*

[1] De pœnit., l. 1, c. 14. — [2] *Vid.* Stapf, *Theol.*, § 531. — [3] Epist. 19.

[4] Vid. *Raccolta di orazioni e pie opere, per le quali sono state concedute dai SS. Pontefici le sante indulgenze. Roma, Novara, Monza.* 1850.

[5] Bouvier addit hic, aliquando suadendum esse matrimonium iis, qui nubere possunt, tanquam unicum, aut saltem tanquam efficacius remedium, ut se valeant ab habitu masturbationis liberare.

» nes, quæ speculative sunt probabiles, praxi improbabiles » evadant. Hinc Confessarius, ubi periculum pœnitentium » inspicit, licet actionem, quam illi vellent perpetrare, de » certo peccato mortale non valeat; tamen nullo modo per- » mittat[1]. »

CAPUT QUARTUM.

De gula.

Q. 1. *Quid est peccatum gulæ?*

R. Gula definitur a S. Thoma: *inordinatus appetitus edendi et bibendi*[2]. Cum enim causa finalis edendi, atque bibendi sit necessitas et utilitas naturæ, ordo rationis expostulat, ut cibus et potus sumatur in ea quantitate, qualitate et modo, quibus natura perficiatur et conservetur; non vero fiat infirma et in sui destructionem proclivis. Si quis ergo in edendo atque bibendo committatur excessus, habebitur peccatum gulæ.

Dupliciter peccatum gulæ committi potest: vel per excessum in cibo et dicitur *comessatio* seu *crapula;* vel per excessum in potu et dicitur *ebrietas:* Quoad regulas morum eadem ferme est ratio; secunda tamen species frequentior esse solet, ac emendatu difficilis [3].

Q. 2. *Quale peccatum est gula?*

R. Gula, quæ adversatur virtuti abstinentiæ et sobrietatis, potest esse peccatum mortale multiplici sub respectu:

1. *Ratione finis ultimi*, qui in cibi et potus delectatione constituitur. Tales erant olim Epicurei, et tales sunt hodie qui eorum vestigiis turpissime inhærent, *quorum Deus venter est* [4].

2. *Ratione gravis damni* tum quoad animam, si quis, v. g., prævideat se inde excitatum iri ad luxuriam; tum quoad corpus, si nempe ideo grave sanitati detrimentum afferat.

3. *Ratione impotentiæ* servandi gravia præcepta, v. g. sol-

[1] *Homo Apost.*, Tract. IX, in fine. — [2] 2, 2, q. 148, a. 1.
[3] *Vid.* Salvatori, *Istruzione pratica, etc.*, § 7. — [4] Phil. 3.

vendi debita, alendi familiam. Qui enim negligit media, peccat in finem.

4. *Ratione excessus graviter inordinati*, si quis, v. g., vesceretur carne humana, aut humanum sanguinem biberet. Cum summa in hoc appareat naturæ inordinatio, nisi forte per medicinam fuerint alterata; vel excuset casus necessitatis extremæ [1].

5. Denique *ratione scandali gravis*, si Clericus, v. g., comessationibus in loco publico nimis indulgeat cum aliorum scandalo.

Extra hos casus gula erit tantum peccatum veniale; quia si gravia hæc mala absint, excessus est venialis ob materiæ parvitatem, uti generaliter docent cum S. Thoma [2]. Et D. Augustinus aiebat [3]: *quoties aliquis in cibo vel potu plus accipit quam necesse est, ad minuta peccata pertinere noverit* [4].

Q. 3. *Quot modis committitur peccatum gulæ?*

R. Quinque modis sequenti versiculo a divo Gregorio indicatis:

Præpropere, laute, nimis, ardenter, studiose.

1. *Præpropere.* Hinc peccant saltem venialiter qui ordinarium comedendi tempus absque causa antevertunt; tunc enim voluptati potius, quam necessitati, velle satisfacere videntur.

2. *Laute:* id dicitur de iis, qui cibos nimis pretiosos aut liquores conquirunt ob solam delectationem, nisi eos excuset *vel* infirmitas, *vel* virium imbecillitas, *vel* proprii sta-

[1] *Vid.* Salmanticenses, Tract. xxv, c. 2, nn. 10 et seqq. Putant etiam esse veniale comedere carnes crudas animalium sine causa; cum hoc habeat quid ferini et belluini.

[2] 2, 2, q. 148, c. 2. — [3] Serm. 4, *in die animarum.*

[4] Ideo aiunt probabile esse, quod ex genere suo non sit mortale comedere aut bibere usque ad vomitum, præcluso scandalo ac damno gravi. Ita communius Salmanticenses, Cajetanus, Holzman, Navarrus aliique; nam præcluso scandalo gravi, itemque gravi damno, hoc esset tantum peccatum gulæ, quod quidem ex se non est nisi leve. — Alii tamen cum S. Antonino putant hoc esse grave juxta illud: *væ qui saturati estis* (Luc, 6): quod quidem exponunt de re in se spectata.

Qui tamen vomitu se exonerat, ut iterum edat, vix ac ne vix quidem excusari potest a mortali; cum maximam deformitatem involvat. *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 5, n. 73.

tus conditio, *vel* peculiaris aliqua temporis circumstantia. *O vilissimam ventris servitutem! o inexplebilem cupiditatem!* ita hos perstringit Card. Bona: *tibi angustus est orbis, non sufficit ventri tuo quidquid volat in aere, quidquid natat in undis, quidquid latet in sylvis.*

3. *Nimis:* intelliguntur hic voluptuosi illi, qui cibis potibusque ita indulgent, ut iisdem saginare se, vel ingurgitare videantur. Hos sic insectabatur Lucillus: *edite lurcones, comedones, edite ventres* [1].

4. *Ardenter:* et ii sunt *qui*, ut ait S. Antoninus, *nimia aviditate cibum et potum sumunt; ad quod pertinere videtur comedere nimis rapaciter et festinanter.*

5. Denique *studiose*, quod eos respicit, qui cibos nimio studio præparatos inquirunt, ut magis iisdem delectentur.

Q. 4. *Quid de voluptate, quæ in cibo potuque percipitur?*

R. Si illa voluptas est tantummodo causa concomitans, nullum esse potest peccatum; cum talis delectatio ab ipso naturæ auctore tam cibo quam potui indita sit, ut homo ad ea sibi sumenda alliceretur, et suam sibi vitam sic sustentaret: *non solum cibo*, ait Augustinus, *sed etiam cibi sapore indiget infirmitas corporis nostri, non propter saturandam libidinem, sed propter tuendam salutem* [2].

Si voluptas est causa finalis, erit saltem veniale peccatum; cum hoc pervertat aliquo modo naturæ ordinem, dirigendo videlicet finem ad medium. Quare merito ab Innocentio XI damnata est hæc n. 8 propositio: *comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo*

[1] Certa autem regula hic haud potest adsignari, cum sit habenda ratio tam complexionis, quam laborum quos quisque sustinet: *tantum potest quis comedere et bibere*, verba sunt S. Antonini, *quanto credit se indigere ad sustentationem et executionem eorum, quæ sibi incumbunt agenda; ita ut non usque ad nauseam sumat, sed cum aliquali adhuc appetitu finem faciat.* (P. 2, t. 6, c. 1.)

[2] L. 4 contre Julian., c. 14. Ipse tamen Doctor (L. 10, c. 31, Confessionum) sic de naturæ corruptione, quam etiam in hac parte experimur, ingemiscit: *cum salus sit causa edendi et bibendi, adjungit se tanquam pedissequa periculosa jucunditas, et plerumque præire conatur, ut ejus causa fiat, quod salutis causa me facere vel dico vel volo.* *Vid.* etiam Kempis, *de Imitatione Christi*, l. 3, c. 26.

non obsit valetudini; quia licite potest appetitus naturalis suis actibus uti.

Q. 5. *Quid est ebrietas, et quale peccatum?*

R. Ad 1 : Ebrietas est *excessus in potu usque ad violentam rationis privationem* (*Q*). Opponitur sobrietati, quæ est virtus moderans inordinatum appetitum potus habentis vim inebriandi.

R. Ad. 2 : Ut cognoscatur quale peccatum ebrietas sit, audiamus Angelicum : *tripliciter contingit* (ebrietas) :

Uno modo sic, quod quis nesciat potum esse immoderatum et inebriare potentem; et sic ebrietas potest esse sine peccato.

Alio modo sic, quod aliquis percipiat potum esse immoderatum, non tamen existimet potum esse inebriare potentem; et sic ebrietas potest esse cum peccato veniali.

Tertio modo potest esse, quod aliquis bene advertat potum esse immoderatum et inebriantem...; et sic ebrietas est peccatum mortale, quia secundum hoc homo volens et sciens privat se usu rationis[1]. Et præfert vini delectationem rationis integritati : et ultro se projicit ad brutorum conditionem, Deique imaginem in se deturpat. Quod sane est gravis deformitas, et grande malum. Hinc Apostolus[2] ebrios vocat *morte dignos*[3].

Q. 6. *Quænam sunt signa perfectæ ebrietatis?*

[1] 2, 2, q. 150, a. 2. — [2] Gal. 5.

[3] Hic adnotamus, quod si quis advertenter sumat tantam vini portionem, quæ sit apta ad se inebriandum, nullo modo excusabitur a mortali, etiamsi antequam sensibus destituatur somno se tradat, atque vini effectum effugiat. Tunc enim potio illa jam de se est intrinsece mala; cum de se apta sit ad privandum hominem usu rationis, et non sit nisi per accidens, quod ipse per somnum sensibus destituatur.

Idem dicendum, si non statim privatio usus rationis sit eventura, sed post unam vel alteram horam, cum nempe vini potator ad aerem prodibit; nam semper haberetur causa deliberate posita. — Item peccant graviter, qui diu noctuque potantes ebrietatis periculo se exponunt; item qui ipsi multum bibentes alios ad æquales haustus provocant cum præviso ebrietatis periculo. — Item peccant graviter qui cum experti sint se inebriari in illis consortiis, tamen adhuc in iis versantur. — Item qui prætextu patrii moris, aut boni affectus convivas urgent ac quasi ad bibendum necessitant cum ebrietatis periculo; secus si tantum liberalior potus offeratur.

Quod de vino, paritate rationis valet de quocumque alio liquore ine-

R. Hæc tria perfectæ ebrietatis signa facile possumus indicare :

1. Si quis non jam amplius sciat licitum ab illicito discriminare.

2. Si loco stare nesciens, aut in vino ipso quasi sepultus talia pronuntiet et faciat, quæ nunquam nec pronuntiare nec facere antea consueverat, v. g. absurda et turpia proferens, familiam perturbans, uxorem filiosque verberans, etc.

3. Si ab ebrietate egressus ignoret quid in ea dixerit vel fecerit, nec ubi fuerit, nec quomodo domum redierit. Hæc enim satis ostendunt usum rationis fuisse amissum [1]

Q. 7. *An liceat ad valetudinem curandam in morbo gravi potum sumere, si ex eo prævideatur secutura ebrietas*[2] *?*

R. Satis probabiliter, imo probabilius id affirmant licere Layman, Lessius, Salmanticenses, Sylvester, Sylvius, Sporer, Toletus aliique; hoc enim non est velle ebrietatem, sed tantum illam permittere. Ita licet matri sumere pharmacum directe tendens ad servandam suam vitam, quamvis indirecte eveniat et prævideatur expulsio fœtus. Ita licet medicamen sumere ad expellendum semen morbiferem, etsi inde præter intentionem cognoscatur materialiter secutura pollutio, uti docent communius cum Billuart. Ita licet membrum læsum abscindere, etsi certo prævideatur sensus in illo casu sopiendos, amittendumque usum rationis. Huic sententiæ favet Angelicus, qui docet non licere *absque necessitate se reddere impotentem ad utendum ratione* [3]; ergo in necessitate, *si fiat indirecte*, per consequens licet.

Diximus si fiat *indirecte*, nempe si potus directe adhibeatur ex medicorum præscripto ad corrigendos humores pravos. Directe enim ebrietatem intendere est prorsus illicitum; cum ea sit intrinsece mala [4]. Hinc bene docet Croix nun-

briante; cum una deformitas sistat in amissione usus rationis. — *Vid.* P. Gajetano da Bergamo, *Pratico esame sopra il vizio detto volgarmente dell' Osteria.*

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 5, n. 78. — [2] Valde laborant in hac quæstione, licet videatur casus vix unquam accidere posse. — [3] Loc. cit., a. 5. — [4] S. Thomas, 1, 2, q. 88, a. 1.

quam permitti posse se inebriare ad sensus sopiendos, ne cruciatus sentiantur[1].

Quid vero (dices), *si quis alicui mortem minetur, nisi bibat?* Audiatur D. Augustinus : *etiamsi ad hoc veniretur, ut ubi diceretur : aut bibas aut morieris, melius erit ut caro tua sobria occideretur, quam per ebrietatem anima moreretur*[2]. Sane privare se directe usu rationis est intrinsece malum. Ita probabilius Azorius, Cajetanus, Tournely, Wigand aliique contra multos[3].

Sed (quæres)*an saltem liceat aliquem ad ebrietatem inducere, si aliter impediri nullimode possit a graviori malo, v. g., a sacrilegio, ab homicidio, ab adulterio, etc.?*

Alii cum Lessio affirmant; hoc enim esset malum, quod amplius impediri non potest, diminuere. — Alii cum Layman dicunt licitum quidem esse ei apponere vinum meracissimum, ut ita se inebriet, non tamen ad ebrietatem cum inducere. Nam licet quidem malum permittere, non vero illud directe suadere. — Alii cum Tournely neutrum concedunt; quia cum talis neutiquam de vino cogitet, est verum ac positivum malum curare, ut ipse se inebriet[4].

1 Non est damnanda praxis medicorum, qui opium exhibent sensus sopiendi causa; cum virtus ejus primaria sit soporifera. Idem de æthere aspiratione hausto dicendum videtur : novum ac mirum est hoc inventum (periculosum tamen), quod physici *inspirationem œtheris* appellant, quo fit, ut tanto sopore obtorpescant nervi (græce *narcosi* a *narcê* sopor) ut infirmus dolorosissimas atque importabiles chirurgicas operationes sustinere possit, quin vel minimam molestiam patiatur; imo quin vel sensus amittat.

2 Serm. 232.

3 Neque tunc adest, uti recte dicunt, causa excusans sicut in casu præcedenti; quia ibi vinum est medium de se ordinatum ad morbum expellendum, et periculum est ab intrinseco, nempe a morbo vexante. Hic vero ordinatur a libero agente, nempe ab homine : unde esset voluntarie ebrietatem eligere. — Neque etiam dicas quod licite permittitur amissio usus rationis, cum agitur de morte vitanda quæ est majus malum, sicuti quis potest permittere abscissionem manus; quia pars de se ordinatur ad conservationem totius corporis. Nam usus rationis non ordinatur ad corporis vitam, sed ad animæ integritatem : unde paritas non tenet.

4 Certe tamen esset mortale alicui *sine justa causa* vinum quantum

His tamen non obstantibus, concludit S. Alphonsus[1], *prima sententia satis probabilis videtur mihi et aliis viris doctis a me consultis, sive ebrietas sit materialis sive formalis* (sive nempe simpliciter eam permittamus, sive ad eam etiam inducamus); *quia licitum est inducere alterum ad minus malum ut impediatur a majori.* Nempe tunc non jam est consulere malum; sed est consulere bonum, scilicet electionem minoris mali.

Q. 8. *Quid sentiendum est de malis in ebrietate admissis?*

R. Gravitas peccatorum, quæ ab ebrio committuntur, accipi debet, uti patet, juxta mensuram advertentiæ et voluntarietatis illorum in causa, scilicet in ebrietate. Si igitur mala ab ebrio nullo modo fuerint prævisa, ei imputari non possunt ad culpam; nam ea, quæ non sunt in prævisione, neque sunt in cognitione : et ideo neque esse possunt in electione [2].

Si tamen mala in ebrietate admissa prævisa fuerunt aliquo modo saltem confuse et in causa, tunc utique et merito imputantur utpote voluntaria in causa. Imo et si non sequantur, adhuc imputantur coram Deo; nam cum se inebrians prævideret ea probabiliter ex ebrietate secutura, nec tamen se ab ebrietate voluit abstinere, ea voluisse censetur. Aiunt etiam *ordinarie;* non imputari ad culpam contumelias *in hominem* ab ebrio prolatas, licet prævisas; quia illæ non habentur dedecori, sed potius risu excipiuntur.

Diximus : 1. *ordinarie;* etenim aliter esset, si quis proferat aliquod infame delictum; quia hoc esse non potest sine læsione famæ.

ipse velit suppeditare, si inde prævideatur ebrietas secutura; cum sit rei graviter malæ cooperari. Dictum est *sine justa causa;* nam ex justa et rationabili causa illud ministrare liceret : sic v. g. licitum est cauponi dare vinum aut cervisiam se inebriaturis, si secus notabiliter læderetur in diminutione concurrentium, uti docent probabilius et satis communiter cum Billuart, qui *Tract. de Temperantia*, diss. 2, a. 9, hæc verba ponit S. Thomæ : *licite possumus uti malitia alterius, vel etiam materiam, qua abuteretur, non subtrahere, sed præbere pro aliquo incommodo vitando.*

Vid. quæ etiam supra dicta sunt *De Legib.*, Append., c. 2, a. 2, quæst. 5.

[1] *Opus Mor.*, l. 5, n. 77; et l. 2, n. 57. — *Vid.* etiam dicenda de scandalo. — [2] Angelicus, 1, 2, q. 77, a 7.

Diximus : 2. *in hominem;* nam prolatæ in Deum semper sunt peccata. Quia ex una parte sunt voluntariæ in causa; ex alia vero parte semper Deo sunt injuriosæ et audientibus scandalo, qui semper ab eis maximo cum horrore refugiunt [1].

Q. 9. *Quænam sunt gulæ filiæ?*

Gulæ filiæ sunt quinque ex Gregorio Magno :

1. *Inepta lætitia*, sive immoderata quædam hilaritas percepta ex rebus, quæ nullam parere possunt delectationem.

2. *Scurrilitas*, sive immoderatum studium commovendi in aliis risum per jocos et ludicra.

3. *Immunditia*, sive impuritas verborum atque factorum : *venter cibo meroque distentus despumat in libidinem*, inquit S. Hieronymus [2].

Multiloquium, seu nimia loquacitas, quæ aliquando potest esse etiam mortalis, si in gravem Dei vel proximi injuriam effundatur : quod hominibus gulæ deditis non raro contingere solet. Certo certius *in multiloquio non deerit peccatum* [3].

5. *Hebetudo mentis;* crapula enim et ebrietas ita mentis aciem obtundunt, ut homo fiat ineptus tam ad veritatis et rerum cœlestium contemplationem, quam ad actiones quascumque, in quibus ingenii, consilii et prudentiæ quidquam expostuletur, experientia teste [4].

Qui gulæ effectus hoc versiculo includuntur :

Lætus, scurrilis, fœdus, verbosus, et hebes.

Q. 10. *Quænam sunt gulæ remedia?*

R. Gulæ remedium efficacissimum est, ut helluones considerent :

1. Mortem proxime futuram, quæ tam ventri quam escis, et omnibus gulæ voluptatibus finem erit impositura : *esca ventri et venter escis*, ait Apostolus, *Deus autem et hunc et has destruet* [5].

[1] *Vid.* Liguori, *Hom. Ap.*, Tr. VIII, n. 8. — [2] Ep. ad Ocean.

[3] Prov. 10.

[4] Hisce omnibus adde corporis infirmitates juxta illud Eccli 37 : *in multis escis erit infirmitas, et aviditas appropinquavit usque ad choleram.* Et omnibus notum est illud : *plus occidit gula, quam gladius.*

[5] 1. Cor. 6.

2. Quot mala ex gula profluant, nempe corporis morbi, mentis tenebræ, incitamenta luxuriæ, memoriæ obscuratio, ingenii hebetudo, etc.

3. Optimum erit in mensa aliquid propriæ voluptati subtrahere, quod præsertim palato sit gratius.

4. Præstabit meditari Dominum N. J. C. non solum in vitæ decursu usum fuisse victu vulgari, sed morti proximum sitim acerbissimam voluisse pati pro nobis. Ubi *poculum bibiturus acceperis* (inquit Joannes Climacus) *memineris aceti et fel Jesu Christo oblatum, atque ita sobrietatis limites non transilies* [1].

Hæc remedia hic versus includit :

Mors, mala, subtracta, in cruce Christus sitio *dicens.*

CAPUT QUINTUM

De ira.

Q. 1. *Quid est ira?*

R. Ira est *inordinatus appetitus vindictæ, vel quasi vindictæ.* Est autem ira peccatum ex genere suo mortale, quia est directe contra charitatem : hinc ab Apostolo ea numeratur inter opera excludentia a regno cœlorum [2].

Dicitur *inordinatus appetitus;* nam debita cum moderatione et ordine appetere vel sumere mali vindictam, non est vitium, sed boni amor et zelus. Sic Christus Judæos circumspexit *cum ira* [3]; et *iratus flagello ejecit de templo vendentes et ementes* [4]. Sic virtutis actum exercet judex a reo vindictam assumens, pater a filio, dominus a servo. Unde vindictam appetere uti est malum proximi prohibetur; non vero uti est medicinalis delinquentis correptio, aliorum exemplum, conservatio ordinis et violati juris vel irrogati scandali condigna reparatio.

Additum est *vel quasi vindictæ*, ad significandum posse hominem aliquando irasci inordinate etiam in res inanimes,

[1] *Vid.* Castelvetere, *Direttorio, etc.*, p. 4, c. 23. — [2] Gal. 5.
[3] Mar. 3. — [4] Joan. 2.

v. g., pictorem in suum penicillum, quasi manus suæ conatibus male respondeat; agricolam in falcem suam, quasi fuerit ab ipsa læsus. In utroque casu haberetur quasi vindicta.

Q. 2. *Quotupliciter ira potest esse culpabilis?*

R. Dupliciter ira fit culpabilis: ex parte objecti, et modi:

1. *Ex parte objecti:* si quis appetat vindictam alicui, qui eam vel minime sibi meretur, vel ultro quam meretur, vel ob finem minime justum, profecto graviter lædit charitatem et peccabit mortaliter, nisi materiæ levitas aut advertentiæ defectus eum excuset.

2. *Ex parte modi:* si, v. g., justam appetens vindictam nimis ardenter animo agitetur, vel nimis vehementer exterius iræ suæ signa manifestet. Id per se rationem peccati venialis non videtur excedere; cum excessus sit in passione ex se indifferenti. Sed per accidens fieri potest mortalis, vel ratione scandali, vel quando quis ira exardescens prorumpat deliberate in maledicta, in blasphemias, in contumelias graves, etc. Ita S. Thomas [1].

Q. 3. *Quænam sunt iræ filiæ?*

R. Ira prout est genitrix aliorum vitiorum, tripliciter spectari potest, nempe *vel* in quantum est in ore, *vel* in quantum est in mente, *vel* in quantum transit ad facta.

In quantum est in ore, producit clamorem, inordinatam nempe locutionem, atque blasphemiam.

In quantum est in corde, producit indignationem, nempe animi commotionem in aliquem; et mentis tumorem, nempe motum animi diversas vindictæ vias excogitantis.

In quantum transit ad facta, generat contumeliam, maledictionem et rixam. Ad has referuntur damna, quæ ex ira solent proximo obvenire, ut est pugna, vulnus, mors. Quæ omnia per se sunt mortalia; quia charitati et justitiæ adversantur [2].

Hæc exhibet sequens versus:

Corde fremens, ore exsilit, actu vulnerat ira.

Q. 4. *Quænam sunt iræ remedia?*

R. Iræ remedia præcipua sunt quatuor:

[1] 2, 2, q. 158, a. 3. — [2] L. c. a. 7.

1. Orare, et Domini N. J. C. mansuetudinem meditari, oratio enim obtinet vires, Christi exemplum robur addit.

2. In ipso iræ motu nihil neque agere neque loqui, sed expectare quod evanescat : *mala cuncta ministrat impetus*, aiebat Poeta.

3. Motus iræ impedire, aut nascentes statim reprimere, et actus contrarios mansuetudinis, patientiæ et humilitatis elicere; contraria enim contrariis curantur.

4. Secum animo reputare nos complura habere vitia, quæ alios facile offendunt; quæ tamen ab iis patienter ferenda sunt : *patienter illatam injuriam tolerat qui meminit, quod fortasse adhuc habeat, in quo debeat ipse tolerari*, ait S. Gregorius magnus [1].

Hæc sequens versiculus exhibet :

Ores, attendas, cohibe, tua vitia pendas.

CAPUT SEXTUM.

De invidia.

Q. 1. *Quid est invidia, et quale peccatum?*

R. Invidia definitur cum Angelico : *tristitia de bono alterius in quantum est diminutivum gloriæ propriæ* [2]. — Invidia est profecto peccatum ex genere suo lethale; quia invidia per se est contra charitatem proximi ac voluntatem Dei omnia bona distribuentis. Quare Apostolus peccatum invidiæ reponit in eorum classe, quæ excludunt a Regno Dei [3]. Imo aliquo sensu invidia peccatum diabolicum est juxta illud : *invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum; imitantur autem illum qui sunt ex parte illius* [4].

Quod autem malorum sit causa invidia, Cain, Esau, fratrum Joseph, atque Saulis historia testatur : unde merito invidia inter vitia capitalia numeratur (*R*). Poterit tamen aliquando esse venialis vel ex parvitate materiæ vel ex indeliberatione actus.

Q. 2. *Quot modis quis potest de proximi bono tristari?*

[1] 5, Mor., c. 30. — [2] 2, 2, q. 36, a. 1. — [3] Gal. 3. — [4] Sap. 2.

R. Quinque modis potest quis de bono alterius tristari :

1. Cum quis contristatur de bono alterius absolute, quia proximi bonum est, et dicitur odium inimicitiæ, vel simpliciter odium seu aversio personæ, cui volumus malum, quatenus ejus malum est. — Quod quidem ex genere suo mortale est; cum directe opponatur præcepto diligendi proximum alteri ex maximis Dei mandatis.

2. Cum quis contristatur de bono proximi relative; quia nempe ab eo timet aliquod malum, et dicitur timor. — Qui erit licitus, si malum sibi vel suis timeat inferendum injuste : sic, v. g., Esther et Mardochæus contristabantur de exaltatione Amani; quia malum ingens tam sibi quam universo Judæorum populo pertimescebant.

3. Cum quis contristatur de bono proximi, non quia illud proximus habeat; sed quia eodem ipse careat.—Hæc tristitia si sit circa bona spiritualia, dicitur æmulatio : et est laudanda dicente Apostolo : *æmulamini spiritualia* [1]. Si circa bona temporalia, erit bona vel mala, prout bonum vel malum erit ejusdem objectum.

4. Cum quis contristatur de bono alterius; quia talis boni eumdem putat indignum, et est indignatio seu abominatio, qua aversamur personam uti malam præcise in se, vel nobis, aut aliis. Unde dicitur odium abominationis. — Potest esse bonum, si a justitiæ vel boni publici amore proficiscatur [2] : ut cum quis, v. g., dolet, quia improbi promoventur at dignitates ob damnum publicum, quod inde potest evenire. — Erit tamen peccatum et quidem blasphemiæ, si quis serio contristetur de Dei providentia, quod impiis bona largiatur.

5. Denique cum quis ideo contristatur de bono alterius; quia per illud ipse timet, ne æquetur; vel quia jam æquatur aut superatur, et sic imminuatur ejus excellentia.—Hæc est invidia proprie dicta, de qua habet Augustinus : *amando quisque excellentiam suam vel paribus invidet, quod ei coæquantur; vel inferioribus, ne sibi coæquentur; vel superioribus, quod eis non coæquetur* [3].

Ad hanc revocatur gaudium de malo proximi, quatenus

[1] 1. Cor. 14.— [2] *Vid.* Veith, *Sacra Scriptura*, *In Ps.* n. 7, coroll. 2. — [3] *De Genesi, ad litt.*, c. 14.

per illud ejus vulneratur et minuitur excellentia, et nostra augetur et fulget [1].

Q. 3. *Quænam sunt invidiæ filiæ?*

R. Invidiæ filiæ quatuor enumerantur a D. Thoma :

1. *Odium proximi;* — 2. *detractio;* — 3. *exultatio in proximi rebus adversis, et afflictio in prosperis;* — 4. *susurratio*, quæ est sermo, quo sine justa causa aliquid refertur alicui personæ de alia, quod quidem ex se aptum sit ad utriusque amicitiam disrumpendam. Est autem susurratio peccatum gravissimum contra justitiam juxta illud Scripturæ : *sex sunt quæ odit specialiter Dominus, et septimum detestatur anima ejus... eum, qui seminat inter fratres discordiam* [2]. Et iterum : *susurro et bilinguis maledictus* [3].

Quæ omnia sequens versus contracta exhibet :

Detrahit, exsultat, susurrat, et angitur, odit.

Q. 4. *Quænam sunt invidiæ remedia?*

R. Invidiæ remedia sunt hæc quinque præcipua :

1. Pugnare contra superbiam; ait enim Augustinus : *invidia filia est superbiæ...; suffoca matrem, et non erit filia* [4].

2. Considerare, quod invidia invido tantummodo nocet juxta illud Poetæ : *invidus alterius rebus macrescit opimis.*

3. Considerare, quod omnes unius Dei et unius Ecclesiæ sunt filii, membra unius et ejusdem corporis, cujus caput Christus, quorum proinde decet esse cor unum et animam unam.

4. Considerare, quod *sicut invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum* [5]; ita per invidiam intrant in cor hominis peccata sine numero, et cum iisdem mors animæ.

5. Denique motibus invidiæ prompte resistere per actus benevolentiæ tam verbis quam factis; ac gloriam humanam

1 Quare si pœnitens sese de invidia accuset, interrogandus erit qualis fuerit ejus tristitia de bono alterius ; cum quælibet res e suo objecto specificetur.

Item docendus in quo invidia sita sit, ne forte peccet ex conscientia erronea putans esse invidiam, ubi invidia non est.

2 Prov. 6. — 3 Eccli 28.

4 *De Gen. ad litt.*, c. 14. — 5 Sap. 2.

despicere juxta illud Apostoli : *non efficiamur inanis gloriæ cupidi invicem provocantes invicem invidentes* [1].

CAPUT SEPTIMUM.

De acedia.

Q. 1. *Quid est acedia, et quale peccatum?*

R. Docet D. Thomas duplici modo acediam accipi posse :

1. *Late* pro fastidio et tepore animi in exercitio virtutum ob laborem aliquem et aliquam arduitatem ipsis inhærentem. Esset si quis ob frigus, quod pati debet in auditione Missæ, eam distracte audiat nimium difficultati incumbens.

2. *Stricte* pro tristitia in Dei amicitia comparanda per mandatorum observantiam, et ideo amicitiam illam non curat [2].

Primo modo accepta acedia est venialis; quia non inficit rei substantiam. Aliter esset, si inde omitteretur actus virtutis graviter præceptæ, v. g., recitatio Breviarii. — Secundo modo accepta semper est ex genere suo lethalis; quia repugnat charitati Dei, avertit a bono spirituali et in peccata conjicit.

Q. 2. *Quænam sunt acediæ filiæ?*

R. Acediæ filiæ precipuæ sunt :

1. *Nausea*, seu odium rerum spiritualium, quo quis vellet eas ne esse quidem, aut Dei beneficia contemnit, v. g. desiderando se natum non fuisse, vel Christum non agnovisse; — 2. *desperatio* de salute æterna; — 3. *rancor*, quo eos nos fastidimus, qui spiritualia nos docent; — 4. *tepor* in servitio divino, ut negligens præparatio ad Sacramenta suscipienda et administranda; — 5. *evagatio mentis* in spiritualibus exercitiis; — 6. *pusillanimitas*, seu nimia virium diffidentia in suspiciendo quæ ad Dei obsequium pertinent.

Acediæ filiæ sic breviter hisce versiculis exhibentur :

Si tepidus, si mente vagus, si corde pusillus,
Nausea si fuerit, si desesperatio, rancor.

Q. 3. *Quænam acediæ remedia?*

[1] Gal. 3. — [2] 2, 2, q. 36, a. 4.

R. Acediosi considerent :

1. Terribilem illam Dei sententiam in acediosos prolatam : *utinam frigidus esses, vel calidus! sed quia tepidus es, et nec frigidus nec calidus, incipiam te evomere ex ore meo* [1].

2. Vitam et mortem Christi Jesu, et actiones Sanctorum, ut eorum exemplo in pietate inflammentur.

3. Quantum laboris impendant pro bono corporis, et quam sit opprobriosum, quod si non majorem, saltem æqualem fervorem non impendant pro bono animæ.

4. Innumera beneficia sibi a Deo collata, quæ sane gratitudinem fervidam expostulant.

5. Brevem et exiguum laborem pro mercede in cœlis immensa ac nunquam peritura juxta illud : *non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* [2].

Remedia acediæ hisce versibus continentur :

Vox, benefacta Dei; Christus; revelandaque cœli
Gloria; quæ mundo, quæ carni munia præstas.

Q. 4. *Quomodo se gerere debet Confessarius cum tepido?*

R. Videat imprimis Confessarius in quo acediæ gradu pœnitens sit :

Si non adeo sit progressus, eidem jubeat, ut omnia resumat pietatis officia neglecta, ad mentem ipsi revocans jacturam gratiæ, ejus pretium, et pericula teporis. Neque omittat memorare terribiles illas Dei minas : *quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo.*

Si pœnitens sit in teporem valde progressus, curet eum excitare ad exercitia spiritualia aliquo convenienti modo peragenda etiam domi, si nequat alio se conferre. Veritatum enim æternarum consideratio salutariter terrendo ferventiores nos facit.

Si denique in profundum jam venerit, caveat ne de emendatione desperet. Sed spem erigat, ac primo omni charitate utatur ostendens pœnitenti emendationem redundaturam in maximam Dei gloriam. Quod si videat his argumentis se parum proficere, ad terrorem deflectat exponens gravissimis

[1] Apocal. 3. — [2] 2, Cor. 4.

verbis teporis pericula, mortem tepidi valde periculosam, et similia [1].

DISPUTATIO TERTIA.

DE CENSURIS.

CAPUT PRIMUM.

De censuræ nomine, natura, divisione ac conditionibus.

Q. 1. *Undenam censuræ nomen?*

R. Censuræ nomen a Latinis repetendum est, penes quos vigebat olim *Censoris* officium; et ejus pars erat præcipua, ut delinquentium mores corrigeret atque notaret. Nota autem ista, qua Censor personam vel ejus factum vel scriptum afficiebat, dicebatur *censura*. — Hoc autem vocabulo Scriptores Ecclesiastici multis abhinc sæculis usi sunt ad pœnam illam generatim significandam, qua Ecclesia filios suos quorumdam criminum reos corrigere nititur.

Q. 2. *Quid est censura?*

R. Censura communiter et recte definitur : *pœna spiritualis et medicinalis, auctoritate Ecclesiæ inflicta in foro externo, per quam homini baptizato, delinquenti, et contumaci tollitur usus quorumdam bonorum primario spiritualium.*

Dicitur 1. *pœna;* ideo censura supponit præcedentem culpam.

2. *Spiritualis;* tum quia fertur a potestate spirituali; tum quia in spiritualem Christianorum utilitatem ordinatur; tum quia ligat in cœlo et animas obligat, uti constat ex Bulla *Auctorem fidei*, qua contraria doctrina sub n. 48 damnatur uti *falsa, perniciosa, in articulo* 23° *Lutheri damnata, et ad minus erronea.*

3. *Et medicinalis;* quia illa est Ecclesiæ mens in censuris

[1] *Vid.* Stapf, § 635.

ferendis, ut christianus a peccato suo resurgat, atque ad bonam, ut aiunt, vitæ frugem sese convertat [1].

4. *Auctoritate Ecclesiæ inflicta;* sic indicatur necessarium esse actum aliquem ex parte Ecclesiasticæ potestatis, ut censura inferatur.

5. *In foro externo;* licet enim censura liget homines etiam in foro interno; a nemine tamen inferri potest, nisi in foro externo, et ab iis, qui externam in Ecclesia jurisdictionem exercent.

6. *Per quam homini baptizato;* quia Ecclesia nullam a Christo accepit jurisdictionem in judæos, gentiles et turcas, dicente Apostolo : *quid mihi de iis, qui foris sunt, judicare* [2]*?*

7. *Delinquenti et contumaci;* cum enim censura sit pœna, non alios quam delinquentes afficere debet. Cum vero sit medicinalis, debet in contumaces inferri, in illos videlicet, qui monita aspernantur, et in peccato malunt obstinate vitam peragere.

8. *Tollitur usus;* est enim de ratione censuræ non bona ipsa, sed ipsorum usum tantummodo auferre. Sic censura suspensionis a beneficio privat Clericum redditibus Beneficii, non ipso Beneficio.

9. *Usus quorumdam bonorum.* Hoc ut intelligatur, sciendum duplicis generis esse bona spiritualia in communione Religiosa. Nempe *alia* quæ soli Deo reservantur, et sunt mere interna, atque personalia, uti gratia, fides, spes, charitas. — *Alia* autem sunt externa ac visibilia, quæ potestati Ecclesiasticæ omnino subsunt, uti, v. g., preces publicæ, sepulturæ concessio, beneficiorum participatio.

Jam vero censura non tollit usum bonorum prioris generis; cum ab Ecclesia non dependeant. Sed tantum bonorum secundi generis, aliquando quidem in toto, aliquando vero tantum in parte.

10. *Primario spiritualium;* hæc enim pœna, utpote spiritualis, bonis primario et directe spiritualibus privat, non

[1] Aliquando tamen censurantur etiam illi, de quibus correctio desperatur, scilicet ad terrorem aliorum.— *Vid.* Liguori, *Opus mor.*, l. 7, n. 1.
[2] 2, Cor. 5.

temporalibus. Et si quandoque privat fructibus beneficiorum et communione fidelium etiam in civilibus, hoc non agit nisi secundarie et indirecte, nempe tantum per ordinem ad ipsa bona spiritualia.

Q. 3. *Quomodo censura dividitur?*

R. Triplici præsertim ratione dividitur censura : 1. *ratione formæ*, qua fertur, in censuram a jure et in censuram ab homine; — 2. *ratione ministri*, ad quem pertinet absolvendi facultas, in reservatam et non reservatam; — 3. *ratione actus*, quo ipsa infertur, in censuram latæ sententiæ et censuram sententiæ ferendæ.

1. *Censura a jure* dicitur ea quæ fertur per canones et per statuta Ecclesiastica. Hæc, ut plurimum, generalis est et perpetua; *generalis* quidem, quia omnes subditos delinquentes et contumaces complectitur; *perpetua* vero, quia durat quamdiu durat lex ipsa.

Censura ab homine dicitur ea, quæ fertur a legitimo superiore per modum mandati aut edicti, aut præcepti; vel per modum sententiæ judiciariæ ex facto, aut causa particulari; vel per sententiam privatam in determinatam, aut determinatas personas. Et est vel *generalis*, si generaliter et indeterminate feratur, v. g., in Clericos omnes; vel *particularis*, si feratur in personam particularem. Censura ab homine cessat morte Superioris, a quo illata : et ideo dicitur etiam transitoria. Sic, v. g., censuræ quæ ab Episcopo feruntur in Synodo Diœcesana, cum sint a jure, perdurant etiam post ejus mortem. Aliæ vero si quæ forte ab eo extra Synodum illatæ fuerint, cum sint ab homine, cessant, adveniente morte illius [1]; cum enim non sustineantur nisi ab homine, homine deficiente, et tales censuræ deficere debent, nisi tamen essent jam incursæ. Idem est si desinat esse illius Diœcesis Episcopus.

2. *Censura reservata* est, cujus absolutionem sibi Superior reservavit : *non reservata*, cujus absolutio aliis ministris relicta est.

[1] Quatenus nempe post mortem nullum amplius valet ligare. At qui jam tempore utili ligatus fuit a suo Prælato, non certe solvitur per ejus mortem a censura; sed a successore est de necessitate absolvendus.

3. *Censura latæ sententiæ* est, quando lex vel Superior statuit eam incurrendam ipso facto, quo quis legem violaverit [1], v. g., hominem interfecerit, Clericum percusserit (*R*). — *Sententiæ ferendæ* est, cum lex vel Superior statuit eam non esse incurrendam ipso facto, quo crimen patratur; sed quando per judicis sententiam infligenda declaratur.

Q. 4. *Quomodo cognosci poterit, an censura sit latæ sententiæ, an vero sententiæ ferendæ?*

R. 1. Erit generatim censura latæ sententiæ, si verba quibus infertur, excludant alterius cujuscumque actionem seu ministerium.

Ac 1 : quidem si adsint hæc vocabula : *ipso facto*, *ipso jure*, *eo ipso*, *ex tunc*, *illico*, *protinus*, *sine alia sententia*, et similia.

2. Si verba sint temporis vel præteriti vel præsentis, v. g. *excommunicavimus*, *excommunico.*

3. Si verba sint modi imperativi, v. g. *incidat in excommunicationem*, *maneat suspensus*, *interdictus.*

4. Si in censura contra heresim dicatur : *excommunicatus sit*, *anathema sit* [2]. Dicimus *in censura contra heresim;* quia si hæc eadem verba adhiberentur contra aliud crimen, sentiunt Layman atque Sanchez non continere censuram latæ sententiæ; quamquam æque probabiliter id negent Tournely, et Suarez [3].

R. 2. Erit censura sententiæ ferendæ :

1. Si verba, quibus infertur, includant alterius actionem et ministerium, v. g., *excommunicetur per Episcopum.*

2. Si verba illa sint comminatoria tantummodo, v. g.,

[1] Sunt quidam falsi nominis Canonistæ, qui licet non audeant damnare hanc speciem censurarum; docent tamen eam non fuisse in usu prioribus decem Ecclesiæ sæculis. Quod Benedictus XIV (*De Syn. Diœc.* l. x. c. 1) aperte et erudite ostendit quam sit historicæ veritati contrarium.

[2] *Anathema*, si penultimam vocalem longam facias, rem designat in alto collocatum : et a græcis adhibebatur ad sacra donaria ac vota designanda, quæ in alto collocabantur. Si brevem, separationem indicat, ut in usu est in decretis fidei.

[3] *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, Tr. XIX, n. 2.

præcipimus sub pœna excommunicationis, sub interminatione anathematis; sed excipe, nisi aliud ex adjunctis colligatur.

3. Si verba tempus exprimant futurum, v. g., *excommunicabitur, excommunicatus erit.*

Si autem, his rite perpensis, adhuc sit dubium utrum censura habeatur latæ sententiæ an ferendæ, habenda erit uti ferendæ; quia in dubiis circa pœnas interpretatio benigna est præferenda. Ita Continuator Tournely, Concina, Filliucius, Sanchez, etc.

Q. 5. *Quænam conditiones requiruntur ad censuram?*

Q. *Aliæ* requiruntur ex parte illius, qui censuras infert. — *Aliæ* ex parte illius, in quem infertur. — *Aliæ* ex parte materiæ, ob quam fertur. — Et *aliæ* ex parte modi, qui servandus est in ea ferenda.

CAPUT SECUNDUM.

De censuræ causa efficiente, seu de iis qui censuras inferre possunt.

Q. 1. *An Ecclesia gaudeat potestate ferendi censuras?*

R. Affirmative : Ecclesia gaudet potestate ferendi censuras [1].

Probatur 1. ex *Scripturis :* Christus Ecclesiæ suæ tradidit potestatem proprio e sinu ejiciendi filios delinquentes et contumaces iis verbis : *si Ecclesiam non audiverit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Amen amen dico vobis : quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in Cœlis* [2]. Atqui hæc potestas in se et ratione substantiæ nihil est aliud, quam potestas ipsa inferendi censuras (*S*).

[1] Est de fide propositio definita tum in Concilio Constantiensi contra Viclefistas et Hussitas, qui *excommunicationem Papæ vel cujuscumque prælati dicebant non timendam;* tum in Bulla Leonis X contra Lutherum, qui aiebat *excommunicationes esse tantum externas pœnas, nec privare homines communibus spiritualis Ecclesiæ orationibus.*

[2] Matth. 18.

2. *Ex Patribus :* sufficiat pro omnibus D. Augustinus, qui ait : *nisi essent quædam ita gravia, ut etiam excommunicatione plectenda sint, non diceret Apostolus : jam judicavi... congregatis vobis et meo spiritu... tradere hujusmodi Satanæ* [1].

3. *Ex conciliis :* sit Tridentinum, quod hanc supponens in Ecclesia potestatem dicit esse *nervum Ecclesiasticæ disciplinæ ad continendos in officio populos valde salutarem, et spiritualem gladium* [2].

4. *Ex ipsa universali et perpetua Ecclesiæ praxi;* ab ætate enim Apostolorum ad nostra tempora semper viguit in Ecclesia usus ferendi censuras. Sic Paulus Satanæ tradidit incestuosum Corinthium, Hymenæum et Alexandrum blasphemos [3]. Ejus porro vestigiis inhærentes sequentibus sæculis eadem potestate usi sunt pedetentim Pontifices et Ecclesiæ Prælati, ut ex historia constat [4].

5. Denique *ex ratione.* Quælibet enim bene ordinata hominum societas habet potestatem arcendi e proprio sinu membra noxia; atqui Ecclesia est profecto societas bene ordinata; ergo hanc ipsam habet potestatem. Habere autem eam non potest, nisi a Christo fundatore sapientissimo, et ideo ea dicenda est *juris divini.*

Dices : *censuræ nomen novum est in Ecclesia; ergo damnandum.*

R. 1 : Indirecte : cum hic quæstio non sit de nomine, sed de re eo nomine significata, etiamsi concederetur censuræ nomen sæculis recentioribus in Ecclesia fuisse inductum, nihil inde consequeretur; cum sit indubitatum semper in usu fuisse rem eo nomine significatam. Sane semper in usu fuerunt in Ecclesia tum Græca vocabula *canonicæ destructionis, pœnæ et gladii spiritualis, mucronis medicinalis, etc.* : quæ idem sonant ac censura.

R. 2 : Directe, negando antecedens. Falsum est ipsum censuræ nomen recenter fuisse inductum; Gratianus enim

[1] De fid. et oper., c. 2. — [2] Sess. 25, c. 3, de R. — [3] 1, Cor. 5; et 1. Tim. 1.

[4] *Vid.* Devoti, *Inst. Can.*, l. 4, ubi ad rem plura congerit eruditissimus Episcopus.

citat canonem Concilii Toletani anno 675, in quo hæc leguntur : *qui horum decretorum violator exstiterit, sex mensibus communione privatus sub pœnitentiæ censura permaneat corrigendus.* Quis autem dicere audeat recenter inductum nomen, quod tanquam notissimum ac vulgare legimus usurpatum in Hispania jam a VII° sæculo? [1]

Q. 2. *Quid requiritur, ut quis possit ferre censuras?*

R. Ut quis possit ferre censuras, requiritur :

1. Ut sit masculus; — 2. baptizatus; — 3. prima saltem tonsura insignitus. Ratio horum est; quia qui non est in Ecclesia superior, non est capax ecclesiasticæ jurisdictionis; — 4. ut sit compos rationis, et libere agat; exercet enim actum liberum. Censura tamen lata metu gravi est valida; quia sufficienter voluntaria; — 5. ut habeat jurisdictionem expeditam quoad usum; alioquin frustra ageret, cum in exercitio ligatus sit; — 6. ut eam ferat in sibi subjectos servando solemnitates essentiales; alioquin nulla esset censura, cum deficeret in substantialibus [2]; — 7. ut non feratur in propria causa personali; hoc enim in jure vindicta reputatur [3].

Q. 3. *Quinam ex Clericis censuras inferre possunt?*

R. Vel sermo est de potestate ordinaria, vel de delegata :

Si sermo est de potestate ordinaria, eam habent omnes, qui externam in Ecclesia jurisdictionem exercent.

Atque 1. *S. Pontifex* independenter a cujuscumque consensu. Unde merito lutherana illa Quesnelli propositio sub n. 90 a Clemente XI in sua Bulla *Unigenitis* damnata fuit : *Ecclesia auctoritatem excommunicandi habet, ut eam exerceat per primos Pastores de consensu saltem præsumpto totius corporis.*

2. *Archiepiscopi* in Diœcesibus propriis, et etiam in Suffraganeis tempore visitationis, et cum agitur de causa ad eorum tribunal per appellationem delata; cum tunc de jure ordinario in Suffraganeos jurisdictione polleant.

[1] D. 12, c. 13. — [2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, n. 21.
[3] Can. 27, c. 23, q. 4.

3. *Episcopi* in Diœcesi sua, modo tamen electi et confirmati et possessionem adepti sint; quia tunc tantum hodie habent jurisdictionem expeditam [1]. — Item *Cardinales* in Ecclesia proprii tituli. — Item *Legati* in territorio propriæ Legationis.

4. *Vicarii Episcoporum Generales*, ut recte dicunt Fagnanus, Suarez, Tournely; unum enim cum Episcopis tribunal constituunt.

5. *Generales*, *Provinciales* et *Superiores locales* Religionum respectu subditorum. — Item *Congregationes Religionum*, *Concilia* et *Capitula Provincialia*.

6. *Capitulum Cathedralis Ecclesiæ*, Sede nempe Episcopali vacante, seu *Vicarii Capitulares*.

7. Omnes, qui per communem errorem cum titulo præsumpto habentur uti legitimi Superiores [2].

Si sermo est de potestate delegata, ea est in iis omnibus, quibus committitur ab eo qui habet ordinariam. Qua in re duo jure notanda :

1. Quod delegata potestas exspirat morte delegantis, nisi causa a delegato jam fuerit incepta, et quidem etiam per solam citationem. 2. Quod delegatus non potest alterum subdelegare, nisi *vel* expressam habuerit licentiam ab ipso delegante; *vel* sit delegatus a Pontifice; *vel* ad universalitatem causarum, ut jus loquitur [3].

Q. 4. *An ad censuram inferendam requiratur etiam civilis Principis vel Reipublicæ auctoritas, seu placitum, ut vocant?*

R. Marsilius Patavinus ita existimavit; sed tanquam heretica semper hæc ejus doctrina in Ecclesia Catholica habita est [4]. Sane Christus non Principibus, non Reipublicæ

1 *Vid.* de Legibus, c. 4, c. 1.

2 Quæ omnia in jure definita habentur, ut videre est penes S. Alphonsum Nostrum, *Opus Mor.*, l. 7. nn. 9, et seqq. — Hæc censurandi potestas adquiri etiam potest : 1. præscriptione, ad quam requiruntur 40 anni, si adsit titulus coloratus; sin autem, tempus immemorabile ex cap. 1 et 15, *de præscr.*; — 2. consuetudine ex cap. 13, *de off. jud. ord.*; — 3. privilegio ex *cap.* 23 *de verb. sign.*

3 Ex c. *Gratum de Offic. deleg.* et ex c. 3, *de Offic. deleg.*

4 *Vid.* Devoti, *Inst. Can.*, lib. 4, § 12, nota 4.

civili; sed solis Apostolis, imprimis D. Petro hanc potestatem tradidit. Et ea semper tam Pontifices, quam Episcopi usi sunt absque ulla dependentia ab auctoritate civili.

Adde quod Tridentinum [1] expresse prohibuit, ne Episcopi ad censuras ferendas adducerentur *cujusvis sæcularis etiam magistratus auctoritate*, volens e contrario, ut totum negotium hoc in Episcoporum *arbitrio et conscientia* sit positum (*T*).

Q. 5. *An Parochi possint ferre censuras?*

R. Cum S. Thoma : *quia per excommunicationem* (id est per censuram; nomen enim *excommunicationis* primitus generatim sumebatur) *homo a communione fidelium separatur; ideo excommunicatio ad forum exterius pertinet. Et illi solum possunt excommunicare, qui habent jurisdictionem in foro judiciali. Et propter hoc soli Episcopi propria auctoritate, et majores Prælati possunt excommunicare; non Presbyteri Parochiales* [2] *:* quippe qui non habent, nisi administrationem ad rectum parochiæ ordinem cum potestate tantum cognoscendi causas hominis ad Deum.

Quod autem de Parochis dictum est, illud a fortiori et de simplicibus Sacerdotibus ceterisque Clericis inferioribus erit affirmandum [3].

Q. 6. *An sæculares valeant censuras inferre?*

R. Cum distinctione : vel agitur de personis sæcularibus sexus feminini; vel sexus masculini.

Si 1, certum est ab illis non posse censuras inferri, quia feminæ jurisdictionis Ecclesiasticæ sunt incapaces. Imo neque ipse Pontifex probabilius potest cum illis dispensare; cum id sit de jure divino prohibitum : *mulier*, ait S. Thomas, *non potest habere aliquam jurisdictionem; quia non habet neque clavem ordinis neque clavem jurisdictionis* [4].

1 Sess. 25, c. 3, de R.

2 In 4 D. 18, q. 3, a. 3.

3 *Vid.* Gonzales, c. 3, *de off. et potest. jud. deleg.*

4 *Suppl.*, q. 19, *a.* Unde si quando dicitur in jure abbatissas sibi subjectas officio vel beneficio suspendere posse, id intelligitur de simplici interdictione, non de proprie dicta censura. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, n. 11.

Si 2, tunc de potestate ordinaria non valent censuras inferre; quia hæc potestas tantum residet in ipsis Ecclesiæ Superioribus. Communiter tamen docent Continuator Tournely, Croix, et Salmanticenses posse Pontificem etiam sæcularibus delegare hanc facultatem ex ea, qua præditus est, plenitudine potestatis. Nam quod censuras ferens debeat esse ecclesiasticus, est solum de jure positivo.

Sed (dices) *quid de hereticis, schismaticis, excommunicatis, atque suspensis?* Generatim loquendo isti valide non possunt censuras inferre; cum jurisdictionem non habeant expeditam quoad usum [1].

Diximus *generatim loquendo;* quia docent communiter eos, si non sint notorie tales, valide (etsi non licite) censuras inferre; cum Ecclesia ob bonum publicum eisdem adhuc usum jurisdictionis conservet, Imo Avila, Bonacina, Diana docent supradictos, etsi notorios adhuc valide censuras ferre; quia ex Constitutione Martini V, ut quis jurisdictione privetur, requiritur ut sit vel denuntiatus nominatim, vel publicus Clerici percussor, adeo ut sit vitandus.

Q. 7. *An Episcopus, si sit extra Diœcesim, possit censurare suos?*

R. *Regulariter* Episcopus non potest censurare suos extra Diœcesim existens [2]; quia nemo potest in alieno territorio jurisdictionem contentiosam exercere.

Diximus regulariter; in jure enim excipitur:

1. *Si* contumacia sit tam manifesta, ut non egeat cognitione causæ; tunc enim ipsa res per se interpellat. Vel *si* causa jam sit cognita in proprio territorio; jam enim Episcopus jus acquisivit.

2. *Si* censura feratur per modum præcepti aut statuti ad vitanda delicta communia; cum nullus tunc interveniat strepitus judicialis.

3. *Si* Episcopus sit injuste expulsus a sua Diœcesi (modo

[1] C. except. de excep.

[2] Ex communi sententia Regulares Prælati subditos suos ubicumque existentes censura ligare possunt.

ab Ordinario loci licentiam petat, licet eam non obtineat); neque enim sine culpa est jure suo privandus [1].

CAPUT TERTIUM.

De censuræ subjecto.

Q. 1. *Quodnam est subjectum censuræ?*

R. Subjectum censuræ esse non potest, nisi *homo, viator, baptizatus, rationis capax, et subditus* [2]. Est enim censura actus jurisdictionis ad correctionem instituta voluntarie delinquentis (*U*).

Hæ qualitates sequenti exprimuntur versiculo :

Iste viator erit, sacro et baptismate lotus,
Sitque sui compos, liganti subditus esto.

Q. 2. *An amentes et impuberes ligari possint censura?*

R. Ad 1 : Amentes si ita perpetuo sunt, non possunt ligari ; cum habeantur uti pueri, qui sicut sunt incapaces culpæ, ita et censuræ. Si vero nonnisi ad tempus amentes sint, ligari utique possunt; quia habitualiter capaces sunt contumaciæ, licet per accidens priventur ad tempus usu rationis. Hinc etiam ebrii et dormientes censuras incurrent, si tempore quo erant rationis compotes, causam iisdem dederint.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 7. n. 21.

[2] Item debet esse persona particularis ac determinata si sit excommunicanda, ex c. *Romana, de sent. excom. in* 6.

Ubi etiam notandum : 1. quod ex jure sunt privilegiati Officiales Romanæ Curiæ, et Nuntii Apostolici (*cap.* 1, *de priv. in* 6), qui inde non possunt ab Episcopo loci censurari ; 2. quod etiam Reges atque Reginæ, eorumque filii, quamvis in spiritualibus subjiciantur Episcopis, non possunt censura ligari, nisi a R. Pontifice ex privilegio, quod eis hodie communiter tribuunt Doctores, ut dicunt Salmanticenses cum S. Antonino, aliisque. — *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, Tr. XIX, n. 4 ; et *Opus Mor.*, l. 7, n. 17.

Aliter tamen est omnino dicendum de regis consiliariis, de populorum repræsentatoribus, parlamentis, etc. His videlicet nullum tribuunt privilegium Auctores. Neque aliunde Episcopalis potestas coercenda, nisi certa exstent argumenta. Adde id Regibus datum fuisse, non ideo præcise, quia leges ferunt ; sed ob eorum singularem, sacram, et excellentissimam dignitatem. Est certum.

R. Ad 2: Impuberes etsi doli capaces, ob eorum tamen infirmitatem non ligantur censura [1], nisi lex expresse exprimat contrarium: ut esset si fuerint ingressi Monialium Monasteria [2]; vel si Clericos graviter percusserint [3]

Q. 3. *An quis possit se ipsum censura ligare?*

R. Negative: nemo se censura ligare potest; nemo enim fit sui subditus vi coactiva, sed tantum directiva. Unde Episcopi et Cardinales non ligantur censuris a se latis. Item ex privilegio neque suspensione et interdicto latis a jure, nisi illorum mentio fiat specialis [4].

Q. 4. *An Episcopus in propria Diœcesi existens possit ferre censuras in suum subditum, qui in aliena Diœcesi delinquit; vel in non subditum, qui delinquit in sua Diœcesi?*

R. Ad 1: Si censura feratur per præceptum particulare, subditus ligabitur etiam in aliena Diœcesi delinquens, ut probabilius tuentur Croix, Layman, Sporer et Suarez contra Continuator Tournely, Roncaglia, Avila, et Hoizman; ratio est, quia præceptum immediate afficit personam ubicumque sit. Necesse tamen est, ut ipse ante transgressionem fuerit monitus, nempe ut sciat datum esse tale præceptum sub pœna censuræ, ut sic dici possit contumax; quod quidem satis fit per particulare edictum. Esset v. g. si Episcopus speciali mandato typis dato Sacerdotibus sub pœna suspensionis ipso facto vetuerit, ne Missam absolvant breviorem horæ quadrante.

Si vero lata sit per modum statuti, quod afficit locum, non ligatur ut patet: quo sensu Bonifacius VIII ait non incurrere excommunicationem latam contra furantes a suo Ordinario eum, qui extra ejus territorium furatur [5]. — Excipe tamen, nisi delictum censeatur commissum in propria Diœcesi, ut est de censura lata in eos, qui non resident vel ad Synodum non accedunt [6]. Vel si Episcopus censuret Clericum,

[1] Hoc tamen currit, quando censura est generaliter lata vel a jure vel ab homine; censuram enim etiam impuberes incurrerent, si ea lata sit per modum præcepti, ut omnes dicunt. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, n. 14. — [2] Tridentinum, Sess. 2, c. 5. — [3] C. *Pueris fin. de sent. excom.* — [4] C. *Quia periculosum de sen. ex. i.* 6. — [5] C. *Ut animar. de constit. in* 6. — [6] *Vid.* Liguori, *Hom. Ap.*, Tr. XIX, n. 5.

qui tali Ecclesiæ assistere debeat et extra Diœcesim sit, et renuat assistere; ratio est quia peccatum non residentiæ intra proprium territorium consummatur.

R. Ad 2: Affirmative; delinquens enim sortitur forum loci, in quo deliquit: et merito, ut sic coerceantur mali [1]. Sed requiritur, ut non agatur de persona exempta [2]: item ut Episcopus eum antequam et territorio discedat, citatione præveniat; tunc enim ratione judicii inchoati subjectus illi remanet.

Q. 5. *Quomodo se gerere debet dubitans circa censuram?*

R. Cum distinctione: *vel* dubitat utrum censuram incurrerit; *vel* utrum ab ea sit absolutus, aut appellationem interposuerit.

Si 1, præcluso scandalo, si dubium vinci non possit debita inquisitione, dubitans de censura se gerere potest perinde ac si eam minime incurrerit; quia ipse possidet in hoc casu propriam libertatem, et *in dubio melior est conditio possidentis.* Ita Layman, Roncaglia, Mazzota, Holzman, Salmanticenses, Sanchez, etc.

Si 2, haberi debet tanquam censura innodatus ob contrariam rationem; cum possessio in hoc casu stet pro censura. Idem dicendum si dubitetur de potestate Superioris, qui illam jam pacifice teneat [3].

Q. 6. *An quis possit censuris pluribus simul innodari?*

Affirmative; sicut enim potest quis plura perpetrare peccata specie, numero et gravitate diversa, ita potest etiam diversis ligari censuris. Ita commmuniter cum D. Thoma [4].

Imo probabilius propter unum delictum potest quis ligari a diversis, a jure et ab homine, a Papa et Episcopo, ita ut ab utroque debeat absolvi. Sicuti reus catenis obstrictus ab uno, nihil prohibet quominus possit devinci novis catenis ab

[1] C. *fin. de for. compet.*

[2] Prælati regulares possunt censurare suos subditos quocumque loco existentes; quia eorum jurisdictio est magis personalis, quam territorialis. — Etiam Episcopi possunt regulares licet exemptos censurare, nempe si delinquunt extra clausuram vel Ecclesiam propriam; quia exemptio respicit directe locum, non personas.

[3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, nn. 66, et 67. — [4] 3, p. q. 22, a. 6.

alio [1]. Hinc si quis, v. g., uno actu duo committat peccata specie diversa, quorum unicuique sit annexa censura, duas censuras incurreret : sic qui Clericum occideret in loco, ubi homicidium sub pœna censuræ est prohibitum, esset censuratus a Papa et ab Episcopo ; a Papa ob injuriam in Clericum, ab Episcopo ob homicidium.

CAPUT QUARTUM

De censuræ materia seu de criminibus quorum causa censuræ inferuntur.

Q. 1. *Quænam est censuræ materia ?*

R. Censuræ materia est *culpa mortalis*, *propria*, *externa*, *in genere suo completa*, *contra legem Ecclesiasticam*, *et contumaciæ conjuncta*. Explicatur per partes definitio :

Dicitur 1. *Culpa ;* nemo enim puniri debet, nisi peccaverit. — Hic notandum, quod si quis esset innocens, sed contra ex probatis juste esset censura ligatus, quamvis in conscientia obstrictus non remaneat, nec fiat irregularis administrando in sacris ; in foro tamen externo se gerere debet uti censuratum, ad vitandum scandalum.

2. *Culpa mortalis*, pœna enim debet esse culpæ proportionata. Quare si quidquam præcipiatur sub censura gravi et totali, quod omnibus inspectis sit leve ; illud non poterit obligare ad mortale, et censura non incurreretur [2].

3. *Culpa propria*, nam peccata suos auctores tenere debent. Si vero agatur de communitate, ea quidem ob patratum crimen per modum sententiæ potest interdici ; imo suspendi ob bonum commune, licet non singuli deliquerint

1 *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, n. 28, ubi plures effingit casus.

2 Diximus *sub censura gravi et totali ;* quia fatentur culpam venialem sufficere ad incurrendam excommunicationem minorem (vel levem suspensionem aut leve interdictum), v. g., ad breve temporis spatium, et privantem aliquo tantum usu.

Diximus *omnibus inspectis* ; nam aliquando materia ex se levis potest fieri gravis ex adjunctis, v. g., scandali, periculi, finis. Dignoscitur, si prohibita sit sub censura latæ sententiæ, etc.— *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, n. 30.

(hæc tamen suspensio est potius dicenda inhabilitas, quam censura).

Quod vero pertinet ad excommunicationem, cum ea sit pœna gravissima quæ animam afficit, ut Episcopus valide in totam communitatem eam infligat, oportet ut singuli ex communitate deliquerint. Imo debent singuli, qui sunt in culpa, nominatim excommunicari [1].

4. *Externa;* censura enim est actus fori externi ad externam disciplinam pertinens. Neque Ecclesia de iis legem ferre potest, de quibus judicare non valet; uti sunt actus mere interni.

5. *In genere suo completa*, nisi aliud exprimatur. Ratio est, quia odia restringenda sunt, favores ampliandi. — Quare censuram latam in homicidas non incurrit qui graviter aliquem percutit cum intentione cum interficiendi, si homicidium minime sequatur.

Eadem de causa censuram non incurrunt homicidium mandantes et consulentes. Excipe nisi censura expresse iis sit imposita et præcise ob mandatum vel consilium; tunc jam delictum esset consummatum, semel dato consilio vel mandato [2].

6. *Contra legem Ecclesiasticam;* quia censura est pœna Ecclesiæ constituta adversus eos qui præcepta Ecclesiastica violaverint.

7. *Contumaciæ conjuncta*, ita ut adhuc post monitionem delinquatur; secus censura non esset pœna medicinalis, sed mere vindicativa. Hinc non debet imponi ob peccata mere præterita, in eos nempe, qui jam ad meliorem frugem sese receperunt, nisi agatur de suspensione et interdicto, quæ aliquando infliguntur per modum puræ pœnæ [3].

Q. 2. *Quid in dubio circa materiæ gravitatem?*

[1] *C. Romana de sent. exc. in 6.* — *Vid.* Liguori, *Hom. Ap.*, Tr. XIX, n. 4 sub fin.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, n. 38, ubi alia disputat.

[3] Porro ad contumaciam constituendam sufficit contemptus interpretativus auctoritatis Ecclesiasticæ aliquid sub pœna præcipientis, qualem habere censetur qui scit quidem legis illius transgressioni adnexam esse censuram, sed eam nihilominus committit.

R. In dubio circa materiæ gravitatem obligat præceptum Superioris censurantis; tunc enim possidet ejus potestas.

Idem dicendum ob eamdem rationem, si dubium sit de justitia causæ, qua Superior movetur ad ferendam censuram : hinc cui mandatur hujus censuræ executio, eam exsequi tenetur; quia ad inferiorem non causæ cognitio, sed exsecutio pertinet. Quod valet licet privatim sciat talem esse innocentem; si tamen secundum allegata et probata talis non sit [1], ne scilicet ordo judicii pervertatur.

Q. 3. *An censura possit esse injusta, sed valida?*

R. Si injustitia censuræ se teneat tantum ex parte excommunicantis, uti si censuram ferat ob verum crimen, sed ex odio, ex invidia, ex privata vindicta, etc.; hæc servanda est et timenda : *sententia pastoris*, ait S. Gregorius Magnus, *sive justa sive injusta sit, timenda est* [2]. Sane tunc deficit solummodo in accidentali.

Si vero censura injusta sit, quia deficit in substantialibus, nullius est roboris. Si tamen in foro externo valida appareret, esset exterius servanda, ad scandalum vitandum ac judiciorum perturbationem.

CAPUT QUINTUM.

De censuræ forma, seu de modis et solemnitatibus in censura ferenda.

Q. 1. *Quotupliciter ferri potest censura?* [3]

R. Quadruplici præsertim modo ferri solet censura : — 1. per modum legis generalis : tales sunt omnes illæ censuræ quæ in jure canonico ac Pontificum Bullis habentur latæ; — 2. per modum præcepti particularis, ut si superior alicui minetur censuram, si tale opus agat; — 3. per modum puræ pœnæ, seu punitionis peculiaris, ut si, v. g., Episcopus Titium sacerdotem hic et nunc suspendat a celebratione volens ita eum punire ob admissam ebrietatem; — 4. per modum

1 C. *Pastoralis de off. et potest. jud. deleg.* — 2 Hom. 6, in Evang.
3 *Vid.* Benedictus XIV, *De Syn. Diœc.*, lib. x, c. 1, n. 7.

sententiæ judicialis, ut si quis, v. g., furatus sit, et judex sententiam ipsi mandet, ut intra tot dies restituat, alias ipso facto incidat in excommunicationem.

Q. 2. *An censuræ sit præmittenda monitio?*

R. *Generatim loquendo* censuræ monitio est præmittenda; cum enim censura sit pœna medicinalis, necessario supponit contumaciam : atqui nemo contumax dici potest, nisi fuerit de errore prænonitus. Confirmatur ex illis Evangelii verbis : *si Ecclesiam non audiverit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* [1]; ergo coercitio fieri debet *in non audientes*, id est in contumaces. Sic etiam jure habetur [2].

Diximus *generatim loquendo;* nam si feratur censura per modum simplicis punitionis, nulla requiritur monitio, cum tunc hæc habeat rationem puræ pœnæ. Item est si feratur per modum legis generalis, vel præcepti particularis, nulla adhuc requiritur monitio ; quia ipsa lex atque præceptum jam satis monet.

Monitio ergo proprie dicta tunc requiritur, cum censura imponitur per modum sententiæ judicialis. Et quidem requiritur trina monitio, vel saltem una pro tribus, dummodo hæc abbreviatio enuntietur et tempus tribus monitionibus æquivalens concedatur, spatium nempe duorum dierum pro singula, ideoque dierum sex [3]. Hæc ad validitatem ; ad licitatem requiritur etiam, ut censura scripto authentico feratur, et adnotatis persona, censura, culpa, et copia infra mensem censurando exhibita, si petat [4]. Neque ipsa ferri debet diebus feriatis, nisi contumacia sit admodum evidens [5].

[1] Matt. 18. — [2] C. Statuimus de sent. excom.

[3] Sufficit, v. g., si dicatur : *mandamus ut intra sex dies restituat, alias excommunicatur ipso facto ;* tunc elapsis sex diebus sine restitutione, statim incurritur censura. Quod si periculum sit in mora, v. g., urgeret necessitas violentiam hic et nunc reprimendi, sufficeret una monitio, modo terminus designetur censuram incurrendi.

[4] C. *Cum medicinalis* 1 *de sent. excomm. in* 6 ; et c. *Final. de Feriis.*

[5] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7. nn. 52, et seqq., ubi late disserit.

CAPUT SEXTUM.

De causis a censura excusantibus.

Q. 1. *Quænam causæ excusant a censura?*

R. Solent adsignari : *ignorantia*, *metus*, *impotentia*, *consensus illius in cujus favorem censura lata est*, *et appellatio legitime interposita.*

1. *Ignorantia* tam *juris*, quam *facti* : id est sive ignoretur crimen esse prohibitum, sive ignoretur adesse censuram. Nam semper deesset contumacia et censuræ contemptus; voluntas enim non potest ferri in rem ignoratam. Quare certum est excusare ignorantiam invincibilem. — Imo hoc currit etiamsi ignorantia sit concomitans; cum quis, v. g., percutit Clericum ignorans esse Clericum, sed eo animo, ut adhuc percuteret, si sciret. Nam ille licet censuram contemneret, si sciret; actu tamen dici non potest, quod contemnat; cum ipse actu eam ignoret. — Si vero ignorantia sit graviter culpabilis seu crassa, non excusat generatim a censura; quia hæc involvit summam negligentiam, et jam satis per eam Ecclesia contemnitur [1].

2. *Metus* : ait S. Alphonsus : « infertur valde probabiliter » cum Suarez, Palao, Bonacina, Salmanticensibus, Coninchio, etc., quod metus gravis etiam excuset a censura, » licet crimen super quod inflicta est, sit vetitum lege divina (modo non peccetur in contemptum legis); nam metus excusat a lege humana, uti humana [2]. »

3. *Impotentia* sive *physica* sit, sive *moralis;* quia ex regula juris : *nemo potest ad impossibilia obligari.* — Hinc qui non habet unde restituat, vel non possit id agere sine gravi incommodo, non incurrit censuras latas in non restituentes.

[1] Diximus *generatim;* aliter enim esset, si ad hanc incurrendam expresse requiratur scientia, uti si diceretur : *qui hoc fecerit scienter, consulto;* vel *qui præsumpserit ausu temerario violare;* tunc enim etiam ignorantia crassa seu supina a tali incurrenda censura excusat. Utrum autem in hoc casu excuset etiam ignorantia affecta, negant communius : quia hæc includit dolum formalem et æquivalet scientiæ.

[2] *Homo Apost.*, Tr. XIX, n. 8.

4. *Consensus illius in cujus favorem censura lata est.* Casus esset si censura lata sit in debitorem, qui intra datum tempus debitum creditori non solvat, sed creditor ei proroget tempus [1].

5. *Appellatio legitime interposita;* hæc enim devolvit causam ad Superiorem, et suspendit usum jurisdictionis in inferiore.

Sed ad hoc requiritur:

1. Ut adsit causa sufficiens; nam appellationis remedium (dicente Innocentio III) *non est ad defensionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentiæ institutum.*

2. Ut fiat a judice inferiori ad Superiorem; neque enim quod majus est, coercetur a minori.

3. Ut fiat ante illatam censuram; et enim re consummata, nullus est amplius consilio locus.

CAPUT SEPTIMUM.

De censuræ cessatione, seu de modis quibus censura deletur.

Q. 1. *Quot modis censura deleri potest?*

R. Multipliciter: nempe abrogatione, revocatione, cassatione, morte ferentis, morte censura irretiti, lapsu temporis, et absolutione.

1. *Abrogatio censuræ* fit, cum lex nova vel legitima consuetudo revocat legem veterem, a qua censura illata erat.— Abrogationis effectus non est, ut qui in censuram inciderit, statim incipiat ab eadem esse solutus (nam qui semel ligatus est, non liberatur sine obtenta absolutione); sed tantum ut si post legem abrogatam aliquid commiserit adversus ipsam, non amplius censuram incurrat.

2. *Revocatio* contingit in censura, quæ lata sit per modum præcepti, vel per modum sententiæ. Si, v. g., Superior præceptum suum revocaverit, vel judex, causa melius perspecta, sententiam suam.

3. *Cassatio* fit auctoritate Superioris in judicio appellatio-

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, nn. 63, et seqq.

nis. In hoc differt ab ipsa revocatione, quod revocatio locum habeat extra judicium appellationis; cassatio vero in eo tantummodo.

4. *Morte ferentis* cessat censura, si sit ab homine. Sic, v. g., si Prælatus sub censura alicui indixisset, ut se abstineret a certa aliqua re, si præcepto illo nunquam violato, Prælatus moriatur vel etiam a jurisdictione suspendatur, aut ad aliam Ecclesiam transferatur, subditus post ejus mortem vel suspensionem aut translationem, etiamsi rem agat præcepto illo prohibitam, nullam censuram incurreret [1].

5. *Mors censura irretiti* intelligitur tantum de suspensione et excommunicatione minori; non vero de interdicto ex communicatione majori, quæ durat in privatione sepulturæ, suffragiorum, etc.

6. *Lapsus temporis* censuram extinguit, si ad modum pœnæ ad tempus fuerit inflicta. — Idem dicitur de censura *sub conditione*, quæ suum jam habuerit implementum, ut ipsa res patet per se.

7. Numeratur *absolutio*, quæ est relaxatio pœnæ formis ab Ecclesia præscriptis peracta.

Hæc adeo necessaria est, ut etiam præstita satisfactione et secuta emendatione (nisi interveniant causæ mox dictæ), adhuc censura maneat, quoadusque absolutio sequatur, uti patet ex hac n. 44 propositione ab Alexandro III diris devota: *quoad forum conscientiæ reo correpto ejusque contumacia cessante, cessant censuræ.*

Q. 2. *Quot modis spectari potest absolutio a censura?*

R. Triplici modo: vel ratione fori, in quo conceditur; vel ratione modi, quo datur; vel ratione personæ, cui vel a qua tribuitur [1].

1. Ratione fori: cum forum Ecclesiæ sit duplex *interius et exterius*; cumque censuræ absolutio in utroque habeat locum, duplex ideo est absolutio: alia ad forum *interius*, alia ad *exterius* pertinet.

2. Ratione modi est multiplex.—Alia est *pura* et *simplex*.

[1] Ut dictum est supra, c. 1, q. 3.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, nn. 116 et seqq.

— Alia *sub conditione* tam de *præterito*, v. g., si jam satisfecisti, ego te absolvo; quam *de præsenti* atque *futuro*, v. g., si nunc satisfacias vel satisfacies in posterum. — Alia *ad cautelam*, qua si forte quis ligatus est censura, ad cautelam absolvitur in foro interno. — Alia *ad reincidentiam*; quæ datur sub certo onere, quo non impleto, centura reviviscat. — Alia *totalis*, qua censura ex integro tollitur tam in se, quam in omnibus suis effectibus. — Alia *partialis*, qua non tolluntur, nisi effectus quidam partiales, v. g., privatio vocis activæ in electione canonica: et hæc est absolutio improprie dicta.

3. *Ratione personæ* considerari potest *vel* ex parte illius, qui absolutionem elargitur; *vel* ex parte illius, qui eam in se recipit. Qua in re hoc maxime requiritur, ut absolvens potestatem habeat censuram auferendi; et absolvendus nullo detineatur impedimento, quo quidem prohibeatur absolvi.

Q. 3. *Quinam a censuris absolvere possunt?*

R. 1: In ipso mortis articulo seu periculo quilibet Sacerdos etiam nondum approbatus ad confessiones excipiendas, imo etiam excommunicatus si alii desint, habet facultatem absolvendi a quibuscumque censuris, uti receptum est. Sane æquum est, ut omnis tunc reservatio cesset, et omnibus modis juvetur moribundus; atque ideo ut ultima vitæ periodus nullam exceptionem admittat.

Exigenda tamen est ab infirmo (ut ipsa ratio suadet, et docent communissime [1] promissio satisfaciendi parti læsæ, et se præsentandi Superiori, si convaluerit: nempe pro congrua pœnitentia ab eo suscipienda: secus reincidit in eamdem censuram.

R. 2: Si vero non agatur de casu necessitatis, tunc distinguendum: vel sermo est de censuris non reservatis, vel de censuris reservatis.

Si sermo sit de *censuris non reservatis*, quilibet Sacerdos approbatus absolvere potest, *nisi censuræ latæ sint ab homine per sententiam specialem*; vel *etiam a jure, sed in ali-*

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, nn. 83, 91; et l. 6, n. 585.

quam designatam communitatem. Ita se habet Ecclesiæ universalis usus, ut docent communiter Concina, Roncaglia, Salmanticenses et Tournely cum D. Thoma [1]: et colligitur ex jure [2]. — Idque affirmatur tam pro foro interno, quam pro externo; cum probabilius qui habet potestatem absolvendi in foro interno, it possit etiam extra confessionem; quia hæc absolutio magis externum forum respicit. Excipe tamen Episcopos, qui extra Sacramentum Pœnitentiæ nequeunt absolvere a censuris Papalibus occultis, uti declaravit Gregorius XIII.

Diximus. 1 *nisi latæ sint ab homine per sententiam specialem*, nam in hoc casu vim retinent, ut ille solus eas valeat solvere qui easdem intulit, vel ejus delegatus, vel superior [3].

Diximus 2. *vel etiam a jure, sed in aliquam designatam communitatem;* eo enim in casu nemo potest absolvere qui in illam jurisdictione non polleat; cum locus foro pœnitentiali non subjiciatur.

Si vero sit sermo de *censuris reservatis*, ne frustranea evadat hæc reservatio, dicendum est Sacerdotes etiam ad confessiones approbatos nullam habere ex se facultatem super censuras istas, nisi speciali mandato ad id deputentur. Ac ideo *id unum pœnitentibus persuadere nitantur*, verba sunt Tridentini, *ut ad Superiores et legitimos judices pro beneficio absolutionis accedant.*

Sed (quæres) *quinam sunt Superiores atque legitimi Judices, qui a censuris reservatis valent valide absolvere?*

S. Generatim sunt ii omnes, qui possunt censuras inferre; nam per quas causas res nascitur, per easdem quoque dissolvitur. Cui tamen generali principio hæc specialia subdimus :

1. Episcopi possunt ex Tridentini decreto [4] absolvere subditos ab omnibus censuris R. Pontifici etiam post Tridenti-

[1] Suppl., q. 42, a. 1. — [2] C. Nuper, 29 de sent. excom.

[3] Nota : *Per sententiam specialem;* etenim si censura sit quidem ab homine, sed per sententiam generalem absque ulla reservatione, est communissimum eas æquiparari censuris latis a jure non specialiter reservatis.

[4] Sess. 24, c. 6, de R.

num reservatis. Ita communius, modo censuræ contractæ sint per delictum occultum, nec fuerint ad forum contentiosum deductæ; et etiam suspensione et irregularite excepta, quæ oritur ex homicidio voluntario[1].

2. Concessa alicui facultate absolvendi etiam a casibus Papalibus, non intelligitur simul ei concessa facultas absolvendi a casibus in Bulla *Cœnæ* expressis; quia in generali concessione non veniunt quæ Superior sibi specialiter reservavit, ut sunt casus illi (*V*).

3. Concessa alicui facultate absolvendi etiam a casibus in Bulla *Cœnæ* expressis, non comprehenditur facultas absolvendi ab heresi, quamvis occulta, uti tradit Benedictus XIV in Bulla *Convocatis*. Si tamen causa ad forum Episcopi deducta sit et resipiscat hæreticus, Episcopus poterit eum tunc absolvere, uti dicunt AA.

4. Vi juris communis potest Episcopus vel per se vel per alios absolvere in utroque foro ab omnibus omnino casibus reservatis impeditos Romam adire, ut communiter habentur senes, pueri, mulieres, pauperes, impuberes, simul vitam agentes, etc. Et in hoc casu si impedimentum sit perpetuum, absoluti omnino remanent liberi. Si temporaneum, emitti debet (excepto impedimento ætatis puerilis) juramentum ab eo, qui absolvitur[2] de se quantocius Superiori præsentando sub pœna reincidentiæ[3].

5. Demum concessa facultate ab Episcopo absolvendi a casibus reservatis, non intelligitur de iis peccatis, quibus adnexa est censura reservata. Secus si talis concessio fiat a R. Pontifice; quia omnes casus Papales sunt reservati cum censura et propter censuram, si duo excipiantur, uti videbimus de Pœnitentia agendo.

Pariter facultas concessa in Jubilæo absolvendi ab omni-

[1] *Vid.* Liguori, *Hom. Ap.*, Tr. xx, n. 36.

[2] Ex c. cetera de sent., etc.

[3] Neque impediti tenentur R. Pontificem per epistolam adire vel per procuratorem, cum nihil tale præscribatur. Quod autem ad Pœnitentiariam fiat recursus, non concludit; hoc enim privilegium est favorabile, quo nemo uti tenetur: vel etiam ad illam fit recursus ob temporarium impedimentum, ut eo cessante, obligatio minime reviviscat.

bus reservatis intelligitur ex communi usu etiam a reservatis ab Episcopis [1].

Q. 4. *Quidnam requiritur in absolvendo a censura?*

R. In absolvenda a censura hæc jure canonico requiruntur [2]:

1. Ut absolutionem postulet: *nisi gratiam absolutionis imploret, non debet audiri, ne sententiam Ecclesiasticam contemnere videatur* [3].

2. Ut primum, si potest [4], satisfaciat parti læsæ, in cujus damnum commissum est crimen cum censura; intellige, nisi pars remittat.

3. Ut si sermo sit de crimine prorsus enormi, v. g., de scandalosa Ecclesiæ violatione, gravi Clericorum percussione, ante absolutionem juramentum exhibeat de tali crimine amplius non patrando [5]; tanta enim solemnitate et criminis enormitas magis aperitur, et magis homines terrentur ab illo.

Q. 5. *An absens valeat absolvi a censura?*

R. Affirmative, absens valide absolvitur; absolutio enim a censuris non est Sacramentum, sed mera relaxatio vinculi ab Ecclesia impositi, quæ potest etiam in absentes pronuntiari per nuntium, vel literam [6]. Non id tamen licet sine gravi causa, cum sit contra usum.

Q. 6. *An valida sit absolutio extorta per metum?*

R. Si metus ille juste incussus est, v. g., si absolutio extorta sit a judice, qui cessante contumacia, nolit absolvere, absolutio valida est; quia cogitur superior ad quod jam tenetur.

Si vero metus sit injuste incussus, absolutio illa erit invalida. Imo qui metum incutit, excommunicatione irretitur [7]. — Pariter nulla est absolutio data ob falsam causam, quæ sit principalis.

Q. 7. *Quænam est forma pro censuræ absolutione?*

R. Ad valide absolvendum nulla requiritur determinata

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, nn. 84 et seqq. — [2] *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, Tr. XIX, n. 14. — [3] C. per tuas de sent. exc. — [4] C. *Odoard. de salut.*, *et* c. *de Verb. sign.* — [5] C. *de cetero*; *et* c. *ex tenore, de sent. excomm.*

[6] C. de manifesta 2, q. 1. — [7] Ex c. unic. de his, quæ vi in 6.

verborum vel actuum externorum forma; cum in jure nihil determinetur usurpandum sub pœna nullitatis. Unde sufficit ut Superioris voluntas signo aliquo sensibili manifestetur, adeo ut alteri nota fiat.

Ad licite vero absolvendum in foro interno ista adhibetur forma in Sacramento Pœnitentiæ consueta : *absolvo te ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis et interdicti.* In foro vero externo adhibetur forma in Rituali Romano descripta.

CAPUT OCTAVUM

De singulis censuræ speciebus.

Q. *Quot sunt species censuræ ?*

R. Ex recenti disciplina omnis censura revocatur *ad excommunicationem, suspensionem et interdictum.* Id deducimus ab illo Innocentii III responso : *quærenti quid per censuram Ecclesiasticam debeat intelligi .. respondemus, quod per eam non solum interdicti, sed et suspensionis et excommunicationis sententia valet intelligi* [1].

Prima et secunda dicuntur personales, tertia vero censura localis [2].

Articulus 1. — De excommunicatione [3].

Q. *Quid est excommunicatio ?*

R. Excommunicatio *est censura, per quam ab Ecclesiæ communione aliquis separatur :* sive *bonis, quæ inter fideles communia sunt, vel ex parte vel ex toto privatur.*

Diximus *bonis quæ inter fideles communia sunt ;* quia tam Lutheri quam Jansenistarum in Pseudosynodo Pistoriensi sedentium doctrina tradens *excommunicationem esse pœnam tantummodo externam, neque privare fidelem communibus*

[1] C. 20, de verb. signif.

[2] Aliquando tamen excommunicatio et suspensio referuntur primario ad loca; sicut et interdictum ad personas.

[3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, nn. 133 et seqq., et *Homo Ap.*, Tr. XIX, nn. 16 et seqq.

spiritualibus Ecclesiæ orationibus, damnata est ab Ecclesia Catholica, in Lutheranis a Leone X Bulla *Exsurge*, in Jansenistis a Pio VI Bulla *Auctorem fidei;* cum enim sit pœna spiritualis, maxime spiritualia afficere debet.

Excommunicatio duplex est :

Una major, quæ semper intelligitur cum absolute fit mentio excommunicationis, et privat excommunicatum omni Ecclesiastica communione, sive omnibus bonis quæ inter fideles communia sunt.

Altera vero minor, quæ eumdem privat duntaxat usu passivo, seu receptione Sacramentorum.

§ 1. — De excommunicatione majori in genere.

Q. 1. *Quomodo distinguuntur excommunicatione majori irretiti?*

R. Distinguuntur in duas quasi classes : quarum alia complectitur eos qui dicuntur *non tolerati* et *vitandi*, quos scilicet fideles vitare tenentur; altera eos complectitur quos vocant *toleratos et non vitandos*, quos nempe fideles non tenentur vitare. Hic notandum est, quod veteri disciplina omnes excommunicati erant æque vitandi et non tolerati. Sed post *Extravagans* Martini V, *Ad evitanda scandala*, hoc nomine non veniunt, nisi qui expresse et nominatim excommunicati sunt, atque uti tales denuntiati : necnon publici et notorii Clericorum aut Regularium percussores.

Ut autem quis dicatur expresse et nominatim excommunicatus et denuntiatus non sufficit, ut tu scias esse vitandum; sed requiritur adhuc, ut factum istius excommunicationis sit vere notorium vel notorietate juris seu per sententiam aut citationem, vel notorietate facti seu per famam, ita ut factum jam celari non possit.

Sed ceteri excommunicati (inquies) *nunquamne erunt vitandi?*

Ex Juris dispositione *generatim* non tenemur eos vitare. Dicimus *generatim;* quia adsunt circumstantiæ peculiares, in quibus etiam isti vitandi sunt, si non ex juris dispositione, certe ex præcepto prudentiæ vel charitatis, quoties nempe eosdem non vitando adesset periculum scandali aut damni

spiritualis : vel cum ex illorum fuga spes prudens oriretur eorum emendationis. Quæ omnia in hereticis præsertim locum habere solent. Quare Apostolus inquiebat : *hereticum hominem post unam, et secundam correptionem devita*[1]. In dubio, an quis sit vitandus, non tenemur eum vitare; etenim ex illo juris : *odia sunt restrigenda*[2].

At (quæres) *ipse toleratus poteritne cum fidelibus communicare ?*

Vel ab ipsis fidelibus rogatur; vel nullimode rogatur :

Si non rogatur, communicare non potest sine gravi peccato neque in divinis neque in humanis; quia Martinus V facultatem communicandi concessit in favorem fidelium, non in gratiam excommunicati. — Si vero rogatur ab ipsis fidelibus, tunc haud peccat cum iis communicando ; eo ipso enim, quo facta fuit ab Ecclesia facultas communicandi cum excommunicato tolerato, indirecte indultum est etiam excommunicato, ut communicare valeat sine peccato cum iis, a quibus rogatur[3]. — Hoc omne etiam de suspenso et interdicto tolerato valet; nam Concilium Constantiense in Constitutione, *Ad evitanda* universe loquitur de quacumque censura[4].

Q. 2. *Quinam sunt effectus excommunicationis majoris?*

[1] Tit. 3.

[2] Cum Pius VII celebri Bulla, *Quam memoranda* 10 jun. 1809 (quam refert Pacca, *Memorie Storiche*, ecc.) excommunicasset ipso facto qui usurpaverant civilem R. Ecclesiæ Principatum quo quidem *divina providentia illam donatam voluit ad ejus dignitatem, atque ad liberum supremi Apostolatus exercitium tuendum*, ut ait Pius IX Encycl. 17 apr. 1848), illico dubitatum fuit, an essent vitandi, qui in contextu Bullæ indicabantur his verbis : *mandantes, fautores, consultores, adhærentes vel alii quicumque prædictorum executionem procurantes, vel per se ipsos exsequentes.* — Responsio fuit negativa; quia nonnisi generatim ipsi designabantur, nec ullus eorum erat nominatim denuntiatus, neque ipse Napoleon, contra quem principaliter excommunicatio lata erat. Vid. *Correspondance authent. de la cour de Rome avec la France*, p. 129.

[3] Idque non modo in humanis negotiis licet, quod omnes fatentur ; sed etiam in divinis, ut fert opinio probabilior. Neque enim facultas fidelibus concessa distinguit; sed universim data fuit, uti notant Sanchez, Sotus, Salmanticenses, etc.

[4] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, n. 140.

R. Octo sunt effectus majoris excommunicationis :

1. *Privatio activa* usus Sacramentorum, id est privatio facultatis ea conficiendi et ministrandi; — 2. *privatio passiva* ejusdem usus, id est privatio facultatis ea suscipiendi; — 3. *privatio* participationis publicorum suffragiorum et precum in Ecclesia communium; — 4. *privatio* usus divinorum officiorum; — 5. *privatio* communionis forensis atque civilis; — 6. *privatio* jurisdictionis; — 7. *privatio* sepulturæ ecclesiasticæ; — 8. *inhabilitas* ad obtinenda Beneficia, Officia Ecclesiastica, est Rescripta [1].

N. 1.— *Privatio activa et passiva Sacramentorum.*

Q. 1. *An excommunicatus valide Sacramenta conficiat et ministret ?*

R. Ad validam confectionem atque administrationem quod attinet Sacramentorum, excommunicatus sive toleratus sive non, ea valide conficit atque ministrat; nam ubi omnia ad Sacramentum necessaria concurrunt, nequit Ecclesia illud invalidare.

Excipitur tamen *Pœnitentia* pro excommunicato vitando. Certum est enim a *vitando* invalide hoc Sacramentum administrari extra casum necessitatis; cum requiratur potestas non tantum Ordinis, sed etiam jurisdictionis, qua excommunicatus vitandus caret ex Ecclesiæ præscripto extra dictum casum.

Quæres : *an etiam licite ea conficiat et ministret ?* — Quoad licitatem distinguendum est inter toleratum et non toleratum.

Toleratus potest utique licite Sacramenta conficere et administrare, quotiescumque a fidelibus expostuletur (ex dictis supra q. 1). Imo docent complures eumdem posse etiam probabiliter celebrare, tametsi non expostuletur, si

[1] Si tot sint ac ita graves excommunicationis effectus, certe illam irridere non possunt qui sunt ex animo catholici. Qui sane renuit Ecclesiæ Præsulibus se subdere, neque Ecclesiæ bonis frui meretur; sed merito haberi potest ut ethnicus, ac publicanus. — Excommunicatio nullam corpori coactionem infert; quid inde? animam ligat. Quanquam et in hoc mundo censurarum contemptores sæpe punit Deus...

dies festus occurrat, neque alius adsit Sacerdos qui Missam valeat pro populo celebrare; nam tunc juste præsumitur populus Missam petere ad implendum præceptum.

At non toleratus nequit ne rogatus quidem Sacramenta conficere aut ministrare; quia omnis cum fidelibus communicatio expresse interdicta est a jure. Excipe si in ea circumstantia constituatur, in qua non administrans grave sit passurus incommodum, v. g., jacturam bonorum; cum Ecclesiæ præcepta non obligent cum gravi incommodo. — Item potest Viaticum et Extremam Unctionem ministrare infirmo, quando iste nequeat Pœnitentiam ob infirmitatis suæ indolem suscipere; quia forte illis potest omnino indigere. Sane proximus in extremis constitutus omni, quo potest modo, juvandus est [1].

Quid vero (quæres) *de illo dicendum est, qui a vitando Sacramenta recipit?* — Qui a vitando Sacramenta scienter recipit sine necessitate, peccat graviter; cum transgrediatur præceptum grave, et ex jure incurrit etiam in excommunicationem minorem.

Qui vero scienter suscipit Ordinem ab Episcopo vitando, incurrit suspensionem ab illius exercitio [2].

Q. 2. *An excommunicatus possit Sacramenta suscipere?*

R. Si sermo sit de valida susceptione, certum est excommunicatum sive toleratum sive non toleratum valide omnia Sacramenta saltem quoad substantiam suscipere, excepto Sacramento Pœnitentiæ. Imo verius ne isto quidem excepto, si adsit ignorantia inculpabilis censuræ, nec cetera desint requisita in excommunicato; cum ex una parte non sit indispositus, quia ignorando censuram ignorat etiam suam indispositionem; et ex altera nequeat Ecclesia directe inhabiles reddere ad Sacramenta eos, qui jure divino habiles sunt.

[1] Hic autem notandum est, quod excommunicatus illicite Sacramenta ministrans incurrit irregularitatem sive sit vitandus sive non. Nam Martinus V declarat irregularem quemlibet constitutum *in Sacris, qui post excommunicationem præsumpserit quasi in officio suo agere sicut prius.* — Quod vero pertinet at Baptismum et Nuptiarum benedictionem, irregularitas non tenet si privatim tantummodo hæc fiant; tunc enim non est proprie officium suum exercere.

[2] C. cum illorum, § fin. de sent. excomm.

Si vero quæratur de licitate, dicimus cuilibet excommunicato sive vitando sive non, nefas esse Sacramenta suscipere, nisi eum excuset ignorantia invincibilis, vel metus gravis, qui non sit incussus in contemptum censuræ. Alioquin frustraretur Ecclesiæ lex in re gravi.

Quid (quæres) *si Minister Sacramentum conferat excommunicato?*

Si minister scienter confert Sacramentum excommunicato vitando, peccat graviter; quia communicat in divinis cum indigno, et incurrit interdictum ab ingressu Ecclesiæ, et excommunicationem minorem, imo aliquando etiam majorem [1].

Si vero Sacramentum scienter conferat excommunicato non vitando, peccabit quidem contra præceptum divinum, quod prohibet Sacramenta indignis ministrari (*X*). Non tamen contra legem Ecclesiasticam; quia hæc in probabiliori sententia non impedit communicationem cum excommunicato tolerato neque etiam in divinis. Hinc probabiliter licet ministrare Sacramenta excommunicato, qui sit in bona fide; quia tunc ea non dantur indigno.

Quid (dices) *si dubium sit, an quis absolutionem ab incursa censura jam sit consecutus, necne?* — Sacramentum fas erit ei administrare si petat, maxime si ipse affirmet se fuisse absolutum; quia non est præsumendus velle de novo delinquere. Ita Croix, Navarrus, Suarez, etc. [2].

N. 2. — *Privatio suffragiorum ac precum.*

Q. *An possint fieri suffragia et preces pro excommunicatis?*

R. *Vel* sermo est de precibus et suffragiis, quæ fidelibus proveniunt ex bonis operibus nomine et persona Ecclesiæ factis ab ejus ministris, ut sunt missæ, horæ canonicæ, aliaque pia opera, quæ fiunt ab Ecclesiæ ministris prout tales sunt et in nomine Ecclesiæ agunt. Ad quæ etiam revocatur

[1] *Vid.* infra § 3, q. 3.

[2] Excipe, nisi certioratio sit aliunde necessaria ad populi persuasionem vinciendam.

satisfactio Christi, B. Virginis, et Sanctorum, quæ thesaurum Ecclesiæ constituunt, et a Prælatis per indulgentiam applicantur. — *Vel* sermo est de precibus suffragiisque privatis, quæ proveniunt ex bonis operibus, quæ fideles proprio nomine et persona sua particulari, peragunt: ut sunt jejunia, orationes aliaque quæ a privatis fidelibus, vel ab Ecclesiæ ministris, sed in persona privata fiunt.

Si 1, tunc si agitur de excommunicato vitando, nefas omnino est pro eo publice orare, vel communia suffragia exhibere; quia Ecclesia prohibet talem cum illo communicationem, quamdiu vinculo censuræ non fuerit solutus: et hoc valet, etsi esset contritus; quia adhuc excommunicatio durat. Si vero agatur de non vitando, est probabile licere pro eo offerre sacrificia, exhibere suffragia, et communes in Ecclesia preces effundere; leges enim favorabiles cum omni amplitudine accipiendæ sunt [1].

Si 2, privatus quilibet certe potest pro excommunicatis orare, et facere secreta suffragia etiam in Ecclesia et loco publico. Imo Sacerdos uti persona privata potest etiam pro iis Sacrum offerre, vel eorum in specie meminisse in *Memento*: ita S. Thomas. Ratio est, quia lex loquitur tantum de suffragiis communibus.

N. 3. — *Privatio divinorum Officiorum.*

Q. 1. *An excommunicatus possit divinis Officiis interesse?*

Nota. Per officia divina hic intelliguntur: missa, publicæ processiones, horæ solemniter decantatæ, solemnis benedictio, consecratio chrismatis, et similes cæremoniæ, quæ fiunt ex instituto Christi vel Ecclesiæ; aut quæ propriæ sunt Ordinis clericalis, ut cantus Epistolæ vel Evangelii cum ornamentis propriis, sepultura ecclesiastica, etc.; una tamen semper *excepta auditione concionis sacræ, et usu Sacramentalium*. Hoc posito:

R. Excommunicatus prohibetur sub mortali his interesse;

[1] Dum ergo Ecclesia fidelibus facit facultatem communicandum cum excommunicatis *non vitandis*, concedere etiam dicenda est communes et publicas pro iisdem orationes; communicatio enim id etiam importat.

quia censura privatur eorumdem usu, nisi eum excuset ignorantia vel necessitas vitandi scandali. — Unde excommunicatus si Sacrum faciat, et excommunicationis recordetur, tenetur illico ipsam Missam interrumpere (si tamen nondum consecraverit; quia tunc debet continuare sacrificium, ne illud faciat mutilum).

Diximus 1 : *excepta auditione concionis;* nam eam potest audire, cum in hoc nulla sit communicatio proprie dicta. Sed non potest per se eam peragere, nisi sit toleratus et ab aliis requiratur, vel ad hoc per se obligetur ex officio; quia tunc requiri præsumitur.

2. *Et usu excepto Sacramentalium:* nam ista licet summam venerationem et reverentiam mereantur; inter Officia tamen divina non recensentur. Unde excommunicato non prohibetur eorum usus, non quidem ut participet fructum, quem producunt ex benedictione Ecclesiæ; sed tantum, ut ea veneretur [1]. Ita potest uti imaginibus, reliquiis, aqua benedicta et aliis rebus sacris, ut eas honorando, gratias quibus indiget, obtineat.

Q. 2. *An obligatus ad Horas per excommunicationem liberetur?*

R. Negative omnino : ab Horis non liberatur; nam *nemo debet reportare commodum a propria iniquitate.*

Eas tamen recitando non debet dicere : *Dominus vobiscum*, sed tantummodo : *Domine, exaudi orationem meam;* quia illa formula importat quandam salutationem ad populum : secus venialiter peccaret. Sunt tamen qui censent, cum omnino non peccare etiam illam salutationem usurpando, si tamen solus recitet; quia tunc est tantum privata oratio, ut aiunt, pro aliis.

Imo Horas privatim recitare cum aliis non videtur, nisi veniale pro ipso *vitando.* Quia licet iste prohibeatur cum aliis communicare etiam in oratione privata; attamen se-

[1] Imo neque eidem prohibetur Ecclesiæ ingressus ad orandum private, quando divina Officia non celebrantur. Poterit etiam ingredi cum recitantur Officia divina, dummodo id fiat justa de causa, quæ communionem in divinis minime importet cum fidelibus, v. g., ut satellitum manus effugiat.

cluso scandali periculo et Ecclesiæ contemptu, non censetur materia gravis socium sibi sumere ad recitandum privatim Officium vel Rosarium vel preces hujusmodi [1].

Q. 3. *An possit Sacerdos Sacra peragere, et fideles sacris interesse una cum excommunicato?*

R. Affirmative, si excommunicatus sit toleratus; quia tunc permittitur cum tali excommunicato communicare.

Si vero excommunicatus sit vitandus, hoc nefas est ob rationem contrariam. Hinc qui assistit eidem Missæ, quam audit talis excommunicatus, incurrit minorem excommunicationem, et probabilius peccat mortaliter; quia audientes simul conveniunt in Missa in una oblatione.

Sed (dices) *quid ergo agendum erit, si adsit talis excommunicatus vitandus in templo?*

Si monitus non velit egredi, tenentur Clerici eum (tametsi Ordine esset Sacerdotali insignitus) expellere, si possunt. Si non possunt, Divina Officia omnino cessabunt : videlicet Sacerdos, si Missam celebrat, abrumpat extemplo, Canone nondum inchoato. Si Canonem inchoaverit, poterit (ceteris abeuntibus) Sacrum perficere, vel in aliorum sententia æque probabili illud adhuc abrumpere. Si vero jam consecraverit, solo ibi manente Ministro, pergat usque ad communionem inclusive, et alia perficiat vel in Sacrario vel in alio loco decenti; quia integritas Sacrificii est de jure Divino, ideoque anteponenda est Ecclesiastico juri.

Porro excommunicatus nolens ad Sacerdotis monitionem ab Ecclesia egredi incurrit excommunicationem Papæ reservatam. Idem dicendum de interdictis denuntiatis, et de omnibus qui impediunt, quominus illi egrediantur [2].

N. 1. — *Privatio communionis forensis atque civilis.*

Q. *Quid de privatione communionis forensis et civilis?*

R. Privatio communionis forensis in eo consistit, quod excommunicatus privetur omni actu ad judicium pertinente

[1] Diximus *pro vitando;* nam si agatur de non vitando, ex dictis, nullo modo peccat, si iste recitet cum alio, a quo sit requisitus.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 7, n. 175.

in foro sive civili sive ecclesiastico, adeo ut nequeat esse judex, scriba, testis, advocatus, procurator; atque reo convento facultas semper erit in judicio eum repellendi, etiamsi non sit vitandus. Imo judex si sit excommunicatus vitandus, privatur etiam jurisdictione, et idcirco ejus sententia prorsus erit invalida. Insuper excommunicatus nequit esse neque tutor, curator, neque executor testamentarius (si repellatur a parte cujus interest), neque licite inire contractus, neque licite testari; valide tamen potest [1].

Privatio communionis civilis importat prohibitionem communicandi cum fidelibus etiam in civilibus, ita ut nec excommunicatus cum aliis; et si sit vitandus, nec alii cum ipso communicare valeant [2].

N. 5. — *Privatio jurisdictionis et sepulturæ ecclesiasticæ.*

Q. *Quid de privatione jurisdictionis et sepulturæ ecclesiasticæ?*

R. Ad 1. Excommunicatus vitandus privatur usu jurisdictionis, si quam antea habebat. Unde valide nequit eligere neque præsentare ad Beneficium, tanto minus illud conferre, neque leges condere, aut sententias dare : quæ si perageret, nulla prorsus essent.

Diximus *excommunicatus vitandus;* quia si talis non esset, peccaret quidem graviter, si in re gravi jurisdictionem exerceret absque necessitate; sed valide tamen ageret, cum nullibi id invalidetur.

R. Ad 2. Excommunicatus privatur a jure sepultura Ecclesiastica, ita ut nequeat in loco sacro ejus cadaver tumulari [3] · et si contrarium fiat, erui omnino debeat (si adhuc

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 7, n. 184.—Quæ tamen hodie usu non admittuntur pluribus in locis.

[2] Quæ autem sit hæc prohibita communicatio, *Vid.* infra § 1, q. 1.

[3] Contingere autem potest, ut quis Sacramentis fuerit privatus, non tamen Ecclesiastica sepultura, ut si, v. g., excommunicatus in ultimo vitæ suæ puncto se ex corde retractet, nec amplius fiat locus administrationi Sacramentorum.

Quoad sepulturam Ecclesiasticam, quæ nempe fit in loco sacro, more ecclesiastico, hæc speciatim veniunt notanda : 1. Ea sunt privandi de

possit), et locus sacer reconciliari, si ille erat vitandus. Excipe nisi decessisset cum signis pœnitentiæ, quo in casu absolvendus est, si pro eo veniam petant hæredes.

Ex Clementina *de sepulcris* excommunicantur sepelientes : sub quo tamen nomine non intelliguntur comitantes, Clerici canentes, et ceteri partem ad funera habentes, licet omnes graviter peccent [1].

N. 6. — *Inhabilitas quoad beneficia, officia et rescripta.*

Q. 1. *Quid de inhabilitate ad Beneficia, Officia ac Rescripta?*

R. Ad 1. Ad Beneficia quod attinet, dicimus excommunicatum sive vitandum sive non, *fieri prorsus inhabilem* ad Beneficia ecclesiastica obtinenda; nam *Beneficium datur propter Officium :* atqui excommunicatus sive vitandus sive non, inhabilis est Officio. Excipitur casus a Concilio Constan-

jure communi infideles omnes; apostatæ, inter quos numerantur qui scriptis atheismum, deismum, materialismum docent; hæretici, schismatici, suicidæ, duellantes, peccatores publici, infantes decedentes sine baptismo, filii rebelles Ecclesiæ, qui cum notorie sint excommunicati, recusant se retractare et scandalum auferre. Qui autem morte ab humana justitia plectuntur, sepeliendi sunt in loco sacro, si signa dederint pœnitentiæ, sed sepeliendi sine solemnitate.

2 In dubio, an sit deneganda sepultura sacra, interrogandus Episcopus; si non potest interrogari, concedenda juxta illud : *in dubio odia restringenda;* idque magis, cum hodie tot incommoda ex denegatione sequantur. — Hinc etiam si Sacerdos solus testis fuerit repulsæ moribundi; taceat, ni aliud obstet, ut sic vitet scandalum quantum fieri potest.

3 Mimis et comœdis sacra sepultura non est deneganda, cum nulla sit lex canonica, quæ eos sepultura ecclesiastica privet.

4 Cum benedicitur cœmeterium, pars aliqua extrema illius sine ulla benedictione relinquatur, ut inserviat pro sepultura infantium non baptizatorum, aliorumque, quibus denegatur sepultura Ecclesiæ. Nec requiritur, ut illa pars per murum, vel quid aliud separetur, modo discerni possit. — Cum tamen nonnullis in locis contingat, ut sacrilege per vim sepeliantur in loco sacro qui sepeliendi non sunt, sapienter in illis locis statutum est ad præcavendem profanationem, ut omittatur totius cœmeterii benedictio, sed ut singulis vicibus benedictio fiat ejus loci, in quo cadaver est deponendum. *Gousset, Gury*, etc. Ceterum in hac re, quoad potest, servetur usus.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 7, nn. 186 et seqq.

tiensi, et est cum Officium Beneficio inhærens exercendum sit in commodum collatoris petentis communionem cum excommunicato non vitando circa officia beneficii ipsius [1].

Diximus : 1. *fieri prorsus inhabilem:* unde communius docent id quoque locum habere in illo, qui invincibiliter ignorat se esse excommunicatum; quia ignorantia tollit culpam, non inhabilitatem, nisi collatio fiat a superiore cum absolutione ad cautelam, ut solet fieri. Diximus 2. *ad Beneficia ecclesiastica obtinenda;* jam enim obtentis non privat excommunicatio, nisi in casu heresis.

R. Ad 2 : Quod dictum est de Beneficiis, idem communiter dicunt de ipsis Officiis Ecclesiasticis, id est de collatione et receptione dignitatum, quibus aliqua inhæreat jurisdictio.

R. Ad 3 : Excommunicatus fit etiam ineptus ad obtinenda quæcumque Rescripta tam gratiæ quam justitiæ, ita ut quidquid fuerit impetratum, ipso jure nullum exstet, atque invalidum [2].

Quomodo se geret excommunicatus circa fructus sui Beneficii?

Vel ipse excommunicatus fuit ante Beneficii receptionem; vel post.

[1] Extra hunc casum omnis Beneficii collatio, electio, præsentatio et institutio facta *in favorem ejus, qui actu excommunicatione majori illaqueatur*, nulla est, et in invalida. Imo conferentes ipsi graviter peccant, et præter excommunicationem minorem incurrunt etiam in suspensionem a collatione, nisi sit ipse summus Pontifex, qui scienter Beneficium conferat excommunicato; vel in ejus concessione adsit clausula absolutionis a censura ad effectum valide consequendi : adhuc tamen excepta heresi, quæ non comprehenditur sub generali absolutione.

Diximus : *In favorem ejus, quia actu excommunicatione majori illaqueatur ;* quia si ante illatam censuram facta fuerit præsentatio et electio, valida tunc est, et valida erit etiam Beneficii acceptatio et possessio, etiamsi tempore illius acceptationis et possessionis excommunicatio existat. Quia nempe tam acceptatio, quam possessio sunt actus privati ; non vero actus jurisdictionis.

Quid vero (dices) *si ex adverso quis esset excommunicatus tempore præsentationis, et tempore acceptationis sit absolutus?* Distinguere oportet : si non constat quod collator sciens et volens perseverat in prima sua voluntate, nova collatio requiritur ; nam possidet nullitas. Si constat, probabile existimant Salmanticenses eamdem minime requiri; censetur enim virtualiter de novo ipsa repræsentatio fieri. Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, n. 179. — [2] Ex c. dilectus 26, de rescriptis.

Si 1, non potest suos facere fructus perceptos tempore excommunicationis, etiamsi postea absolvatur et rite Beneficium obtineat. Quia nec valide nec licite illud obtinebat: excepto casu, quo Beneficii onera implevisset vel per se vel per alium.

Si 2, debebit quidem fructus Beneficii restituere, sed non ante sententiam judicis, si per se vel per alium onera ejusdem impleverit. Pœnæ enim requirentes actionem ex parte delinquentis indigent semper sententia judicis saltem declaratoria [1].

Q. 2. *An excommunicatus teneatur curare absolutionem ad implendum præceptum Missæ, Confessionis et Communionis?*

R. Quoad Missam negant communiter, excommunicatum teneri obstaculum abmovere, ut eam audiat, nisi agatur de impedimento levi; quia nemo tenetur ad impedimenta extraordinaria auferenda, ut se habilem reddat ad tale præceptum Ecclesiasticum adimplendum, quod quidem non obligat cum incommodo gravi.—Secus tamen dicunt quoad Confessionem et Communionem; cum radicaliter hoc sit unum ex præceptis divinis, erga quæ tenemur tollere impedimenta omnia quoad possumus; nam præcepta divina magis urgent quam humana, minusque humanam patiuntur interpretationem.

Ceterum qui per annum animo pertinaci et cum potestatis contemptu perseverat in eadem excommunicatione, sive ut jura loquuntur, *insordescit*, fit suspectus de heresi [2]; et contra eum uti talem procedi potest. Quod explicant Auctores etiam de aliis censuris [3].

§ 2. — De excommunicatione majori *in particulari*.

Jure ecclesiastico universali multæ habentur excommunicationes latæ, quarum aliæ nulli, aliæ Episcopo, aliæ Pontifici reservantur, ut videre est penes S. Alphonsum [4]. Nobis principaliores adnotare satis erit.

[1] Hac vero declaratione data, tenetur restituere, nisi ipse sibi jam fructus applicasset utpote vere pauperi.

[2] Tridentinum, sess. 25, c. 5. — [3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, n. 157.

[4] *Op. Mor.*, l. 7, n. 208 et seqq.; et *Hom. Ap.*, Tr. XIX, nn. 28, et seqq.

N. 1. *Excommunicationes nulli reservatæ.*

1. In extorquentem absolutionem a censuris. *C. de his quæ vi in* 6.
2. In contrahentes intra gradus prohibitos. *Clem. unic. de consang.*
3. In occupantes bona Ecclesiæ vacantis. *C. Gener. de elect. in* 6.
4. In mandantes occisionem alicujus Christi fidelis. *C. de hom. in* 6.
5. In clericos in dignitate, nec non in Sacerdotes sine licentia docentes legem vel medicinam. *C. fin. de Cler., etc.*
6. In sacerdotes præfecturas laicales suscipientes. *C. Clerici eodem.*
7. In clericos alienantes vel locantes ultra triennium bona Ecclesiæ. *Extr. Ambitiosæ de rebus Eccl. non alienandis.*
8. In ficte renuntiantes aut commutantes beneficia. *Pius V.*
9. In raptores mulierum, et cooperantes. *Tridentinum, sess.* 24, *c.* 9.
10. In docentes non esse necessariam confessionem ante sumptionem Eucharistiæ. *Tridentinum, sess.* 13, *can.* XI.
11. In ingredientes monasteria Monialium sine licentia in scriptis. *Tridentinum, sess.* 25, *c.* 5 *de Reg.*
12. In impedientes sine justa causa sanctam voluntatem mulierum accipiendi velum, vel emittendi votum. *Tridentinum, sess.* 25, *c.* 18.
13. In cogentes (idem de cooperantibus) quamcumque mulierem invitam, præter quam in casibus a jure expressis, ad ingrediendum monasterium vel ad suscipiendum habitum Religionis, vel ad emittendam professionem. *Tridentinum, sess.* 24, *c.* 9 *de R.*

N. 2. — *Excommunicationes Episcopo reservatæ.*

1. In eum qui leviter percutit Clericum. *C. pervenit de sent. excom.*

2. Il cos qui, absoluti a censura (per Episcopum reservata) in periculo mortis a non habente facultatem, non se præsentant superiori postquam convaluerint. *C. eos qui de sent. excomm.*
3. In eos qui procurant abortum fœtus animati, effectu secuto. *Bulla Sedes Apostolica Gregorii XIV* 31 *maii* 1591.
4. In eos qui communicant in crimine criminoso cum excommunicatis ab Episcopo, id est in crimine propter quod aliquis fuit excommunicatus. *C. nuper* 29, *et* 55 *de sent. excomm.*
5. In eos, contra quos Episcopus tulit talem sibi reservatam censuram, ut patet.
6. In incidentes in casus papales publicos, si perpetuo impediantur Romam adire pro absolutione ut infirmi, senes, mulieres. *C. de cetero de sent. excom.*
7. In incidentes in casus papales occultos (qui sint extra Bullam Cœnæ). Ex Tridentino sess. 24, cap. 6 de R.: *liceat Episcopis in irregularitatibus omnibus et suspensionibus ex delicto occulto provenientibus, excepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario, et exceptis aliis deductis ad forum contentiosum, dispensare; et in quibuscumque casibus occultis etiam Sedi Apostolicæ reservatis, delinquentes quoscumque sibi subditos, in Diœcesi sua per se ipsos aut Vicarium ad id specialiter deputandum, in foro conscientiæ gratis absolvere, imposita pœnitentia salutari. Idem et in hæresis crimine in eodem foro conscientiæ eis tantum, non eorum Vicariis sit permissum* [1].

N. 3. — *Excommunicationes Pontifici reservatæ* [2].

Contra Clericos, ac Religiosos.

1. In concionantes de tempore judicii novissimi contra

[1] Ubi viget Concilium Provinciale Romanum sub Benedicto XIII celebratum, est lata excommunicatio Episcopo reservata in medicos, qui post trinam infirmi visitationem a cura infirmi non abstinent, usque dum ipse Pœnitentiam susceperit (tit. 23, c. 1).

[2] *Vid.* etiam Tract. *de Pœnit.*, ubi *de casuum reservatione.*

sensum Sanctorum Patrum. *Extr. Viam de r. in* 6.

2. In Parochos non implentes juramentum de residentia. *Extra Viam de r. in* 6.
3. In Religiosos, qui prætextu privilegiorum absolvunt a casibus Episcopo reservatis. *Decr. S. Congreg.*
4. In Moniales exeuntes claustra sine licentia obtenta. *Pius V.*
5. In Religiosos, qui sine licentia Viaticum vel Extremam Unctionem ministrare vel Matrimonium solemnizare præsumunt. *Clem.* 1, *de priv.*
6. In absolventes a casibus Bullæ Cœnæ. *Clemens VIII.*
7. In Confessarios absolventes complicem peccati turpis. *Benedictus XIV.*
8. In impugnantes concionando Montes pietatis. *Leo Papa X.*

Contra omnes in generali[1].

1. In hereticos, eorumque fautores, — In scienter retinentes, legentes, imprimentes et defendentes libros hereticorum de religione tractantes, vel heresim continentes, — In schismaticos, et apostatas, — In appellantes ad futurum Concilium ab ordinationibus Pontificis, et in ipsorum fautores, — In surripientes bona Christianorum naufragantium, — In falsificatores litterarum Apostolicarum, — In vexantes Ro-

[1] Diximus *omnes;* igitur et quacumque fulgenti dignitate præditos; ubi enim lex non excipit, nullus excluditur. Hinc Clemens XIII et Bullam *Cœna* et ceteras Constitutiones ac Conciliorum statuta renovans Bulla *Pastoralis R. Pontificis* anno 1759, omnes includit; et addit: *Nullus per alium, quam per R. Pontificem, nisi in mortis articulo constitutus (nec etiam tunc nisi de standa Ecclesiæ mandatis et satisfaciendo cautione præstita) absolvi possit, etiam prætextu cujusvis facultatis et indultorum quibuscumque personis Ecclesiasticis... nec non laicis etiam imperiali, regali et alia mundana excellentia fulgentibus... concessorum, etc.*

Et Pius VII cum Napoleonem excommunicavit (ut quoad posset hanc gravissimam pœnam temperaret, nec illum vitandum faceret), illum non nominavit expresse. —Vid. *De Immunitate Ecclesiast.* Taurini, 1850. — Bonacina, In Bull. *Cœnæ*, disp. 1, q. pun. IV.

mipetas devotionis causa, aut alios pietatis causa peregrinos, — In piratas in mari pontificio, eorumque fautores, — In usurpantes jurisdictionem beneficiorum, — In vexantes Episcopos, Legatos, vel Nuntios in suis Diœcesibus, — In recurrentes ad potestatem laicalem a decretis judicis ecclesiastici, — In trahentes causas civiles Ecclesiasticorum ad tribunal laicale. *Bulla Cœnæ.*

2. In incendiarios ab homine excommunicatos, et denuntiatos. *C. Tua nos de sent. excomm.*
3. In effringentes et spoliantes Ecclesias; ita etiam in occupantes bona loci pii. *C. conquæsti eod.*
4. In communicantes in crimine cum excommunicato a Papa. *C. nuper eod.*
5. In vexantes censurantes. *C. Quicumq. de sent. exc. in* 6.
6. In usurpantes bona Ecclesiastica, vel usurpata recipientes. *Tridentinum, sess.* 22, *c.* 11 *de R.*
7. In violantes interdictum Papale. *Extr. Etsi de pœn.*— Item in violantes interdictum modis prohibitis. *Clem. Gravis de sent. exc. in* 6.
8. In simoniacos confidentiales. *Pius IV et Pius V.*
9. In duellantes ac cooperatores. *Benedictus XIV.*
10. In docentes aut sustinentes propositiones damnatas. *Decr. S. Congreg.*
11. In eos qui alterutram opinionem de Conceptione B. V. M. damnant de mortali vel de heresi. Item in eos qui in concionibus, aliisque publicis actionibus asserunt B. V. Mariam conceptam fuisse in originali peccato. *Sixtus IV, Pius V, Paulus V, Gregorius XV et Alexander VII.*
12. In perseverantes per annum in excommunicatione lata a Delegato Papæ. *C. quærenti de off. del.*
13. In ingredientes septa monasteriorum monialium prætextu licentiarum. *Gregorius Papa XIII.*
14. In violantes clausuram monialium aut religiosorum ad malum finem (nempe libidinosum). *Decr. S. C. jussu Clementis VIII.*

15. In fœminas ingredientes clausuram religiosorum. *Benedictus XIV.*

16. In defendentes praxim interrogandi nomen complicis in Sacramentali Confessione. *Benedictus Papa XIV.*

17. In absolutos ab excommunicatione sub conditione, si eam postea non adimpleant. *C. eos qui, etc.*

18. In dantes, vel accipientes aliquid ex pacto ob admissionem in Religionem. *Extr. Com.* 1, *de sim.*

19. In impedientes executionem litterarum S. Pœnitentiariæ. *Julius III.*

20. In laicos collectores eleemosynarum pro Missis, si minora quam acceperint, stipendia tribuant. *Benedictus XIV.*

21. In adscriptos sectis occultis, et clandestinis : in eorum fautores : item in eos non denuntiantes. *Leo XII, ceterique dein Pontifices.*

22. In percussores Clericorum. — Sed de hac excommunicatione sit :

Corollarium. — *De excommunicatione ob percussionem Clericorum* [1].

Q. 1. *Quid de Clericorum percussoribus?*

R. In Concilio Latheranensi II (anno 1139 celebrato) contra Clericorum percussores celeberrimus latus est canon his verbis : *si quis suadente diabolo, hujus sacrilegii reatum incurrerit, ut in Clericum vel Monachum violentas manus injecerit, anathematis vinculo subjaceat. et nullus Episcoporum illum præsumat absolvere (nisi mortis urgenti periculo), donec Apostolico conspectui præsentetur, et ejus mandatum suscipiat.* — Inde natum est privilegium canonis, ut vocant.

Q. 2. *Quinam hanc incurrunt excommunicationem?*

R. Præter ipsos percussores cujuscumque sexus sint, conditionis et status, licet impuberes, modo rationis compotes

1 *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 7, nn. 264, etc.; *Homo Ap.*, Tract. XIX, nn. 48, etc.

sint et doli capaces, item licet Clerici [1] ex jure eam incurrunt [2].

1. Quicumque percussionem efficaciter mandant, consulunt, vel in illam consentiunt, quando nempe isti per mandatum, consilium, consensum graviter influant in percussionem, quæ de facto contigerit. Excipe (in probabiliori saltem sententia) nisi ante executionem, mandatum, consilium, consensum revocaverint, prout magis potuerint, percussionem impediendo; quia tunc non adest contumacia [3].

2. Qui ratam habent percussionem ipsam; sed si hæc tria concurrunt: — 1. si percussio facta sit nomine et in favorem ipsius, qui eam ratihabet; — 2. si ratihabitio patefiat aliis externe; — 3. si ratihabens actu quo percussio contingit, aptus fuerit ipsi mandato vel consilio saltem habitualiter [4].

3. Qui percussionem non impediunt, cum ex justitia vel officio impedire tenentur, uti Principes, Prælati, judices, tutores, domini. Diximus *ex justitia, vel officio;* nam qui tenentur tantum ex charitate, non censetur efficaciter in percussionem influere [5].

Q. 3. *Quinam veniunt hic nomine Clerici vel Monachi?*

R. Ad 1 : Nomine *Clerici* venit omnis Clericus prima saltem Tonsura initiatus, licet excommunicatus, suspensus, interdictus : dummodo deferat habitum et alicui Ecclesiæ inserviat [6]. Quod si habitum dimiserit neque post tres Prælati sui monitiones eumdem resumpserit, privabitur tunc privilegio Canonis [7]. — Privatur etiam degradatus : item bigamus, ex reali tamen bigamia [8].

R. Ad 2 : Nomine *Monachi* intelligitur quilibet Religiosus

[1] « An autem sit excommunicatus Clericus, qui se ipsum percutit » ira perculsus, affirmant Layman, Navarrus, Suarez. Sed probabiliter » negant Castropalaus, Toletus, Barbosa, Croix, Tournely, etc.; quia » revera Canon videtur loqui tantum de diversa persona, quæ Clericum lædit. » Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XIX, n. 51.

[2] C. Pueris de sent. excomm. — [3] C. quantæ; et c. Mulieres de sent. excomm. — [4] C. cum quis de sent. excomm. — [5] Ex cap. Quantæ.

[6] Ex Continuatore Tournely immunis est a censura qui in mortuum Clericum desævit, quia is non est vere Clerici percussor, sed Clerici cadaveris.—Contrarium vero docet Alasia cum Felino, quia hæc percussio est adhuc injuriosa statui Clericali, ob quam rationem hic canon latus est : et sunt qui citant declarat. S. C. — [7] Vid. *de Oblig.*, disp. 1, c. 2, a. 1, § 1, qu. 4. — [8] C. contingit 45 de sent. excomm.

utriusque sexus sive professus sive non.—Item omnes vitam agentes in communi sub Prælato ex Pontificis auctoritate saltem tacita, quamvis eorum religio nondum sit approbata. — Veniunt denique Heremitæ, qui voto aut pacto sese addicunt servitio alicujus loci sacri, sub Episcopi tamen obedentia et approbatione. Non tamen vagi illi, quos interdum videmus habitu singulari indutos huc illuc discurrentes ad eleemosynas colligendos, licet de Episcopi licentia alicui Ecclesiæ inserviant. Ex decisione Rotæ Romanæ.

Q. 4. *Quid significant ea verba :* suadente diabolo?

R. Significant ad excommunicationem requiri, ut percussio sit mortaliter peccaminosa. Hinc a censura ista eximitur :

1. Qui Clericum percutiendo non peccat graviter ex defectu advertentiæ aut consensus ob subitam iram. Imo jure excusatur qui Clericum turpiter agentem cum sua matre, filia, sorore aut uxore occidit.

2. Qui percutit jocose vel casualiter, quamvis percussio sit gravis et sanguis effundatur a naribus, et quamvis cum aliqua etiam ira conjuncta sit, quæ tamen non pertingat ad peccatum mortale.

3. Qui percutit ad defensionem sui aut suorum, vel etiam ad defensionem bonorum temporalium.

4. Qui auctoritate præfulget, uti Prælatus, magister, pater; vel etiam frater ætate major, qui curam in Clericum exerceat, dummodo percussio sit moderata atque ad correptionem peracta [1].

Q. 5. *Quid indicant verba* : violentas manus injecerit?

R. Significant requiri, ut percussio sit de se violenta sive fiat manibus sive pedibus sive baculo sive alio quocumque

[1] « Dicunt Bonacina, Filliucius, Layman, Molina, Salmanticenses, et Castropalaus, censuram non incurrere pueros tonsuratos aut in minoribus qui se invicem pugnis percutiunt, licet sanguis e naribus emanet; quia tales percussiones non reputantur graviter injuriosæ, cum proveniant primum ex levitate jocosa. Et hoc, addit Sotus, tenent, etsi percussio sit gravis; sed hoc intelligendum modo non fuerit deliberata.

» Rationabiliter vero Suarez, Sayrius, Sylvius, Salmanticences, etc., excusant mulierem quæ percutit clericum qui eam sollicitat, cum illa non potest alia via se liberare, etiamsi ille eam tentasset solis pravis verbis : intellige quando mulier pro tali sollicitatione est in periculo labendi. » — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XIX, n. 52.

modo. Censetur autem percussio de se violenta, ac proinde sufficiens ad censuram incurrendam, quotiescumque sit graviter injuriosa ratione reverentiæ Clerico exhibendæ, licet in se levis sit, et tactum physicum levissimum complectatur. Ratio est, quia in hoc canone interpretatio fieri debet late, utpote favorabilis cœtui Ecclesiastico.

Quare docent Theologi incurrere hanc censuram eos omnes: — 1. qui *vel* exspuant in faciem Clerici, *vel* eumdem luto contaminent, *vel* aqua per contemptum perfundant; — 2. qui Clericum in carcerem vel in locum carceri similem conjiciant; — 3. qui eum insequantur, ut in foveam cadat, vel ut ab equo excutiatur; — 4. fur qui rem a Clerico violenter auferat; cum lædat ejus honorem. Secus si clam auferat; nam tunc actio est fraudulenta, non violenta.

Quid vero (dices), *si Clericus ipse in suimet percussionem, vel actionem injuriosam assentiatur?* Percutiens adhuc incurrit excommunicationem latæ sententiæ, neque enim huic privilegio cedere potest Clericus, cum sit in favorem totius Ordinis. Clericus vero consentiens excommunicationem ferendæ sententiæ incurrit ex jure [1].

Q. 6. *Quid dicendum de eo, qui Clerico venenum præbet?*

R. Croix cum Beja et Sperelli ait venenum Clerico præbentem excommunicationem statim incurrere; quia venenum de se est aptum statim lædere. — Verum communior opinio, quæ nobis probabilior videtur, docet eam non incurri, nisi actu quo venenum lædere inceperit. Nam ad censuram incurrendam requiritur effectus secutus, nempe violentia illata; atqui antequam venenum lædere inceperit, nulla adest effectiva violentia, sed tantum actio apta ad violentiam. Ita Diana et Viva cum Squillante et Rencio.

Q. 7. *Quotuplex distinguitur percussio Clericorum?*

R. Triplex communiter adsignatur Clericorum percussio a Doctoribus: enormis, mediocris et levis.

Enormis est, cum magna intervenit vulneratio; vel magna sanguinis effusio, aliunde tamen quam a naribus; vel magna injuria.

[1] Ex c. *contingit de sent. excomm.* — *Vid.* Liguori, *Opus. Mor.*, l. 7, n. 274.

Mediocris est cum fit carnis contusio, qua sanguinis quidem copia effundatur, sed absque gravi læsione vel injuria, ut si extrahatur dens vel capillorum copia evellatur.

Levis tandem (non quidem in se, quæ nempe importet tantummodo peccatum veniale, cum ad incurrendam excommunicationem semper requiratur culpa gravis; sed relate ad mediocrem, et enormem) dicitur ea, quæ fit pugno, palma, manu, pede, digito, baculo, lapide, dummodo neque maculam ullam importet, neque carnium contusionem relinquat, neque sanguinis effusionem producat. Levis percussio potest gravis fieri ratione circumstantiarum; ac — 1. ratione personæ læsæ, v. g., si sit Episcopus, Prælatus, Judex vel alius in dignitate constitutus; — 2. personæ lædentis, v. g., si officialis laicus auctoritative percutiat Clericum; — 3. personæ, coram qua percussio contingit, v. g., si coram Prælato; — 4. gravis scandali; — 5. loci et temporis, v. g., si percussio fiat in Ecclesia, vel tempore functionum sacrarum; — 6. injuriæ in se valde gravis, v. g., si quis Clerici vultum stercore fœdaret. In dubio percussio est judicanda gravis ex ipso jure, ne occasio præbeatur lædendi statum Ecclesiasticum.

Q. 8. *Quid requiritur, ut Clericorum percussores sint vitandi?*

R. Ut Clericorum percussores sint vitandi requiritur:

1. Ut eorum crimen sit notum non solum notorietate juris, sed etiam notorietate facti; 2. ut factum non possit ulla tergiversatione celari: verba hæc sunt Concilii Constantiensis. — Ex hoc deducitur:

1. Neminem teneri vitare atque fugere illum Clerici percussorem, qui sibi quidem est notus ut talis, aliis tamen est occultus. Nam ut crimen sit notorium notorietate facti, requiritur, ut notum sit *vel* majori parti communitatis, *vel* magno personarum numero, *vel* saltem ut credatur in earum notitiam quam cito esse venturum.

2. Neminem teneri vitare Clerici percussorem, qui nondum in judicio fuerit ut talis *vel* confessus *vel* per sententiam declaratus; etenim ad inducendam obligationem vitandi percussorem illum requiritur, ut constet non solum de facto,

sed etiam de censura ob factum illud illata. At reus usquedum non fuerit in judicio confessus vel condemnatus, semper potest aliquo suffragio excusari, v. g., dicendo se id egisse ad defensionem sui vel suorum.

Q. 9. *Quinam potest absolvere ab hac excommunicatione?*

R. Vel agitur de percussione levi; vel de mediocri, aut enormi.

Si agitur *de percussione levi*, quamvis ea sit publica, ab illa absolvere possunt Episcopi, ut dicunt communiter [1]. Et cum Episcopis competat hæc potestas de jure ordinario, eam habent etiam eorum Vicarii Generales; quia unum cum ipsis tribunal faciunt.

Si de mediocri et enormi percussione agatur, tunc si percussio illa non est publica, eadem inest facultas Episcopis [2]. Si vero est publica, nemo *generaliter loquendo* potest absolvere, nisi Papa aut Legatus a latere [3], aut Legatus missus [4]. Diximus *generatim loquendo;* quia jure excipiuntur: — 1. mulieres et impuberes, etsi post pubertatem petant absolutionem [5]; — 2. collegialiter viventes, si percussio non sit enormis [6]; — 3. ceteri impediti adire Romam: qui omnes ab Episcopo absolvi possunt [7].

Pro absolutione ab hac censura potest recurri ad S. Pœnitentiariam.

Scholium. — *De Monitoriis.*

Q. 1. *Quid est monitorium, et quid de illo?*

R. Monitorium, seu publicum edictum, est *mandatum Ecclesiæ seu Judicis ecclesiastici, quo sub excommunicatione præcipitur manifestatio auctorum criminis gravis reipublicæ, vel privato perniciosi* [8].

Monitorium obligat sub gravi, cum res gravis sit; et si delictum vergat in damnum commune, etsi occultum, est

[1] *Ex* c. *Pervenit, de sent. excom.* — [2] *Ex* c. *Liceat* 6 *in sess.* 14. *Trid.* — [3] *Ex* c. *ad eminentiam, de sent. excom.* — [4] C. *pœn. de Off. Leg.* — [5] C. *Mulieres de sent. excom.*; et c. *Pueris fin. eod. tit.* — [6] C. *Quoniam de vita et hon. Cler.* — [7] C. *Quamvis de sent. excom.*

[8] Excommunicatio imponitur vi monitorii non tantum ad revelanda aliqua crimina, sed vel ad restituendum alienum, et similia.—*Vid.* inter ceteros Luc. Ferraris, *Bill. Concion. etc.*, v° Monitorium.

revelandum, nisi adesset firmissima emendationis spes delinquentem corrigendo.

Si vergat solummodo in damnum tertii, tunc tantum est revelandum, cum crimen probari potest.

Si tandem non vergat in ullius damnum, nemo tenetur illud revelare, nisi præcedat infamia, sive rumor de illo; quia tunc neque judex potest de eo inquirere. — Qui autem delictum noverint sub secreto ad consilium præbendum, nunquam tenentur ad denuntiationem, uti docet Angelicus [1]; quia jus positivum non potest juri naturæ derogare [2].

§ 3. — De excommunicatione minori [3].

Q. 1. *Quando incurritur excommunicatio minor?*

R. Una tantum est causa, ob quam incurritur excommunicatio minor, et est quando fidelis communicat cum excommunicato vitando in casibus, qui memoriæ juvandæ causa his versiculis continentur:

Si pro delictis anathemo quis efficiatur,
Os, orare, vale, communio, mensa negatur.

1. *Os:* et significat communicationem per colloquium aut literas: item quodcumque benevolentiæ signum, uti esset dona mittere, vel acceptare, etiam privatim.

2. *Orare:* et significat omnem communicationem in divinis, ut esset assistere publicis functionibus Missarum, processionum, etc.

3. *Vale:* et significat quamlibet salutationem et honoris exhibitionem, nisi hæc fiant ad vitandum damnum atque indignationem ipsius excommunicati [4].

[1] 2, 2, q. 70, a. 1.—*Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 4, n. 248; l. 7, n. 214.

[2] *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, Tr. XIII, n. 75 ubi alia plura ad rem habentur.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 7, nn. 188, et seqq.

[4] « Item communissime S. Antoninus, Navarrus, Mai., Filliucius, » Sotus, Avila, Sayrius, Bonacina, Castropalaus, Salmanticenses, Es- » cobar, etc., admittunt probabile esse licere certa signa urbanitatis ex- » hibere erga excommunicatum. Quia hujusmodi actus non exhibentur, » ut ei honor præstetur; sed ut inurbanitatis et contumeliæ nota vi- » tetur, maxime si excommunicatus est superior, aut persona publica, » etc. » — Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XIX, n. 21.

4. *Communio:* et significat societatem, contractum, et cohabitationem per modum mutuæ societatis.

5. *Mensa:* et significat societatem in eadem mensa [1], non tamen casu; nam mensæ communionem nemo diceretur habere, qui ederet cum excommunicato in diversorio, ubi quisque sibi intendit.

Q. 1. *Quæ culpa requiritur ad excommunicationem minorem?*

R. Sufficit culpa venialis, quæ tamen sit plene deliberata; quia ad incurrendam pœnam requiritur actus perfectus in genere suo. Hinc licet in confessione omitti possit peccatum veniale, non tamen omitti poterit illud, ob quod illata est excommunicatio minor; quia Sacramenti susceptionem impedit.

Q. 3. *Quale peccatum est communicare cum vitando?*

R. *Regulariter est peccatum veniale* communicare cum vitando, et *regulariter minor tantum excommunicatio incurritur:*

Diximus: 1. *regulariter est peccatum veniale.* Peccat enim etiam mortaliter: — 1. qui communicat in contemptum prohibitionis ecclesiæ; — 2. qui communicat in divinis in re gravi; — 3. qui communicat in crimine criminoso, ut aiunt, nempe in eodem crimine, ob quod ille fuit excommunicatus, v. g., si post excommunicationem latam ob furtum quis adhuc communicaret cum excommunicato, ut eidem consilium aut opem suppeditet, ne locum habeat restitutio, vel ne ab excommunicatione resipiscat; — 4. denique qui communicat valde frequenter in rebus ipsis civilibus; quia tali modo communicans in periculum animæ suæ communicat [2].

Diximus: 2. *regulariter minor tantum excommunicatio incurritur.* Nam communicatio cum vitando importat etiam excommunicationem majorem; — 1. si Clericus scienter communicat in divinis cum excommunicato nominatim a Pontifice et denunciato; — 2. si excommunicatio lata est contra aliquem, et simul contra participantes; — 3. si quis communicat in crimine criminoso. In his autem casibus qui

[1] Quam vel ipse vetat Apostolus, 1. Cor. 5.

[2] Ex c. 7, de excpt.

communicat, non potest absolvi, nisi ab illo a quo est absolvendus ipse principalis.

Q. 4. *An aliquando liceat cum vitando communicare?*

R. Affirmative; et legitimæ causæ communicandi cum excomunicato vitando hoc versiculo continentur[1]:

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

1. *Utile :* utilitas nempe tam ipsius excommunicati, v. g., ut aliquod spirituale auxilium recipiat, quam aliorum, v. g., ut ipsi ab eo recipiant opem vel spiritualem vel temporalem.

2. *Lex :* intelligitur lex matrimonialis, ob quam conjuges possunt invicem communicare. Excipitur : 1. si sint per divortium separati; 2. si excommunicatio lata sit ob dubium de matrimonii valore; 3. si alteruter excommunicatus est propter heresim; 4. si communicent in divinis.

3. *Humile :* intelligitur subjectio quæ debetur majoribus; quæ nempe adhuc licite eis exhibetur, etsi excommunicatis vitandis. Hanc igitur debent filii, etiamsi jam emancipatione donati, erga proprios parentes, et extenditur usque ad pronepotes atque affines in eodem genere. — Idem dicatur de Religiosis et Clericis erga Prælatos, de militibus erga Duces, de servis erga dominos et vicissim; sed in iis rebus, quæ ex famulatu debentur.

4. *Res ignorata :* intelligitur quando quis ignorat aliquem esse excommunicatum, sive ignoret ipsum deliquisse, sive ignoret tali delicto adnexam esse illam censuram[2]. — Est autem probabilius et communius cum Suarez aliisque excusare etiam ignorantiam crassam, ut eruitur ex jure[3].

5. *Necesse :* intelligitur gravis necessitas tam spiritualis quam temporalis, tam ipsius communicantis, quam excommunicati et aliorum; nam Ecclesiæ leges de se non obligant cum gravi commodo.

Q. 5. *Quinam est effectus excommunicationis minoris?*

R. Duo recensentur : primus dicitur directus, alter indirectus[4].

1 *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7. n. 200, et seqq. — 2 Ex c. *quoniam multos*, 11, q. 3. — 3 *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, n. 147.
4 *C.* si celeb. de Cleric. excomm.

1. *Effectus directus* excommunicationis minoris consistit in privatione usus passivi Sacramentorum, ita ut graviter sit peccaturus qui excommunicatione minori illaqueatus ea suscipiat[1].

2. *Effectus indirectus* est inhabilitas sub gravi ad ecclesiastica beneficia recipienda. Electio tamen non esset irrita, sed irritanda; cum in textu cit. habeatur: *si scienter excommunicatus electus fuerit, ejus electio est irritanda.* Quæ scientia esse debet, saltem in probabiliori sententia, ex parte ipsius electi, nempe quod recordetur se esse excommunicatum, dum sibi Beneficium confertur.

Q. 6. *Quisnam absolvit ab excommunicatione minori?*

R. Ab excommunicatione minori absolvit omnis Sacerdos, qui ad Sacramentales Confessiones excipiendas sit approbatus: ita usus invaluit.

Articulus 2. — De suspensione[2].

§ 1. — De suspensione in genere.

Q. 1. *Quid est suspensio?*

R. Suspensio est *censura, qua Clericus functiones aliquas Ecclesiasticas exercere vetatur.* Ex quo patet 1. suspensionis subjectum solum esse Clericum; 2. per hanc censuram non privari Clericum passiva Sacramentorum receptione, neque ingressu Ecclesiæ, aut communibus suffragiis, neque Ecclesiastica sepultura. — Suspensio autem Clericum comitatur ubique; cum ea immediate afficiat personam[3].

Hanc pœnam, utpote gravissimam, Prælati non debent infligere sine scriptura, ita ut si Superior ore tenus Clerico suo dicat: *ego te suspendo*, hæc loquendi formula habenda

[1] Dicimus *usus passivi;* nam communc est non peccare graviter, imo satis probabiliter nec leviter qui ea irretitus Sacramenta ministrat; cum textus canonicus dicat: *non videtur a collatione, sed a perceptione Sacramentorum remotus.* Excipe nisi sit sermo de eo, qui antequam Sacramentum ministret, debeat illud ipse suscipere: ut esset, v. g., Sacerdos ministrans in Missa.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 7. n. 312 et seqq.; et *Homo Ap.*, Tr. XIX, n. 64 et seqq.

[3] Ita Glossa, *In Can.* 24, q. 1, c. 7, 2ª part. Decr.

sit potius tanquam simplex celebrandi prohibitio, quam veri nominis suspensio : et qui eam violaverit, inobedientiæ quidem gravis profecto reus evadet, sed irregularitem minime incurret [1]. Neque etiam suspensio incurritur, nisi ob peccatum mortale ; cum pœna debeat culpæ proportionari. Excipe si sit partialis ; aut totalis, sed ad breve tempus, puta per hebdomadam ; aut ferendæ sententiæ, nec indicta a jure. Poterit tunc sufficere culpa venialis [2].

Q. 2. *Quotupliciter accipi potest suspensio?*

R. Triplici modo suspensio accipi potest ex communi ac recepto Doctorum sensu.

1. *Ratione functionum*, quas Clericus exercere prohibetur. Et alia est ab Officio ; alia a Beneficio ; alia ab utroque totalis vel partialis, prout totaliter vel partialiter afficit Officium vel Beneficium. — Porro suspensus pure, simpliciter et absolute, sive absque ulla determinatione, intelligitur totaliter et ab utroque suspensus, ita ut ipsi sit interdictus omnis usus Ordinis ac jurisdictionis, et fructuum Beneficii perceptio. Hinc Parochus suspensus pure et simpliciter nec Missam celebrare, nec prædicare, nec Officiis præesse, nec parochiam regere, nec Sacramenta ministrare potest. Sane nulla tunc est ratio cur suspensio intelligatur magis de uno, quam de alio. — Suspensus vero ab officio tantum (nempe ab actibus tum jurisdictionis tum Ordinis [3], seu officii ad quod exercendum requiritur, ut quis sit Clericus) non censetur suspensus a beneficio ; quare adhuc poterit illius fructus percipere. Si tamen 1, per alios impleat Beneficii onera ;

[1] S. Congregatio Concilii in *Vercellen.*, 18 aug. 1703, penes Monacelli, *Formul. Legal. Pract. for. Eccl. Suppl. ad.* Tom. III, pag. 120, n. 6.

[2] Si feratur in communitatem, tenet quidem in omnes quoad *officia communia*, sed non ut censura proprie dicta ; bene vero ut quædam inhabilitas seu prohibitio.

Si tamen lata sit in communitatem et in singulas ejus personas, erit vera censura, sed non afficiet nisi delinquentes ; pœna enim proprie dicta culpam supponit.

[3] Suspensus ab Ordine superiori, non censetur suspensus ab inferiori, et vicissim. Hinc suspensus a Presbyterato potest adhuc canere Epistolam vel Evangelium ; suspensus a Diaconatu potest adhuc absolvere, etc.

2, delictum non sit enorme ; 3, per anni spatium in suspensione non insordescat. — Tandem suspensus a Beneficio, nempe ab emolumentis et administratione Beneficii, non censetur suspensus ab Officio ; neque ab aliis Beneficiis quæ extra Diœcesim haberet, si Episcopus non exprimat; nam odia sunt restringenda. Hinc etiam probabilius est, quod si suspensus a beneficio, tempore suspensionis aliud beneficium adquirit, ejus collatio non est irrita, cum nulla lege id sit expressum; ideo tantum irritanda[1].

2. *Ratione temporis*, quo perdurat. Et alia est temporanea, quæ ad tempus ; alia perpetua, quæ obtinet usquedum tollatur.

3. *Ratione causæ*, ob quam infligitur. Et alia est medicinalis, si ad emendationem ; alia pœnalis et impropria, si detur ad vindictam ; alia denique ad cautelam. Hæc porro suspensio, quæ dicitur *ad cautelam*, in eo posita est, ut per Episcopale præceptum Clericus arceatur ab exercitio ministerii sacri, non quia criminis reus sit, aut de crimine jam convictus vel confessus, sed quia non decet sancta tractari ab illo, contra quem fama publica male refert, vel jam criminis publici accusatio aut inquisitio judicialiter fuerit instituta; idque Episcopi prudentiæ et sapientiæ prorsus relinquendum est. Postulat nempe *politiæ ecclesiasticæ* ratio, ut ad sacrorum exercitium non accedant, nisi ii, qui integræ

[1] Suspensus a beneficio tenetur ad officia præstanda, etsi ab ipso beneficio proveniant; hinc tenetur ad Horas, et cetera onera quamvis fructus non percipiat, quia id sibi debet imputare. Non tamen privatur commodo quod provenit ex anniversariis stipendiis missarum, nec eo quod datur ob onus personale Clerici; quia hæc non sunt fructus beneficii. Quoad distributiones utrum eas possit percipere a beneficio suspensus, disputant auctores.

Suspensus a beneficio si sit pauper, et suspensio sit in crimen omnino præteritum, ut dicunt Suarez, et Renzi cum communi, potest fructus sibi retinere. Imo dicunt Tournely et alii, quod si beneficiatus est occulte suspensus et onera adimplet, potest retinere partem, quam deberet substituto ; quia esset stipendium laboris.

Suspenso a beneficio non est interdictum præsentare et conferre alia beneficia, licet jus ei competat ratione ipsius beneficii; ratio quia isti actus non sunt actus beneficii præcise, ut sic; sed potius officii et jurisdictionis. Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 316.

vitæ et bonæ famæ sint penes populum christianum. Et hujus quidem censuræ exempla habemus in jure[1].

Ex quibus hæc tria sequuntur : 1. prædictam suspensionis speciem esse partialem, scilicet a solo exercitio Ordinis, non a Beneficio; 2. eamdem proprio et stricto censuræ nomine appellari non posse, ideo non requiri ad eam formulas canonicas, quæ pro censuris infligendis præscriptæ sunt; 3. eam graviter obligare, cum lata sit ob gravem causam.

Quidnam (quæres) *importat suspensio* a divinis *sine alio addito?* Suspensio *a divinis* juxta Fagnanum importat suspensionem ab omnibus divinis officiis, una excepta concione[2]. A Goritia autem hac in re scribit : *suspensus a divinis nequit in choro recitare psalmos, neque iis interesse; aut officia divina audire tanquam Clericus. Quod si intersit tanquam Clericus et Minister ex officio, fit irregularis* (intellige, si solemniter Ordinem Sacrum exerceat); *secus si id faciat tanquam laicus. Et hinc potest tanquam laicus audire sacrum; non vero celebrare, aut coram se facere celebrare, etsi esset Episcopus.*

Verum (nisi alicubi forsan ea verba aliter explicet usus) ex Maynardi, Rotario, Suarez, Ursaja aliisque colligitur suspensionem *a divinis* eamdem esse ac suspensionem *ab officio.* Idque sane est Canonico juri confirmius, ubi ea verba indiscriminatim videntur sumi ad unum significandum[3]. — Unde sic intellecta suspensio a divinis importat suspensionem ab omni officio ecclesiastico, sive illud ab Ordine, sive a jurisdictione dependeat. Quare sic suspensus prohibetur celebrare Missam, audire confessiones, vel alios ad confessiones adprobare; item prædicare, solemniter benedicere, canere Evangelium, imo etiam Epistolam cum vestibus sacris (licet sine vestibus eo plane modo, quo laici Epistolam cantant, adhuc possit); item beneficia conferre, excommunicare, divinis officiis interesse ut Clericus sive in choro sive extra, v. g., processionibus, funeribus, etc. (item quascumque functiones agere nomine Ecclesiæ). Poterit

[1] *Vid.* Berardi, *Commentaria in Jus Ecclesiasticum*, tom. 4, pag. 262.

[2] In 5 Decr., c. Responsio, n. 20. — [3] C. 1 de sent. et re jud. in 6.

tamen interesse ut laicus, et etiam canere, ut laici faciunt : an vero eo in casu possit distributiones accipere, affirmat Avila, quia illæ dantur præsentibus; sed negat omnino Bonacina, quia esto, quod iste sit præsens, non tamen est talis ex officio; porro distributiones dantur tantum ex officio præsentibus.

Q. 3. *Quænam est Episcopi potestas in suspensione ferenda?*

R. Ex jure tanta est Episcopi potestas in suspensione ferenda, ut eam valeat in Clericos sibi subditos irrogare non solum per modum censuræ; sed etiam per modum simplicis punitionis ob crimen præteritum, atque ex causis sibi notis, sive ut aiunt, *ex informata conscientia*, et absque prævia ulla Clerici monitione; sicque Clericum eumdem prohibere tam ab ascensu ad Ordines, quam ab eorum exercitio, v. g., a celebratione Missæ. Ita Tridentinum [1], et Benedictus XIV [2].—Idem patet ex Bulla *Auctorem Fidei*, quæ sub n. 49 propositionem Synodi Pistoriensis docentis *nullas et invalidas esse suspensiones ex informata conscientia*, solemniter damnavit uti *falsam, perniciosam et in Tridentinum injuriosam.*

Imo potest etiam eodem modo Episcopus suspendere Parochum ab omni curæ suæ exercitio : et S. Congregatio Concilii *in Sagonensi* 21 jun. anno 1625 declaravit irregularitatem contraxisse Parochum, qui a proprio Episcopo *ex informata conscientia* ab omni suæ Parœciæ exercitio indeterminate suspensus, appellatione interposita, adhuc in celebratione et curæ exercitio manebat (*Y*).

Q. 4. *Quid si suspensus functiones vetitas exerceat?*

R. Certum est eum Clericum, qui functiones vetitas exercet, peccare graviter; cum agat contra grave Superioris præceptum. Imo suspensus ab Ordine non solum graviter peccat, sed etiam irregularitatem incurrit, si actum Ordinis sacri vetitum solemniter exerceat [3].— Attamen excusatur et a peccato et ab irregularitate, si gravis adsit causa functiones exercendi et alioquin actus, qui ponitur.

[1] Sess. 14, c. 1. — [2] *De Syn. Diœc.*, l. XII, c. 8.
[3] C. *Is cui* de sent. exc. in 6. etc.

sit validus; præcepta enim Ecclesiæ per se non censentur obligare cum tanto onere [1]. Item excusatur tum ob censuræ ignorantiam, quia ubi nulla est cognitio, nullum est peccatum; tum ob materiæ parvitatem, v. g., si exerceret actum levem jurisdictionis, puta si benediceret mensam aut Ordinem non sacrum exerceret, vel sacrum, sed non solemniter. Ita S. Antonius, Habert, Collet, Suarez, etc.; quia hoc non videtur esse tanta irreverentia [2].

Sed (quæres) *incurritne irregularitatem Clericus exercens actum a quo erat suspensus, si suspensio lata sit pro tempore determinato?* Alii absolute negant cum Avila; nam sic lata sententia habet rationem puræ pœnæ, quæ nullam inducit irregularitatem. — Alii absolute affirmant cum Viva, si suspensio in scriptis lata sit, quia tunc ipsa induit etiam rationem censuræ: sic in jure canonico quidam Clericus qui fuerat suspensus ad tempus et tamen ministraverat, fuit expresse declaratus irregularis [3].

Alii tandem (et mihi videtur absolute probabilius) sic distinguunt cum Roncaglia: vel suspensio lata est ob crimen futurum aut etiam ob crimen præteritum, quod tamen tractum habeat successivum (v. g., si quis pro injuria atroci

[1] Ad rem *Continuator Tournely*: « Non fieret irregularis homo censuratus, si ex gravi metu ministraret in Sacris; quia censura aufert quidem usum Ordinis, ad eum vero inhabilem non facit. Unde infert Navarrus, homicidam post debitam contritionem et confessionem, etiam nondum obtenta dispensatione, posse Sacrum facere, si probabiliter timeat se homicidii hujus suspectum fore, nisi celebret. — Idem dicit tum de excommunicato occulto in simili periculo infamiæ constituto; tum de moniali, quæ occultissime in censuram reservatam incidisset; ea enim, inquit, ante moram petendæ absolutionis posset Choro interesse et communicare, cum aliæ ad id tenentur, si ab iis abstinendo fama ejus aut monasterii periclitaretur. — Idem cum aliis dicunt Sayrius, Bonacina, Autor Collat. Audeg. Unde etiam colligunt excommunicatum occultum posse sine peccato et irregularitatis metu audire sacrum, celebrare, absolvere, etc. Ad vitandum grave scandalum, vel infamiam, vel detractionem, vel grave proximi periculum aut necessitatem. Nomine autem scandali, ait Suarez, non intelligo admirationem hominum cum frequenti sermocinatione de ea re, sed occasionem peccati, ut detractionis et judicii temerarii. »

[2] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. XIX, n. 64.

[3] Cap. 1 de sent. et re jud. in 6.

jam irrogata satisfacere contumaciter detrectet); vel suspensio lata est ab homine ob meram punitionem criminis omnino præteriti. In primo casu incurritur irregularitas, si violetur suspensio, quia hæc revera tunc habet rationem censuræ: in altero non incurritur ob rationem contrariam.

Exemplum autem ex jure desumptum non est ad rem, quia ibi agitur de suspensione lata a jure ipso per edictum generale [1].

Q. 5. *Quid de actibus prohibitis a suspenso positis?*

R. 1: Actus Ordinis positi a suspenso, si non dependeant a jurisdictione, sunt validi; quia Ecclesia nequit tollere potestatem Ordinis, sed tantum illius exercitium prohibere potest. Hinc si Sacerdos suspensus a celebratione Missæ, celebret, verum sacrificium facit, etsi gravissime peccet contra latam prohibitionem, grande sacrilegium committat, atque irregularitatem incurrat.

R. 2: Suspensus non toleratus et publicus exerceret invalide actus jurisdictionis; cum jure illa privatus existat: hinc si quis nominatim suspensus sit, invalide absolvit extra casum necessitatis.

Toleratus autem (vel non toleratus, sed occultus) eam exerceret quidem valide; at illicite, nisi ab aliis sit requisitus. *Valide*, quia in communitatis bonum illius actus firmantur ab Ecclesia: *illicite*, quia illius tolerantia non est in sui, sed in aliorum gratiam tantum [2].

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 7, n. 314.

[2] Sacerdos suspensus potest absolvi a simplici confessario a peccatis antequam solvatur a censura per superiorem; ratio est quia effectus suspensionis non est privare receptione Sacramentorum. Sed requiritur, ut sit dispositus ad curandam liberationem suspensionis, et quod interea abstineat ab exercendo illo, a quo est suspensus.

Si suspensio rationem habeat censuræ tollitur ut excommunicatio, scilicet per solam absolutionem et quidem superioris, si sit reservata vel ab homine; attamen si lata ad certum tempus vel sub conditione, cessat per se tempore illo transacto, vel statuta conditione impleta. — Si vero sit imposita in perpetuum propter præteritam culpam, tollitur ut mera pœna per solam Prælati dispensationem, vel ejus delegati; ratio est quod tunc non est vera censura.

Si suspensio occulta sit, tollitur per absolutionem sub generali forma: *absolvo te ab omni vinculo*, etc. Si sit publica, in foro interno eadem

§ 2. — **De suspensionibus in particulari.**

Suspensiones Papæ reservatæ.

I. Contra Episcopos.

Incurrunt suspensionem : 1° Ordinantes non subditum absque licentia sui Episcopi. — *Trid.*, sess. 23, *c. de Reform.*—2° Ordinantes Religiosos non professos. — *S. Pius V, Const. Romanus Pontifex.* — 3° Ordinantes monachum sine licentia. — *Decr. part. I, diss.* 55, *can.* 2. — 4° Conferentes tonsuram conjugato aut infanti illitterato. — *Sexti, lib.* 1, *tit.* 9, *cap.* 4. — 5° Conferentes Ordines extra diœcesim sine licentia Episcopi loci, licet ordinatus sit subditus. — 6° Conferentes Ordines sacras ante ætatem præscriptam.—*Decretal. lib., tit.* 11, *cap.* 14.— 7° Conferentes Ordines simoniace.— *Extravag. l.* 5 *de simonia, cap.* 2. — 8° Submittentes laicis bona et jura Ecclesiæ absque consensu Capituli et licentia Apostolicæ Sedis. — *Sexti, l.* 3, *tit.* 9, *c.* 2. — 9° Alienantes bona Ecclesiæ. — *Extravag. ambitiosæ de rebus Ecclesiæ non alienandis.* — 10° Ingredientes in monasteria monialium sine necessitate.

II. Contra Regulares.

Incurrunt suspensionem : 1° Non deferentes habitum regula determinatum. — 2° Recipientes alumnos ad professionem ante annum probationis. — *Sexti l.* 3, *tit.* 14, *c.* 2. — 3° Apostatæ suscipientes Ordines sacros in apostasia. — *Decret. l.* 5, *tit.* 9, *c.* 6. — 4° Suscipientes Ordines sacros ante professionem. — *S. Pius V, Constitut. Romanus Pontifex.* — 5° Introducentes mulieres in claustra monialium. — *S. Pius V.* — 6° Introducentes mulieres in sua monasteria.

III. Contra Clericos.

Incurrunt suspensionem : 1° Suscipientes Ordines, dum sunt censura ligati. — *Decretal., l.* 5, *tit.* 39, *c.* 32.— 2° Sus-

iterum adhibetur forma; in foro vero externo adhibenda est forma Ritualis, et fieri debet vel ab ipso superiore, vel ab ejus delegato tantum.

cipientes duos Ordines majores eodem die, vel duobus diebus continuis. — *Ibid.*, *l.* 1, *tit.* 11, *c.* 13 *et* 15. — 3° Suscipientes Ordines furtive, id est, sine prævio examine et sine admissione ab Episcopo facta. — 4° Recipientes Ordinem sacrum post matrimonium initum, etiam non consummatum. — *Joan.* XXII, *tit.* 6. — 5° Suscipientes Ordines sacros simoniace. — 6 Celebrantes Missam sine communione.

Suspensiones Episcopis reservatæ.

Sequentes præcipui casus exhibentur : 1° Susceptio Ordinis per saltum, vel ante ætatem præscriptam, vel non servatis interstitiis. — *Trid.*, *sess.* 23, *cap.* 14, *de Reform.* — 2° Susceptio Ordinis ab Episcopo alieno sine dimissorio proprii Episcopi, vel a proprio Episcopo extra diœcesim, sine Ordinarii licentia. — *Trid.*, *sess.* 23, *c.* 6, *de Reform.* — 3° Susceptio Ordinis sine titulo clericali, vel cum titulo ficto sine dispensatione. — 4° Benedicto nuptialis a quocumque sacerdote, sine licentia parochi sponsorum. — *Trid.*, *sess.* 24, *c.* 1, *de Reform.* — 5° Interruptio totalis missæ sine gravi causa. — 6° Ordinatio, sede vacante, cum dimissorio accepto a Vicario capitulari ante annum elapsum. — *Trid.*, *sess.* 7, *c.* 10, *de Reform.* — 7° Adde insuper omnes supensiones papales occultas, et etiam publicas, quando recursus ad summum Pontificem est moraliter impossibilis.

Articulus 3. — De interdicto [1].

§ 2. — De interdicto in genere.

Q. 1. *Quid est interdictum?*

R. Interdictum est *censura, qua prohibetur usus divinorum officiorum, aliquorum Sacramentorum, et sepulturæ Ecclesiasticæ :* illud possunt ferre omnes qui possunt excommunicare. Ad interdicendum locum vel communitatem requiritur peccatum atrox commissum a capite, vel a principalibus. Sed si sit ad breve tempus, et in ordine ad unum vel alium usum, sufficit veniale.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 7, n. 328, etc.; et *Hom. Ap.*, Tr. XIX, n. 68, etc.

Interdictum aliud est *locale*, quod immediate afficit locum; aliud *personale*, quod immediate afficit personas; aliud *mixtum*, quod immediate afficit et personam et locum.

Utrumque subdividitur in generale, quod locum generalem, v. g., totam regionem vel communitatem vel regnum complectitur; et in particulare, quod complectitur locum peculiarem, v. g., datum Oratorium, vel personas in dato loco degentes (*Z*).

Porro interdicto populo, non intelliguntur interdicti qui non sunt pars populi, ut Clerici, studiosi, peregrini. — Item interdicto Clero, non interdicuntur laici neque Religiosi, imo neque alii Clerici, qui ibi nullum habent Officium, ita ut cum Clero unum corpus constituant.

Quando interdictum est generale locale, interdicta civitate, interdicuntur etiam suburbia et Ecclesiæ exemptæ Regularium : et omnes illud tenentur servare, etiam Episcopus qui tulit, uno excepto Pontifice. Licet autem in hoc casu iis, qui interdicto causam non dederunt, alio ire, ut divinis Officiis assistant.

Si vero interdictum est generale personale, excipiuntur : — 1. Episcopi, qui eximuntur etiam a suspensione generali; — 2. innocentes, si alibi domicilium collocant; — 3. exteri; — 4. infantes et amentes doli incapaces, qui tamen privantur adhuc sepultura Ecclesiastica [1].

Q. 2. *Quinam sunt effectus interdicti?*

R. Sunt sequentes tum ex jure [2], tum ex communi Doctorum :

1. Prohibitio divinorum officiorum, eorum nempe, quæ solemniter a Clericis exercentur in loco designato, excepta concione [3]. Idque singulis diebus, præter dies Nativitatis Do-

[1] C. 10, 16, 17 de sent. exc. in 6. — [2] C. Alma Mater, 24, de sent. exc. in 6.

[3] « Nomine divinorum Officiorum tempore interdicti prohibitorum ex c. *sententiam* 16 *de sent. excomm.* in 6; et cap. *permittimus*, 57 h. tit. intelliguntur celebratio publica Missæ, publica recitatio horarum canonicarum in Choro, processiones publicæ, benedictiones publicæ templi, fontis baptismalis, cinerum, palmarum, candelarum, nuptiarum, solemnis aspersio aquæ lustralis, professio solemnis in religione et similia. Excepta *privata recitatione horarum*, ad quam omnes obligati tenentur, licet sint interdicti; et *concione*, ad quam etiam per

mini, Paschæ, Pentecostes, Assumptionis B. M. V. et per octavam Corporis Christi : quibus permittuntur divina Officia solemniter celebrari, admissis etiam personis interdictis (quæ et tenentur iis diebus Missam audire) : modo qui causam interdicto dederunt, ad altare non accedent, nec ad offertorium, nec ad communionem [1].

2. Prohibitio administrandi Sacramenta, excepto *Baptismo* (qui potest dari etiam solemniter, sed non a specialiter interdicto); *Confirmatione*, et *Pœnitentia* (non tamen in eorum gratia, qui causam vel favorem interdicto dederunt, vel qui specialiter interdicti sunt, nisi præstent satisfactionem, aut juratoriam cautionem). — Item permittitur *Eucharistia* morituris, et *Extrema Unctio*. — Et probabilius etiam *Matrimonium*, cum in jure habeatur illud *posse contrahi quovis tempore;* solemnis tamen benedictio tunc sponsis dari nequit [2].

3. Prohibitio Ecclesiasticæ sepulturæ, cum hoc discrimine Clericos inter et laicos, quod isti sepeliendi sint in loco non sacro, etiamsi agatur de infantibus, et si sepulti fuerint, exhumari debeant : illi vero, si non sint nominatim interdicti, possint sepeliri in Ecclesia etiam cum Missa, sed sine pompa. Si vero Ecclesia illa sit nominatim interdicta, adhuc poterunt in ea sepeliri; sed sine Missa.

Notamus : si interdictum sit latum ex sententia injusta, quæ videbatur justa ex probatis, in foro externo debet servari, sed non interno : quare cessante scandalo, possunt audiri Sacra, recipi Sacramenta. Religiosi tamen quando servatur interdictum ab Ecclesia Cathedrali vel matrice, tenentur

campanæ pulsum possunt convocari interdicti, ut ad correctionem et resipiscentiam inducantur ex cap. *Responso de sent. excomm.* » Ita L. Ferraris, *Bibl.*, h. tit.

[1] Aliis diebus licet Religiosis ac Clericis in interdicto generali Officia celebrare, si ipsi interdicti non sint, et celebrent januis clausis, ac sine campanarum sonitu.

[2] Ex c. Alma mater 24 de sent. excomm. in 6.

Notat autem Ferraris, *Bibl. Conc.*, etc., h. tit. : « Casu magnæ necessitatis et penuriæ Sacerdotum etiam Sacramentum Ordinis Clericis specialiter non interdictis conferri potest, ut cum multis colligunt Pirhing, Innocentius et Abbas ex c. *Non est de sponsalib.*, n. 8. »

illud servare, etiamsi sit nullum ex quocumque capite ex Clement. 1 *de Sent. Excomm.*

Q. 3. *Quid dicendum de iis, qui interdictum violaverint?*

R. Cum distinctione : vel Clerici sunt, vel laici violatores interdicti.

Si 1, peccant graviter; cum agatur de re gravi, et interdictum directe Clericos afficiat : et ubi Ordinem exercent, incurrunt etiam in irregularitem [1]. — Si vero ipsi interdicti non sint, sed violent interdictum locale, privantur jure sepulturæ, quod alioquin haberent [2]; necnon voce activa et passiva electionis [3]. — Si autem laicos interdictos admittant ad divina officia, interdicuntur ipso facto ab ingressu Ecclesiæ [4]. — Tandem Clerici, si quem sepeliant in loco interdicto, ipso facto excommunicantur [5].

Si 2, peccant mortaliter : — 1. si illud sit personale; cum tunc ipsos quoque directe afficiat;— 2. si compellant Clericos ad divina officia celebranda, maxime ratione injuriæ : imo incurrunt excommunicationem Papæ reservatam [6]; — 3. si Sacramentum, vel quid aliud in tali loco administrari prohibitum, ipsi recipiant; cooperarent enim ad id, quod sub gravi Clerici prohibentur agere.

Si tamen in loco interdicto ipsi non personaliter interdicti simpliciter divinis Officiis intersint, probabilius solum venialiter peccant, ut docet Layman; nam cum interdictum directe ac principaliter ipsos non respiciat, non videtur eos obligare sub gravi.

§ 2. — De interdictis latis in particulari [7].

Interdicta personalia generalia.

1. In dantes causam interdicto locali, licet si universitas. *C. si sentent. de sent. excomm. in* 6.

2. In capitulum, quod Sede vacante, dimissorias litteras

[1] C. 2, de sent. exc. in 6. — [2] C. 20, de pœn. et rem. — [3] C. 1, de pot. præl. — [4] C. 8, de priv. in 6. — [5] Clem. 1, de sepul. — [6] Loc. supra cit.

[7] Vid. *Oper. Mor.*, t. 3. Episc. Mart. Bonacinæ, ubi accurate auctor disserit de censuris omnibus in particulari, easque fuse explicat. — In *Theol.* autem Edmundi Voit censurarum collectio habetur alphabetico ordine disposita.

Non disputamus hoc loco neque de *Irregularitate*, neque de *Cessa-*

concedit infra annum non arctatis. *Trid., sess.* 7, *c.* 10.

3. In universitatem et capitulum, quod appellat a sententiis Pontificis ad futurum Concilium. *Bulla Cœnæ :* est reservatum.
4. In universitatem permittentem usurariis conducere domum in suis terris ad fœnus exercendum. *C. usurar. de usur. i.* 6.
5. In universitatem, quæ concedit rapresalias in Ecclesiasticos, si concessionem non revocet intra mensem. *C. unico de inj. in* 6.

Interdicta personalia specialia.

1. In recipientem de manu laici Episcopatum vel aliam dignitatem. Item in dantem. *C. si quis* 16, *q.* 7; ab ingressu Ecclesiæ.
2. In violantes interdictum generale locale. *C. Episc. de priv. in* 6; ab ingressu Ecclesiæ.
3. In conferentes Ordines simoniace. *Sixtus Papa V;* ab ingressu Ecclesiæ : et est reservatum.
4. In Episcopos aliosque Prælatos recipientes beneficia in confidentiam. *Pius V;* reservatum est.
5. In Prælatos scholia edentes in Concilium Tridentinum. Interdictum est ab ingressu Ecclesiæ. *Pius Papa IV.*

Interdicta localia.

1. In territorium et loca illius qui injuriose aut temere Episcopum percutit aut capit, vel hoc fieri mandat. *Clem.* 1 *de pœn.*
2. In regna, terras, loca eorum, qui impedire præsumunt Legatum, seu Nuncium Pontificium, ne sibi subjectas terras ingrediatur. *Extr. super gentes de cons.*
3. In locum, in quo scienter sepultus fuit hereticus, aut ejus fautor. *C. quicumq. de her. in* 6.
4. In civitatem, quæ insequentibus hostiliter Cardinales auxilium præbet, vel delinquentes non punit intra mensem. *C. Felicis de pœn. in* 6.

tione a divinis, neque de *Depositione* et *Degradatione*. Quæ quidem censuræ proprie non sunt, sed potius quædam pœnarum aut inhabilitatum species. Erit de hisce tract. *de Ordine.*

ADNOTATIONES.

(*M*) *page* 22.

Audiendus Bouvier, *Dissert. in 6 præc.* quoad difficultatem se emendandi a peccato pollutionis: « Nullum est vitium tam » noxium sub omni respectu juvenibus et præsertim masculis, » quam habitus se polluendi. Etenim prava hac consuetudine » deprehensi obdurantur, hebetantur, virtutes fastidiunt, » religionem contemnunt; eorum indoles fit tristis, fortitudinis » incapax, nullius propositi tenax; vires corporis deficiunt; » graves nascuntur infirmitates, advenit caducitas præmatura, » et sæpè mors ignominiosa (*medicis et experientia quotidiana* » *testibus*)...

» Sollicite ergo studeant confessarii eos, qui sibi creduntur, » adversus tanta mala præmunire, vel ab infami habitu jam » contracto retrahere.... Execrandus *masturbationis* habitus, » si inveteratus sit, confessarios in quamdam desperationem » conjicit...; nam si (pœnitentes) *severius* tractentur, timen- » dum est, ne deinceps non redeant et pejores fiant; *si nimia* » *indulgentia* suscipiantur, in cœno vitii torpentes manebunt. » Summa igitur prudentia magnoque zelo curare oportet, ut » infelices isti pœnitentes ad sacrum pœnitentiæ tribunal sæpe, » v. g., singulis hebdomadis accedant, de culpis admissis do- » leant, et propositum amplius non peccandi frequenter reno- » vent. »

V. Salvator, *Istruzione pei confessori novelli*, § 9.—Pigneri, *Inestimabili beni della santa purità, e danni incalcolabili del vizio contrario.*

(*N*) *page* 28.

» Perfecta est sodomia in quâcumque parte corporis fiat » congressus; quia ordinarie semper adest tunc affectus ad » indebitum sexum. Ideo non est opus explicare in confessione, » an pollutio fuerit intra vel extra vas præposterum; quamvis » ad incurrendam reservationem requiratur seminatio intra » vas, ut ait P. Mazzotta....

» Pollutio habita tangendo pueram vel mulierem dormien- » tem, absque tamen concubitu sive conjunctione corporum, » non habet nisi simplicis pollutionis malitiam, ut probabilius » dicunt Salmanticenses, Cajetanus, Azor, Bonacina, etc.

» Item qui polluitur tactibus alienis, jam dupliciter peccat » cooperando peccato alterius ; non tenetur tamen explicare, an » tactibus maris vel feminæ, nisi illa habeat virum aut votum » castitatis. » — Liguori, *Hom. Apost.*, Tr. IX, not. 24 et 25. »

Hæc etiam veniunt notanda cum *Bouvier:* « Non refert in » quo vase coeant masculi aut feminæ inter se, vel in ante- » riori, vel in posteriori, vel in alia corporis parte ; cum malitia » sodomiæ in affectu ad sexum indebitum consistat, atque in » genere suo completa sit, dum fit applicatio membri genitalis » ad partem corporis ejusdem sexus per modum concubitus. Si » autem fieret tantum applicatio manus, pedis vel oris ad » partes genitales alterius, etiamsi pollutio ex utraque parte » locum haberet, non reputaretur sodomia ; quia non esset » concubitus. »

(*O*) *Page* 37.

Habet *Stapf* § 310 : « qui turpia proferre amat, hoc ipso depravatum animum, et immunditiam cordis testatur, quandoquidem *ex abundantia cordis os loquitur* (Matt. 12). Tum vero in semetipso non minus quam in aliis sensum pudoris hoc firmissimum integritatis munimen subvertit ac destruit : unde irrumpenti libidini jam facilis accessus panditur. Denique neminem latere potest quot scandala inde oriantur, dum per hujusmodi verba salacia phantasia turpissimas imagines concipit, stimulus venereus irritatur, et nefandorum flagitiorum horror sensim abstergitur. Præsertim res est luctuosissima, si juventus adhuc incorrupta talia auribus usurpet, sicque pudendas illecebras, quas hucusque feliciter nescivit, pessime edocetur. Quamobrem jubet Apostolus : *omnis immunditia nec nominetur in nobis, sicut decet Sanctos ; aut turpitudo aut stultiloquium aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet* (Eph. 5). »

(*P*) *Page* 39.

Nonnunquam scenici ludi rure obtinent, et ab ipsis rudibus instituuntur vel ad ipsum divinum cultum augendum. De his habet *Stapf* § 318 : « equidem hucusque nonnisi spectacula religiosa, et insuper non de nocte, sed tempore pomeridiano edi consueverunt. Sed præterquam quod per hæc spectacula tum in ipso loco tum in vicinia cultus divinus et christiana institutio multum defraudentur, tot etiam abusus, et morum corruptelæ inde resultant, ut pastores animarum de illis nonnisi dolere possint. Etenim *actores ipsi* exinde vanæ osten-

tationi, petulantiæ, ebrietati, aliisque vitiis assuefiunt; ex numero autem *spectantium* plurimi hac occasione corrumpuntur, dum præcipue utriusque sexus juventus liberius sibi indulget, finita comœdia ad tavernam divertit, et tum ibidem tum in reditu plurimis peccandi periculis exponitur. »

(*Q*) *Page* 48.

Vitium ebrietatis præ reliquis formidandum est, quod præter dissipationem bonorum, plerumque etiam officiorum neglectum, complura scandala, et sat numerosam catervam peccatorum pedissequam habere soleat, et quod in diram consuetudinem abeat, quæ semel contracta ægerrime corrigitur. Hinc Hieronymus hominem ebriosum non solum mortuum, sed etiam sepultum dicit. Et plerumque aliud remedium non restat, quam ut per longius tempus ab omni potu inebriante prorsus abstineant; si enim dulci huic veneno labia denuo admovent, omnium propositorum immemores se iterum concitato naturæ pruritui permittunt. Sunt etiam omnino prohibendi ab ingressu cauponarum. Ita Amb. *Stapf*, § 295.

« Attamen, iterum habet *Stapf*, § 294, præ reliquis hoc vitium in Sacerdote, præsertim pastore animarum atrocitatem fere portentosam acquirit, dum nempe illi infra conditionem brutorum dejecti conspiciuntur, quos populi christiani duces et angelos esse oportet. Hæc Sacerdotum perversitas jam ab Isaia (cap. 28, 7, etc.) inter præcipua incitamenta computatur, quibus populus ad omnem impietatem, Deus vero ad acerbissimam vindictam provocetur. »

Qui vitæ decursu ab hoc pessimo vitio vinci non vult, juvenis utatur modico vino, et sollicite caveat ab occasionibus. « Sæpe (*Stapf*, § 295) pia quidem, ast et malesana ruricolarum liberalitas Sacerdotem præcipue juniorem ad hoc vitium deflectit, dum nempe eidem ad suas ædes divertenti vinum adustum non tantum offerunt, sed obtrudunt etiam. »

(*R*) *Page* 55.

Invidiam ad vivum pingit Ovidius, *l.* 2, *Metamorph.*, ubi de ea hæc habet:

> Pallor in ore sedet; macies in corpore totò;
> Nusquam recta acies; livent rubigine dentes;
> Pectora felle virent; lingua est suffusa veneno;
> Risus abest, nisi quem visi movere dolores;

Nec fruitur somno, vigilantibus excita curis;
Sed videt ingratos, intabescitque videndo
Successus hominum, carpitque et carpitur una;
Suppliciumque suum est...

(*R*) *Page* 63.

Quoad censuram, quæ ipso facto incurritur, notamus: 1. etsi censura latæ sententiæ illico suum sortiatur effectum; aliquando tamen, si agitur de magna re, Pontifex eam incursam esse declarat, ac quasi de novo infligit. Quod tamen non est de necessitate; sed fit, ut sic magis terreantur homines et a malo arceantur.

2. Qui alicui facto jam consummato, cui censura latæ sententiæ adnexa est, subscribunt, non ideo censuram et ipsi incurrunt; nam, nisi aliud clare exprimatur, illa solummodo ii ligantur, qui efficaciter ad factum illud concurrerunt: et hoc sensu accipiuntur fautores, consultores, etc., qui una simul cum principali excommunicari solent.

Non est tamen dubitandum, quod tales laudatores ac subscriptores peccent, cum opus malum approbent. Et si forte primitus valeant excusari, putantes id sibi exemplo aliorum licere; cessat tamen hæc bona eorum fides, statim ac Ecclesia per suos Prælatos loquitur. Neque tunc amplius excusantur, sed eorum peccatum ex materiali in faciem Ecclesiæ fit formale, si admissum publice non corrigant. Sane actum esset de magisterio Ecclesiæ docentis, si quis tuto se egisse contendat; quia dictamen suæ conscientiæ secutus fuit: hoc est spiritum privatum velle sequi: hoc est protestantium placita adoptare.

(*S*) *Page* 64.

Claritatis gratia quadruplex distinguenda Ecclesiæ potestas:

1. Alia est potestas legislativa, nempe ferendi leges eaque ordinandi, quæ ad ejus finem conducunt: nulla sane perfecta societas sine hac potestate consistere potest. Hac usi sunt Apostoli in Concilio Hierosolymitano. *Et Paulus perambulabat Syriam et Ciliciam confirmans Ecclesias, præcipiens custodire præcepta Apostolorum et Seniorum* (Act. 15); et ipse etiam Paulus legem tulit 1 Corinth. 11, etc.—Vid. *De Legibus, c.* 4.

2. Alia est potestas judiciaria, ea scilicet quæ in foro externo exercetur et est legitima facultas actiones subditorum examinandi et de earum bonitate vel malitia, merito vel culpa authenticum judicium ferendi. Christus ait, Matt. 18, quod re-

fractarius, si correctiones fraternæ irritæ sint, denuntiandus est Ecclesiæ : quod esset inutile, si ecclesia illum judicare non posset. Apostoli hanc exercuerunt : sic Petrus judicium tulit de Anania et Saphira (Act. 5) ; et Paulus dum scribit (1. Corint. 5) *quid mihi de iis qui foris sunt judicare?* clare manifestat, se judicare posse de iis, qui intus id est in Ecclesia sunt. — Vid. *De Legibus*, loc. cit.

3. Alia est potestas coercitiva per pœnas nempe spirituales ; et habetur Matt. 18, ubi : *si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Notum est autem quod apud Judæos ille sic habebatur qui a communione civili et religiosa excludebatur (1. *Esd.* 10 ; *Jos.* 9, 22 ; 12, 24). Paulus hanc potestatem exercuit cum incestuosum Corinthium tradidit Satanæ : porro tradere Satanæ nihil aliud est, quam aliquem ab Ecclesiæ societate segregare, omnibus ejusdem bonis ita privando, ut anima et corpus diaboli potestati relinquatur. — *Vid.* A Bulsano Ord. Min. *Institut. Theologiæ Dogmaticæ*, *Œniponti*, 1852. — *Vid.* etiam quæ hic docuimus in textu.

4. Tandem alia est potestas coercitiva per pœnas etiam corporales : quod speciatim ac merito notamus contra nonnullos, qui eam negare hisce etiam temporibus non erubescunt. Christus ipse hac usus est, qui *cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo* (Jo. 2). Et hac etiam causa factum est, ut Ananias et Saphira, quos Petrus pœna dignos pronuntiavit, præcoci morte abriperentur. Et Paulus (1. Cor. 4) scribit : *quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate et spiritu mansuetudinis?* ubi vides virgam, rigorem videlicet et pœnas. Et (2. Cor. 13) ait : *hæc absens scribo, ut non præsens durius agam secundum potestatem, quam dedit mihi Dominus*, ubi vides hanc puniendi potestatem ei tributam non a populo, non a principe ; sed a Deo. Idque semper fuit in usu in Ecclesia, ut probat Mamachi, *Del diritto libero della Chiesa, lib.* 2 : quæ sua semper habuit tribunalia, suosque carceres, ubi recludebantur pervicaces ; suas virgas de quibus loquuntur Augustinus, Cyprianus, Gregorius M. ; mulctas pecuniarias de quibus ipse Augustinus et Concilium Carthaginense V, Benedictus XIV, et Tridentinum ; pœnam exsilii, de qua loquitur S. Gregorius, Concilium CP. tertium, et Concilium Romanum anno 503. Hinc merito tum Joannes XXII. Bulla *Dudum volentes*, tum Pius VI Bulla *Auctorem fidei*, propositione 4 et 5, contrariam doctrinam ut hereticam damnarunt. Et sane id esse debet de omni bene constituta societate, ut argumentatur

ipse Romagnosi, quæ si habet jus imperandi et agendi, debeat etiam habere jus removendi quæ eidem opponuntur, et transgressores pœnis terrendo, ac puniendo. Id ipsum fatentur vel ipsi Protestantes, ut Leibnitius et Guizot, qui ultimus (Cours d'hist. mod., leç. 6) et approbat et commendat et pro exemplo ponit pœnitentiale Ecclesiæ systema.

Neque dicas *non esse opus vi et injuria, quia religio cogi non potest.* R. cum Angelico: utique non sunt cogendi ad religionem amplectendam infideles; quia credere est voluntatis, non necessitatis: quo sensu sic scripserat Lactantius, *De div. Inst. l.* 5. Sed bene cogi possunt etiam corporali pœna heretici et apostatæ ad fidem tenendam, quam amplexati sunt; nam si voluntatis est religionem suscipere, necessitatis est eam semel susceptam tenere: ita liberum quidem est votum emittere, at semel emissum non est amplius voluntatis propriæ illud violare: et hoc plane sensu S. Augustinus scribit Epist. 185 ad Bonifacium.—V. Bianchi, *Della potestà e della Chiesa*, vol. v, part. 2.—*Civiltà cattolica*, vol. VII, pag. 586 *polizia della etc.*

(*T*) *Page* 68.

Hinc etiam ubi viget *Regium placitum* quoad Bullas Pontificias, ab eo semper excipiuntur, ut debent excipi illæ, quæ rectam vivendi normam atque mores respiciunt. Et hos quidem respicit censura; cum ejus comminatio sit utique ad continendos homines, eorumque religiosos mores firmandos. — *Vid.* Riccardi, *Gemiti, etc. Convers.* IV.— *Civiltà cattolica*, vol. VIII, an. 1852, pag. 40: *L'Exequatur.*

Dices: *cum Ecclesia sit in statu, nihil nisi dependenter ab ipso constituere potest, ne confusio inducatur; ergo leges et maxime punitiones nullius roboris esse debent, neque tolerandæ sine regis venia et probatione.*—R. cum Nardi, *Elementi di diritto Eccl., p.* 2, *c.* 2, *a.* 1:

Unde unaquæque potestas circa actus suos omnino libera est, et potest sicuti indicere præcepta, transgressores punire... — Vid. *De la paix entre l'Église et l'État; de Clément-Auguste, bar. de Droste Vischering, archevêque de Cologne*, page 7, 9.

(*U*) *Page* 70.

Bruta improprie dicuntur excommunicari vel anathematizari, ad significandam videlicet quamdam adjurationem pro ipsorum interitu, vel expulsione.

Item mortui dicuntur improprie aliquando excommunicari. Hoc nempe intelligendum est *vel* de quadam exsecrationis specie: *vel* de excommunicationis declaratione, quam ante mortem incurrerint; *vel* tandem de excommunicatione indirecta, qua nempe Ecclesia prohibet, ne orationes pro iis effundantur, aut alia iisdem præstentur externa ac publica christianæ charitatis officia.

(*V*) *Page* 82.

Celebris Bulla *Cœnæ* est antiquissima, de cujus origine certo non constat, ab immemorabili publicabatur Romæ singulis annis Feria V in *Cœna Domini;* ac propterea dicta fuit Bulla *Cœnæ*. Quæ tamen ex Bouvier nunquam fuit recepta in Hispania, neque in Germania, neque Venetiis, neque in Gallia.

Lata est propter tria, tum ut servetur *integritas fidei catholicæ;* tum *unio fidelium cum Christo*, ejusque *Vicario;* tum *societas* inter ipsos fideles. Bullam exponunt inter ceteros Bonacina, t. 3 *ejus Operum*, — Duardus, — Palaus. Qui omnes inter ceteros prædictam Bullam in extensum exponunt — Abreu, *Instructio Parochi*, etc., etc.

Casus autem his versibus contrahuntur penes Volt, *De Pœnitentia*, n. 807:

Heretici; a Papa appellans; cum fure pirata;
Augens vectigal; vel Breve falsificans.
Hostibus arma ferens; seu victum qui amovet urbe;
Quos Papa aut pietas aut sua causa ciat.
Præsulibus gravis, ad laicum spectantia sacrum;
Prælati, Ecclesiæque usurpans jura; onus et qui
His statuit; capitis noscit eosque reos.
Sedis Apostolicæ terras quique occupet atrox:
Hos omnes Domini Cœnæ anathema ligat.

(*X*) *Page* 89.

Res per se loquitur: qui in excommunicationem incidit, ideo est quia Ecclesiam non voluit audire; sed qui Ecclesiam non audit, ex Christi verbis, est habendus ut ethnicus ac publicanus. At numquid poterit ethnico Sacramentum rite ministrari? Necesse ergo est, ut primum se retractet a sua pervicacia: vel privatim, si ejus delictum occultum sit; vel publice, si delictum fuerit publicum.

Neque sufficit protestari se velle catholice mori; Ecclesiæ non verbis tantum, sed maxime operibus obtemperandum est: unde quando Ecclesia aperte loquitur, absoluta et absque ulla

conditione submissio nostra sit oportet.—Neque etiam faceret, si quis protestaretur, se omnia peccata sua confessum fuisse, ideoque suæ obligationi satisfecisse; nam confessio est de foro interno, et nemo potest vel debet scire quid in confessione actum sit. Sed quoad alia Ecclesiæ Sacramenta res est de foro externo: hinc si publico censura nota est, publico debet esse nota et quidem explicite retractatio, ne dicatur indignis ac contumacibus Sacramenta ministrari.—Norma autem hæc esse solet, ut requiratur tum generalis fidei professio, tum et maxime expressa retractatio erroris, in quem quis lapsus merito creditur...

Hic etiam notare non abs re erit, nempe Jansenianum esse dicere excommunicationem non incurri ab illo, qui intentionem non habet eam incurrendi, imo habet intentionem contrariam, servandi scilicet unionem cum Ecclesia per charitatem, qua etiam expulsus non intendit ab ejusdem sinu disjungi. Hæc fuit tristissima et fallax Paschasii Quesnelli argutia ad eludendam Ecclesiæ potestatem in censuris ferendis: *nunquam nos* (inquiebat iste) *eximus ab Ecclesia, etiam quando hominum nequitia videmur ab ea expulsi, quando Deo, Jesu Christo et ipsi Ecclesiæ per charitatem affixi sumus:* quæ propositio sub numero 91 a Sancta Sede damnata fuit. Et jure merito; nam quid, quæso, discriminis est (in re quidem, si non in verbis) inter dictam Quesnellianam sententiam et illam Martini Lutheri: *excommunicationes sunt pœnæ externæ?* Atque ut discipulos suos ad conculcandas Ecclesiæ excommunicationes inflammaret magister audacissimus hæc addebat pravitatis hereticæ plenissima verba: *excommunicationis injustæ metus nunquam debet nos impedire ab implendo officio nostro. Pati potius iniquam excommunicationem et anathema injustum quam prodere veritatem, est imitari Sanctum Paulum: tantum abest ut sit erigere se contra auctoritatem et scindere unitatem.*

(*Y*) *Page* 114.

Ante Tridentinum Episcopi facultatem non habebant Clericos sive excludendi sivi suspendendi ab Ordinibus extrajudicialiter, sed tantum ob publice comprobata crimina, nempe per processum: hac facultate tunc fruebantur duntaxat Regulares erga suos (ex cap. *ad aures de temp. ordin.*). Sed Tridentinum in Cleri reformationem sapientissime intendens facultatem ipsam dedit etiam Episcopis indiscriminatim (*sess.* 14.

c. 1), ut nempe Clericos suos possent ab Ordinibus tum excludere tum suspendere *ex quacumque causa, etiam ob crimen occultum, quomodolibet, extrajudicialiter*, id est nullo formato processu. Quæ verba licet proferantur a Patribus solummodo in prima capitis parte, ubi agitur de exclusione; certum tamen est ea esse etiam intelligenda de suspensione, uti docent communiter Fagnanus, Barbosa, Gonzales, De Luca, Giraldi cum Benedicto XIV (*de Syn.*, l. 12, c. 2), et pluries declaravit S. Cong. C. Item hæ exclusiones et suspensiones possunt etiam esse perpetuæ ex eadem S. Congr. Imo et declaravit *Episcopum in hujusmodi pœnis decernendis non teneri dicere causam suspensionis seu delictum manifestare ipsi reo, sed tantum Sedi Apostolicæ, si reus ad eam recursum habeat.*

Certum est etiam nullam dari appellationem ad Metropolitam in suspensionibus vel exclusionibus latis *ex informata conscientia*, cum tunc detur tantummodo recursus ad supremam Sedem, uti docet Benedictus XIV (*De Syn.*, l. 12, c. 8).—Aliter esset si Episcopus excluderet, vel prohiberet aliquem ob defectum scientiæ, vel si agatur de visitatione ac morum correctione : tunc enim ex Tridentino (*sess.* 14, c. 3; *sess.* 22, c. 1; *et sess.* 24, c. 10) daretur utique appellatio ad Metropolitam, non quidem in suspensivo, sed in devolutivo: scilicet non quatenus suspendat jam latam sententiam, sed quatenus eadem corrigi debeat, si forte non justa probetur. *Vid.* Opusc. *Intorno a' giudizii ex informata conscientia*, etc. Torino, Marietti, 1850. — L. Ferraris, *Bibliotheca Concionatoria, etc.*, v° Suspensio, *art.* 1, *n.* 16.

(*Z*) *Page* 119.

Audiendus Devoti circa Interdicti justitiam, *Inst. Can. h. loco:* « Apostata M. Antonius de Dominis, *De republ.*, lib. 5, cap. 9, n. 38, et Paulus Sarpius, in *tract. Theol. Venet.*, et peculiari opere *Dell' interdetto*, multa contra generale præsertim, ac locale interdictum scripserunt. Graviter tamen, ac solide contra hostes interdicti disserunt Bellarminus, *Risposta al trattato dei sette teologi di Venezia sopra l' interdetto di N. S. P. Paolo V.* Rutilius Benzonius *de justit. pontif. interdict.* Baronius *Paraenes. ad rempublic. Venet.* Fagnanus, *de just. et validit. censur. Pauli V.* Videndi sunt etiam Auctor operis *Conférences ecclésiastiques d'Angers pour l'année* 1772, t. 1, p. 324; et Cl. Zaccaria, *Diss. della forza obbligatoria della disciplina*, n. 37. »

TRACTATUS QUINTUS.

DE VIRTUTE RELIGIONIS.

Ut homo dicatur *bene et honeste vivere*, duo requiruntur : 1. ut declinet a malo ; 2. ut *faciat* etiam *bonum* justa illud Psalmi 36, v. 27 : *declina a malo et fac bonum*. — Jam vero facile declinabit a malo, si nunquam in agendo se abripi sinat a principiis actum humanum *allicientibus ad malum*. Faciet autem bonum, si a principiis contrariis, actum nempe *allicientibus ad bonum*, fortiter suaviterque concussus bonitatem et honestatem amplectatur.

Postquam de primis principiis fuit disputatum, superest ut disseratur de ceteris, quæ actum nostrum alliciunt vel ad bonum in ordine naturæ, et sunt *virtutes morales :* vel ad bonum supernaturale, et sunt *virtutes Theologicæ* ac *Sacramenta*. — Aliquid præmittamus de virtutibus generatim.

DISPUTATIO PRÆAMBULA.

DE VIRTUTIBUS GENERATIM.

Q. 1. *Quid est virtus generatim ?*

R. Virtus in sensu latissimo idem est ac *vis* seu *efficacia*, quo sensu et fortitudo et gratia miraculorum et ipsarum rerum naturalium efficacitas virtus appellatur [1]. — In sensu

[1] 1. Machab. 6. — Matth. 7. — Sap. 7, 17. — *Virtutis* nomen a *viro* derivatum est ; quia dicta vis et efficacia major est in viro, quam in femina.

vero stricto virtus communiter definiri solet cum Augustino: *animi habitus hominem inclinans ad bene recteque operandum* [1]. Est nempe bona qualitas animum constanter et efficaciter disponens ad bonum. Unde vera virtus ea non est, quæ pro data facultate oblataque occasione non operatur, sicut flamma quæ non urit, non est genuina [2].

Q. 2. *Quot distinguuntur numero virtutes?*

R. Virtutes aliæ sunt *divinæ*, sive ordinis supernaturalis, et Theologicæ nuncupantur, quæ scilicet habent pro objecto immediato Deum uti auctorem gratiæ et gloriæ. — Aliæ sunt *humanæ*, sive ordinis naturalis, quæ scilicet versantur circa objecta ratione naturali cognoscibilia, hominemque perficientia intra rationis limites [3]. Homo utrisque opus habet, ut ostendit Angelicus [4]: *humanis* videlicet, quibus naturalem felicitatem assequatur; *divinis*, quibus valeat etiam ad felicitatem supernaturalem pervenire.

Virtutes Theologicæ tres tantum sunt ex Apostolo: *fides, spes, charitas, tria hæc* [5]. Fides respicit Deum uti primam veritatem; spes uti nostram beatudinem; charitas uti summum bonum. — Virtutes vero humanæ duplicis sunt generis; nam vel perficiunt intellectum, seu hominem in cognitione veri: et dicuntur *intellectuales*. Vel perficiunt appetitum seu honestatem, et mores: et dicuntur *morales*.

1. Virtus intellectualis si conducit ad consideranda prima principia, dicitur *intelligentia;* si conducit ad considerandas ipsorum principiorum conclusiones, dicitur *scientia;* si vero conducit ad considerandas altissimas causas, dicitur *sapientia* [6].

2. Virtutes morales quatuor sunt, nempe *prudentia* [7],

[1] Lib. 1 *cont. Julian.*, c. 3. — Etiam actus singulares qui boni sunt, ex communi usu *virtutes* nuncupantur.

[2] *Vid.* Stapf, §§ 97, etc.

[3] Virtutes etiam *infusæ* dicuntur: et sunt illæ, quæ a Deo nobis infunduntur *vel* quoad modum tantum, si nempe illæ per actuum frequentiam etiam naturaliter acquiri possunt, ut sunt virtutes humanæ; *vel* quoad entitatem, si videlicet per nos naturaliter acquiri non possunt, sed sunt ordinis supernaturalis, uti sunt Virtutes Theologicæ.

[4] 1, 2, q. 62, a. 1. — [5] 1. Cor. 13. — [6] S. Thomas, 1, 2, q. 57, a. 2.

[7] Prudentia licet sit virtus intellectualis moralis, quia et mentem

justitia, *temperantia*, *fortitudo*. Quæ virtutes *cardinales* dicuntur vel quia super iisdem tanquam porta super cardine suo tota hominis vita verti debet; vel quia ipsæ aliarum virtutum veluti matres et cardines sunt.

Et primo in iis tota fundatur vita hominis [1]; nam per *temperantiam* homo moderatur affectus in se ipso; per *justitiam* moderatur actiones erga alios; per *prudentiam* omnia hæc secundum rectum ordinem disponit; demum per *fortitudinem* fit aptus ad ea superanda, quæ identidem occurrunt obstacula [2]. — Secundo in iis ceteræ virtutes continentur. Sane per istas jam satis benemoratus homo habetur, ut nihil amplius in eo desideretur in ordine moris [3].

Q. 3. *An omnes virtutes ita sint inter se connexæ, ut qui unam habet et alias virtutes debeat possidere?*

R. Cum Billuart: certum est 1. omnes *virtutes Theologicas* non esse inter se connexas; amissa enim charitate per peccatum, possunt remanere fides et spes. — Certum est 2. neque omnes *virtutes intellectuales* inter se connexas esse; neque enim qui habet unam scientiam, ideo habet ceteras.

Tota quæstio est *de virtutibus moralibus* [4]: porro contra Scotistas commune est cum Angelico [5], omnes virtutes morales perfectas [6] ita inter se connexas esse, ut qui una caret, nullam perfecte habeat.

perficit in veritatis speculatione, et voluntatem dirigit in boni prosecutione; communiter tamen inter morales virtutes adnumeratur, quia opus et praxim potissimum respicit.

[1] S. Thomas, *In quæst. disp. de virt. card.*, a. 1.

[2] S. Bernardus, *Tract. de conv. ad Cler.*, c. 10.

[3] Qua in re eminet justitia, quæ plurimas alias sub se continet. Et sunt *religio*, *pietas*, *observantia*, *obedientia*, *amicitia*, *beneficentia*, *liberalitas*, *misericordia*, *clementia*, *affabilitas*, *comitas* et *urbanitas*. Hæ porro dici consueverunt *justitiæ filiæ*, non quasi propriæ ac strictæ rationem habeant; sed quia eam imitantur in hoc, quod sunt ad alios.

[4] Intellige *nec tamen infusas*; nam virtutes morales infusæ sunt inter se connexæ. Quia infusa charitate, simul aliæ infunduntur, quibus homo bene operatur. — [5] 1, 2, q. 65, a. 1.

[6] Quæ nempe firmiter subjectum actuent ac perficiant, illudque inclinent ad bonum opus faciendum bene, constanter prompte et facile. Si enim imperfecta sit ea virtus, quatenus non est nisi aliqua sim-

Non quidem hoc sensu, quod debeant actu omnes virtutes exerceri; sed quod esse debeat vera dispositio ad omnes communes virtutes exercendas subjecto proportionatas, occasione adveniente. Ratio est: non est perfecta prudentia, cum sit prudentiæ omnem virtutem secundum ordinem disponere. Sed perfecta prudentia importat appetitum rectum circa omnia, quæ agenda occurrunt, alioquin perfecta non esset; ergo prudentia perfecta habet comites alias virtutes. Hinc habet Augustinus: *virtutes quæ sunt in animo humano, quamvis alio atque alio modo singulæ intelligantur, nullo tamen modo possunt separari ab invicem* [1].

Q. 4. *An virtutes consistant in medio?*

R. Medium generatim est illud, quod inter duo extrema positum ab iis æqualiter distat. Erit ergo in medio virtus, si media consistat inter duo vitia, quæ hinc inde ei opponantur, unum per excessum, aliud per defectum. Ex quo jam patet, alias virtutes in medio consistere, ut est liberalitas, cui opponitur hinc prodigalitas, inde avaritia; alias vero mediocritatem non admittere, ut est charitas in Deum, contra quam per excessum ex se peccari non potest; nam *modus diligendi Deum est diligere sine modo* [2].

Q. 5. *An virtutes sint inter se æquales?*

R. Negative: non omnes virtutes sunt inter se æquales; nam aliæ aliis nobilius habent objectum. — Sic inter Theologicas eminet *charitas*, quæ est omnium complementum. — Inter intellectuales eminet *sapientia;* quia altissima scrutatur. — Inter morales præeminet *religio* [3]; cum magis ad Deum accedat, nempe *in quantum operatur ea, quæ directe et immediate ordinantur in honorem divinum* [4].

De virtutibus acturi, a *Religione* initium sumimus.

plex inclinatio, utique nulla datur cum aliis connexio. Sic *videmus aliquem ex naturali complexione, vel ex aliqua consuetudine esse promptum ad opera liberalitatis, qui tamen non est promptus ad opera castitatis,* ait S. Thomas, *loc. cit.*

[1] L. 6 de Trin., c. 9.

[2] S. Bernardus, *L. de dilig. Deo.*

[3] Generatim tamen loquendo prima virtus inser morales habetur *prudentia*, cum ea sit ratio, quæ ordinat omnia.

[4] D. Thomas, 2, 2, q. 81, a. 6.

PRÆLUDIUM

De Religionis natura et actibus.

Q. 1. *Quid est Religio?*

R. Religionis nomen a *religando* ducit D. Augustinus; quia nempe hæc virtus *cum Deo nos ligat, eique plane devincit* [1].

Triplici autem sensu nomen Religionis accipi solet: — 1. pro *societate hominum* Deo O. M. cultum exhibentium, et sic dicitur, v. g., Religio Catholica; — 2. pro *cœtu quorumdam*, qui per observantiam consiliorum Evangelii sub certa regula ab Ecclesia approbata Deo specialiter inserviunt, et sic dicitur, v. g., Religio S. Benedicti, S. Dominici, etc. Qui vero Instituta hujusmodi amplectuntur, solent *Religiosorum* vocabulo designari; — 3. denique pro peculiari quadam *virtute morali*, quæ hominem inclinat ad Deum colendum.

Hoc ultimo sensu Religionis nomen hic a nobis accipitur, eamque cum D. Thoma [2] sic definimus, ut sit: *virtus moralis nos inclinans ad exhibendum cultum Deo debitum tanquam supremo rerum omnium Domino.* Dicitur: 1. *virtus;* nam actus, qui in cultu Dei consistit, est honestus et laudabilis, ideoque ad virtutem pertinet; — 2. *moralis*, non *theologica;* quia non versatur directe circa Deum uti objectum materiale, sed circa cultum Dei, et in eo dirigendo, fovendo et bene ordinando tota occupatur. Unde patet eam perficere mores; — 3. *ad exhibendum cultum Deo;* nam per Religionem, licet etiam Sancti colantur, adhuc ipse colitur Deus in Sanctis, quibus sanctitatem suam communicavit. Hoc sensu ait Apostolus: *soli Deo honor et gloria* [3]; — 4. *debitum tanquam Supremo rerum omnium Domino:* in quo quidem consistit ratio hujus cultus.

Ex his patet:

1. *Objectum materiale* Religionis esse actus omnes, qui cultum Deo exhibendum constituunt. Nam materiale objec-

[1] De vera Rel., c. 5. — [2] 2, 2, q. 85, a. 2. — [3] 1. Tim. 1.

tum alicujus virtutis est illud, circa quod ipsa immediate versatur; atqui religio versatur circa actus, quibus debitus Deo honor exhiberi potest.

2. *Objectum formale* esse specialem illam honestatem et convenientiam, quæ est in divino cultu : seu est cultus Dei, sed prout divinæ excellentiæ, nostræque submissionis est signum. Sane quid est objectum formale virtutis? est specialis ea ratio, sub qua virtus in objectum materiale tendit.

3. Deum non esse nisi *objectum cui* Religionis; objectum enim *cui* est illud, quod attingitur ab aliqua virtute, non quidem immediate, sed alio mediante, quod quidem virtus illa primario et directe considerat. Atqui talis est Deus in Religionis virtute, quæ nempe eum attingit quidem, sed mediantibus actibus, quibus idem colitur.

Q. 2. *Quid est cultus Deo debitus?*

R. Cultus Deo debitus definiri potest : *complexio illorum omnium actuum, quibus infinitam Dei excellentiam testamur, eidemque famulatum exhibemus.* Quare hæc cultui inhæreant necesse est : — 1. testimonium excellentiæ illius, qui colitur; — 2. submissio illius, qui colit. Nempe cultus est honor cum submissione.

Duplex hic cultus distinguitur; *internus* unus, qui intus in animo maxime residet, ut est oratio ac devotio. — *Externus* alter, qui præcipue ministerio corporis exercetur, ut est votum, juramentum, sanctificatio festorum. Quæ divisio ex eo deducitur, quod homo sicuti constat animo et corpore; ita animo simul et corpore Deum suum colere tenetur.

Dices : *Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet eum adorare;* non ergo cultu externo colendus[1]. R. Hisce verbis Christus voluit solummodo excludere actus malos et falsos quales erant gentilium cœremoniæ ac sacrificia; et etiam bonos, sed mere corporeos, quales erant cœremoniæ, et sacrificia Judaica, quæ non erant, nisi umbræ et figuræ rerum spiritualium, et natura sua non pro-

[1] *Vid.* Chateaubriand, *Génie du Christianisme*, parte IV.—Tassone, *La Religione dimostrata e difesa*, vol. 3, c. 24 : Bellezze, e buoni effetti del culto cattolico. — Bergier, *Dict. de Théol.*, v° Culte.—Valsecchi, *Fondamenti della Religone*, l. 2, c. 3.

cedebant ex interiori spiritu, et raro ei sociabantur. Nempe ibi Christus loquebatur cum muliere Samaritana : eam porro docet, quod venit hora, qua veri adoratores adorabunt Deum non amplius in ignorantia et falsitate, ut Samaritani faciunt in monte Garizim, sed ubique et quidem *in veritate*, id est cultu vero, sincero et recto; nec etiam amplius solo corpore, ut hactenus Judæi in templo Hierosolimitano, sed ubivis gentium, et *in spiritu*, id est vitali cultu, ab interiori procedente. Unde patet per id non excludi cultum externum, imo potius animari, ac perfici [1].

Adde si cœremoniæ atque externi ritus essent rejiciendi, omnia Sacramenta, ipsaque Eucharistia quæ in symbolis corporeis consistunt, a lege nova abjiciendæ forent : quod est absurdum etiam apud ipsos hereticos. Sine Sacramentis enim et sacrificiis Ecclesia nequit consistere; quia sine iis nequit esse visibilis et nequit uniri et congregari. — Adde : hæ cœremoniæ sunt ornamenta, excitamenta et effectus spiritus; nam manant ab interno spiritu fidei, spei, charitatis et devotionis; ergo ad spiritum pertinent, quasi effectus ad causam, quasi actus externus ad internum. Ita Cyrillus, Ambrosius, Hilarius, etc. [2].

[1] S. Cyrillus scripsit septemdecim libros de adoratione in spiritu et veritate. — [2] Joan. 4.

DISPUTATIO PRIMA.

DE ACTIBUS RELIGIONIS INTERNIS.

CAPUT PRIMUM

De devotione.

Q. 1. *Quid est devotio ?*

R. A latino verbo *devovere* eam deduxit Angelicus : *devoti dicuntur qui seipsos quodam modo Deo devovent, ut ei se totaliter subdant* [1]. Ea autem sic ab ipso definitur : *voluntas quædam prompte se tradendi ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatum.*

Dicitur 1. *voluntas*, qua non magis ipsa volendi facultas indicatur, quam ejusdem actus et exercitium.

2. *Prompte :* ea enim est indoles sinceræ devotionis, ut animum faciat paratum, alacrem et expeditum in illis omnibus, quæ sunt ad Deum juxta illud : *paratum cor meum, Deus, paratum cor meum* [2].

3. *Se tradendi, etc.* : id est faciendi omnia quæ ad Dei pertinent famulatum ; nam *probatio amoris exhibitio est operis.* — Hinc deducitur :

Primo. Licet vera devotio plerumque adjunctam habeat interiorem quamdam animi lætitiam atque suavitatem ; non tamen effectus illi ad devotionis naturam ita pertinent, ut sine iis devotio ipsa stare non possit. Animi enim promptitudo etiam cum summa sensuum acerbitate consistit, ut patet exemplo ipsius Christi, qui *cœpit pavere et tædere* [3]. Sic etiam et plures Sancti in summa ariditate fuerunt, ita Deo ipso interdum permittente, *vel* ad eos in humilitate conservandos, *vel* ad ipsorum fidem firmandam et perficiendam.

[1] 2, 2, q. 82, a. 1. — [2] Ps. 56. — [3] Marc. 14.

Nempe devotio sita est in alacritate animi, non vero partis animalis[1].

Secundo. Errant qui credunt devotionem pertinere tantum ad Monachos, Moniales et Ecclesiasticos, quasi nempe promptitudo in Dei famulatu non omnium sit : neque teneantur sæculares quæ Dei sunt, sollicite curare, sed tantum ea quæ sunt mundi [2].

Tertio. Redarguendi sunt qui devotos passim irrident, atque de imprudentia accusant confessarios devotionem suis pœnitentibus suadentes, quasi nempe studium et alacritas sit tantum ponenda in iis quæ sunt mundi.

Q. 2. *An devotio differat a charitate?*

R. Etiamsi vera devotio præsupponat Dei charitatem et cum ipsa strictissime conjungatur; differt tamen in hoc, quod charitas efficit quidem, ut omnia generatim Dei præcepta rite observentur juxta illud Christi : *si diligitis me, mandata mea servate* [3]; devotio autem hoc superaddit, ut

[1] *Vid.* Sales, *Philothée*, c. 1. — *De la paix intérieure*, del P. Lombez. — Frassinetti, *Il conforto dell' anima divota.* Genova, 1844.

Hoc est ad eorum piorum solamen, qui in devotione pati solent tristitiam et ariditatem. Ceterum, ut ad rem notat *Stapf*, § 557 : Pari modo errat, si quis totum virtutis negotium solis affectiunculis confectum arbitraretur, tempore orationis easdem vi, aliisve ineptis mediis ciere vellet, atque ubi conatus iste non ex voto succedit, tristis et dejectus ab ipsa oratione desisteret. Neque exempla desunt, naturam hisce suavitatibus inescatam ad ipsas carnis spurcitias proniorem evasisse, ita ut misera navicula, ductore sobrio destituta, atque ventis secundis nimium fidens pudendis scopulis impelleretur. Scilicet : « *Nisi sincerum est vas, quodcumque infundis, acescit.* »

Præsertim de illis affectiunculis hæc obtinent, quæ non tam ex gratia, quam potius ex facili et mollicula natura proveniunt. Unde feminas sat multas invenies, quæ, utcumque sensu devotionis exundare videantur, solida tamen virtute ut plurimum careant. Sunt pronæ ad suspiria et lacrymas præ cordis teneritudine fundendas, multas quotidie preces recitant, sæpissime pane angelico refici ambiunt, etc.; ast domi suæ contentiosæ sunt, duræ cervicis, lividæ, criminatrices, et in omnibus sibi largiter indulgent. »

[2] Devotio in simplicibus et mulieribus magis abundare solet; quia qui scientia et ingenio præditus est, nimis confidens de se ipso, non totaliter se subdit Deo. *Si tamen scientiam et quamcumque aliam perfectionem homo perfecte subdat, ex hoc ipso devotio augeretur* : ita Angelicus, 2, 2, q. 82, a. 3.

[3] Joan., 14.

eadem observentur quadam animi promptitudine et alacritate plane singulari. Nempe ex præclarissimo devotionis magistro S. Franscisco Salesio, si charitas est quidam veluti ignis, devotio est quædam quasi flamma ignis ejusdem. Hinc ut quis dicatur *vere devotus*, præter charitatem habere debet quamdam animi vivacitatam in ponendis actionibus, quæ charitatis sunt propriæ.

Q. 3 *Quænam est devotionis excellentia?*

R. Maxima est devotionis excellentia; si enim charitas ab Apostolo [1] dicitur omnium major inter virtutes Theologicas : *major autem... est charitas*, quid erit dicendum de devotione, quæ charitatis est quasi flamma coruscans?

Croyez-moi, inquit S. Fr. Salesius, *la dévotion est la douceur des douceurs et la reine des vertus ; car c'est la perfection de la charité. Si la charité est un lait, la dévotion en est la crême ; si elle est une plante, la dévotion en est la fleur ; si elle est une pierre précieuse, la dévotion en est l'éclat ; si elle est un baume précieux, la dévotion en est l'odeur de suavité, qui conforte les hommes et réjouit les anges* [2].

Q. 4. *Quænam est devotionis causa, effectus, et finis?*

R. Ad 1 : Duplex est causa devotionis. Alia extrinseca et primaria, et est Deus, qui dona sua prout vult, elargitur, et *quem vult, religiosum facit*, ut ait S. Ambrosius [3]. Alia intrinseca et secundaria, et est consideratio tum divinæ bonitatis, tum nostrorum defectuum. — Prima consideratio excitat dilectionem; secunda impedit præsumptionem : utraque ergo mirifice juvat devotionem.

R. Ad 2 : Duplex quoque est devotionis effectus ex Angelico [4]. Primus effectus est salutaris quædam tristitia, quæ enascitur ex nostræ infirmitatis consideratione juxta illud : *ad me ipsum anima mea conturbata est... quare tristis es anima mea?... spera in Deo* [5]. — Hinc secundus effectus est spiritualis lætitia, quæ sponte consurgit ex meditatione bonitatis Dei juxta illud : *memor fui Dei, et delectatus sum* [6].

R Ad 3 : Finis devotionis in eo situs est, ut anima faci-

[1] 1. Cor. 13. — [2] *Vie dévote*, c. 11. — [3] In Luc., c. 9.
[4] 2, 2, q. 82, art. 4. — [5] Ps. 41. — [6] Ps. 76.

lius possit pervenire ad illam perfectionem, quam sic Christus commendat : *estote... perfecti sicut et Pater vester cœlestis perfectus est* [1].

Q. 5. *Quid est christiana perfectio, et an omnes obliget?*

R. Ad 1 : Christiana perfectio est consecutio plena et absoluta nostri ultimi finis, *inchoative* quidem in hac vita per gratiam; *complete* vero in altera per gloriam. Res enim quælibet dicitur in genere suo perfecta, quando finem ad quem facta est, omnino consequitur. Jam vero quisnam est ex christianæ Religionis dictamine ultimus noster finis? profecto non alius, nisi Deus O. M. Qui ergo Deum amat, perfectus est : *qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo* [2]. Hinc Apostolus [3] vocat charitatem *vinculum perfectionis* (*A*).

R. Ad 2 : Dupliciter potest attendi perfectio.

Vel prout tantum excludit quod est charitati contrarium, et est solum peccatum mortale. Quo sensu omnibus hominibus perfectio est de necessitate salutis; cum nemo salvari possit sine charitate.

Vel prout etiam excludit ea, quæ impediunt, ne affectus totaliter dirigantur in Deum (quantum præsentis vitæ infirmitas patitur). Et hoc sensu obligat eos solum, qui se totos Deo manciparunt in aliquo peculiari statu, non ceteros, quasi nempe ea necessaria sit ad salutem; nam etiam sine illa charitas esse potest. Ita D. Thomas [4].

Q. 6. *Quid sentiendum est de quibusdam exterioritatibus, quas aliquando videre est in devotis, præsertim incipientibus?*

R. Vel exterioritates hujusmodi respiciunt actiones communes et ordinarias, quæ nempe non indicant, nisi pietatem communem et ordinariam, qualem habere omnes christiani deberent : uti sunt, v. g., Sacramentorum frequentia, modestia in habitu et gressu, peccati odium, Ecclesiæ reverentia, obsequium erga altaris Ministros, etc.

Vel respiciunt actiones particulares atque extraordinarias, quæ nempe indicant pietatem particularem et extraordinariam, uti sunt, v. g., ciliciorum usus, jejunia specialia, singultus in Ecclesia, etc.

[1] Matt. 5. — [2] 1. Joh. 4. — [3] Col. 3. — [4] 2, 2, q. 184, a. 2.

Si 1, exterioritates illæ permittendæ sunt, imo commendandæ et fortiter injungendæ. De his enim Christus ait : *videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* [1]. De his sic Philoteam alloquebatur Salesius : *Philotée, faites profession ouverte de vouloir être dévote; et n'ayez point de honte des actions communes et requises qui nous conduisent à l'amour de Dieu. Avouez hardiment que vous essayez de méditer; que vous aimeriez mieux mourir que de pécher mortellement; que vous voulez fréquenter les sacrements et suivre les conseils de votre directeur.*

Si 2, iterum est distinguendum : vel exterioritates particulares et extraordinariæ in publico contingunt, vel in privato. — Si *in publico*, ordinarie prohibeantur; tum quia animam exponunt periculo vanitatis propriæ; tum quia spiritum Domini absque ulla causa subjiciunt profanorum irrisionibus. Hæc sunt opera illa, de quibus dixit Christus : *nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua... intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito* [2]. — Si vero *in privato*, neque noceant corporis sanitati nec officiis propriis, nihil prohibet quominus concedantur ad devotionem fovendam. At si nocent, ut si caput aggravent, prohiberi debent; siquidem anima fieret minus apta ad ordinaria suæ pietatis ac status exercitia [3].

CAPUT SECUNDUM.

De oratione.

Q. 1. *Quid est oratio?*

R. Oratio late sumpta est elevatio mentis ad Deum, seu quivis pius animi affectus in Deum (*B*). In sensu autem stricto est *quoddam veluti mentis nostræ colloquium cum Deo, in quo rei alicujus obtinendæ desiderium eidem patefacimus.* Communiter cum Damasceno solet definiri : *petitio decentium a Deo.*

[1] Matt., 5. — [2] Matt., 6. — [3] *Vid.* Castelvetere, *Dirett.*, p. 3, l. 11, c. 27.

Dicitur 1. *petitio*, nempe manifestatio desiderii nostri facta Deo, ut ab eodem aliquid obtineatur.

2. *Decentium*, id est eorum quæ honesta sunt, quæque non dedecet neque homines a Deo petere, neque Deum hominibus elargiri.

3. *A Deo*, idque duplici de causa, — 1. ut pateat, orationem verum esse Religionis actum, quatenus nempe homo per eam *Deo reverentiam exhibet, in quantum scilicet ei se subjicit, et profitetur orando se eo indigere sicut auctore suorum bonorum*[1]; — 2. ut ostendatur orationem, proprie loquendo soli Deo faciendam esse. Quamvis enim ea dirigatur etiam ad Sanctos; semper tamen directe tendit in Deum, a quo solo quod per Sanctos petimus, consecuturos nos esse speramus.

Q. 1. *An oratio sit necessaria ad salutem*[2]*?*

R. Nullum est dubium, quin oratio adultis sit necessaria de jure divino ad salutem; illud enim de jure divino adultis necessarium est ad salutem, quod frequentissime in Scripturis tum a Christo tum ab Apostolis uti tale præcipitur; atqui ita est de oratione. *Oportet semper orare et nunquam deficere : vigilate et orate, ut non intretis in tentationem*, ait Christus [3]. *Sine intermissione orate : volo viros orare in omni loco... similiter et mulieres*, ait Apostolus [4]. — Adde populorum consensum; vel enim apud idolorum cultores opinio semper fuit, Divinitatem esse invocandam tum ad propulsanda mala, tum ad felicem rerum successum. — Adde naturæ impulsum, qui nos quasi per vim trahit ad efflagitandum auxilium in necessitate [5].

[1] S. Thomas, 2, 2, q. 83, a. 3.

[2] Circa orationem plures errarunt.

Alii voluerunt nihil a Deo determinate petendum esse, sed totum ipsius voluntati relinquendum : ita Quietistæ. — Alii docuerunt nunquam omnino esse ab orationibus desistendum : ita Messaliani, qui habiti sunt ut heretici sub nomine *Euchitarum*. — Alii frustra orari contendunt; vel enim Deus res nostras non curat, ita Epicurei; vel omnia fato reguntur, ita Fatalistæ. — His essent addendi Wiclefitæ, Lutherani, Calvinistæ et Jansenistæ, si suis principiis starent; negant enim homini veram electionis libertatem.

[3] Luc. 18 et 24. — [4] 1. Tess. 5; et 1. Tim. 2. — [5] *Vid.* Tertullianus, *De testim. animæ*.

Hujus autem gravissimi præcepti duplex est ratio : prima ex parte Dei, altera ex parte hominis.

Ex parte quidem *Dei ;* quia ipse gratias suas, si paucas excipias, v. g., initium Fidei, sub ea tantum conditione nobis clargiri ordinarie solet, ut easdem orando expostulemus. Unde Augustinus ait : *constat Deum alia non orantibus, sicut initium fidei ; alia nonnisi orantibus præparasse, sicut usque ad finem perseverantiam.* Hic facit illud : *non habetis propter quod non postulatis* [1].

Ex parte vero hominis ; quia summa ejusdem est indigentia, ita ut quisque jure merito cum Propheta debeat exclamare : *libera me, quia egenus et pauper ego sum... adjuva me, Domine Deus meus* [2]. Ad Christum igitur debet supplex confugere, in quo Deus pro nostra inopia opulentiam offert, et omnibus nobis aperuit cœlestium divitiarum thesauros. Quare sic concludit Angelicus : *Ad orationem quilibet homo tenetur ad bona spiritualia procuranda, quæ nonnisi divinitus dantur : unde alio modo procurari non possunt, nisi ab ipso petantur* [3]. — Hinc probabilius ac communiter docent, adultis orationem necessariam quoque esse necessitate medii ad salutem [4] ; illud enim est de necessitate medii, sine quo, attento divino ordine providentiæ, salus obtineri non potest ; atqui talis est ex dictis oratio [5].

Q. 3. *Quandonam obligat orationis præceptum ?*

Q. Obligat orationis præceptum et per se, et per accidens :

Obligat *per se :* — 1. *initio vitæ moralis*, quando scilicet homo usum rationis adipiscipur ; tunc enim tenetur se ad Deum convertere, eum ut omnium bonorum fontem agnoscere, ac tanquam supremo rerum omnium Domino se eidem subjicere : ad quod mirifice oratio inservit ex S. Thoma [6] ; — 2. *tempore mortis :* tunc enim maxime necessaria est perseverantia finalis, quæ absque oratione obtineri non

[1] Jac. 4. — [2] Ps. 108. — [3] In 4. D. 15, q. 4, a. 1. — [4] S. Thomas, 2, 2, q. 83, a. 1.

[5] *Vid.* Liguori, *Del gran mezzo della preghiera.* — Strenne religiose, ossia piccolo trattato sulla preghiera cattolica. Parigi, 1844.

[6] 1, 2, q. 89, a. 6.

potest; — 3. *sæpe in vita*, ut impleatur illud Christi : *vigilate omni tempore orantes, ut digni habeamini stare ante Filium hominis : oportet semper orare* [1]. Quæ tamen verba non probant singulis physice momentis orandum esse, quod foret impossibile; sed orandum esse omni tempore opportuno, id est *per certa intervalla horarum et temporum*, ut ait Augustinus [2]. Porro alii docent orandum esse sub gravi saltem semel in anno; alii semel in mense; alii semel in hebdomada; alii sæpius [3]. Ceterum, notat Concina, confessarius magis sollicitus esse debet in declaranda frequenter orandi necessitate, quam in determinanda omissæ orationis gravitate.

Obligat *per accidens* : — 1. quoties urget aliquod præceptum, quod impleri non possit absque oratione, v. g., susceptio Eucharistiæ; qui enim tenentur ad finem, tenentur etiam de mediis ad illum; — 2. quando gravis insurgit tentatio, præsertim contra castitatem : *statim ut libido titillaverit sensum*, ait D. Hieronymus, *erumpamus in vocem : Domine auxiliator meus* [4]. Ait enim Sapiens : *scivi, quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det* [5]; — 3. quando imminet gravis calamitas : hæc enim maxime est oratione avertenda [6].

Q. 4. *Quinam invocandi oratione nostra ?*

R. Deus et Sancti : Deus invocandus est uti auctor bonorum omnium et dator; cum ipse solus sit eorum causa et fons [7].

[1] Luc. 21 et 28. — [2] Ep. 130.

[3] Qui tamen suæ salutis sollicitus est, non desinit identidem ad orationem confugere, mane præsertim ac vespere; quod quidem tempus universali piorum consuetudine consecratum est. *Et quaso*, ait Stapf, § 219, *quale judicium de illis ferendum est, qui more pecudum mane de stratu surgunt, illudque repetunt die finita, quin Dei suaque relationis ad illum recordentur? Qui demum bonorum operum fructus ex terra tam inculta, et inaquosa expectare possunt?* — Bouvier ait obligationem orandi mane et vespere esse sub levi; quia sic apprehenditur; et eum absolutione indignum putat quid id non curat omnino, tum quia valde probabiliter magno orandi præcepto non satisfaceret, tum quia talis omissio signum esset magni teporis animi.

[4] Ep. 22 ad Eustac. — [5] Cap. 8. — [6] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, in init.— [7] Hic intelligitur etiam Christus, qui est simul Deus et homo.

Sancti autem invocantur tanquam patroni apud Deum ipsum [1]. Sane vel inter homines non solum rogamus eum qui nos exaudire valet; sed etiam eos, qui apud illum intercedere possunt : quid ergo prohibere potest, ne Deum per Sanctos nobis propitium reddamus? *Ira Dei*, ait D. Hieronynus, *precibus Sanctorum frangitur* [2]. Id commendant Scripturæ exempla, praxis universalis, atque perpetua et constans Ecclesiæ Sanctæ traditio [3]. Hinc merito *affirmantes..... Sanctorum memorias frustra frequentari omnino damnandos esse prout jam quidem eos damnavit* (nempe in Concilio Nicæno secundo), *et nunc etiam damnat Ecclesia* (videlicet in Tridentino) [4].

Præstat autem, ut præ ceteris Sanctis B. Virginem invocemus; nam si unus vel alter Sanctus ad hoc vel illud beneficium obtinendum singularis advocatus habetur (*C*), Maria ad omnia obtinenda est advocata universalis. — Adde excellentissimam Virginis dignitatem [5] : at quo quis dignior est, eo efficacius interpellat. — Quare placet hic concludere verbis Gloriosissimi Pontificis Pii IX, qui Encyclica *Qui pluribus*, postquam commonuit assiduis orationibus esse insistendum, ut Ecclesia sancta Dei, omnibus adversitatibus et erroribus penitus sublatis, optatissima tranquillitate fruatur, et fiat unum ovile et unus pastor, addit : *Ut autem clementissimus Dominus facilius inclinet aurem suam in preces Nos-*

[1] Intellige etiam Angelos, et maxime Angelum nostrum custodem; cum enim ei specialiter commissa sit nostra persona, ei specialiter cordi sumus.

[2] In Ezech., c. 13.

[3] *Vid.* Klee, *Histoire des dogmes*, t. 2.

[4] Tridentinum, sess. 25, *de venerat. SS.*, declaravit, bonum et utile esse Sanctos invocare. Theologi vero docent respectu totius communitatis hanc invocationem esse de præcepto; cùm ad eam teneantur Sacerdotes in Officio et Missa. Sed disputant an etiam singulis fidelibus sit in præcepto : saltem invocationem Virginis esse de præcepto *videtur colligi*, ait Dens, *ex SS. Patribus et communi sensu fidelium* : idque magis, quia Beata Virgo peculiari ac mirabili providentia mediatrix nostra constituta sit. — Volunt etiam ipsos infantes baptizatos ante usum rationis defunctos privatim invocari posse, cum sancti sint, et regnent cum Christo. Diximus *privatim*, cultus quippe publicus nulli potest exhiberi sine Ecclesiæ decreto.

[5] Adeo ut pro ea sit specialis ab Ecclesia cultus determinatus.

tras et Nostris annuat votis, deprecatricem apud Ipsum semper adhibeamus Sanctissimam Dei genitricem Immaculatam Virginem Mariam, quæ nostrum omnium dulcissima mater, mediatrix, advocata, et spes fidissima ac maxima fiducia est, cujus patrocinio nihil apud Deum validius, nihil præstantius [1].

Sed licebitne (inquies) *christiano privatim commendare se precibus animarum in purgatorio degentium?*

R. Sunt qui negant; quia purgatorio detenti non sunt in statu orandi, sed magis, ut oretur pro eis. Communius tamen et probabilius affirmant Bellarminus, Estius, Gotti, Lessius, Sylvius et alii; siquidem omnes qui sunt in purgatorio, amici Dei sunt: hinc legimus, animas Paschasii et S. Severini miracula fecisse adhuc in purgatorio degentes [2]. Non repugnat autem eos, qui nostris precibus indigent, posse pro nobis utiliter orare; sicut viventes pro se invicem utiliter orant, licet etiam indigeant, ut pro ipsis oretur [3].

Sed quanquam hæc vera sint, tamen superfluum videtur ab iis ordinarie petere, ut pro nobis orent; quia non possunt cognoscere quid agamus in particulari, sed solum in genere sciunt nos in multis periculis versari. Nam nec rebus nostris intersunt, ut probat B. Angustinus [4]; nec in Deo orationes nostras vident, cum nondum sint beatæ; nec est verisimile eis ordinarie revelari quid nos agamus [5].

Q. 5. *Quid petere debemus per orationem?*

R. Petere debemus imprimis quæ æternæ saluti expediunt, uti sunt bona spiritualia, sanctificatio, victoria in tentationibus, amor divinus et sempiterna beatitudo: *Quærite... primum Regnum Dei et justitiam ejus*, inquit Christus [6]. Bona autem hæc absolute a Deo petenda sunt; quia certum est non posse nos iisdem abuti: *hæc autem sunt quibus beatificamur*, ait Angelicus, *et quibus beatitudinem meremur, quæ quidem Sancti orando absolute petunt secundum illud*

[1] *V.* Mazzola, *De B. Virgine*, p. 3, disp. 5 et 6.

[2] S. Gregorius, l. 4, *Dial.*, c. 40; et S. Petrus Damiani, *Epist. de miraculis sui temporis.* — [3] Hæc opinio evasit communis Romæ, ut scribit Bouvier. — [4] De cura pro mortuis, c. 13. — [5] Bellarminus, *De Purgatorio*, c. xv, l. 2. — Liguori, *Dissertazioni Teologico-morali appartenenti alla vita eterna*, diss. 2, n. 15. — [6] Mat. 6.

Psalmi 79 : ostende faciem tuam et salvi erimus [1]. — Bona temporalia vero, uti fructus agrorum, sanitas corporis, scientia, nonnisi conditionate petenda sunt; quia sæpe non expedit ut nobis concedantur : *eo tenore*, subdit Angelicus, *a Deo petimus ipsa, ut nobis concedantur secundum quod expediunt ad salutem* [2].

Sed (dices) *numquid etiam mala temporalia peti queunt?* Mala temporalia, quæ scilicet non sint peccata, sed pœnæ, v. g., infirmitas, paupertas, amoris proprii depressio, peti licite possunt ex recto fine, uti ad tentationes superandas, ad merita sibi comparanda. Inquit enim Angelicus : *hoc licet orare, quod licet desiderare;* atqui hæc mala ex recto fine licet desiderare : ergo et orare.

Q. 6. *Pro quibus orare licet?*

R. Neque pro *Sanctis*, neque pro *damnatis* orandum est. Illi enim beatitudine nunquam defutura jam potiuntur in cœlo [3] : hinc Augustinus ait : *injurium facit martyri qui orat pro martyre* [4]. Isti vero suppliciis æternis jam sunt immutabiliter mancipati in inferis.

Est autem bonum orare pro justis, qui in igne Purgatorii detinentur juxta celebre illud Judæ Machabæi : *sancta... et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur* [5]. — Item orare licet (si de oratione privata sit sermo [6]) pro omnibus, qui in terris degunt sive fideles sint sive infideles, sive amici sive inimici, sive peccatores sive justi, sive excommunicati sive non.

Videlicet pro iis omnibus orare licet, quos jubemur diligere juxta illud [7] : *diliges proximum tuum sicut te ipsum* [8].

[1] 2, 2, q. 83, a. 5. — [2] Loc. cit., a. 6.

[3] Suarez, *De oratione*, l. 1, c. 14, cum aliis arbitratur gloriam accidentalem Sanctorum in cœlis augeri posse, ac proinde nobis licitum esse hoc beatitudinis augmentum pro illis orare. — [4] Ser. 17 *de Verb. Dom.* — [5] 2 Macab. 12. — [6] *Vid.* Censuris, de *effectibus excommunicat.* — [7] Matt. 12.

[8] « Imo, ait *Stapf*, § 208, quantus eorum est numerus, quibus alio modo opem ferre haud possumus, nisi per solam orationem? Et profecto quam insigniter relationem nostram tum ad Deum tum ad nos invicem testatam facimus, dum ceu filii ejusdem familiæ ad Deum communem Patrem nostrum pro nobis invicem obsecramus! Talis supplicatio præter alia emolumenta jam ex indole sua charitatem mutuam

Hinc Apostolus : *obsecro... primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus : pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt...; hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri*[1].

Ordo autem ille in oratione nostra servetur oportet, qui in charitate præscribitur ; ita ut nostris in precibus peculiarem locum sibi habeant qui nobis consanguinitate, amicitia, beneficiis, religione et societate magis conjuncti sunt ; ubi enim fortius est vinculum, inde fortior enáscitur obligatio[2]. — Pro iis etiam specialiter orandum est, quibus, scandalum vel ruinam spiritualem attulimus, ut sic quantum ipsis nocuit exemplum nostrum, tantum iisdem nostra prosit oratio.

Q. 7. *Quænam sunt conditiones, ut oratio legitime fiat?*

R. Præcipuæ conditiones ad orationem hæ sunt, nempe ut fiat :

1. *In nomine Christi Jesu ;* ratio est, quia juxta Apostolum : *unus mediator Dei et hominum Christus Jesus, per quem solum accessum habemus ad Deum*[3]. Et Augustinus aiebat : *oratio, quæ non fit per Christum, non solum non potest delere peccatum, sed ipsa etiam fit in peccato*[4]. Ut tamen nostra oratio sit in nomine Christi, necesse non est, ut nomen Christi, ejusve merita semper explicite interponantur ; id satis intelligitur, quando oratio fit a christianis et petuntur ea, quæ ad æternam salutem conferunt, propter quam Christus Jesus factus est mediator Dei et hominum.

2. *Cum attentione,* id est ut orans serio cogitet quis, quid, quem sua oratione alloquatur ; qui enim distrahitur actu quo orat, incurrit in illam Dei reprehensionem : *populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me*[5]. *Quomodo te audiri postulas a Deo,* inquit S. Cyprianus, *cum te ipse non*

et involvit et provehit, estque rori cœlesti non absimilis, quo officia humanitatis, ne flaccescant, irrigari debent. » — [1] 1. Tim. 2.

[2] Talis supplicatio, quæ præter alia emolumenta ex indole sua charitatem mutuam et involvit et provehit, *specialiter* fieri debet, si proximus magna calamitate percussus sit ; *specialius*, si calamitas adeo late pateat, ut non unum hominem, sed universam regionem premat ; *specialissime*, si gens illa sit virtutibus ornata ac meritis clara.

[3] 1. Tim. 21. — [4] In Ps. 108. — [5] Matth. 15.

audias? [1] Hoc tamen intellige de mentis distractione voluntaria [2].

3. *Cum humilitate;* etenim scriptum est : *respexit* (Deus) *in orationem humilium, et non sprevit precem eorum. Oratio humiliantis se nubes penetrabit* [3].

4. *Cum fiducia,* seu firma fide, qua orans credat se assecuturum quod saluti expediat juxta divinas promissiones : *omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis,* inquit Christus [4]. Quare procul esse debet omnis animi hæsitatio : *qui enim hæsitat,* inquit S. Jacobus, *similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circumfertur* [5].

5. *Cum desiderio,* scilicet obtinendi quod petitur; irrisorie enim petitur quod non desideratur. Unde Augustinus aiebat : *Deus dare vult, sed nonnisi petenti, ne det non cupienti* [6].

6. *Cum perseverantia : oportet semper orare et nunquam deficere,* ait Christus [7]. Etsi enim Deus interdum statim exaudiat preces nostras; sæpius tamen orationis effectum protrahit volens illum perseverantibus concedere, et negare non perseverantibus. Idque sane congruenter; ut enim habet Augustinus, *cum aliquando tardius dat Deus, commendat sua dona, non negat; diu desiderata dulcius obtinentur, cito autem data vilescunt* [8].

[1] In orat. Dom.

[2] « Ne dum oramus mens nostra tam facile dilabatur, illam tum ad » orandum prævie disponere, tum forte evagantem iterato et tranquille » recolligere oportet.

» Pari modo, quantum fieri potest tempus et locus atque totius cor- » poris compositio ita instituenda sunt, ut devotio nostra exinde non » turbetur, sed foveatur potius.... Præsertim homines minus culti per » libros formulasque vere pias et captui suo convenientes multum ju- » vantur; quid enim tales, præsertim juniores, sub divino officio me- » ditari solent, nisi liber aliquis illorum tum oculos tum cogitationes » religiose occupatas teneat, atque animum sursum evehat? Unde Pas- » tor suis insigniter plane consulit, dum in communitate libros divul- » gat religioso spiritu repletos, et solidam pietatem stillantes » Stapf, § 201.

[3] Ps. 101; et Eccli. 35. — [4] Mar. 11. — [5] Jacob. 1. — [6] In Ps. 102. — [7] Euc. 18.

[8] *Serm.* 61. — Est autem notandum non in multiloquio orationis perseverantiam collocandam esse; si enim nostra oratio ab affectu disjuncta est, illam meretur Christi reprehensionem : *orantes nolite mul-*

Sed nonne (dices) *ad orationem requiritur etiam status gratiæ?* Hæc utique fuit Quesnelli sententia : *oratio impiorum verum est peccatum, et quod Deus illis concedit, est novum in eos judicium.* Sed merito fuit a Clemente XI damnata : sane præceptum orationis generale est ; ergo ad illud tenentur etiam peccatores. Audiatur Augustinus : *qui dixit propitius esto mihi peccatori, verum dixit an falsum? si verum dixit, peccator erat et tamen exauditus est... lava interiorem faciem tuam, et videbis, quia peccatores Deus exaudiet* [1]. Si quando autem peccatores non exaudiuntur, tota causa in ipsis est, quia nempe precantur *secundum peccati desiderium*, ut Cain et Antiochus, id est sine debitis conditionibus : sub quo respectu eorum oratio fit exsecrabilis coram Deo [2]. Est commune cum S. Thoma [3].

Saltem (dices) si oratio peccatoris, facta nempe extra statum gratiæ, non est peccaminosa, erit profecto frustranea. R. Hæc doctrina tamquam Fidei Catholicæ contraria ab eodem Clemente XI damnata fuit contra Jansenianos per Bullam *Unigenitus*, qua diris devotæ fuerunt perfidiosæ illæ

tum loqui, sicut ethnici ; putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Matth. 6.

[1] Tract. 44 in Joan. — *V.* Benedictus XIV, *Notificatione* LXII.

[2] Quadruplex esse potest, ait Luraschi, orantis animus seu status. Primus est ejus, qui est in statu gratiæ. Secundus est ejus, qui est in statu peccati, dolet tamen, et serio suspirat ad meliorem frugem reverti ; aut est in infidelitate, vel heresi, sed sincere desiderat veritatem. Tertius est illius peccatoris, qui malis habitibus pressus infirma voluntate desiderat surgere e peccatorum suorum cœno, ideoque orat. Quartus est illius peccatoris, qui peccato sic delectatur, ut velit omnino in eo perseverare, veteribus semper superaddens nova peccata.

Hoc præmisso, dico, utilem esse orationem, si alioquin recte fiat in iis, qui affecti sunt *primo*, vel *secundo*, vel *tertio modo*. Quin imo peccator, cujus tertio loco meminimus, caveat, ne contemnat illud remotum conversionis initium, quod aspirante gratia accepit, nec timeat, Deum per suam orationem fore irritandum ; hæc est enim tenuis aspirantis gratiæ scintilla, cui si adhæreat, poterit peccator ad pœnitentiæ et justificationis portum pervenire. — Qui vero *quarto loco* positus est, non modo sine fructu orat, sed ipsa ejus oratio est Deo ingrata, et peccatum, utpote quæ mendax est, et Deum non laudat, sed irridet. Unde Proverb. 28 : *Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio ejus exsecrabilis est.*

[3] 2, 2, q. 83, a. 7.

theses : *frustra clamamus ad Deum : Pater mi, si spiritus charitatis non est ille, qui clamat ; — quid aliud remanet animæ quæ Deum atque ipsius gratiam amisit, nisi peccatum et peccati consecutiones, superba paupertas et segnis indigentia, hoc est generalis impotentia ad laborem, ad orationem, et ad omne opus bonum? — Jesu Christi gratia, principium efficax boni cujuscumque generis necessaria est ad omne opus bonum : absque illa non solum nihil fit, sed nec fieri potest.*

Sed si (addes) oratio peccatoris non est revera frustranea, ad quid valebit? Docet Angelicus bona omnia (et idcirco etiam ipsam orationem) peracta a fidelibus in statu peccati ad triplex bonum valere : nempe 1. *ad assuefactionem bonorum operum ;* 2. *ad temporalium consecutionem ;* 3. *ad dispositionem ad gratiam* [1].

Q. 8. *Quot sunt orationis effectus?*

R. Oratio tres habet effectus ; est enim *meritoria*, cum sit opus bonum ; est *satisfactoria*, cum omne opus bonum vel religiosum in præsenti naturæ lapsæ statu pœnam ac laborem importet ; est *impetratoria* juxta illud : *petite et dabitur vobis* [2].

Sed (quæres) *an oratio infallibiliter effectum sortiatur?* Si sermo est de oratione non rite peracta, certum est hanc effectum suum non sortiri, dicente Jacobo : *petitis et non accipitis, eo quod male petatis.* — Si autem oratio rite sit peracta, tunc distinguendum : vel oratio ista ab orante funditur pro se, vel pro aliis.

Si pro aliis, effectus non semper certus est et infallibilis, ut docet Angelicus [3] ; Christus enim non dixit absolute : *petite et dabitur, sed petite et dabitur vobis.* Ideo autem oratio pro aliis facta non est infallibiliter impetratoria ; quia fieri potest, ut illi pro quibus ipsa effunditur, obicem ponant ejusdem effectui, quin pendeat a nobis meliores in ipsis dispositiones animi procreare [4].

[1] Supplem., q. 14, a. 4. *Vid.* etiam Liguori, *Glorie di Maria*, p. 3; *Breve risposta all' Ab. Rolli.* — [2] Luc. 11. — [3] 2, 2, q. 83, a. 7.

[4] His tamen non obstantibus, multi cum S. Basilio censent orationem valere etiam pro aliis, licet sint peccatores, modo obstinati non sint : quod probant ex illo Joannis : *qui scit fratem suum peccare peccatum*

Si vero talis oratio sit pro nobis ipsis, *et petantur quæ ad salutem æternam conducentia sunt*, certum est orationem nostram effectum suum infallibiliter sortiri. Nimis enim clara sunt hæc Scripturæ verba : *petite et dabitur vobis : quærite et invenietis : pulsate et aperietur : omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis*, et alia hujusmodi (*D*). — Diximus : *et petantur quæ ad salutem æternam conducentia sunt;* nam aliter esset, si peteremus quæ nobis dari non expediat : tunc gratia est, si non exaudiamur.

Q. 9. *Quomodo dividitur oratio?*

R. Oratio dividitur in mentalem, et vocalem.

Mentalis fit sola mente, et pertinent ad eam illa verba Davidica : *meditatio cordis mei in conspectu tuo semper* [1]. Vocalis autem mente simul et linguæ ministerio peragitur.

Articulus 1. — De oratione mentali.

Q. *Quotuplex est oratio mentalis?*

R. Oratio mentalis dividitur in meditationem et contemplationem.

Meditatio est *pia consideratio rerum divinarum ad concipiendam animi compunctionem, devotionem, fervorem, et ad mores nostros ad virtutem informandos.* — Contemplatio est *elevatio mentis in Deum suspensæ, æternæ dulcedinis gaudia in ipso degustantis.*

Ex hoc porro patet discrimen :

1. In meditatione quæritur Deus labore discursus interioris; in contemplatione sine hoc labore anima Deum contemplatur inventum.

2. In meditatione anima operatur actibus potentiæ suæ multiplicis; in contemplatione operatur ipsemet Deus, anima autem patitur tantum, id est recipit in se quæ sibi a gratia infunduntur [2].

non ad mortem, petat et dabitur ei vita peccantis non ad mortem. — *V.* Liguori, *Gran mezzo della preghiera*, p. 1, c. 3.

[1] Ps. 18.

[2] *V.* Benedictus XIV, *De Canon. SS.*, l. 3, c. 26.

§ 1. — De meditatione.

Q. 1. *An meditatio necessaria sit omnibus fidelibus adultis?*

R. Duplici modo meditatio accipi potest: vel prout est rerum divinarum consideratio peracta cum peculiari quadam forma et propria methodo, uti in claustris et in aliis religiosis communitatibus fieri solet. Vel prout est pura et simplex rerum divinarum consideratio abstrahendo a quacumque peculiari forma ac methodo.

Si primo modo accipiatur meditatio, dici nequit omnibus fidelibus adultis necessaria; cum ad hunc terminum multiplex sit via. Quanquam melius sit hanc viam aggredi, quam alii commodiorem experti sunt.

Si vero accipiatur meditatio alio modo, omnibus adultis prorsus necessaria est ad salutem. Sane hoc est medium ad peccata vitanda, ad flammam divini amoris accendendam, et sine quo prono veluti alveo anima nostra in omne vitiorum genus prolaberetur; atqui talis est meditatio pure et simpliciter sumpta juxta Scripturas: *memorare novissima tua, et in æternum non peccabis: in meditatione mea exardescet ignis: desolatione desolata est omnis terra, quia nullus est qui recogitet corde* [1].

Quid terribilius inferno, ad rem Stapf, *de cujus existentia nulli catholicorum dubitare licet? et nihilominus qui hanc veritatem nunquam considerant, ita plerumque vivunt ac sibi nihil timendum esset. Fides illorum igni non absimilis est, qui in silice latet quidem, attamen tandiu inefficax manet, donec repetitis ictibus eliciatur* [2]. — Hinc doctissimus et piissimus Gerson: *absque meditationis exercitio nullus, secluso miraculo Dei speciali, ad rectissimam Christianæ Religionis normam attingit* [3]. — Et S. Alphonsus hoc habet nunquam animo delendum effatum: *on doit regarder comme perdu le jour où l'on omet l'oraison mentale* [4]. — Et Benedictus XIV Bulla *Quemadmodum* ad alliciendos fideles ad meditationis

[1] Eccli., 7, Ps. 38; et Jer. 12. — [2] Theol. Mor., § 562. — [3] Tract. *De meditatione.* — [4] *Opere Spirituali.*

exercitium et illud docentibus et eo utentibus uberrimas indulgentias concessit [1].

Q. 2. *Quid agere debet Confessarius hac de re cum pœnitente?* [2]

R. Confessarius, si velit suum pœnitentem progredi in amore Dei, curet illum disponere ad bene peragendam orationem mentalem. Quod ut obtineat, videat an pœnitens sit rudis, necne:

Si literarum rudis sit, ei imponat, ut saltem mane vel vespere, quando domi major est quies, vel (si tempus aliud haberi nequeat) in ipsis etiam manualibus occupationibus mentem identidem elevet ad Deum et meditetur Fidei veritates, uti sunt novissima et Christi Domini passio. Neque eorum excusationibus facile acquiescat; quilibet enim fidelis potest exercitium istud peragere a semetipso et quovis loco et quovis tempore [3].

Si vero pœnitens non sit litterarum prorsus ignarus, eum doceat ut aliquo libro ad rem idoneo utatur, quo facilius orationem hanc persolvat: *S. Theresia*, ait Salesius, *ab initio ita processit, et prospero quidem cum successu*. Moneat ut

[1] Quæ omnes rationes maxime nos Ecclesiasticos urgent, ut gratiam Dei, quæ est in nobis per impositionem manuum, ope meditationis quotidie resuscitare satagamus.

[2] Audiamus omnes hæc S. Alphonsi verba gravissima: « Mihi concedatur conceptum animi dolorem foras aperire. Proh magnam infelicitatem! Quam pauci sunt illi parochi et confessarii, qui curam hanc sibi suscipiunt insinuandi suis pœnitentibus hoc tam magni momenti exercitium orationis mentalis, sine quo valde difficile est animam posse perseverare in Dei amicitia, et impossibile est in viam perfectionis se immittere! Si aliqua attentio in hac re adhiberetur, quot animæ viderentur in Dei amorem accendi! Sed hoc quis non operatur, ne sibi aliquid incommodi suscipiat: alius ne stimulos suæ exprobrantis conscientiæ sentiat in suadendo aliis bonum, quod ipse negligit. Summa hæc est, quod curæ hoc non est, quia parum diligitur Jesus Christus. — Oh si parochi et confessarii multum diligerent Jesum Christum, a quot efficerent ut amaretur, et eos ab inferno liberarent! Igitur exorandus Dominus est ut, si velit amari ab animabus, faciat se amari a sacerdotibus. » *Homo Apost.*, Tract. VII, n. 44.

[3] *V.* Castelvetere, *Direttorio, ecc.*, p. 1, ubi hunc modum mire insinuat.

materia illa seligatur, in qua anima majorem experitur devotionem, atque ut ubi se vehementius affici sentit et commoveri, ibi diutius immoretur.

Hoc modo mentalis oratio a Confessario insinuanda est non solum timoratis; sed etiam peccatoribus, cum sæpe ob ipsum meditationis defectum ad vomitum redeant [1]. Exigat autem rationem meditationis peractæ de vice in vicem, inquirendo videlicet, an illam fecerint et qua ratione se gesserint, imponens insuper eis, ut ante omnia sese accusent de meditatione omissa, si omitti contingat (*E*). Ubi etiam notamus valde opportunum esse fidelibus hoc salutare exercitium insinuare post habitas Missiones, quia tunc magis sunt dispositi (*F*).

Q. 3. *Quid circa tentationes in meditatione?*

R. Tres præcipuæ sunt tentationes, quibus dæmon solet meditationis bonum perturbare, *ariditates*, *distractiones*, *et somnus*.

1. *Ariditates:* ubi desunt in meditatione consolationes sensibiles, anima dicitur in ariditate constitui. Hic præsto sit Confessarius animam confortando : — 1. ei suadeat aridítatem facilius nos perducere ad virtutem solidam; nam, ait S. Ignatius, *nihil aptius est ad excitandum ignem amoris divini, quam lignum Crucis;* — 2. ipsam hortetur, ut se examinet sine anxietate, utrum culpa sua ariditates exoriantur. Si quid culpæ inveniat, sincere doleat et emendationem promittat : secus, gratias Deo peragat et se illi humillime subjiciat; — 3. eidem expresse jubeat, ne ideo ullum devotionis exercitium omittat : imo si commode potest, aliquod superaddat, sciens opera in tali tædio Deo esse gratiora et magis meritoria. Quot ariditates passi sunt SS. Franciscus, Antonius, Bernardus! qui eas tolerando Crucifixi imaginem in se expresserunt, et magnifici in sanctitate facti sunt [2].

2. *Distractiones:* quæ ab ariditate differunt in hoc, quod

[1] *Vid.* Liguori, *Pratica del Confessore*, c. 9. — L' uomo d' affari occupato nelle massime degli Esercizii. *Torino*, 1844. — Spinola, *Meditazioni sopra la vita di G. C. per ciascun giorno, ecc.*, vol. 3, Novara, 1847. *Crotti.*.

[2] Melius est ut pœnitentes, maxime mulieres, assuefiant ea meditari,

ariditas est defectus suavitatis sensibilis; *distractio* autem est varietas quædam cogitationum, quæ animam in meditatione perturbant.—S. Bernardus de se ipso testatur nunquam potuisse potiri illa intellectus quiete, quæ distractionibus omnino careret. Intellectus nempe noster tanta vi et activitate præditus est, ut vix contineri in uno valeat saltem longo temporis spatio, quin ad plura simul quasi evolare videatur. Ne ergo animo concidat qui distractionem patitur; sed quando id agnoscit, absque anxietate ad meditationem redeat, et ita se gerat iterum atque iterum sciens se hoc modo, tot actus meritorios ponere, et bene meditationem suam peragere. —Ceterum ante omnia curandum est, ut distractionum causæ repellantur: et sunt passiones, quæ animam occupant; loquacitas, quæ spiritum distrahit; solitudinis defectus, nam nonnisi in quiete Dominus.

3. *Somnus:* hæc est tentatio periculi plena præsertim in adolescentibus, tum quia tempus teritur, tum quia res divinæ negligenter aguntur. Ea autem quandoque oritur ex naturali corporis indispositione, quandoque a dæmonis fraude. Huic malo occurri facile potest: —1. si tempus meditationi determinetur postquam conveniens requies corpori data fuerit[1]; —2. si situs meditandi sit devotus et absque fulcris, quibus meditans innitatur; —3. si meditans erigat se, pedes moveat, manus ad cœlum attollat, in crucem conformet, si solus sit. Quod si locus sit publicus, genuflectat, jungat manus, oculos elevet et similia faciat, quibus corpus excitetur, quin tamen singularis appareat. Licet autem totum tempus consumere debeat in sonno excutiendo, sciat se officio suo satisfecisse.

quæ Christus pro nobis passus est et fecit, quam sublimia divinitatis mysteria, ut facilius, *dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilium amorem rapiamur.*

Vid. S. Thomas, 2, 2, q. 82, a. 3.

[1] « Unde, ait *Stapf*, § 549, cum S. Carolus Borromæus adverteret, se publicis functionibus assistentem subinde vehementi somno incommodari, imo et obdormire, nocturnam quietem paulisper producendam duxit. Quia porro pro diversa corporis complexione, nec non pro diversitate laboris, diversa quoque somni necessitas datur, absonum foret pro omnibus eamdem prorsus regulam scribere. »

§ 2. — De contemplatione.

Quando Deus vult *quibusdam* concedere donum contemplationis, solet, ut plurimum, hæc uti vexilla præmittere : — 1. orationem recollectionis naturalis (vulgo *recueillement*) ; — 2. orationem otii contemplavi, ut vocant Mystici ; — 3. purgationem spiritualem.

Diximus *quibusdam* ; non enim existimare quis debet hæc dona esse omnibus necessaria ad salutem. Imo *paucissimæ sunt* (ait S. Theresia) *animæ illæ, quæ dirigantur a Deo per vias supernaturales : et nos in cœlo permultas aspicienus, quæ sine hujusmodi gratiis supernaturalibus erunt gloriosiores illis quæ gratias ipsas acceperunt* [1].

Q. 1. *Quid de oratione recollectionis naturalis ?*

R. Oratio recollectionis naturalis tunc dicitur animæ concedi, quando intellectui meditationem peragenti opus amplius non est quasi extra se ipsum exire cum discursu, studio ac labore ad considerandum aliquod particulare mysterium, v. g., Incarnationis ; vel aliquam particularem veritatem, v. g., Paradisi felicitatem. Sed vix a rebus externis in se ipso collectus, statim cum facilitate et quiete, imo et magna cum suavitate attendit illi mysterio, aut veritati [2].

Q. 2. *Quid de oratione otii contemplativi ?* [3]

R. Otium contemplativum est fere idem ac recollectio, cum hoc discrimine, quod anima in *hac* attendit alicui mysterio vel veritati particulari ; in *illo* autem anima innititur generali quadam notitia et cogitatione Dei, in quem sese quasi vi pertrahi, totamque sese colligi sentit [4].

[1] Item notamus : Deus in suis donis elargiendis omnino liber est et quoad rem et quoad modum et quoad ordinem : ex quo fit, ut non desint exempla animarum, quæ ad ultimum contemplationis gradum immediate evectæ sunt, quin per gradus anteriores pertransirent. Hæc igitur bene cognoscat Confessarius, ne animabus damnum sit allaturus, ut ait S. Joannes a Cruce.

[2] Hæc dicitur *naturalis*, non quia anima illam consequi valeat ex se et naturaliter (cum hæc sit gratuitum Dei donum) ; sed quia anima tunc adhuc est in statu activo et operatur beneficio gratiæ ordinariæ.

[3] *Vid.* Segneri : *De concordia inter laborem et quietem.*

[4] In oratione recollectionis et otii contemplativi contendunt non-

Q. 3. *Quid de purgatione spirituali?*

R. Antequam Deus animan introducat in orationem contemplationis, solet eam purgare ab imperfectionibus quæ possunt contemplationem impedire. Quod consistit in duplici ariditate: una dicitur ariditas sensus, vel sensibilis; altera spiritus, vel substantialis.

1. *Ariditas sensus*, vel substractio devotionis sensibilis: cum ea cunjungitur tædium quoddam rerum spiritualium atque obscuritas quædam profunda, quæ de die in diem incrementum sumit [1]. Hanc animan Confessarius confortet ad magna a Deo speranda, eique suadeat, ut minime conetur se exercere in meditatione; sed ut se humiliet, et emittat actus oblationis Deo suo.

2. *Ariditas spiritus* consistit in quadam divina luce, qua Deus efficit, ut anima proprium nihil clare cognoscat. Hic autem est ubi ipsa se cernit in quadam quasi agonia terribilissima, et licet libentius sit determinata ad singulas difficultates superandas, ut Deo magis placere valeat; attamen quo magis videt proprias in se imperfectiones, eo magis sibi videtur a Deo quasi repulsa et derelicta tanquam ingrata tot suis beneficiis sibi collatis. Tunc vel ipsa pietatis exercitia eam contristant; quia credit omnia esse male peracta et æternis suppliciis digna. Imo multoties sibi videtur Deum ipsum odisse [2].

Confessarius ne terreatur tot audiendo expressiones timoris

nulli animam cessare debere non solum a meditatione, sed etiam a quocumque alio actu voluntatis, v. g., amoris, humilitatis, etc., et sic totam remanere in pura ac mera attentione et vigilantia ad Deum ipsum. Verum spirituales hujusmodi quasi incantationum species haud placent; cum enim anima sit adhuc in statu activo, non videmus cur cessare debeat a meritoriis voluntatis suæ actibus, maxime si sponte eliciantur : imo quod tempus magis opportunum ad eos eliciendos poterit adsignari?

[1] Eo in statu anima, licet cogitationem teneat defixam in Deum cum ingenti desiderio et firma determinatione eum perfecte amandi, sentit tamen se quasi impotentem ob suas imperfectiones; hoc non obstante, non cessat vel uno temporis puncto recte se gerere in exercitio virtutum. Id durat quousque sensus purificati sint.

[2] Has tam funestas desolationes comitantur aliquando etiam molestissimæ tentationes sine fine et motus iracundiæ, blasphemiæ, impu-

ac desperationis; sed viriliter agat, et animam illiam confortet suadendo tentationes illas non esse consensum, sed pœnas, quæ (si bene tolerentur) fortius Deo conjungunt; proindeque sufficere si se totam projiciat in brachia misericordiæ divinæ, atque se committat protectioni B. M. V. quæ est *consolatrix afflictorum*.

Q. 4. *Quotuplex est contemplatio?*

R. Ubi completa sit purgatio spiritualis, Deus animam ponit in statu contemplationis, quæ duplex est, affirmativa et negativa :

1ª Est quando anima beneficio lucis divinæ et sine ulla opera propria, cernit aliquam veritatem *vel* creatam, uti est, v. g., felicitas Paradisi : *vel* increatam, uti est, v. g., omnipotentia divina.

2ª Est quando anima dignoscit perfectiones divinas non in particulari, sed in genere : et cum quadam notitia, in se quidem confusa, sed quæ ingerit conceptum magnitudinis divinæ longe majorem [1].

Q. 5. *Quot sunt gradus contemplationis?*

R. Gradus contemplationis sunt recollectio supernaturalis, quies, unio :

1. *Recollectio supernaturalis :* dicitur *supernaturalis*, quia Deus eam operatur in anima ministerio gratiæ extraordinariæ, per quam anima e statu activo ad passivum transfertur, et in eo sistit [2]. — In tam felici statu debet anima sinere se

ritatis, incredulitatis. Qui status durat quoad anima capax evadat divinæ unionis; quamvis aliquando Deus eumdem permittat post ipsam unionem, ne anima seipsam negligat et sui nihili obliviscatur.

[1] Hæc est sane longe perfectior, et dicitur etiam *clara caligo;* quia in ipsa obscuratur anima ob nimiam lucis abundantiam; uti contingit illi, qui cum velit solem directe intueri, nimio radiorum fulgore quasi obcæcatur, et de ipso non aliud percipit, quam magnum quoddam et immensum lumen.

In tali caligine suspenduntur, ut plurimum, potentiæ animæ, et aliquando etiam sensus exteriores, ita ut anima ingrediatur in quamdam, ut vocant, *ebrietatem spiritualem*, et prorumpat in quædam amoris deliria; v. g., in cantus, in clamores, in fletus insolitos, in saltus, etc., uti de pluribus Sanctis narrat historia.

[2] Dicitur etiam *infusa*, quia non evenit opera ipsius animæ, sed beneficio lucis, quam ipse Deus infundit.

dirigi a Deo ad res illas considerandas, et illos actus eliciendos, ad quos se magis a Deo ferri cognoscit, quin enitatur suspendere tranquillum eum discursum, aut curiosius investigare interiorem illam spiritus sui conditionem.

2. *Quies :* inter quietem et recollectionem supernaturalem hoc est discrimen, quod vis amori divini in recollectione communicatur immediate sensibus externis, quos Deus ipse facit intra animam colligere; in quiete autem amor ipse communicatur immediate spiritui in ipsa anima, et sic evadit ardentior et aliquando diffunditur etiam ad ipsos sensus [1]. — Tunc anima non debet eniti ad colligendas cogitationes suas; sed eos tantummodo actus emittere, ad quos eam Deus impellit, et sic tranquille se habere in omnibus.

3. *Unio :* quæ est ultimus animæ scopus in perfectionis via. Duplex autem est, activa et passiva. — 1. est perfecta uniformitas voluntati divinæ, in qua tota vera consistit perfectio : *perfectio* (ait eximia illa Mysticorum magistra S. Theresia) *non consistit in extasi; sed vera unio animæ cum Deo est unio voluntatis nostræ cum voluntate divina;* — 2. est quando ita suspenditur in Deo per quamdam abundantiam lucis et amoris, ut in ipsa efformetur illa *beata caligo*, in qua dein suspenduntur omnes potentiæ animæ [2]. Confessarius hic attente invigilet, ne anima evanescat, et in superbiam erigatur [3].

Q. 6. *An unioni activæ, et passivæ addantur aliæ species?*

R. Unioni activæ ac passivæ (utraque dicitur etiam unio

[1] Dein in quiete suspenditur quidem voluntas quæ remanet quasi ligata, cum non aliud tunc valeat objectum diligere præter Deum qui eam ad se trahit; sed non suspenduntur neque intellectus neque memoria neque phantasia.

[2] *Memoria*, quæ non potest aliud amplius sibi recordari præter Deum ; *intellectus*, qui cogitare non potest aliud præter ipsum Deum, imo nec gratiam ipsam quam actu recipit; denique *voluntas*, quæ se sentit ita Deo intime conjungi, ut nullum aliud objectum amare valeat. Hæc unionis species est perfectior, ut patet; sed parum durat, neque excedit dimidiam horæ partem, excepto extraordinario.

[3] Quare eam moneat per illum favorem non fieri inpeccabilem. Imo S. Theresia fatetur se cognovisse animas, quæ postquam ad tam altum perfectionis gradum ascendissent, post superbientes in gravissimas culpas miserrime prolapsæ sunt.

simplex) duæ addi possunt, nempe unio sponsalitia, et unio consummata.

1. *Sponsalitia unio* in hoc differt ab aliis, quod non sit solum quædam communicatio divini amoris; sed valde copiosior supernaturalis infusio quorumdam graduum amoris ejusdem [1].

2. *Unio consummata* est unio omnium perfectissima, quam Deus animæ viatrici concedit : et ideo dicitur *consummata*. In reliquis unionis speciebus potentiæ animæ suspenduntur ad tempus; in hac vero a sua sensibilitate et materialitate purificatæ jam capaces evaserunt unionis divinæ permanentis; ita ut voluntas amet Deum suum placidissime, intellectus recte cognoscat et attendat huic intimæ unioni divinæ, quæ jam facta est in animæ centro. Idque contingit eo ipso modo, quo quis intueretur solis splendorem absque ulla oculorum suorum offensione. — Hic autem solent in anima evenire visiones, locutiones, revelationes et alia dona supernaturalia [2].

Articulus 2. — De oratione vocali.

Q. *Quotuplex distinguitur oratio vocalis?*

R. Oratio vocalis duplex est, privata et publica : *publica*

[1] Anima ubi pervenerit ad tam sublimes amoris gradus, in proximo est, ut Deo suo spiritualiter conjungatur majori modo in hac vita possibili. Ordinarie solet hanc unionem præcedere alia purgatio spiritus etiam magis severa et dura, quam superius descripta, quæ complectitur etiam pœnas exteriores, v. g., calumnias, persecutiones, infirmitates, etc.; cujus quidem unionis gradus tres sunt, extasis, raptus, elevatio spiritus.

Extasis facit, ut amittatur usus sensuum etiam externorum, ita ut persona nec videat nec audiat, imo nec sentiat adustiones aut incisiones, si fierent in ejus corpus. — *Raptus* est quædam divinæ gratiæ impressio tam viva et vehemens, ut anima quasi rapi se sentiat motu quodam subitaneo ac violento, et aliquando ipsum quoque corpus elevetur, et fiat leve ad instar plumæ.—*Elevatio spiritus* est quando anima sentit se extolli supra se ipsam magna quadam vi, cui ab initio experitur conjunctum etiam magnum timorem : unde in hoc gradu continentur duo præcedentes.

[2] *Vid.* Liguori. *Praxis Conf.*, § 2. — Scaramelli, *Direttorio mistico.* — Castelvetere, *Dirett. Ascet. Mist.*, l. 2, p. 3. — Stapf, § 655, et seqq.

est illa, *quæ fit nomine Ecclesiæ ab ejus ministris pro populo; privata vero, propria et particularis, quam quisque nomine proprio aut alieno facit, non tamen sicut Ecclesiæ minister* [1].

Ad privatam revocatur a nobis oratio *Dominica*, quam Christus ipse nos docuit [2] : et oratio, quæ appellatur *Jaculatoria*. Ad publicam pertinent quam maxime *Horæ* sic dictæ *Canonicæ*.

Circa orationes publicas duo generatim habet Benedictus XIV. — 1. quod istæ orationes earumque formulæ non a privatis, sed ab Ecclesiastica auctoritate designandæ sunt : ita Bulla *Quemadmodum;* — 2. quod in sacris ritibus non aliæ sunt adhibendæ, nisi quæ ab Ecclesia sunt receptæ : ita Bulla *Inter Omnigenas*. Quorum quidem præceptorum præstantia patet; sic enim sacra liturgia semper una erit ubique, tuta atque secura.

§ 1. — De oratione dominica.

Q. *Quid de orationis Dominicæ origine et præstantia?*

R. Hanc precandi formulam nobis tradidit ipsemet Christus, atque immensam ejus bonitatem ea in re licet agnoscere. Videlicet non ei satis fuit nos monere et hortari, ut ad ipsum in omni necessitate nostra confugeremus; sed videns nos ne id quidem perspicere, quod debeamus expostulare, occurrit misericors ignorantiæ nostræ, et quod nostro captui deerat, ipse de suo supplevit inquiens [3] : *sic ergo vos orabitis : Pater noster, etc.*

A Tertulliano oratio Dominica vocatur *Breviarium totius Evangelii :* a S. Cypriano *Compendium doctrinæ cœlestis*. Certo nihil melius excogitari potest; nam si *auctorem* quæris, Deus est : si *objectum* inspicis, nihil omnino prætermissum est : si *modum* scrutaris, universa eo quo sunt desideranda ordine, continet : si *facilitatem*, paucis expletur verbis : si *necessitatem*, præceptum habes : si demum *efficaciam*, ideo nos illam docuit Christus [4].

[1] Verba sunt Benedicti XIV, *De SS. Beatificatione*, l. 11, c. 7, n. 5.

[2] Non quasi publice haud fiat, sed quia sola nonnisi a privatis solet usurpari. — [3] Matth., 6.

[4] Catechista videre poterit eximiam explicationem tum in *Cate-*

§ 2. — De oratione jaculatoria.

Q. *Quid dicendum de oratione Jaculatoria?*

R. Oratio jaculatoria est quidam cordis actus *præsertim in Deum*, brevis quidem, sed fervidus et ardens ad instar ignis, quem anima in Deum dirigit tanquam jaculum, et ideo dicitur *jaculatoria*, v. g., *Deus meus, Deus meus!* Actus hujusmodi esse possunt : — vel amoris, v. g., *amo te, dilectissime Jesu mi!* — vel laudis, v. g., *laudetur Jesus Christus!* — vel oblationis, v. g., *offero tibi, Jesu, cor meum!* — vel invocationis, v. g., *Deus in adjutorium meum intende, etc.* (*G*).

Diximus *præsertim in Deum;* quia ferri potest etiam in Angelos, et in Sanctos, ac præsertim in B. Virginem. Imo etiam in creaturas irrationales eas invitando ad Deum laudandum et benedicendum, uti in more habebat S. Franciscus Assisiensis [1].

Confessarius enixe debet ejus usum pœnitentibus suis commendare ostendendo quam utilis sit, quam facilis, imo quam dulcis atque suavis cuicumque personarum generi et conditioni. — *Utilis*, inquam siquidem quilibet virtutis actus suum meretur præmium : *facilis*, nam consummatur unico instanti sine ullo vel minimo labore : *dulcis* atque *suavis*, amor enim amore fovetur, quo quidem nil dulcius [2].

Articulus 3. — De horis canonicis.

§ 1. — De horarum definitione, numero, origine et forma [3].

Q. 1. *Quid sunt Horæ Canonicæ?*

R. Horæ Canonicæ sunt *preces vocales ab Ecclesia institutæ juxta ejus præscriptum recitandæ a personis ad id deputatis.* Ac 1. *preces vocales;* sic enim habentur ab Ecclesia

chismo Romano, tum apud *Turlot, Ferreri, Piano, Bressanvido, Rainerì, Marcantium ;* et *S. Patres.*

[1] *Vid.* Paoli, *Cantici di S. Francesco d' Assisi.* Torino, 1843.

[2] *Vid.* Sales, *Philothée*, p. 2, c. 8. — Bourdaloue, *Pensées diverses*, tit. *Oraison.* — Castelvetere, *Direttorio*, l. 1, part. 3, c. 21 et seqq. — Card. Bona, *Via Compendii ad Deum*, etc. — Stapf, *Th. Mor.*, § 569.

[3] *Vid.* Benedictus XIV, notif. XXIV. Et Suarez, qui fusius ubi *de Religione.*

præscriptæ : unde qui non lingua, sed cordis loquela tantum eas persolvit, suæ obligationi non satisfacit. — 2. *ab Ecclesia institutæ*, tum ut distinguantur a precibus iis, quas quilibet fidelium sibi potest eligere : tum etiam ut innuatur præceptum ecclesiasticum; — 3. *juxta ejus præscriptum recitandæ*, quia preces publicæ tempore, modo et forma ab Ecclesia designatis recitari debent, — 4. *a personis ad id deputatis*, quia totius Ecclesiæ nomine persolvuntur : et ideo *publicæ* appellantur sive in Choro recitentur sive extra.

Dicuntur *Horæ Canonicæ*, quia juxta Ecclesiæ canones certis et definitis horis recitandæ sunt. *Breviarii* etiam vocabulo donantur, quia Scripturarum oracula, SS. Patrum sententias, et Beatorum gesta breviter ac summatim exhibent, et sunt precum longiorum, quæ olim vigebant, quoddam veluti compendium [1]. Nuncupatur etiam *Officium Ecclesiasticum* vel *Divinum* : *Ecclesiasticum*, quia nomine Ecclesiæ persolvuntur; *Divinum*, quia ad cultum Dei sunt institutæ.

Horæ Canonicæ septem enumerantur, nempe *Matutinum* cum *Laudibus*, *Prima*, *Tertia*, *Sexta*, *Nona*, *Vesperæ et Completorium*. *Matutinum* dividitur in tres partes, quæ appelantur *Nocturni* : Nocturnos sequitur pars quarta, quæ venit nomine *Laudum*. Matutinum cum Laudibus et Vesperæ dicuntur *Horæ Majores*, vel *magnæ;* ceteræ vero *minores*, vel *parvæ*. — Horæ canonicæ septenario illo numero videntur distributæ, tum ut septies in die preces publicæ ad Deum effunderentur juxta illud : *septies in die laudem dixi*

[1] Hinc patet quanto obsequio nos debeamus Breviarium venerari; neque tantum quoad cultum Ecclesiasticum, sed etiam quoad ipsa historica facta, cum notum sit, pluries fuisse recognitum et emendatum, habito multorum sapientum consilio : *attamen ita ut vetitum existimari non possit, debita cum modestia et gravi fundamento quæ occurrunt in factis historicis, difficultates exponere, easque judicio Sedis Apostolicæ supponere, ut earum veritatem et robur perpendat, si quando manus iterum admoveatur ad Breviarii Romani correctionem* (Ita Benedictus XIV, *De SS. Beatificat.*, l. 4, part. 2, c. 13). Sic ut commentitius habetur lapsus S. Marcellini, qui commemoratur in R. Breviario die 26 aprilis. — *Vid.* Tillemont, Natalis Alexander, Sangallo, Noris, Pagi, Aguirre, Salzano, Papebrochio, De Marca, aliique plures.

tibi [1]; tum ut distinctis illis septem diei horis septem exhiberentur passionis Christi mysteria, ut hisce versiculis exprimitur :

Hæc sunt septenis, propter quæ psallimus, Horis :
Matutina ligat Christum, qui crimina purgat :
Prima replet sputis ; causam dat Tertia mortis :
Sexta Cruci nectit ; latus ejus Nona bipartit :
Vespera deponit ; tumulo Completa reponit.

Q. 2. *Quænam Horarum Canonicarum origo?*

R. Vel Horæ Canonicæ accipiuntur quoad substantiam, ut sunt preces quædam diversis diei horis nomine Ecclesiæ recitandæ. Vel quoad propriam peculiarem formam, qua hodie solent recitari.

Si 1, plures sentiunt earum originem esse Apostolicam; sæpe enim in novo Testamento fit mentio horarum quarumdam, quibus Apostoli orationi vacabant. Sic in actis Apostolorum legitur : *Petrus autem et Joannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam.* Et Spiritus Sanctus dicitur super Apostolos descendisse *hora tertia* [2].

Si 2, dicimus in iis conficiendis manum primo habuisse RR. Pontifices : S. Damasum sæculo IV opera D. Hieronymi, et sæculo V Gelasium in Concilio Romano. — Dein vero sæculo VI S. Gregorium M. et Gregorium IX sæculo XIII. Postea S. Pium V sæculo XVI, ut patet ex Bulla *Quod a Nobis.* Tandem Clementem et Urbanum VIII sæculo XVII, uti videre est in Bullis, quæ initio Breviarii apponi solent [3].

§ 2. — De obligatione horas recitandi.

Q. 1. *Undenam oritur obligatio recitandi Horas?*

R. Obligatio recitandi Horas non oritur ex jure divino, cum neque ex Scriptura, neque ex Divina traditione, neque ex Patribus colligatur; sed ex immemorabili consuetudine, quæ vim legis obtinuit, prout ait Benedictus XIV [4]. — Hanc vero confirmarunt et studiosissime commendarunt Concilia tum particularia tum generalia. Sic canon Concilii Agathensis in Gallia anno 506 ait : *Presbyter teneatur horis*

[1] Ps. 118. — [2] C. 1 et 2. — [3] *Vid.* Selvagium, *Antiquit. Christ.*, l. 2, c. 9. — [4] In Instruct. Cophtorum.

debitis dicere Horas Canonicas [1]. Et Concilium Generale Romanum anno 1216 celebratum præcipit expresse *Prælatis et Clericis in virtute obedientiæ, ut Nocturnum Officium et Diurnum studiose celebrent et devote* [2].

Ex hoc patet obligationem hanc gravissimam omnino esse, ita ut fateantur omnes, mortaliter eum peccare, qui Horas Canonicas vel notabilem earum partem omittit [3]; quia violat præceptum in re gravissima pertinente ad virtutem Religionis [4].

Q. 2 *Quænam est gravis vel levis omissio in Officio?*

R. Nonnulli cum Azorio et Navarro contendunt esse grave, et ideo mortale omittere dimidiam, vel etiam tertiam

[1] C. 1, t. de cel. Miss., l. 3. Decr. Greg. IX.

[2] C. 9, dolentes referimus, t. cit.

[3] Habet Stapf, § 211 : « Ex numero eorum, qui Breviarum contemnunt, vix unum deteges, qui aliis pietatis exercitiis sedulo incumbat. Plerique jam per exitiale frigus, quo tremendum Sacrificium aliaque religionis mysteria tractant, nimium quantum produnt, quo spiritu imbuti sint! Idem de illis, qui ad recitandas Horas tempus sibi deesse aiunt. Hinc inde quidem fieri potest, ut ob congeminatos labores vix aliquid temporis supersit; ast mentiuntur, qui generatim nullum sibi tempus suppetere prætendunt; qui enim occupationes et res suas apte disponit, atque tempore sibi concesso prudenter utitur, certe etiam ad Breviarium apta spatia habebit : id quod experientia satis confirmat. Viri cordati, etiamsi plurimis negotiis occupentur, rarissime tamen conqueruntur, sese ad dicendas Horas necessario tempore destituti; contra qui hunc temporis defectum obtendunt, plerumque per magnam diei partem vel vanis confabulationibus indulgent, vel in popinis commorantur, vel non solidæ doctrinæ, sed novellis levibusque scriptiunculis vacant, quibus sola fere curiositas nutritur, aut phantasia incalescit. » Veritate plenissima verba!

[4] Sententia verior tradit cum Concina, Lessio, Tournely et Sanchez non multiplicem, sed unam esse obligationem, et *unum* præceptum constans partibus septem. Deducitur ex canone Concilii Romani, ubi Horarum recitatio sub uno præcepto jubetur.

Unde si quis petat quot peccata committat qui totum Officium omiserit, respondebimus cum D. Antonino : « *Qui omittit omnes Horas unius diei, non propterea committit septem peccata mortalia; sed unum, et tanto gravius quanto plus de Officio omittit, quia totum Officium diei cadit sub uno præcepto.* Si vero plures Horæ omitterentur ex intentionibus moraliter interruptis, tunc haberentur peccata plura; cum omnes omissiones ex se graves fiant unæ ab aliis independentes illa intentionum interruptione. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 4, n. 148.

partem alicujus Horæ; quia (inquiunt) hæc pars respectu illius Horæ est sane notabilis.

Sed alii cum Continuatore Tournely, Lessio, Pontas et Vanroy probabilius negant; quia licet pars illa sit notabilis respectu Horæ illius, est tamen levis in se, et respectu totius Officii. Quare in dijudicanda materiæ gravitate respicienda est quantitas totius Officii in se, non autem cujuslibet Horæ disjunctivæ. — Ceterum videtur omnino certum unam Horam brevem, vel Officii partem eidem respondentem, uti unum integrum Nocturnum, sufficere ad gravem materiam constituendam, si excipiantur Vesperæ Sabbati Sancti ob materiæ parvitatem [1].

Quid (dices) *si quis dubitet an Horam integram omiserit, necne?* Si agitur de scrupulosis, generatim non sunt obligandi ad recitandum; cum istorum dubia, ut plurimum (maxime in his rebus) non tam vera dubia sint, quam inanes quædam apprehensiones.

Si de ceteris agitur, videndum an dubium sit mere negativum, si nempe nullum prudens motivum habeas, quod jam dixeris; an vero positivum, si nempe prudenter credas, te Horam illam jam recitasse, v. g., si memineris te incepisse psalmum vel aliam partem, et soleas de more perficere quod semel incepisti.

In primo casu tenet obligatio; quia in dubio possessio stat pro præcepto. — In secundo non tenet : et hoc est communissimum cum Lugo, Navarro, Roncaglia, Sanchez, et Tournely; quia præsumptio quod soleas perficere quod incepisti, te facit moraliter certum præcepto satisfecisse. Sane res resolvenda est ex communiter contingentibus. Adde : si secus esset, scrupulis lata via aperiretur [2].

§ 3. — De iis qui horas recitare tenentur [3].

Horas recitare tenentur alii vi Ordonis sacri, alii vi Beneficii, alii vi professionis in Religione approbata [4].

[1] *Vid.* Liguori, loc. cit. — [2] *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, App. III, n. 69.
[3] *Vid.* Ferrari, *Bibl. Concionatoria, Canonica*, etc., v° Officium.
[4] Ex præscripto Breviarii, atque consuetudine adest quoque gravis, ut verius et communiter dicunt, obligatio recitandi etiam extra cho-

Q. 1. *Quinam tenentur ad Horas vi Ordinis Sacri?*

R. Tenentur sub mortali Clerici omnes ad Horas, si sint in Sacris constituti : idque ex variis textibus juris, ex Concilio Basileensi, et ex antiquissima Ecclesiæ consuetudine, quæ vim legis habet [1]. Tenentur autem licet sint excommunicati, suspensi, degradati et in carceribus inclusi; nam *nemo debet reportare commodum ex propria iniquitate* [2]. — At non tenentur ordinati in infantili ætate ex Benedicto XIV, vel ante pubertatem, si postea non consenserint; habentur enim uti ordinati per vim. Nec probabilius ordinati per metum gravem; quia licet metus non tollat voluntarium, non tamen censetur Ecclesia velle eos obligare ad tale onus nimis grave, qui sponte Ordinem non susceperunt.

Subdiaconus quo die ordinatur, sine dubio tenetur recitare Horam quæ respondeat tempori, quo Ordinem suscepit. Et si ante recitaverit, probabilius non censetur satisfecisse; quia nemo potest obligationem legitime implere, quæ nondum contracta est [3].

Q. 2. *Quinam tenentur ad Horas vi Beneficii?*

rum Officium Defunctorum die secunda novembris : quod tamen pridie anticipari potest.

Item ex communiori, et ubique recepta sententia eadem gravis obligatio est recitandi Litanias Sanctorum tum die S. Marci, tum tribus Rogationum diebus : quæ tamen non possunt pridie recitari, quia illæ recitantur loco assistentiæ ad processionem : processio autem diebus naturalibus adfixa est, ut declaravit S. C. R. 15 junii 1776. *Litania* porro est a græca voce *Litaneon*, quæ indicat *orationem ardentem*. — *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* XXVIII. — Liguori, *Opus Mor.*, l. 4, n. 161. — P. Vincentius A. Massa, *Institutiones Liturgiæ Sacræ*, etc.

Ad integritatem Officii pertinent *Pater*, *Ave*, *Credo;* non vero, ait Bouvier, *Aperi Domine*, nec *Sacrosanctæ*, nec *Antiphonæ B. Virginis.* Ubi notamus, quod oratio *Sacrosanctæ* ad indulgentiam obtinendam est flexis genibus de præscripto recitanda.

[1] Apud Græcos nulla est lex expressa, sed quoad illos quoque consuetudo laudabilis invaluit Officium recitandi, ut ait Benedictus XIV, Constitutione *Eo quamvis.*

[2] Excipiendi tamen sunt juxta plures damnati ad triremes, quia recitatio hæc fieret in dedecus Ordinis, et esset simul onus nimis grave.

[3] Nocturnum, seu « pœnitentia, ut vulgo dicitur, ab Episcopo in fine » ordinationis imposita, ad divinum Officium non pertinet; nec etiam » obligat sub peccato, ait Collet, *Traité de l'Office.* Attamen qui eam

R. Quilibet Beneficiatus, etsi nondum in Sacris, tenetur sub gravi Horas quotidie recitare, uti constat tum ex Concilio Lateranensi sub Leone X; tum ex Constitutione *Ex proximo* S. Pii V. — Qui vero duo vel plura habet Beneficia, unius tantum Officii obligationem habet: *talis*, ait S. Thomas [1], *quia laudes Deo debet quasi unus homo sufficit quod semel Officium dicat.* Unde omittens recitationem unum peccatum facit, quamvis etiam vi Ordinis teneatur, quia obligatio ex uno oritur Religionis motivo.

Verum necesse est, ut Beneficium sit verum et proprie dictum [2], id est Ecclesiasticum : quod tunc ut tale habebitur, si Episcopi auctoritate sit erectum : item si ad illud adquirendum necessaria sit tonsura : sed maxime si ad illud possessionis actus requiratur; aliquando enim, sic disponente fundatore, etiam Episcopi concursus requiritur in erectione, atque in ipso nominando tonsura, etsi agatur de Beneficio laicali. — Qui vero pensionem obtinet uti Clericus (si nempe ad illam habendam ab Ecclesia requiratur tonsura), ex Pio V tenetur quotidie ad Officium B. M. V. Quod quidem ipsi impositum est sub pœna restitutionis fructuum pensionis ad ratam [3].

Quid (dices) *si Beneficium sit tenue? vigebitne adhuc onus Officium recitandi?* Communiter tenent tanquam probabile existimandum esse tenue illud Beneficium, quod non per-

» voluntarie omitteret, ab aliquo saltem peccato difficile excusaretur. » Ita Bouvier, *De Ordine, ubi de Hor. Can.*

[1] Quodl. 1, a. 13.

[2] Unde nullum erit Officii onus pro Capellania mere laicali, vel mercenaria. — Item neque ad Officium tenentur Coadjutores beneficiatorum, nisi sint in sacris, quia Coadjutoria beneficii, beneficium non est; sed simplex facultas officium proprietarii exercendi, uti pluries declaravit S. C. — Item neque tenentur qui pensionem laicalem obtinent, aut regias Capellanias.

[3] In Choro est obligatio recitandi debitis temporibus *Officium B. V.* ubi consuetudo, quam firmavit Pius V. — Item in Choro voluit, ut recitarentur ex præscripto Breviari *Psalmi Graduales*, pro quibus quinquaginta dies indulgentiæ concessit. Quæ duo si omittantur, peccatum est; sed nulla restitutionis adest obligatio, cum nullibi ea præcepta sit. — Item est obligatio recitandi in Choro *officium defunctorum* certis temporibus.

tingit usque ad tertiam partem sustentationis Beneficiati; quæ sustentatio rationabiliter debet mensurari juxta diversitatem patrimoniorum, quæ in diversis locis solent Clericis adsignari.

Hoc posito dicimus, vigere adhuc onus Officii: — 1. in dubio de tenuitate; quia cum Beneficium sit certum et tenuitas dubia, possessio stat pro Beneficio, et ideo pro onere illius recitationis; 2. — si tenuitas proveniat ex culpa Beneficiati, cum nemo debeat reportare commodum ex propria iniquitate; — 3. si Beneficiatus speret fructus uberiores in posterum, quia tunc unus annus compensatur cum alio; — 4. etsi qui percipiuntur fructus, sint onere Missarum gravati; cum adhuc sint veri fructus ad sustentationem deservientes. Sublatis hisce casibus, non consentiunt auctores.

Alii cum Roncaglia volunt adhuc vigere onus recitationis; quia S. Pius V nullum Beneficiatum excludit: aliunde qui suscipit aliquid, intelligitur illud acceptare cum onere ei adnexo. Et talis revera videtur timoratorum praxis. — Alii cum Sanchez volunt illud amplius non vigere; quia Beneficium, quod non præbet ne tertiam quidem partem sustentationis, in jure canonico [1] non reputatur pro vero Beneficio, et sic Beneficiatus habetur tanquam non beneficiatus; et proinde censetur eximi ab onere Officii. — Alii cum Lessio tandem docent onus istud vigere saltem pro diebus dominicis et festivis.

Nos controversiam melioribus relinquimus [2], illud Tullii usurpantes: *in utramque partem disserimus; de nulla re dijudicamus* [3].

Q. 3. *Quid de eo, qui ad Beneficium electus est, vel in eo etiam canonice institutus; sed realem possessionem nondum sit consecutus?*

R. Si hæc possessionis dilatio ab eo pendet, quatenus malitiose moram trahat aut negligat aut impediat, ab Officii recitatione non liberatur; quia per eum in hoc casu vere stat habere Beneficii possessionem. Neque fraus sua aut ne-

[1] C. *Is cui* 19, de præbend. in 6. — [2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 674. — [3] *Acad. quæst.* IV, 33.

gligentia debet eidem prodesse : neque Ecclesia ob culpam Beneficiati Officio suo privanda est.

Si vero possessionis dilatio sit sine culpa Beneficiati, ad Officium non tenetur; tum quia ante initam possessionem non censetur quis perfecte beneficium consecutus, multaque occurrere possunt impedimenta illud possidendi; tum quia ante possessionem beneficiatus nullum beneficii jus exercere potest : ergo æquum est, ut neque ullum onus subeat; tum denique quia talis se habet hodierna praxis, ut nemo teneatur ad Horas, Beneficii sibi nisi collati inita possessione. Ita communius et verius Habert, Concina, Continuator Tournely, Suarez, etc.

Sed quid (quæres) *si jam quidem sit adepta possessio, sed lis vertatur inter duos, cujusnam sit revera beneficium?* Tunc qui habet spem moraliter certam vincendi litem, tenetur ad Officii recitationem, ut patet. Et idem currit, si per interim uni litigantium adjudicata fuerit beneficii possessio : hic tenetur ad Horas, cum de facto reditus percipiat. Si vero nec firma spes sit litem vincendi, nec alicui possessio sit per interim adjudicata, nulla est Officii obligatio; quia nemo obstringendus est ad onus certum per mercedem incertam [1].

Q. 4. *Quid de Beneficiato qui Officium omittit ?*

R. Certum est Beneficiatum, qui Officium omittit, graviter peccare contra Religionem, licet nondum sit constitutus in Sacris, et intentionem foveat fructus restituendi; quia duplex hic habetur præceptum : unum antiquissimum, quo obligantur Beneficiati ad Officii recitationem : aliud vero recens ex Concilio Lateranensi et ex Bulla S. Pii V, quibus Officium omittentes obligantur ad fructuum restitutionem.—

1 *Sed* (dices) *quid si possessionem quidem sit pacifice consecutus; nullos tamen adhuc percipiat?* — Si habet spem certam fructus exigendi tractu temporis, ad recitationem tenetur; alioquin suo tempore gratis eos fructus reciperet.

Si spem non habeat, iterum tenetur si eam per negligentiam amiserit, ne commodum ex sua iniquitate reportet : idem est si spe illa privetur juste, v. g., in pœnam alicujus criminis. Si secus est, tunc non tenetur, ne dicatur teneri sine mercede laborare. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 664, et l. 4, 144.

Qui vero neque intentionem habet restituendi fructus, peccat etiam contra justitiam; quia Ecclesia pensum Officii Beneficiato imposuit etiam sub conditione, ut fructus Beneficii *non faciat suos*, si illud non recitaverit.

Quare *qui* culpabiliter Officium non recitaverit in materia gravi, elapsis sex mensibus a Beneficii possessione, tenetur pro rata omissionis fructus restituere. *Statuimus*, ait Lateranense Concilium, *ut quilibet habens Beneficium, si post sex menses, obtento Beneficio, Officium Divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus non faciat suos, pro rata omissionis recitationis Officii et temporis.*

Diximus 1. *Qui culpabiliter;* hæc enim restitutio non jure naturæ, sed ab Ecclesia imposita est ad puniendos non recitantes. At pœna culpam supponit, et satis colligitur ex verbis: *qui Officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat.* — Quamvis autem si pœna, restitutio tamen facienda est ante sententiam; nam est pœna conditionalis, quæ quidem statim incurritur, conditione non impleta. Unde Alexander VII propositionem hanc n. 20 damnavit: *restitutio a Pio V imposita Beneficiariis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam judicis.*

2. *Officium non recitaverit in materia gravi;* nam si partes omissæ materiam gravem non constituant, commune est nullam deberi restitutionem ne sub veniali quidem, etiamsi fructus parti illi respondentes ad magnam quantitatem pertingant. Ratio est *tum* quia sic fert usus Chori; *tum* quia fundamentum obligationis leve est, et simpliciter dici non potest transgressio illius præcepti gravis. Quod quidem cum totam vim suam repetat ab Ecclesia, non ultra extendi debet, quam Ecclesia ipsa expresserit. Nempe Pius V restitutionem imposuit omittentibus tantum aliquam Horam, vel quod ei respondet: qui porro partem Horæ levem omittit, Horam omisisse dici non potest: ita Concina, Garcias, Navarrus, Salmanticenses, Suarez, etc.

3. *Elapsis sex mensibus ab adepta Beneficii possessione;* sic statuitur in dicta Bulla et in Concilio Lateranensi. Quare qui primis sex mensibus Officium omittit, peccat graviter

contra Religionem; non tamen contra justitiam, nec tenetur restituere.

4. *Pro rata talis omissionis*, nempe ut explicat in sua Constitutione S. Pius V: *qui Horas omnes Canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit, omnes beneficii fructus* [1], *qui illi vel illis diebus responderent; qui vero Matutinum, tantum dimidium; qui ceteras alias Horas, aliam dimidiam; qui Horum singulam, sextam partem fructuum ejus diei amittant* [2].

Q. 5. *Quibusnam restitutio facienda est ob omissionem Officii?*

R. Quibus sit facienda restitutio ob omissionem Officii, patet ex hisce Lateranensis Concilii verbis: *quicumque Divinum Officium, legitimo cessante impedimento, non dixerit, Beneficiorum suorum fructus pro rata omissionis Officii et temporis suos non faciat; sed eos tanquam injuste perceptos in fabricam ipsorum Beneficiorum, vel pauperum eleemosynas erogare tenetur.* Quare legitime facta censebitur restitutio, etiamsi fructus illi in Beneficii utilitatem impendantur: imo si ipse Beneficiatus sit vere pauper (non tamen inani ac facili judicio), poterit sibi uti tali fructus illos applicare.

Hoc tamen haud *suppleri potest per quascumque eleemosynas, quas antea Beneficiatus de fructibus sui Beneficii fecerit:* quod asserere damnatum est ab Alexandro VII propositione 33.

Q. 6. *Quinam tenentur ad Officium vi professionis religiosæ?*

R. Communis sententia est (adeo ut temerarium sit aliter asserere) omnes religiosos *professos choro addictos*, quamvis nondum in sacris: item moniales professas, teneri quotidie sub gravi ad divinum Officium saltem private recitandum.

[1] Sanchez, Sotus, Salmanticenses, Lessius, Viva, etc., probabiliter dicunt ex benigna interpretatione Beneficiatos non teneri omnes fructus restituere, nisi sint simplices Beneficiati, qui præter onus deferendi habitum alia onera non habent. Docent enim id esse conformius juri naturali, et sic esse receptam Bullam. Unde aiunt Episcopos, Parochos, Canonicos, etc., posse sibi aliquid retinere, si cetera munia impleant. *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 673.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 663.

Talis est consuetudo obligans sub gravi, quam quidem ipse Gregorius IX agnovit præcipiens monachis, ut etiam *itinerantes Horas dicant in via* [1].

Diximus *professos choro addictos;* neque enim tenentur *novitii*, cum nondum regulam sint professi. Neque *conversi* etsi professi, qui ordinati sunt ad corporales labores, non ad Officii recitationem [2].

§ 4. — De tempore et ordine in horarum recitatione.

Q. 1. *Quod tempore Horæ Canonicæ recitandæ sunt?*

R. Ad vitandum peccatum mortale sufficit, si Horæ Canonicæ persolvantur a media nocte usque ad aliam mediam noctem. Ut autem vitetur etiam peccatum veniale, recitatio fieri debet tempore ab Ecclesia adsignato, *nisi obstet rationabilis causa.* — Porro Vesperæ dici debent a meridie ad mediam noctem. Ceteræ Horæ ab aurora ad meridiem; excepto tamen *Matutino*, de quo infra: item *Nona*, et juxta alios etiam *Sexta*, quæ recitari possunt post meridiem.

Diximus *nisi obstet rationabilis causa*, quæ quidem communiter esse potest quælibet utilis et honesta, v. g., concio paranda vel audienda, periculum supervenientis occupationis, major devotio vel tempus aptius ad studendum. Hic attendenda est regula S. Antonini: *quando Officium dici non potest propter occupationes, melius est prævenire, quam tardare; quia prævenire est providentiæ, tardare vero est negligentiæ.*

Ceterum ad Matutinum cum Laudibus quod attinet, etiam sine causa pridie recitari potest, videlicet tempore, quo sol propior est ad occasum, quam ad meridiem [3]. Inquit enim

[1] Tenentur autem religiosi, licet profugi sint; quia statum non amittunt. — Item licet suspensi vel excommunicati; cum sunt in culpa, et adhuc commode possint.

Non tamen probabiliter tenentur qua religiosi, si per sententiam ejecti sint; quia tunc extincta habetur essentia status religiosi.

[2] Regulares tamen plura habent privilegia *tum* quoad qualitatem, *tum* quoad modum recitationis Officii. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 4, n. 141.

[3] Ut notat tabella in Calendario Diœcesis. — *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* XXIV.

Angelicus : *quantum ad ecclesiasticum Officium et Solemnitatem celebrandi incipit dies a Vesperis : unde si aliquis post dictas Vesperas et Completorium dicat Matutinum, jam hoc pertinet ad diem sequentem* [1]. Talis revera est consuetudo hodie ubique locorum recepta.

Q. 2. *Quo ordine Horæ Canonicæ recitandæ sunt ?*

R. Eo ordine Horæ Canonicæ recitandæ sunt, quo exponuntur in Breviario, et qui absque justa causa illum inverterit, peccat; quia præceptum violat. Hæc tamen inversio non invalidat Officium, neque mortalis est; cum adhuc tota illius substantia habeatur.

Justæ autem causæ ordinem invertendi communiter sunt : — 1. Si quis ab amico invitetur ad Matutinum secum una recitandum pro die sequenti, nondum persolutis Vesperis : — 2. Si quis carens Breviario memoriter recitet Horas ante Matutinum, si non potest commode earum recitationem differre; — Si quis Canonicus tarde ad Chorum accedat, Officio jam incepto. Et idem est de alia simili causa rationabili [2].

Ad ordinem in recitatione Horarum pertinet etiam, et maxime : — 1. ut quilibet utatur Breviario Romano jussu Pii V edito, uti ex ejusdem Bulla *Quod a nobis* (nisi aut agatur de Religiosis, aut de iis, qui vel contrarium privilegium sint consecuti, ut Mediolanenses, vel alio usi sint consuetudine 200 annorum) : secus non faceret satis muneri suo : — 2. ut Officium recitetur currentis diei ad præscriptum tum Breviarii prædicti, tum Calendarii propriæ Diœcesis [3].

[1] Quodl. 5, a. 28.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 4, n. 172 et seqq. Videtur autem probabilius, quod hæc inversio non sit mortalis, etiamsi publica sit, ut si fiat in choro; quia non constat quod substantia temporis vel ordinis in hoc puncto pertineat ad grave præceptum.

[3] Die 12 nov. 1831 a S. C. R. *quæsitum fuit* : « quando quis causa itineris vel studii, vel aliis de causis extra patriam vel Diœcesim versetur, debetne recitare officium sui Capituli, Ecclesiæ, vel Beneficii, vel etiam simpliciter Diœcesis; an vero Officium illius loci in quo reperitur? — R. Beneficiarii tenentur semper ad Officium propriæ Ecclesiæ; simplices vero Sacerdotes conformari possunt officio loci, ubi morantur. »

Non pauci affirmant eum qui non in Diœcesi sua utitur Breviario Romano, posse privatim Romano uti (nisi specialiter id prohibitum); quia,

Quid (quæres) *si quis Officium unius diei in aliud mutaverit?*

Si inadvertenter id agit, nullum erit peccatum, neque urgebit obligatio Officium repetendi; quia non præsumitur Ecclesia aliquem velle bis in die ad tale onus obligare : ita communiter cum Croix, Collet, Concina, etc. ; in tali igitur casu pro axiomate habetur vulgare illud : *Officium pro officio.* Quod multo magis currit, si causa adsit mutationis, ut si dicas Lectiones de Feria, quia Lectiones de Sancto non habes. — Erit tamen observandum, quod si Officium persolutum sit notabiliter brevius, v. g., si Officium Sancti pro Officio Dominicæ sit recitatum, fiat aliqua compensatio, recitando, v. g., novem Psalmos ex primo Nocturno; id enim rationi consentaneum est.

Si vero mutatio sit facta advertenter et sine causa, tunc si Officium currentis diei mutatur in aliud notabiliter brevius, erit mortale; quia non impleretur præceptum neque in sua forma neque in æquivalenti. Hinc Alexander VII damnavit hanc n. 34 propositionem : *in die Palmarum recitans Officium Paschale satisfacit præcepto.* — Si autem mutetur advertenter et sine causa in aliud ferme æquale, quale peccatum sit, adest hinc inde duplex plurimorum sententia. Æquius tamen videtur dicendum cum Elbel, Roncaglia, Sporer, Viva aliisque, esse mortale, si mutatio sit frequens; veniale, si mutatio fiat raro, puta si ea contingat ter vel quater in anno. Nam si raro contingit, graviter non perturbatur ordo Breviarii pro Officiis totius anni : et aliunde Ecclesia in adsignanda forma specifica pro Officii recitatione respicit potius ad quantitatem tanquam ad formam substantialem, quam ad qualitatem Officii ejusdem [1].

Q. 3. *An Matutinum possit a Laudibus separari?*

R. Sententia communis affirmat, sive Matutinum et Laudes sint duæ Horæ, sive una tantum; nam etiam antiquitus separabantur, uti fatentur eruditi. Imo Concina dicit melius

inquiunt, Ecclesia Romana est mater et magistra cunctarum Orbis Ecclesiarum : ita Collet, Lessius, Ferraris, etc. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 4, n. 160.

[1] *Vid.* Liguori, *Hom. Apost.*, App. III, n. 70.

esse, si Matutinum recitetur Vespere præcedenti, et Laudes remittantur ad diem sequentem, quia hoc est conformius antiquæ consuetudini. — Cum vero talis fit separatio, adjici debet in fine *Pater noster;* quia Rubrica præcipit, ut post Horam quamcumque recitetur *Pater noster*, si terminatur Officium. Utrum vero sit etiam addenda *Oratio*, alii probabiliter negant : alii item probabiliter affirmant, prout tenent Matutinum et Laudes vel unam esse Horam, vel duas.

Imo non solum Matutinum a Laudibus, sed tres ipsi Nocturni possunt probabiliter licite inter se separari; dummodo tamen ex communi Doctorum non intercedat majus temporis spatium, quam trium horarum juxta ritum antiquum : vel etiam amplus, sed cum causa, ut dicunt. Neque tunc adest obligatio recitandi *Pater noster ;* siquidem nullum hac de re præceptum adest.

Quid vero (quæres) *si una Hora, vel unus Psalmus interrumpatur notabiliter?* Alii aiunt totam esse repetendam Horam vel Psalmum interruptum, quia sublata fuit unitas præscripta. Verum alii communius et probabilius id negant, quia singuli psalmi ac versus completam habent significationem, et satis uniuntur vel per intentionem continuandi vel per ipsam recitationem adjunctam ; licet aliunde peccet venialiter qui nullam habet interrumpendi causam, quia tunc sine ratione præscriptam ab Ecclesia unitatem rumpit. Ita Croix, Layman, Lessius, Sanchez, Sporer, etc. [1].

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 4, n. 168.

Juxtæ autem interrumpendi causæ habentur : — 1° quælibet utilitas propria vel aliena, quæ sine aliquo incommodo differri non posset; — 2° ratio urbanitatis vel charitatis, aut ratio exsequendi mandata superiorum; — 3° si excipienda sit confessio alicujus, qui non libenter expectaret; — 4° si velis aliquid agere aut adnotare, ut tollas distractionem sive sollicitudinem, v. g., ne obliviscaris, etc., modo tamen non frequenter fiat; quia frequens interruptio ob talem causam aliqua irreverentia non caret; — 5° licite etiam potest interjici aliqua brevis oratio inter orandum, vel aliquis interdum pius cordis affectus. Non tamen liceret, meditandi gratia, in istis diutius et frequenter immorari; quia ratio recitationis seu orationis vocalis non satis servaretur : item si vocalis oratio longior et minime pertinens ad officium diceretur; pars enim notabilis adderetur horis, quod esset veniale utpote contra formam præscriptam.

Q. 4. *An Matutinum ante Missam sit persolvendum?*

R. Probabilior et communior sententia cum Anacleto, Bellarmino, Concina, Lessio, Sanchez, Sylvio, aliisque docet non esse mortale illud post Missam persolvere; *tum* quia nulla vera adest connexio inter Officium et Missam; *tum* quia gravis obligatio non clare exprimitur in Rubrica, neque communiter sub gravi recepta est.

Est tamen veniale id agere sine aliqua causa; quia revera a Rubrica id inter defectus habetur [1]. Et sane : si non necessaria, est profecto illa recitatio convenientissima dispositio ad celebrandum. In hanc sententiam consentit Benedictus XIV [2].

Q. 5. *Quid agere debet qui advertit se errasse in Officio?*

R. Error contingere potest : vel circa Officium diei præteritæ; vel circa Officium diei futuræ; vel circa Officium diei currentis.

1. Qui animadvertit, se omisisse Officium diei præteritæ, non potest illud in aliam diem transferre, etiam non impeditam : ita declaravit S. R. C. 17 jun. 1673, referente Bona [3]. Sane obligatio Officii unaquaque determinata die absolvitur. Et Rubrica tunc solum Officii translationem præscribit, cum illud impeditum est vel a Dominica vel ab Officio majori; non vero cum fuit omissum.

2. Qui animadvertit, se hodie recitasse Officium, quod die crastina præscriptum est, tenetur illud crastina die repetere; quia per recitationem anticipatam non potuit satisfacere præcepto nondum vigenti.

3. Tandem qui advertit, se errasse in Officio diei currentis postquam multum processerit, v. g., post recitatum jam

[1] Si Missa sit *de Requiem*, hanc inversionem nullum omnino includere peccatum alii docent; quia tunc nulla omnino vel levis adest connexio inter Missam et Officium.

[2] De Sacr. Missæ, l. 3, c. 13. — Verius tamen est mortale, ut ait idem Benedictus, nisi adsit vera, publica et gravis causa, canere Missam conventualem solemnem antequam Matutinum in Choro dicatur; cum sit contraria consuetudo; et aliter agendo lædatur graviter publicus Dei cultus, et conveniens regimen Ecclesiæ. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 6, n. 348.

[3] *id.* Gardellini, sub n. 2482.

Matutinum, si *id inculpabiliter evenerit*, non tenetur partem recitatam emendare per aliam recitationem; sed sufficit, si recitet quod superest de Officio debito, ne detectum errorem prosequatur. Si vero oblitus sit tantum partem Horæ, sufficit ut illam recitet, quin totum repetat. — Diximus *si id inculpabiliter evenerit;* si enim pars notabilis culpabiliter mutata sit, tota illa Hora probabilius est repetenda saltem sub levi; quia saltem sub levi exstat obligatio orationem continuatam persolvendi secundum ritum præscriptum [1].

§ 5. — De modo recitandi horas canonicas.

Q. 1. *Quomodo Horæ Canonicæ recitandæ sunt?*

R. Illud ipsum Lateranense Concilium sub Innocentio III, a quo antiquissima consuetudo Horas recitandi confirmata est et in legem scriptam deducta, modum etiam indicavit, quo illæ recitandæ sunt, inquiens: *districte præcipientes in virtute obedientiæ, ut Divinum Officium nocturnum pariter et diurnum, quantum eis dederit Deus, studiose celebrent et devote.* — Vocabulum *studiose* pertinet ad munus oris; et postulat, ut Officium persolvatur vocaliter absque syncope, et abscissione verborum. Vocabulum *devote* pertinet ad munus cordis et postulat ut recitatio fiat cum debita intentione et attentione.

Q. 2. *An qui Officium recitat, debeat se ipsum audire?*

R. Alii affirmant cum Suarez; oratio enim, inquiunt, ut sit vocalis, exigere videtur, ut qui orat, audire se ipsum debeat. Sed satis probabiliter negant Azorius, Layman, Salmanticenses, Sporer, Tournely et alii cum doctissimo Sylvio, cujus doctrinam magni æstimat Benedictus XIV in multis locis suarum Bullarum. Et sane ad satisfaciendum huic præcepto non præcipitur auditio, sed tantummodo recitatio, id est vocalis pronuntiatio verborum; atqui hæc haberi potest, licet a recitante verba non audiantur. Ut enim habeatur vera recitatio, seu vera vocalis verborum pronuntiatio, sufficit, ut formetur aliquis verborum ipsorum sonitus, etsi modicus et vix sensibilis. Hic porro sonitus semper fit cum

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 667; et l. 4, n. 160, q. 5.

verba proferuntur; quia proferri nequeunt, quin per linguam et labia fiat aliqua aeris compressio, ex qua necessario aliqualis sonitus enascatur oportet. Est autem per accidens, si sonitus iste audiatur vel non audiatur [1].

Q. 3. *An qui recitat Officium cum sociis teneatur repetere quæ non satis auribus perceperit, si agatur de materia notabili?*

Nota : commune est satisfacere qui audit a socio *Lectiones*, *Responsoria*, *Capitula*, *Orationes* et *Antiphonas*. Item tenent probabiliter et illos satisfacere, qui dicunt soli *Psalmos*, et *Lectiones* audiunt : vel soli partem Psalmorum dicunt, et partem cum socio; quia satis communicant ex recepto usu in eo, quod audiunt. — Hoc posito :

R. Plures non improbabiliter cum Elbel, Roncaglia, Salmanticensibus aliisque excusant a repetendo quod non satis auribus perceptum fuit, si id contingat propter strepitum alienum : imo etiamsi id evenerit propter culpam chori, vel socii. Quæ sententia innititur auctoritate S. Antonini, qui ait : *si quis Lectionem, vel aliud quod in Choro legitur, non intelligat propter legentis ineptitudinem, non peccat, dummodo conetur intelligere saltem verba.* Suffragatur ratio : recitans cum socio per illam ipsam societatem et suam applicationem censetur moraliter communicare cum eo in oratione; cum intendat Deo exhibere omnes laudes et preces, quas socius profert. Accedit : præceptum Officii ex Ecclesiæ benignitate est benigne interpetandum; alioquin innumeris anxietatibus locum faceret [2].

Q. 4. *Quid de eo, qui in recitatione Breviarii syllabas mutilat?*

R. Si ista mutilatio est in tali quantitate, ut sensus verbo-

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 4, n. 162.

[2] « Certum est cum Holzman et Roncaglia, cum Azorio et Reg. quod non oportet in Choro audire omnes; sed sufficit unum audire, et sufficit audire in confuso saltem partem alterius Chori, licet distincte nequeas audire. Ita Salmanticenses, qui testantur hoc docere fere omnes DD. — Sic pariter est certum, ut docet Innocentius IV, c. 9, *de cel. Missæ*, quod *si in Choro omittas aliquod dicere verbum* (intellige non ultro), *non peccas; Chorus enim supplet....* Sed an satisfaciat surdus, qui ex obligatione Choro assistit, et suam tantum recitat partem? Affirmant

rum notabiliter varietur, qui sic recitat, minime poterit excusari a mortali casu, quo quantitas illa sit gravis in ordine ad ipsum Officium; neque ideo ab onere repetendi partem, in qua sensus fuit corruptus. — Si secus, tunc si id agit ob inadvertentiam, vel balbutiem, vel inveteratam consuetudinem, quam tamen studet emendare, nullo modo peccat; quia facit quod in se est. Aliter peccat venialiter [1].

Sed quid (dices) *de eo, qui socium syllabas mutilantem sibi suscipit in Officii recitatione?* Iste non tenetur Officium repetere, nisi certo constet socium ita syllabas mutilasse, ut pro notabili parte sensus notabiliter mutatus sit; præsumptio enim stat pro debita recitatione. Putamus tamen eumdem minime excusari a veniali, si sponte tali socio uniatur. Excipe nisi adsit causa rationabilis ut esset, v. g., si a Superiore, vel a persona gravi ad id invitetur.

Certum est autem eos non satisfacere, qui alternatim recitando non exspectant versus absolvi, si hoc fiat in magna quantitate: quia tunc una pars alteri non succedit. Et hoc caute notandum est: quot enim sunt qui tam insignem orationem præcipitanter agunt, invocantes non Dei benedictionem, sed maledictum!

Q. 5. *An in Officii recitatione requiratur intentio et attentio?*

R. Cum Luraschi affirmative; recitatio enim Horarum est vera oratio, id est elevatio mentis in Deum: sed hæc nequit fieri ut oportet sine convenienti intentione et attentione. Quid est enim intentio? est volitio faciendi aliquid. Quid est attentio? est mentis applicatio ad id quod agitur. — Neces-

Suarez, Escobar, Roncaglia, Sa.... Magis tamen mihi placet sententia opposita cum Palao, Sanchesio, Salmanticensibus, Elbel, qui dicunt surdum lucrari quidem distributiones; sed teneri ad repetendum non audita.... Sed bene tamen potest eodem tempore satisfacere submisse dicendo partem alterius Chori. — Ita Liguori, *Op. Mor.*, l. 4, n. 163.

Sane surdus non potest dici, quod quantum in se est cum aliis communicet; cum imo totum per ipsum sit, quod non possit communicare cum aliis. Unde diversa est ratio illius, qui potens est communicare, et de facto quantum in se est communicat; sed aliquid non percipit ob alterius impedimentum.

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 4, n. 165.

saria est igitur in Horarum recitatione intentio, seu volitio saltem generalis orandi : unde qui Horas puræ eruditionis causa, vel animo sese exercendi in legendo aut psalmos memoriæ mandanti recitat, præcepto non facit satis, et tenetur illas repetere ; cum talis recitatio non sit oratio. Necessaria est insuper attentio, id est animi applicatio ad Officium quod persolvitur ; secus ejus recitatio non fieret humano modo, sed materiali omnino.

At (quæres) *qualisnam intentio et attentio requiritur ?*

R. 1 : Intentio alia est expressa, alia implicita. Illa est qua quis ab initio Breviarium sumens dicit *volo orare ;* ista, qua id non dicit quidem actu, sed virtualiter intendit, dum vult recitare Horas canonicas juxta Ecclesiæ præceptum. Hæc porro sufficit ; nam prima illa non est totaliter posita in nostra potestate.

R. 2. Attentio alia est *externa*, quæ nempe excludit omnem externam actionem physice incompossibilem cum eo quod agitur ; alia *interna*, quæ consistit in interiori mentis advertentia ad id quod agitur. — Certum est ad validitatem Officii attentionem externam requiri ; cum sine ea haberi non possit ipsa recitatio : ut esset, v. g., *fabulari, scribere, os in risum laxare, attentam alienis sermonibus aurem præbere, magna animi applicatione aliquid diversum agere, sibi celeriter vestes accommodare ;* qui enim ita agit, Deum potius irridere, quam eum exorare jure merito dicitur. Aliter esset, si quis dum recitat ambulat, se lavat, flores colligit, ignem fodicat, collem aspicit : vel recitat, ubi alii fabulantur vel canunt, modo his animum non serio applicet ; hæc enim satis compatibilia sunt cum recitatione. Sed in hisce rebus non una regula est ; nam quædam actiones, quæ pro uno sunt distractivæ, tales non sunt pro alio.

Non ita tamen res certa est, si quæratur de attentione interna : communior et probabilior sententia omnino consulenda docet, hanc quoque requiri. Præcipua ratio est : omnes conveniunt ad Officium persolvendum requiri aliquam saltem intentionem colendi Deum vel orandi ; atqui hæc intentio haberi nequit sine aliqua attentione etiam interna, cum oratio sit ex natura sua *elevatio mentis in Deum.*

— Sane si quis Breviarium recitet mente a Deo aliena, jam non est oratio, sed orationis simulatio, seu species hypocrisis, de qua illud : *hypocritæ, bene prophetavit Isaias de vobis dicens : populus hic labiis me honorat ; cor autem eorum longe est a me* [1]. — Adde : Tridentinum vult Officium recitari *reverenter, distincte* ac *devote : reverenter*, en intentio : *distincte*, en attentio externa; *devote*, en attentio interna [2].

Sed (quæres) *quænam interna attentio requiritur?* Præter attentionis divisionem tradi solitam in *actualem*, quæ est; in *virtualem*, quæ fuit et in alio perseverat; in *habitualem*, quæ pariter fuit, sed in nullo effectu permanet; et in *interpretativam*, quæ esset, triplicis adhuc generis hic est distinguenda attentio interna.

Alia *spiritualis* seu mystica, quæ est ad Deum ipsum; cum nempe mens ad eum elevatur meditando, v. g., ejusdem attributa, vel passionis Christi mysteria. — Alia *litteralis*, id est ad sensum; cum nempe attenditur ad percipiendam verborum intelligentiam. — Alia demum *superficialis*, quæ est tantum ad verba, cum nempe attenditur ad recte ea proferenda, ne error fiat ea mutilando vel transferendo.

His positis, dicimus :

1. Attentio *habitualis* non sufficit, quia non est hominis agentis humano modo. — Item neque *interpretativa*, quia hæc nondum existit. — *Actualis* optima quidem est, sed non necessaria, cum ea non sit semper in nostra potestate, et ei opponantur distractiones etiam involuntariæ. — Sufficit ergo et requiritur saltem attentio *virtualis*, cui quidem solum voluntariæ distractiones opponuntur.

2. Attentio *spiritualis*, ut eam nos explicamus, non requiritur : hæc sane licet sit optima et ideo laudanda, non est necessaria ; cum de facili haberi non possit. — Nec requiritur *litteralis;* quia secus non orarent qui latinam linguam ignorant. — Sufficit ergo et requiritur saltem attentio *superficialis :* id est attentio ad verba, non quidem ad singula omnino, sed moralis et generalis conjuncta cum pia inten-

[1] Matth. 15. — [2] *Vid.* Casati, *De Sacram. Pœnit.*, art. *de interrogandis Eccles.*, n. 3. — Liguori, *Homo Apost.*, App. III, n. 75; et fusius in *Op. Mor.*, l. 4, n. 177.

tione orandi et colendi Deum. Hæc, inquam, attentio requiritur, et sufficit : requiritur, quia Breviarium est oratio vocalis et ideo orali vocis sono complenda per distinctam verborum pronuntiationem : sufficit autem; oratio enim sic facta est vera oratio : *primo est attentio ad verba quibus petimus*, inquit Angelicus, *deinde ad petitionem ipsam... et quæcumque earum attentionum adsit, non est reputanda inattenta devotio* [1].

Q. 7. *Quænam sunt remedia contra distractiones in Officio?*

R. Remedia contra distractiones in Officio sunt negativa et positiva.

Negativa sunt subtractio eorum, quæ distractionum sunt causa, v. g., impedire quominus oculi circumvagentur, a graviori hominum strepitu se subducere, ad negotia diversa non properare, etc.

Positiva sunt procuratio eorum, quæ attentionem per se excitant, v. g., elicere sub initio intentionem laudandi Deum, hanc renovare sub fine Psalmorum, meminisse sæpius præsentiæ Dei, mysteria illa sibi exhibere, quæ per septem Horas repræsentantur, etc. [2].

Quid (quæres) *requiritur, ut quis dicatur Officio minime satisfecisse ob habitas distractiones?*

Conveniunt ad hoc non sufficere, ut quis voluntarie distrahatur; sed insuper requiri, ut plene advertat, se distrahi ab Officio, nisi agatur de habituato in hisce admittendis distractionibus, qui scilicet nunquam fecerit quantum in se est ad habitum vincendum. Nam aliter licet ipse voluntarie se distraheret in specie ab ipsa Officii recitatione. Ita Cajetanus, Concina, Croix, Gobatius, Navarrus, Salmanticenses, Sanchez, Sotus, Suarez aliique [3];

[1] In 4, dist. 15, q. 4. — Ex his patet, optimam esse hanc orationem licet eam recitaverit Monialis, quæ sensum verborum non intelligit. *Vid.* De Ponte, *La perfez. cristiana*, t. 3, c. 9, § 1 et 2. — [2] *Vid.* Liguori, *La Messa e l' Officio strapazzati.* — Neumayr, *De Horis Canonicis.*

[3] Imo complures etiam tradunt ne oportere quidem, ut quis tota semper eo tendat animi sollicitudine : cujus quidem doctrinæ fondamentum est, quod impossibile ferme sit omnes omnino distractiones vitare, et præsertim studiosis, quorum exercitia sunt præcipue in intel-

tunc enim attentio virtute perseverat quoad Officium [1].

Q. 8. *An peccet qui recitat Officium vel in mortali, vel in locis immundis, vel non servando Rubricas in stando, genuflectendo, etc.*

R. Ad 1 : Verius et communius, qui Officium recitat in mortali existens, satisfacit et non peccat mortaliter; quia ex una parte non exercet actum Ordinis sacri : ex alia quamvis nihil mereatur de condigno, quia tamen orat nomine Ecclesiæ, bene pro aliis obtinet; cum Ecclesia suppleat. Unde quod oret nomine Ecclesiæ in mortali existens, non videtur irreverentia de mortali damnanda.

R. Ad 2 : Alii dicunt veniale esse recitare Officium in locis immundis, si fiat sine causa; cum non videatur carere irreverentia. — Alii nullam culpam agnoscunt; quia cum Deus sit ubique, ubique laudari potest. Hinc Apostolus : *volo... viros orare in omni loco* [2].

R. Ad 3 : In Choro *recitantes* Officium probabilius peccant, si absque causa situm non servent; quia agerent contra Rubricam : hæc tamen omissio, ut dicunt, non excedit veniale ex materiæ parvitate. Diximus *in Choro recitantes;* nam extra Chorum commune est, non peccare qui situm non servat, quia Rubrica respicit tantum recitantes in Choro [3]. Laudabiliter autem servatur ad fovendam devotionem [4].

Q. 9. *Quomodo dirigendus est scrupulosus circa Officium?*

R. Potest quis esse scrupulosus circa recitationem Horarum:

lectu, qui ex assiduis occupationibus ita sæpe inflectitur, ut veluti calcaribus adjectis in suas controversias prolabatur.

[1] Quod præsertim dictum est ad scupulosorum levamen : videlicet quamvis Officium recitans advertat semiplene ad distractionem, et sic peccet venialiter; adhuc tamen satisfacit, quia semper perseverat attentio prima sive intentio attendendi, donec cum plena advertentia non fuerit revocata. Nam *si res, per quas causas nascitur, per easdem dissolvi debet*, uti fert juris adagium, intentio cum plena deliberatione prius concepta tolli non potest, nisi cum alia item plena deliberatione retractetur. Hinc commune est, quod si quis advertens se distractionibus teneri, adhibeat contra illas mediocrem diligentiam, nullo modo peccat.

[2] 1. Tim. 2. — [3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 4, nn. 178, 179.

[4] Per se Officium etiam in curru vel equo reverenter recitari potest : et hæc est generalis etiam piorum consuetudo.

1. Quia dubitat de intentione debita; 2. quia dubitat de attentione sufficienti; 3. quia dubitat de recta et accurata verborum expressione; 4. quia timet, ne brevius, quam par sit, tempus impenderit in Horarum recitatione. — Jam vero:

1. Ei, qui dubitat circa intentionem debitam, suadebit Confessarius dubium illud quamdam esse insaniæ speciem nemini aperiendam; intentio enim adest hoc ipso, quod Breviarium manu suscipit et Officium de facto recitat. — Adde non requiri intentionem satisfaciendi, sed sufficere intentionem recitandi. Imo ne requiritur quidem intentio explicita; sed sufficit implicita, et virtualis intentio orandi, quæ certe adest quotiescumque vult quis Officium dicere vel colere Deum vel propriæ obligationi satisfacere. Unde ne sit anxius de intentione.

2. Ei, qui dubitat de sufficienti attentione, aperte dicat eam certo perseverare quoad ipse recitare pergit, et stat etiam cum distractione voluntaria. Et licet per hanc esset amissa, sufficienter tamen renovaretur per distractionis exclusionem opus inceptum prosequendo. Imo metus ipse quo scrupulosus agitatur, ne intentio amissa sit vel non renovata, signum est certum quod ipsa adsit.

3. Ei, qui dubitat de recta et accurata verborum expressione, suadendum est ne inter recitandum hæreat, sed decurrat sine ulla anxia sollicitudine: neque examinet quomodo processerit, certus quod Deus magis honoratur cura moderata, cum secus indicet se habere Deum non ut benignum Patrem, sed ut severum exactorem; item ne quid repetat, tum quia libertas est in possessione, et tenere debet, bene illa fuisse peracta quæ certo omnino non constat fuisse peracta male; tum quia Ecclesia, utpote benigna Mater, non vult filios suos esse meticulosos et anxios, sed hilares et quietos.

4. Ei tandem, qui anxius est de tempore impendendo in recitatione, suadere poterit Confessarius, imo etiam injungere: — 1. ut spatium sibi ipse determinet ordinarie necessarium, et quod a probis impendi solet; — 2. ut illa quæ intra tale spatium recitare non potest, omittat; Ecclesia enim non plus ab ipso requirit.

§ 6. — De causis ab horarum recitatione excusantibus [1].

Q. *Quot sunt causæ ab Officio excusantes ?*

R. Causæ ab Officio excusantes communiter adsignari solent :

1. *Gravis infirmitas*, 2. *gravis occupatio*, 3. *gravis metus*, 4. *oculorum cæcitas*, 5. *inculpata Breviarii carentia*, 6. *dispensatio* [2].

1. *Gravis infirmitas :* hac ratione excusantur ab Officio non solum qui actu laborant morbo gravi, sed etiam qui nequeunt illud recitare absque gravi ejusdem periculo, v. g , si quis prudenter timeat sibi inde obventuram notabilem capitis gravedinem, vel stomachi cruditatem, aut virium lassitudinem. Idque probabiliter tenet, etiamsi infirmus per magnam diei partem legeret libros ad solandum animum; quod enim legere queat libros recreationis causa, non sequitur posse et teneri recitare Officium, quod requirit tum intentionem tum attentionem, quibus major profecto inhæret difficultas. Ita Elbel, Holzman, Salmanticenses, Sanchez, Sporer, etc.

Quod dicitur de ægrotante, illud etiam de convalescente dicendum cum Concina ac Tournely, saltem per aliquot dies ad arbitrium prudentis, donec nempe viribus reficiatur; et quamvis interim Missam valeat celebrare; quia Missa non ita aggravare solet. In dubio, an infirmitas sufficiat, poterit quilibet acquiescere judicio Medici aut Superioris aut viri prudentis : et regulariter favorabilem partem amplecti, cum possideat jus naturale de propria conservatione [3].

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 4, nn. 154 et seqq.

[2] Quæ causæ ad tres etiam reduci possunt, nempe ad *impotentiam* physicam et moralem, ad *charitatem* et *dispensationem*.

[3] *Quæri solet :* quid sit existimandum de eo, qui certus quidem est se non posse recitare Officium totum, dubitat tamen an possit saltem recitare partem ?

Generatim loquendo iste ad partem, circa quam dubitat, certo tenetur; nam in dubio standum omnino est pro obligatione, cum certa sit, et possideat. Diximus *generatim loquendo;* si enim agatur de infirmo, qui ab suam infirmitatem certus est se non posse totum Officium recitare, et anxie dubitat, an possit partem, rationabiliter docent ipsum ad

2. *Gravis occupatio* : hæc tunc tantum excusat ab Officio, cum ea vel non potuit prævenire, vel non potest omitti sine gravi scandalo vel sine gravi damno alieno aut proprio, neque cum Officio potest conciliari. Hæc ubi concurrant, censetur adesse impotentia moralis, ideoque obligationis cessatio. Sic excusantur, v. g., Parochi, qui occupantur tota die in cura infirmorum ; cum eam haud possint differre, et hic et nunc necessitas urgeat. Item confessarii, qui per totam diem confessiones excipiunt, quas omnimo differre non possunt : item concionatores, si tamen nequeunt omittere concionem sine scandalo, aut infamia. Non vero qui studio litterarum vacant ; secus actum esset de hac recitatione. Hinc contraria propositio sub n. 21 ab Alexandro VII damnata est.

Ille qui prævidet occupationem sibi in die obventuram, quæ stare nequeat cum recitatione, tenetur Officium, si *ejus jam inceperit obligatio*, in antecessum recitare, v. g., summo mane, casu quo nequeat reliquis diei horis. Ex quo merito inferunt, rarissime contingere quod Officium omitti possit propter occupationem. — Diximus si *ejus jam inceperit obligatio ;* quia nemo tenetur prævenire illius præcepti implementum, quod nondum existit. Sic valde probabile

nihil teneri Lugo, Navarrus, Roncaglia, Sanchez, Viva, Croix, Layman, Cardenas et alii. Ratio est ; quia aliter scrupulis et anxietatibus infelix ille nimium excuteretur nesciens quousque possit aut non possit recitare. Ex quo quis non videt, profecto exoriri in homine conscientiæ timoratæ (talem enim supponimus) magnam inquietudinem, quæ habita ratione ad morbum, quo jam laborat, magnum utique incommodum secum affert ; *tum* quoad animam, eam videlicet perturbando ; *tum* etiam quoad corpus, physicam nempe ejus indispositionem augendo? *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 4, n. 154 : notandum 4°.

Ad rem cl. Billuart, qui *De legibus*, diss. 4, art. 7, q. 3, postquam docuit qui non potest totam legem implere, teneri ad partem in re divisibili, excipit : modo « terminus potentiæ et impotentiæ non sit in- » certus et ambiguus, sicut, v. g., in infirmis, in quibus vix ac ne vix » determinari potest, quid possunt, usquequo possunt et non ultra. » Unde si dum non possunt totam legem implere tenerentur ad par- » tem, foret locus gravissimis scrupulis et continua perplexitas in de- » terminanda parte, ad quam tenerentur. Et ideo jure præsumitur de mente æqui legislatoris, quod non velit in similibus casibus obligare ad partem. Ita graves Theologi. »

apparet cum Elbel, Holzman et Sporer, quod ille, qui non potest recitare Matutinum die sequenti, minime teneatur die antecedenti id agere; quia præcepti obligatio nondum incepit : et licet permittatur recitari, id tamen non ex præcepto, cum nondum urgeat; sed ex privilegio inductum est, quo nemo ligatur.

3. *Gravis metus :* ob gravem metum liberatur *vel in toto vel in parte* ab Officio qui ideo sibi prudenter timet obventurum esse grave aliquod corporis vel honoris detrimentum, v. g., si quis Subdiaconus inter hereticos vel infideles degens ob Officii recitationem tales eorum in se furores excitaret et odia, ut percutiones graves pertimesceret; lex enim humana cum tanto detrimento non obligat.

Diximus *vel in toto vel in parte;* nam quando præcepti materia divisibilis est, qui non potest implere totum, tenetur implere partem quam potest : ea ipsa ratione, qua ære alieno gravatus, cum non potest solvere totum, debet solvere saltem quod potest. Unde damnata est ab Innocentio XI hæc n. 54 propositio : *qui non potest recitare Matutinum cum Laudibus, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur; quia major pars trahit ad se minorem.*

Oculorum cæcitas; hæc enim constituit veram impotentiam physicam : idem dicatur de oculorum morbo, quo quis laboret. Si tamen Officii pars aliqua notabilis memoriæ teneatur, illa recitari debet ex dictis; sed non ideo obligatur ad Horas ceteras memoriter addiscendas, quia hoc esset medium extraordinarium.

5. *Inculpata Breviarii carentia cum impotentia aliud sibi comparandi*, quia tunc quoque habetur impotentia physica. Diximus *inculpata carentia;* si enim quis Breviarium in ignem projiciat vel in flumen, peccat et tenetur retractare perversam illam voluntatem, simulque curam omnem impendere ad aliud sibi Breviarium comparandum, recitando interea quod memoria tenet[1] : alioquin tot peccata committit quot sunt omissiones quas præ-

[1] Diximus *recitando interea*, etc., qua in re en regula : si potes recitare quantum est parva Hora, teneris sub gravi, secus ad nihil neque sub levi; quia modicissima pars seorsim sumpta, non censetur

videt, nisi eum pœniteat primi peccati; quia perseverat voluntarium in causa.

6. Denique *dispensatio :* Supremus Pontifex absolute, et etiam sine causa potest valide dispensare, licet agatur de Beneficiato; quia hæc obligatio, uti cum Benedicto XIV [1] docet, non est de jure naturali, sed tantum positivo Ecclesiastico, a quo bene valet dispensare. Episcopus autem dispensare non potest, nisi cum causa, et cum aliquo particulari, atque ad breve tempus; quia sic fert recepta ubique consuetudo. Causa erit quando dubitatur de morali Clerici impotentia. Hanc autem facultatem valet Episcopus exercere etiam per Vicarium suum Generalem, modo speciale illi mandatum eam in rem elargiatur; nam ex generali commissione non ipsi committuntur, nisi quæ sunt de jure Episcopi ordinario et proprio [2].

An (quæres) *teneatur socium adhibere, qui non valet solus Horas recitare?* Affirmative si illum invenire potest; hoc enim in casu non potest dici quod vera sit impotentia, cum socium adhibere sit medium ordinarium ac facile. — Si tamen socium habere non possit, nisi stipendio soluto, ad illum conducendum non tenetur qui nullum possidet beneficium; cum nihil debeat ob officium, qui nihil ab officio percipit. An autem teneatur beneficiatus socium pretio conducere ex fructibus beneficii, adest duplex opinio probabilis : affirmativa est communior et tenenda, si ille velit fructus percipere; quia cum sola probabilitate nequit possessionem fructuum inchoare, ut recte aiunt Concina, Lessius, Sotus, Tournely, etc.[3]. — Hæc tenent si adhuc fructus non perceperit; si enim talis beneficiatus omisit Officium, eo quod non adhibuit socium, et in bona fide fructus jam perceperit, potest eos retinere; quia melior est conditio possidentis [4].

æstimabilis ad finem legis. Quod si habeas Officium commune, non tamen proprium dici, adhuc teneris; quia satis observaretur substantia.

[1] *Notif.* XIX. — [2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 1033; et l. 4, n. 159. — [3] Liguori, *Homo Apost.*, App. III, n. 76. — [4] Liguori, *Opus Mor.*, l. 4, n. 158.

DISPUTATIO SECUNDA.

DE ACTIBUS RELIGIONIS EXTERNIS.

CAPUT PRIMUM.

De voto.

Articulus 1. — De voti definitione, honestate et divisione.

Q. 1. *Quid est votum?*

R. Votum prout est actus Religionis externus[1], definitur a D. Thoma : *promissio deliberata Deo facta de bono meliori et possibili*[2].

Dicitur 1 *promissio*, id est talis actus voluntatis, quo quis erga Deum se obstringit atque ligat ad aliquid agendum, vel omittendum : et sic distinguitur votum a simplici proposito; qui enim proponit, intendit quidem facere quod proponit, non intendit tamen in se assumere obligationem illud præstandi ne sub levi quidem[3].

Deliberata : votum enim est lex et quidem gravis, quam vovens sibi ipse libenter imponit ; atqui nemo censetur citra sufficientem animi deliberationem sese obligare.

3. *Deo facta :* est enim votum actus Religionis, et quidem *latreuticus*, ut vocant, id est soli Deo debitus. Cum ergo catholici quædam vovent B. Virgini ceterisque Sanctis, id est eo

[1] Votum indicat in sensu lato tum *desiderium*, quo sensus dicitur baptismus in voto; tum *suffragium*, quod tribuitur in electionibus; tum *propositum*, quod est simplex voluntas aliquid faciendi, etc.

« Vulgus (ait S. Alphonsus, *Praxis Conf.*, c. 2, n. 25) sæpe confundit desideria aut proposita cum votis. Ad hæc distinguenda parum juvabit eum interrogare, ut nonnulli solent, an unquam habuerit intentionem se voto obstringendi sub gravi peccato? siquidem rudes sic interrogati facile negant. Satius erit interrogare, si tunc cum votum emisit, existimabat se graviter peccaturum fuisse an non, si postea non satisfecisset. »

[2] 2, 2, 88, a. 1. — [3] *Vid.* Liguori, *Hom. Ap.*, Tr. v, n. 21.

sensu intelligendum, *vel* quod Deo vota nuncupent coram B. V. et Sanctis tanquam testibus, patronis et adjutoribus; *vel* quod in eorum quoque honorem id agant, sicuti contingit cum templa et altaria iisdem dicamus.

4. *De bono meliori et possibili. De bono*, alioquin non esset Deo gratum; *de bono meliori*, promissio enim quæ impedit majus bonum, sub hoc respectu de cultu Dei detrahit, nec potest esse illi grata; *de bono possibili*, nam promissio de re impossibili est ridicula et stulta [1].

Q. 2. *An votum sit res bona, honesta et sancta?*

R. Lutherus et Calvinus docuerunt votum tale quidem esse, si fiat de iis, quæ jam in lege præcepta sunt, atque ex animo illa expeditius exsequendi; sed esse rem illicitam, turpem et impiam, si fiat de iis, quæ in lege minime præcepta sunt, et ex solo motivo colendi Deum, uti sunt, v. g., vota Monachorum.

Verum hæc doctrina refutatur : sane Apostolus sic scribit de viduis, quæ postquam continentiam Deo vovissent, nubere iterum cupiebant : *habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt* [2]. Hic profecto agitur de re, quæ minime præcipiebatur in lege, nempe de continentia perpetua in illo statu viduitatis servanda; atqui tamen voti materiam constituebat, et Apostolus eam habuit uti bonam, honestam et sanctam, ita ut damnationis sententiam edixerit contra mulieres, quæ votum illud voluissent infringere. Hinc in ipsa Scriptura Sancta nulla votorum distinctione facta, de omnibus votis generatim dicitur : *redde Altissimo vota tua : si quid vovisti Deo, ne moreris reddere* [3].

Deinde si res ita non esset, cur Ecclesia, quæ est columna veritatis, vota non solum semper admisit, sed et plurimum commendavit [4] ? Hinc jam a sæculo IV arcebantur in perpetuum a fidelium communione virgines, quæ votum castitatis violaverant, uti constat ex Concilio Eliberitano.— Accedit populorum consensus; neque enim tantum penes gentem Israeliticam, sed etiam apud ethnicos vota nuncupa-

[1] *Vid.* Bibbia di Vence, Dissertaz. vol. 2 : *Sul voto di Jefte.*

[2] Tim. 5. — [3] Ps. 49; Eccli 5. — [4] *Vid.* Bergier, *Dizionario, ecc.*, v° Voto.

bantur ad cultum divinum spectantia, cujus quidem rei complura exempla refert Livius. — Accedit et ratio; per votum enim magis ac magis voluntas nostra firmatur in bonum, quod pertinet ad perfectionem virtutis [1].

Ex hoc tria Corollaria deducuntur :

1. Opus factum ex voto melius esse opere, quod fit sine voto; *tum* quia quod fit ex voto, procedit a virtute præstantiori, nempe religione; *tum* quia sic magis Deo nos submittimus; *tum* quia propriæ ejus bonitati superaddit bonitatem voti [2].

2. Non tenere votum *de non vovendo;* quia non est de bono meliori, nisi forte conjunctum sit cum illa conditione, *de consilio Confessarii expostulando* ad vitandum votum præceps. Si tamen hoc voto non obstante, adhuc deliberate quis voveat, valet secundum votum; cum habeat objectum satis validum. — Item valet votum de non ludendo etiam ludo honesto; quia actus majoris virtutis est se abstinere etiam ab aliquo actu virtuoso ad majorem perfectionem [3].

3. Fideles non esse promiscue avertendos a votis nuncupandis; sed potius in iis recte dirigendos, ne imprudenter voveant, v. g., jejunia sanitatem læsura, eleemosynas facultatibus non accommodatas. Hæc generatim regula tenenda est, ut facilius permittantur vota ad tempus, v. g., jejunii ad diem in mense, castitatis ad annum [4].

Q. 3. *Quænam est voti divisio?*

R. Triplici modo votum spectari potest : nempe tum ratione rei, quæ promittitur; tum ratione formæ, qua promit-

[1] Nec dicant hæretici votum adversari libertati Evangelicæ; nam libertas Evangelii est libertas a peccato, non autem a lege, a præcepto, aut a vinculo quocumque, quod fideles majoris perfectionis causa sibi voluntarie possint imponere

[2] S. Thomas, 3, 2, q. 88, a. 6.

[3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 178, 210.

[4] Fideles monendi sunt, ut matura utantur deliberatione, confessariique judicium expostulent, antequam votum emittant. Frequenter accidit, ut quis in magno devotionis ardore vel in aliqua gravi calamitate vota concipiat : at illis accidentibus transactis, actiones promissæ nimis difficiles videntur, et peccaminose omittuntur.

titur; tum ratione temporis ad quod se extendit exsecutio rei promissæ.

1. Ratione rei, quæ promittitur, votum est aliud *positivum*, aliud est *negativum*, aliud *reale*, aliud *personale*, aliud *mixtum*, aliud *liberum*, aliud vero *necessarium*. — Voto positivo promittitur res facienda. — Negativo promittitur aliquid omittendum. — Reali promittitur res externa prætio æstimabilis, v. g., calix.— Personali promittitur personæ actio, v. g., Missæ auditio.— Mixto promittitur actio personalis simul et res prætio æstimabilis extra nos posita, ut si quis voveat peregrinationem cum oblatione calicis. — Libero res non præcepta. — Necessario res jam præcepta.

2. Ratione formæ, qua fit promissio, aliud est votum *absolutum* et *conditionatum*, aliud *solemne* et *simplex*, aliud *reservatum* et *non reservatum*, aliud *expressum* et *tacitum*. —Absolutum fit pure et simpliciter, v. g., *voveo eleemosynam*. — Conditionatum est quando adjungitur conditio, ita ut promissio non habeat vim obligandi, nisi ponatur conditio illa, v. g., *voveo peregrinationem, si a morbo convaluero*. Huc revocatur votum quod vocant *pœnale*, cui nempe per modum conditionis adnectitur pœna, v. g., *voveo eleemosynam si iterum ad ludum redibo*.— Solemne est, quod uti tale ab Ecclesia acceptatur, et emittitur quibusdam ritibus præscriptis : tale est votum castitatis, quod Ordinibus Sacris adnectitur ac professioni Religiosæ.—Simplex nullam habet talem solemnitatem.— Reservatum est quod non potest relaxari, nisi a Pontifice.— Non reservatum, cujus relaxatio haberi potest ab alio Superiore.— Expressum, quod verbis exterius profertur, ut ordinarie contingit.—Tacitum, quando qui aliquid vult, cui scit votum esse adnexum.

3. Ratione temporis, quo comprehenditur exsecutio rei voto promisso, aliud est *temporaneum*, aliud *perpetuum*.— Temporaneum limitatur ad tempus determinatum, v. g., *voveo jejunium singulis sabbatis per anni spatium*. — Perpetuum extenditur ad totam vitam : tale est votum ingrediendi Religionem.

Articulus 2. — De conditionibus ad votum requisitis.

§ 1. — De iis, quæ requiruntur ex parte voventis.

Ex hac parte requiritur ad vota : potentia, voluntas, advertentia, libertas.

Q. 1. *Quinam possunt vovere?*

R. Omnes possunt vovere, qui sufficientem habent rationis usum, *dummodo legitime non impediantur;* isti enim et voti naturam cognoscere et cultum Deo O. M. exhibere queunt. Cum autem usus rationis in homine præsumatur post septennium, idcirco vota ante septennium emissa censentur invalida, nisi ex circumstantiis appareat usum rationis revera adfuisse. — Diximus *dummodo legitime non impediantur;* nam potest quis a voti nuncupatione legitime impediri, etiam post sufficientem usum rationis :

1. *Auctoritate Ecclesiæ*, quando Ecclesia quasdam voventibus imponit conditiones, quibus minime servatis, votum est nullum. Sic, v. g., Tridentinum præscripsit decimum sextum ætatis annum completum pro emittenda professione religiosa; et ideo nulla esset ac prorsus invalida, si ante id temporis fieret.

2. *Ratione materiæ*, si nempe res voto promissa ad dominium alterius pertineat, uti, v. g., filiusfamilias relate ad substantiam patris.

3. Tandem *voluntate illius*, a quo fortasse vovens dependeat, quatenus superioris voluntati subjiciatur. Sic, v. g., erit de Religioso relate ad Prælatum suum : sic etiam de minore relate ad suum tutorem, licet probabilius in hoc casu votum non sit quidem irritum, ut in duobus præcedentibus, sed tantum irritari possit [1].

Q. 2. *Quænam voluntas ad voti valorem requiritur?*

R. Talis ad voti valorem requiritur in vovente voluntas, quæ sit vere et proprie se obligandi ad aliquid agendum vel omittendum, ita ut in promissario (scilicet in eo, cui promissio facta est) verum jus enascatur rem voto promissam

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 231.

exigendi. Est enim votum lex quædam privata quam vovens sibi sponte imponit; atqui sine positiva obligationis inducendæ voluntate lex nulla esse potest. Hinc nudum propositum, quamvis firmissimum, ad voti naturam non sufficit [1].

Quid si vovens hic et nunc non attendat ad voti obligationem? Vel iste conscius est obligationis quæ voto inhæret; vel non.

Si 1, valide vovet, dummodo verba votum significantia proferat; quia hoc ipso, quod voluntarie emittit votum conscius obligationis, censetur virtualiter et implicite ipsam quoque obligationem intendere.

Si 2, nullum est votum; nemo enim obligationem contrahit, nisi velit: atqui nullo modo quis dici potest velle obligationem quam ignorat, cum voluntas non feratur in incognitum. Excipe casum, quo iste voluerit modo illo ordinario vovere, quo vovent alii; tunc enim implicite obligationem ipsam voluisse dicendus esset [2].

An (quæres) *quis possit vovere rem gravem, sed cum voluntate se obligandi tantum sub levi?* Utique potest; vovens enim habetur in voto uti legislator: atqui communis opinio est legislatorem præcipere posse rem gravem sub levi. Si quis tamen rem gravem voveat, quin intentioni suæ limites expresse apponat, censetur se obligare secundum rei naturam et materiæ capacitatem, ac proinde sub gravi [3].

Q. 3. *Quænam advertentia requiratur ad voti valorem* [4]*?*

R. Ad voti valorem requiritur:

1. Ut advertentia plena sit, qualis sufficit ad mortale; nemo enim præsumitur obligationem ex genere suo gravem imponere sibi velle, nisi eam plene cognoverit atque elegerit. Hinc votum cum advertentia semiplena, v. g., ex re-

[1] Notandum tamen est votum tenere, licet quis dum vovet, velit quidem se obligare, sed neutiquam votum implere. Nam votum non facit intentio illud implendi, sed intentio ad illud se obligandi.

[2] Quoad Clericos, qui sic ordinantur in Sacris, vid. *De Ordine*, ubi *De Cœlibatu*.

[3] At nemo potest se obligare per votum ad rem levem sub gravi; quia materia undequaque levis est capax levis tantum obligationis. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 211.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 196 et seqq.

pentino animi motu, vel ex contracta loquendi consuetudine, vel ex iracundiæ calore, non tenet.

2. Ut advertentia ista sit etiam directa, cujus nempe vi et efficacia votum sit in se volitum. Hinc verba emissa in ebrietate etiam ante prævisa, et sic volita in causa, non sunt valida; quia non sunt volita in se ipsis, atque directe. Bonum enim non exsurgit, nisi *ex integra causa*, licet malum id est peccatum oriatur etiam a voluntario indirecto, sive *a quocumque defectu*.

Sed (quæres) *quid de voto facto ex errore et ignorantia?*

R. Error sicut et ignorantia in voto versari potest: — 1. *circa ipsam voti substantiam*, v. g., si quis voveat ingressum in tale monasterium putans esse S. Dominici, cum sit S. Francisci; — 2. *circa causam voti finalem*, v. g., si quis voveat eleemosynam Titio pauperi elargendiam putans eum sibi esse consanguineum, cum tamen non sit; — 3. *circa substantiales circumstantias*, circa adjuncta videlicet, quæ substantiam voti ingrediantur, v. g., si quis voveat peregrinationem ad Domum Lauretanam putans illam non distare, nisi triginta leucarum itinere, cum distet tercentum; — 4. *circa circumstantias accidentales*, v. g., si quis voveat dare eleemosynam Titio pauperi, quem putabat probum, cum tamen probus non sit. Hisce positis, dicimus:

Ad tres primos casus quod attinet, votum in iis emissum nullum est; quia voluntas voventis, quæ est principium obligationis in votis, ferri non potest in incognitum.

Ad quartum vero casum quod attinet, circumstantiæ illæ accidentales vel sunt magni momenti, ita ut iis prævisis, votum non fuisset emissum; vel non. Si 1^{m}, non tenet; quia tales circumstantiæ pertinent ad rationem causæ finalis. Secus 2^{m} ob rationem contrariam.

Q. 4. *Quænam libertas requiritur ad votum?*

R. Talis libertas requiritur ad votum, ut in nostra potestate sit illud elicere, vel non; nam votum est actus humanus ab hominis arbitrio omnino dependens. Cum ideo hæc obligatio sit omnino gratuita, atque plenissima libertate contrahi nequit.

Quid ergo (dices) *de votis factis ex metu?* Si agitur de metu

levi, validum erit votum; quia metus levis non potest, nec debet censeri causa rei tam gravis, quale est per se votum.

Idem dicendum si sermo sit de metu gravi, qui proveniat a causa intrinseca et necessaria, v. g., a periculo mortis, naufragii, pestis : adhuc votum tenet (modo metus usum rationis graviter non perturbet); tunc enim voluntas non necessario determinatur ad votum, sed libere illud eligit uti medium ad periculum superandum.—Imo hoc iterum locum habet, etiam quando metus gravis provenit a causa extrinseca et libera, nempe ab homine, si nempe ea justa sit (excipe semper, nisi perfectum rationis usum impediat); neque sane censenda est vera coactio in eo, quod quis facere debet.

Tota ergo quæstio est de metu gravi ex causa extrinseca injusta. Alii stant pro voti valore; quia est adhuc simpliciter voluntarium : alii certant probabilius pro illius nullitate; cum tota ratio voti in libertate sita sit [1]. — Ceterum quidquid sit de votis simplicibus, certum est, vota solemnia per metum gravem injuste incussum esse invalida jure saltem positivo Ecclesiastico; cum ista indigeant magna libertate.

§ 2. — De iis, quæ requiruntur ex parte rei voto promissæ.

Q. 1. *Quid requiritur ad votum ex parte rei promissæ?*

R. Requiruntur ad votum ex parte rei promissæ tria, ut ipsa voti definitio satis innuit : nempe ut res voto promissa sit de *bono;* de *bono meliori*. nempe quam sit ejus oppositum; et de *bono possibili*.

1. Ut sit *de bono*, secus detraheret Deo : sed nihil refert, si illud lege jam præceptum sit, uni enim vinculo novum addi potest. Ex his patet : — 1. votum de re indifferenti esse prorsus invalidum, nisi res illa ex circumstantiis vel fine evadat bona, quia tale votum non potest a Deo acceptari, cum ei displiceat [2] *stulta promissio* [3]; — 2. votum de re mala non solum esse irritum, sed etiam esse peccatum mortale,

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, Tr. v, n. 23. — [2] Eccles. 5.

[3] Qui dubitat an res sit indifferens, non tenetur de voto; cum nondum possideat : neque postea tenetur, licet evadat bona, quia *non firmatur*

et quidem probabilius, etiamsi res illa sit tantum venialiter mala, v. g., mendacium jocosum. Irrogatur enim injuria Deo gravis, cum sit velle, ut malum cedat in honorem Dei : communiter tamen si id contingat ob ignorantiam, non erit nisi veniale.

2. *De bono meliori;* quia promissio, quæ impedit majus bonum, sub hoc respectu de cultu Dei detrahit : unde non potest esse illi grata. Hoc tamen non est intelligendum comparate ab bonum quodcumque, alioquin opporteret nos Deo promittere debere rem omnium nobis possibilium præstantissimam; sed intelligendum est de bono, quod melius sit ejus opposito. Sic, v. g., non esset vere et proprie votum promissio Deo facta de matrimonio contrahendo, licet agatur de tollendo peccato alieno; quia cœlibatus semper est Deo gratior.

Excipe casum peculiaris circumstantiæ, quæ relate ad personam peculiarem reddat matrimonium melius quam continentiam, v. g., ad honorem puellæ contaminatæ reparandum : item ad carnis peccata vitanda in eo, qui aliud remedium non vult adhibere, prout certe et longe probabilius docent Bellarminus, Cajetanus, Navarrus, Salmanticenses, Sanchez, Trullenchus, Viva aliique contra Lessium, Sotum, Fagnanum, etc.; quia in tali casu matrimonium est majus bonum; cum ad concupiscentiam sedandam eis, qui alia remedia meliora suscipere nolunt, matrimonium a Deo concessum sit juxta illud Apostoli : *melius est... nubere, quam uri*[1].

3. Tandem *de bono possibili;* promissio enim de re impossibili, v. g., manu cœlum tangendi, esset omnino ridicula et stulta; *displicet enim ei* (Deo) *infidelis et stulta promissio*[2]. Adde, hanc promissionem non posse efficaciter intendi. Hinc nullum erit ex hac parte votum emissum tam de facto alieno, v. g., si pater voveat filii sui ingressum in Religionem, quia liberum factum alterius non est in potestate vo-

tractu temporis quòd de jure ab initio non subsistit (Reg. jur. 18 in 6°. Qui tamen sic inaniter vovit, præcluso contemptu, non censetur nisi leviter peccare; cum non videatur tam gravis inordinatio.

[1] I, Cor. 7. — Liguori, *Op. Mor.*, l. 6, n. 75. — [2] Eccle. 5.

ventis : quam etiam de facto proprio moraliter vel physice impossibili, v. g., si quis votum faciat *nunquam peccandi* in genere ; tanta enim est nostra fragilitas, ut moraliter impossibile sit omnia in genere peccata etiam venialia evitare absque speciali Dei auxilio [1].

Diximus *nunquam peccandi in genere ;* nam verius valeret votum, si esset de vitando omnia mortalia, vel etiam venialia ex perfecta advertentia ; quia utrumque ordinario Dei auxilio obtineri potest. Votum item abstinendi a venialibus absolute in aliqua materia determinata communiter valet, v. g., non mentiendi [2]; quamvis ob nimiam exsecutionis difficultatem ejusmodi vota non multis expediant.

Q. 2. *Quid sentiendum de voto nuncupato ob finem pravum ?*

R. Si finis pravus sit totalis et adæquatus illius voti, ut si quis voveat eleemosynam, ideo ut plausum captet, votum est nullum ; quia sumitur tanquam medium ad rem malam, quo pacto malum est.

Si vero finis ille pravus sit concomitans tantummodo, ut si quis ex corde jejunium voveat, sed id faciat elata voce, ut ab aliis commendetur ; cum substantiam voti non inficiat, illud validum est. Ideo sic voventem pœniteat de modo, et substantiam retineat.

Q. 3. *Quid de voto rei partim possibilis, partim impossibilis ?*

R. In primis attendenda est intentio voventis, quæ quidem est causa voti, sicut intentio legislatoris est anima legis. Ideo videndum, num illius intentio sit, ut deficiente una parte, et alia censeatur deficere ; an ex adverso. Si de intentione non constet, en regulæ cum Sporer :

1ª *Regula :* quando partes voti sunt divisæ sine dependentia ad invicem, ita ut singulæ partes sint per se materia voti virtute quasi multiplicis, tunc si una pars sit vel fiat inepta, impossibilis vel minus bona, votum valet, et obligat ad partem remanentem possibilem et bonam juxta illud :

[1] Tridentinum, sess. 6, c. 23. — *Vid.* Bellarminus, L. 6, *De amiss. grat.*, c. x.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 203.

utile non debet per inutile vitiari[1] : intellige, si utile ab inutili separari possit. Hinc qui vovit dare 100, si factus impotens non possit dare nisi decem, ad decem tenetur[2].

2ª *Regula* : quando partes voto promissæ sunt copulatim per modum unius totius, ita ut obligatio unius partis pendeat ab obligatione alterius, ac totius promissi, tunc deficiente parte una, deficit et alia; nam tunc voventis intentio non est, nisi de toto, seu de re indivisibili. Hinc qui vovit jejunare pro defunctis, sed in die Animarum, si eo die sit legitime impeditus, non tenetur ad id alia die[3].

3ª *Regula* : videndum quid in voto sit principale, ut habeatur ratio illius regulæ : *ruente principali, ruit et accessoriam*, non e contrario. Hinc qui vovit se peregrinaturum nudis pedibus, cilicioque indutum, si id postea non possit, vel quia indecens, vel quia ferme impossibile, adhuc peregrinationem perficere tenetur; nam merito peregrinatio censetur principaliter promissa.

Articulus 3. — De voti obligatione.

Q. 1. *An votum sit obligatorium?*

R. Affirmative, votum obligatorium est : idque suadent :

1. Scripturæ, ubi legitur : *cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere; quia requiret illud Dominus Deus tuus : et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum*[4]. *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere; displicet enim ei infidelis et stulta promissio*[5].

2. Patres : D. Augustinus ait : *quia vovisti, jam te obstrinxisti; aliud tibi facere non licet*[6]. Iterum idem Sanctus

[1] *Reg. jur.* 37, in 6.

[2] Quod etiam dicendum de votis pœnalibus et afflictivis immoderate factis, quæ non obligant quoad excessum moraliter impossibilem; sed in reliquo obligant.

[3] Materiæ voti tum ex natura rei tum ex hominum æstimatione indicantur promitti in sensu vel diviso composito seu per modum unius. Sic ex natura sua copulatim promittitur ædificatio Ecclesiæ : ex æstimatione hominum abstinentia a carnibus et secunda refectione in jejunio. Sic ex natura sua divisim promittitur pecuniæ summa, et ex æstimatione hominum Psalterium Virginis. Ita laudatus *Sporer*.

[4] Deut. 23. — [5] Eccle. 5. — [6] Ep. 127.

dicit, quod *vovere est voluntatis, sed reddere necessitatis* [1]. Et D. Thomas : *qui votum rite factum prætermittit, mortaliter peccat; quia fidem, quam cum Deo iniit, frangit* [2].

3. Denique ipsa ratio naturalis ; promissio enim facta homini certe obligat, quanto magis facta Deo? Hinc illud : *verba ligant homines.*

Quid (dices) *si votum factum sit non a persona privata, sed a tota communitate?* Hoc votum posteros non poterit obligare, nisi ratione vel pacti vel statuti vel consuetudinis ; cum votorum vis a voluntate uniuscujusque pendeat. Ita S. Rituum Congregatio 1643. — Hinc patet etiam quid pronuntiandum sit de votis, quæ pro filiis nuncupant parentes : hoc nempe sensu sunt accipienda, quod filiis suadere conabuntur [3].

Sed (quæres) *quæ, et quanta est obligatio voti?* Obligatio voti gravis est, et sub mortali in materia gravi : levis vero, et sub levi in materia levi; votum enim legem imitatur, quæ quidem obligat juxta materiæ capacitatem [4]. Neque dicas, juramentum obligare sub gravi etiam in materia levi ; etenim disparitas est, quod in juramento Deus ipse inducitur testis, cui semper fit gravis injuria, si veritas desit; in voto autem homo, se libere sua lege obstringit.

Porro materia gravis existimatur, si ad honorem Dei, vel ad proximi aut ipsius voventis utilitatem graviter et notabiliter influat, ita ut si ab Ecclesia præciperetur, obligaret utique sub gravi. Si quis, v. g., jejunium, Missæ auditionem et Confessionem vovisset, hoc votum diceretur obligatorium sub mortali; quia sub mortali obligat lex Ecclesiastica illas ipsas res jubens [5].

[1] Ep. 45. — [2] In 4, D. 38, a. 1. — [3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 216.

[4] « Hinc infertur (ait S. Alphonsus, *Opus Mor.*, l. 3, n. 211), quod vitandi peccatum non obligat, nisi juxta illius gravitatem : puta si voves vitare mendacium, mentiendo peccas tantum leviter, sed dupliciter contra veracitatem et contra votum : Salmanticenses cum Sanchez, Trull., Navarro, etc. Nisi tamen vitatio illius peccati ob causas sit res magni momenti, prout mendacium valde indecens esset personæ in dignitate constitutæ; vel nisi per illud peccatum multum quis impediatur a profectu in virtutibus : Salmanticences. »

[5] «Contra vero, ait *Sporer*, vota orandi quotidie quinque Pater et

An (inquires) *materiæ leves in votis possint secum coalescere, et peccatum mortale constituere?* Affirmative : esset si diversæ materiæ leves voto promissæ fuerint per modum unius, si nempe dies adsignetur tantum, ne ultra illum differatur exsecutio ; tunc una materia cum materia alterius diei continuatur. Aliter vero esset, si illa parva materia sit in honorem diei promissa : tunc transacto die, transit etiam promissum, neque cum alio unitur.

Ut autem dignoscatur, an materiæ voti sint per modum rerum complurium vel unius, interroganda est ipsa voventis intentio, quæ est suprema lex voti. Quæ si dubia sit, resolutio fit juxta communem sensum Doctorum, qui tenent diversas materias esse per modum unius et coalescere in votis realibus, non in personalibus. Sic esset votum *reale*, si quis voveat dare unam monetulam quotidie per annum : esset *personale*, si voveat recitare unum *Pater* singulis anni diebus. Adhuc in dubio votum censetur diei affixum [1].

Q. 2. *Quid sentiendum de voto dubio?*

R. Vel dubitatur an votum fuerit emissum ; vel an votum emissum fuerit validum ; vel an votum valide emissum fuerit impletum.

Si dubitatur utrum votum fuerit emissum, vovens ad nihil tenetur, si adhuc dubium perseveret post sufficientem diligentiam ad illud tollendum. Ita communiter Anacletus, Cabassutius, Ferraris, Gousset, Salmanticenses, Sanchez, Sporer, Suarez, etc. ; in dubio enim odia *sunt restringenda, et melior est conditio possidentis.* — Idem dicendum si dubites, an voto comprehendatur aliquid : non teneris quoad partem, de qua dubitas. Sic in jure cum aliqui vota quædam certo emisissent, et postea dubitarent, an tenerentur ad majus vel ad minus promissionis factæ, sancitum fuit eos teneri ad minus [2] ; in *dubiis* enim *liberum est sequi quod magis placuerit* [3].

Ave, vel Litanias B. V., etc., censentur esse de re levi, et sub veniali tantum obligare ; quia etiam respectu legum publicarum censerentur esse de materia levi, et eorum executio non multum confert, nec eorum omissio multum derogat honori divino. »

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 212. — [2] Cap. Ex parte 18 de censib. — [3] *Glossa*, loc. cit.

Si dubitatur utrum votum certe emissum fuerit validum, vovens obligatur : esset si voverit et dubitet, an habuerit animum se obligandi ; nam *præsumitur recte factum quod erat de jure faciendum*, neque quis censeri debet voluisse inaniter vovere. Hinc ad rem habet D. Thomas : *si autem dubitet, quomodo in vovendo se habuerit, debet tutiorem viam eligere, ne se discrimini committat* [1], scilicet violandi votum, quod certo supponitur emissum, ut patet ex toto illius contextu. — Item est si dubitetur de advertentia sufficienti, paritate rationis : nisi tamen ante septennium fuerit votum emissum ; nam tunc vovens in dubio non censetur sufficienti rationis usu donatus ; res enim ex communiter contingentibus resolvenda est.

Si tandem dubitatur utrum votum certe emissum fuerit impletum, votum certo implendum est ; quia est in possessione, et dubitanti incumbit probare se illud jam certo implevisse.

Q. 3. *Quid de voto disjunctivis vocabulis nuncupato?*

R. Votum disjunctivum, nempe præstandi unum de duobus vel de pluribus, validum est ; cum vera sit promissio, et satis res designatæ sint quoad numerum. Id unum remanet, ut electio fiat a vovente, cum eam sibi reservavit : unde si promisisti unum ex tuis calicibus, ex tuis animalibus, tuum est eligere ex illis [2] : ac facta electione, rem electam præstare debes, etiamsi postea altera pars pereat ; nam votum determinasti per electionem.

Imo adhuc ad partem superstitem teneris, licet alia pars ante determinationem perierit, si fuisti in mora culpabili in determinando ; tunc enim ex modo te habendi tacite censeris voluisse obligationem indeterminatam ad illam partem determinare [3].

Q. 4. *Quid de voto conditionato?*

[1] In 4, D. 38, q. 1, a. 3, quæstiun. 3, solut. 1, ad 6.

[2] Si tamen unum de duobus est inutile vel vanum, nullum est votum ; cum ex una parte promissio sit tantum sub disjunctione ; ex alia vanum eligere sit peccaminosum. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 224.

[3] Aliter esset, si res una totaliter et omnino perierit absque culpa tua ante electionem ; votum tunc corruit, quia tunc non amplius habes potestatem eligendi, sub qua tantum te obligasti ad votum.

R. 1. Cum Stapf: « aliqui vota conditionata de superstitione accusant, eo quod homo cum Deo quasi transigere et pacisci videatur, dum quidpiam nonnisi sub certa conditione spondet. Verum præterquam quod hæc votorum species ab ipsis sacris Paginis suffragium accipiat, v. g., ab exemplo Jacobi [1], eadem de illa obtinent quæ generatim de piis petitionibus diximus. Scilicet etiam per hæc vota fidem, fiduciam, nostramque erga Deum devotionem exhibemus: et Deus ipse de ordine stabilito nihil immutare cogitur, utpote qui ab æterno omnia sibi præsentia intuetur [2]. »

R. 2. Votum conditionatum potest esse vel de conditione impossibili, et turpi; vel de conditione possibili, et honesta: et quidem præsenti, præterita, aut futura. Hoc posito dicimus:

Votum de conditione *impossibili* et *turpi* est nullum, imo est impium; quia sic Deus ludibrio habetur.

Votum de conditione *possibili*, et *honesta* tam præsenti, quam præterita, statim validum est vel invalidum, prout conditio exsistit, vel non. Neque vere dici potest conditionatum; cum conditionis effectus sit suspendere actum in eventum futurum et incertum.

Votum denique de *conditione futura*, vel est de futuro necessario, vel de futuro contingenti.—Si 1, statim obligat: sed exsecutio suspenditur usque ad conditionis eventum, cùm talis præcise sit ipsa voventis voluntas; conditio enim ex se obligationem non infirmat, sed tantum modum imponit. — Si 2, non obligat ante conditionis eventum: ipsa vero conditione cessante, votum fit nullum; talis enim est voventis mens. Hinc legitur: *facies sicut promisisti Domino* [3].

Hic tamen notandum:

1. Conditiones implendas esse non tantum æquivalenter, sed etiam specifice; nam cum votum sit lex ligans, non ita facile extendi debet.

2. Conditionem valere, licet sit de bonis temporalibus, ut si quis voveat aliquid, si convaluerit; quia melior est sanitas, quam ejus oppositum, ut nempe ea utamur ad ser-

[1] Gen. 28, 20. — [2] Th. Mor., § 341. — [3] Deut., cap. 23.

viendum Deo. Item valet si conditio sit in pœnam, ut si voveas Religionem ingredi, si blasphemaveris; nam est ad bonum, nempe ad abstinendum a peccatis.

Quid (dices) *si vovens ipse in causa sit, ut conditio cesset? uti si, v. g., Titius voveat Religionis ingressum, si pater approbet; deinde vero ipse patris consensum impediat?*

Si sic vovens conditionem impediat rationibus vel precibus, non peccat; quia patri adhuc liberum est quod voluerit deliberare. Peccat vero, si conditionem impediat fraude vel vi, quia vera ipse causa esset impedimenti illius; probabilius tamen dicunt Azor, Filliucius, Layman, Suarez, etc., eum tunc a voto liberum manere [1], quia jam non impletur conditio apposita [2].

Idem dicendum est, si pater illico consentiat et illico dissentiat (*ita non*) : tunc nempe adhuc standum est pro dissensu; neque enim attenditur præceps ac subitus ille consensus, cum non habeatur uti consummatus et perfectus, utpote eodem fere temporis puncto retractatus a patre.

Q. 5. *Quotuplex peccatum committit qui votum violat?*

R. Vel votum est de re aliunde jam præcepta, vel non præcepta :

Si 1, duplex erit peccatum in voti violatione : unum contra virtutem, ad quam pertinet res voto promissa : aliud contra virtutem Religionis; nam duplex præceptum violatur.

Si 2, unum erit peccatum contra Religionem; quia vovens hoc casu non aliam sibi vult obligationem imponere, quam quæ ab ipsa exoritur vi voti. Hinc qui vovit vitare mendacium, si mentiatur, peccat et contra fidelitatem et

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 218 et seqq.

[2] Tota enim obligatio hac de re pendet ab intentione voventis : unde satis est si eum pœniteat, eo quod conditionem impedierit, quia in hoc peccavit. Nempe per conditionem oppositam jam primitus vovens sibi reservavit votum inane facere; si sine causa id agit, peccat utique, quia nihil sine causa agendum est; attamen ad illud non tenetur quia de facto non impletur ab ipso apposita conditio. Neque ulla lex in contrarium citari valet.

Aiunt tamen, quod si adhuc currit tempus utile votum emittendi, tenetur vim et fraudem auferre; alioquin inanis foret et nugatoria illius pœnitentia.

contra veracitatem. — Ex adverso qui vovit ingredi Religionem, si non ingrediatur, unum tantum committit peccatum infidelitatis; quia per se Religio non est præcepta. Hæc certa sunt [1].

Q. 6. *Quandonam votum implendum est?*

R. Si votum est negativum, obligat semper, uti legis negativæ proprium est : tale esset votum, v. g., non ludendi. — Si positivum, tunc si vovens designavit tempus, v. g., jejunandi in tali vigilia, obligatio erit pro tempore illo, ita ut peccet eo tempore minime implendo; faceret enim contra promissum [2].

Quod si nullum fuerit determinatum tempus implendi voti, votum impleri debebit quam primum moraliter et commode poterit; est regula juris : *in omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, res præsenti die debetur.* Hinc ait Scriptura : *si quid vovisti Deo, ne moreris reddere : si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum* [3].

Sed quid (dices) *si dubitetur, utrum tempus appositum fuerit ad finiendam voti obligationem, an vero ad eam sollicitandam?* Vel agitur de votis personalibus : vel agitur de votis realibus.

Si 1, vovens non ligatur post elapsum illud temporis

[1] Utrum autem violatio cujuscumque voti induat etiam malitiam sacrilegii, negant alii cum Suarez; quia peccatur tantum contra fidelitatem Deo debitam, ideoque est perfidia. — Alii affirmant cum Angelico, quia per votum res fit sacra Deo; verum in quonam consistit sacrilegium, nisi in hoc, quod quis irreverenter se habeat ad rem sacram? *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 47.

[2] Obligatio tamen exstinguitur lapsu temporis illius, si constet voventem certum illud tempus determinasse præcise ob aliquam connexionem rei voto promissæ cum tempore ipso : ut si quis, v. g., voveat peregrinationem ad urbem Romam tempore hebdomadæ Sanctæ, ut mysteriorum passionis Christi celebrationi intersit.

Si vero non constet tempus illud fuisse præcise determinatum ob talem connexionem, sed potius ad sollicitandum voti implementum, tunc eo etiam tempore præterlapso, obligatio voti subsistit; quia in hoc casu votum non comprehendit rem promissam et circumstantiam temporis per modum unius : sed virtualiter duo habentur vota, unum de re facienda, alterum de ea non differenda ultra tale tempus. Ergo si tempore illo non impleatur, peccabitur quidem, sed res adhuc præstanda erit.

[3] Eccli 5; et Deut. 23.

spatium; quia in votis personalibus usu communissimum est, tempus censeri appositum ad obligationem finiendam, nisi constet de contrario: unde sic vovens non tenetur satisfacere pro diebus transactis. Quare si tu vovisti, v. g., Missam audire tali die, hoc die transacto sine Missa sive culpabiliter sive inculpabiliter, ad id non amplius teneris, si dubitetur an tale tempus sit appositum ad finiendam, vel sollicitandam voti obligationem; quia cum agatur de voto personali, dies ordinarie censetur designatus ad obligationem finiendam.

Si 2, adhuc vovens ligatur; nam in votis realibus tempus censetur appositum ad sollicitandam duntaxat obligationem (excipe nisi tempus illud potiorem habeat cum voto relationem). Sic, v. g., si tu vovisses dare eleemosynam in sabbatis per annum, nulla habita relatione speciali illius anni, teneris semper supplere pro anteactis sabbatis omissis, quia cum res sit de votis realibus, dies censetur appositus non ad finiendam, sed ad obligationem sollicitandam [1].

Quid (quæres) *de eo, qui differt implere votum temporis indeterminati?* Vel votum est in Dei obsequium temporaneum, v. g., tot recitandi Rosaria, tot peragendi jejunia, tot donandi Ecclesiæ libellas: vel respicit obsequium Dei perpetuum, v. g., ingrediendi Religionem, xenodochio inserviendi, etc.

Si 1, dilatio erit mortalis, si fiat absque gravi causa per longa tempora, nempe ad duos, vel tres annos, ut recte dicunt; nam quisque censetur sic obligationem suam accipere, ut eam non nimium differat. Et si quælibet difficultas satis foret ad licite expectandum, vix unquam tempus opportunum inveniri poterit ad voti implementum. Hinc illud Deuteronomii 23: *cum votum voveris Deo tuo, non tardabis reddere; quia requiret illud Dominus Deus tuus, et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.*

Si 2, peccat mortaliter qui diu differt illius voti imple-

[1] Excipimus casum, quo votum haberet specialem relationem ad diem, ut si voluisses dare eleemosynam in hebdomada jubilæi, vel in sabbatis per annum, quia in illo anno gratiam recepisti. Liguori. *Opus Mor.*, l. 3, n. 220.

mentum, nempe in sensu plurium, si ad sex menses. Excipe nisi causa satis rationabilis excuset, ut esset, v. g., si vovens speret dilatione illa parentes fore emolliendos; vel si gravis necessitas spiritualis adversetur, aut temporalis sororum seu fratrum : neque dilatio illa sit nimis diuturna, neque det locum periculo nunquam implendi votum illud, quemadmodum solet contingere, opere profecto dæmonum, quibus vota invisa sunt et peringrata [1].

Q. 7. *Ad quem pertinet voti implementum* [2] ?

R. Vel agitur de voto personali, vel de reali, vel de mixto.

Si 1, voti implementum pertinet ad ipsum voventem; hoc ipso quia non respicit nisi illius personam.

Si 2, obligantur etiam heredes, non tamen ultra vires hereditatis; quia votum reale afficit ipsam rem ad quoscumque pervenerit.

Si 3, obligantur heredes pro parte qua votum reale est, semper tamen libera manente legitima, quæ nullo onere gravari potest.

Scholium. — *De votorum interpretatione.*

Q. *Quomodo fieri debet interpretatio votorum ?*

R. Prima ratio interpretandi vota est ipsa voventis voluntas, a qua votum vim suam habet. Quæ si non satis percipiatur, en regulæ quas communiter admittunt cum Sporer :

Regula 1ª est, ut verba obligationis voti intelligantur secundum communem usum et acceptionem regionis. Unde qui, v. g., vovit calicem, in dubio dare debet calicem argenteum, non aureum; quia sic calix accipitur in vulgari ac communi usu.

Regula 2ª est, ut si iterum dubium maneat, ipsa materia voti inspiciatur, et obligatio accipiatur secundum ejus naturam et necessarias conditiones. Sic, v. g., qui

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 221.
[2] *Vid.* Ferraris, *Bibl.*, etc., v° Votum, art. 3.

vovit preces, eas dicere tenetur devote, ut natura orationis requirit.

Regula 3ª est, ut adhuc manente dubio, votum observetur eo modo, ac si haberetur lex divina vel ecclesiastica de eadem re. Ideo qui vovit jejunium per mensem, non tenetur jejunare Dominicis diebus[1]; censetur enim voluisse se obligare ad modum quadragesimæ. — Item qui vovit jejunium in vigilia alicujus Sancti, si hæc in diem dominicam incidat, die sabbato, juxta morem Ecclesiæ jejunare potest. — Item qui vovit jejunare die veneris, probabilius non tenetur, si ea die venerit Nativitas D. N. (aliter esset si id prævideriet, quo sensu accipitur Decretum Honorii III, qui etiam tali die obligat); tantæ enim lætitiæ die non præsumitur vovens voluisse jejunare.

Regula 4ª est, ut si hisce omnibus consideratis, iterum res dubia sit, vota accipiantur in favorem voventis; sunt enim leges voluntatis : quisque porro censetur se velle minus obligare, quam potest. Ita cum Cajetano communiter docent Layman, Salmanticenses, etc.

Hinc merito resolvitur : 1 qui vovit per mensem audire Sacrum, non tenetur duo audire diebus festis; nam intentio præsumitur tantum fuisse de non transigendo die sine Missa.

2. Qui vovit Religionem ingredi, satisfacit voto, si minus rigidam ingrediatur; quia substantia jam impletur. — Item qui vovit Religionem, non tenetur eam quærere extra propriam regionem vel provinciam, si ibi non admittatur. Imo si est femina, non tenetur quærere Monasterium extra patriam, si ibi adest : et ratio est, quia aliter agere habetur pro illa nimis grave. — Item qui vovit aliquid sine certa quantitate, v. g., eleemosynam, pecuniam, satisfacit dando

[1] « Quamvis ex c. *Sacerdos*, 26. q., vetetur jejunare in die dominica (ait Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 4) ad extirpandam heresim Manichæorum negantium resurrectionem Christi; qui tamen mortificationis causa jejunaret, non peccaret ne leviter quidem, ut ait Viva. Imo mereretur, quia talem heresim Ecclesia abolevit; etsi dicant Salmanticenses, melius esse abstinere a tali jejunio; et ideo communiter docere Doctores, quod jejunium promissum in die Dominico possit in Sabbato adimpleri. »

quod voluerit, modo non tam parum tribuat, ut videatur potius illudere Deo.

3. Qui vovit unum Rosarium, satisfacit tertiam partem recitando; quia sic communiter accipitur. Potest etiam alternatim recitare; nam illud censetur obligare ad modum divini Officii [1].

Articulus 4. — De voti exstinctione.

Q. *Quotupliciter votum exstingui potest?*

R. Votum exstingui potest :

1. *Per cessationem causæ finalis;* — 2. *per notabilem mutationem materiæ;* — 3 *per commutationem;* — 4. *per dispensationem;* — 5. *per ejusdem irritationem;* — 6. addunt et *per defectum conditionis ponendæ*, cum nempe res non est nisi sub tali conditione promissa; ea enim deficiente, cessat profecto vel ipsum totum obligationis fundamentum.

§ I. — *De exstinctione per cessationem causæ, et materiæ mutationem.*

Q. 1. *Quandonam votum exstinguitur per cessationem causæ?*

R. 1 : Causa alia est *finalis;* alia *impulsiva.* — Finalis est quæ ita determinat ad vovendum, ut sine ea votum non fuisset emissum. — Impulsiva est quæ allicit tantummodo ad libentius vovendum, sed ex se sola ad votum non determinat. Hoc posito :

R. 2 : Cessante causa tantum impulsiva voti, votum non exstinguitur; cum illa non influat in voti substantiam. — At exstinguitur et cessat votum, cessante causa ejus finali : nam cessante hac causa, cessat omnis ratio volendi; atqui sine voluntate obligatio voti esse nequit. Hoc valet, etsi causa cesset culpa voventis; in hoc enim casu haberetur quidem peccatum ob impedimentum appositum, sed non haberetur voti materia, ideoque nec ipsum votum.

Q. 2. *Quid de notabili materiæ mutatione in voto?*

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 224.

Nota. Triplici modo contingit materiæ mutatio in voto : 1. Si fiat illicita, vel indifferens, vel impeditiva melioris boni; — 2. si fiat omnino impossibilis; — 3. si status voventis relate ad voti materiam fiat moraliter diversus, ut si quis, v. g., vovisset jejunium, sed postea infirmaretur. Hoc posito :

R. *Per se loquendo* tales mutationes omnem voti obligationem exstinguunt; cum vovens merito præsumatur nunquam habuisse intentionem sese obligandi in dictis casibus : est commune. — Imo probabilius votum ne tenet quidem, cum supervenit circumstantia, quæ si fuisset prævisa, vovens sese abstinuisset a voto. Consentit D. Thomas scribens : *id liberat ab obligatione voti aut juramenti, quod si ab initio accidisset aut notum fuisset, hæc fieri impediret* [1]. Ex quibus verbis generalibus deducitur, id quoque locum habere, si circumstantia imprævisa non sit ita notabilis : et sane votum non obligat ultra intentionem. In dubio tamen standum est pro valore actus, cum votum possideat; ideoque ad Superiorem recurrendum est [2].

Diximus *per se loquendo;* nam omnino excipienda sunt : 1. Vota etiam simplicia castitatis, quæ remanent firma ob quamcumque notabilem circumstantiam supervenientem, etiam non prævisam. Qui ergo stimulis carnis insolitis et imprævisis agitatur, adhuc voto tenetur; alioquin vix ullum votum firmum esset, cum vix sit qui hac de re graves in se tentationes non patiatur. Hinc Tridentinum damnat eos, qui dicunt, posse *omnes contrahere matrimonium qui non sentiunt se castitatis, etiamsi eam voverint, habere donum; cum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos supra id quod possumus, tentari* [3].

2. Id multo magis tenendum est de votis solemnibus emissis in professione religiosa, vel in susceptione Ordinum, nisi notabilis circumstantia superveniens certo sit circa ipsam substantiam votorum. Ratio quia religiosus et Ecclesiasticus in hoc casu non consideratur ut persona particula-

[1] In 4 D. 38, q. 1. — [2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 226; et l. 4, n. 50. — [3] Sess. 24, can. 9.

ris, cui melius sit tunc non esse voto obstrictum; sed ut pars communitatis Ecclesiæ, cui præstat postponere bonum privatum; alias quot inconvenientia, quot scandala et perturbationes!

3. Idem omnino dicendum ob eamdem rationem boni communis pro votis, quæ emittuntur a viris aut mulieribus in aliquibus congregationibus, maxime si addatur juramentum perseverantiæ; tunc enim intervenit contractus onerosus: at nulla circumstantia etiam non prævisa et superveniens solvit contractus hujusmodi. Unde sicut congregatio nequit alumnum dimittere ob supervenientes circumstantias (exceptis circumstantiis criminum); ita nec alumnus potest congregationem relinquere.

§ 3. — **De voti extinctione per commutationem et dispensationem.**

Q. 1. *Quid est voti commutatio?*

R. Voti commutatio definitur: *substitutio unius materiæ in locum illius, quæ fuit voto promissa, facta sub eadem voti obligatione.* Triplici autem modo potest contingere: in melius, in æquale, in minus [1].

Q. 2. *An possit vovens sua ipse auctoritate votum commutare?*

R. Cum distinctione: vel agitur de commutatione voti in æquale [2], vel de commutatione voti in melius.

Si voti commutatio fiat in æquale, probabilius non potest vovens illud mutare; quia supposita promissione, magis gratum Deo fore censetur, si vovens præstet rem promissam, quam si præstet æqualem non promissam. Ita tenent Azor, Cajetanus, Layman, Sanchez, Suarez, aliique cum D. Thoma, qui ait [3]: *quia commutatio est quidam contractus, qui perfici nequit absque consensu illius, qui vicem gerit in terris* [4].

[1] *V.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 234, et seqq.

[2] In minus votum commutare certe non liceret; quia neque in æquivalenti promissio servaretur. Aliunde votum in minus commutari non potest sine aliqua dispensatione; voventis autem non est dispensare.

[3] In 4, D, 1, q. 4, a. 4.

[4] *V.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. v, n. 38.

Si vero commutatio fit in *melius*, potest vovens ipse suum votum commutare; quia quod melius est, Deo magis gratum existimatur : adde minus in majori eminenter contineri. — Excipiuntur tamen vota reservata, quæ ideo talia dicuntur, quia eorum relaxatio aut commutatio sibi fuit a Superiore reservata [1].

Q. 3. *Quisnam potest votum commutare, et quomodo?*

R. Qui habet potestatem dispensandi in votis, habet etiam potestatem ea commutandi; quia commutatio est pars dispensationis. Est etiam regula juris : *qui potest plus, potest etiam minus in eodem genere* [2]. Non tamen potest dispensare qui tantum habet facultatem commutandi; quia minus non continet quod majus est.—Hæc autem diligenter præ oculis habeat qui votum commutat :

1. Ut si solum habeat commutandi facultatem, eadem non utatur, nisi pro commutatione in bonum æquale, non tamen mathematice, sed moraliter acceptum; ne animi anxietatibus aditus fiat [3].

2. Ut sciat ad commutationem peragendam sufficere majorem voventis propensionem, aut minus periculum transgressionis. In dubio, an bonum sit æquale, sufficit notabilis molestia in voto implendo.

3. Ut pro commutatione in bonum notabiliter minus requirat gravem causam : quia secus dicunt eam non tantum illicitam, sed probabiliter etiam invalidam; nam Prælatus nequit sine causa in re non sua valide excedere facultatem sibi delegatam.

4. Ut curet votum personale commutari in personale; reale in reale; mixtum item in mixtum; perpetuum in perpetuum, etc., ut magis quam fieri possit proportio conservetur.—Excipe nisi legitimæ occurrant rationes aliter agendi :

[1] Excipe hic nisi et ipsum votum reservatum in aliud reservatum et melius commutetur; quia tunc ipsius natura non mutatur.

[2] R. 53, in 6.

[3] « Interroget pœnitentem (ait Alphonsus Noster, *Praxis Conf.*, § 4, n. 26) quæ opera soleat exercere præter debita ex præcepto, aut ad quæ majorem habeat propensionem, et in ea commutet vota. Commutatio autem securior in omni votorum genere erit frequentia Sacramentorum. »

qua in re vitandæ sunt animorum anxietates tam in commutante, quam in vovente.

5. Denique ut facta commutatione, adhuc voventi liberum sit ad primam voti materiam redire, si commutatio contigerit in bonum æquale, ut communiter docent; — imo in sententia probabiliori potest vovens, saltem sine gravi culpa, ad primum votum regredi, tametsi commutatio facta fuerit in bonum melius; quia commutatio semper est in favorem voventis, qui potest juri suo renuntiare [1].

At (quæres) *reviviscitne votum primum, quando opus secundum post factam commutationem redditur impossibile?*

Vel voti commutatio peracta fuit auctoritate Superioris; vel peracta fuit privata voventis auctoritate.

Si 1, non amplius reviviscit votum primum; quia auctoritate Superioris per dictam commutationem remansit extinctum. Hinc si a Superiore pro eleemosyna voto promissa subrogatum est jejunium tali die designato, si tunc jejunare noluisti, peccasti; sed non amplius teneris ad eleemosynam.

Si 2, reviviscit, quia privata auctoritas non valet exstinguere rem semel promissam; sed illi tantum abunde vel æquivalenter satisfacere. Et ideo si primæ obligationi satisfieri possit, adhuc ipsa remanet, licet opus secundum factum sit impossibile : quod certum est.

An commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit? Affirmat Azorius : sed communiter et probabilius negant Layman, Sanchez, Suarez alique; quia licet materia subrogata habeat idem vinculum voti, attamen non habet idem vinculum reservationis, cum hoc materia non ferat.

Q. 4. *Quid est voti dispensatio?* [2]

R. Voti dispensatio est *voti remissio facta Dei nomine ob justam causam ab habente spiritualem jurisdictionem in foro externo.*

Dicitur 1 : *Remissio*, id est condonatio rei Deo promissæ

[1] Excipe nisi certo constet voventem voluisse, se ad melius erga Deum novo voto ligare; esset enim quasi novus contractus novis regulis firmatus.

Vid. Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 250 et seqq.

facta ab Ecclesia nomine Dei ipsius. Hanc potestatem Ecclesiæ inesse constat tum ex facto, cum semper ea usa sit; tum ex jure, cum id expediat fidelium bono. Sane generalia sunt illa Christi verba : *quodcumque solveritis*, etc. Soli autem Ecclesiæ eam inesse constat ex eo, quod hæc sit actus spiritualis; solius ergo potestatis spiritualis esse debet.

2. *Dei nomine facta;* cum enim Ecclesia non dispenset in lege sua, sed Dei, non potest id agere nisi nomine ipsius Dei.

3. *Ob causam;* quia inferior cum sit simplex executor, non potest sine causa dispensare in lege Superioris [1]. Quod si agat, invalide agit juxta veriorem sententiam [2] : atque etiam peccat, nisi bona fides eum excuset.

4. *Ob justam causam;* esset autem, v. g. :—Imperfecta in vovente deliberatio, ut si votum nuncupatum sit in tenera ætate, in ira, in tristitia, in animi perturbatione. — Magna difficultas in voti executione, et si antea jam prævisa, si notabile secum afferat transgressionis periculum; et quamvis talis difficultas oriatur ab ipsius voventis fragilitate, vel magnis ejusdem animi anxietatibus. — Bonum commune tam Ecclesiæ, quam Reipublicæ et familiæ; et major etiam profectus voventis. Cum autem ex vulgato juris adagio : *odia sint restringenda, favores ampliandi,* in dubio an fuerit sufficiens dispensationis causa, standum erit pro ejus valore.

5. *Ab habente spiritualem jurisdictionem in foro externo;* cum enim hæc potestas ad externam gubernationem pertineat (sicuti potestas ferendi leges, quarum naturam imitatur votum), hanc facultatem dispensandi non possunt habere, nisi illi, qui externa pollent jurisdictione.

Isti porro sunt : 1. Pontifex in tota Ecclesia? — 2. Episcopus in sua Diœcesi : et Vicarius Capitularis, Sede vacante; — 3. Prælati Regularium in suis subditis habentes

[1] Ad legitimam commutationem atque dispensationem hæc tria maxime sunt consideranda, nempe *quid liceat secundum æquitatem, quid deceat secundum honestatem, qui expediat secundum utilitatem.* Ita Bouvier.

[2] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. v, n. 40.

jurisdictionem quasi Episcopalem;—4. quilibet a Superiore Ecclesiastico delegatus, si tonsuratus. Excipe nisi ab ipso Pontifice Ordinario Ordinariorum sit illis limitata potestas, ut eam ipsis limitavit quoad nonnulla vota.

Q. 5. *Quænam sunt vota Summo Pontifici reservata?*

R. Ex consuetudine ubique recepta, atque ex ipso jure [1] vota Summo Pontifici reserverta præter solemnia, sunt 1. *votum Religionem approbatam ingrediendi;* 2. *votum perpetuæ castitatis;* 3. *votum peregrinationis Hierosolymitanæ*, id est *in terram Sanctam;* 4. *votum peregrinationis ad limina Apostolorum;* 5. *votum peregrinationis ad S. Jacobum Compostellanum.*

Observandum tamen: — 1. hæc reservatio utpote odiosa, stricte accipienda est et interpretanda; ideoque extendi non debet, nisi ad vota proprie dicta, deliberata, perfecta, determinata, absoluta, et præcise quoad substantiam, non vero quoad circumstancias, ita ut si ex parte deficiant, quamvis valida, non tamen sint reservata [2]. — 2. Benedictus XIV Bulla *Pastor bonus* Majori Pœnitentiario facultatem fecit dispensando commutandi vota reservata.

Q. 6. *An Episcopus dispenset valide in votis reservatis?*

R. Generatim Episcopus nequit dispensare in votis Pontifici reservatis; nam idcirco vota hæc dicuntur reservata, quia solius Pontificis Maximi eorum dispensatio propria est. Excipe si urgens exsistat necessitas, v. g., si non sit facilis accessus ad Papam; et in mora adsit periculum gravis damni tam spiritualis, quam temporalis, proprii vel

[1] *Extr. Comm.*, l. 5, tit. 9, cap. 5.

[2] Diximus *vota proprie dicta*, unde non esset reservatum votum emittendi votum reservatum. Item est, si non sit principaliter emissum in honorem Dei. — *Absoluta*, unde vota non sunt Pontifici reservata, si sunt pœnalia, vel conditionata, etiam conditione impleta. — *Deliberata*, unde non sunt reservata, si sint emissa etiam sub levi metu. — *Perfecta*, unde non essent reservata, si emissa sub levi obligatione. — *Determinata*, hinc non esset reservatum votum disjunctivum. - Præcise *quoad substantiam*, unde quamvis sint reservata vota, non tamen reservatæ sunt circumstantiæ ipsorum. Quare si quis, v. g., voveat ingressum in Religionem arctiorem, potest etiam Episcopus dispensare, ut benigniorem is ingrediatur. — *Vid.* S. Alphonsus, *Opus Mor.*, l. 3, n. 257.

alieni. Tunc Episcopis et omnibus Episcopalem jurisdictionem habentibus censetur communiter tradita facultas in votis iis, licet perfectis, absolutis ac determinatis dispensandi ad grave illud subditorum damnum impediendum [1].

Q. 7. *An Pontifex possit dispensare in votis solemnibus?*

R. Communius et probabilius est cum Angelico, Pontificem posse dispensare in votis solemnibus cum Religiosis et Clericis in sacris :

1. *Quoad Religiosos*, urgentissima tamen de causa; hoc enim recte illi censetur a Deo concessum, cui Deus totius Ecclesiæ regimen concessit. Et Pius VII, referente Bouvier, cum pluribus dispensavit.

2. *Quoad Clericos in sacris;* nam debitum continentiæ non est essentialiter adnexum Ordini sacro jure divino, cum nihil neque ex traditione, neque ex Scriptura eruatur; sed sola Ecclesiæ ordinatione *vel* immediate per illius præceptum, *vel* mediate per votum, quod in Ordinatione implicite emittitur, ut docet probabilius S. Thomas [2]. Unde Romanus Pontifex bene poterit Clericos, licet in sacris, solvere ab hac obligatione, sive declarare nomine Dei eos absolutos. — Sed communis sententia ex Salmanticensibus excipit Sacerdotes, quibuscum dispensare semper magna indecentia est; sed hanc quoque exceptionem alii negant, cum etiam quoad Sacerdotes urgens dari possit causa, v. g., successio Regni ad sedandas discordias : et hoc non semel factum ex historia probant.

Q. 8. *An votum emissum in utilitatem tertii possit dispensari?*

R. Votum, si fuit emissum principaliter in utilitatem tertii, et iste tertius sit determinatus, v. g., talis pauper, talis Ecclesia, nullimode potest dispensari, ubi semel a paupere vel rectore illius Ecclesiæ acceptatum sit; nam ille pauper, illa Ecclesia verum jus acquirit, quo citra injuriam sine consensu partis expoliari non potest.

Diximus : — 1. *si acceptatum sit;* nam ante acceptationem

[1] *Vid.* etiam *De Matrimonio*, c. 3, de dispensationibus.
[2] *Vid.* Tom. 3, *de Cœlibatu*, Tract. *de Ordine*.

non consummatur traditio; — 2. *si fuit emissum principaliter in utilitatem tertii;* aliter enim esset, si sit emissum principaliter in Dei honorem : tunc tertius non acquireret verum jus ad rem promissam, nisi dependenter a Dei voluntate, quæ quidem relaxari potest [1].

§ 3. — De voti extinctione.

Q. 1. *Quid de voti irritatione?*

R. Voti irritatio est *ejusdem rescissio facta ab eo, qui potestatem habet in voventem, vel in ipsam materiam voti.* Hoc jus in natura fundatum est ex Angelico [2]; nam est de jure naturæ, quod in superiore sit dominativa potestas, qua quidem ipse nequit se expoliare. Hinc valide semper irritat vota subditorum, licet ea ratificaverit.

Hæc irritatio duplex est : una directa, altera indirecta : — Prima fit ab eo, qui habet directam potestatem in voventem, vel in materiam voto promissam. Vota directe irritata non reviviscunt; cum initio censeantur facta sub conditione consensus Superioris. — Altera fit ab eo, qui habet potestatem exigendi ab ipso vovente actus quosdam, qui cum voti exsecutione nequeunt conciliari. Quæ ideo voti potius suspensio, quam voti irritatio proprie dici deberet : unde, eo impedimento cessante, habet quod reviviscat.

Vota irritare subditorum sine causa, de se nullum peccatum est; quia censentur emissa sub conditione consensus Superioris : unde obedientia stat pro causa. Diximus *de se*, quia in praxi difficulter poterit a veniali excusari, ut docent communiter; esset enim actus otiosus, et irrationabiliter profectus alterius impediretur. — Hæc tamen vota quoadusque irritentur, probabilius cum D. Thoma valida sunt in iis, quæ Superiorum mandatis et jurisdictioni non præjudicant; quia subditi non carent voluntate, sed eam

[1] Multo minus potest dispensari promissio mutua, ut contingit in votis et juramentis perseverantiæ, quæ fiunt ab aliquibus Congregationibus; nam illa tunc assumunt rationem contractus, nempe Congregatio se obligat ad sustentandum subditum, et hic ad inserviendum. Et ita declaravit Benedictus XIV Bulla *Convocatis* an. 1748 : quod confirmavit Bulla *Inter præteritos* an. 1749. — [2] 2, 2, q. 189, a. 5.

tantum subjicere debent Superiori, quando ipse contradicit [1].

Q. 2. *Quinam possunt vota filiorum-familias irritare?*

R. Vel agitur de filiis-familias, qui adhuc impuberes sunt; vel de filiis-familias, qui jam ad pubertatem pervenerunt:

Si 1, pater (et in ejus defectu avus paternus) potest directe vota omnia filiorum irritare sive personalia sive ralia; in tali enim ætate decsse censetur perfecta deliberatio ad tantam obligationem suscipiendam: ideo ad talem defectum natura prospexit, præbendo parentibus facultatem irritandi [2]. — Pariter in dubio, utrum votum ante, an post pubertatem emissum aut etiam ratihabitum fuerit; adhuc in patre ea facultas existit, quia possidet potestas paterna.

Si 2, non possunt neque indirecte parentes irritare vota personalia, v. g., castitatis, frequentiæ Sacramentorum, etc. (nisi domesticæ rerum procurationi graviter adversentur, uti esset votum peregrinationis, vel diuturnæ abstinentiæ); jam enim in ea ætate propriæ saluti consulere valent, et quoad eam sunt sui juris. *Ex quo homo venit ad annos pubertatis, si sit liberæ conditionis, est suæ potestatis quantum ad ea quæ pertinent ad suam personam, puta quod obliget se religioni per votum, vel quod matrimonium contrahat* [3]. Possunt tamen irritare indirecte vota realia; quia in minori ætate constituti bonorum suorum carent administratione, nisi sermo sit de peculio castrensi vel quasi-castrensi, vel de filio jam a patria potestate legitime subducto [4].

Quæ de patre dicta sunt respectu filii-familias, eadem valent de tutore respectu minoris; cum succedat in locum patris. Imo probabilius est hanc potestatem etiam matri inesse saltem quoad vota personalia, licet patre exsistente; cum et matri quoque filii teneantur obedire, et Angelicus indistincte parentibus hanc facultatem faciat.

Q. 3. *Quid potest maritus circa vota uxoris?*

R. Filliucius, Laymann, Lessius, Sporer, Voit, aliique

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 227 et 239. — [2] Can. 20, c. 2, Puella, q. 2. — [3] S. Thomas, 2. 2, q. 88, a. 8. — [4] Can. 2. can. 20, q. 2.

docent maritum nonnisi indirecte posse irritare vota suæ uxoris, quatenus nempe sibi præjudicant; sic enim satis est provisum mariti juribus.

Sed probabilior saltem extrinsece videtur contraria sententia Azorii, Ledesmæ, Sa, Sanchez, Soti, etc., qui docent maritum posse directe irritare omnia vota uxoris, licet neque usui matrimonii, neque prolis educationi, neque domesticæ administrationi adversentur, et licet exsequenda post ejus mortem. *Evidentissime apparet*, ait D. Ambrosius apud Salmanticenses, *ita virum esse caput mulieris, ut nulla vota abstinentiæ vel religiosæ conversationis liceat sibi sine ejus licentia Deo offerre.* Et D. Angelicus aperte docet [1]: *nullum votum Religiosi est firmum, nisi sit de consensu Prælati; sicut nec votum Religiosi est firmum, nisi sit de consensu Prælati; sicut nec votum puellæ existentis in domo, nisi sit de consensu patris; nec uxoris, nisi sit de consensu mariti* [2]. Ratio est, tum quia maritus habet in uxorem dominatum, tum quia maximopere expedit ad bonum et pacem familiæ, nec non ad mutuum utriusque conjugis amorem fovendum, quod uxor voluntatem suam totaliter viro submittat, et ab eo omnino dependeat [3] et sic impetus feminarum retundantur.

Uxor autem utpote sub viri potestate, nequit directe irritare illius vota; hoc enim esset dominatum exercere. — Poterit tamen indirecte irritare, casu quo adversentur usui matrimonii et internæ domus procurationi; cum harum rerum et uxori suæ sint partes. Esset, v. g., votum magnæ abstinentiæ, induendi habitum heremiticum, etc.

Q. 4. *Quid de voto castitatis a conjugibus emisso?*

R. Cum distinctione: vel votum illud emissum est a con-

[1] 2, 2, q. 88, a. 8, ad 3.

[2] Quod tamen hic dicitur maxime de filiis, intellige quoad dispositionem domesticam, non autem quantum ad ea, quæ pertinent ad suam personam; nam quoad hæc homo ex quo venit ad annos pubertatis, si sit liberæ conditionis, est suæ potestatis.

[3] Excipe vota uxoris emissa ante matrimonium, cum non sint emissa tempore subjectionis, sed bene potest vir illorum suspendere exsecutionem, quatenus nempe præjudicant suæ potestati. — *Vid.* Viguori, *Homo Ap.*, Tr. v, n. 36.

jugibus mutuo consensu; vel emissum est ab uno tantum conjuge.

Si 1, communis est sententia, votum illud esse validum, et a neutro revocari amplius posse; quia virtualiter uterque cessit juri suo. Non desunt tamen qui volunt in hoc etiam casu, posse maritum irritare votum uxoris suæ; cum hæc irritatio fundata sit in ipso jure, quo se vir nequit irrevocabiliter exspoliare. Quia tamen hoc est contra communem sententiam, ideo illud sapientibus remittimus.

Si 2, validum erit votum qnantum ad non petendum conjugii debitum; suspenditur vero quantum ad non reddendum usque ad mortem conjugis non voventis : unde talis vovens debet reddere, non tamen petere. Rationem affert Angelicus inquiens : *reddebere debitum est quidem necessitatis, sed petere est voluntatis* [1]. — Conjux autem non vovens poterit votum hujusmodi irritare; cum ipsi onerosum sit, maxime si sit vir, qui voverit; quia valde gravosum est pudori uxorem cogi semper ad petendum. Imo censent Salmanticenses, tale votum esse invalidum, utpote de materia inepta [2].

Q. 5. *Quid possunt domini circa vota famulorum?*

R. Nequeunt domini famulorum vota irritare directe; quia nullibi ipsis tributa legitur hæc dominativa potestas spiritualis, neque illis est necessaria. Indirecte tamen possunt : nempe possunt ea suspendere pro tempore famulatus, si debitis obsint officiis [3].

CAPUT PRIMUM.

De juramento [4].

Articulus 1. — De definitione, divisione et honestate.

Q. 1. *Quid est juramentum, et quanta ejus efficacia?*

[1] Quod. 3, a. 18. — [2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 235, 239.
[3] *Vid.* Liguori, *Op. cit.*, n. 240.
[4] *Vid.* Del Bene, *Tractatus de juramento, in quo et de ejus et voti re-*

R. Juramentum definiri solet cum Angelico : *invocatio tacita vel expressa Supremi Numinis tanquam infallibilis veritatis in testimonium alicujus rei* [1]. Hæc invocatio in eo sita est, quod jurans velit Deum id quod jurat attestari, non præcise per miraculum, quod est tentare Deum; sed quando et quomodo eidem placuerit, sive in hac, sive in alia vita. Unde patet maximam esse juramenti efficaciam; adducitur enim ipse Deus in testimonium. Hinc Apostolus [2] : *omnis controversiæ finis... ad confirmationem est juramentum* [3].

Ex tradita definitione constat, non omnes locutiones, quæ per quemdam juramenti modum efferuntur, verum esse juramentum. Videlicet intentio ipsa loquentis imprimis inspicienda est; quia (pro foro saltem interno) juramentum vere et proprie non habetur, nisi cum habetur in loquente vera et propria intentio invocandi testimonium divinum, quæcumque verborum formula adhibeatur. Hinc colliges non vere jurare qui dicet : *juro ita esse per conscientiam meam, in conscentia, super conscientia mea, in rei veritate, in fide viri probi vel Sacerdotis;* nam hic nemo nec tacite, nec expresse in testem vocatur. Neque etiam vere jurare censebitur qui jurat per *creaturas*, si tales sint, ut in iis speciali modo non elucescant divina attributa, v. g., si quis dicat : *juro per hanc herbam, per hunc equum, per hunc lapidem.* — Si vero creaturæ sint nobiliores et tales, ut speciali modo in iis divina elucescat natura, verum erit juramentum, v. g., si quis dicat : *juro per animam meam, per cœlum, per templum, per sanctos, per crucem, per sacramentum, per Evangelium, per fidem catholicam.*

Ratio disparitatis est, quod locutiones prioris generis non censentur factæ cum ulla relatione ad Deum; locutiones vero generis posterioris talem in loquentis animo relationem ex

laxationibus, etc., necnon de mendacio, perjurio, adjuratione, etc., eruditissime tractatur, Ludg. 1669.

[1] 2, 2, q. 89, a. 1. — [2] Hebr. 6.

[3] Juramentum a *jure* deducitur, *vel* quia jus veritatis redditur Deo, *vel* quia jure inductum est ad veritatem firmandam, *vel* quia quod juratur facit jus ac legem.

se evidentissime exhibent. Nam *anima* est spiritus de ejus spiritu; *cœlum* est ejus habitatio; *terra* est illius scabellum; *templum* illius domus; *sancti* de ejus sanctitate participant; *crux* illius patibulum est; *sacramentum* ipse instituit; *Evangelium* ipse dictavit; *fidei* ipse est consummator [1].

Quid (quæres) sentiendum de hisce locutionibus : *juro ita esse; per conscientiam animæ meæ; hoc est verum ut Evangelium; vivit Deus; coram Deo loquor; per hunc Dei ignem?* — R. Ad singula :

1. *Juro ita esse* non habetur in communi acceptione ut juramentum; cum nec implicite, nec explicite divinum testimonium imploretur. Excipe nisi jam præcesserit interrogatio de jurejurando; satis enim tunc determinaretur.

2. *Per conscientiam animæ meæ* pariter juramentum non est; quia hic principaliter intenditur conscientia.

3. Neque juramentum sunt illa : *hoc est verum ut Evangelium;* nam notant potius assimilationem, quam veram invocationem.

E. Hæc verba : *vivit Deus, Deus veritas est, coram Deo loquor* ex circumstantiis sunt resolvenda; si enim tantum renuntiando proferantur, non videntur constituere verum juramentum.

5. *Per hunc Dei ignem* est juramentum; quia Deum nominando principaliter ad ipsum refertur ignis.

Quid autem, si quis dicat; *habear ut hereticus, si hoc est falsum?*

Non censetur jurare; quia nulla hic invocatio Dei habetur. Item hæc : *moriar hic, si ita non est; mihi amputetur manus, caput, vel diabolus me auferat*, quamvis sint habenda uti juramenta, si per modum exsecrationis dicantur, vel si expresse

[1] In dubio intentionis, verba sunt intelligenda juxta communem acceptionem.

« Comme certaines personnes peu instruites, les enfants surtout, s'accusent d'avoir juré en prononçant le B., le F., le M., ou autres paroles grossières, il est à propos de leur faire remarquer que ces expressions ne sont point des jurements, en les avertissant toutefois qu'on ne doit jamais les appliquer aux choses saintes, et qu'il est inconvenant de les proférer contre qui que ce soit. » Ita Gousset, *Théol. Mor.*, t. 1, nº 466.

nominetur Deus ; communiter tamen ita non censentur, sed resolvuntur in quamdam sponsionem seu pœnæ obligationem, et significant ordinarie : *si res ita non est, spondeo meam vitam*, etc.[1].

Q. 2. *Quotuplex est juramentum?*

R. Juramentum spectari potest : 1. *ratione formæ*, qua concipitur; 2. *ratione temporis*, quod in eo indicatur; 3. *ratione loci*, ubi fit.

1. Ratione formæ, aliud est verbale, vel reale, vel mixtum. Aliud explicitum, vel implicitum. Aliud solemne, vel simplex. Aliud contestatorium, vel exsecratorium, vel comminatorium.

Verbale solis verbis conflatur. — *Reale* includit aliquam corporis actionem, v. g., erectionem digitorum, crucis contactum, Evangeliorum deosculationem. — *Mixtum* coalescit ex verbis simul et corporis actione.

Explicitum est cum quis Deum ipsum conceptis verbis vocat in testem; ut si dicat : *testis est mihi Deus.* — *Implicitum* est, cum quis jurat per creaturas, sed quatenus in iis elucet speciale Dei attributum.

Solemne conjungitur cum cœremoniis quibusdam, v. g., cum Missa, cum præcedenti Communione. — *Simplex* puram Dei invocationem præfert verbis vel signis æquivalentibus indicatam.

Contestatorium Deum simpliciter vocat in testem.—*Exsecratorium* (quod vocant etiam *imprecatorium*) non modo vocat Deum in testem ; sed etiam in vindicem perjurii, v. g., *Deus me morte puniat in hoc ipso loco si mentior.* Huc revocatur etiam hæc formula, *ita me Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia;* sicut enim qui hæc pronuntiat, bonum sibi, si verum dicat; ita malum sibi imprecatur, si mentiatur. — *Comminatorium* est cum jurans sub attestatione divini Numinis alteri minatur pœnam, v. g., *juro per Deum, quod nisi hoc feceris, pœnas lues*[2].

2. Ratione temporis, quod in juramento indicatur, jura-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 139 et seqq.

[2] Hic advertendum, quod si hæc verba proferantur a parentibus in

mentum aliud est assertorium, aliud promissorium. — Illud vocat Deum in testem rei præteritæ vel præsentis, v. g., *testor coram Deo, me non esse talis criminis reum.* — Istud vero Deum vocat in testem rei futuræ, quæ juramento promittitur, v. g., *juro ac testor coram Deo, me Superioribus meis semper esse obtemperaturum in omnibus.*

3. Denique ratione loci, ubi fit, juramentum aliud est judiciale, si in judicio; aliud extrajudiciale, si emittitur extra judicium.....

Omnia numerata juramenta per se loquendo sunt ejusdem speciei; cum omnia Dei veracitatem respiciant.

Q. 3. *An juramentum sit res bona et honesta?*

R. Affirmative, si debitis conditionibus fulciatur. Probatur [1]:

1. Ex Scriptura: in veteri Testamento legitur: *Dominum Deum tuum timebis et illi soli servies, ac per Nomen illius jurabis* [2]. In novo autem Testamento habemus inter cetera illud Pauli Apostoli: *testem Deum invoco in animam meam: quæ.... scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior* [3].

2. Ex Patribus: unum proferimus Augustinum, qui scribit: *invenimus jurasse Sanctos, jurasse primitus ipsum Dominum, in quo non est omnino peccatum; non ergo est peccatum jurare* [4].

3. Ex ratione; ipsa enim dictante, actus ille bonus est et honestus, qui Deum maxime honorat, et ejus attributa veneratur; atqui tale est juramentum. In quonam enim ejus natura sita est? In hoc profecto, quod Deus adducatur in medium, et invocetur tanquam summa æterna veritas in testimonium alicujus rei; ergo Deum maxime honorat et ejus attributa veneratur. Unde dicitur: *laudabuntur omnes, qui jurant in eo* [5].

Merito ergo a Concilio Constantiensi damnata est hæc Wicleffi propositio: *juramenta illicita sunt, quæ fiunt ad ro-*

filios, ordinarie non obligant; quia *vel* fiunt ob res inutiles, *vel* calore iracundiæ, *vel* solum cum intentione simpliciter terrendi.

[1] Est contra Pelagianos, Waldenses, Anabaptistas, Quacheros Anglicanos et Americanos, etc. — *Vid.* Bergier, *Dict. de Théol.*, v° Serment. — [2] Deut. 6. — [3] Cor. 1; et Gal. 1. — [4] Serm. 180. — [5] Ps. 62.

borandos humanos contractus, et commercia civilia[1]. Et a Clemente XI Bulla *Unigenitus* damnata fuit hæc n. 101 propositio : *nihil spiritui Dei et doctrinæ Jesu Christi magis opponitur, quam communia facere juramenta in Ecclesia ; quia hoc est multiplicare occasiones pejerandi, laqueos tendere infirmis et idiotis, et efficere ut nomen et veritas Dei aliquando deserviant consilio impiorum.* — Et Pseudosynodus Pistoriensis a Jansenistis consarcinata ausa est tradere : 1. *jurare sine extrema et ineluctabili necessitate esse actum irreligiosum, documentis divini Præceptoris, et aureæ simplicitati Evangelicæ contrarium ;* 2. *juramenta communi sensu pro retitis habita fuisse a SS. Patribus, et ideo improbanda ea quæ Curia Ecclesiastica.... in investituris et in sacris ipsis Episcoporum ordinationibus adoptavit.* Sed sub n. 75 utraque propositio a Pio VI Bulla *Auctorem fidei* proscripta fuit *tanquam falsa, Ecclesiæ injuriosa, juris ecclesiastici læsiva, disciplinæ per canones inductæ et probatæ subversiva.*

Sed (dices) *si juramentum res adeo bona est, expedit frequenter usurpari.* Nego *conseq.* ; non enim expedit, nisi debitis fulciatur conditionibus, inter quas illa est, ut nemo temere usurpet sanctum Dei Nomen[2]. Hinc divus Thomas juramentum comparat medicinæ ad sanandum efficaci, quæ quanto est virtuosior si debite sumatur, tanto magis nocet, si eam quis temere recipiat. Hac de causa Christus juramentum indiscriminatim prohibuit : res erat cum hypocritis Pharisæis, qui in omni re temere juramentum usurpare in more habebant.

[1] Revera, ait Stapf, 237, homines pii, dum ipsis a judice juramentum imponitur, nonnunquam tanto horrore corripiuntur, ut, quamvis omnes conditiones legitimi juramenti adsint, ad illud tamen quasi tremebundi accedant. Et utinam satis cautum foret, ne per jurandi frequentiam hic religionis sensus paulatim obtundatur! »

[2] Ad hanc rem Augustinus (Serm. 180) : *falsa juratio exitiosa est, vera juratio periculosa est, nulla juratio secura est.*

Articulus 2. — De iis qui jurare possunt et debent.

Q. 1. *Quinam possunt jurare?*

R. 1 : Si de jure naturæ sermo est, omnis homo rationis particeps jurare potest; nam jure naturæ, quilibet ratione utens confirmare potest dictum suum per testimonium majoris veritatis, nempe divinæ.

Ceteri omnes jurare possunt [1], cum hac tamen advertentia : quod olim juramentum simplex præstari poterat etiam per procuratorem; nunc semper personaliter præstari debet : *Le serment, de quelque nature qu'il soit, doit toujours être prêté en personne, et non par procureur.*

Q. 2. *Quinam tenentur juramentum emittere?*

R. Regulariter in duplici casu urget obligatio jurandi;

1. Quoties id necessarium est subveniendum proximo; quisque enim ex lege charitatis tenetur occurrere proximi necessitati medio licito ac facili, ut est juramentum.

2. Quoties a Superiore legitime exigitur : sic ordinarie ad juramentum obligantur *tum* illi, qui in aliqua communitate recipiuntur, puta Collegio, ut ita statutis propriis adamussim studeant; *tum* illi, qui aliquo publico officio vel ministerio donantur, ut Episcopi, Canonici, Punctatores, Beneficiati, Confessarii, Medici, Testes, etc. Hoc sane valde confert, ut isti omnes proprium munus pro conscientia adimpleant : hinc propositio 75 Synodi Pistoriensis, qua improbatur hæc juramenta, damnata fuit [2].

Articulus. 3. — De conditionibus ad juramentum requisitis.

Q. *Quænam sunt debitæ conditiones juramentorum?*

R. Conditiones ad juramentum tradidit ipsemet Deus :

[1] Quod pertinet ad Clericos Honorius II statuit, eos non esse per se adigendos ad juramentum sine licentia superioris. — Lucius III Clericis jurare permisit : quod etiam iis indulsit Gregorius IX, præpositis quidem, sed non tactis Evangeliis.

[2] De quibusdam particularibus juramentis, *vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 181, etc.

jurabis, vivit Dominus, in veritate et in judicio et in justitia[1]. Ubi sic scribit S. Hieronymus : *animadvertendum est, quod juramentum hos habeat limites, veritatem, judicium atque justitiam : si ista defuerint, nequaquam erit juramentum, sed perjurium.* — Sane violaretur secundum Decalogi præceptum : *non assumes Nomen Dei tui in vanum ; non enim insontem habebit Dominus eum, qui assumpserit Nomen Domini Dei sui*[2].

§ 1. — De veritate ad juramentum necessaria [3].

Q. 1. *Quid de veritate requisita ad jurandum ?*

R. Veritas hic tota subjectiva est, non objectiva ; in eo nempe consistit, *quod jurans moraliter certus sit de veritate rei*, quæ sui juramenti materiam constituit : ideoque excludit quidem omne mendacium, quod non potest esse, nisi in jurante ; non excludit autem omnem errorem, qui potest esse in re ipsa.

Diximus *quod jurans sit moraliter certus de rei veritate ;* nam hic non requiritur certitudo absoluta et omnino infallibilis, alioquin fere nunquam liceret jurare ; sed sufficit moralis, id est tanta veri probabilitas, quæ ad certitudinem moralem pertingat[4].

Q. 2. *Quid est æquivocatio, et an liceat jurare cum æquivocatione ?*

R. Ad 1 : Æquivocatio, seu amphibologia (ad quam etiam revocari potest restrictio non pure mentalis [5]) est sermo am-

[1] Jer. 4. — [2] *Vid.* Veith, *Sacra Scriptura*, in 3 Reg., n. 36.

[3] *V.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 147 et seqq.

[4] Imo eadem ratione docent Azorius, Lessius, Sanchez et Suarez cum communi, in juramento assertorio, vel promissorio sufficere probabilitatem veritatis assertæ, et implementi rei promissæ, modo nulla habeatur ratio probabilis in oppositum. Ideoque volunt posse a nobis affirmari cum juramento etiam quod audivimus a persona ita fide digna, ut moraliter certos nos faciat ; si tamen semper excipiatur materia judicii, ubi juramentum quod exigitur, est de certitudine propria emittendum : et quidem juxta gradum suum. « Lorsqu'il s'agit de déposer en justice, on doit exposer les motifs de sa déposition, afin que les juges puissent l'apprécier à sa juste valeur. » Gousset, *Théol. Mor.*, t. II, n° 473.

[5] Restrictio est *actus mentis verba, quibus utimur loquendo, ad aliud*

biguus, seu sermo habens duplicem sensum, qui satis tamen percipi potest. Triplici autem modo contingere potest : — 1. cum verbum habet duplicem sensum omnino diversum : v. g., verbum *volo* sonat tam *velle*, quam *volare* in persona prima numeri singularis modi indicativi temporis præsentis; —2. cum sermo ipse duplicem sensum exhibet, v. g , si dicam : *hic liber meus est*, duo possum significare valde diversa, scilicet *vel* me esse dominum libri, *vel* me esse ejusdem auctorem;—3. cum vocabula habent duplicem sensum, unum magis communem, alium vero minus : seu unum litteralem, et alium spiritualem, uti, v. g., cum dixit Christus de Joanne Baptista : *ipse est Elias*. — Hoc sensu viri pii dicunt cibos delicatos sibi nocere, id est propriæ pietati et spiritus mortificationi [1].

R. Ad 2 : Commune est vel apud ipsos rigidiores, licere nobis *ex justa causa*, ac *extra contractus et judicia*, uti æquivocatione etiam cum juramento tribus modis mox traditis; tunc enim non decipimus proximum nostrum, sed

detorquentis, *quam ad id, quod naturaliter significant.* Duplex est, alia late seu non pure mentalis, quæ nempe ex modo interrogandi vel respondendi, ex usu recepto, vel ex aliis circumstantiis ab auditoribus intelligi potest, licet forte, defectu intelligentiæ aut advertentiæ non percipiatur. Alia pure mentalis, quæ ex nullis adjunctis ab auditoribus intelligi potest : hæc certe prohibetur, ut constat ex prop. 26, 27 et 28 damnatis ab Innocentio XI; de hac etiam ait Ecclesiasticus, c. 37 : *qui sophistice loquitur, odibilis est.* Sane sic loqui mendacium est; cum ita falsum exprimatur, ut sensus in mente habitus nullo modo percipi possit ab auditoribus. — *Vid. De Restitutione*, Append., c. 1, ubi *de mendacio.*

Ardua est præsens quæstio, in qua possumus decipi tum in adsignanda legitima causa, tum in usurpandis legitimis loquendi formulis; de facili enim restrictio late mentalis esse potest pure mentalis. — Quare caute in hac re procedendum est, nec ea ita temere est usurpanda, ne humanæ societati ac consuetudini noceamus, ne confusionem inducamus, ne christianæ simplicitati derogemus; sed quoad potest *sit sermo noster, est, est; non, non.* Matt. 5.

[1] Hoc modo si quis interrogetur de re, quam celare expediat (salvo meliori consilio) respondere poterit : *dico non*, quasi dicat : *profero hanc particulam negativam, non.* Verbum enim *dico* duplicem sensum exhibet, nempe communem et ordinarium *asserere aliquid;* peculiarem vero, seu minus communem in vulgari loquendi consuetudine, nempe *proferre aliquod vocabulum.*

permittimus ut decipiat ipse se. Nec tenemur ex alia parte ad mentem aliorum loqui, justa exstante causa.

Adde exemplum ipsiusmet Christi Domini : nonne restrictionibus hujusmodi usus est tum quando rogatus, ut ad quamdam festivitatem ascenderet respondit : *non ascendo ad diem festum hunc*, subintelligendo *palam et manifeste*, sicut interrogatio præ se ferebat, et eruitur ex textu, et exponunt Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius? [1] tum quando rogatus de die judicii extremi, respondit : *de die illo nemo scit... neque Filius hominis*, subintelligendo *ad manifestandum*, sicuti volebant Discipuli, uti interpretantur Hieronymus, Augustinus, Ambrosius et Basilius? [2]

Adde Sanctorum doctrinam. Augustinus ait : *quamvis omnis, qui mentitur, velit celare quod verum est; non tamen omnis, qui vult quod verum est celare, mentitur* [3]. — Et D. Thomas : *aliud est veritatem tacere, aliud falsitatem proponere* [4]. Idem : *non est licitum mendacium dicere ad hoc quod aliquis alium a quocumque periculo liberet; licet tamen veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione, ut Augustinus dicit in libris de mendacio* [5].

Adde inconvenientia, quæ secus evenirent : si nempe non liceret, justa exstante causa, uti tali restrictione, nullus esset modus secretum honeste celandi, quod quis sine damno vel incommodo aperire nequiret : hoc autem humanæ societati non minus esset perniciosum, quam ipsum mendacium. Si ergo tali uti restrictione bonum est, nihil officit, quod etiam juramento firmetur, quotiescumque id circumstantiæ postulaverint [6]. — Non tamen negandum majorem causam requiri ad æquivocandum cum juramento, quam sine juramento; quia divinum testimonium non est ita facile usurpandum.

[1] Jo. 7. — *Vid.* Cor. a Lapide *in h. loco.* — Veith, *Sacra Scriptura, De lib. Tobiæ*, n. 21, ubi quærit, an a mendacio excusentur quæ Angelus Raphael de se affirmat. — [2] Mar. 24. — [3] L. contra mend., c. 10. — [4] 2, 2, q. 69, a. 2. — [5] Loc. cit., q. 110, a. 3.

[6] Porro allata principia nonnullis exemplis illustrando dicimus : Confessarius affirmare potest etiam cum juramento, se nescire peccatum auditum in Confessione, subintelligendo *ut hominem;* quia interrogans non habet jus, nisi ad habendam notitiam communicabilem. Reus, vel testis a judice non legitime interrogati possunt jurare, se

Diximus 1. *ex justa causa*, ne temere inducatur tergiversandi locus : justa esset causa quicumque finis honestus ad servanda bona quæ nobis prosunt, vel etiam ad se liberandum ab importuna, fastidiosa et injusta interrogatione. Docent tamen probabilius contra Vivam Cajetanus, Candido, Lessius, Lugo, Salmanticenses et Sanchez, quod per se loquendo, si causa desit, nostra tergiversatio non sit nisi venialis; quia defectus est tantum in discretione.

2. *Extra contractus*, quia in contractibus, in quibus jure vel conventione exigitur juramentum, sincere loquendum est, atque nude; ne fiat contra fidem contractuum, et communem sensum.

3. *Et judicia*, quisque enim a judice legitime interrogatus, tenetur sincere respondere; ne publica lædatur justitia, et fiat contra bonum commune, cui nulla causa derogare valet [1].

Q. 3. *Quid sentiendum de juramento promissorio ficto?*

R. Tripliciter potest aliquid sic ficte promitti : vel *sine animo jurandi;* vel *sine animo se obligandi;* vel *sine animo adimplendi.*

1. Qui aliquid juramento promittit, sed sine vero animo

crimen nescire, subintelligendo se nescire crimen, *de quo legitime inquiruntur.*

Qui venit de loco, qui falso putatur morbo infectus, potest negare se illinc venire, scilicit *ut pestilentia infecto*, qualis est interrogantium animus.

Invitatus ad mensam et rogatus, an cibus sit bonus, potest affirmare esse talem, licet revera sit insipidus, intelligens *ad mortificationem et pœnitentiam.* — Qui fuit coactus ad matrimonium potest asserere non contraxisse, nempe *libere.* — Qui non tenetur ad gabellas potest dicere, *se nihil ferre*, ut solvere teneatur. — Hoc sensu licite etiam proferuntur cœremoniæ, protestationes, ut *osculor manus, offero me famulum;* quia ex communi usu accipiuntur uti verba materialia prolata tantum ad honorem. — *Vid.* Voit, *Theol. Mor.* — Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 153 et seq. ubi plures casus.

Regulariter possunt uti restrictione late mentali omnes personæ publicæ interrogatæ de rebus suæ fidei commissis, ut sunt secretarii, legati principum, duces, magistratus, advocati, medici, obstetrices, etc. Si enim secreta ejusmodi personis commissa violarentur, gravissima inde sequerentur incommoda.

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 151 et 154.

jurandi, peccat ut constat ex hac propositione ab Innocentio IX, n. 25 damnata : *cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive sit gravis.* Ratio : tunc illuditur divinum testimonium. Docent tamen communissime, eum peccare tantum venialiter, si aliunde habeat animum implendi, neque res sit coram judice vel in contractibus; tunc enim nulla habetur deceptio contra justitiam, sed solummodo inanis divini Nominis usurpatio.

2. Qui juramento aliquid promittit, sed sine animo se obligandi, communius dicunt, quod graviter peccat; cum videatur gravis irreverentia adducere Deum in testem, et nolle ejus testimonio obstringi. Sunt tamen qui docent, id esse tantum veniale, et quidem valde probabiliter; nam sine animo se obligandi nullum subsistit juramentum, et ideo juramentum violari non potest : ergo habetur solummodo vana usurpatio divini Nominis [1].

3. Qui juramento aliquid promittit cum animo jurandi et se obligandi, sed non implendi, peccat mortaliter; quia de præsenti deficit veritas : et tenetur servare promissum, quia viget essentia juramenti. Idem dicendum, si quis non advertit ad obligationem juramenti; nam obligatio sequitur ex illius natura, nisi positive excludatur [2].

Sed (quæres) *an obliget juramentum factum contra primum juramentum?* Si secundum juramentum opponatur priori in materia jurata, non tenet, ut si jurasti matrimonium Caiæ, et postea illud jures Titiæ; quia esset de materia illicita. — Aliter tamen dicendum est, si secundum juramentum opponatur primo in actu jurandi tantummodo, ut si jurasti non amplius jurare, sed postea jures, v. g., jejunare : teneris ad jejunium, quia hoc juramentum est de materia licita, etsi peccaveris jurando.

Q. 4. *An liceat petere juramentum a pejeraturo?*

R. Contra Vasquez affirmant probabilius Cajetanus, Filliucius, Salmanticenses, Suarez, Tournely aliique, si ta-

[1] Imo probabilius est, quod sic jurans per se non tenetur juramentum servare; *tum* quia ex dictis est invalidum; *tum* quia Deus juramenta promissoria non acceptat, nisi juxta jurantium intentionem.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 172 et seqq.

men adsit causa ; nam tunc perjurium ex sola pejerantis malitia sequeretur. Neque alter potest dici illius causa moralis, cum utatur jure suo[1].— Diximus *si tamen adsit causa*, uti, v. g., si judex petit juramentum ratione officii, seu ex ordine juris ; vel si magni tua interest uti perjurio ad fraudes alterius manifestandas, ut jus tuum consequaris. Nam aliter esset contra reverentiam Deo debitam et charitatem proximi : hinc de illo habet Augustinus : *qui scit et cogit jurare, homicida est.*

Licet autem cum causa juramentum exigere etiamsi quis juraturus sit per falsos Deos ; cum causa enim rationabiliter permitti potest malum alterius. Et idem Augustinus ait : *qui utitur fide illius, quem constat jurasse per Deos falsos, et utitur non ad malam rem, sed ad licitam et bonam, non peccato ejus se sociat quo per dæmonia juravit ; sed bono pacto ejus, quo fidem servavit*[2].

§ 2. — De judicio in juramento[3].

Q. *Quid de judicio in juramento?*

R. *Judicium hic non sumitur pro executione justitiæ*, inquit Angelicus, *sed pro judicio discretionis*[4] ; cum enim juramentum sit res sanctissima, non debet fieri absque prudentia, consideratione, ac reverentia, quæ tria in discretionis judicio continentur. Quare juraturus debet diligentissime perpendere : — 1. an juramentum sit necessarium ratione proprii officii, vel ut fides verbis suis adhibeatur ; — 2 an notabilis spes affulgeat fore, ut alii eidem credant ; — 3. an rem juramento promissam tempore suo præstare valeat, ne in discrimen juramenti violandi adducatur.

Ubi non desit, nisi judicium in juramento, ut si quis juret absque necessitate, vel ex quadam animi levitate, vel ex consuetudine, non erit (ut plurimum) nisi veniale, uti communiter docent cum S. Antonino : quia gravem injuriam contra Deum continere non videtur. Nota *ut plurimum* ; quia in consuetudine frequenter jurandi adest peri-

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 2, n. 177. — [2] *Epist.* 154. — [3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 145. — [4] 2, 2, q. 89, a. 3.

culum scandali et perjurii, et sub hoc respectu juramentum judicio destitutum potest esse etiam mortale, sicut advertit D. Augustinus. Hinc Scriptura monet : *jurationi ne assuescas ; multi enim casus in illa* [1]. Et laudatus Doctor : *istam consuetudinem jurandi avertite a vobis, amputate a linguis vestris, circumcidite ab ore vestro* [2].

§ 3. — De juramenti justitia [3].

Q. 1. *Quid de juramenti justitia?*

R. Juramenti justitia in eo consistit, ut res jurata sit justa, licita, et honesta. Hujus defectu peccat in juramento promissorio mortaliter :

1. Qui jurando promittit se quidpiam mali esse facturum, v. g., homicidium, *sive* animum habeat implendi, quia Deus invocaretur ut patronus iniquitatis ; *sive* non habeat, quia tunc esset perjurium [4].

2. Qui juramento utitur ad consummandum peccatum etiam veniale ; quia sic jurans quantum in se est, Deum facit complicem peccati sui. Neque tunc tenet juramentum ; quia non est obligatorium contra bonos mores, neque vinculum rerum vanarum. Hinc probabilius non obligat promissio jurata prodigi ; quia est saltem leviter mala [5].

Q. 2. *An peccet graviter ex defectu justitiæ, qui cum juramento se jactat de peccato commisso?*

R. In probabiliori sententia qui juramento se jactat de peccato commisso, non videtur peccare, nisi venialiter contra religionem, ut docent Salmanticenses, Sanchez, Suarez aliique ; ideo enim in juramento promissorio defectus jus-

[1] Eccli. 3. — [2] Serm. 180 *de verb. Domini.* — *Vid.* Salvatori, *Istruzione, ecc.*, § XVI. — [3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n 146.

[4] *Quid vero* (dices) *si res juramento promissa sit tantum venialiter mala, aut vana, aut inutilis, aut frivola?* Tunc licet Antoine, Billuard et Collet dicant non esse nisi veniale illam sub juramento promittere ; nobis magis arridet sententia Elbel, qui cum aliis docet id grave esse, quia non levis, sed gravis semper irreverentia est Deum vocare testem ac veluti fidejussorem peccati, tametsi venialis.

[5] Neque etiam tenet juramentum, si quis juret contra Evangelica consilia ; quia est impeditivum inspirationi cœlesti : excipe nisi sit in favorem tertii, ut si obligaveris tuum famulatum alicui ; tunc enim ille jus jam acquisiisset.

titiæ est peccatum mortale, quia juramentum in eo assumitur ad firmandam voluntatem malum peragendi. At in juramento assertorio non assumitur, nisi ad alios certiores faciendos de peccato utpote jam patrato, quod quidem si illius complacentiam non confirmet, non est nisi venialis quædam animi levitas. Excipe casum, quo quis tale juramentum assumeret ad firmandam proximi detractionem; quia tunc adhiberetur ut medium ad alterius infamiam certiorem reddendam.

Articulus 4. — De juramenti obligatione [1].

Q. 1. *An res juramento promissa sit præstanda sub gravi?*

R. Si res juramento promissa gravis est, utique sub gravi præstari debet; cum juramentum nedum gravis promissionis vim minuat, imo potius eamdem augeat, et servet ad pacta firmanda. Unde legitur in Scripturis : *redde Domino juramenta tua* [2].

Si vero res promissa est levis, controversia est.— Alii dicunt cum Bonacina, Collet, Lessio, Toleto, etc., rem juramento promissam, etsi levem adhuc sub gravi esse præstandam; quia aliter semper violaretur juramentum, in quo non datur materiæ parvitas : vocaretur enim Deus in testem falsitatis, si veritas non conformaretur rei promissæ : ita S. Thomas, ac Catechismus R. — Alii vero cum S. Antonino, Antoine, Billuart, Layman, Sanchez, Sylvio, Soto, Suarez et aliis negant dicentes, tunc tantum perjurium committi, cum Deus vocatur in testem mendacii : atqui hic non vocatur Deus in testem mendacii; nam si jurans actu juramenti habuit voluntatem implendi et postea promissa non

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 172 et seqq.

Quærenti utrum obligatio juramenti promissorii, aliquid scilicet tribuendi, transeat ad heredes, respondemus cum D. Thoma, duo hic esse distinguenda : primum est *ipsa promissio*, quæ si licita et acceptata sit, utique transit ad heredes, qui in omnia jura et onera realia defuncti succedunt, aliud est *vinculum religionis* ex juramento ipso, quod cum sit personale, non obligat heredes, qui ideo non sunt perjuri, si illud non servent, quamvis sint injusti.

[2] Matt., 5.

implet, non committit mendacium, sed tantum infidelitatem, quæ (cum res promissa non sit gravis ex hypothesi) protrahi non poterit ad culpam gravem. Hæc sententia non est minus probabilis, quam prima : imo fortasse est probabilior, si intrinseca ratio spectetur.

Quidquid sit, certum est eum, qui ex multo quod promisit, non omittit nisi quidquam parvum, non peccare mortaliter, v. g., si quis jurasset se nunquam vinum esse bibiturum, non peccabit mortaliter parum bibendo; quia tunc gravitas non afficit, nisi materiam ipsam universim sumptam [1].

Q. 2. *Quid de juramento metu gravi et injusto extorto?*

R. Distinguendo : *vel* agitur de juramento, quod jam a jure ipso sive civili sive ecclesiastico irritatur utpote metu sic extortum; *vel* de juramento agitur, quod nulla lege prohibetur.

Si 1, certum est, nullum esse juramentum, quia est contra leges illud infirmantes ob bonum commune; ideoque est de illicito. Hoc sensu non obligat juramentum metu gravi et injusto extortum super professione religiosa, sponsalibus, matrimonio, etc.

Si 2, S. Antonius, Sanchez aliique tenent neque tale juramentum valere : nam juramentum naturam actus sequi debet; atqui actus extortus gravi metu injusto est invalidus : ergo et juramentum. Adde juramentum hoc est actus prorsus inutilis, cum illico retractari possit : sic, v. g., post pecuniæ traditionem vi juramenti latroni a te factam, eamdem pecuniam tu a latrone, etiam vi adhibita statim, recuperare potes; ad quid ergo eam illi tradidisti?—Verum longe probabilior sententia cum Angelico, Billuart, Lugo, etc., docet, juramentum illud obligare *erga Deum;* est enim regula generalis, quolibet juramentum esse servandum quando po-

[1] Non peccat contra juramentum qui urbanitatis causa juravit se ante alterum non sessurum, bibiturum, ingressurum domum, etc., si ab altero coactus prius sedeat, bibat vel ingrediatur; quia plerumque juramentum est nullum defectu aut intentionis jurandi aut materiæ aptæ; vel si valeat, ab altero relaxatur. Arcendi tamen sunt homines ab hisce formulis, cum dedeceant. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 180.

test peccato ; *tum* ne in testem mendacii adducatur Deus; *tum* quia bonum est servare promissum [1]. Adde Jus Canonicum; in eo enim dicitur Ecclesiam juramentum metu initum relaxare : ergo illud supponit validum [2].

Diximus *erga Deum*, non erga hominem : quare si quid injuste coactus alicui jurasti, et ei tribuisti, recte tribuisti; sic enim reddidisti Domino juramentum tuum. Sed postea potes repetere in judicio solutum; neque enim sua iniquitas debet ipsimet patrocinari [3].

Q. 3. *Quod peccatum est perjurium ?*

R. Perjurium generatim sumptum, licet sit quodlibet juramentum destitutum veritate, justitia et judicio; attamen ex S. Thoma [4] a falsitate præcipue specificatur perversitas illius; cum ista intimius ejus substantiam inficiat. Ideo perjurium proprie erit juramentum veritate destitutum : quod quidem *ex se, et natura sua* mortale est; quia semper gravem irrogat Deo injuriam eum in testem falsitatis adducendo. Neque parvitas materiæ excusat, quia semper graviter repugnat Deum testificari falsum : unde ait Augustinus, *peccatum perjurium et grande peccatum nemo dubitat* [5]. Et Innocentius XI hanc damnavit propositionem n. 24 : *vocare Deum in testem mendacii levis non videtur tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem.*

Diximus *ex se et natura sua;* potest enim perjurium esse culpa venialis per accidens, ob defectum nempe plenæ deliberationis vel consensus; tale est in quibusdam rusticis perjurii malitiam non percipientibus. Quare non debent Confessarii statim illos de gravi peccato monere, si pejerandi consuetudine teneantur, ne illorum peccata formalia evadant; sed sensim sine sensu fortiter insistendo ut falsum jurare desistant, eos curare studeant [6].

Synodus autem Novariensis reservat *juratam falsi in judi-*

[1] 2, 2, q. 89, a. 7. — [2] Decretal., l. 1, tit. 24, *de Jurej.*, c. 15.

[3] Hinc si quis metu mortis latroni juravit se ei daturum pecuniam, et insuper se velle illi consociari in furtis, non valet juramentum de societate ineunda, quia est de illicito; valet tamen de pecunia solvenda, quia hanc dare potest sine peccato.

[4] Loc. cit. — [5] Serm. 180. — [6] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 150.

cio depositionem, veri reticentiam factam ab accusatore vel teste, inductionem falsi testis jurati in judicium, et juramentum per falsos Deos [1].

Articulus 5. — De juramenti extinctione et interpretatione [2].

Q. 1. *Quomodo juramentum exstinguitur et cessat?*

R. Juramentum iis ferme modis cessat, quibus votum. Nempe cessat :

1. *Cessatione causæ finalis;* nam sine causa non subsistit effectus. Hinc cessat juramentum, si quis juraverit se puniturum esse discolos, sed isti emendentur.

2. *Mutatione notabili;* nam talis mutatio aliud facit objectum, ad quod jurantis intentio non se extendit. Hinc non obligatur juramento qui juratas promisit nuptias puellæ diviti, sanæ, virgini, bonæ famæ, si has dotes amittat. Item non peccat qui secretum juratum detegit, si non potest illud servare sine gravi suo vel alterius damno; quia ipsa promissio secreti obligat tantum sub conditione, *nisi graviter noceat.* Excipe tamen secretum consilii, quod in omni casu ob publicum bonum expedit observare.

3. *Irritatione*, quæ fit a quolibet dominatum habente in jurantem, licet agatur de contractibus, si ab eodem possint irritari.

4. *Commutatione*, vel *dispensatione*, quæ quidem dantur ab habente jurisdictionem in externo foro [3].

Q. 2. *Quomodo juramentum interpretandum est?*

R. Juramentum interpretandum est in favorem illius, qui illud emisit; cum sit vinculum propriæ voluntatis. Hinc commune est, in juramento promissorio sequentes conditiones semper tacite intelligi, nempe : — 1. si *potero*, quia

[1] Pag. 316.

[2] Huc veniunt revocanda jam dicta de voti extinctione, ac de interpretatione.

[3] Potestas obtenta dispensandi in votis non complectitur potestatem dispensandi in juramentis, cum sit diversum vinculum. Potest autem S. Pœnitentiaria relaxare juramenta, quæ non sint in favorem tertii ex Bulla *Pastor bonus* Benedicti XIV.

nemo censetur se ad rem vel etiam moraliter impossibilem obligare; — 2. *salvo jure Superiorum;* — 3. *si is, cui promissio a me fit, eam acceptet vel non remittat;* — 4. *si res non fuerit notabiliter immutata;* — 5. *si alia pars fidem servaverit*, casu quo agatur de promissione reciproca[1].

Scholium. — *De adjuratione*[2].

Q. *Quid de adjuratione?*

R. Adjuratio ex Angelico est invocatio Dei, vel rerum Sacrarum, vel Sanctorum ad inducendum aliquem ad aliquid[3]: — Alia est *solemnis*, quæ fit ab Ecclesia modis constitutis, ut in exorcismis; — alia *privata*, quæ fit a quocumque sine solemnitate; — alia *deprecativa*, si precibus; — alia tandem *imperativa*, si imperio fiat.

Adjuratio est actus religionis, cum per ipsam aliquem movere intendamus per Dei reverentiam atque timorem. — *Privata* unicuique cum causa licita est; sicut enim juramento promissorio licet se compellere ad aliquid, ita licere debet alios compellere adjuratione. — *Solemnis* tamen fit tantum ab Ecclesiæ ministris ad id deputatis[4].

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 187 et seqq. — [2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 493. — [3] 2, 2, q. 90, a. 1.

[4] Quæ de juramento diximus, huc possunt de facili revocari.

Per se sola creatura rationalis est idonea, ut adjuretur; quia hæc sola potest percipere divina, eorumque reverentia et amore impelli ad agendum. Res autem inanimes hoc sensu solummodo adjurantur, ut adjuratio dirigatur ad naturam rationalem, quæ illis præsidet, easque movere potest.

Huc pertinet adjuratio S. Brixii, qui infantem triginta dierum adjuravit, ut diceret, si ipse esset pater ejus, ut quidam sparserant; cui infans respondit *non*. Continebat hæc adjuratio tacitam orationem, qua Deus rogabatur, ut infanti vocem daret.

CAPUT TERTIUM

De sanctificatione festorum.

Articulus 5. — De natura et vi hujus præcepti [1].

Q. 1. *An præceptum Festorum sit naturale, an positivum?*

R. Cum D. Thoma : *præceptum de sanctificatione sabbati est partim morale, partim vero cæremoniale : morale* (id est *naturale*, sub quo respectu in tertio decalogi præcepto ponitur) *morale quidem est quantum ad hoc, ut homo deputet aliquod tempus vitæ suæ ad vacandum divinis ; sed in quantum in hoc præcepto determinatur speciale tempus in signum creationis mundi, est præceptum cæremoniale : et quatenus cæremoniale ab Ecclesia fuit abolitum* [2]. Nempe loco sabbati substitutus est dies dominicus : quæ substitutio ab Apostolis facta præsumitur juxta Augustini regulam : *quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, id nonnisi Apostolica auctoritate traditum rectissime creditur* [3]. In hac longe probabiliorem ac communem sententiam concedit quoque Catechismus Romanus ; et ideo observantia Dominicæ ab Ecclesia mutari et dispensari utique potest, quamvis dispensari non possit, quod nullus sit dies festus.

Restat ergo concludendum :

1. Temporis determinationem ad Deum colendum, atque modum cultus relictum Ecclesiæ fuisse. Et sane quamvis ratio dictet, Deum esse adorandum, et aliquod temporis cultui ejus esse devovendum, non præcipit tamen specialiter, quod sit integra dies, hoc potius tempus quam illud, hoc potius modo quam altero ; erat ergo Ecclesiæ id omne determinare, ne fideles in re adeo essentiali fluctuarent omni vento doctrinæ [4].

2. Nos juxta Ecclesiæ determinationem festa colendo et ipsi naturali, ac divino præcepto rite satisfacere : quod

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 263. — [2] 1 p., q. 22, a. 4. — [3] L. 4 de Bapt. — [4] *Vid.* Bouvier, *De 3° Decal. præcepto.*

etiam eruitur ex verbis D. Thomæ, qui ut certo supponit Ecclesiæ præscriptionem versari circa hoc naturale ac divinum præceptum, ejus non quidem necessitatem, sed omnes substantiales circumstantias determinando.

Cur (quæres) *in nova Lege sabbato fuit substituta observatio diei Dominicæ?* Causam hujus substitutionis nobis perbelle suppeditat S. Leo Magnus [1] : *in hoc* (nempe die Dominico) *per resurrectionem Christi et mors interitum et vita sumpsit initium : in hoc mandatum accipiunt Apostoli prædicandi Evangelium in universo mundo : in hoc potestatem dimittendi peccata : in hoc promissus a Domino Spiritus Sanctus advenit, et Evangelica Lex in die Pentecostes promulgata est* (*H*).

Q. 2. *Quisnam potest Festa instituere?*

R. Certum est, Principem sæcularem non posse Festa instituere ; cum nulla ei sit in spiritualibus potestas. Unde quando mandat abstinere ab operibus servilibus, id civiliter est intelligendum, quoad politiam nempe externam; non vero quasi obliget in conscientia.

Habent autem potestatem hanc Pontifex pro tota Ecclesia, cum ipsi Dominici gregis cura demandata sit. Pro sua Diœcesi Episcopus, modo accedat Cleri populique consensus, et agatur de festo alicujus *Sancti* non vero *Beati* [2]. Episcopos tamen monet Urbanus VIII, ut abstineant a novis festis populo indicendis ob multa incommoda, quæ inde oriri solent.

Et in Synodo Novariensi merito omnis vis adimitur festis particularibus, quæ speciali Episcopi approbatione munita non sint [3].

Q. 3. *An præceptum sanctificandi Festa obliget sub gravi?*

R. Præceptum sanctificandi Festa obligare sub gravi est communis Theologorum doctrina, ac fidelium persuasio, Hinc Innocentius XI damnavit hanc n. 52 propositionem : *præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.* Est autem observandum nomine *Festorum* præter dies Dominicos, eos etiam commu-

[1] Epist. ad Diosc. — [2] C. *conquæstus de fer.* — [3] De Fest., pag. 67.

niter intelligi, quorum sanctificationem præcipit S. Mater Ecclesia intra hebdomadam vel in honorem Sactorum, vel ad memoriam alicujus Redemptionis nostræ mysterii[1].

Hoc autem præceptum, quatenus est ab Ecclesia determinatum, obligat omnes fideles rationis compotes, id est circa fidem septennii, tunc enim possunt illud modo humano observare. Diximus *omnes fideles;* ipsi enim tantum per baptismum præceptis Ecclesiæ subduntur[2].

Q. 4. *Ad quid nos obliget præceptum sanctificandi Festa?*

R. Præceptum sanctificandi Festa nos obligat sub gravi ad duo : nempe 1, *ad audiendum Sacrum :* 2, *ad abstinendum nos ab operibus, quæ dicuntur servilia.* Utrumque præceptum est[3] : utrumque et usu et praxi fidelium confirmatum est.—*Præter hæc*, ait clarissimus Roncaglia, *nihil aliud importare obligationem sanctificandi festos dies, est communis Doctorum sententia.* Sane vel ipsi rigidiores Theologi non audent damnare de mortali eos, qui hæc solum agerent ; cum tamen apud omnes in confesso sit violationem hujus præcepti gravem esse. Ita Antoine, Billuart, Cajetanus, Pontas aliique.

Inter ceteros audiantur Concina et Cuniliati, qui tamen contra probabilistas acriter certant. — Concina postquam docuit, qui duo illa tantummodo præstant, *graviter delinquere*, addit : *cum dicimus ejusmodi christianos graviter delinquere, minime intelligimus, eos peccare lethaliter : hoc*

[1] Objectum Festorum sunt non tantum Deus, sed etiam B. Virgo, et Sancti, in quibus ipse Deus mirabilis exhibetur : unde in tres classes dividuntur Festa ab Ecclesia instituta ; alia nempe Deum, alia B. Virginem, alia Sanctos respiciunt.

« Universali autem ac perpetua consuetudine sancitum est, ut quævis Ecclesia in honorem alicujus Mysterii, vel Sancti aut Sanctæ erigeretur : si *prius*, persona divina aut mysterium dicitur Titulus aut Titularis Ecclesiæ ; si *posterius*, Sanctus vel Sancta vocatur Patronus vel Patrona Ecclesiæ et loci ab ea dependentis. » *Vid.* Bouvier, *De Præc. Eccl.* ubi fusius de Festis. — Benedictus XIV, *De Festis D. N. J. C. et B. V.*

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 270.

[3] C. *Vicecillius de tregua, etc. Si quis de consecr.*, disput. 1 ; et c. 1, *Licet de feriis.* De Sacri auditione jam actum est tomo 1, *De legibus*, in fine, ad Append.

nec Antonius nec Cajetanus asserunt, quin oppositum docent. — Cuniliati hæc ad rem scribit : *præter Missæ religiosam auditionem*[1] *quidam Theologi obligant fideles sub mortali ad alia pietatis opera, quibus Deo saltem pro majori diei festivæ parte vacent : puta Sacramenta suscipiendo, ad concionem conveniendo, vesperis assistendo, lectioni spirituali operam dando, precibus vacando, opera misericordiæ exercendo, etc. Hæc, assentior et ego fidelibus commendanda, suadenda, inculcanda ; at sententiæ asserenti eosdem esse ad hæc obstringendos sub mortali, fateor me non subscribere. Tum quia in Ecclesiæ præscripto non aliud juberi inveniam ; tum quia communiter Doctores non ita sentiunt*[2].

Sed (dices) *nonne saltem Concio est de necessitate audienda in Festis, ut ista dicantur sanctificari?*

Sunt qui affirmant, et probant tum ex Tridentino, quod jubet parochis, ut illis diebus concionem habeant, quod frustra esset, si fideles eam audire non tenerentur ; tum ex Nicolao I ad Consulta Bulgarorum, ubi idipsum præcipitur. — Nos tamen dicimus, quod ex se loquendo festis diebus nulla adest obligatio concionem audiendi, quasi nempe non interessentes graviter ac præcise delinquant contra præceptum sanctificationis Festorum. Sane nullibi legimus præceptum stricte tale, quod nempe fideles obliget ad concionem audiendam illis diebus. Tenentur quidem Episcopi et Parochi Verbum Dei *singulis diebus dominicis et solemnioribus festis* vel per se, vel per alios, si legitime impediantur, populo annuntiare[3] ; sed communis sententia docet, non

[1] Necessitatem abstinendi a servilibus supponit ; agit enim de ea paragrapho antecedenti.

[2] Ex recentioribus citamus Paganessi, qui multis conatur defendere abstinentiam a servilibus et Missam esse tantummodo de præcepto Ecclesiæ, cetera vero pietatis opera in festis esse de præcepto divino præstanda. Non tamen audet de mortali accusare qui prima illa, secunda vero penitus omittit : quod non satis percipitur, nisi velit docere sub gravi obligare quidem præceptum Ecclesiæ, non autem naturæ ac Dei præceptum. — Quod autem addit habitualem omissionem peccatum esse ob mala consectaria, et nos docemus : ideo nempe, quia ex habitu omittens illa pietatis opera peccat contra aliud præceptum, quo identidem tenetur ad virtutum actus exercendos.

[3] Profecto congruum est, ut Pastores conciones habeant festis diebus.

teneri fideles his concionibus interesse, nisi quatenus quisque tenetur discere necessaria ad salutem; nec ea discere potest, quin concionibus illis ac præsertim Catechesibus intersit; et nisi quatenus absentia potest scandalum procreare, uti in parvis præsertim oppidis solet contingere.

Adde : hanc esse fidelium etiam timoratorum persuasionem negari non potest, qui illico se mortaliter peccare percipiunt, si non abstineant a servilibus, vel Sacrum non audiant; non ita tamen si una vel altera vice, etiam sine necessitate, concionibus non intersint.

Adde : quot sunt ex ipsis Ecclesiasticis, qui non semper concioni intersunt? qui si una vice Sacrum omittant audire vel celebrare festo die, peccatum suum fatentur; sed nunquam de concionis omissione se accusant : quæ quidem si essent in præcepto, vel unam omittere mortale esse deberet,

quia tunc populus a ceteris occupationibus liber illis commodius vacare potest. Quæ quidem interessentia potest dici, si placet, obligare multitudinem, et hoc sensu præceptum correlativum esse, ut nempe unus prædicet, et hic vel ille audiat; quia semper plures habentur de multitudine, qui indigent instructione. Ad modum quo præceptum nubendi generaliter datum hominibus, obligat quidem communitatem, non tamen singulos de communitate, nisi quatenus in aliqua particulari necessitate constituantur.

Quod autem habet Tridentinum, sess. 24, c. 4, *De R.* : *moneat episcopus populum diligenter unumquemque teneri Parochiæ suæ interesse, ubi commode id fieri potest ad audiendum Verbum Dei,* strictum præceptum non denotat; alioquin non diceret *ubi commode id fieri potest,* ut recte observant : neque adderet *Parochiæ suæ*, cum in omnium sensu etiam in aliena Ecclesia conciones audiri possint. Præterea Concilium ibi non loquitur de Sanctificatione Festorum; sed tantum de generali obligatione audiendi Verbum Dei, quæ utique maxima est. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 269, 308, et 323; it. *Homo Ap.*, Tract. VI, n. 4. — Suarez, *De Religione*, ubi fusius agit.

Quod vero pertinet ad Nicolaum I, patet evidenter ipsum fuisse locutum de fine præcepti, non autem de præcepto; alioquin alia plurima essent de necessitate agenda in festis, quæ tamen neque ipsi rigidiores sub gravi præcipere auderent. En verba quæ habet c. 11 : *idcirco in diebus festis ab opere mundano cessandum est, ut liberius ad Ecclesiam ire, psalmis et hymnis insistere, orationi vacare, oblationes offerre, memoriis sanctorum communicare, ad imitationem eorum assurgere, eloquiis divinis intendere, eleemosynas indigentibus ministrare valeat christianus.* — Et sic ceteræ hujusmodi difficultates resolvuntur faciliter.

sicuti mortale est vel unum omittere Sacrum. Neque valet dicere, quod ipsi instructi jam sunt; non enim hic agitur de necessitate instructionis, sed de necessitate sanctificationis festorum : hoc porro præceptum sanctificandi Festa nullam personam excipit.

Adde tandem Benedicti XIV auctoritatem, qui Pontifex sua Constitutione *Paternæ Charitatis* data anno 1744, quoad Missam et abstinentiam a servilibus adhibet verbum *jubemus;* sed quoad audiendum Verbum Dei, nonnisi *hortatoriis verbis* utitur.

Hæc dicta sint, ut qua par est veritas aperiatur, ac ne laqueum animabus imponamus. Ceterum alia ratione fideles ad concionibus et præcipue catechesibus interessendum compellendos esse censemus, opportune et importune, ut ita dicamus; nam ex una parte instructione maxime indigent, et ex alia solis festis diebus instructio habetur [1].

An saltem (quæres) *ad festum sanctificandum requiratur aliud virtutum exercitium præter Missam et abstinentiam a servilibus ?*

Sunt qui affirmant (licet non audeant definire an sub gravi) aliquid amplius requiri, si non ratione præcepti Ecclesiastici,

[1] Hinc sicuti non probamus eos, qui in publicis concionibus omnes indiscriminatim fideles sub mortali peccato ad hoc jugiter obstringunt; ita neque eos laudamus, qui absolute eos liberant. Utrumque enim sine discretione est : *primum* ob onus, quod justo gravius imponit; *secundum* ob multorum inscitiam atque infirmitatem, qui ea doctrina abuti possunt. Certæ namque veritates singulæ singulis pro uniuscujusque captu ac necessitate aperiendæ sunt : unde ad rem ait Augustinus de dono persev., c. 16 : *utile est, ut taceatur aliquod verum propter incapaces.*

Præstat ergo, ut sermo noster nulli offendiculo sit : hoc tamen non impedit, quominus gravioribus verbis generatim insistamus, ut fideles concionibus ac catechesibus intersint; nam in hac re inscitia major est, quam ut creditur : et qui instructus est, præstat ut instruatur adhuc. Quod quidem libri non ita facile supplent; magis enim voce quam lectione movemur. Adde hanc esse divinæ providentiæ œconomiam; nam *fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Rom. 10. — Quod quidem ipsis etiam Ecclesiasticis dictum esse volumus : hinc reprehendendi sunt qui concionis tempore se in Sacrarium recipiunt vel ad Horas persolvendas sine necessitate, vel etiam ad confabulandum; hoc enim sine eorum detrimento et fidelium scandalo evenire non potest.

saltem divini; cum scriptum sit: *memento, ut diem sabbati sanctifices.* Quæ porro sanctificatio, si major diei pars in humanis rebus absumatur? — Nos tamen dicimus, quod quidem *desiderandum est quam maxime* ut fideles omnes præter Sacri auditionem et abstinentiam a servilibus alia diebus festis exerceant opera Religionis, v. g., actus eliciant fidei, spei et charitatis, libros pietatis evolvant, Ecclesiam adeant ut divinis officiis intersint et orent; et si quis legitime impediatur, *saltem in domo sua oret,* ut hortatur Augustinus, *et non negligat Deo solvere votum, ac reddere pensum servitutis* [1]. Sed iis etiam prætermissis, præcepto de sanctificandis diebus festis satisfaciunt quoad substantiam, dummodo Missam debitis modis audiant et se a servilibus abstineant; cum tantum hæc duo ab Ecclesia præcipiantur. Ut enim communiter docent *Filliucius*, *Salmanticenses*, *Sanchez*, *Sotus*, *Suarez aliique*, in hoc tertio præcepto tantummodo præcipitur cultus externus et abstinendi a servilibus, et Missam audiendi.

Confirmatur ex S. Thoma, qui docet, quod ad interiorem cultum non cogimur, sed movemur a Spiritu Sancto: *ideo,* ait, *in tertio præcepto Decalogi* (prout ab Ecclesia determinatum est) *præcipitur exterior Dei cultus* [2].

Sed maxime hæc nostra conclusio probatur auctoritate Benedicti XIV: Pontifex anno 1744 Constitutione *Paternæ charitatis* ad Festorum observantiam tuendam, de Missæ auditione et abstinentia ab operibus servilibus sermonem faciens, adhibet verbum *mandamus, jubemus;* non ita tamen loquitur de aliis operibus agendo. En verba: *omnes Christi fideles ab operibus servilibus, ad quæ peragenda nulla necessitas cogit, omnino abstineant; sed ab omni terrena cura et temporali sollicitudine liberi et vacui ad Ecclesiam pergant: ibi sacrosancto Missæ Sacrificio pia animi attentione ingentia Dei beneficia recolentes intersint. Quin etiam exhortamur in Domino, ut in precibus quoque, divinisque laudibus persolvendis, audiendoque Verbo Dei frequentes sint; et per totum festum, quoad fieri potest, se exerceant in iis offi-*

[1] Serm. 251, *De tempore.* — [2] 2, 2, q. 122, a. 4.

ciis, quæ christianam pietatem continent et comitantur, etc.

Hinc communiter dicunt Cajetanus, Cuniliati, Hennus, Sylvester, Sylvius, Sotus aliique [1], non esse verum, ut aliqui volunt, peccatum die festo commissum induere novam malitiam specie diversam, mortalem nempe contra observantiam festorum in confessione explicandam. Nam verba præcepti sunt in proprio sensu accipienda : porro peccata nonnisi metaphorice dicuntur servilia; sed *ad litteram*, ait Angelicus, *dicuntur, ad quorum exercitium servos deputatos habemus* [2]. Unde quando idem Doctor ait : *magis contra hoc præceptum agit qui peccat in die festo, quam qui aliud corporale opus licitum facit* [3] de præcepti fine est intelligendus, ne dicatur sibi contradicere [4].

Diximus *desiderandum est quam maxime ;* cum enim fideles ad virtutum actus alia ratione teneantur, id est ex religionis præcepto, qui habitualiter festis diebus iis nullimode vacant (cum tamen negotiis non sint distracti et tempus suppetat et invitet occasio et aliorum impellant exempla), in praxi bene dici potest, eos propriæ obligationi deficere, ideoque improbandos; qui enim sibi non providet, cum omnia opportune cedunt, haud certe sibi providebit, omni ipsa remota opportunitate [5].

Sed (dices) *finis abstinentiæ a servilibus die festo præ-*

[1] Estque universalis timoratorum praxis, et immemorabilis confessariorum usus, ut habet adnotator Theologiæ P. Antoine.

[2] In 4, D. 39, q. 5, a. 5.

[3] 2, 2, q. 122, a. 4.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 46, et 273 ; et *Homo Apost.*, Tr. VI, n. 2. « Non desunt Theologi, qui peccatis, quæ die festo committuntur, notam specialis malitiæ assignant; attamen hæc assertio nimis rigida videtur, nisi forte flagitium tali die commissum directe in contemptum auctoritatis ecclesiasticæ occurrentisve mysterii, vel cum magno aliorum scandalo, ad turbandam illorum devotionem, etc., patratum fuerit. » Ita supra laud. Stapf, § 221.

[5] Valde etiam congruit, ut festos dies, prout scite notat idem Stapf : « pia mentis hilaritate et indiciis etiam externis, e. g., elegantiori vestitu, etc., præ reliquis insignire studeamus; sunt enim dies ordinis sublimioris, et adumbratio quædam cœlestis illius sabbati, cujus tanto desiderio tenemur (*Hebr.* 4, 11).

Et sane etiamsi hæc externa tantum sint, destinationi tamen festorum apprime respondent, et siquidem ex animo vere devoto procedant,

scripta est, ut fideles rebus divinis operam navare valeant; ergo, etc.

Resp. negando conseq.; nam finis præcepti a præcepto ipso longissime differt. Præceptum enim importat obligationem : finis vero præcepti non sic; quia juxta commune Theologorum effatum post D. Thomam, *intentio legis sub legem non cadit*. — Exemplo res explicatur : finis abstinentiæ atque jejunii est maceratio carnis : quid nunc si quis ob physicam sui constitutionem magis jejunii cibis, quam ipsis carnibus delectetur? nonne hic præcepto nihilominus plenissime satisfacit? A pari · finis cessationis ab operibus servilibus est utique, ut rebus divinis vacantes dies festos sanctificemus; sed finis hic non cadit sub præcepto. Ideoque si Missa recte audiatur et fiat abstinentia a servilibus, jam habetur observantia præcepti quoad substantiam; quamvis ultro desideremus ac velimus, omni ratione fideles compellendos esse ad finem etiam præcepti implendum.

Sed (inquies) *hæc paritas non facit; nam præceptum abstinentiæ negativum est : at præceptum sanctificationis festorum est positivum, id est aliquid faciendi juxta illud :* memento, ut diem sabbati sanctifices. *Unde non sufficit a servilibus se abstinere.*

R. Cum Perazzo[1] : præceptum sanctificandi festa. — 1. aliquid negativum continet, ne scilicet opera servilia exerceantur, et quantum ad hoc valet paritas allata, et impletur illud : *non facies omne opus in eo*, quin aliud inquirere teneamur; — 2. continet aliquid positivum, ut nempe divinis vacetur juxta illud : *memento, ut diem sabbati sanctifices*, et hoc impletur per auditionem Missæ, qui quidem actus positivus est, solemnis, ac potissimus inter religiosos. Adde vel per ipsam abstinentiam a servilibus, quæ toto festo die perdurat, totum diem sanctificari; illa enim dicuntur sanctificari, quæ divino cultui applicantur : at talis profecto est abstinentia illa. Unde ad rem ait doctus ac pius Stapf, § 218 :

aliquam divini cultus partem constituunt. Vel quid convenientius; quam ut pro dignitate ipsius diei etiam vestitus et tota conversatio nostra nihil, quod vulgare et quotidianum sit, præ se ferat?

[1] In Opere, *Thomisticus Ecclesiastes*, *Vid.* Festus dies.

dum consueta hujus temporis negotia in honorem Dei suspendimus, dies isti ex communi censu reliquorum hoc ipso secernuntur, atque Deo sacrati fiunt. Est quippe aliquod genus sacrificii, quod Deo de tempore nobis concesso offerimus, eidemque ad contestandam nostram pietatem devovemus, ut adeo otium istud vere sacrum dici mereatur [1].

Rem totam concludens ait Episcopus Bouvier :... 1. *vi præcepti divini aut Ecclesiastici fideles non teneri prædictis diebus interiores actus fidei, spei, charitatis aut contritionis elicere; quia nullibi legimus tales actus his diebus esse præceptos : nec sacram concionem audire ob eamdem rationem...* 2. *eos qui diebus dominicis et festis ab operibus servilibus abstinent et Missam debito modo audiunt, cunctis aliis religionis operibus neglectis, licet reprehensibiles, præcepto de sanctificandis præfatis diebus satisfacere quoad substantiam, ita ut mortaliter non peccent. Absolvi ergo et ad communionem paschalem admitti possunt, si nihil aliud obstat, quamvis fortiter hortandi sunt ad ea præstanda vel fugienda quæ optimi christiani præstare et fugere solent, et ad quæ S. Mater Ecclesia tam sollicite et constanter incitat...* 3. *patere quanti momenti sit distinctio a S. Thoma inducta inter rem præceptam, et finem præcepti sub præcepto non contentum, quam distinctionem plurimi non attendentes in vagam abeunt doctrinam vel rigidiores emittunt sententias.*

Ceterum et nos iterum iterumque monemus Parochos, ut suos urgeant ad hujusce præcepti finem et spiritum adimplendum, ut nempe precibus, divinis laudibus, sacramentis, ac concionibus festis diebus frequentes sint [2]. Parochi enim

[1] Neque valet dicere, quod hoc præceptum utpote naturale divinum non potest ab Ecclesia coarctari; non enim coarctatur, sed explicatur, et modus illud implendi indicatur : sicut Ecclesia non coarctat præceptum divinum confessionis ac communionis, quia declarat illud implendum esse semel saltem in anno.

Quoadusque ergo Ecclesia clare non indicet, aliquid amplius requiri ad sanctificationem festorum, tuto tenere possumus cum tot gravibus auctoribus per illa duo jam supra memorata præceptum illud bene impleri quoad substantiam, et in se spectatum.

[2] Ad artem pastoralem maxime pertinet, prout ad rem monet Stapf, *loc. cit.*, ut festorum sanctitatem et cultum Dei tam publicum, quam

cum teneantur profectum spiritualem curare suarum ovium, contenti esse non debent, quod meram præcepti substantiam impleant; idque eo magis, quia si fideles id semper in more habent, nunquam vacabunt ceteris operibus, quæ quidem si non virtute festorum, certe virtute religionis identidem præstare debent: qui autem ea habitualiter negligit die festo, multo magis negligit feriali die [1]. Sub quo sane respectu hæc aperte scribit S. Alphonsus: *quare, sciscitor, Deus festa constituit? instituit ut unusquisque, quum omnibus aliis hebdomadæ diebus bonis corporis vacaverit, in die festo bonis animæ vacet. Et non sufficit Sacro tantum interesse, sed opus est ut concionem audiat, visitet SS. Sacramentum, se Deo commendet, aliosque pietatis actus exerceat. Sed tot personæ in die festo ad quid habent animum intentum? ad ludendum, ad intemperanter bibendum, et ad inhoneste loquendum* [2]. — Huic porro insistant concionatores, confessarii, ac præcipue Parochi: qua in re *habere ob oculos non omittant Catechismum Romanum, quem ex Decreto Concilii et S. Pii V jussu editum, alii SS. Pontifices, ac nominatim*

privatum promoveant; nam « non temere aliquis asseverat ex modo, quo unusquisque dies sacros celebrat, totam illius moralem indolem et conversationem dignosci posse. Hominem pium pie, frigidum frigide, et vitiosum turpiter occupabunt. Idem de tota communitate obtinet.

Nostra ætate abusus, quibus festa profanantur, proh dolor! nimis frequentes sunt. Plurimis in ipsam adeo consuetudinem abiit, ut per totam hebdomadam Deum non tam atrociter offendant ac recurrente die dominica. Corpus ad inanem pompam exornant, utique non propter Deum, sed ad vanam sui ostentationem, vel omnino ad alios fors in ipsa Ecclesia ad libidinem provocandos: suspenduntur labores et opificia, sed sæpe ideo tantum, quo liberius baccho et veneri libari queat: unde quam plurimi ad explenda munera status sui nunquam minus apti reperiuntur, quam ubi dies festus præcessit. Unde tum exprobrationes tum minæ quæ per Prophetas, præsertim per Ezechielem Judæis ob violata sabbata toties ingeminatæ fuerunt, nimium quantum etiam plurimos ex nostris petunt! *Ecce ego projiciam vobis brachium, et dispergam super vultum vestrum stercus solemnitatum vestrarum, et assumet vos secum.* Mal., 2, 3.

[1] En quo sensu explicantur multa quæ congeruntur ex Conciliis et catechismis, ubi festis diebus plurima virtutum opera indiscriminatim habentur designata.

[2] *Instruct. Catechis.*, p. 1, c. 3.

Clemens XIII cunctis animarum pastoribus denuo commendatum voluit [1].

Articulus 2. — De operibus quæ diebus festis vetantur [2].

Q. 1. *Quotuplex operum genus quoad Festa distinguitur?*

R. Quadruplex operum genus quoad Festa distinguitur.

Alia sunt *opera corporis*, quæ corpore exercentur, et ordinantur immediate ad ipsam corporis utilitatem, uti *suere*, *fodere*, *metere*, *vineas colere*, *filum digito torquere*, et ceteræ artes mechanicæ : hæc porro dicuntur *opera ruralia*, vel *servilia* : quia ut plurimum a servis præstari solent [3].

Alia sunt *opera animæ*, quæ ab anima præsertim procedunt atque ad ejusdem cultum diriguntur, uti *docere*, *legere*, *scribere*, *canere* : hæc dicuntur *opera liberalia;* quia exerceri solent a liberis, et mente potius quam corpore, atque primario ordinantur ad ipsum excolendum intellectum.

Alia sunt *opera media*, quæ etiam dicuntur *communia*, quæ a servis simul et a liberis promiscue exercentur, uti *venari*, *iter facere*, *militare*, *gladiari*, et cetera similia.

Alia denique sunt *opera forensia*, quæ scilicet ad forum judiciale vel etiam ad mercatum spectant.

Q. 2. *Quid dicendum de operibus servilibus in diebus festis?*

R. Opera servilia proprie dicta prohibentur diebus festis, uti constat ex veteri lege et canonico jure [4]. Quod præceptum obligat :

[1] Ita Pius Papa IX, Encyc. ad omnes Italiæ Episcopos, 8 dec. 1849,

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 272.

[3] Non licet etiam ea facere, quæ levem laborem exigunt, ut rosaria, scapularia, imagines cereas, flores artificiales, etc., quia hæc in usu communi inter opera servilia numerantur. — Sunt vero qui excusant ancillas, quæ in familiis occupantur in decerpendis rosis, decorticandisve pomis, etiam seclusa alia necessitate. Sed potius dicendum in his operibus majus temporis spatium requiri, ut sit culpa lethalis; cum isti labores leviusculi sint, neque animum valde occupent, neque corpus admodum defatigent. *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 282.

[4] Lev., 23; et c. 1, *Licet de Feriis.*

1. *Integro die festo*, id est ab hora duodecima noctis præcedentis usque ad horam item duodecimam noctis sequentis, ut nempe usus universalis se habet. — 2. *omnes fideles* septennio majores et rationis capaces; quia tunc illud humano modo servandi capaces sunt. — 3. *sub mortali*, quia tendit in debitum cultum ex virtute Religionis Deo exhibendum, quæ est res ex genere suo profecto gravis.

Nihil autem refert, utrum hæc opera fiant ex lucro, an recreationis causa; an bona, an mala animi intentione; an corporis defatigatione, an vero ejusdem solatio. Non enim possunt hæ rerum circumstantiæ immutare eorumdem operum naturam[1].

Q. 3. *Quid dicendum de operibus liberalibus in diebus festis?*

R. Opera liberalia nulla lege prohibentur diebus festis, et ubique etiam a timoratis exercentur. — Quare licebit :

1. *Disputare*, *docere*, *cujuscumque scientiæ studio operam navare*, *concionari*, *advocatos consulere*, *canere*, *instrumenta musica pulsare*, et alia similia, licet omnia fiant ad lucrum captandum; quia intentio operantis non mutat operis naturam ex Angelico.

2. *Scribere*, et in probabiliori et communissima sententia etiam *transcribere;* cum utrumque referatur ad mentis instructionem, et praxis probet. Plures admittunt etiam notas musicales efformare.

3. Delineationes artificum, v. g., architectorum, pictorum, sculptorum, fabrorum, etc., in charta exarare (vulgo *dessiner*); quia in hoc magis quam corpus, mens ipsa exercetur. *Sculpere* autem communiter inter servilia amandatur saltem in æstimatione hominum.

Quid vero pingere? « Pingere communius volunt esse opus servile; hoc enim requirit actionem materialem. Sed opposita sententia non est improbabilis, uti dicunt Layman, Sa, Palaus, Roncaglia, Anacletus, Holzman, etc, dum pingere (modo non sit labor notabilis in præparandis coloribus et tabulis dolandis) videtur etiam potius opus liberale, quam

[1] *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* LXV.

servile; cum magis in eo mens operetur, quam manus. Saltem est dubium sitne liberale, an servile : et si non est liberale, saltem est opus commune; cum id exercitium tam a liberis, quam a servis factitetur ». Sunt verba S. Alphonsi[1].

Quid autem (quæres) *de impressione ac compositione?* Characteres componere et ordinare plures admittunt, cum sit quædam quasi scriptio : nisi aliter, ut apud nos, se habeat consuetudo. At omnino vetita est impressio; neque enim immediate concurrit ad instructionem; sed efficit tantum quoddam artefactum corporale : ideoque ars mechanica est.

Q. 4. *Quid dicendum de operibus communibus in festis?*

R. Cum Angelico : *opera etiam corporalia ad spiritualem Dei cultum non pertinentia in tantum servilia dicuntur, in quantum proprie pertinent ad servientes : in quantum vero sunt communia servis et liberis, servilia non dicuntur* [2]; ideo licita sunt festis diebus. Sed magna quæstio in iis adsignandis : qua in re consulenda est consuetudo legitima, et communis æstimatio. Hinc permittunt ludere, itinerari pedibus, equo, curru, vel navi; cum hoc sit commune omnibus, et id negantes pharisaicæ superstitionis arguat Concilium Aurelianense tertium nationale anno 538.

Quid vero (dices) *de iis, qui currus vel jumenta ducunt cum onere in festis?* Alii docent id illicitum esse, cum tantum servis proprium sit : unde iter inceptum tantum permittunt continuari, si sine damno interrumpi non potest. — Alii probabilius et absolute permittunt, vel ob publicam utilitatem, vel ob timorem gravis damni, vel ob vigentem nec reprobatam consuetudinem. Hoc valet etiam de nautis.

An vero liceat molere in Festis, alii affirmant, si mola aqua vel vento volvatur; quia cooperatio hominis modica

[1] *Homo Ap.*, Tr. VI, n. 10.

« Saltem, ut dicit Roncaglia, non sunt dimittendi sine absolutione qui hanc opinionem ut probabilem sequuntur. Communiter autem admittunt Sporer, Potestas, Mazzota, et alii cum Tamburini et Viva, non esse opus servile delineare, retrahere imagines vel exemplaria acu, ut solent feminæ; hæc enim, ait Tamburini, magis referuntur ad exercendum ingenium, quam ad operandum. » Ita *Op. Mor.*, l. 3, nn. 280 et 281.

[2] 2, 2, q. 122, a. 4.

est.—Benedictus XIV id permittit tantum ex necessitate, vel consuetudine [1].

Quid (quæres) *de venatione et piscatione?* Communius et probabilius venatio in Festis permissa est sive retibus sive armis agatur, tum ex consuetudine, tum quia non habetur opus servis proprium.

Pariter probabilius est licere piscationem ex ipsa consuetudine, si moderato labore fiat. Si enim fieret nimia defatigatione, prohibita esset; secus frustra Alexander III dispensasset quoad piscationem halecium, ut legitur in jure [2].

Q. 5. *Quid de operibus forensibus in festis?*

R. Præter opera servilia prohibentur in jure festo die etiam opera forensia. Sunt autem :

1. *Actiones judiciales*, quæ respiciunt causas tam civiles quam criminales, quæ strepitum requirant. Hinc aiunt ordinarie licere emancipare, appellare, dispensare, privatim informare, eligere, excommunicare, etc.; cum hæc fiant sine strepitu.

2. *Mercatus*, qui fiunt cum strepitu. Horum omnium ratio est, quia multum animum distrahunt atque a festorum sanctificatione avertunt. Ex consuetudine tamen permittuntur nundinæ universales, imo alicubi etiam particulares seu mercatus hebdomarii.—Ad mercium vero venditionem quod attinet, Ecclesia eam prohibuit in publicis tantum officinis ratione scandali : unde, ut usus fert, vendi possunt clausis januis, maxime cum emptores pro tunc valde indigeant; exclusis tamen semper horis divinorum Officiorum [3].

Nota : nomine *mercatus* in communiori sententia non veniunt locationes, conductiones, et similia; quia sic fert sapientum consuetudo, quam decretis tum Pii V, tum S. Rituum Congregationis derogatum fuisse videtur. Hinc multi docent licitos esse contractus omnes, qui fiunt sine instrumento, et sine judicis auctoritate, eadem ferme ubique consuetudine probante. Imo Viva asserit ex communi cum

[1] C. 3, de feriis.

[2] C. 1, 2, et ult. de fer.

[3] Hoc probat Benedictus XIV, *Notificatione* XLIII. — Synodus Novariensis, tit. *de Fest.*

Palao, quod permittitur conficere testamenta, contractus celebrare, aliosque similes actus facere, qui non requirunt strepitum judicialem. « Et revera, concludit S. Nostèr, ubique inter nos in festis stipulantur instrumenta; quamvis notarii alicubi soleant petere ab Ordinario generalem licentiam, quæ ceterum communiter conceditur [1]. »

§ *unicus*. — De causis, ob quas opera servilia permittuntur.

Q. *Quænam sunt causæ, quæ opera servilia festis permittunt?*

R. Ex communi acceptione hæ recensentur : *dispensatio, consuetudo, pietas, charitas, necessitas, utilitas ac rei parvitas* [2].

1. *Dispensatio :* hanc possunt elargi. — 1. Pontifex maximus pro tota Ecclesia; — 2. Episcopus pro sua Diœcesi, Vicarius Capitularis et Prælati Regularium pro suis subditis; est enim jurisdictionis actus [3]; — 3. Parochus, sed non ex suo officio, bene vero ex consuetudine, quæ quidem solum permittit, ut dispenset ad tempus, et pro casu aliquo peculiari. Poterit tamen semper declarare pro omnibus, quando hæc obligatio obtineat necne; cum sit doctor.

Hæc notanda ex Synodo Novariensi : — 1. ut quisque adeat suum Parochum pro hac facultate obtinenda; — 2. ut Parochus quibus illam concedit, moneat, non eos ideo solutos ab auditione Missæ; — 3. ut si universa multitudo operatura sit, nec ulla instet necessitas, ad Episcopum fiat recursus [4]. Urgente tamen necessitate, sufficit dispensatio certo præsumpta.

2. *Consuetudo : de operibus servilibus non exercendis die-*

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 286.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 288 et seqq.

[3] Episcopus autem hoc etiam habet, ut dispenset vel in festis communibus; sed cum hoc discrimine, quod in festis communibus ad dispensationem validam requiratur justa causa : in festis vero Synodalibus seu peculiaribus suæ Diœcesis vel absque causa dispensationem valide concedere possit. Ratio primi est, quia dispensat in lege non sua, ideoque est simplex executor : ratio secundi, quia dispensat in propria lege, ideoque dominus est.

[4] P. 67.

bus dominicis et festivis, inquit celebris Gersonius, *plus et frequenter determinat consuetudo loci, et personarum a Prælatis tolerata, quam alia lex scripta*[1]. Hoc modo excusantur : — 1. quædam nundinæ publicæ, nec non quidam contractus emptionis-venditionis; — 2. quæ ad domus nitorem pertinent, uti cubilia sternere, vasa lavare; — 3. quæ respiciunt personæ compositionem, uti barbam tondere[2], vestes pulvere purgare; — 4. item licet parare cibos et coquere, etsi superflui sint : item irrigare olera : item uti lectica ab hominibus portata. Ceterum semper præ oculis habendum est, non unam esse omnium locorum consuetudinem.

3. *Pietas* in Deum juxta illud : *Sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt*[3]. Porro per pietatem in Deum permittuntur opera, quæ proxime pertinent ad Dei cultum, v. g., pulsare campanas, crucem circumferre, ornare altaria, hostias coquere, verrere templum, sternere tapeta, tabulata ad festivitatem erigere, etc.; talis est etiam consuetudo. — At probabilius non licet agros Ecclesiæ colere, parietes Ecclesiæ dealbare, etc., nisi adsit necessitas vel magna utilitas ab Episcopo probata; hæc enim nonnisi remote ad pietatem in Deum concurrunt[4].

4. *Charitas* : per charitatem in proximum licet expedire causas pauperum, orphanorum et viduarum, nec non eorum indigentiæ subvenire per opera servilia. Licet fodere sepulturam : item facere quod est necessarium ad infirmos sublevandos et similia; cum enim charitas sit finis præceptorum, nihil eam debet impedire. Quod tamen de communi necessitate non est intelligendum : alioquin festa corruerent, cum hæc necessitas quotidiana sit.

5. *Necessitas* (intellige, si gravis) : hæc sive propria sive aliena, sive corporis sive animæ excusat a servilibus die

[1] *Reg. Mor.*, de præc. Decal.

[2] « Circa barbam tondendam aliqui dicunt adesse consuetudinem ubique; alii dubitant. Ceterum probabiliter dicunt alii, universaliter permitti rusticis tonderi in festo; quia hic dies tantum illis, ut tonderi possint, vacat. Et dicunt etiam, posse excusari tonsores, si eis renuentibus tondere diebus festivis, notabilis lucri jactura facienda esset. » Liguori, *Homo Ap.*, Tr. VI, n. 15.

[3] Matth., 12. — [4] *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, loc. cit.

festo; nam festa propter homines et non homines propter festa : et aliunde fatentur omnes, legem humanam cum tanto detrimento non obligare. Hinc dicimus non peccare : — 1. eos, qui propter præteritam, vel imminentem pluviam fœnum vertunt et congregant : aut soli exponunt frumenta et alia grana, quæ secus tabem aliquam contrahere possent ex humore non satis exsiccato; — 2. famulos, qui coguntur a domino laborare metu gravis incommodi, v. g., ne dimittantur sine spe faciliter et brevi inveniendi cui serviant. Idem dic de uxoribus et filiis coactis a patre ad laborandum : quod tamen non sit in contemptum religionis; — 3. pauperes, qui aliter se suosque sustentare non possunt, remoto tamen scandalo [1] : curare nempe debent, ut secreto laborent; — 4. eos, quorum opera semel incepta interrumpi non possunt absque gravi damno, uti coquentes lateres, calcem, vitrum, et bombycibus folia ministrantes. Item permittitur equos calceare itinerantium, reficere vomeres eorum, quibus aliter die sequenti cessandum esset a labore, reparare vias, pontes, urgente necessitate, etc.; — 5. pistores, qui ex usu communiter recepto panem recentem habere tenentur, nisi velint officinam propriam ab omnibus derelinqui; — 6. sartores, qui conficiunt vestes die tali omnino necessarias, ut funebres vel nuptiales, si eas nequeunt terminare, nisi die festo laborent [2]. Non excusatur tamen illi, qui post mediam noctem sabbati laborant, ut

[1] Ex hoc capite excusantur etiam :

1. Rustici illi, qui pondere onusti ad Parœciam a montanis non revertuntur, nisi mane diei dominicæ, et illico post vesperas iterum ad montana sarcina onusti se conferunt, ne diem perdere cogantur; — 2. Alpini illi, qui in montibus admodum dissitis armenta pascunt, quæ quidem nonnisi alterne deserere possunt, ut ideo ad propria redeant festa sanctificaturi; — 3. Pauperculæ illæ matres, quæ tota hebdomada mercede conductæ, nonnisi in festis filiorum vestes consuere possunt : his tamen non subito fides est adhibenda, cum non semper vera et absoluta necessitas sit.

[2] Est autem hic graviter increpandus eorum opificum abusus, qui absque ulla necessitate, non tantum in multam noctem quæ festum præcedit, sed ipso festo die laborent eorum vacationem in feriam secundam tanto cum animæ propriæ detrimento, aliorumque scandalo transferentes.

vestes promissas exhibeant, nisi rationabiliter timeant graves rixas, blasphemias, etc., vel aliud grave, ac notabile damnum.

6. *Utilitas :* quæ excusat, *præsertim si publica*, v. g., si agatur de communi lætitia, puta de celebranda Principis victoria, de paranda solemni pompa pro receptione Episcopi vel Regis; cum hæc sint lætitiæ signa moraliter ad populi pacem necessaria. — Diximus *præsertim si publica ;* utrum enim excuset etiam utilitas privata, nempe occasio magni lucri, alii negant probabiliter : alioquin fere semper liceret laborare diebus festis, cum requiescendo aliquid lucri amittatur. — Alii tamen id merito permittunt, sed si agatur de lucro extraordinario et eventuali, ut est in quibusdam regionibus piscatio lignorum, quæ nisi fiat statis anni diebus, quibus alluvio magna contingit, nulla amplius fieret[1].

7. *Rei parvitas :* omnes quippe fatentur hoc præceptum materiæ parvitatem admittere, ac proinde ejusdem violationem ex genere suo mortalem evadere utique posse venialem defectu materiæ. Communius tradunt, esse mortale laborare die festo sine causa excusante, ad duas horas sive continuas sive disjunctas, maxime si labor sit valde servilis, uti fodere terram, cædere lapides, etc. — Plurimi admittunt aliquid amplius, si occurrat causa, etsi per se non sufficiens, aut si labor sit leviter servilis, nec valde a Dei cultu animum abducens. — Si tamen agatur de operibus forensibus, gravitas materiæ non tam desumitur a quantitate temporis, quam ab operis qualitate; hic enim non attenditur temporis diuturnitas, sed actus solemnitas.

Gravis quæstio hic solet institui : *an silicet peccet graviter dominus, qui imponit decem servis, singulis servilem laborem dimidiæ horæ in festo?* Billuart anceps hæret, et doctioris

[1] Hæc sententia etiam citra consuetudinem est satis probabilis, imo forte probabilior pro iis, qui laboribus se sustentant; cum enim isti communiter raras habeant occasiones talis magni lucri acquirendi, magnum lucrum amittere existimant idem esse ac magnum damnum sustinere. In idem enim revera coincidunt aliquid amittere, et prohiberi acquirere quod amplius acquiri non potest. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 301.

judicium expectat. — Bouvier ait, eum qui ita agit ob meras cavillationes præceptum Ecclesiæ eludere. — Alasia tuetur, talem dominum graviter delinquere; tum quia qui per alium aliquid facit, per se illud facere censetur; tum quia ille fraude agit in legem, et ideo in eam graviter peccat.

Sed communius et satis probabiliter docent alii cum Sanchez, Salmanticensibus, Roncaglia, Trullenc, Viva, Oviedo, etc., hoc non excedere veniale; nam singuli operantes venialiter tantum peccant: neque eorum opera uniuntur in unum. Dominus autem ideo peccat, quia eos inducit ad peccandum; ergo (scandalo præcluso) venialiter peccat, ad modum illorum. — Sic, v. g., si quis efficeret, ut diversi comederent in jejunio, parum singuli, etsi omnium quantitas esset notabilis, non peccaret mortaliter: quia deficit unius modicæ materiæ continuatio cum alia. Sane præceptum sanctificandi festa in qualibet persona terminatur: nec per plures personas gravis alicui fit injuria (ut fieret, si quis pluribus juberet, ut singuli aliquid parum furentur). Neque etiam servi sic laborantes impediuntur, quominus singuli possint divino cultui vacare quantum ad mortale vitandum.

DISPUTATIO TERTIA.

DE VITIIS QUÆ VIRTUTI RELIGIONIS ADVERSANTUR.

Q. *Quænam vitia virtuti Religionis adversantur?*

R. Vitia, quæ virtuti Religionis adversantur, duplicis sunt generis :

Alia adversantur Religioni per excessum, non quod Deus possit cultu nimio adorari, cum dignus sit cultu infinito; sed quod ei cultus exhibeatur vel pravus in se, vel inordinatus in modo. Vitia hæc *superstitionis* vocabulo solent indicari. — Alia Religioni adversantur per defectum, et *irreligiositatis* nomine significantur.

Hæc omnia peccata ex genere suo gravissima sunt; cum opponantur virtuti inter morales præstantissimæ, id est religioni.

CAPUT PRIMUM.

De superstitione [1].

Q. *Quid de superstitione?*

R. Superstitionem (sic dictam a gentilibus, qui Deos

[1] Hic tria monita sint ad praxim maxime spectantia :

Monitum *Ambrosii Stapf* : « In evellendis opinionibus superstitiosis multa prudentia et animi sobrietate opus est. Equidem si talis opinio directe religioni aut bonis moribus adversatur, utique omni modo et quantocius extirpari debet. Dum vero ejusmodi opiniunculæ vix non innocuæ videntur, et simul a multa antiquitate plurimum vigoris acceperunt, prudens animarum pastor illas non quidem confirmabit; attamen ad tempus dissimulare, atque studium suum eo dirigere debet, ut successive, atque per solidam institutionem ætatis præsertim juvenilis, eas eliminet. Qui importune et concitato impetu in obvias quasque superstitiones invehitur, plurimos quidem offendet; sed vix aliquem corriget; et illi non absimilis videtur, qui aquam non sat limpidam vehementi agitatione adhuc turbidiorem reddit. Unde cum servi dicerent : *Vis, imus et colligimus zizania?* paterfamilias ait : *Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis et triti-*

suos deprecabantur, ut filios sibi *superstites* haberent) definimus cum D. Thoma : *vitium Religioni oppositum secundum excessum... quia exhibet cultum divinum vel cui non debet, vel eo modo quo non debet*[1]. Ex quo patet, superstitionem esse spectandam et *ex parte rei*, quæ cultu donatur ; et *ex parte modi*, quo cultus ille exercetur.

1. Ex parte rei triplex est superstitionis species : *idololatria, divinatio* et *vana observantia*. — Vel enim creatura colitur tanquam Deus et loco Dei, et sic oritur *idololatria*. — Vel ab ipsa tanquam a Deo petitur rerum occultarum cognito, et est *divinatio*. — Vel demum aliquod imploratur auxilium, et est *vana observantia*. Quæ omnia natura sua mortalia sunt ; cum gravem Deo irrogent irreverentiam tribuendo creaturæ quod Deo soli debetur.

2. Ex parte modi potest cultus ipse vel falsus esse, vel turpis, vel superfluus. — *Falsus*, si quid falsi significet, v. g., si quis uteretur cœremoniis Judaicis, quæ Christum venturum significabant. — *Turpis*, si quædam contineat Deo injuriosa, v. g., si quis suis in precibus induceret verba inhonesta et contumeliosa. — *Superfluus* denique, si nihil conferat ad verum cultum Dei, v. g., si quis non vellet Missam audire, vel sacram Synaxim suscipere, nisi a tali

cum. Matth., 13, 28.—Præterea non omne, quod profano hujus temporis genio displicet, mox superstitiosum censeri debet. Præ reliquis animarum pastor illis invigilet, qui studio et lucri causa opiniones superstitiosas *divulgant*, dum, e. g., hujus furfuris libros et pagellas venditant, de arcanis gloriantur, etc. » §§ 171 et 177.

Monitum *Episcopi Bouvier* : « Parochi, concionatores, catechistæ et ii omnes, qui munus populum christianum erudiendi habent, enumerent tantum eas superstitiones, quæ notæ sunt in suis regionibus, ne alias potius edoceant, quam ab eis avertant. » *De Decal.*, ubi de *magia*. Ita etiam Cardinalis *Gousset*.

Monitum *S. Alphonsi Nostri* : « Advertant, quod in dubio præsumendus est aliquis effectus potius provenire a causa naturali, quam a superstitione : ita Sporer cum D. Augustino ; Sanchez, Layman, Elbel, Croix et Salmanticenses cum S. Thoma, qui docet 2, 2, q. 60, a. 4 : *Ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicujus, debemus id ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium est.* Recte tamen consulunt AA. citati tunc præmitti protestationem nolendi effectum, si aliqua superstitio subsit. » *Op. Mor.*, l. 3, n. 20.

[1] 2, 2, q. 92, a. 1.

Sacerdote. Quæ ultima species, secluso scandalo, ordinarie venialis tantum censetur; quia materia levis est, et potius mera simplicitas, quam positiva irreverentia. — Aliæ vero semper mortales sunt; quia graviter repugnant honori et cultui divino, qui sola veritate nititur.

Ex constitutione *Omnipotens* Gregorii XV maleficii et sortilegi cum diabolo pactum facientes, a fideque apostatantes et alios lædentes sunt denuntiandi. Quod item valet de omnibus superstitiosis, si heresis suspicionem tribuant[1]. — Ex Decreto autem Sacræ Inquisitionis approbato die 5 aug. 1745 a Benedicto XIV Sacerdotes Sacrificio ad sortilegia abutentes præter pœnas jam statutas contra sacrilegos perpetuam inhabilitatem incurrunt ad Missam celebrandam[2].

Synodus Novariensis reservat sub n. 2° *quascumque superstitiones cum abusu rerum sacrarum, aut cum expressa dæmonis invocatione.* Ad hanc autem reservationem incurrendam requiritur :

1. Ut res sit sacra : quo nomine hic intelligentur omnia, *quæ consecratione aut benedictione ecclesiastica Sacrorum albo recensentur,* uti olea consecrata, vestes sacræ, cœmeteria, templa, aqua lustralis, reliqui Sanctorum, imagines benedictæ, etc. — 2. ut dæmonis invocatio fiat verbis, vel scriptis eam significantibus, neque censeatur sufficere opus quodcumque licet superstitiosum.

Articulus 1. — De idololatria [3].

Q. *Quid est idololatria, quotuplex, et quale peccatum?*

R. Ad 1 : Idololatria ex communi Doctorum definiri po-

[1] Superstitiones hanc suspicionem tribuunt « cum sunt factæ cum pacto aut invocatione expressa dæmonis, aut cum adorando, aut certos psalmos aut preces recitando, quibus videtur in auxilium invocari ille : aut hostiis consecratis, chrismate, aut oleo sancto abutendo : aut si illas ex professo docuerint vel docti fuerint, aut si effectum consecutæ sint. » Ita S. Alphonsus, *Homo Ap.*, Tr. XIII, n. 78.

[2] Hæc pœna non incurritur, nisi accedente declaratione saltem criminis : ita S. Pœnitentiaria, 10 feb. 1785, referente Pavone. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 6, n. 705.

[3] Ad rem D. Thomas, 2, 2, q. 64, a. 4 : *Idolatria originem traxit ex duplici capite, scilicet ex parte hominis et ex parte dæmonis. Ex parte*

test : *cultus divinus creaturæ exhibitus*, quo nempe creatura tamquam Deus habetur et adoratur [1]. Dicta est ab *idolo* simulacro, et *latria* cultu.

R. Ad 2 : Idololatria triplex est : *perfecta*, *imperfecta*, *simulata*. Prima creaturæ defert divinum honorem falso putans eam esse Deum. Altera defert quidem creaturæ honorem divinum, sed externum vel ex mera animi cupiditate, vel ex odio veri Dei, utique sciens eamdem divinitate carere : hæc omnium est gravissima ob adeo pravam voluntatem. Tertia honorem illum creaturæ exhibet solo metu mortis, uti Christianis quibusdam accidit tempore persecutionum.

R. Ad 3 : Est idololatria scelus profecto atrocissimum, quod sic ostendit Angelicus : *sicut enim in terrena Republica gravissimum esse videtur, quod aliquis honorem regium alteri impendat, quam vero Regi...; ita in peccatis quæ contra Deum committuntur, quæ tamen sunt maxima, gravissimum esse videtur, quod aliquis honorem divinum creaturæ impendat; quia quantum est in se, facit alium Deum in mundo* [2]. Unde merito a S. Gregorio Nazianzeno ea vocatur *extremum et primum malorum* [3]; quod quidem primo hoc Decalogi præcepto prohibetur : *non habebis Deos alienos coram me.*

hominis quod vel creaturam plus nimio amaverit vel excessive venerando, eidem tandem honorem divinum impenderit : ex parte vero dæmonis, qui hóminibus a via virtutis et justitiæ aberrantibus se colendum exhibuit in idolis, dando responsa et parando quædam, quæ hominibus videbantur mirabilia.

Jam vero vel a tempore Thare et Nachor progenitorum Abraham erant idola, ut habetur. Jos., 24. *Vid.* Suarez, *De superstitione.* — Bergier, *Dictionnaire, etc.*, v° *Idolâtrie*, *Paganisme.* — Veith, *Sacra Scriptura, De Libro Sap.*, n. 71. — A Lapide, *In Sap.*, c. 14.—Bibbia di Vence, Dissert., vol. IV : origine dell' idolatria.

[1] Hæc est *formalis* ; datur enim etiam *practica* : « Nempe quisquis libidini, vel avaritiæ, vel cuivis alii vitio indulget, hoc ipso a Deo avulsus vitam et vires suas turpissimo idolo impendit : quam ob rem S. Paulus avaritiam diserte *simulacrorum servitutem nominat.* Col. 3, 5. » Stapf, § 174.

[2] 2, 2, q. 94, a. 3. — [3] Orat., 38.

Articulus 2. — De divinatione.

Q. 1. *Quid est divinatio?*

R. Divinatio (quasi *divina actio*, vel *divina notio*) est *tacita vel expressa dæmonis invocatio ad cognoscendas res futuras vel occultas.* Dicitur *tacita vel expressa;* quia duplici modo ea fieri potest : vel adhibendo ad dæmonis opem implorandam media quædam ex se inutilia et inefficacia, et dicitur *tacita*[1]. Vel illud dæmonis auxilium expresse invocando, et dicitur *expressa.*

Variæ sunt divinationis species[2]. Nos præcipuas indicabimus :

1. Est *pythonismus*, cum nempe dæmon alicujus viri vel feminæ corpus occupans vocesque illinc emittens, futura prænuntiat aut occulta patefacit; — 2. *oraculum*, cum consultus dæmon in simulacris delitescens respondet; — 3. *vaticinium*, cum dæmon ad futura et occulta significanda utitur opera pseudo-prophetarum, sicque falsis vel ambiguis suis responsis plebeculam incautam ludificatur : — 4. *aruspicium*, cum spirantia immolatarum pecudum viscera consulendo futura aperire præsumunt aruspices. Dicitur *augurium*, cum ex avium garritu; *auspicium*, cum ex eorum pastu, volatu et situ futurorum prædictionem enituntur deducere; — 5. *necromantia*, quando dæmones per mortuos, vel per revocatos ad vitam sua ferunt eloquia; — 6. *chiromantia*, cum alicui inspecta manus dexteræ vel sinistræ palma, prædicitur tota ejus vitæ series; — 7. *astrologia judiciaria*, qua ex siderum motu quidam putant futura etiam libere *contingentia* vaticinari se posse; — 8. *sortilegium*, cum futurorum et occultorum manifestatio a sorte, v. g., taxillorum jactu deducitur; — 9. *præstigium*,

[1] Et merito; cum enim talis rerum cognitio a Deo haberi nequeat, qui media inutilia non instituit; neque ab Angelis, qui illis non utuntur, sequitur prædictam occultorum notitiam a dæmone expectari, qui in his se facile immiscet, ut homines ad cultum sui trahat.

[2] Sixtus V celebri Bulla *Cœli et terræ*, anno 1586, varias enumerat species et expresse damnat. Et Urbanus VIII, anno 1631, dispositionem Sixti V confirmavit, auxitque.

cum dæmon apparitionibus oculus perstringit; — 10. *physiognomia*, si ex lineamentis vultus; — 11. *omen*, si ex aliquo casu; — 12. *oniromantia*, si per somnia; — 13. *geomantia*, si per figuram in terra; — 14. *hydromantia*, si in aqua; — 15. *aeromantia*, si in aere; — 16. *pyromantia*, si ex igne quis divinare præsumat (*I*).

Quæ omnia ex genere suo *mortalia* sunt; societas enim cum dæmone est magnus Dei contempus, cum ei dæmon sit perpetuus hostis. Hinc Apostolus : *nolo vos socios fieri dæmoniorum*[1]. — Omnes tamen hæ species materialiter tantum inter se distinguuntur; cum unum terminum habeant, et media diversa specialiter in mores non influant. Una excipitur *expressa* dæmonis invocatio, quæ in confessione est aperienda; cum sæpe adjuncta habeat alia peccata, v. g., heresim, dæmonis adorationem, ac maxime scandalum.

Q. 2. *Quid sentiendum de mortuorum apparitionibus?*

R. Certum est mortuorum apparitiones esse possibiles, Deo volente, cum bene possit suscitare qui potuit creare, et plurimus genuina historia enarret : unde dicimus, eas non esse tam facile irrisionibus et contemptu excipiendas, uti quibusdam familiare est. Hinc merito D. Augustinus[2] : *magnæ impudentiæ est negare animas identidem e suis sedibus ad nos emitti; cum tot viri sapientes et Deo pleni idipsum ratione et experimento comprobent suo*[3]. Non tamen negandum quod hisce apparitionibus caute admodum fides sit adhibenda, cum innumeræ diffusæ sint hac super re narratiunculæ prorsus fabulosæ vel ad timorem incutiendum vel etiam ad simplices ipsos decipiendos consarcinatæ[4].

[1] 1. Cor., 10. — [2] L. *De cura pro mortuis.*

[3] *Vid.* Vence, *Bibbia*, dissert., vol. 2 : Apparizione di Samuele a Saulle. — Ita Liguori, *Dissert. Teol. Morali*, dissert. 2, n. 16.

[4] Hic etiam plures potest partes habere hominis phantasia; quam enim præpotens sit, quotque malorum causa, philosophi passim probant ineluctabilibus argumentis et factis (*Vid.* Muratori, *Della forza della fantasia umana*). Talis, v. g., fuit peritorum judicio morbus, qui per Ungariam olim grassabatur : putabant de nocte mortuos e sepulcris exire et sanguinem vivorum dormientium sugere (isti vulgo dicebantur *Vampires*). Inanis hæc credulitas tanto percutiebat homines

Q. 3. *Quid de iis, qui somniis fidem habent?*

R. Quatuor somniorum genera numerantur :

1. *Naturalia*, quæ oriuntur a causis naturalibus, v. g., occupationibus vel temperamento; —2. *casualia*, quæ oriuntur ex diverso in mente nostra phantasticarum idearum concursu; — 3. *quæ sunt a Deo* juxta illud : *si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum*[1]; — 4. *quæ sunt a dæmone*, qui phantasiam commovendo in mente somnia procreat.

1. Ex *somniis naturalibus* superstitiosum non est conjicere præsentem corporis valetudinem, vel etiam statum ejusdem futurum; quia inter hæc intercedit vera et naturalis connexio[2]. Esset tamen superstitiosum inde conjicere futura, quæ dicuntur libere contingentia; cum hæc nonnisi a libera ac volubili hominis voluntate proficiscantur.

2. Ex *somniis casualibus* est superstitiosum futura deducere; quia hoc ipso, quod sunt casualia, nequeunt esse accommodata ad rem quamlibet significandam. Non videretur tamen peccare mortaliter qui ob somnium præcedens omittit vel ponit actionem indifferentem; quia id potius ex quadam animi simplicitate vel nimia timiditate provenire videtur, v. g., si quis omitteret deambulationem, quia somniavit se fore in ea proditorie hoc vel altero die interficiendum[3].

timore, ut ipsi verum morbum contraherent. — *Vid.* Feller, *Catéchisme philosophique.* — Bouvier, *Inst. Theol., de 1° præsc. Decal.*

Docent communiter Theologi juxta Concinam, abstinendum esse a pacto, quo duo conveniunt, ut qui prior obierit, appareat viventi, et statum salutis suæ ei manifestet. Quia est futilum, temerarium ac periculosum; nam hoc pacto, si illud scit dæmon, abuti potest ad viventis deceptionem.

[1] Num., 12. — *Vid.* Lucius Ferraris, *Bibl. Concionat.*, etc., v° Somnium.

[2] Ex somniorum qualitate argui unice potest status infirmitatis, et valetudinis somniantis et ejus vivendi disciplina. Quo sensu somniis uti possunt medici ad applicanda convenientia remedia; confessarii ad prohibendas certas lectiones, collocutiones, frequentationes, ex quibus nempe turpia nascuntur in imaginatione etiam inter somnum. Ita *Bouvier* et *Luraschi.*

[3] Item neque illico graviter damnandus videtur, qui rationem habet numerorum quos somniavit; hoc enim non aliud esse videtur, quam

3. *Somniis, quæ sunt certo, vel probabilius a Deo*, tenemur fidem adhibere; cum revera aliquando ita locuturum se promiserit.

4. Tandem *somniis diabolicis* credere est mortale (nisi ignorantia vel simplicitas excuset); cum sit veritatem fundare in mendacio, atque societatem cum dæmone inire. Hoc autem sensu dicitur : *non augurabimini, nec observabitis somnia* [1].

Sed quomodo (dices) *somnia hæc poterunt dignosci, et a se invicem discerninari?* En regula : — 1. si somnium impellit ad bonum, v. g., vel ad fugam alicujus peccati, vel ad actum charitatis, merito a Deo esse censebitur, a quo sunt omnia bona : semper tamen cum magna humilitate et timore; cum diabolus sæpe se transfiguret in Angelum lucis. Aliter erit, si somnium impellit ad malum, vel ad quidpiam indiscretum atque imprudens; nam ex operibus dignoscitur vir; — 2. pariter si quis post somnium se sentiat alacriorem ad bonum et in proprii officii munera promptiorem, prudenter existimatur somnium esse a Deo. Secus si quis animo perturbatum se sentiat, et minus promptum experiatur; — 3. si adhuc quoad somnii qualitatem dubium remaneat, præstat somnium habere uti immissum a dæmone; quia Deus cum immittit somnia, simul etiam reddit hominem certum, vel quasi certum, quod ab ipso sint immissa.

Q. 4. *Quid dicendum de chiromantia?*

R. Multis abhinc sæculis circumvagantur viri atque mulieres, vulgo *bohémiens* : gens est vagabunda, socors, rapax, ferox, quæ ab India vel Ægypto per totam Europam sæculo XV esseminata est. Qui impie jactitant, se bonam vel malam cujuscumque fortunam vaticinari ex lineamentorum in fronte, in facie, ac præsertim in manibus inspectione [2]. Hanc nos dicimus esse veram speciem divinationis, ideoque

vel rudis simplicitas, vel tenuis credentia, vel inanis quædam jocatio.

Quod dicunt ordinarie currere etiam de illis, qui ad numeros inveniendos libris utuntur *cabalisticis*, ut aiunt; vel ex certo eventu eos confingere student. Attamen a tali agendi ratione desuadendi sunt, ne quod primum quasi jocando faciunt, postea ex proposito agant.

[1] Lev., 19. — [2] *Vid.* Bergier, *Dict.*, Append., v° Zingari.

rem prorsus illicitam ac nefandam; quæ enim proportio est mediorum ad finem? Unde graviter peccant qui talem, ac tam horridam artem exercent, etiam ratione scandali.

Qui vero eosdem adeunt manus iis ostendentes, ut bonam vel malam fortunam suam inde ediscant, peccant *mortaliter*, si firmam eorum dicteriis fidem adhibeant, vel grave scandalum proximo præbeant. *Venialiter* vero, si id ob solam curiositatem vel mera ridendi gratia peragant, uti communiter solet contingere.

Q. 5. *Quid de astrologia sentiendum est?*

R. Astrologia, seu scientia astrorum, duplicis est generis: est alia *naturalis*, alia *judiciaria*.

Per primam homines ex siderum situ, motu, ortu et occasu vaticinantes prædicunt nonnullos effectus certos, qui nempe ex siderum et planetarum conversionibus, ac cursu necessario consequuntur, uti v. g., eclipses; nonnullos autem incertos, id est naturales quidem, sed contingenter futuros, uti sunt venti, pluviæ, tempestates et similia. Per alteram vero ex iisdem causis vaticinari præsumunt etiam quæ pendent a libera hominum voluntate, v. g., matrimonia, exitia, bella, et paces familiarum et imperiorum. — His positis, dicimus:

1. Astrologia naturalis pro parte, qua prædicit effectus necessarios, non solum licita, sed valde laudabilis est; cum inserviat ad tempora designanda. Pro parte vero, qua prædicit effectus quidem naturales, sed non necessarios, quatenus nempe iis obstare possunt causæ innumeræ item naturales, licita quidem est, sed plerumque vana; quia nos latet quæ vis sideribus insita sit, quæve potestas.

2. Astrologia judiciaria prorsus illicita est et superstitiosa; quia corpora cœlestia in libera hominum voluntate nihil omnino queunt, cum necessario moveantur. Unde dicitur: *a signis cœli nolite metuere*[1]. — Et Sixtus V an. 1585 eam damnavit[2]; Urbanus vero VIII an. 1631 prohibuit omnes

[1] Jerem., 10.

[2] Si fiat de persona particulari, illicita est; etsi non ut certo, sed ut conjecturaliter fiat, aut etiam cum protestatione, ex Sixto V. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 10.

libros ea de re. — Hæc autem scientia, si fundatur in astris ut signis, est sola divinatio; si fundatur in astris ut causis, est etiam heresis; quia tollitur libertas.

Ex his patet quam vanæ sint prædictiones, quæ quotannis evulgantur per ephemerides, vulgo *almanach*[1]. A nemine tamen uti superstitiosæ habentur; sed ad summum temeritates, mendacia, vel potius quidam mentis joci sane irridendi, uti bene observat Bouvier.

Q. 6. *Quid sentiendum de virga divinatoria?*

R. Virga divinatoria (cujus prima mentio facta est, ut aiunt, sæculo XV) ex corylo est, ac bifurcata. Ea porro, quæ movetur vel non movetur ad merum nutum et intentionem ejus qui illam manu tenet, utuntur ad inveniendos transpositos agrorum limites, homicidas, etc. Quod diabolicum merito dicunt Continuator Tournely, Malebrahe, Le Brun aliique; nam sola intentio nihil conferre potest ad motum physicum: porro virga movetur juxta mentem ferentis, ita ut si ille metalla quærat, non aquam, virga non moveatur si invenit aquam, et ita vicissim.

Non tamen negandum, quod etiam naturaliter poterit evenire, ut aliqua virga moveatur ad unam potius partem, quam ad aliam; sicque aliquando inservire possit ad aquas vel metalla detegenda, vi nempe attractionis, ut patet de magnete; sed caveatur, ne quod naturale est, ad superstitionem referatur.

Q. 7. *Quid sentiendum de sortilegio?*

R. Nomine sortilegii vulgo intelliguntur omnes diabolicæ operationes; sed specialius hic intelligitur ea divinatio, quæ fit usu sortium. Sortes autem aliæ sunt divisoriæ, aliæ consultoriæ, aliæ divinatoriæ.

1. *Sortes divisoriæ*, quæ adhibentur, v. g., ad componendas lites, utraque parte consentiente, licitæ sunt; cum nihil contineant superstitiosi, sed sint veluti quædam species contractus: et probantur etiam in Scripturis his verbis: *contradictiones comprimit sors*[2]. — Excipe ex jure positivo

[1] *Almanach* ducitur a verbis arabibus *al* articulus, et *manach*, supputare.

[2] Prov., 18.

electiones omnes ad prælaturas et beneficia ecclesiastica [1], quæ a Spiritus Sancti inspiratione, ut ait S. Thomas, fieri debent : quod valet etiam de litibus circa eadem beneficia [2].

2. *Sortes consultoriæ*, quibus inquiritur quid in hac vel illa re sit agendum, nisi eæ fiant divina inspiratione (ut contigit in electione Matthiæ [3]), sunt illicitæ prorsus; quia continent tentationem Dei, ac periculum diabolicæ fraudis [4].

3. *Sortes divinatoriæ*, quibus inquiritur per taxillorum projectum rei occultæ vel futuræ cognitio, nullo modo sustinentur; cum neque ex natura sua, neque rerum ceterarum, neque ex Dei aut Ecclesiæ institutione sortitio hæc ullam vim habeat ad prædictos effectus. — Si tamen ad sortem ponendam impellat Deus ipse (quod vix unquam existimari debet) tunc iicita erit; sicuti licita fuit Josue, quando ea usus est ad occultum Achan scelus explorandum [5].

Articulus 3. — De vana observantia.

Q. 1. *Quid est vana observantia?*

R. Vana observantia in eo consistit, quod quis ad effectum aliquem obtinendum media adhibet vana et inutilia, quæ nempe neque ex natura sua, neque a Deo, neque ab Ecclesia ad illum effectum ordinata sunt : ita S. Thomas [6]. — Convenit cum divinatione, eo quod utraque nitatur implorato dæmonis auxilio et pacto inito cum eo. Differt, quia divina-

[1] C. Eccl. de sort.

[2] Sed probabilius censent Salmanticenses, Suarez, Sanchez, Layman hoc tantum vetari, adeo ut si sors usurpetur, electiones sint illicitæ, sed validæ; cum id nullibi declaretur, si excipiatur electio Prælati cum jurisdictione ex c. *Quia propter de elect.*

[3] Act., 1. Vid. *la Bible de Vence*, vol. 6, dissert. *Des élections faites par le sort.*

[4] Hinc illicita est et merito pluribus in Conciliis damnata *Sors Sanctorum*, quæ olim erat in usu, in hoc consistens, ut ad aperitionem aliculus libri sancti, vel ad auditionem lectionis sacræ, ex prima sententia occurrente cognoscatur occultum; vel quid agendum in tali circumstantia. Quæ sors est ad minus vana, cum nullo nitatur fundamento : et in *Constitut. Apostolicis* (l. 1, c. 7) habetur prohibita tanquam ad idololatriam conducens. — *Vid.* Bergier, *Dict. de Théol., etc.*, v° Sort.

[5] Jos., 7, — [6] 2, 2, q. 96, a.

tio ordinatur ad cognitionem occultorum, vana autem observantia ad quoscumque obtinendos effectus.

Hæc porro grande peccatum est; tum quia nititur quasi dæmonis pacto (et si enim non invocetur expresse, invocetur æquivalenter; nam cum rebus vanis se Deus non immisceat, effectus non potest nisi a dæmone expectari); tum quia tribuit honorem divinum creaturæ ab ipsa expectando quod debet attendi a solo Deo. At multoties a mortali excusatur ratione ignorantiæ, vel inconsiderationis [1].

Quadruplex est vanæ observantiæ species :

1. Si observentur inutilia ad aliquid cognoscendum, dicitur *ars notoria*. Si peccant stultissimi illi, qui elaboratam potionem sumunt, ut illico docti evadant.

2. Si inutilia observentur ad obtinendam sanitatem, dicitur *observatio sanitatum*. Sic peccant qui nomina ignota certasque inanes cœremonias usurpant ad animalia fuganda; vel qui amuleta, involucra vel quid simile ideo collo deferunt.

3. Si ex consideratione alicujus futilis eventus decernatur quid sit futurum, dicitur *observantia eventuum* : esset si quis recusaret cum tredecim in mensa sedere, quasi id mortis sit signum (*J*); quamvis hoc plerumque valeat excusari, cum nulla huic rei vera adhibeatur fides; sed quædam simplex sit ac inanis formido. — Non vero superstitiosum est observare lunam, aut tempora aptiora colligendis herbis, cædendis arboribus, etc., quia hoc non tribuitur dæmoni, sed na-

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 17 et seqq., ubi quæstiones plurimas ad praxim pertinentes evolvit. — Ferraris, *Bibl. Concion.*, etc., v° Superstitio.

« Concernant les personnes qui font des actes de superstition par ignorance ou par simplicité, le confesseur les instruira et les engagera à renoncer à toutes pratiques superstitieuses. Il évitera toutefois, par prudence, de taxer de péché mortel telle ou telle observance, et de leur faire promettre qu'elles y renonceront, s'il n'a pas lieu d'espérer l'exécution de cette promesse. C'est en vain, par exemple, qu'on tenterait de détruire le préjugé superstitieux de certaines femmes qui, après leurs couches, ne veulent pas commencer à aller à la messe un vendredi, ou qui ne veulent pas filer ni faire la lessive en certains jours, craignant qu'il leur arrive quelque malheur : *Quis infirmatur et ego non infirmor?* 2. Cor. 2. » Ita *Gousset*.

uræ. Esset tamen superstitiosum aliquos dies faustos, aliquos vero infaustos habere, ita ut actiones propriæ inde dirigantur.

4. Si observantia versetur circa corpora varie immutanda, aliosque miros vel noxios effectus producendos, dicitur *magia* vel *maleficium*.

Q. 2. *Quid est magia, quotuplex, et quale peccatum?*

R. *Magorum* vocabulo græci et orientales intelligebant sapientes, eos præsertim, qui astronomiam ex professo colebant; hinc illud: *ecce magi ab oriente venerant Hierosolymam*[1]. Postea vero *magiæ* nomen translatum est *ad significandam artem, quæ docet facere opera insolita et mira per causas insolitas*. Et hæc alia est naturalis, alia vero superstitiosa.

Magia naturalis est *ars operandi mira per causas naturales, sed occultas*, v. g., per operationes astronomicas, arithmeticas, chimicas, opticas, etc. Hæc licita profecto est; cum nihil mali in se complectatur, oriatur a causis mere naturalibus, imo hominum industriam mirifice juvet, modo tamen, ut notat Bouvier, absit deceptio, scandalum, et omnis spiritus superstitiosus; etiamsi quædam proferantur verba barbara, sine fide, ad illusionem adstantibus faciendam et risum facilius excitandum. Hæc vulgo appellatur *la magie blanche*.

Magia superstitiosa (vulgo *la magie noire*) est *ars mirabilia producendi opera vires humanas prorsus excedentia ex pacto explicito vel implicito cum diabolo*. Quæ sane mala est et abominosa, divinæ majestatis læsiva, ac vehementem suspicionem ingerens hereseos: et hæc ordinarie intelligitur, quando sine alio addito magia nominatur. Quam quidem admittendam esse certum est: *negari non potest*, ait Suarez, *sine errore in fide magos extitisse;* quis enim ignorat quod de magis Pharaonis legitur in Exodo[2]? quod docet S. Matthæus de Pseudoprophetis, *qui faciunt signa et prodigia?*[3] quod tradit Historia sacra de Simone mago[4], et Historia Ecclesiastica de aliis sine numero? Quæ quidem

[1] Matth., 2.
[2] Exod., 7 et 8.
[3] Matth., 14. — [4] Act., 8.

omnia si ex una parte naturaliter explicari nequeunt [1]; ex alia parte nulla adsignari potest repugnantia, si fieri credantur ope dæmonis; neque enim repugnat, quod mali spiritus consocientur hominibus (*K.*) Sane nonne, Deo permittente, nobis ubique insidiantur, et diu noctuque circuunt quærentes quem devorent? [2]

Q. 3. *Quid de maleficio?*

R. Maleficium est *ars nocendi dæmonis cooperatione.* Differt a magia, quod hæc intendat facere *mira;* illud autem dirigatur *ad noxia.* Maleficium aliud est *amatorium* seu *philtrum,* et est ars diabolica, quæ vehementer ad libidinem excitat erga determinatam personam, quin tamen libertatem tollat; aliud *veneficum,* et est ipsa præcise ars nocendi alicui variis modis, v. g., morbos suscitando, tempestates producendo, etc. [3].

Continet maleficium triplicem malitiam mortalem : contra religionem, charitatem et justitiam; quia et Deo gravem et proximo irrogat injuriam damnosam. Hinc malefici in canonico excommunicantur [4]. Maleficium tollitur tum oratione, nempe exorcismis ideo institutis; tum medicina, quatenus corrigit humores a dæmone commotos; tum remotione signi, cui diabolicum pactum adnexum est. Non tamen potest tolli alio maleficio; cum hoc sit intrinsece malum [5].

[1] Maxima quidem est imaginationis vis, ut patet ex noctambulis illis, qui fervidis spiritibus abundantes, musculorumque vi excitati in somnis mira faciunt.

At hæc talia semper sunt, quæ ipsi vigiles in usu habent, et humanas vires haud superant; sed magica ars versatur circa incognita omnino, occulta, dissita, quæque humanum captum atque virtutem undequaque vincunt.

[2] Magia superstitiosa alia est *notoria,* qua per certa verba, preces, etc., vanæ scientiæ subitanee acquiruntur; alia *mirifica*, qua sanitas a morbis in hominibus et animalibus procuratur per signa prorsus vana, cui passim dediti sunt vetulæ, pastores, milites, etc.; alia est *maleficia,* qua per certa signa ope dæmonis alicui malum infertur in corpore. Ita *A. Goritia.*

[3] *Vid.* Liguori, *Praxis,* nn. 111 et seq.

[4] C. *si quis ariolos.*

[5] *Quomodo autem dirigendi sunt magi, malefici et divinatores?*

R. Monendi vehementissime sunt : — 1. ut pactum si quod habeant

Q. 4. *Quid sentiendum de lamiis, seu strigibus?*

R. Lamiæ dicuntur illæ perditi moris mulieres, quæ ope dæmonum hominibus insidiantur, noxia quæque contra ipsos moliendo omni incantationum ac maleficiorum genere.

Non ignoramus temporibus hisce nostris quosdam esse, qui se præjudiciis vacuos jactantes affirmare non dubitant, inter aniles fabellas esse amandandum quidquid ab hominibus ope dæmonis peractum referatur. Nos vero licet concedamus non omnia, quæ circumferuntur, esse credenda, cum multa naturaliter bene explicentur : absit tamen, ut ideo doctrinæ veritatem denegemus; nam error est vitium hominis, non veritatis. Imo D. Thomas, qui omnium non solum Theologorum, sed etiam Philosophorum princeps jure merito dici debet, jam pridem scripserat hanc opinandi, et loquendi rationem ortum ducere e quadam incredulitatis radice; cum sic ostendat se minime credere, quod sint dæmones, quodque ex subtilitate naturæ suæ multa valeant operari, quæ vires humanas superant.— Imo docent Theologi opiniones istas esse etiam periculosas in se, et valde injuriosas Ecclesiæ Catholicæ, quippe quæ contra lamias sive striges pœnas indixit gravissimas [1].

Corollarium. — *De Magnetismo, ut vocant* animali, *seu Mesmerismo.*

Q. *Quid de Magnetismo, ut vocant animali, seu Mesmerismo?*

R. Sub fine sæculi decimi octavi (anno 1779) quidam Fridericus Antonius Mesmer medicus Germanicus novos quærens curandi modos librum edidit, in quo contra com-

cum dæmone aut commercium, omnino adjurent ac disrumpant, et libros, chirographa, schedulas et alia id genus comburant; alioquin non ex animo illud commercium detestarentur; — 2. ut damna proxima illata resarciant, uti postulat jus. Item præstat eos examinare de idololatria, apostasia, etc.; cum hæc sæpe divinationem ac maleficium comitentur. *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 28.

[1] *Vid.* P. Perrone, *De Angelis*, Append., *de dæmonum cum hominibus commercio.* — Concina, l. 3, *in Decalogo.* — Delrio, *Disquisitionum Magicarumlibri sex.*

munes physicorum doctrinas eatenus in Scholis acceptas, tradebat se mirum invenisse remedium variorum morborum *in fluido quodam subtilissimo e cunctis animalium corporibus manante, fluxui magnetis simili*, quem ideo magnetismum animalem nuncupavit [1]. Qui fluidus transit e corpore magnetizantis in corpus magnetizati, ope variorum gestuum et attrectationum, quæ fiunt ab ipso magnetizatore super magnetizato. — Magnetismi duo præcipue exhibentur effectus : 1. status somnambulismi, in quo quis usu sensuum destitutus, videt tamen, audit, loquitur et respondet ad omnia, de quibus interrogatur ; 2. mira sui status cognitio et remediorum suo morbo convenientium ; nec non, ut aiunt, visio actionum aliorum hominum etsi longe distantium et similia.

Hæc doctrina in Gallia præsertim propagari cœpit, et a suo auctore nomen accepit *Schola Mesmeriana*, seu *Magnetismus animalis*, dictus etiam simpliciter *Mesmerismus*. Sed a gravissimis deinde medicis et physicæ professoribus refutata, imo et a diversis Academiis expresse damnata tanquam falsa, prorsus insulsa et magis ridiculi ludionis seu histrionis, quam viri medici propria, penitus fere exolevit [2].

Quid tamen ? adhuc ætate nostra, et paucis abhinc annis *Magnetismus* seu *Mesmerismus* iterum revixit, et fuit a morte sua quasi revocatus, primo quidem in Gallia, postea vero etiam in Italia et alibi. Imo talibus ac tantis methodis seu formis a quibusdam medicis exornatus fuit atque adhibitus, ut jure merito inter Moralistas exortum sit dubium, utrum Christianæ Religionis puritati et sanctitati adversetur, et habendus sit tanquam species quædam divinationis aut vanæ observantiæ, necne [3] ? Hæc quæstio gravis est ac difficillima :

[1] « *Magnétisme animal* : principe particulier, admis hypothétiquement pour expliquer certains phénomènes dont on suppose que le siége réside dans le système nerveux, et qui se transmettraient d'un corps vivant à un autre par le simple contact, ou même par le seul effet de la volonté. » Ita cel. Marchi, *Dizionario tecnico*, ecc., h. v°.

[2] *Vid.* Feller, *Dict. hist.*, v° Mesmer. — Nani, *Trattato teorico pratico del magnetismo animale*. Torino, 1850.

[3] Imo nonnulli impudentissimi eo usque progressi sunt, ut catho-

theologi ac medici in tres præcipue sententias abierunt, quas nos breviter referemus cum Gury.

Prima sententia in omni casu rejicit magnetismum velut opus diabolicum; miri enim illius effectus neque a Deo, neque a natura esse possunt. Non *a Deo;* quis dixerit Deum ad hominis etiam impii nutum obtemperare ita ut, eo requirente, ad res adeo prodigiosas immediate concurrat! Non *a natura;* etenim ad effectus magnetismi producendos requiritur voluntas agentis, imo et patientis, saltem prima vice; nulla autem datur proportio naturalis inter actum mere internum voluntatis et res physicas : physica enim semper agit uno modo, debitis conditionibus positis, et independenter a voluntate humana, ut exemplo fluxus electrici patet; ergo deficiente proportione inter effectum et causam, jam ea causa naturalis censeri nequit, et proinde ab infernali virtute effectus repetendus est. — Adde : meri effectus magnetismi videntur omnino naturæ nostræ vires superare.

licæ fidei miracula habeant veluti totidem magnetismi effectus. Insaniæ portentum est; quæ enim conventio signorum nostrorum cum magneticorum nugis? Ubi in veris miraculis ridiculosi apparatus, ubi convulsiones, ubi detorsiones, ubi somnus, ubi tactus et alia, quæ in magnetismo videre est? et tamen cæci a nativitate vident, mortui quatriduani resurgunt; aqua convertitur in vinum, montes fugiunt, etc., etc. Mali homines contra catholicam fidem nova systemata adstruunt pejora prioribus, at inaniter : illud accidit quod veteres poetæ de gigantibus finxerant, qui ut cœlum expugnarent, tentavere humeris montes superaddere montem, sed montes a facie Dei tanquam cera liquescunt. *Vid.* cl. P. Perrone, *Prælect. theol. de vera relig.*, nn. 192 et seqq.

Quod de miraculis dicimus, id valet quoque de futurorum liberorum prædictione, cujus quidem magnetizatos prorsus esse incapaces nemo sanus ignorat : et vel ipsi in hac arte celebriores ultro fassi sunt. « *Que les prévisions des somnambules ne sont point du tout infaillibles, même lorsqu'il s'agit de maladies ou de crises; combien moins le seront-elles à propos des faits qui dépendent du libre arbitre de l'homme!... La raison nous dit très-clairement que c'est chose absurde et impossible, de la part de celui qui existe et connaît dans le temps, de prétendre voir objectivement ce qui n'existe pas encore, ou de voir dans une cause qui ne se voit pas ce qui n'est encore déterminé par aucune cause, de sorte qu'un homme vivant ne saurait voir les futurs contingents ou libres, ni en eux-mêmes ni dans leurs causes déterminantes.* » Vid. *Civiltà cattolica*, vol. 5, 6, 7 et 8, ubi omnia fusius.

non enim intelligitur quomodo magnetizatus licet rudis possit tam multas scientias extemplo sibi comparare, linguas ignotas scire, inspicere intimas magnetizantis cogitationes, proprias et aliorum infirmitates ac congrua remedia, etc., quorum quidem in statu naturali constitutus non amplius recordatur.

Secunda sententia tenet omnes magnetismi effectus a naturæ viribus procedere posse. Ratio, quia inesse possunt quibusdam humanis corporibus effluvia subtilissima, fluxus magnetis instar, quæ in aliorum corpora et mediantibus organis, in ipsam animam agant; non enim omnes naturæ vires cognoscimus. Nonne effectus similes, qui negari non possunt, in naturali somnambulismo producuntur? somnambuli enim vident, audiunt et stupenda faciunt, quæ ab ipsis fieri nequeunt in statu vigiliæ. — Nec obstat quod requiratur voluntas magnetizati : non enim ipsa requiritur quatenus facultas mere interna animæ et a corpore independens; sed qua medium ad phantasiam excitandam et corporis subtiles spiritus movendos, neque ad vim in statum moralem hominis exercendam. Hoc patet exemplo motuum concupiscientiæ, qui sola cogitatione objecti minus casti in organis illico excitantur.

Tertia demum sententia concedit quidem magnetismum miros quosdam ac naturales effectus naturaliter operari posse ; mirifica enim est in variis corporibus virtus et efficacia fluxus naturalis. — At multa ex illis, quæ prædicantur, vel mendaciosa vel diabolica prorsus sunt : *mendaciosa*, ut cum magnetismus habetur tanquam mirum inventum ad omnes morbos curandos; experientia enim contraria est : *diabolica*, ut cum magnetizatus addiscit, si vere addiscit, per scientiam infusam scripturam, litteras, linguas quas penitus ignorat, et cetera similia; hæc enim videntur omnino vires naturæ excedere, nec talia ab ipso somnambulismo efficiuntur [1].

[1] *Vid.* De Luca, *Annali.* Roma, t. 12 et 13. — Bergier, *Dict., etc.*, Append., v° Magnétisme.—*Pensées d'un croyant catholique.* Milano, 1841. —*Il magnetismo o mesmerismo animale*, dial. 3. Ferrara, 1841. In quo stylo italico valde eleganti atque jucundo non solum physice et medice,

Hæc controversia diversas habuit definitiones ab Apostolica Sede, prout diverse eidem fuit exposita. — Anno 1840 quæsitum fuit, utrum *magnetismus generatim acceptus, et in se* habendus esset licitus, an illicitus? Congregatio Generalis S. Officii 23 junii respondit, *consulendos probatos auctores, cum hac advertentia, quod remoto omni errore, sortilegio, explicita aut implicita dæmonis invocatione, merus actus adhibendi media physica aliunde licita, non est moraliter vetitus, dummodo non tendat ad finem illicitum, aut quomodocunque pravum. Applicatio autem principiorum et mediorum pure physicorum ad res aut effectus mere supernaturales, ut physice explicentur, non est nisi deceptio illicita et hereticalis.* — Anno vero 1841 cum eadem quæstio proposita fuisset variis induta circumstantiis non raro in magnetismi usu incidentibus, quæ silicet favent incredulitati, ac sunt contra modestiæ regulas, tam S. Congregatio prædicta die 21 aprilis probante Gregorio XVI; quam S. Pœnitentiaria 1 julii ejusdem anni, expresse declararunt, *usum magnetismi, ut fuit expositus, non licere.* — Tandem anno 1842 Archiep. Gousset petiit, *an magnetismus in se spectatus, sepositis rei abusibus, rejectoque omni cum dæmone fœdere, esset licitus.* Dei 2 sept. anno 1843 Cardinalis Pœnitentiarius Major respondit, *quæstionem hanc non adhuc esse a Sancta Sede serio perpensam, nec tam cito esse responsuram.* Porro D. Gousset concludit interim magnetismum tolerari posse, omnibus seclusis abusibus : nempe vult 1. ut agens et patiens sit in bona fide; 2. ut omnia honeste juxta modestiam christianam agantur; 3. ut quilibet dæmonis interventus respuatur. Sapienter etiam subdit, magnetismi usum a confessario neque suadendum neque approbandum, præsertim si inter personas diversi sexus exerceatur; agitur enim de re periculosa : quare, si potest, videtur potius usus cum prudentia desuadendus, nisi sit inter maritum et uxorem.—Hic etiam unum monemus cum Bouvier, nempe hanc professionem sine aliorum scandalo, modestiæ læsione, ac

sed etiam theologice res tota discutitur. — Civiltà Cattolica, vol. 4 : *Del magnetismo animale.* Roma, 1851.

maximo sui periculo ab Ecclesiastico exerceri non posse : adderem nec ita facile hac de re experimenta spectari (*L*).

CAPUT SECUNDUM.

De irreligiositate.

Q. *Quid est irreligiositas?*

R. Irreligiositas est vitium, *quod Religionis virtuti adversatur per defectum, quodque tendit ad irreverentiam Deo inferendam, vel directe in se, vel indirecte in rebus aut personis sacris.*

Si 1° modo accipitur irreligiositas, ejus species sunt *tentatio Dei, perjurium et blasphemia.* — Si 2° modo accipitur, ejus species sunt *sacrilegium* et *simonia.* De perjurio jam dictum est.

Articulus I. — De tentatione Dei.

Q. 1. *Quid est tentatio, et quotuplex?*

R. Tentatio Dei est *dictum vel factum, quo quis sine justa causa explorat, num Deus sit potens, sapiens, misericors vel aliam perfectionem habeat;* tentatio enim in genere idem est ac aliquid explorare, vel de eo experimentum sumere [1]. — Duplex autem est : una *explicita*, sive *formalis;* altera *implicita*, sive *interpretativa.*

Tentatio Dei explicita est quando quis expresse dubitans de aliqua Dei perfectione, quidpiam facit animo eam explorandi : ut si quis dubitans de aliquo fidei articulo petat a Deo miraculum ; vel si quis se ex alta turri dejiciat experturus, an Deus sit potens eum a morte servare, annon?

Tentatio vero Dei implicita est quando quis expresse quidem non dubitat de ulla Dei perfectione, neque intendit directe experimentum de illa suscipere; petit tamen vel facit quod ex se, et natura sua non potest alium in finem referri, quam ad explorandam aliquam Dei perfectionem. Idque contingit dupliciter :

[1] *Vid.* D. Thomas, 2, 2, q. 97, a. 1.

1. Cum quis sine causa negligit media ordinaria, et a solo Deo temerarie exspectat effectum extraordinarium, ut si periculoso morbo affectus respuat omnem medicinam, a solo Deo expectans sanitatem.

2. Quando quis sponte ipse sua, absque ulla necessitate et utilitate, se conjicit in tale periculum, ut vix queat liberari sine Dei miraculo, v. g., si per totam Quadragesimam extra specialem Dei instinctum vellet abstinere se ab omni cibo et potu expectans a Deo extraordinariam vitæ suæ conservationem [1].

Q. 2. *An tentatio Dei sit peccatum mortale?*

R. Est profecto tentatio Dei peccatum ex se mortale, quia gravem Deo irrogat irreverentiam. Hinc illud : *non tentabis Dominum Deum tuum* [2]. Quod currit sive tentatio explicita sit, sive implicita.

De explicita tentatione patet; quia experimentum divinæ perfectionis, quod oritur ex dubio explicito, est explicitus Dei ejusdem contemptus, et opponitur etiam fidei ob dubitationem.

De implicita vero tentatione ex eo demonstratur, quod petitio etiam implicita, nempe ut Deus contra ordinem suæ Providentiæ operetur absque necessitate, cedit evidenter in gravem ipsius injuriam; nam est agere cum Deo uti curiositatum fautore. Cum tamen nullam dubitationem includat de divinis perfectionibus, ideo non est ei tam injuriosa uti explicita. — Imo aliquando ob ignorantiam, defectum consensus et periculi parvitatem potest esse tantummodo venialis. Sic, v. g., venialiter tantum (saltem in sententia complurium) peccaret qui levi laborans infirmitate negligeret remedia naturalia, et sanitatem a Deo sibi expectaret; iste enim non videtur gravem committere inordinationem, cum non petat miraculum curiositatis causa.

Q. 3. *An liceat petere a Deo miraculum?*

[1] Probabilius tentatio explicita ab implicita non differt specie, sed eam tantum aggravat; nam sive una sive altera semper dicit experimentum sumere de Deo : quod porro hoc vel illo modo sumatur experimentum, nihil diversitatis ponitur in natura rei, nisi magis vel minus. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 32. — [2] Matth., 4.

R. Docent communiter licere petere a Deo miraculum, quoties adest utilitas gravis ad nostram aut aliorum salutem, vel ad divinam implendam voluntatem; nam tunc non est tentare Deum, sed Dei auxilium expostulare in tempore opportuno. Peccaret tamen qui absolute peteret, vel offerret miraculum ad conversionem hereticorum aut peccatorum; cum sufficiant fidei nostræ testimonia : excipe casum particularis inspirationis [1].

Q. 4. *An liceat se martyrio offerre?* (M).

R. Cum D. Thoma : si adest legitima causa, v. g., ad vitandas blasphemias, ad procurandam Dei et fidei gloriam, ad eliminandum in proximo periculum incredulitatis, utique licet martyrio se offerre; cum hoc sit opus maximæ charitatis. — Si secus est, non licet; cum nemo sit vitæ suæ dominus, ut eam prodigere possit at libitum suum : unde graviter peccat quem non excusat bona fides, aut divina inspiratio, uti in Sanctis compluribus contigisse scimus [2].

Ex dictis colligere est, quid sit sentiendum de probationibus olim usitatis, quæ vulgo dicebantur *judicia Dei :* quando nempe deficiebant testes, varia instituta fuerunt experimenta, quibus subjiciebatur accusatus, v. g., ferrum calidum ferebat, super carbones ardentes gradiebatur, etc.; et si nihil ei accidebat mali, uti innocens habebatur. Quod prorsus illicitum dicimus; est enim tum species divinationis, cum nulla sit proportio mediorum ad finem; tum Dei tentatio, cum sit indiscriminatim ab eo petere miraculum, quo patefaciat veritatem. — Hinc merito RR. Pontifices semper damnarunt tales probationes, ut Stephanus V, Cœlestinus III, Innocentius III, Honorius III, etc. [3]. — Et sane, quando viis naturalibus crimen cognosci non potest, neque aliter suadet specialis Dei instinctus, illud judicio Dei secreta cordium scrutantis relinquendum est [4].

[1] *Vid.* D. Thomas, 2, 2, q. 97, a. 3.
[2] Q. 144, a. 3.
[3] *Vid.* Bergier, *Dictionnaire*, art. *Superstitions.*
[4] *Vid.* Muratori, *Antiq. Ital.*, dissert. 38 et 39. — Bouvier, *Inst. theol., de* 1 *Dec. præcepto.*

Articulus 2. — De blasphemia [1].

Q. 1. *Quid est blasphemia?* [2]

R. Blasphemia solet communiter definiri : *locutio contumeliosa in Deum.* Vocabulo *locutionis contumeliosæ* non intelliguntur tantummodo verba, sed etiam cogitationes, imo juxta aliquos etiam facta, quæ Deo contumeliam irrogent : uti si quis pede conculcet Crucifixum ; vel in cœlum tanquam in Dei sedem sputum emittat. Dicitur autem *in Deum*, consideratum nempe vel in se, vel in suis Sanctis et creaturis in ordine ad Deum ipsum, quatenus in iis elucet aliqua divina perfectio, v. g., sanctitas, bonitas, sapientia.

Hinc si quis ex ira contra hominem nominet nomem Dei vel Sanctos vel Sacramenta, indignando soli homini, blasphemiam non committit, sed indignam duntaxat Divini Nominis usurpationem. — Sicuti neque est blasphemia dicere : *nego Deum, si te non percussero ;* qui enim ita loquitur, vult tantum significare quod certe percutiet. — Neque dicere : *hoc est verum sicut Deus ;* nam non æquiparatur veritas creata increatæ, sed quædam tantum innuitur similitudo hyperbolica. — Item neque dicere : *morbleu ! sambleu ! tu me le payeras !* nam hæc verba ordinarie non proferuntur in Deum irrisorie, sed vane usurpantur ad aliquid firmandum.

Erit et contrario blasphemia dicere : *male eveniat Ecclesiæ, maledictum Pascha, nego Sacramenta, Deus non est justus ;* tunc enim indignatur Deo, vel ei quod specialiter ad illum ordinatur. — Dicere vero : *Christe sancte ! Sacramentum ! sanguis Christi !* non videntur blasphemiæ ; sed sola vana Divini Nominis, aut rei sacræ usurpatio. Excipe nisi proferantur Deo indignando, vel cum circumstantiis specialibus [3].

An (quæres) *sit blasphemia locutio gallica, quam tamen et in Italia nostra non raro usurpatam lugemus, nempe* Sacré nom de D...?

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 5, nn. 121 et seqq.

[2] Blasphemia ducitur a *blaptô*, nocere, et *phêmê*, fama.

[3] Tres ultimæ locutiones ex Synodo Novariensi a reservatione expresse exclusæ habentur, p. 316.

R. Cum Gury, disputatur : I^a Sententia *affirmat;* quia talis censetur ex usu et censu communi. Qui enim hanc locutionem usurpant, agunt ex contemptu sanctissimi Nominis Dei, perinde ac si dicerent : *execrabile* vel *maledictum nomen Dei;* sicut dixit poeta : *auri sacra fames*, pro *maledicta fame.* In hanc sententiam inclinant Vernier, Bouvier, etc., etc.

II^a Sententia *negat per se*, id est, nisi adsit *explicite* vel *implicite* intentio blasphematoria. Ratio est, quia illa verba nullam blasphemiam in se continent; nam in sensu obvio et communiter recepto, significant *benedictum* nomen Dei, non vero *maledictum ;* et aliunde sensus ille maledictionis fere ab omnibus ignoratur. Hinc illa locutio est tantum vana usurpatio Sanctissimi Nominis Dei, quæ *per se* veniale non excedit. Nec refert quod sæpe illa verba proferantur in ira vel indignatione; quia neque ira, neque indignatio ad Deum tendit, sed tantum ad hominem vel ad jumentum, etc. *Ita* Gousset, n. 460. Itemque auctor operis : *Examens raisonnés sur les Commandements de Dieu.*

Sed (dices) *quid si quis contumeliis afficiat creaturas irrationales?* Respondet Angelicus : *maledicere rebus irrationalibus in quantum sunt creaturæ Dei, et peccatum blasphemiæ ; maledicere autem eis secundum se consideratis, est otiosum et vanum, et per consequens illicitum* [1] : quod quidem veniale est (*N*).

Quid vero (inquies) *de illis, qui maledicunt vivis vel sibi ipsis?* In ira imprecari aliis vel sibi dæmonem, grandinem, fulgura, mortem, etc., non est blasphemia, sed dira imprecatio. De hac ita habet D. Thomas : *secundum suum genus est peccatum mortale, et tanto gravius quanto personam cui maledicimus, magis amare et revereri tenemur... Contingit tamen verbum maledictionis prolatum esse peccatum veniale vel propter parvitatem mali, quod quis alteri maledicendo imprecatur, vel etiam propter affectum ejus qui profert maledictionis verba, dum ex levi motu vel ex ludo, aut ex surreptione, aliqua talia verba profert; quia peccata*

[1] 2, 2, q. 76, a. 2.

verborum maxime ex affectu pensantur[1]. Et ita cum eo omnes[2].

Quid (instabis) *si quis maledicat defunctis?* Maledicere defunctis non erit blasphemia; cum animus maledicentium ad hoc non feratur, ut iis maledicat, prout sunt creaturæ Dei. Imo plerumque id neque mortale est; quia per id eisdem neque in se, neque ex mente proferentium infertur gravis injuria.

Non *in se*, quia vox *mortui* magis referenda est ad corpus quod moritur, quam ad animam quæ semper vivit : ad summum significant homines vita functos, qui possunt esse tam salvi quam damnati. — Non *ex mente proferentium*, quia mortuis maledicentes non intendunt mala adprecari animabus defunctorum; sed potius exprobrare vivos, ad quos maledictiones suas ad instar injuriæ solent referre[3].

Quid quæres) *si quis maledicat toti mundo, vel dæmoni?*

1. Maledicere *toti mundo* est mortale, nisi intelligatur ille mundus, qui virtuti adversatur; in ipso enim totaliter sumpto specialiter elucet Dei bonitas, sapientia ac potentia. Adeo verum est, ut jurare per cœlum et terram habeatur ab omnibus ut firmum juramentum[4].

2. Maledicere *diabolo* raro est mortale; quia ipse fere semper solet maledici ut est auctor malorum, vel Dei ini-

[1] 2, 2, q. 76, a. 3.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 131 ; l. 4, n. 83.

Utrum vero diversa, vel unum peccatum committat qui diversa mala optat et increpat inimico, v. g., infamiam, mortem, paupertatem, quæstio est. Nos dicimus, si ea mala sub una ratione mali apprehendat, nempe ut media ad illius perniciem, probabiliter cum Cajetano, Croix, Bonacina, Lugo, Valentia, etc., committit unum tantum peccatum, et satis est confiteri : *Exoptavi grave malum proximo.*

Sed si efficaciter optasset in suum inimicum diversa mala inferre, aut optasset specifice, et in particulari, ut prædicta mala illi accederent, tum debet omnia illa distincte confiteri; quia illa sunt diversa peccata.—Ita Liguori, *Homo Ap.*, Tr. III, n. 65; et *Op. Mor.*, l. 5, n. 50.

[3] *Vid.* Dissertatio S. Alphonsi, *Op. Mor.*, l. 30, n. 130; *Homo Ap.*, Tr. v, nn. 3 et seqq.

[4] « Ordinarie loquendo censeo rusticos, qui mundo maledicunt ut plurimum graviter peccare, dum ipsi de tali maledictione cum magno horrore se accusant. » Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 129.

micus : quo sensu, abstrahendo ab impatientiæ actu, hoc neque veniale est [1].

Q. 2. *Quotuplex est blasphemia?*

R. Blasphemia potest considerari : 1. *ratione intentionis*, quia in eam erumpitur; 2. *ratione modi*, quo ea committitur; 3. *ratione verborum*, quibus exprimitur; 4. *ratione objecti*, in quod fertur :

1. Ratione intentionis alia est *directa*, quæ nempe Deum directe et formaliter aggreditur ex intentione ipsum inhonorandi, et dicitur etiam *diabolica*. — Alia *indirecta*, et est cum quis advertenter quidem profert verba blasphemiæ; sed absque *directa* intentione Deum inhonorandi, v. g., si irrisorie, et modo detestativo, vel ex ira loquatur contra Sanctos aut cultum Dei satis advertens malum, quod verbis illis significatur.

2. *Ratione modi* blasphemia alia est *interna*, quæ dicitur etiam *blasphemia cordis;* alia *externa*, quæ dicitur etiam *blasphemia oris*, vel *operis*. — Prima tota in animo consummatur, quin prodeat exterius; talis est illa : *dixit insipiens in corde suo non est Deus* [2]. — Altera *verbis* vel *factis* exterius manifestatur; sicut enim Deus laudari potest *corde*, *ore* et opere; ita *corde*, *ore* et opere inhonorari.

3. Ratione verborum, blasphema alia est *simplex*, alia *heretica*, alia *hereticalis*, alia *imprecativa*, alia *dehonestativa*. — *Simplex* seu nuda est locutio in Deum contumeliosa, quin aliam malitiam includat. — *Heretica* est quæ continet etiam heresim, quæ nempe vel negat Deo quod fides docet illi convenire, v. g., si quis dicat, *Deum non esse justum*, *nec sanctum;* vel eidem attribuit quod fides inficiatur, v. g., si

[1] In ira usurpare dæmonem sine imprecatione non est per se peccatum; assidua tamen ejus nominatio non decet christianum, et ratione scandali potest esse grave. *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 131.

« Alia quæstio est, ait *Stapf*, § 226, qualis culpa illorum sit, qui tempestati vel aliis casibus a Deo immissis maledicunt. Sane cum aeris intemperies et ejusmodi casus ex dispositione divina accidant, talia maledicta proxime contra Deum ipsum proferri videntur. Attamen miselli ruricolæ, quibus hoc peccatum haud infrequens est tum ob simplicitatem tum ob imperfectionem actus, præsertim si alias bonæ indolis sint, a peccato lethali plerumque excusari possunt. » — [2] Ps., 13.

quis dicat *Deum esse auctorem peccati*. Talis blasphemia est reservata in Bulla *Cœnæ*, quando qui eam profert, animo etiam credit. — Quod si hæc proferens ore, non credat corde, tunc habetur basphemia *hereticalis*. — *Imprecativa* est cum quis Deo malum imprecatur, v. g., si dicat : *pereat Deus*. —Tandem *dehonestativa* vera quidem de Deo pronuntiat; sed irreverenter, per contemptum, et ira ex malo animo erga Deum : talem v. g. protulit blasphemiam Julianus Apostata, cum morti proximus ira in Christum excandescens impie exclamavit : *vicisti, Galilæe, vicisti!*

4. Ratione objecti dividitur blasphemia in eam, quæ fertur immediate vel in Deum, vel in Beatam Virginem, vel in Sanctos. Quæ quidem divisio ideo ponitur, quia in nonnullis Synodis habentur reservatæ blasphemiæ contra Deum et Virginem, non autem ea, quæ fertur contra Sanctos immediate.

Q. 3. *An omnes blasphemiæ specie differant inter se, ideoque an confessarius debeat inquirere super earum diversitate?*

R. Cum Lessio, si blasphemia procedat ex desperatione, vel ex odio aut infidelitate, ut si sit imprecativa, heretica vel hereticalis, id aperiendum est; nam tunc blasphemiæ accedit nova malitia : quæ sane est ex desperatione, est etiam contra spem; heretica est etiam contra fidem, hereticalis contra præceptum fidem exterius profitendi, imprecativa vero contra caritatem Dei. — Item aperienda est blasphemia, quæ fuerit directe volita seu dehonestativa, ut cum fit animo faciendi contumeliam Deo; non vero si indirecte solum sit volita, ut cum fit ex ira erga hominem ad ostendendam animi indignationem, vel ex impatientia absque pravo motu in Deum. Longe enim alterius rationis peccatum est, cum facis aliquid directa intentione, ut legem violes; hoc enim legis contemptum includit[1].

Si vero blasphemia fuerit in Sanctos, non autem in Deum, utrum id etiam sit aperiendum, disputant. Alii affirmant probabiliter cum Antoine, Collet aliisque; quia

[1] Vid. Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 126.

omnes ultra propriam malitiam continent novam malitiam contra duliam, vel hyperduliam, vel latriam. Alii tamen etiam probabiliter negant cum Layman, Viva, Sanchez, etc.; quia singulæ æqualiter adversantur virtuti Religionis. Nam illi etiam, qui blasphemant in Sanctos, *si eos non intendant injuriis afficere ob propriam eorum excellentiam, sed quatenus sunt Dei amici, et ad eum mediate referuntur*, contra latriam peccant; ac proinde non tenentur aperire, an Deum an Sanctos blasphemaverint. — Diximus : *si eos non intendant, etc.*; si enim clare constet aliquid contumeliosi in Sanctos quidem proferri, sed tantum uti homines olim in terris degentes, erit duntaxat contra duliam vel hyperduliam [1].

Ceteræ tandem blasphemiæ speciem non mutant, ideoque non sunt de necessitate explicandæ in sua specie; cum eam non diversificent.

Q. 4. *Quale peccatum est blasphemia?*

R. Nemo dubitat, quin blasphemia sit ex genere suo mortalis. Hinc in Levitico legitur : *qui blasphemaverit Nomen Domini, morte moriatur* [2]. *Nihil horribilius blasphemia*, inquit S. Hieronymus, *quæ ponit in excelsum os suum* [3]. Ipsa ratio altissime clamat, contumeliam quamlibet in Deum esse peccatum ex genere suo mortale.— Neque dicas, blasphemiam in Sanctos non irrogare injuriam Deo; respondet enim Angelicus : *sicut Deus in Sanctis suis laudatur, in quantum laudantur opera quæ Deus in Sanctis efficit; ita et blasphemia quæ fit in Sanctos, ex consequenti in Deum redundat* [4].

Venialis tamen esse potest quandoque blasphemia, non quidem ex genere suo, sed ex defectu requisitæ advertentiæ et deliberationis ad mortale. Sic, v. g., qui ira, vel alia animi passione abreptus prorumpit in verba blasphemiæ eorum significationem minime advertens, sub hoc respectu non peccat, nisi venialiter.

[1] Imo erit etiam solum veniale, si fiat ex joco, v. g., si quis SS. Crispinum et Crispinianum appellet sutores, Apostolos piscatores. Erit e contrario mortale; si id fiat ex contemptu, ex odio, vel ex indignatione in Sanctos.

[2] Lev. 24. — [3] L. 7, in Is., c. 18. — [4] 2, 2, q. 13, a. 1.

In blasphemos animadvertit tum jus civile eos corporalibus pœnis plectendo [1]; tum jus Epicopale eos reservationi subjiciendo; tum demum jus canonicum, quod quidem præcipit denuntiandos, ac contra ipsos procedendum esse [2]. — Qua in re hæc notamus quoad simplices blasphemos [3], quod olim duæ erant obligationes ex Concilio Lateranensi : una eos increpandi, et hæc abiit in desuetudinem, ejusque in loco successit obligatio correctionis, si fructus speretur, ut docent Sanchez, Palaus, etc. Altera eos denuntiandi, et hæc etiam per desuetudinem non videtur amplius obligare, ut dicit Viva.

Hæc de *blasphemia simplici;* certe enim qui *blasphemiam hereticalem* proferunt, intra mensem ex Decreto S. R. Inquisitionis sunt denuntiandi, si tamen id agant serio et advertenter; quia non adest hæc obligatio, si propositiones aut blasphemiæ hereticales proferantur ex ignorantia; aut lapsu linguæ; aut eo iracundiæ impetu, ut proferentem ex rationis usu abripuerit; aut si proferantur sine pertinacia, quæ semper necessaria est, ut ad denuntiandum obligationem inducat, prout docent Salmanticenses cum aliis [4].

Q. 5. *Quid de iis, qui blasphemandi consuetudinem habent?*

R. Dicendum est eos, qui consuetudinem blasphemandi habent, teneri sub gravi operam dare ad illam extirpandam, alioquin toties peccant quoties advertenter id omittunt; quia

[1] Si blasphemia est hereticalis per se est tantum judicis ecclesiastici eam cognoscere, et probant ex C. *Quamvis pactum*, etc. — Si non est hereticalis, eam cognoscere et punire est mixti fori, ut probant Barbosa aliique.

[2] Ita Julius III, Const. *In multis*. — Lateranense Concilium. — Decretum S. R. I. — *Vid.* etiam dicenda de *Virt. Theol.*, ubi de *hereticis*.

[3] Blasphemia hic dicitur *simplex* per oppositionem ad *hereticalem*, si nempe directe fidei articulis non opponatur : dicitur vero *hereticalis* quæ illis articulis directe opponitur. Ubi advertimus; quod in præsenti quæstione non attendimus, an quod ore profertur, corde credatur, an non. Unde hic sub hoc nomine tam heretica, quam ipsa hereticalis comprehenditur.

[4] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 123; et l. 4, n. 251 : It. *Homo Ap.*, Tr. XIII, n. 77.

esset interpretative velle permanere in periculo proximo peccandi, cum pravus habitus vehementer ad suos actus provocet : hinc negligentes non sunt absolvendi.

Si vero dent operam, et tamen iterum labantur interdum, poterunt a mortali excusari, eo quod tunc blasphemiæ istæ impetu quodam naturali productæ non sint perfecte voluntariæ neque in se neque in causa, utpote quæ retractatæ sunt proposito illo efficaci. At non excusabuntur a veniali ; quia adesse semper in blasphemante censetur advertentia aliqua saltem confusa de malitia verborum, quæ profert : neque enim ira ita ordinarie intellectum obtenebrat, ut nulla remaneat advertentia ad blasphemiæ malitiam.

Sed quid (quæres) *dicendum est de iis, qui Jesu et Mariæ Nomina appellare continuo solent?*

Vel Nomina hujusmodi appellantur ex reverentia et cordis devotione, v. g., *laudetur Jesus Christus!* — Vel ex quadam contracta consuetudine et animi levitate, v. g., *Jesus Maria!* — Vel ex ira et subito spirituum impetu, v. g., *per Deum Sanctum, per Christum!*

Si 1, nedum peccent, imo rem sanctam et indulgentiarum thesauro decoratam ; ideoque et sibi et Deo gratissimam præstant. En salutaris se invicem salutandi in pluribus fidelibus formula.

Si 2, blasphemiam utique non committunt, cum ea nomina non proferant contumeliose ; sed per se culpam venialem minime effugient, quia hæc est vana Sanctorum Nominum usurpatio. Hinc Scriptura : *nominatio Dei non sit assidua in ore tuo, et nominibus Sanctorum non admiscearis, quoniam non eris immunis ab eis* [1].

Si 3, excusantur ordinarie, scandalo secluso, a peccato gravi ; quia ex ignorantia aut indeliberatione (ut plurimum) id proficisci censetur. At gravissime sunt isti increpandi ; cum hominem christianum id vehementissime dedeceat, ac mortali peccato locum faciat [1].

Q. 6. *Quænam sunt remedia adversus blasphemias?*

[1] Eccli. 38. — [2] RR. Pontifices in eo toti fuerunt, ut hoc nefandum scelus prorsus extirparent a christiana gente : hac de re *vid.* Breve *Ad exsecrabile* Benedicti XIV.

R. Duplicis sunt generis remedia adversus blasphemias : alia respiciunt præteritas castigandas; alia vero futuras præcavendas.

Ad prima quod attinet, præter consueta contra vitia omnia, nempe orationem, jejunium, eleemosynam, utiliter a Confessario injungetur, ut blasphemator toties ad pedes Crucifixi genuflectat et veniam efflagitet, vel toties aliquam Dei laudem aut orationem recitet, quoties lapsus est in blasphemias; etenim pœna removet a culpa. — Quoad secunda eidem præcipiatur, ut serio recogitet :

1. Malitiam et gravitatem vitii, quod diaboli et damnatorum est proprium juxta illud de dracone infernali : *aperuit os suum in blasphemias ad Deum* [1].

2. Quæ et quanta irrogetur irreverentia Sacramentis et Sanguini Christi, dicente Chrysostomo : *tanta est in blasphemia irreverentia erga sacra, quam si hæc omnia pedibus conculcarentur.*

3. Quod blasphemandi consuetudo est magis certum reprobationis et futuræ infelicitatis signum; nam quemadmodum Filii Dei divinis laudibus assueti eos addiscunt hymnos, quorum concentu delectabuntur in cœlo; ita filii diaboli turpissima illa cantica addiscunt, quæ maledicti eructabunt indesinenter in inferis [2].

Q. 8. *Quid Synodus Novariensis circa blasphemiam?*

R. Synodus Novariensis reservat *blasphemiam in Deum, vel Deiparam Virginem aut Sanctos, quæ a duobus vel a pluribus audita fuerit; et blasphemiam hereticalem, nemine etiam audiente, prolatam.* Ubi notandum est discrimen inter blasphemiam simplicem et hereticalem; *hæc* enim inducit reservationem Synodalem, etiamsi prolata sit nemine audiente (non loquimur de heretica utpote Pontifici reservata [3]). *Illa* vero ad reservationem inducendam requirit, ut a duobus vel pluribus audiatur, cujuscumque sexus isti sint et conditionis; etiamsi pueri, si tamen humano modo adsint, et doli capaces.

[1] Apoc. 13. — [2] *Vid.* Salvatori, *Istruzione pratica pei Confessori novelli*, § 21. — [3] *Vid.* dicenda de *Virtut. Theol.*, ubi *de heresi.*

Item reservatur blasphemia illius, qui jurat per falsos Deos. Non tamen factum licet exsecrandum, Dei nempe vel Sanctorum effigiem aut simulacrum conculcantis, vel dilacerantis. — Tandem præcipitur eos esse denuntiandos, qui ex habitu, pacatoque animo in blasphemias erumpunt [1].

Articulus 3. — De sacrilegio [2].

Q. 1. *Quid est sacrilegium, et quale peccatum?*

R. Sacrilegium est *violatio rei sacræ*, sive *est rei divino cultui dicatæ indigna tractatio*. Sic dicitur quasi *sacrilædium*, seu læsio rei sacræ : nomine *rei* hic intelligitur etiam persona et locus, seu id omne, quod ad divinum cultum ordinatur. Est autem sacrilegium peccatum ex genere suo lethale, quia gravem ex se Dei injuriam semper involvit; et tanto graviorem, quo majorem sanctitatem obtinet res sacra. — Religioni vero illud opponitur, ad quam pertinet revereri Deum et divina.

Ex his patet criminis deformitas; nil ergo mirum, si vel in hac vita Dominus gravem sacrilegis pœnam inflixerit : sic Nadab et Abiu, qui ignem profanum desuper thuribulis imposuerunt, devoravit ignis egressus a Domino [3] : sic Joas rex, qui thesauros templi temere surripiebat, a servis suis necatur [4] : sic Balthasar, qui vasis sacris abutebatur, a Domino corripitur [5] : sic tandem Lysimachus multis commissis in templo sacrilegiis, ante ærarium interficitur [6].

Hic duo notanda sunt :

1. Ad sacrilegium non requiri, ut quis directe intendat res sacras inhonorare, quod hereticorum est; sed sufficit

[1] Pag. 24, et 316.

[2] De sacrilegio prout est peccatum luxuriæ, jam egimus in Tractatu, *De peccatis*, ubi *de speciebus luxuriæ perfectæ, et naturalis* : quo quidem in loco ad omnem materiam ea de re concludendam, sub una quæstione actum est etiam de sacrilegio ob luxuriam imperfectam. Restat ergo ut agamus de sacrilegio aliter patrato, de quo *vid.* S. Alphonsus, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 33, et seqq.

[3] Lev. 10. — [4] 2. Reg. 12, et 2 Paral. 26. — [5] Dan. 5.

[6] 2. *Mach.* 4, et 8. — *Vid.* Feller, *Histoire des sacriléges* — De Plancy, *Légende des Commandements de Dieu.*

quævis indigna earum usurpatio, si deliberate fiat, quacumque de causa.

2. Ut aliqua actio sit sacrilegium, debet res violari in eo, quo sacra est : unde si quis male loquatur de aliquo, qui votum castitatis habeat, istius detractio non induit naturam sacrilegii formalis; quia iste est sacer Deo tantum quoad corporis munditiem, non autem quoad famæ integritatem.

Q. 2. *Quotuplex est sacrilegium?*

R. Triplex distinguitur sacrilegium : *personale*, quo persona sacra; *locale*, quo locus sacer; *reale*, quo res sacræ violantur. — Hæc distincte in confessione sunt aperienda; cum enim alia sit sanctitas loci, alia rei, alia personæ, ideo necesse est eas differre inter se.

1. *Personale* respicit violationem, sive indignam tractationem personæ sacræ : persona porro Deo sacratur vel per sacram ordinationem, vel per statum religiosum, vel per aliquam ejusdem participationem, quale esset, v. g., votum simplex castitatis [1].

2. *Locale* respicit violationem loci Deo sacri, quæ multipliciter potest evenire [2]. Hic pro loco sacro intelligitur quilibet locus ad divina officia, aut ad mortuos tumulandos destinatus a tecto ad solum, etiamsi interdictus et pollutus.

3. *Reale* est indigna tractatio rei sacræ distinctæ a loco, et persona. Res dicitur sacra *vel* quæ sanctitatem producit, ut Sacramentum; *vel* quæ sacrum significat, ut verba Scripturæ; *vel* quæ sacra repræsentat, ut imagines Sanctorum et cœremoniæ; *vel* quæ est Sanctorum particula, ut reliquiæ; *vel* quæ ad cultum et ornamentum Ecclesiæ pertinet, ut sunt bona ab Ecclesia jam possessa; *vel* quæ ad ministro-

[1] Violatio autem hæc, seu indigna tractatio tribus modis committi potest : — 1. violentas inferendo manus in Clericum, vel Religiosum; — 2. personas ecclesiasticas subjiciendo foro laicali, nisi per Concordata cessaverit hoc privilegium exemptionis et immunitatis; — 3. luxuriose violando personam Deo per votum castitatis dicatam.

[2] 1. Nempe violando Ecclesiæ vel alterius loci sacri immunitatem, v. g., fores effringendo, evertendo altaria, bona eripiendo; — 2. polluendo Ecclesiam modis in Rituali R. descriptis, — 3. exercendo in Templo actionem profanam, quæ vel natura sua, vel juris præscripto adversetur loci sanctitati, ut sunt mercatus.

rum sustentationem deputata est, intellige cum S. Thoma, quæ talis est natura sua, ut ecclesiasticum beneficium [1].

Hinc sacrilegium reale est : — 1. uti verbis Scripturæ ad scurrilia, fabulosa, vana, adulatoria, detractoria, etc. [2]. Tridentinum hanc usurpationem vocat *temeritatem*, et eam puniri jubet [3]; — 2. furari reliquias, contradicente domino; — 3. ad Sacrificium adhibere vasa sacra, corporalia, etc., enormiter immunda, vel permittere ut in pyxide corrumpantur particulæ, etc. [4].

An (quæres) *omne furtum in Ecclesia sit sacrilegium ?* Legitur in jure canonico : *similiter sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacrum de non sacro* [5]. Dubium esse potest de furto rei, quæ per accidens in ipsa Ecclesia reperiatur, ut si quis alterius crumenam vel horologium subtiliter in Ecclesia surripiat. Alii negant hoc furtum sacrilegium esse, ut Lugo et Lessius; quia nihil Ecclesiæ interest de alterius crumena vel horologio. Sed alii probabilius affirmant cum Luraschi, Layman, Elbel, Salmanticensibus, Filliucio, etc.; cum semper verificetur, quod talis furetur non sacrum de sacro [6].

[1] 2, 2, q. 99, a. 3.

[2] « Quoad ejusmodi lusus et facetias circa sacra præcipue nos Sacerdotes cautos esse oportet. Præ reliquis in hac materia valet, quod aliquis ex SS. PP. ait : *nugæ laicorum sunt in ore Sacerdotis blasphemiæ.* Concil. Trident., sess., 4 » *Stapf* § 227 « Fragmenta autem, ait hic Ep. *Bouvier*, librorum, in quibus verba sacra inscribuntur ad profanos usus adhibere sine contemptu, non est sacræ Scripturæ profanatio, nec proinde sacrilegium. — [3] Sess., 5 in fine.

[4] Reale sacrilegium est profanatio vasorum et instrumentorum sacrorum, v. g., si quis calice utatur in convivio, ornamenta altarium vel Sacerdotum ad usus profanos applicet, intellige de iis, quæ consecrari vel saltem benedici solent; nam ad nuptias, vel communem usum adhibere tapetes, candelabra, pelvim, imo et manutergium et cetera quæ mediate serviunt ministerio sacro, non esse peccatum docet Tamburini, nisi fiat ex aliquo comtemptu saltem implicito, ut si semper et indifferenter sic utaris supradictis. Atque idem affirmat de candelis, ramis, aqua, incenso et similibus benedictis, quod in modicis istis benedictionibus non agatur cum tanto rigore ab Ecclesia, ut patet in pane, ligno, carbonibus, etc., benedictis. — Liguori, *Op. Mor.*, l. 3. n. 40.

[5] Can. *Quisquis*, caus. 17, q. 4, c. 21.

[6] Certum est autem sacrilegium non esse furtum in claustris, vel in oratorio domus privatæ. Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 39.

Q. 3. *An vasa sacra, et vestes in usum profanum converti queant?*

R. Si res sacra totaliter immutari possit, atque ad communem materiam reduci, v. g., si calicem argenteum igne vel ferro reducamus ad communem massam argenti, utique ad usus profanos converti potest; quia amissione formæ et benedictio amittitur, ac proinde illa res nihil externi retinet, quod indecens appareat. — Secus si res non totaliter difformetur : hinc non licet ex veteri casula vestes profanas resarcire; sed casula illa est comburenda : ita docet S. Thomas [1]. Unde patet, non licere hujusmodi vestes ad usus profanos vendere, v. g., ad cartam conficiendam, aut oppignerare [2].

Q. 4. *Quænam sunt pœnæ in sacrilegos?*

R. Sacrilegi jure canonico varie olim puniebantur : nunc excommunicantur. Hæc pœna ipso facto incurritur tantum a percussoribus Clericorum [3] : item a violatoribus immunitatis ecclesiasticæ (ubi vigeat) per tributorum impositionem, aut bonorum usurpationem : item ab effringentibus Ecclesias, atque simul eas rebus (sacris tamen) expoliantibus [4].

Articulus 4. — De simonia [5].

§ 1. — De simoniæ natura et divisione.

Q. 1. *Quid est simonia?*

R. *Nomen simoniæ a Simone Mago acceptum est, de quo legitur Actorum 8°, quod obtulit Apostolis pecuniam ad spiritualem potestatem emendam, ut scilicet quibuscumque manus imponeret, reciperent Spiritum Sanctum :* ita S. Thomas [6]. Definitur autem simonia a Theologis : *studiosa voluntas emendi, vel vendendi pretio temporali aliquod spirituale vel spirituali adnexum.*

Tria igitur ad simoniæ naturam necessaria sunt : — 1. ut materia sit *spiritualis, vel spirituali adnexa;* — 2. ut pre-

[1] P. 3, q. 83, a. 3, ad. 3.

[2] *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* LII.

[3] Ex dictis *de Censuris.* — [4] C. Conquest. 22 de sent. exc. — [5] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 49, et seqq. — [6] 2, 2, q. 100. — *Vid.* Bible de Vence, Vol. 6, Diss. sur Simon le Magicien.

tium sit *temporale;* — 3. ut intercedat *emptio*, vel *venditio :* quæ quidem necesse non est, ut exsecutioni mandetur, sed sufficit ut malitiose tantum intendatur ; voluntas enim peccatum facit, ideo dicitur *studiosa voluntas.*

Simonia grave peccatum est ; nam opponitur omni juri : Naturali, quod prohibet vendere rem impretiabilem. Divino juxta illud : *gratis accepistis, gratis date* [1]. Ecclesiastico, ut constat ex toto titulo de simonia. Demum civili communi [2]. — Imo quædam species sacrilegii est, cum sit indigna rei sacræ tractatio : merito ergo aiebat Paschalis Papa : *simoniacos comparandos esse Judæ proditori, qui Judæis Dei occisoribus Christum vendidit : et omnia crimina ad comparationem simoniacæ heresis quasi pro nihilo reputari.*

Q. 2. *Quid significat in simonia illud* emendi, vel vendendi ?

R. Illud *emendi* et *vendendi* in simonia significat quemcumque contractum onerosum, sive voluntatem alterum obligandi ad dandum spirituale pro temporali, aut vicissim; tota enim simoniæ malitia sita est in irreverentia, quæ committitur, dum res spirituales instar temporalium æstimantur et contractibus subjiciuntur. Hinc simonia non erit aliquod temporale gratis alteri tradere pro Beneficio Ecclesiastico jam accepto. Neque spirituale cum spirituali permutare, puta Missa cum Rosario (si excipiatur materia beneficiaria, quæ jure canonico prohibetur); nam res ejusdem ordinis bene invicem æstimantur.

Quid (dices) *si quid temporale tradatur pro omissione rei spiritualis ?* Si detur quid temporale omissione rei spiritualis, quam quis tenetur ponere vi potestatis spiritualis, ut est, v. g., omissio absolutionis, est simonia; cum vendatur exercitium rei spiritualis pro temporali [3] : *correctio est spiritualis actus ; unde simoniam committit qui pecuniam accipit, ut peccatum quod tenetur revelare aut punire, non revelet aut puniat*, ait S. Thomas [4]. — Idem dicendum, si ob tuam omissionem culpabilem alter spirituale consequatur ; tunc

[1] Matth., 10. — [2] L. *Si quanquam* 31. Cod. de Epist. et Elect.

[3] C. Presb. de sim. *Nemo Presbyterorum.* — [4] In 4. D. 25, q. 3. a. 2, q. 11.

enim omissio illius actus ultimo resolveretur in actum ipsum. Esset, v. g., si quis ideo consequatur Beneficium Ecclesiasticum, quia tu pecunia motus cessas contra ipsum prosequi justam et debitam accusationem.

Si vero rem spiritualem omittere pendeat tantum a libertate, poterit quidem turpe peccatum esse, non tamen simonia; cum nihil sacrum tunc vendatur, sed solum usus liberi arbitrii, ut esset, v. g., omissio orandi, celebrandi, etc.

Q. 3. *Quid sibi vult vox illa pretio temporali in simonia?*

R. Vox illa *pretio temporali* in re simoniaca indicat munus quodcumque temporale, quod S. Thomas revocat ad *munus a manu;* ad *munus a lingua;* ad *munus ab obsequio.*

1. *Munus a manu* est pecunia, seu bonum quodcumque temporale pretio æstimabile : sic, v. g., esset munus a manu in me, si darem aliquam rem spiritualem cum pacto, ut alter remittat mihi debitum ; vel ut solvat pecuniam licet alias mihi debitam; vel etiam ut mutuam eam suppeditet in futurum; spiritualia enim gratis et sine ullo respectu ad temporalia danda sunt juxta illud Christi : *gratis accepistis, gratis date.* Si secus, simoniacum est.

Item simonia est, si detur alicui Beneficium Ecclesiasticum cum pacto, ut subeat aliquod novum onus, licet spirituale, quod prius ipsi beneficio adnexum non erat : puta onus docendi, canendi, pluries celebrandi, aut diverso loco ab eo, de quo loquuntur beneficii tabulæ; ratio est, quia ex jure canonico omne pactum in beneficiis ecclesiasticis superadditum uti simoniacum habetur; imo vel ipsa permutatio spiritualis, quæ in aliis rebus spiritualibus permitti potest, v. g., applico pro te Missam ut mane applices pro me, in re beneficiaria omnino vetita est [1]. Attamen si ab Episcopo una cum Capitulo imponatur beneficio vacanti onus aliquod honestum, v. g., infirmis assistendi, bene sustinetur in jure [2].

2. *Munus a lingua :* hoc nomine intelliguntur laudes, favores, intercessiones, etc.; quia hæ quoque solent in communi hominum sensu æstimari. Sic esset, v. g., munus a

[1] Ex c. Quam pio, 1, q. 2. — [2] C. Significatum de præb.

lingua in Episcopo, si beneficium alicui conferret, ut ab eo laudibus exornetur ac favoribus afficiatur, vel ne illius odium incurrat; quia vitatio ac fuga mali quod timetur, est temporale et pretio æstimabile. Vel etiam si dicat. *non conferam tibi beneficium, nisi talis me roget;* conferret enim motus favore humano, qui æstimabilis est. Secus esset, si simpliciter conferret beneficium ad preces alterius, sed nullo habito respectu ad favorem humanum acquirendum; tunc enim nulla interveniret venditio rei spiritualis pro temporali.

3. *Munus ab obsequio* est omne, quod pertinet ad servitutes, quæ exhibentur ad finem obtinendi quidpiam spirituale : sic munus esset ab obsequio, si Prælatus beneficium Ecclesiasticum famulo, vel famuli filio conferret, ut gratis sibi serviat; vel ut ejus famulandi munus sic compensetur. Pariter Clerici, qui temporaliter inserviunt Episcopo exspectantes pro retributione aliquid spirituale, simoniaci sunt : secus si serviant in spiritualibus, v. g., in munere prædicatoris; nam *ecclesiasticis utilitatibus insudantes, ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere*[1]. Dicunt etiam communissime Salmanticenses cum Cajetano, Layman, Lessio, Suarez, Toleto, etc., contra paucos, simoniam non esse, si quis inserviat Episcopo primario ad captandam ejus benevolentiam, secundario ad obtinendum beneficium, ut nempe sic Episcopus factus benevolus gratis beneficium conferat[2]. Verum hoc valde periculosum est, imo si alius titulus deest, recte supponitur intentio saltem virtualiter simoniaca[3].

Q. 4. *Quid intelligitur nomine* rei spiritualis *in simonia?*

[1] C. Eccles., 67, c. 12, q. 2.

[2] Quo in casu nullum intervenit pactum neque implicitum, aut æquivalens; nullaque intenditur compensatio, neque ulla proprie dicta intentio directe obligandi donantem adest : quod quidem omne damnatum esset ab Innocentio XI sub propositione 45, uti notat, et explicat Viva.

[3] Non tamen est damnandus de simonia Episcopus, qui beneficium confert Clerico in recognitionem gratitudinis ob præstitum obsequium; quia, ut ait Suarez, non dat tanquam determinate debitum. Et quodcumque beneficium licet maneat gratuitum, de se tamen semper natum est ad exstinguendam obligationem gratitudinis antea contractam.

Vid. Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 51 et seqq.

R. Nomine *rei spiritualis* quoad simoniam intelligitur illud omne, quod vel ex se, vel ex institutione Dei aut Ecclesiæ pertinet ad salutem animæ, atque ad ordinem bonorum spiritualium.

Alia porro sunt spiritualia *in se ipsis, et formaliter*, uti loquuntur, v. g., dona Spiritus Sancti, et gratia sanctificans. — Alia *causaliter*, quatenus nempe sunt causa donorum spiritualium, v. g., Sacramenta et Sacramentalia. — Alia *effective*, quæ a causa spirituali procedunt, ut dispensationes votorum, etc.

Q. 3. *Quid intelligitur per illud* spirituali adnexum *in simonia?*

R. Per illud *spirituali adnexum* in simonia intelligitur quidquid cum re spirituali conjunctum est : quod tripliciter contingere potest.

1. *Antecedenter :* et est quod ordinatur ad spirituale, uti, v. g., sunt vasa sacra, quæ ordinantur ad Sacramentorum usum.

2. *Concomitanter :* et est quod intrinsece conjungitur cum re spirituali, quod proinde ab ipsa separari non potest, v. g., labor corporalis, qui necessario insumitur in Missæ celebratione.

3. *Consequenter :* et est cum præsupponitur aliquid spirituale tanquam causa et radix : sic jus percipiendi reditus ecclesiasticos. Hic præsupponit officium ecclesiasticum uti sui causam atque radicem.

Porro *per se* licitum est vendere temporale, quod *antecedenter* adnexum est spirituali, ut argentum calici ; nam illa res semper retinet suum valorem intrinsecum a re spirituali independentem. Hinc in jure canonico legitur : *si Ecclesia habeat superflua vasa....., vel integra aliis locis venerabilibus oblata dentur, vel conflata cuilibet alii vendantur*[1] : nulla tamen in pretio habita ratione consecrationis. — Diximus *per se;* jure enim ecclesiastico præter res Beneficii ecclesiastici excipitur Chrisma, Oleum benedictum et Cœmeterium.

[1] C. Hoc ejus, 2 § 1, c. 10, q. 2.

Quæ sunt adnexa spirituali *concomitanter*, nequeunt vendi: secus res spiritualis venderetur; cum sint eidem inseparabilia, sine et quibus neque res ipsa subsistat. Hinc tempus, quod necessario insumitur ad confectionem Sacramenti, non est pretio æstimabile.

Pariter nec ea, quæ *consequuntur* rem spiritualem, vendi possunt; quod enim est adnexum consequenter alicui rei, rem ipsam supponit, et se habet veluti illius accessorium: si ergo principale nequit vendi, neque quod ex illo necessario sequitur. Hinc simonia est vendere jus vivendi de bonis monasterii; cum id sit adnexum consequenter professioni, quæ spiritualis est.

Q. 6. *Quomodo dividitur simonia?*

R. Simonia vel consideratur ratione modi multiplicis, quo committi potest: et alia est *mentalis*, alia *conventionalis*, alia *realis*, alia vero *confidentialis*. — Vel ratione multiplicis juris, quo prohibetur: et alia est *juris divini*, alia *juris humani*.

1. *Simonia mentalis* est, cum quis dat temporale animo alterum obligandi ad reddendum sibi spirituale, aut e converso, quin tamen ullum exprimatur pactum exterius: ideoque includit quidem actionem vere externam, sed exterius non apparet intentio, a qua actio illa procedit. Sic simoniæ mentalis reus esset qui Episcopo præstet famulatum ex intentione obtinendi Canonicatum.

2. *Conventionalis* est, cum exstat pactum explicitum, v. g., si quis de præstando famulatu conveniret cum Beneficii patrono, addito pacto expresso, ut ad idem Beneficium suo tempore nominetur. Si pactum a neutra parte sit exsecutum, dicitur *pure conventionalis*: si ab una tantum parte, *conventionalis mixta*; quia participat aliquid de reali.

3. *Realis* est cum pactum ipsum per reciprocam rei spiritualis et temporalis traditionem exsecutione donatur, v. g., si nominatio ad Beneficium in allato exemplo pro famulatu jam præstito contigerit.

4. *Confidentialis* est quæ consistit in Beneficiorum Ecclesiasticorum provisione, si fiat tamen quatuor sequentibus modis: — 1. *per accessum*, cum nempe quis procurat alteri

Beneficium eo pacto, ut ipse deinde idem resignare debeat *vel* procuranti *vel* alteri ab ipso designato;—2. *per ingressum*, si Beneficium collatum, sed nondum possessum quis resignat cum pacto illius possessionem adipiscendi, sive in Beneficium *reipse ingrediendi* in dato casu, et tempore; — 3. *per regressum*, cum quis renuntians Beneficium sibi reservat jus illud iterum consequendi in aliquo determinato casu; — 4. *stipulatione pensionis aut fructuum*, quando quis procurat alteri Beneficium ea spe, ut hic sibi vel alteri a se designando omnes Beneficii fructus, vel eorum partem tribuat, aut pensionem ex eo persolvat. Hæc simonia locum quoque habet in ecclesiasticorum beneficiorum permutationibus, resignationibus, ac pensionibus ex Pio IV et V.

5. *Simonia juris divini* est quæ prohibetur jure divino ob intrinsecam sui malitiam, quando scilicet pro temporali datur res vel in se, vel ex Christi institutione spiritualis : uti gratia sanctificans, Sacramenta et Ordines Sacri.

6. *Simonia juris humani* dicitur quæ non est intrinsecè mala, sed solum mala est, quia ab Ecclesia prohibetur ob reverentiam erga res sacras; lex enim habet vim efficiendi, ut suum objectum sit materia illius virtutis, ex cujus motivo fertur, ut recte notat Antoine. Sic communio facta ab homine non jejuno sine causa excusante est sacrilegium, quia Ecclesia ex motivo reverentiæ vetuit sumptionem cujuscumque rei per modum cibi vel potus ante communionem. Talis est etiam permutatio beneficiorum ecclesiasticorum inter se, in quibus non habetur, nisi prohibitio Ecclesiæ; cum aliunde servetur in illis æqualitas rerum commutando spirituale cum spirituali.

Q. 7. *An possit in simonia dari materiæ parvitas?*

R. Si agitur *de simonia juris divini*, sententia communis est nullam dari materiæ parvitatem; quia gravis semper est in res sacras irreverentia easdem æstimare instar rerum temporalium, et utpote tales contractibus subjicere. Hinc D. Petrus Simonem Magnum criminis hujusmodi reum sic vehementissime increpat : *pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri!* quæ verba indicant piaculum valde infandum. Ideo simonia juris

divini non potest esse venialis ob materiæ parvitatem, sed tantum ob imperfectionem actus, aut ignorantiam.

Si vero sermo sit *de simonia juris humani* tantummodo, admittenda est materiæ parvitas cum Croix ac Navarro; quia quando nec accipitur nec datur præcise temporale pro pretio rei spiritualis, sed traditio vel acceptio prohibetur duntaxat ad cavendam simoniæ labem, non fit injuria rei ipsi spirituali, sed peccatur tantum contra Ecclesiæ præceptum, in quo omnes materiæ parvitatem admittunt [1].

Q. 8. *Quot modis committitur simonia juris Divini?*

R. Simonia juris divini committitur præsertim : — 1. *dando aliquid temporale tanquam pretium rei spiritualis :* ita Simon Magus pecuniam offerebat pro donis Spiritus Sancti. Sic esset simonia juris divini aliquid temporale dare vel accipere ut pretium sacramentorum, sacramentalium, sacrarum reliquiarum, vel pro quavis potestate spirituali ordinis aut jurisdictionis, v. g., pro applicanda indulgentia, pro divinis officiis, concione pronuntianda, etc. — 2. *dando spirituale principaliter ob temporale, vel contra;* quando enim datur res mere spiritualis, uti sunt Sacramenta, principaliter propter rem temporalem gravis momenti, quæ apta sit ad mentem alterius pervertendam, spirituale difficiliter concipitur utpote datum omnino gratis; sed practice dari censetur cum pacto aliquo implicito imponendi novam alteri obligationem, et sic motivum convertitur virtualiter in pactum, quod quidem idem est ac pretium [2].

Ceterum quoad Beneficia ecclesiastica hæc veniunt notanda :

1. Simonia est juris divini promittere, dare vel accipere temporale æstimabile pro ipsa collatione, electione, præ-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 51.

[2] Quare merito ab Innocentio XI damnatæ sunt duæ istæ nn. 45 et 46 propositiones : — 1° *dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed duntaxat tanquam motivum conferendi, vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut contra;* — 2° *et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale, imo etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris æstimetur, quam res spiritualis.*

sentatione, confirmatione ad beneficium ; commutatur enim res temporalis cum spirituali.

2. Item illud permutare cum pensione pure laicali, licet Pontifex ut supremus dispensator, præscindendo a mutatione, possit a beneficio partem fructuum detrahere.

3. Item vendere jus percipiendi fructus; nam cum tale jus essentialiter detur ob officium spirituale, ab illo nequit dividi.

Quid (quæres) *si pretio vendatur non jam ipsa præsentatio, sed tantum jus præsentandi?* Est simonia saltem juris ecclesiastici [1] vendere jus ecclesiasticum præsentandi ad beneficium; est enim quid spirituale, cum hoc jus procedat a potestate jurisdictionis ecclesiasticæ : unde si tale jus est affixum rei, transit cum ipsa, quin ulla fiat æstimatio. Tamen honores et subventiones, quæ patronis jam antea debebantur, vendi utique licite possunt; quia quoad hoc non dicitur jus spirituale [2].

Sed quid (dices) *de illo, qui beneficium ecclesiasticum confert ob carnalem affectionem, nempe ob parentelam?*

Simoniacus non est qui beneficium confert ob carnalem affectionem, nisi conferens intendat bonum aliquod sibi, vel familiæ inde obventurum, v. g., ut ditescat. Ait enim Angelicus : *si aliquis aliquid spirituale alicui conferat gratis propter consanguinitatem vel quamcunque carnalem affectionem, est quidem illicita et carnalis collatio, non tamen simoniaca, quia nihil ibi accipitur : unde hoc non pertinet ad contractum emptionis et venditionis, in quo fundatur simonia* [3].

Quid vero (inquies) *de illo, qui dat eleemosynam pauperi, ut pro se oret?* Hic simoniacus non est : imo ordinem sequitur divinæ providentiæ, quæ vult, ut faciamus nobis amicos de divitiis [4]. Neque intendit sic orationes emere; sed tantum *per gratuitam beneficentiam pauperum animos provocare ad hoc, quod pro eo gratis, et ex charitate orent*, ut ait Angelicus : nempe dat [5] simpliciter ad alliciendum, ac quasi ra-

[1] C. de jure et c. præterea extr. de jurep. — [2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 69, etc. — [3] 2, 2, q. 100, a. 5. — [4] Luc. 16, [5] Loc. cit. a. 3; et in 4. D. 25, q. 3, a. 2.

tione stipendii. Hoc sensu licet alicui promittere donum in spiritualem ejus utilitatem, v. g., si Missam audiat, si Sacramenta suscipiat, vel si Monasterium ingrediatur; quia hæc est simplex donatio, sub conditione quidem; sed danti nihil proficit, et nullum accipienti addit onus : neque enim adstringitur ad ea facienda; sed optio illi datur [1]. Si secus esset vel ipsè Deus simoniacus esset, qui etiam temporale præmium nonnunquam bene operantibus promittit.—Secus tamen si alicui simpliciter imponeretur obligatio, vel conditio esset de præstandó aliquid in utilitatem dantis; adesset enim tunc quædam sane commutatio.

Ex his colligitur simoniaca non esse legata, aut eleemosynas pro Missarum celebratione datas; quia iis neque implicite neque explicite intenditur commutare spirituale cum temporali; sed quæ legantur, vel eleemosyna traduntur, sunt ad Ministrorum sustentationem ipsis debitam ex Christi præcepto, qui vult ut operarius habeat mercedem suam : non autem sunt pro ipsis operibus spiritualibus, quæ legato vel aliter percipiuntur. Hinc a Martino V. Wiclefi propositio utpote nimis generalis damnata est : *omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis, eis in temporalibus subvenientibus* [2].

Quid (addes) *resolvendum, si quis promittat pecuniam in*

[1] Unde non obstaret, si quis, semel voluntarie peracta optione, ad sua promissa præstanda juramento se adstringeret; v. g., ad Missam audiendam, ad orandum, etc.; cum enim res licita sit, poterit juramento firmari.

[2] « Recte observat Dens, non inquietandos esse simplices, qui probos homines imitantes aliquid temporale pro spirituali accipiunt, quamvis ob ignorantiam legitimos discernere non valeant titulos. Sic cantores, sacristæ et parvuli missæ servientes, aliquid tuta conscientia percipiunt, licet explicare nequeant qua ratione id legitime faciant.

Qui promissionibus vel præmiis pueros allicit ad catechismum et confessionem, non reputandus est simoniacus; quia temporale non dat, ut patet, tanquam spirituale pretium, siquidem ipse nihil recipit.

A simonia excusatur parochus, qui pinguiorem parochiam desiderat vel eligit, consentiente Episcopo, ut ampliorem habeat sustentationem pro se et pauperibus, et melius evangelizet; quia reipsa non fit commutatio temporalis pro spirituali.

Non tamen in hoc laudandus est, at certe vituperandus, si lautiorem vitam vel fortunæ suæ aut familiæ augmentum quærat : imo a simo-

eleemosynam pauperibus erogandam, si tu illi obtinebis beneficium?

Salmanticenses eum a simonia excusant, si pecuniam omnino gratis tribuat et in eleemosynam, quæ est titulus excusans largitionem a simonia [1]. Simonia nempe in eo consistit, quod detur temporale in pretium rei spiritualis; quando ergo datur aliis titulis honestis, ut in stipendium laboris, in sustentationem, in gratiarum actionem, simonia non committitur : unus porro ex legitimis titulis est eleemosyna, et hanc unice respicit illa promissio [2]. — Simoniacus tamen esset qui alteri Beneficium procuraret ea intentione, ut sibi tanquam pauperi fructus superflui dentur; nam esto quod isti fructus sint jam pauperibus distribuendi; attamen quod debeantur tali pauperi est onus supperadditum, ideoque simoniacum.

Quid de eo, qui dat mediatori pecuniam, ut sibi beneficium obtineat? Vel pecunia datur pro labore a mediatore suscipiendo, aut damno subeundo seu lucro amittendo. Vel datur pro mediatione ipsa, et cum pacto, ut intercedat ad Beneficium illud sibi obtinendum.

Si 1, non erit simonia, si pecunia sit labori proportionata; quia hæc remote se habet ad consecutionem rei spiritualis [3]. — Si 2, simonia erit; nam licet daretur temporale immenia mentali sæpe excusari non potest. Hoc sedulo attendat. » Ita *Bouvier*.

[1] Alii tamen difficulter id excusant; quia, inquiunt, est verum pretium temporale pro spirituali obtinendo inani nomine eleemosynæ velatum.

[2] Imo licet periculosa res sit, ex Angelico tamen simonia non est, si quis, v. g., eleemosynas monasterio eroget, ut facilius, sed ex gratitudine in illud admittatur (2, 2, q. 100, a. 3,; nam nullo jure prohibetur bene mereri modo honesto de eo, qui potest nobis aliquando benefacere. Neque tunc tribuens obligat ad aliquid determinate, sed vult tantum generalem obligationem, quæ necessario sequitur ex quolibet obsequio.

[3] « Nec etiam esse simoniam (licet sit periculosum) dicunt Salmanticenses cum Bonacina, Palaus, Azor, Sanchez, Filliucius, etc., si des alicui pecuniam, ut tua merita simpliciter Episcopo proponat; quia ad simoniam requiritur, ut obtentio rei spiritualis sit immediatus finis præstationis pecuniæ. Non autem sufficit, quod sit quid consequens ex alio immediato, nullam habens connexionem cum illo, ut dicunt Salmanticenses cum Suarez, Navarrus, Garcia. Sed valde timendum est.

diate pro alia re temporali, uti est illa mediatio, attamen hic pactum adest; *sic enim per pecuniam*, inquit ad rem Angelicus, *pararet sibi viam ad rem spiritualem obtinendam* [1].

Q. 9. *Quot modis committitur simonia juris humani?*

R. Sequentibus modis committitur simonia juris humani:

1. Beneficia commutando, in alterius favorem resignando, in iis paciscendo, transigendo, vel pensiones licet spirituales reservando sine licentia [2]. Ratio est periculum, ne fiat intuitu rei temporalis.

2. Aliquid dando, vel accipiendo occasione, qua fit examen pro cura Parochiali, v. g., cum agitur de Parocho eligendo in concursu ex Tridentino [3]: quod quidem Concilium prohibuit sive detur et accipiatur ante, sive post examen: et merito id statuit ad amovendum omne humanæ affectionis periculum in examinatoribus. Diximus occasione qua fit examen, seu *occasione examinis;* nam *pro examine ipso* dare, vel accipere, ut nempe prospere cedat, esset simonia juris divini.

3. Aliquid accipiendo etiam sponte oblatum *occasione collationis Ordinis, vel litterarum ad Ordinem ipsum, vel etiam primæ tonsuræ* ex Tridentino [4]. Verum S. Congregatio 8 oct. anno 1678 permisit Episcopis, ut candelam reciperent, et mappam a presbyterandis. Imo eadem Congregatio deputata ab Innocentio XI taxavit etiam emolumenta, quæ exiguntur pro demissoriis et testimonialibus, etc.

4. Vendendo vel emendo officia procuratoris, sacristæ, œconomi, defensoris Ecclesiæ [5]. Quod quidem factum est intuitu religionis.

5. Vendendo partem cœmeterii [6]: et erit simonia juris divini, si vendatur uti locus sacer. Potest tamen emi jus sepulcri, ut quis in tali loco sepeliatur; quia non vende-

ne alter relinquat officium informantis et officium sumat intercedentis. » Ita S. Alphonsus, *Opus Mor.*, l. 3, n. 64.

[1] 2, 2, q. 100, a. 2.

[2] C. 4 *De sim.;* c. 5 *De rer. perm.;* c. 8 *De trans.;* c. ult. *de pact. Vid.* Benedictus XIV, *Notificationibus* XCIII et XCV.

[3] Sess. 24, c. 18 de R. — [4] Sess. 21, c. 1 de R.

[5] C. Salvatori, q. 3. — [6] C. 13 et 14 de sepul.

retur sepultura ne ratione quidem terræ, sed pretium exigeretur ratione oneris alios ibi non sepeliendi. Quod quidem est quid temporale; et usus probat [1].

6. Vendendo oleum benedictum [2] : vel sacrum Chrisma etiam secundum suam speciem physicam [3]. Usus tamen in aliquibus Ecclesiis Cathedralibus invaluit, ut aliquid ab Ecclesiis particularibus accipiatur pro compensandis sumptibus factis in materia comparanda.

7. Exactio pecuniæ pro admissione in religionem ratione sustentationis, nisi vel lex vel consuetudo vel tenuitas monasterii excuset [4]. Imo loquendo de Sanctimonialibus, cum S. Congregatio experientia dedicerit nullum monasterium reperiri adeo opulentum, quod pluribus incommodis non sit obnoxium, amplexata est S. Caroli decreta, quibus a singulis indiscriminatim Monialibus statuitur tradendam esse dotem. Unde satis est Episcopo, si modum imponat sumptibus fieri solitis occasione ingressus, etc., uti monet Benedictus XIV [5].

§ 2. — De pœnis quibus simonia punitur [6].

Q. 1. *An omnes simoniæ species in jure puniantur?*

R. Certum est 1 : nulla pœna in jure puniri simoniam pure mentalem; quia culpæ mere internæ legibus Ecclesiæ non subjiciuntur, vel certe ab ea non puniuntur [7]. Quapropter eo in casu *sufficit*, ait Gregorius IX, *per solam pœnitentiam suo satisfacere Creatori* [8].

Certum est 2 : nullam incurri pœnam ob simoniam pure conventionalem; nam jura loquuntur de jam actu commissa, et effectu completa. Imo in communiori et probabiliori sententia non incurritur pœna ne in eo quidem casu, quo traditio rei spiritualis secuta fuerit ex una tantum parte, seu

[1] Idem est, si plus exigatur ad deferendam crucem argenteam pro ferrea; non enim est majoris benedictionis una præ alia; sed hic honor mundanus est, qui potest utique vendi.

[2] C. Dictum 105, c. 1, q. 2. — [3] C. 16 de sim. — [4] C. 18 et 40 de sim. — [5] *De Synodo Diœc.*, l. XI, c. 6; et *Notificatione* XXIX.

[6] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 105 et seqq. — [7] S. Thomas, 2, 2, q. 100, a. 6. — [8] Cap. ult., t. 3, l. 5, Decretal.

ob simoniam conventionalem mixtam; quia externum peccatum debet esse completum ex utraque parte ad pœnam incurrendam, cum odia semper sint restringenda. Atque hunc esse stylum Curiæ testantur Navarrus aliique, nempe non judicandi incursas pœnas, nisi ex utraque parte completa simonia. — Hinc dicunt, quod beneficium ecclesiasticum accipiens cum pacto præstandi pecuniam, non tenetur ante pecuniæ solutionem neque beneficium resignare, neque fructus a beneficio perceptos restituere : excipe, nisi simonia sit confidentialis; tunc enim ex Bulla *Intolerabilis* S. Pii V pœnæ incurruntur etiam per simoniam conventionalem mixtam, scilicet ex una tantum parte completam.

Certum est 3 : solam simoniam, quæ committitur *tum* in Religionis ingressu, *tum* in Ordine, *tum* in Beneficio, pœnis in jure puniri. Nam Paulus II, pœnas a Prædecessoribus suis constitutas *referens, confirmans ac renovans*, non est locutus nisi de *ingressu in Religionem*, de *Ordine* et *Beneficio Ecclesiastico*. Quare in simonia aliarum rerum, nempe Sacramentorum aut Sacramentalium et similium, erit quidem gravissimum simoniæ peccatum; sed non erit ulla pœna jure constituta.

Ex quibus tria hæc deducuntur, quæ apud omnes in confesso sunt : 1. ob simoniam realem in religionis ingressu, in Ordine, ac beneficio pœnas canonum incurri; 2. eas insuper incurri ob simoniam conventionalem mixtam, si agatur de beneficiorum collatione per simoniam confidentialem; 3. has quoque pœnas incurri, quamvis forsan simonia sit occulta, modo tamen externa; quia semper est vera, ac realis simonia [1].

Q. 2. *Quænam sunt pœnæ contra simoniacos in ingressu Religionis?*

R. Propter simoniam pro ingressu in Religionem com-

[1] An vero pœnæ incurrantur, si simonia sit tantum de jure ecclesiastico, et expresse lex ecclesiastica id non statuat, alii affirmant; quia jura generice loquuntur. Alii non minus probabiliter negant; quia jura quæ pœnam imponunt, sunt odiosa, ideoque restringenda : et revera de sola simonia juris divini loquitur *Extrav. 2 de simon.* — Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 108.

munitas incurrit suspensionem, et particulares id agere præsumentes, ex *cap.* 1. *Extravag. de simonia*, excommunicationem papalem. Sed hæc probabiliter tantum incurritur in professione : imo multi dicunt illam in desuetudinem abiisse. Ubi advertendum, quod nempe omnes electiones simoniacæ ad Generalatum, Rectoratum, et quodlibet officium spirituale in religione sunt irritæ [1].

Q. 3. *Quænam sunt pœnæ contra simoniacos in Beneficiis?*

R. Præmittendum est per beneficium in hac materia intelligi verum beneficium ecclesiasticum, quocumque nomine appelletur [2]. Hinc :

1. Non veniunt Officia inquisitoris, vel legati, vel cujuscumque habentis jurisdictionem spiritualem ad tempus, ut Vicariatus Episcopi, officium procuratoris rerum Ecclesiæ, etc.; quia beneficia non sunt, quamvis jure positivo sit prohibitum sub simonia ea vendere, quia sunt officia ecclesiastica.

2. Neque veniunt Coadjutoriæ beneficii, quæ nihil aliud sunt, quam quædam facultates exercendi officium proprietarii, et si concedantur cum futura successione.

3. Neque Vicariæ amovibiles ad nutum, aut Capellaniæ non collativæ, seu pure laicales; nam ecclesiastica beneficia non sunt. Imo nedum incurratur aliqua pœna, absque ullo simoniæ reatu possunt vendi, cum neque officia ecclesiastica sint; quamvis enim habeant onus spirituale adnexum, non tamen referunt ecclesiasticam institutionem : porro ubi verba legis non conveniunt, neque ejus dispositio locum habet, et ita tertio Romæ judicatum fuisse refert Gonzales [3]. Hisce nunc positis, videndum num simonia in beneficiis Ecclesiasticis sit realis, an vero confidentialis :

Primo : pœnæ contra simoniam realem in beneficiis sunt ex Constitutione S. Pii V : — 1. *excommunicatio*, quæ incurritur ipso facto etiam a cooperatoribus, et est Pontifici reservata; — 2. *nullitas electionis, præsentationis, et canonicæ*

[1] *Extrav.* 2, *de simonia.* — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. IV, n. 50. — [2] Ex Etr. 2. — [3] In Reg. 8. Cancell., gl. 5.

institutionis, ita ut sic promotus et institutus nequeat fructus beneficii facere suos, etiamsi pecunia data fuerit a tertia persona, ipso prorsus ignaro. Excipe nisi forte vel per triennii spatium bona fide beneficium possedisset; *vel* si ille contradixerit, et tamen eo inscio alius promiserit aut contulerit; vel si tertius simoniam commiserit eo fine, ut illum redderet inhabilem [1]; — 3. *inhabilitas ad idem beneficium obtinendum* [2].

Secundo : propter simoniam confidentialem (quæ completa censetur statim ac beneficium datum fuerit et acceptum, licet accipiens promissionem suam implere non cœperit) præter pœnas impositas adversus realem, ex Decreto *Cum primum* S. Pii V incurritur etiam privatio beneficiorum omnium antea etiam juste obtentorum; non tamen probabiliter ante sententiam saltem criminis declaratoriam. — Si tamen simonia sit commissa ab ipsis examinatoribus synodalibus, qui nempe occasione examinis ad Parœciam aliquid recipiant, ipsi privantur ante omnem sententiam beneficiis jam obtentis ex Tridentino, adeo ut *nequeant a simonia absolvi, nisi dimissis beneficiis* [3].

Q. 4. *Quænam sunt pœnæ adversus simoniacos in Ordine?*

R. Pœnæ adversus simoniacos in Ordine sunt contra ordinantem; contra mediatores et præsentatores; demum contra ordinatum [4].

1. Quod pertinet *ad ordinantem*, ex Constitutione *Sacrum* Sixti V : — 1. est ipso jure suspensus tum a collatione Ordinum etiam primæ tonsuræ, tum ab exsecutione pontificalium; — 2. est interdictus ab ingressu Ecclesiæ : et si interdictum violaverit, præter irregularitem suspenditur etiam

[1] C. de sim.

[2] Dicimus *ad idem*, nam ad alia beneficia obtinenda non fit inhabilis, nisi post sententiam, ut probabilius et communius docent explicantes Bullam Pii V (ubi contrarium videtur innui) de foro externo; cum Bulla revera loquatur *de reis convictis*.

Imo si alia beneficia jam habeat, ea retinere potest; quia nulla lex expresse hanc pœnam ipso facto decernit.

[3] Sess. 24, c. 48, de R.

[4] Quæ pœnæ non incurruntur ob collationem tantum primæ tonsuræ. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 110.

ab Ecclesiæ regimine, et privatur perceptione fructuum; — 3. remanet excommunicatus.

2. Hanc excommunicationem incurrent etiam *mediatores; præsentatores* vero incurrunt præterea suspensionem ad triennium [1].

3. Tandem *ordinatus* simoniace præter excommunicationem privatur spe ascendendi ad alios Ordines. Item ab Ordinibus suspenditur, et si illos exerceat, privatur omnibus beneficiis, et fit inhabilis ad alia acquirenda. — Lessius aliique docent suspensionem accipiendam tantum quoad Ordines scienter simoniace susceptos, cum nemo debeat puniri sine culpa; tamen Benedictus XIV Constitutione *Pastor bonus* tribuit majori Pœnitentiario facultatem cum inscio dispensandi, non quod peccaverit, sed quia illegitima fuit Ordinis susceptio.

Q. 5. *Quinam absolvere potest a pœnis in simoniacos latis?*

R. Quoad excommunicationem et suspensionem ob collationem Ordinum, vel beneficiorum, vel ob admissionem in religionem incursas, solus Papa potest absolvere, si publicæ sint; si occultæ, possunt etiam Episcopi, ut docent communiter, ex *Capite Liceat.*

Sed quoad inhabilitatem, distinguendum est : vel agitur de dispensando ad habenda alia, vel idem beneficium. — Si 1, potest Episcopus ex eodem Tridentino [2] dispensare, modo simonia non sit confidentialis, ut excepit Pius V, neque deducta sit ad forum contentiosum, quia tunc adesset notorietas infamiæ. — Si 2, adhuc poterit Episcopus dispensare, si simonia sit commissa, beneficiario ignorante : et quidem in illa vacatione, si beneficium sit *simplex* et antea renuntietur [3]; in alia vero vacatione, si beneficium sit *curatum* [4].

Q. 6. *An simoniace percepta sint restituenda?*

R. Affirmative : simoniace accepta restituenda sunt; cum omnis contractus simoniacus sit suapte natura nullus. Unde cum communi resolvimus : pretium acceptum pro simoniaca collatione Ordinum, beneficiorum, aut Sacramen-

[1] C. 43, de sim.

[2] Sess. 24, c. 6 de R. [3] C. 27, de sim. — [4] C. penul. de elect.

forum (si excedit quod poterat a ministro exigi pro sua sustentatione, loquendo de Sacramentis) jure naturæ restituendum est illi, qui illud tradidit, si sit dominus : intellige tamen ante traditionem rei spiritualis. Nam si jam res spiritualis tradita sit, tunc licet probabile sit pretium posse restitui eidem; nihilominus probabilius est cum S. Thoma [1] atque ex sensu Doctorum, illud restituendum esse Ecclesiæ aut pauperibus, idque in punitionem. Excipe nisi dominus sit in bona fide, quia tunc non videtur puniendus amissione suæ pecuniæ.

Fructus autem beneficii simoniace acquisiti restituendi sunt Ecclesiæ; sed probabile est eos posse etiam dari pauperibus [2], aut successori in beneficium : imo potest etiam obtineri compositio a Papa.

Quod autem acceptum est pro admissione in religionem, non est restituendum, nisi post sententiam, et interim potest jure retineri pro alimentatione communitatis [3].

§ 3. — De causis a simoniæ labe excusantibus.

Q. 1. *Quænam sunt causæ a simoniæ labe excusantes?*

R. Etiamsi nunquam liceat nec per Pontificis dispensationem aliquid temporale pro spirituali dare vel accipere; fieri tamen potest, ut aliquando temporale quidpiam recipiatur occasione spiritualis, videlicet ex causis et titulis, qui sint ipsi simoniæ prorsus extranei.

Sunt autem sex, qui hisce versiculis exhiberi possunt :

Hanc gratis exhibitum, dona, et stipendia vitæ;
Hanc usus, labor; hanc et justa redemptio tollunt.

1. Est quando temporale pro spirituali, vel contra datur omnino gratis et sine ullo sive explicito, sive implicito pacto tam ex una, quam ex altera parte; nam *illud gratanter recipit potest, quod fuerit sine taxatione pretii gratis oblatum* [4]. Excipe quod recipitur occasione examinis ad Parochiam, vel Ordinum collationis [5].

[1] 2, 2, q. 100, a. 6. — [2] 2, 2, q. 32, a. 7; et q. 62, a. 5. — [3] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. IV, n. 53.

[4] C. 30, de sim.

[5] Diximus *sine ullo sive explicito sive implicito pacto;* ad simoniam

2. Quando post acceptum spirituale datur aliquid temporale ex sola animi gratitudine tanquam merum donum, quod nullam potuerit vim exercere in animum concedentis rem spiritualem; motivum enim gratitudinis est motivum virtutis, unde simonia non est.

3. Quando aliquid temporale datur Ecclesiæ Ministris per modum stipendii ad honestam sustentationem pro sacris functionibus, Missis, funeribus, etc.; nam *Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere*[1].

4. Quando temporale datur pro labore extrinseco, qui nempe per accidens tantum modo conjungatur cum re sacra, ita ut etiam sine eo ministerium sacrum sive functio spiritualis adhuc in se possit exerceri; bene enim tunc potest separari, ergo et æstimari. Esset, v. g., cantus in Missa, longum iter susceptum pro Sacro celebrando in dato templo, etc.[2].

5. Consuetudo legitima, quæ vim legis obtinet. Hinc Benedictus XIV ait, præstationes, quas Canonici ad possessionem admissi solvunt, si antiquas, non facile esse improbandas, ad majora nempe mala vitanda[3].

6. Excusat redemptio ab injusta vexatione; vexatio enim circa jus nostrum est quid temporale, quod inde temporaliter redimi potest[4].

Q. 2. *An excusetur a simonia qui ad rem spiritualem sibi comparandam dicit:* ego ero tibi gratus: gratias reales referam?

R. Illæ formulæ dicendæ erunt labe simoniaca infectæ:

1. Si per eas formulas exprimatur intentio sese obligandi ad temporale pro spirituali erga alium, vel obligandi alium sibi ad spirituale pro temporali; — 2. si promittatur, acci-

enim sufficeret pactum etiam intentum ab una tantum parte, neque ab altera cognitum: imo etiam absolute rejectum, prout contigit in facto Simonis Magi. — [1] 1 Cor. 9.

[2] Aliter vero dicendum esset, si ageretur de labore ipsi rei sacræ intrinseco, sine quo nempe ministerium spirituale exerceri non posset, uti esset, v. g., vocabulorum pronuntiatio in Sacramentorum confectione et collatione, oblatio panis et vini in Sacrificio Missæ; quia labor iste non distinguitur ab ipsa re, sed quid unum cum ipsa conflat.

[3] De Syn. Diœc., l. XI, c. 6. — [4] *Vid.* quæst. ult.

piatur, aut detur temporale tanquam proportionata compensatio pro spirituali, et non vero in signum puræ gratitudinis; — 3. si promittatur, aut detur spirituale pro temporali aut vicissim, non quidem ut pretium, sed ut motivum principale dandi temporale, aut vicissim. In hisce quippe casibus semper adest æstimatio inter temporale et spirituale.

Q. 3. *An sit simoniacus qui celebrat, Sacramenta ministrat, concionatur, choro interest principaliter ob emolumentum temporale?*

R. In sententia probabiliori, quam tuentur Salmanticenses, Sanchez, Sylvius, Sotus, Suarez, aliique apud Croix a simonia excusatur; nam sicut excusatur qui dat stipendium *principaliter* propter Missam, quæ certe res est spiritualis; ita excusandus videtur qui Missam celebrat *principaliter* propter stipendium : non tamen tanquam pretium, sed tanquam eleemosynam ad sustentationem approbatam; alioquin esset simonia mentalis. Etenim tunc tantum committitur simonia cum temporale accipitur pro spirituali; non vero quando accipitur tanquam stipendium ad sustentationem Ministri *secundum ordinationem Ecclesiæ; et consuetudinem approbatam*, ut ait D. Thomas [1] : quod verum est sive principaliter sive secundario accipiatur.

Sed (dices) *Innocentius XI damnavit hanc n. 46 propositionem, qua asserebatur : licitum est dare temporale pro spirituali, etiamsi temporale sit principaliter motivum dandi spirituale?*

R. Ibi nomine *motivi* intelligitur pretium ipsius rei spiritualis, ut notat Viva, et patet ex contextu. In casu autem nostro hoc nomine non intelligitur pretium rei, sed stipendium personæ in gratiam alterius elaborantis, cui honesta debetur vitæ sustentatio.

Ut clarius tamen veritas intelligatur animadvertere oportet, duplici sensu accipi posse in casu nostro *lucri* vocabulum : vel ut finis operis, vel ut finis operantis. — Cum lucrum intenditur *ut finis operis*, adeo ut opus ipsum spirituale intendatur tradi vel accipi, certe committitur simonia:

[1] 2, 2, q. 100, a. 3.

simoniam committit, inquit Angelicus, *qui hujusmodi actum vendere intendit, nempe si distributiones recepit quasi finem sui operis principaliter intentum* [1]. — Aliter dicendum est, quando lucrum intenditur *ut finis operantis*, scilicet ratione operationis personæ laborantis in gratiam alterius; quia tunc lucrum accipitur pro stipendio sustentationis, et simonia non est: sic licet eodem sensu pecuniam tradere pauperibus ad modum stipendii, ut scilicet orent pro nobis [2].

Qui tamen sacra peragunt ministeria *principaliter* ob emolumentum temporale, non possunt tam facile excusari a peccato saltem veniali; cum sane sit inordinatio spirituale dirigere ad temporale [3].

Q. 4. *An sit simonia temporale aliquid accipere pro tradenda Doctrina sacra?*

R. Vel instructio illa natura sua tendit tantummodo ad spiritualem aliorum utilitatem, v. g., Catechesis, verbi Dei prædicatio et similia; vel tendit etiam in aliquod eorum bonum temporale, v. g., ad oblectationem et honorem, uti est instructio ad interpretandas Scripturas sacras, ad enodandas Theologiæ controversias, etc.

Si 1, certe simonia est accipere pro ea aliquid temporale, nisi ratione sustentationis; cum sit res mere spiritualis, et labor omnino intrinsecus. — Si 2, non erit simonia; quia qui docet scientiam potest stipendium accipere quasi operas suas locans [4]. Nec refert quod supernaturalis sit; nam per se non ordinatur ad salutem animæ, sed ad illustrandum intellectum, ut aliæ scientiæ naturales.

Q. 5. *An excuset a simonia redemptio ab injusta vexatione?*

R. Ut res bene percipiatur, duæ hic præmittendæ sunt hypotheses. Potest injuste aliquis vexari, *vel* in ipso jure

[1] Quodl., 8, q. 6, c. 11.

[2] Neque obstat, quod talis neque concionaret neque caneret, etc., sine lucro; id enim non probat, quod ponat impretiabile sub pretio, sed solum lucrum esse conditionem, sine qua non operaretur, deficiente nempe congrua sustentatione.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 55.

[4] S. Thomas, 2, 2, q. 100, a. 3.

spirituali jam acquisito : *vel* in tali jure nondum acquisito, sed certe acquirendo. — Item potest vexari injuste tam ab iis, qui jus illud spirituale concedere possunt ; quam ab iis, qui nullo modo jus illud possunt elargiri. His positis : qui injuste vexatur, vexatur in jure acquisito, vel acquirendo.

Si 1, non est simonia pretio temporali redimere injustam vexationem a quocumque tandem proveniat : ita Angelicus [1]. Sic, v. g., si Princeps infidelis Parochum impediat a Sacramentorum administratione, et a spirituali Parœciæ suæ regimine, posset profecto eidem tradere pecuniam, ut ab hujusmodi vexatione se velit abstinere ; non enim daret temporale pro jure spirituali, sed daret temporale pro tollendo nefario illo impedimento, quod censetur aliquid temporale [2].

Si 2, iterum distinguendum : vel vexatio provenit ab iis, qui nequeunt jus illud concedere ; vel ab iis, qui illud concedere possunt.

Si vexatio provenit ab iis, qui nequeunt jus spirituale concedere, fas est eam pretio redimere ; quia pretium datur pro re temporali : sic, v. g., si quis per diffamationem patronum impediat, ne te eligat ab beneficium, poteris utique diffamatori dare pecuniam, ut ab illa cesset diffamatione ; quia in hoc casu non redimeres, nisi famam, et tolleres vim ac fraudem, quibus sublatis, patronus adhuc suo in arbitrio plenissime remanet te ad beneficium eligendi vel non eligendi. — Hinc cum delatus fuisset Benedicto XIV casus, quo nempe quidam Sacerdos ingentem summam cuidam laico eam postulanti dedit, cum alioquin potens ut erat, falsa crimina ei esset affixurus, ne ad Canonicatum eligeretur ;

[1] Loc. cit., q. 100, a. 5.

[2] Diximus : 1. *pretio temporali* : si enim daretur spirituale, esset simonia ; nam pretio spirituali redimeretur vexatio temporalis ; 2. *injustam vexationem* ; si enim vexatio justa sit, v. g., si quis accusetur de vero crimine, ob quod beneficium debeat amittere, vel jura spiritualia amplius nequeat exercere, simoniacum esset pretio redimere vexationem hanc ; quia tale jus non est firmum, ideoque tollendo vexationem justam pretio emitur jus firmum, quod est spirituale. Ita pariter non licet dare pecuniam competitori, ut non concurrat ad beneficium ; nam directe pararetur via ad illud.

respondit Pontifex, si forte indigeret talis provisio convalidatione, se eam convalidare : unde apparet, quod Papa non habuit ut certo invalidam illam provisionem, sed voluit sic agere ad securitatem; quia sic fuerat postulatus, ut ageret [1].

Si vero vexatio provenit ab iis, qui jus illud spirituale concedere possunt, tunc simonia erit temporale aliquid iisdem elargiri eo fine, ut cessent a vexatione; quia in hoc casu vere et proprie daretur temporale pro spirituali [2]. Ponamus Titium beneficii patronum mihi injuste denegare votum : si pecuniam eidem trado, ne votum deneget, traderem temporale pro spirituali; cur enim trado? ut is desistat a voto mihi denegando; atqui hoc idem est ac votum illud pecunia emere : nam injusta negatio voti non tollitur, nisi voti ejusdem concessione; ergo si pecuniam trado pro tollenda voti negatione, idem est ac si illud directe emam [3].

Est tandem commune cum Alberto M., D. Bonaventura, Cajetano, Gersone, Lessio, Sporer, Suarez, Vasquez aliisque, licere absque ullo simoniæ reatu in necessitate pecuniam dare Sacerdoti sine illa nolenti administrare Sacramenta, ad quæ quidem petens habet jus; quia hoc est injustam vexationem redimere, nempe removere impedimentum pravæ voluntatis, vel potius permittere alterius peccatum justa de causa. Neque tunc pretium daretur pro ipsa collatione spirituali : ita licet in necessitate mutuum petere ab usurario; quia tunc malum non provenit ex actione nostra, sed ex alterius malitia [4].

[1] Sic refert Sanctus Noster, *Homo Apost.*, Tr. IV, n. 49.

[2] C. Matthæus, *de sim.*

[3] Aliter esset si ageretur de actu possessionis ecclesiastici beneficii jam collati : tunc probabilius liceret hanc vexationem pecunia redimere; quia possessio est temporalis, cum in solo facto sit. Pariter simonia non esset pecuniam tribuere electoribus, ut desistant ab electione indigni; quia Ecclesia habet jus acquisitum in dignos : unde daret pro desistendo a malo. Sicut licet dare pro eligendo digno, vel digniori in genere; nam daretur, ne mala electio fiat. Si vero determinaretur persona, simonia esset; nam directe esset pro illius electione pecuniam tribuere.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 103.

ADNOTATIONES.

(*A*) *Page* 142.

Ascetici distinguunt triplicem perfectionis gradum, nempe *viam purgativam*, *viam illuminativam* et *viam unitivam*. Pro triplici autem hac via triplicem item distinguunt devotorum classem, nempe *incipientium* quos ponunt in via purgativa, *proficientium* quos ponunt in via illuminativa, et *perfectorum* quos ponunt in via unitiva. Sunt aliqui, maxime de Jansenistarum Schola nobis semper invisa, quibus triplex hæc christianæ perfectionis via male sonat, eamque idcirco vellent eliminare; sed immerito, et contra ipsos Innocentius PP. XI sub n. 26, hanc damnavit propositionem: *tres illæ viæ, purgativa, illuminativa et unitiva, sunt absurdum maximum quod dictum fuerit in mystica, cum non sit, nisi unica via, scilicet via interna.* Hæc sane distinctio non est ad merum arbitrium inducta, sed propriam ac congruam habet rationem (Vid. *Benedictus* XVI, *de Canoniz. SS.* l. 3. c. 26; et Vehit, *Sacra Scriptura*, in Ps. n. 3). Videlicet vita hominis in hoc mundo est quædam quasi via, quæ ad patriam tendit, id est ad felicitatem æternam. Jam vero in qualibet via distinguitur triplex terminus: primus dicitur *terminus a quo*, ille nempe a quo disceditur; alter est *terminus per quem*, ille nempe per quem transire debet viator, si ad metam suam pervenire velit; tertius denique est *terminus ad quem*, ille nempe ad quem via ipsa perducit. — Ita a pari evenit in itinere spirituali. Adest *terminus a quo*, et est peccatum a quo discedere omnino debet qui tendit ad perfectionem, et hæc discessio efficitur per *viam purgativam*, purgando nempe animam tam a culpa mortali et veniali, quam ab affectu quolibet ad utramque Adest *terminus per quem*, et est consecutio et exercitatio virtutum omnium sive Theologicarum sive Moralium, quem in finem tendit *via illuminativa*. Adest denique *terminus ad quem*, et est Deus ipse, cujus consecutio est omnis operis complementum et totius spiritualis itineris meta: huc autem spectat *via unitiva.*

Rodriguez, *Perfection chrétienne.*—S. Alphonsus, *Breve pra-*

tica della perfez.; raccolta della dottrina di S. Teresa; et Praxis Confessarii, § 5. — P. Goudier, *De natura perfectionis.*

(*B*) *Page* 143.

Orationis generice sumptæ variæ sunt species:—1. *Adoratio*, quæ est contestatio divinæ excellentiæ per submissionem nostram; sane justum est, ut mens nostra in laudes et summam Divinitatis admirationem prorumpat: de hac plura in Psalmis. Adoratio tamen revocari solet ad actus externos; quia plerumque et animo simul et corpore fit;—2. *Gratiarum actio*, quæ quidem ab ipsa ratione inter præcipua nostra officia refertur;—3. *Deprecatio offensionum* (nempe veniæ petitio pro peccatis, ad quam sacræ paginæ nos frequenter adeo provocant, in Psalmis pœnitentialibus loculentissima exempla proponentes. — *Invocatio* seu *petitio bonorum:* de hac autem nos agimus sub nomine *orationis;* ad hanc enim speciem ceteræ ut plurimum revocantur, uti notat Angelicus. Res autem hæc est maximi momenti, si quidem ex D. Augustino, ses. 15, *recte novit vivere qui recte novit orare.* — *Vid.* Brancato, *De oratione ejusque speciebus*, *Romæ*, 1685.

De Catholica oratione sermonem habet Tapparelli S. J. in Opusc. *Sulla preghiera cattolica considerata in ordine alla civiltà de' popoli*, ubi hanc ipsam orationem sic perbelle definit: *considérée dans sa notion la plus générale, elle* (la prière catholique) *comprend toute élévation vers Dieu de la part de l'âme, excitée par la foi, animée par la charité, aidée par le Sacrifice et par les sacrements, guidée par l'autorité de l'Église, et aspirant principalement à atteindre une félicité surnaturelle et éternelle, au moyen des œuvres saintes.*

(*C*) *Page* 147.

Vid. Siniscalchi, qui in libro *Il giorno santificato*, p. 2, c. ult., longiorem contexuit catalogum Sanctorum, qui invocantur vel pro peculiaribus provinciis, vel pro peculiaribus hominum conditionibus vel pro peculiaribus gratiis.

(*D*) *Page* 154.

De orationis efficacitate pulchre Lacordaire, *Conférences ecclésiast.*, conf. XIII: « La prière est la reine du monde. Couverte d'humbles habits, le front baissé, la main tendue, elle protége l'univers de sa majesté suppliante; elle va sans cesse

du cœur du faible au cœur du fort, et plus sa plainte s'élève de bas, plus le trône où elle arrive est grand, plus son empire est assuré. Si un insecte pouvait nous prier, quand nous allons marcher dessus, sa prière nous toucherait d'une immense compassion : et comme rien n'est plus haut que Dieu, nulle prière n'est plus victorieuse que celle qui monte vers lui. C'est la prière, Messieurs, qui rétablit nos rapports avec Dieu, rappelle à nous son action, lui fait violence sans nuire à sa liberté, et est par conséquent la mère de la foi. C'est pourquoi Jésus-Christ dit: *Demandez et il vous sera donné, cherchez et vous trouverez, frappez et il vous sera ouvert, car qui demande reçoit, qui cherche trouve, qui frappe, il lui est ouvert.* »

(*E*) *Page* 157.

« Quis (ait *Stapf*, § 564, loquens de meditationis facilitate) quis enim est, qui in negotiis hujus temporis, ubi de captando lucro, vel de avertendo aliquo damno agitur, suas allegare rationes, in rerum circumstantias indagare, atque certas inde agendi regulas deducere nesciat? Cur ergo non idem in negotio salutis suæ æternæ poterunt? Quis se insufficientem dicat, ut vel novissima sua, vel mysteria Christi pro nobis patientis pie ruminet, atque convenientes inde affectus et firma emendationis proposita concipiat? Revera historia homines penitus illitteratos et simplices virgunculas exhibet, quibus piam hoc exercitium facillimum videbatur, eo quod, ut Sancta Theresia advertit, ad meditationem nihil aliud non requiratur, nisi amor. »

Post lectionem peractam qui libro ad meditandum utitur, vel se totam exerceat in actibus voluntatis eliciendis, id est humilitatis, gratiarum actionis, contritionis, fidei, spei, charitatis, etc. ; vel incumbat petitionibus, quibus præsertim Dei amorem et perseverantiam finalem efflagitet ; vel denique in propositis peragendis occupetur : quia ut meditatio sit fructuosa, necesse est, ut anima statuat exsecutioni mandare quæ in ipsa meditatione exsequenda cognovit : *nemo*, inquit idem Salesius, *debet imponere finem orationi* (mentali), *nisi prius peculiare aliquod propositum efformaverit, puta defectus quosdam emendandi, exercendi virtutem aliquam, in qua se noverit debiliorem.*

(*F*) *Page* 157.

Meditatio si propria ac convenienti methodo peragatur, sex

habet partes: videlicet *præparationem*, *lectionem*, *considerationem*, *gratiarum actionem*, *oblationem et petitionem*.

Non vacat hic singulas explanare, quod asceticis brevitatis causa relinquimus: sed non possumus non admonere tyrones nostros de obligatione eas bene discendi, si eximiam ac plane divinam artem animas Christianorum dirigendi ad Dei unionem penitus cognoscere cupiunt. Hic *vid.* Da Ponte. *De arte meditandi*, *Taurini*, 1843.—Della maniera pratica di meditare, *Istruz. pratica*, *Torino*, 1840.—Maniera di far la meditazione con l' aggiunta di 4 *meditazioni secondo questo metodo*, *Vigevano*.—Belleccio, *Facilis methodus rite meditandi*, etc., etc.

(*G*) *Page* 165.

« Ad humillimas preces P. Peruzzo ex ordine Minorum Con» ventualium S. Francisci, Sanctissimus Dominus Noster Pius » Papa XI benigne inclinatus, omnibus utriusque sexus Christi » fidelibus corde saltem contrito Jaculatoriam : *Gesù mio, misе*» *ricordia*, devote pronuntiantibus Indulgentiam centum die» rum pro singulis vicibus, animabus quoque in purgatorio » detentis applicabilem, tam a Leone XII, quam a Gregorio XVI » fel. rec. vivæ vocis Oraculo concessam, non modo confirma» vit, verum etiam perpetuis futuris temporibus valituram » esse voluit absque ulla Brevis expeditione. » Ita decretum Urbis et Orbis S. Congreg. Indulg. ex Audientia SS. 23 sept. 1846. Hæc jaculatoria familiaris erat B. Leonardo — Vid. *Am. Catt.*, vol. XIII, p. 262.

Pius PP. IX die 11 aug. 1851, ad preces P. Procuratoris General. Clericorum Regularium *de Somascha* largitus est indulgentiam quinquaginta dierum *pro qualibet vice in perpetuum* universis Christi fidelibus recitantibus, *contrito saltem corde*, jaculatoriam sequentem (quocumque idiomate, dummodo versio sit fidelis) : *dulcissime Jesu, ne sis mihi judex, sed salvator*.

(*H*) *Page* 244.

Adsunt inter incredulos ætatis nostræ, qui festorum institutionem dicteriis suis insectantur. Inaniter tamen ; ad festa enim concelebranda vel ipsa natura homines impellit, adeo ut qui Festa nostra abrogare tentarunt, alia debuerint substituere : sane nulla gens est barbara, quæ suam divinitatem festis ideo institutis non excolat.

(*I*) *Page* 268.

Explicantur nomina præcipua circa hanc materiam :

Astrologia ducitur a græco *astron*, stella ; et *logos*, sermo. — Aeromantia ab *aêr*..., aer ; et *manteuô*, divinare. — Amuletum sic dicitur ab *emollire*, quasi noxia emolliat, et avertat. — Chiromantia a *chêir*, manus. — Physiognomia a *physis*, natura. — Geomantia a *gea*, terra. — Hydromantia ab *hydôr*, aqua. — Idololatria ab *eidôlon*, idolum, simulacrum. — Lamia a *laimos*, gula : lamias dicebant devorare quos possent invenire pueros. Dicuntur etiam *sagæ* a sagacitate. Dicuntur etiam teterrimæ istæ *striges* ab avi quadam nocturna, *strix* dicta, quæ noctu stridendo volat, derelictosque infantes e cunis rapit, eorumque sanguinem absorbet. — Magus a *magos*, sapiens ; vel a *megos*, magnus. — Negromantia a latino *niger*. — Omen, quasi *ex ore veniens*. — Oniromantia ab *oneiros*, somnium. — Oraculum, quasi illi insit *divina oratio*. — Pyromantia a *pyr*, ignis. — Pythonismus ita dicitur, quia sic divinantes responsa ferebant insidientes tripodi, qui coopertus erat pelle serpentis Pythonis ab Apolline interfecti.

(*J*) *Page* 274.

Non semper numerorum ratio uti superstitiosa habenda est ; sed quando numero ut tali tota exhibetur fides ; cum revera inter causam et effectum nulla tunc proportio sit. Sed aliter est, si ideo numerus usurpetur, quia ab Ecclesia est præscriptus ad indulgentias consequendas, ad pœnitentiam agendam, ad cultum religiose exercendum, ut patet ex propositione 64 proscripta a Pio VI Bulla *Auctorem fidei*.

Idem est, si numerus mysticam significationem includat, vel in altreius rei cognitionem nos faciat venire ; tunc enim laudabiliter numerorum ratio observatur, et firmat veritatem, ac quasi tessera et professio fidei nostræ est : quod et Ecclesia commendat, et Scriptura usurpat ; quare falso nos superstionis accusant Protestantes. Sic sacer est numerus *ternarius*, quia tres Trinitatis personas refert, tres dies supulturæ Christi, tres annos prædicationis illius : sacer est numerus *quinarius* in honorem quinque plagarum Salvatoris ; numerus *septenarius*, quia in mentem revocat sex dies creationis et septimum quo requievit dominus : *novenarius* in honorem novum mensium, quibus fuit Christus in utero matris, item in gloriam

Trinitatis; tres nempe dantur ad indicandum tres esse personas, æqualiter dantur ad indicandum tres personas esse coæquales; sicque illius mysterii fides in ipsis idiotis firmatur: *trigesimus*, quia refert triginta annos vitæ privatæ Redemptoris nostri: *trigesimus tertius*, quia memoriæ reducit totam illius mortalis vitæ periodum, etc.—*Vid.* Bouvier, *Inst. Theol.* de Decal. pun. 3 *de vana obser.* — Bergier, *Dictionnaire*, art. *Neuvaine.* — Stapf, § 174.

(*K*) *Page* 276.

Possessio in eo consistit, ut dæmon corpori humano quodam modo uniatur, et in illo et per illud extraordinaria operetur. Quod si dæmon in corpore hominis residere non videatur, sed tantum externe operetur illud variis modis vexando, tunc habetur *obsessio.*

Veras dari *possessiones* et *obsessiones* sine errore in fide negari non potest. Constat ex variis Scripturæ locis (1 *Reg.* 16; *Mar.* 16; *Matth.* 17, *etc.*). Constat ex perpetua traditione, ac PP. sensu (Klee, *Histoire du Dogme*, t. 1, pag. 249). Hinc et exorcismos habemus, quorum exercitium testatur Tridentium (sess. 23, c. 2), semper in usu fuisse apud Ecclesiam. Quæ porro ad sensum metaphoricum haud possunt detorqueri. — Neque hæc repugnant; attenta enim dæmonum natura, eorum magna virtute, eorumque per aerem præsentia, fieri certe potest, ut corpora hominum intime pervadant. Hac in re clarissimum medicinæ professorem Laur. Martini (in suis *Elementis medicinæ Forensis*, cap. 3) audiant scioli: *nos Ecclesiæ integram fidem præstamus; idcirco de energumenis non dubitamus.*

Etsi autem et hodie hac de re exempla non desint; frequentiora tamen fuerunt primis Ecclesiæ sæculis: quod quidem fuit, Deo permittente, tum ut ejus gloria manifestaretur, tum ut melius veritas christianæ religionis innotesceret, etc. — *Bible de Vence*, tom. 2, tom. 4, tom. 6, *Dissertation* sur cette matière.

Quomodo a dæmone vexati dirigendi, *Vid.* Liguori, *Praxis*, n. 110, et seqq.

(*L*) *Page* 282.

« En 1842 (ait Cardinalis Gousset) nous avons consulté le Souverain Pontife sur la question de savoir si, *Sepositis abusibus rei et rejecto omni cum dæmone fœdere*, il était permis

d'exercer le magnétisme animal, et d'y recourir comme à un remède que plusieurs regardent comme naturel et utile à la santé. Son Éminence le cardinal Grand-Pénitencier a bien voulu nous écrire, que la solution que nous avions sollicitée se ferait attendre, parce que la question n'avait pas encore été sérieusement examinée par le saint-siége. N'ayant pas reçu d'autre réponse, nous pensons qu'on doit *tolérer* l'usage du magnétisme, jusqu'à ce que Rome ait prononcé. Quand nous examinons de près les effets du magnétisme, il n'est pas *évident* pour nous qu'on doive les attribuer à l'intervention du démon. Mais la réponse du Vicaire de Jésus-Christ, quelle qu'elle soit, lèvera toutes nos difficultés.

En disant qu'un confesseur doit *tolérer* l'usage du magnétisme, nous supposons, premièrement, que le magnétiseur et le magnétisé sont de bonne foi; qu'ils regardent le magnétisme animal comme un remède naturel et utile. Secondement, qu'ils ne se permettent rien, ni l'un ni l'autre, qui puisse blesser la modestie chrétienne, la vertu. Troisièmement, qu'ils renoncent à toute intervention de la part du démon. S'il en était autrement, on ne pourrait absoudre ceux qui ont recours au magnétisme. Nous ajouterons qu'un confesseur ne doit ni conseiller ni approuver le magnétisme, surtout entre personnes de différent sexe, à raison de la sympathie trop grande et vraiment dangereuse, qui se forme le plus souvent entre le magnétiseur et la personne magnétisée. — *Théol. Moral.*, tom. 1, n. 425.

(*M*) *Page* 284.

Martyrium græce idem est ac latine *testimonium*. Usu porro ab Ecclesia recepto martyrium sumitur pro testimonio singulari veritatis christianæ per tolerantiam mortis. Martyr igitur est testis, qui morte sua perhibet testimonium veritati, quæ per Christum nobis innotuit: unde martyres Christi dicuntur quasi testes ipsius Christi. Quæ tamen mors non de necessitate requiritur in effectu, sed sufficit ad rigorem martyrii, ut quis propter Christum tormenta sustineat de se sufficientia et efficacia ad inferendam mortem, etsi contigat mortem impediri; nam hoc est vere subire mortem in causa efficaci per se; nec inde minuitur affectus internus et acceptatio mortis propter Christum: sic martyr appellatur, imo martyrum regina B. V. Maria, licet non obierit morte violenta. *Vid.* Mazzola, *De B. M. Virgine*, pag. 256.

Ex dictis sequitur :

1. Illum esse verum Christi martyrem, qui non pro ipsa christiana fide generatim, sed pro alia speciali virtute christiana moriatur. Hinc vere est martyr Joannes Nepomucenus, qui occisus fuit pro tuendo sigillo sacramentali; item B. Panacea, quæ crudeliter a sua noverca necata fuit ob ejus eximium orationis studium.—*Vid.* Ven. Bescapè, *Novaria Sacra*, lib. 1 et 2.—Travelli. *De B. Panaceæ sanctitate et cultu, etc.*

2. Illos qui occiduntur in bello justo pro defensione reipublicæ adversus infideles et hereticos, qui fidem Christi corrumpere moliuntur, esse veros martyres; si tamen militent ex zelo fidei, ac religionis christianæ.

3. Non esse veros martyres, qui occiduntur in bello justo propter defensionem boni communis seu reipublicæ tantum. Excipit Sylvius, nisi illam intendant defendere propter Deum ex amore justitiæ et legis divinæ; sic enim moriuntur, ne virtutis officium deserant. D. Thomas ait: *bonum reipublicæ est præcipuum inter bona humana. Sed bonum divinum, quod est propria causa martyrii, est potius quam bonum humanum. Tamen quia bonum humanum potest effici divinum, si referatur ad Deum; ideo potest esse quodcumque bonum humanum martyrii causa, secundum quod in Deum refertur.* *Vid.* Billuart, *De fortitud.*, diss. 1, a. 2.

(*N*) *Page* 286.

Dices: quomodo excusatur a gravi culpa Job, qui malédixit diei nativitatis suæ, et optavit, ut nunquam natus fuisset, idque tam acriter?

Alii cum D. Hieronymo dicunt, Jobum non suam hic solius jacturam deplorare, sed communem, quæ ab originali labe manavit, ut unde tot sunt miseriæ: quare est detestationem peccati, in quo omnes nascuntur.

Alii cum D. Thoma contendunt, verba Jobi esse duntaxat vocem sentientis naturæ, non rationis aliter judicantis; sæpe enim dolor vehemens vocem exprimit gravis doloris testem, etsi ratio quod patitur, eliget et amet.

Alii cum Calmeto dicunt, Jobum virum magnum inter omnes Orientales, secutum esse orientalium stylum in loquendo, qui quidem et igneus est, et hyperbolicus.

Non ideo tamen excusatur a veniali Job, quia revera in suo loquendi modo signa quædam dedit hominibus externa tantum

intuentibus impatientis animi. Et patet ex ipsa Jobi confessione, cap. 39., v. 34.

Quid (quæres) *de horrendis maledictionibus latis in malos Psalmo* 108? R. in hoc non peccavit David; nam *pluribus de causis adversus inimicos suos obloqui potuit:* 1. *ex sincera correctionis illorum cupiditate: eos percute Domine, ut inique agere ac lacessere tandem aliquando desistant;* 2. *ut in hoc mundo castigati, minoribus in altero afficiantur;* 3 *ut eorum supplicium impios deterreat, qui ex illorum nequissimo exemplo paria conantur;* 4. *ut bonis scandalum adimatur, quod impii injustis vexationibus ingerunt;* 5. *ut Dei gloriam ac providentiam vindicet adversus impios, qui renuunt intelligere, Deum justorum præsidio invigilare;* 6. *ne justi pravo iniquorum exemplo corrumpantur.* Ita Calmet, *Com. in Ps.* 34.—*Vid.* S. Thomas, 2, 2, q. 25, a. 6, ad 3.—Lorinus, *Com. in Ps.* 38.

TRACTATUS SEXTUS.

DE VIRTUTE JUSTITIÆ.

Inter virtutes morales post Religionem veniunt quatuor cardinales : *prudentia*, *fortitudo*, *justitia*, et *temperantia* Verum earum tertia, nempe *justitia*, tam copiosum, tam necessarium rerum dicendarum exhibet apparatum, ut ab ipsa Tractatum merito putemus inscribendum his verbis : *Tractatus de Virtute Justitæ* (Scholastici *de Justitia et Jure* nuncupant).

Cum autem virtus justitiæ in eo sita sit, ut jus suum cuique servetur, necesse profecto est, ut plenior quo fieri potest idea tradatur et notio tam juris et dominii, quam eorum omnium, quibus hæc duo conflantur, quippe quæ sunt justitiæ quasi finis et meta. — Nonnulla tamen præmittimus.

QUÆSTIO PRÆAMBULA.

Q. 1. *Quid est justitia?*

R. Justitia interdum accipitur pro virtutum omnium complexu, ita ut *vir justus* idem sit *ac vir omni virtutum genere donatus :* hoc sensu inquiebat Christus : *beati qui esuriunt, et sitiunt justitiam* [1]. Hic vero justitia a nobis sumitur prout est virtus a ceteris specie distincta, et definitur : *virtus moralis constanter inclinans hominis voluntatem ad perpetuo reddendum alteri jus suum ad æqualitatem.*

Dicitur 1. *virtus*, quia tam hominem quam opus illius reddit bonum; nam bonum est reddere cuique suum :

[1] Math., 5.

quod quidem virtutis est proprium. Et in hoc justitia convenit cum virtutibus omnibus.

2. *Moralis*, quia non Deum, sed hominum honestatem habet pro objecto suo immediato : quæ quidem honestas sita est in tribuendo cuique jus suum.

3. *Constanter inclinans*, quæ vox indicat propositi nostri firmitatem : quod sane genuinæ virtutis proprium est.

4. *Hominis voluntatem*, quia justitia est actus et habitus voluntatis, non vero intellectus, cujus officium est veritatis cognitio; neque memoriæ, cujus officium est recordatio rerum præteritarum.

5. *Ad perpetuo reddendum jus suum*, id est omni tempore; quia justitia non consistit in aliquo peculiari actu, aut in transeunte inani voluntate; sed in firmo ac permanenti proposito reddendi alteri *jus suum*, id est quod alteri debitum est strictissima obligatione.

6. *Alteri;* cum enim justitia in constituenda æqualitate versetur, habet profecto ex ipsa sui natura, ut in alterum tendat; *nihil* enim *est sibi æquale, sed alteri* [1].

7. Tandem *ad æqualitatem :* quibus verbis intelligitur accurata mensura rei, quæ redditur, cum jure alterius : sic, v. g., qui centum nummos creditori suo debitos solvit, servat æquitatem; quia hæc pecuniæ summa jus creditoris adæquat.

Q. 2. *Quomodo dividitur justitia?*

R. Cum justitia dicat ordinem unius ad alterum, totuplex erit justitia in Republica, quotuplex est hujusce relationis ordo; atqui iste ordo in Republica triplex est, nempe partium ad totum, totius ad partes, et partis ad partem : ergo triplex est justitiæ species.

Legalis una, quæ ordinat partes ad totum, et inclinat privatum ad reddendum communitati quod ipsi debitum est propter bonum commune. Dicitur *legalis*, quia habet pro suo objecto id, quod communitati debetur *ratione et vi legum* [2]. — *Distributiva* altera, quæ ordinat totum ad partes, et inclinat voluntatem Superioris ad bona et onera commu-

[1] S. Thomas, 2, 2. q. 58, a. 2. — [2] S. Thomas, *loc. cit.*, q. 63, a. 1.

nitatis distribuenda juxta merita et vires subditorum : ideo distributivæ nomen accepit. — Tertia *commutativa*, quæ ordinat partes inter se et inclinat privatum ad reddendum alteri privato ad æqualitatem quod eidem stricte debetur, ratione videlicet vel pacti vel contractus vel alterius tituli peculiaris. Dicitur *commutativa*, quia in commutationibus, ut plurimum, solet habere locum [1].

Violatio cujuscumque justitiæ est ex genere suo mortalis; quia quælibet justitia est gravissimi momenti, ac gravissimi finis. Utrum autem istæ tres justitiæ species sint omnes stricti nominis justitiæ, sunt aliqui qui affirmant; ideo quia veram ac firmam obligationem inducunt unius ad alterum. Verum alii id negant de justitia legali et distributiva : nam illa tantum dici potest veri nominis justitia, cujus objectum est strictum jus, adeo ut ejus violatores teneantur de restitutione; hoc porro de sola justitia commutativa prædicari potest, ut tradit Angelicus [2].

Sed quid (inquies) *de justitia, quæ dicitur vindicativa?* Hæc novam justitiæ speciem non constituit; nam tota in eo est, ut inclinet Superiorem ad infligendam reo pœnam debitam. Jam vero prout Superior per pœnas civium felicitati prospicit, ea ad legalem pertinet : prout pœnas ipsas criminum gravitati proportionatas decernit, ad distributivam : denique prout justitiæ vindicativæ officia exsequitur ex quodam quasi contractu cum Republica de recte negotiis publicis administrandis, pertinet ad justitiam commutativam [3].

Q. 3. *In quo discrepant justitia commutativa et distributiva?*

[1] Et hæc est, de qua maxime sumus disputaturi, et de qua cetera justitiæ species plerumque participant. Ex dictis autem patet justitiam tria importare : — 1. quod sit ad alterum : quare erga se ipsum proprie dicta justitia non datur; — 2. quod in uno sit verum jus, in alio verum debitum : unde hæc non in Deo relate ad homines : his enim Deus nihil stricte debet; — 3. quod servetur æqualitas : hinc hæc locum non habet in filio relate ad patrem et vicissim, si considerentur *qua tales;* nam filius ad æqualitatem patri nunquam dabit quod debet. Nec pater filio dando dat alteri, aut secundum quod debet; nam dat filio ut sibi, cum filius sit quid patris : unde hoc vinculum est majus vulgari justitia.

[2] 2, 2, q. 61, a. 1; et q. 185, a 3. — [3] S. Thomas, 2, 2, q. 80, a. unic.

R. Hoc discrimem notant Jurisconsulti ac Theologi inter justitiam commutativam et distributivam, quod in commutativa servanda sit proportio *arithmetica;* in distributiva autem proportio *geometrica.*

Sic rem explicamus : justitia commutativa exercetur a cive ad civem, a privato ad privatum, et locum habet in contractibus ac in certis negotiis ad sociale commercium pertinentibus; servanda igitur in ea erit proportio rerum ipsarum, nempe æqualitas rei ad rem, uti si, v. g., debeas centum, centum reddas non attendendo nisi id quod debetur, ita ut si excipiantur casus, in quibus ratio personarum a lege ipsa præscripta sit, v. g., cum agitur de minoribus; in ceteris nullus habeatur respectus conditionis vel meritorum personæ : et hæc est proportio vulgo *arithmetica.*

Justitia autem distributiva exercetur a Superiore ad subditum, et locum habet in distribuendis honoribus et oneribus, præmiis item ac pœnis; ideo non habet respectum rei ad rem, sed meritorum et conditionis personarum, loci, temporis et adjunctorum similium [1]: et hæc est proportio, quæ vulgo dicitur *geometrica.*

Q. 4. *Quænam sunt juris seu justitiæ præcepta?*

R. *Juris præcepta sunt hæc,* ait Justinianus : *honeste vivere, alterum non lædere, suum cuique tribuere* [2]. Primum pertinet ad justitiam generatim : duo alia ad officium justitiæ proprie dictæ, quæ in eo consistit, ut homo ex rationis et legum præscripto se gerat erga ceteros.

[1] Quæ scilicet non est proportio rei ad rem, sed rei ad personam, id est ad merita personarum : sive (quod idem est) non rerum, sed rationum æqualitatem significat. Unde si illi, qui habet merita uti quinque, tribuantur, v. g., decem nummi, illi cui sunt merita uti decem, tribui debent viginti.

[2] Inst., l. 1, t. 1, § 3.

DISPUTATIO PRIMA.

DE JURE.

CAPUT UNICUM.

De juris nomine, definitione et divisione.

Q. 1. *Quid juris nomen indicat?*

R. *Juris* nomen ductum est vel a *jubendo*, quia continet quæ jussa sunt, id est legis præcepta; vel melius a *justitia*, quia continet ea quæ justa sunt, id est recta. — Juris significatio multiplex est :

1. Significat illud omne, quod æquum est et bonum, ac rectæ rationi consentaneum. Quo sensu Terentius, ut adolescentes arceret a malorum consortio, sic inquiebat : *quid cum illis agas, qui neque jus neque bonum et æquum sciunt?*

2. Significat scientiam ipsam æqui et boni. Quo sensu in hac scientia versatos *Jurisperitos* vel *Jurisconsultos* nuncupare solemus.

3. Ipsam collectionem legum ac regularum, quibus regitur homo tam in religiosa, quam in civili societate. Hoc sensu venit *Corpus Juris* tum *Canonici* tum *Civilis*.

4. Ipsam judicis sententiam, vel locum ubi judicia fiunt. Quo quidem sensu dicitur judex *jus* dicere, et reus *in jus* vocari.

5. Rem ipsam, quæ rigorose ac stricte debita est. Hoc sensu res nostra dicitur *jus nostrum :* jus ita sumptum est justitiæ objectum.

6. Aliquid habendi et retinendi potestatem : quæ significatio ad ipsam Juris formam pertinet. Et hoc sensu hic a nobis accipitur [1].

Q. 2. *Quomodo definitur jus atque dividitur?*

R. Ad 1 : Jus formaliter acceptum (quod dicitur etiam

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 486 et seqq.

jus strictum, seu *formale*) communiter definitur : *legitima facultas ad aliquid*, id est ad aliquid habendum vel agendum; his namque duobus *habere et agere* omnis hominum absolvitur facultas et efficacitas.

R. Ad 2 : Prima juris divisio est in *publicum*, et in *privatum :*

Publicum est illud, quod pertinet ad regimen et utilitatem totius Regni, quodque ipsum afficit Reipublicæ corpus, non vero partes singulas, quibus constat : talia sunt jura de Sacris et Divinis rebus, de Sacerdotibus, de Magistratibus, etc.—Privatum vero est illud, quod respicit utilitatem singulorum civium : et ejus materia sunt contractus, testamenta, tutelæ, etc. Ab ipso jure privato altera oritur divisio, nempe in jus ad rem, et jus in re :

Jus ad rem est legitima potestas, quam quis habet, ut res aliqua sibimet obligetur et sua fiat : ideoque adquiritur ante ipsius rei traditionem, et actionem suppeditat in personam, non vero in rem ipsam. Efficit nempe, ut persona citari possit ante judicem et per ejus sententiam cogi, ut rem vel ejus pretium tradat; non autem efficit, ut res ante judicis sententiam possit occupari. Sic, v. g., si Titius horologium Caio jam venditum alteri tradat, Caius actionem habet in ipsum Titium, ut eum cogat (nisi lex obstet) ad horologium sibi tradendum : quo porro in loco actio significat *jus prosequendi in judicio quod suum est, vel quod sibi debetur.*

Jus in re est potestas legitima alicui competens circa rem ipsam sibi jam obligatam et suam factam : ideoque adquiritur post rei ejusdem traditionem, et secum affert actionem realem, per quam ejus possessor potest a quovis detentore eam sibi vindicare. Sic in allato exemplo, si horologium Caio non solum venditum, sed eidem etiam traditum fuerit et postea furto sublatum, et a fure in alium emptorem transmissum, Caius actionem habet tum in furem, tum in emptorem, tum in rem ipsam, ad quascumque manus ea devenerit.

Jus in re dicitur *reale*, quia dat actionem realem, seu quæ rem ipsam immediate attingit. Jus vero ad rem dicitur

personale, quia dat actionem personalem, seu dat potestatem rem prosequendi in judicio, ut jam dictum est.

Quid (quæres) *requiritur ad adquirendum jus ad rem, et jus in re?*

R. Ut jus ad rem adquiratur, hoc unum necesse est et sufficit, videlicet justus titulus. — Ut autem jus in re adquiratur et justus titulus; et existentia rei; et rei occupatio, si nullius fuerit, vel traditio aut quasi-traditio, si res in alterius dominio jam posita sit, omnino necessaria est.

Species juris ad rem sunt *contractus* et *quasi-contractus* : de his in sequenti. Hic de speciebus juris in re, seu de fontibus, ex quibus tale jus emanat. Et sunt *servitus*, *usus*, *usufructus*, *habitatio* et *possessio*.

Articulus 1. — De Servitute.

Q. 1. *Quid est servitus?*

Nota : *servitutis* et *libertatis* vocabula non solum personis, sed ipsis etiam rebus aliquando conveniunt, cum hoc discrimine, quod persona dicitur serva et non libera, si ipsa dominum habeat; res autem dicitur libera, cum unum solum dominum habet, ita ut præter eum non teneatur præstare alteri commodum et utilitatem. Quod si alter præter ipsum dominum habeat jus a re illa percipiendi utilitatem quamcumque, tunc res ipsa dicitur servire, vel servitute ligata. Insuper hæc servitus vel *passive* sumitur, et est ipsa rei subjectio in utilitatem alterius; vel *active*, et est jus quod quis habet in re alterius, ut sibi serviat (quo sensu hic maxime accipitur). His positis :

R. Servitus definiri potest : *jus in aliena re constitutum, quo dominus in re sua quidquam pati vel non facere cogitur in alterius rei vel personæ utilitatem.* — Dicitur 1. jus *in re*, non in persona; si enim persona tantum obligaretur ad aliquid patiendum vel non faciendum, esset *obligatio;* at non *servitus*, cujus naturæ proprium est rei adhærere, et sic in possessorem quemcumque cum re ipsa transire.

2. *Aliena*, nam res propria domino suo minime servit :

quare quæ inde commoda atque emolumenta dominus percipit, jure dominii percipit, non vero jure servitutis.

3. *Quo dominus in re sua quidquam pati, vel non facere cogitur : pati*, v. g., ut sinat aliquem aquam e suo fundo ducere; *non facere*, v. g., ut altius domum suam non ædificet. Unde servitus est diminutio dominii, cujus pars tollitur ab eo, qui servitutem debet; et accedit ad eum, cui ipsa debetur.

4. *In alterius rei vel personæ utilitatem;* neque enim leges ullo modo permitterent hanc dominii diminutionem, nisi adesset vel præsens, vel certo futura alicujus utilitas.

Q. 2. *Quotuplex est servitus?*

R. Ab ipsa definitione patet servitutem duplicem imprimis esse distinguendam, *personalem* nempe et *realem*. Servitus personalis est quæ a re debetur personæ, uti sunt usus, usufructus et habitatio. Servitus vero realis est quæ a re debetur alteri rei, v. g., ab uno prædio alteri prædio, et dicitur etiam *prædialis*. Ad hanc constituendam patet prædia duo requiri, quorum unum debet servire, et dicitur *serviens;* alteri vero servitus exhibenda est, et dicitur *dominans*.

Servitutes reales (de quibus hic agitur) multipliciter distinguuntur : nempe in *rusticas* et *urbanas*, *affirmativas* et *negativas*, *continuas* et *discontinuas*, *apparentes* et *non apparentes*.

Rusticæ sunt illæ, quæ prædiis seu fundis inhærent. *Urbanæ* sunt illæ, quæ inhærent ædificiis, quovis in loco positis. — *Affirmativæ*, quæ verbis affirmativis exprimuntur, obligant dominum fundi servientis ad permittendum, ut proprietarius fundi dominantis aliquid agat, v. g., aquæductum construat. *Negativæ*, quæ verbis negativis indicantur, obligant dominum fundi servientis, ut se abstineat ab aliquo peragendo in ipso, quod quidem perageret, si servitus non existeret, v. g., ab ædificio construendo, vel altius illud attollendo. — *Continuæ* sunt, quarum exercitium est vel esse potest continuum absque actuali hominis opera, v. g., cursus aquæ in fundo. *Discontinuæ*, quarum exercitium requirit actualem hominis operam, ut est aquam haurire e puteo in fundo existente.

— Tandem *apparentes* sunt quæ exterius conspiciuntur, uti aquæductus, fenestra, janua. *Non apparentes*, quarum nullum signum exterius apparet, uti sunt omnes servitutes negativæ.

Q. 3. *E quibusnam fontibus servitutes dimanant?*

R. Tres sunt fontes, unde servitutes dimanant. Est nempe :

1. *Naturalis positio locorum :* sic fundus, qui est in situ inferiori, tenetur recipere aquas effluentes e fundo, qui est in superiori : servitutes, quæ sic manant, dicuntur idcirco *naturales*.

2. *Lex :* quo nomine venit etiam sententia judicis. Sic ob utilitatem publicam vel privatam lex præscribit regulas quoad viarum constructionem, aquarum deductionem, domorum ædificationem, murorum distantiam, etc. : servitutes istæ dicuntur *legales*.

3. *Conventiones :* possunt nempe vicinorum fundorum proprietarii (si lex, vel ordo publicus non obstet) secum convenire, ut unus fundus alteri serviat, et vicissim : en servitutes *conventionales*.

Q. 4. *Quot modis servitutes amittuntur?*

R. Triplici modo servitutes amittuntur : — 1. si amplius non inserviant; si tamen res reducantur ad primum statum, servitutes reviviscunt, nisi obstet præscriptio; — 2. si servitus et dominans prædium in dominium unius transeant; sane res sua nemini servit : et hoc dicitur *confusio;* — 3. si triginta annorum non usus intervenerit. Quo in casu, si agatur de servitutibus discontinuis, tempus, quo quis servilibus illis non fuit usus; si vero agatur de continuis, tempus currit a die, quo aliquid contra illas servitutes actum est [1].

Articulus 2. — De usu et usufructu [2].

Q. 1. *Quid est usus?*

R. Usus solet definiri : *jus utendi rebus alienis, salva*

[1] De servitutibus, consulatur *Codex civilis Gallicus*, ab art. 637 ad art. 710. — [2] Vid. *Cod. civ. Gall.*, ab art. 578 ad 636.

earum substantia tum quoad materiam, tum etiam quoad formam. Is, cui competit usus, dicitur *usuarius;* ille autem, ad quem pertinet rei proprietas sive dominium, dicitur *proprietarius.* Nunc autem ipsa explicatur definitio per partes.

Illud *utendi* in definitione significat facultatem usuario convenientem extendi ad illa duntaxat, quæ ad usum quotidianum sunt necessaria. — Illud vero *alienis rebus* indicat usum in rebus propriis consistere non posse; quilibet enim in rebus suis non usum tantummodo, sed dominium quoque habere dicitur. — Tandem additur *salva earum substantia;* alioquin non esset usus, sed abusus. Ex quo sequitur, usuarium non posse ne in meliorem quidem formam rem, cujus usum consecutus est, immutare. Et ideo sunt posita ea verba : *tum quoad materiam tum etiam quoad formam.* Item sequitur hanc usus definitionem stricte loquendo non competere rebus uno actu consumptibilibus, ut vino, oleo, pane, etc., quia per talem usum non manet salva rei substantia.

Sed (quæres) *an usuarius possit usum suum alienare?* Usuarius non potest alteri locare, vendere aut donare jus suum : unde qui usum habet, v. g., equi, vestis, horti, pro se tantum his uti potest; usus enim in eo consistit, ut quis re utatur pro mensura tantummodo suæ necessitatis. Excipe nisi clare appearet ipsi talem facultatem fuisse concessam; nam usus ab ipsa conventione primum sustinetur.

Q. 2. *Quid est ususfructus?*

R. Ususfructus, prout hic accipitur, est *jus utendi, et fruendi aliqua re, fructus ex ea percipiendo, eo ipso modo quo perciperet ipse proprietarius; salva tamen ejus substantia tum quoad materiam, tum etiam quoad formam, sicut in usu.* Differt ab usu in hoc, quod latius pateat; nam *uti simpliciter* est fructus duntaxat necessarios ad usum quotidianum percipere. Sic, v. g., si quis habeat usum alicujus horti, potest quidem fructus ab eo suscipere pro se et suis, sed non potest eos alienare et extraneis elargiri; potest autem si ejusdem habeat usumfructum. Ille cui competit ususfructus, dicitur *fructuarius.*

Nomine *fructuum* generatim intelligitur illud omne, quod res fert vel producit; fructus enim dicti sunt a *ferendo*. Et sunt alii *naturales*, qui ex re ipsa, et solius naturæ beneficio producuntur : uti herba, poma, nuces; item fœtus animalium, et quæ ab ipsis proveniunt, cum habeantur uti pars viscerum. Alii vero *industriales*, in quibus hominis quoque labor et industria partem habet : uti sunt, v. g., frumentum et segetes. Hos Theologi appellant *mixtos;* quia partim natura, partim humanæ industriæ beneficio producuntur. Alii tandem *civiles*, qui proveniunt tantummodo occasione rei, et vi obligationis particularis in jure civili fundatæ, v. g., pretium domus locatæ, pensiones fundi, usuræ pecuniæ mutuo datæ, etc.

Fructus ipsi naturales et industriales dividuntur in *nascituros*, et *natos;* isti item in *pendentes*, et in *perceptos;* et isti adhuc in *exstantes*, et in *consumptos* dividi communiter solent.

Q. 3. *Quotuplex est ususfructus?*

R. Duplex est ususfructus divisio.

Prima est in usumfructum *proprium*, et *improprium*. Ille constituitur in rebus, quæ usu minime consumuntur, uti sunt, v. g., domus et hortus. Iste vero constituitur in *rebus fungibilibus*, ut vocant, quæ nempe usu consumuntur, uti sunt, v. g., panis, vinum et oleum. Ususfructus improprius dicitur etiam *quasi-ususfructus*.

Altera divisio est in usumfructum *singularem*, id est quarumdam rerum in specie; in *particularem*, id est alicujus partis bonorum; et in *universalem*, in quo bona omnia continentur.

Q. 4. *Quot modis constituitur ususfructus, et usus?*

R. Ad 1 : Ususfructus constituitur lege, vel voluntate hominis; — 1. *lege :* sic lex concedit patri et matri usumfructum in bonis filiorum; et conjugi superstiti concedit lex usumfructum in parte bonorum conjugis, qui intestatus decessit; — 2. voluntate *hominis*, v. g., vi conventionis, donationis, testamenti.

R. Ad 2 : Usus pariter lege et voluntate hominis constituitur, si ratio habeatur horum verborum Codicis civ. Alber-

tini : *les droits d'usage et d'habitation s'acquièrent et se perdent de la même manière que l'usufruit*. Attamen observant jurisconsulti vix ac ne vix quidem exemplum inveniri usus a lege constituti.

§ 1. — De juribus et oneribus usuarii et fructuarii.

Q. 1. *Quænam sunt jura usuarii ?*

R. Usuarius jus habet a re sibi in usum tradita percipiendi quæ ad usum quotidianum sibi et familiæ sunt necessaria, non exclusis filiis nascituris. Hæc autem necessitas metienda est juxta conditionem, statum et dignitatem ipsius usuarii, et ejus familiæ.

Q. 2. *Quænam sunt jura fructuarii?*

R. Hæc habet jura fructuarius in genere, seclusa conventione :

1. Jus habet, ut possit fructus omnes percipere sive naturales sive industriales, eosque suos facere sive collegerit per se, sive per alios. Collecti intelliguntur, cum a solo, vel a re fuerint separati : hinc si fructuarius moriatur, fructibus quidem maturis, sed nondum a solo vel a re separatis, fructuarii heredis non sunt ; sed rei proprietarii. Quod si heres iste, fructuario jam morituro, fructus immaturos collegerit, tenetur eos proprietario restituere ; nam neque ipse fructuarius poterat fructus immaturos colligere.— Item et in omnes civiles fructus (etiam in laudimia emphiteutica) jus habet fructuarius : isti tamen non censentur acquiri nisi de die in diem ; ideo spectant ad usufructuarium tantum pro ratione temporis, quo ejus usufructus perdurat.

2. Jus habet in ea omnia, sine quibus usufructus haberi non potest. Quare jus itineris habet ad rem fructuariam per fundum hæreditarium, si aliunde non pateat aditus. Uno verbo jus habet fruendi juribus servitutum, itineris et generatim omnibus illis juribus, quibus frui posset proprietarius, et eadem ratione frui potest, qua frueretur ipsemet proprietarius. Et legi etiam consentaneum est, ut (nisi contraria appareat domini voluntas) tradantur fructuario fundi instrumenta, puta torcularia, vasa vinaria, quæ in ipso reperiun-

tur; non enim præsumendum est testatorem voluisse, ut fructuarius sibi instrumenta necessaria compararet pro fundo, quo ad tempus tantummodo usurus sit.

3. Jus habet, ut possit fructus vendere, donare, locare, imo et pignori tradere; nam qui per alium fruitur, per se frui ipse videtur.

4. Jus habet utendi remediis, quibus suum usumfructum tueatur. Quare datur eidem actio tum adversus eos, qui usumfructum impediunt; tum adversus eos, qui fructus perceperint, ut eos restituant.

Q. 3. *Quænam sunt onera usuarii?*

R. Usuarius tenetur :

1. Rem, cujus habet usum, integram diligenter servare proprietario; nam ipse non habet jus ea utendi, nisi salva ejusdem substantia.

2. Tenetur percipere fructum, qui cum ipso usu conjunctus sit et proportionatus, non vero distinctus; quia solus usus ei conceditur. Sic si usuarius initio anni acceperit quæ sibi necessaria sunt ad integrum annum, et ante anni finem decedat, illius heredes restituere debent id, quod superest.

3. Tenetur præstare cautionem de re utenda instar boni patrisfamilias, nec potest jure suo uti, nisi inventario bonorum confecto.

4. Tenetur pro ratione fructuum ad modicas refectiones, atque ad ordinaria tributa solvenda.

Q. 4. *Quænam sunt onera fructuarii in genere?*

R. Onera fructuarii in genere ad hæc revocari possunt :

1. Ut rem restituat proprietario in illo statu, in quo eam accepit. Ideo initio usufructus fieri debet inventarium rerum mobilium, et descriptio status rerum immobilium, quæ in usumfructum cedendæ sunt, non obstante quacumque dispensatione testatoris.

2. Ut rebus iis tam mobilibus quam immobilibus fruatur tanquam bonus paterfamilias. Et idcirco tenetur cautionem præstare *de bene utendo*, nisi eum dispenset aut titulus ex quo usufructus ipse dimanat, aut lex. Six lex dispensat patrem et matrem circa usumfructum in bonis filiorum :

item venditorem aut donatorem, si contractus sit initus sub conditione ususfructus.

3. Ut tributa ordinaria persolvat, reparationes item ordinarias peragat; atque abusus et damna omnia præcaveat, etiam lites sustinendo, si opus sit.

4. Tandem ut solvat debita, pro quibus res usufructuaria hypothecæ subest, item census, vel reditus eidem rei impositos; si tamen usumfructum habeat titulo universali, ut si, v. g., ei sint in usumfructum legata omnia mobilia, vel eorum dimidia pars. Secus autem si usumfructum habeat titulo particulari, ut si, v. g., legata sit talis domus, ut ea fruatur; tunc ad hæc onera solvenda non tenetur : quod si fuerit compulsus, habet regressum contra dominum rei.

Q. 5. *Quid de usufructu speciali notandum est?*

R. De usufructu speciali hæc veniunt ex lege notanda :

1. Quoad usumfructum *agri* statuitur, ut nullum jus competat fructuario in metalli fodinas vel lapidicinas, quæ non fuerint apertæ. Nec in alias materias ad comburendum aptas, quæ nondum effodi cœperant. Nec in thesaurum, qui durante usufructu inveniretur.

2. Quoad usufructum *gregis*, si ille in uno tantum animali consistat, eo sine culpa pereunte, ad nihil tenetur fructuarius. — Si vero consistit in toto grege, fructuarius qui fœtus, lac, pilos ac lanam percipit, tenetur in locum demortuorum alia capita substituere, habita ratione natorum. Sed si integer grex casu perit, non tenetur nisi ad reddendam rationem coriorum, aut eorum æstimationis.

3. Quoad *usumfructum sylvæ* hæc statuuntur : — 1. quod pertinet ad sylvas cæduas, quæ nempe succisæ ex stirpibus radicibusque renascuntur, fructuarius potest illarum arbores succidere, modo servet ordinem ac mensuram consuetudine inductam. Quod valet etiam de arboribus alti roboris, si ita sint distributæ, ut earum complures statutis temporibus succidantur; — 2. potest sibi fructuarius vindicare arbores alti roboris, quæ per fundos huc illucque dispersæ sunt, si usus sit, ut periodice succidantur. Sicuti potest tot palos e sylvis cædere, quot sunt necessarii pro instruendis vinetis, quorum habet usumfructum, servato

tamen more regionis aut proprietariorum praxi; — 3. ipsi quoque cedunt omnes arbores frugiferæ demortuæ aut casu avulsæ vel fractæ, cum onore tamen totidem alias substituendi.

§ 2. — **De modis, quibus ususfructus et usus esxtinguitur.**

Q. 1. *Quot modis ususfructus exstinguitur?*

R. Ususfructus, prout diverso modo, lege nempe et conventione constituitur, ut modo diverso exstinguitur.

Legalis ususfructus exstinguitur : 1. si filius compleverit ætatis suæ annum 30^{m}, vel si ante illam ætatem moriatur.

2. Si filius matrimonium contraxerit cum patris consensu, cessat ususfructus, completa ætate annorum 25, si ille sit masculus; et 21, si illa sit femina.

3. Si cessaverit patria potestas : poterit tamen pater cum filium emancipat, vel ei ad matrimonium consensum præbet, sibi reservare usumfructum vel in parte vel in toto usque ad 30 annum filii.

4. Quod spectat ad usumfructum matris in bona filiorum, iste cessat cum filii majores evadunt.

5. Quoad usumfructum conjugis in parte hereditatis conjugis præmortui, cessat si conjux ad secundas nuptias convolat, adhuc vivente filio primi matrimonii. Qui modi hisce versibus habentur :

Ætas, connubium geniti, patrisve potestas;
Non fruitur mater, major si filius adsit;
Bis nuptus conjux haud conjugis asse fruetur.

Ususfructus autem *conventionalis* exstinguitur : 1. *morte fructuarii;* quum enim ususfructus sit jus personale, morte ejus cui competit, exstingui debet. *Quid* (inquies) *si ususfructus Civitati vel Collegio relictus sit?* Exstinguitur post triginta annos, nisi majus temporis spatium fuerit determinatum in ipsa ususfructus constitutione : et in hoc nequit excedere spatium annorum sexaginta.

2. *Finito tempore, si quod fuerit constitutum :* res per se patet. Si tamen sit concessus usquedum aliqua determinata persona ad talem ætatem pervenerit et ante moriatur, ususfructus nihilominus perseverat usque ad præfinitum tempus.

3. *Consolidatione*, quum nempe fructuarius rei ipsius proprietatem consequitur atque dominium. — Item *renuntiatione*, quæ tamen si sit fraudulenta, poterit invalidari.

4. *Non usu* : videlicet si fructuarius neque per se neque per alium spatio ad præscriptionem determinato, jure suo non utatur, et interim utatur proprietarius. — Item *ejusdem abusu*.

5. *Totali rei interitu* : ratio est : ususfructus est jus in corpore, quo sublato, et ipse tollatur necesse est...

Qui modi includuntur sequentibus versibus :

Temporis, utentis, rei usus, finis, abusus;
Si sit proprietas, fructus tunc explicit usus.

Q. 2. *Quod modis exstinguitur usus?*

R. Ex lege civili iis modis exstinguitur usus, quibus ipse usufructus. Unde, si agatur de usu conventionali, ipse exstinguitur morte usuarii, finito tempore præstabilito, consolidatione, renuntiatione, non usu, vel abusu, item totali rei interitu. — At si agatur de usu legali, frustra de illius exstinctione quæritur, cum nullus a lege sit constitutus, si forsan casum excipias viduæ, cui lex tribuit anno luctus jus alimentorum et habitationis : quo in casu patet talem usum eo anno transacto exstingui.

Articulus 3. — De habitatione et possessione.

Q. 1. *Quid de habitatione dicendum occurrit?*[1]

R. Habitatio est *jus alienas ædes habitandi, salva earum substantia*. Qui inhabitandi jus habet, una cum familia habitare potest, licet postea matrimonium contraxerit; sed non poterit hoc jus alteri cedere vel locare. — Quod autem ad onera spectat, qui totam habitat domum, tenetur ad omnes necessarias et ordinarias expensas; qui partem tantum habitat, tenetur pro rata rei. Ceterum nisi alia sit conventio, habitatio constituitur, regitur et exstinguitur eodem modo, quo ususfructus, id est conventione et lege.

Q. 2. *Quid est possessio?*[2]

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, ab art. 625 ad 636. — [2] Vid. *Cod. civ. Gall.*, ab art. 2228 ad 2235.

R. Possessio sic dicitur, quasi nempe sit vel *positio pedis*, vel *positio sedis*, vel *sessio cum potestate*, vel *potentia*. Ea autem poterit definiri, ut sit : *legitima rei detentio*.

Quamvis possessio ordinarie cum proprietate soleat confundi, differt tamen : sane potest quis rem possidere, quin sit proprietarius illius, aut e contra. Scilicet possessio est jus, quo rem detineo uti meam; proprietas vero (seu dominium) est ipsummet jus, quo res est mea, atque ego sum dominus ejus.

Q. 3. *Quod modis acquiritur possessio et deperditur?*

R. Ad 1 : Possessio generice adquiritur apprehensione *vera*, *ficta*, *legali*. Quando res est nullius, ut sunt pisces maris, ad eam nobis adquirendam requiritur apprehensio *vera*. — Quando res est alicujus, qui vult alteri tradere possessionem suam, sufficit apprehensio *ficta*, ut si tradantur claves domus. — Quando vero res adquiritur sola legis dispositione absque corporis et animi adminiculo, habetur apprehensio *legalis* : hoc sensu heres, etsi nesciens adquirit possessionem defuncti testatoris.

R. Ad 2 : Deperditur possessio pluribus modis : nempe *facto nostro*, ut si rem abjiciamus; *facto alieno*, ut si eam quis jure occupet; *casu*, ut si in incendio pereat; *lege ita disponente* : sic lex statuit, ut quorumdam animalium possessio per fugam amittatur[1].

Q. 4. *Quomodo dividitur possessio?*

R. Præcipue dividitur possessio in possessionem *facti*, et *juris*.

1. Possessio *facti* recte definiri potest : *rei detentio corporis, animi, et juris adminiculo*. Dicitur :—1. *rei*, quo nomine intelligimus non solum res corporeas; sed etiam incorporeas, uti sunt census, patronatus, etc., quæ quidem a Theologis dicuntur *possideri* : a Jurisconsultis autem *quasi possideri*, ad discrimen rerum corporearum, quas et ipsi *possideri* docent; — 2. *corporis adminiculo*, quia ut res aliqua possideatur, debet actu aliquo corporali apprehendi, v. g., mani-

[1] *Vid.* Roncaglia, *Theol. Mor.*, Tr. XIII. — Et *App. ad Compend. Theol.* Suarez.

bus, pedibus, oculis et similibus; — 3. *animi*, quia res ut possideatur, debet apprehendi animo illam habendi uti suam; — 4. *juris*, id est jure non resistente neque impediente; quia ad possessionem requiritur, ut jus seu leges non impediant, quominus detentio rei censeatur vera ejusdem possessio[1].

2. Possessio autem *juris* definitur : *jus insistendi rei tanquam suæ non prohibitæ possideri*. Dicitur :—1. *jus*, per quod differt a possessione facti, quæ est ipsa occupatio rei vel ejus detentio, ex qua vel oritur jus, si sit justa : vel non oritur, si injusta sit; — 2. *insistendi rei*, id est rem pacifice detinendi, et juris remediis (interdum etiam armis, ubi fuerit opus) eam tuendi contra perturbatores; — 3. *tanquam suæ*, nam si quis insistat rei nomine alieno, non erit vera possessio. Sic, v. g., tutor dici non potest possidere bona minoris, sed minor ipse possidet per tutorem; quia tutor non retinet illa bona tanquam sua, sed nomine minoris; — 4. *non prohibitæ possideri*, id est nulla lege resistente atque impediente, uti dictum est de possessione facti.

Q. 5. *Quinam sunt effectus possessionis?*

R. Privilegia, seu effectus possessionis communi acceptione sunt :

1. Possessio parit præscriptionem, et dominium possidenti acquirit, si ea habeat conditiones requisitas; — 2. in dubio, an quis sit rei dominus, melior est conditio possidentis; — 3. possessor non tenetur probare rem esse suam, possessio enim parit præsumptionem dominii; — 4. turbatus in possessione, in ea est restituendus prius quam de possessionis justitia agatur.

[1] Sic detentio rei sacræ a laico, ne possessio quidem facti dici potest; quia jus talem possessionem impedit. Contra detentio rei furtivæ profanæ penes furem est vera possessio facti; quia jus non impedit, quominus talis rei detentio sufficiat ad possessionem.

DISPUTATIO SECUNDA.

DE DOMINIO.

CAPUT PRIMUM

De dominii definitione, origine et divisione.

Articulus 1. — De dominii definitione et origine.

Q. 1. *Quid est dominium ?*[1]

R. Dominium seu proprietas paucis potest definiri : *plena in rem potestas*. Clarius tamen et explicatius definitur : *jus disponendi pro arbitrio de re tanquam propria, nisi lege, conventione, vel testatoris voluntate prohibeatur*[2].

Dicitur 1. *jus* seu facultas, quæ vox locum tenet generis; jus enim tam exerceri potest in personam, quam in rem.

[1] *Cod. civ. Gall.* : « La propriété est le droit de jouir et de disposer des choses de la manière la plus absolue, pourvu qu'on n'en fasse pas un usage prohibé par les lois ou par les règlements. » (Art. 544.)

[2] *Les productions de l'esprit humain sont la propriété de leurs auteurs, sous l'observance des lois et règlements qui s'y rapportent.*

Et sane æquitati consentaneum est, ut concedatur aliquod privilegium auctori vel ad certum tempus vel ad ejus vitam, ut sic alliciantur homines ad utilia inquirenda, et de labore fructum percipiant. Verum (lege positiva seclusa), Gury docet uti probabilius eum, qui librum typis edidit, non habere jus impediendi, ne quisquam illum prælo committat, et vendat cum damno auctoris, aut editoris cui auctor jus suum transmittit; nam res in communitatem tradita fit eo ipso de jure communi. Et ita usus se habet ubique.

Violat tamen jus alienum et tenetur de restitutione qui opus manuscriptum sine consensu auctoris typis evulgat; nam opus quandiu in lucem non est emissum, sub dominio auctoris remanet. — Idem dicendum si quis typis daret lectiones publicas alicujus professoris, vel concionem oratoris, si eas audiendo memoria tenuerit; aliud enim est, quod quis publice doceat aut concionetur : aliud quod opus suum alteri transmittat ad illud edendum et vendendum. Ita judicavit tribunal appellationis Parisiense 28 feb. 1801. — *Vid.* Carrière.

Jus in personam alio nomine *jurisdictio* dicitur, id est legitima potestas gubernandi subditos. Jus in rem proprietas appellatur, seu dominium.

2. *Disponendi pro arbitrio.*— *Disponendi*, propria nempe auctoritate; non autem ex alterius commissione. — *Pro arbitrio*, id est ad omnem usum, rem videlicet vendendo, donando, vel etiam destruendo sine causa, modo sine violatione justitiæ commutativæ. Ubi notandum est: licet contra justitiam commutativam non peccet qui re sua abutitur, peccat tamen contra Deum et contra justitiam legalem; quia Deus eo tantum consilio rerum dominium unicuique permittit, ut suis suorumque necessitatibus præsto sit, atque publicæ et privatæ utilitati studeat; *expedit enim reipublicæ*, merito Justinianus ait, *ne sua re quisque male utatur* [1].

3. *De re tanquam propria*, ut dominium distinguatur a nuda possessione etiam legitima; sæpe enim contingit, ut quis habeat possessionem rei, cujus tamen non habet dominium, ut illa uti possit, tanquam sua, uti patet, v. g., de pignore.

4. *Nisi lege:* sic, v. g., minoribus non permittitur rerum suarum alienatio, nisi ex justa causa, et servatis quibusdam solemnitatibus: quo tamen in casu non aufertur dominium, sed impeditur tantummodo illius usus; sicuti ligatis pedibus, impeditur ambulatio actualis, sed non tollitur ambulandi potentia.

5. *Conventione*: esset, v. g., si venditorem inter et emptorem conventum sit, ut emptor re empta non utatur, nisi post certum diem.

6. *Vel testatoris voluntate:* esset, v. g., si testator fundum legasset alicui ea conditione, ut illo non utatur, nisi post annum.

Q. 2. *Quænam dominii origo?*

R. Dominii origo patebit ex sequenti Scholio de Communismo.

[1] Inst., lib. 1, tit. 8, § ult.

Scholium. — *Communismus.*

Errorem vetustate jam exoletum, quo quidam olim prædicabant *omnia bona esse in mundo communia* [1], ab inferis revocare ausa est ætate nostra et nova quasi veste indutum evulgare recens quædam impiorum hominum secta *Communismi* nomine designata. In Helvetia primum exorta videtur (anno circiter 1841), ac dein in alias quoque regiones, præsertim Germanicas effusa. Ejus solemne effatum est *bonorum et rerum communionem in jure naturæ fundari, et ideo nullum dominium, nullumque jus proprietatis in humana societate esse admittendum.* Hic error habuit in Gallia patronum Proudhonium quemdam, cujus quidem opera omnia quocumque idiomate prohibita fuerunt Decreto S. C. Indicis 22 jan. anno 1852 : ille eo temeritatis devenit atque dementiæ, ut dicere non erubuerit *jus proprietatis in civili societate nihil esse aliud, quam ipsum furtum.*

Monstrum hoc adeo exitiale Apostolico anathemate percussit Pius IX Pontifex M. in sua prima Encyclica ad omnes Orbis Catholici Patriarchas, Primates, Archiepiscopos et Episcopos data, in qua Communistarum doctrinam aperte declarat *infandam, ac vel ipsi naturali juri maxime adversam.* Et merito sane ; dominium enim, seu jus proprietatis in Scriptura, et natura ipsa fundatur.

Prob. 1ª pars. Vel ipsi primi mundi habitatores (Adamo et Heva e paradiso per peccatum ejectis), exhibentur nobis a Moyse dominio seu jure proprietatis legitime prædíti, quin ideo amici Dei esse desierint. — Sic Habel factus *pastor ovium* et Cain *agricola* [2], uterque fructus e proprio labore

[1] Communismum primo professi sunt heretici, vulgo Apostolici (Epiph. her. 61) dein Waldenses, Albigenses, Anabaptistæ, aliique ejusdem furfuris Heretici (*Vid.* Villegardelle, *Histoire des idées sociales*).—Thomas Morus Lovanii librum edidit (an. 1516) in quo Communismum ad systema reduxit : ejus doctrinas quasi ex integro tradidit et in Italiam induxit circa medium sæculum xvii Thomas Campanella.—Vid. *Histoire du Communisme*, etc., par Alfred Sudre; Paris, 1850. — Bergier, *Dict. de Théol.*, v° *Communisme.*

[2] Genes., 4.

provenientes faciebat suos, et de substantia propria offerebat *munera Domino* juxta illud : *honora Dominum de tua substantia* [1]. — Lot etiam et Abraham habebant *greges ovium et armenta et tabernacula* utique propria. Imo, sacro textu dicente, *nec poterat eos capere terra, ut habitarent simul; erat quippe substantia eorum multa* [1] : ex quo ad rixas vitandas et jurgia præcavanda facta est inter eos bonorum divisio, quam Dominus ipse approbavit. — Quid multa? libri omnes tum veteris tum novi Testamenti quot non abundant legibus pro singulorum proprietatibus regendis, et conservandis, pro tuendo unicuique jure suo in societate, pro avertendo a cujuscumque substantiis quolibet damno! Uno verbo in utroque Testamento fundatur præceptum de furto non patrando : *non furaberis : non furtum facies;* sed quomodo hoc præceptum vel concipi mente poterit sine jure proprietatis?

Prob. 2ª pars. In ipsa natura fundatur humana Societas; ergo in ipsa natura fundatur etiam jus proprietatis. Stat consequens, si cum humana societate hoc jus ita cohæreat, ut illa sine isto esse non possit; atqui res ita se habet : tolle enim, in statu naturæ lapsæ jus proprietatis, et nullam amplius Societatem habebis, et homines conspicies perductos ad brutorum conditionem, huc illuc in sylvis errantes instar luporum, quales barbare in deliciis habuit eos contemplari genevensis Philosophus in suo *Pacto sociali*. Sublato enim proprietatis jure, quis amplius commerciis, quis domorum ædificiis, quis scientiarum, quis artium, quis litterarum studiis, quis agrorum culturæ ullam amplius navaret operam, si fructus inde profecturi non sibi nec suis, sed omnibus indiscriminatim, exteris etiam et incognitis, imo et inertibus, otiosis, sceleratis et improbis cedere debent? *Si passim homines sibi invicem furarentur, periret humana societas*, ad rem inquiebat Angelicus [2].

Hinc merito concludit Pius IX in Encyclica sua, quod *semel admissa doctrina* (Communistarum), *omnia jura, res,*

[1] Prov., 3.
[2] Gen., 13.

proprietates ac vel ipsa humana societas funditus everterentur. Sane si consensus omnium gentium naturæ ipsius vox est, uti vel ipsi Philosophi Gentiles suis in effatis habebant, quæ natio, qui populus poterit adsignari, ubi non vigeat jus proprietatis? ubi non adsint leges proprietatum custodes et directrices? ubi furtum non graviter vetetur et puniatur? ubi uno verbo non habitum semper fuerit et adhuc non habeatur sacrum et inviolabile *meum* et *tuum*? [1]

Quando tamen dicimus jus proprietatis in jure naturæ fundari, non ita intelligendum, quasi bonorum communionem jus naturæ omnino et absolute prohibeat; sed hoc sensu quod jus rationale rerum divisionem et vehementer suadeat, et etiam præcipiat in præsenti miseriæ statu, in quo vel ipsi fratres contra fratres insurgerent, ni esset adsignatum unicuique suum. In præsentiarum ergo supponimus peccatum tanquam causam divisionis; quia in statu innocentiæ ob summam hominum inter se concordiam nulla fuisset causa aut necessitas dividendi. Et hoc sensu explicatur illud S. Clementis Papæ : *per iniquitatem alius dixit hoc esse suum et alius istud ; et sic inter mortales facta est divisio* [2]. — Neque dicas, jus proprietatis æqualitatem illam destruere, quam natura perfectam esse voluit inter omnes homines. Natura quippe omnes quidem homines fecit æquales eo sensu, quod habeant æqualem originem et destinationem; omnes enim mentem acceperunt intelligentia et ratione præditam; omnes eumdem conditorem habent; omnes ad eamdem felicitatem destinati sunt, ita ut universum genus humanum sit veluti ingens familia per totum orbem diffusa, cujus omnia membra ejusdem naturæ cognatione quasi quodam fraternitatis vinculo sub eodem Patre et rerum omnium Moderatore Deo O. M. colligantur. Sed natura non fecit homines æquales quoad conditiones

[1] *Vid.* Thiers, *de la Propriété*, in quo cap. 5, ex absurdis ostendit quantum humanitati Communismus adversetur. — J. J. Thonissen, *Le Socialisme depuis l'antiquité jusqu'à la constitution française*. — Id., *Le Socialisme et ses promesses*. — Troplong, *De la propriété*.

[2] C. *dilectissimis*, casus XII, q. 1, c. 2.

privatas et individuales; hæc enim æqualitas stare nequit cum humana societate, quæ quidem ab ipsa natura prorsus enascitur [1].

D. *Quomodo explicatur primæva dominiorum origo?*

R. 1. Docuere nonnulli dominia, seu proprietates primum inter homines prodiisse a quodam pacto, quod vocant *sociale*. Isti porro contendunt : — 1. quod homines ab initio vitam egerint absque ulla inter se invicem relatione; — 2. quod pertæsi deinde incommodorum, quibus in eo statu erant obnoxii, decreverint esse in societatem simul una et perpetuo coeundum; — 3. quod tandem societatis ejusdem vincula atque conditiones fundamentales et irrevocabiles constituerint. Inter has vero conditiones illam dicunt præcipuam, ut singuli aliquam partem naturalis suæ libertatis amitterent et pro bono publico in unam personam vel in unum personarum cœtum conferrent, ut sic constitueretur aliquod Superioris imperium, seu *dominium*, ut dicunt, *jurisdictionis* (sine quo penitus perspexerant Societatem stare non posse), et simul induceretur conditionum inæqualitas, vi cujus distinguerentur etiam rerum et bonorum proprietates. Nobis hæc hypothesis probari nullimode potest, quia status ille naturæ sylvestris (in sensu supra exposito) adversatur genuinis historiæ monumentis et præsertim S. Scripturæ. Consulatur historia Moysis, et patebit quam status ille falsus sit et absurdus. Imo adversatur ipsi etiam naturali rationi; quis enim sanæ mentis credat hominem, quem Deus minuit *paullo minus ab angelis* [2], vix conditum more belluino vixisse? [3] Homo est *animal sociale et politicum in multitudine vivens* [4].

R. 2. Circa primævam dominiorum originem sententiam

[1] *Vide* Gerdil, *Dell' uomo sotto l' impero delle leggi.* — It. Haller, *la Restauration de la science politique*, Foligno, 1847. — It. Bonald, *la Législation primitive.*

[2] Psal. 8.

[3] Quis credat obsoletis illis Græcorum fabellis, quibus fertur Orphæus quidam Poeta Thracius *saxa ferasque lyra morens primus omnium sylvestres homines... cædibus et victu deterruisse*, cosque sic ad vitæ communionem vocasse?

[4] L. Thomas, Opusc., 20, lib. 1, c. 1.

nostram sic explicamus, habita semper præ oculis historia Moysis. Res omnes ab initio fuisse communes ultro fatemur, dicente Sacra Pagina : *cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum* [1]; sed vix crescente mortalium numero, ipso naturali jure compellente, necesse fuit a prima illa rerum communione pedetentim discedere, quia aliter vitæ securitati consuli non poterat, neque ingeniorum malitiæ occurri, neque discordiæ et rixæ evitari, quæ in re communi immensæ solent oriri. Verum quidem est multas etiam nunc lites oriri occasione bonorum temporalium; sed si omnia mansissent indivisa, longe plures exspectandæ erant lites, rixæ, pugnæ, et violentiæ. Lites igitur hac divisione si non exstinctæ, admodum diminutæ sunt : non cessabunt autem omnino, nisi in patria cœlesti, quia nonnisi in patria cœlesti cessabit, ut ait divus Chrysostomus [2], *meum illud et tuum frigidum verbum* [3].

Nil ergo mirum, si vel ab ipsis terræ exordiis rerum divisio induci cœperit, ita ut quæ quisque sibi sumpsisset eo animo, ut illa conferret ad usus suos, et alios ab usu et dominio illo prohiberet, v. g., domus a se constructæ, agri a se exculti, jam sua dicerentur et propria cum aliorum exclusione. *Nihil*, ait Lugo, *natura alicui in particulari applicuit, sed introduxit homines in mundum quasi in domum opibus refertam, ut singuli acciperent et accipiendo facerent sua ea quæ antea erant communia omnium; sicut ligna cædua communia, antequam cædantur, sunt in dominio communitatis...; per cæsionem vero sunt propria cædentis* [4]. — Sic

[1] Psalm. 13. — [2] *Vid.* Barran, *Exposition raisonnée des dogmes e de la morale du Christianisme.*

[3] Orat. de S. Philog.

[4] Rerum proprietas (rite loquendo) non divino jure, neque naturali, neque civili, inducta est. Sane divinum jus nihil de ea expresse sancivit ab initio; naturale non obstat, ut si qui velint, simul convivant omnia communia habentes; civile tandem positum fuit post constitutas civitates, quas certo rerum proprietas præcesserat. Hæc proprietas profecta est ab ipsis hominibus, necessitate id suadente, quod dein omnibus moribus usurpatum in jus gentium evasit, ac tandem omnia jura tuentur.

Notamus autem jus proprietatis non esse tantummodo *individuale*,

Abel pastor effectus ovile sibi fecit proprium et proprias oves : sic Cain factus agricola habuit proprios campos et eorumdem proventus : sic Henoch habuit propriam domum, imo et civitatem, quam ædificaverat, et donavit nomine filii sui : sic Abraham *erat dives valde in possessione auri et argenti* [1] : sic filii Noe diviserunt sibi *insulas gentium in regionibus suis* [2].

At (dices) *posita primæva rerum communione, quis potuerit sine læsione juris communis, rem aliquam sibi apprehendere animo habendi ut suam cum aliorum exclusione, nisi isti aliquo modo illi consensissent ?*

R. Patebit responsio, si animadvertatur duplicem esse distinguendam rerum communionem, unam videlicet *positivam*, ut vocant; alteram *negativam*. Prima est in communione rerum, quæ æque pertinent ad dominos complures, uti contingit in contractu societatis, in hereditate paterna inter filios nondum divisa. Altera vero est quando res in vacuo sunt, et nondum alicui in particulari adjudicatæ, ita ut nullius existimentur, quia nemini adhuc in particulari concessum est jus et dominium in easdem. — Jam vero primæva rerum communio non fuit positiva; sed negativa, quatenus nempe nemo adhuc in eas particulare jus adquisiverat, neque natura aliud adjudicaverat Titio, aliud Sempronio; nemo ergo debebat se jure proprio abdicare in alterius apprehensione : nemo injuriam patiebatur : an quis, v. g., injuriam pati dici poterat ex eo, quod Cain factus agricola agrorum fructus sibi vindicabat ut proprios? an quis jure proprio privabatur ex eo, quod Abel factus pastor ovium gregem faciebat suum? Exemplum communionis negativæ

id est in singulis individuis dominii capacibus, sed esse posse etiam *collectivum*, id est extendi ad collectionem simultaneam individuorum complurium, v. g., ad datam familiam, ad datum peculiarem personarum cœtuum, qui in civili societate per legem non sit reprobatus. Si enim singuli cives possunt ex lege naturæ sibi aliquid tamquam proprium acquirere et retinere, quare non item poterunt eodem jure substantias proprias simul conferre, in collectionem personarum sibi acceptum transfundere, maxime cum *jus associationis*, ut vocant, sit ab ipsa natura non secus ac *jus proprietatis* ?

[1] Genes., 13. — [2] Gen., 10.

adhuc habemus quibusdam in locis, ubi adsunt nemora quædam, colles et montes penes Communitatem illius datæ regionis antequam ligna, vel arbores ibi cædantur, sunt omnium de regione ipsa ; sed postea evadunt propria illius qui cædit. Sic bona omnia ab initio erant communia penes homines, ut tamen fieri possent propria primi occupantis et apprehendentis sibi (*A*).

COROLLARIUM. — *Radicalismus, Socialismus, et Fourierismus, seu Systema Phalansterianum.*

1. A Communismo tanquam rivulus a fonte alius exortus est error magis atrox, qui dicitur *Radicalismus ;* quia totam civilem societatem radicibus eruit imis. In eo enim situs est, ut de medio tollat quamcumque potestatem in mundo, et cujuscumque generis regimen, docens omnes et singulos cives æquali auctoritate præditos esse, nec unum alteri præesse posse; ideoque quodcumque gubernium ipsi naturæ hominum prorsus adversari. Monstrum tam immane exhibuisse, refutasse est [1]. — In hoc a Communismo differt Radicalismus, quod primus proclamat æqualitatem civium omnium in bonis; alter æqualitatem omnium in auctoritate et jurisdictione : ille inficiatur jus proprietatis, iste jus imperii.

2. *Radicalismus*, non secus ac Communismus, habebatur a plurimis utpote putidum imaginationis figmentum ad rem minime ducibile (vulgo *utopie*). Quid ergo fervescentes eorum auctores et asseclæ? ut ostenderent et communismum et radicalismum pro bono societatis universæ ad effectum reduci posse, methodos sine numero induxerunt (et adhuc inducunt quotidie sæpe etiam secum invicem contradicentes (in Germania præsertim et Gallia; licet complures ut minori populos timore doctrinis suis exagitent, utrumque temperare studeant ac verbis in specie blandis et mansuetis lenire nitantur. Harum porro methodorum complexio generico *Socialismi* vocabulo solet designari [2].

[1] *Vid.* Apologus Menenii Agrippæ de membris humani corporis adversus stomachum conspirantibus penes T. Livium, 1, 2.

[2] *Vid.* A Thiers, *de la Propriété*, liv. 3; *du Socialisme*, ch. 10; *du*

3. Inter *Socialistas*, præter Owen et Hegel, inter primos eminebat Carolus Fourier, cujus systema a suo auctore *Fourierismum* appellarunt [1]. Iste dividit regionum incolas in varias sodalitates ac quasi cohortes, quas *phalanges industriales* nuncupat, plus vel minus numerosas pro locorum, et circumstantiarum diversitate. Unicuique adsignat communes domos ad domicilium, ad victum, ad artes liberales atque vulgares, ad opera, ad lucra; sub datis tamen legibus, et aliquali superiorum regimine : eo autem modo, quo nos communes Monialium domos dicimus *Monasteria*, is communes suorum habitationes *Phalansteria* vocavit, ex quo Fourierismus dictus est etiam *Systema Phalansterianum* [2]. Et sic in deliciis habet auctor cives contemplari singulos artibus, industriæ, commerciis, opificiis et officinis suis indesinenter intentos feliciter et lætitiæ plenam vitam ducere in suis Phalansteriis, ad instar apum in suis alvearibus, et formicarum in nidis suis. Sed hæc licet verbis pulcherrimis exornata, quomodo locum habere queant in maxima præsertim gentium multitudine, ad longum tempus et sine infinitis incommodis, sine horrifica familiarum et morum corruptione et sine malis cujuscumque generis immensis [3], *credat Judæus Apella !* [4]

Articulus 2. — De dominii divisione.

Q. 1. *Quomodo dividitur dominium?*

R. Dominium dividitur in *eminens*, seu *altum* et in *humile :*

Caractère général des socialistes, où il démontre que les socialistes attaquent la propriété tout autant que les communistes eux-mêmes. — L'auteur du livre intitulé *Saggio sul Socialismo*, distingue : le socialisme mystique et sensuel de Saint-Simon; le socialisme anarchique et effrontément impie de Proudhon, le socialisme agissant et militaire de Mazzini (*vid.* pars 2). — Maret, *Essai sur le Panthéisme.*

[1] *Vid.* Exposition abrégée du Système Phalanstérien de Fourier, par Victor Considérant.

[2] *Vid.* Victoris Considerant op. cit., § 13, *Idée d'un Phalanstère.*

[3] Vid. Civiltà Cattolica, vol. v : *Del Comunismo pratico di Mosè ;* et vol. VIII, *Dell' economia sociale alla moderna*, pag. 249.

[4] Horat. *Sat.*, l. 1, sat. 5.

1^m Est quod convenit Reipublicæ in personas et bona subditorum, sic exigente bono publico. Quæ tamen exigentia vera sit oportet : neque enim respublica est bonorum ac civium domina; sed potius curatrix ac vindex (*B*). Item et modus servandus est in hac exercenda potestate, ut nempe neque fines necessitatis excedat, neque acceptionem personarum includat, ita ut plus ab uno quam ab alio extorqueatur; cum omnium civium atque cœtuum bona sacra sint [1].

2^m Est quod quisque privatus habet disponendi de rebus suis. Hoc porro vel *plenum* est, vel *non plenum*. — *Plenum* est jus disponendi de re simul, et de ejusdem usu. *Non plenum* est jus disponendi de re, vel de ejusdem usu; non vero de utroque simul : quare istud dividitur in *directum* et *utile*. Videlicet vel continet solam rem seu proprietatem : et dicitur *directum*, quasi directe rem ipsam sive ejus proprietatem afficiens. Vel non continet, nisi rei usum et emolumentum, et dicitur *utile* : sic in usu et usufructu dominium directum habet dominus, utile habet usuarius et fructuarius.

Q. 2. *Quotupliciter potest dominium considerari?*

R. Triplici sub ratione potest dominium considerari : — 1. ratione objecti, circa quod versatur; — 2. ratione subjecti, in quo residet; — 3. ratione modi, quo adquiritur et in alium transmittitur.

CAPUT SECUNDUM.

De dominii objecto.

Q. 1. *Quodnam est objectum dominii?*

R. Objectum dominii sunt omnes res externæ et inferiores, quæ hominis usui subjiciuntur. Hinc Scriptura : *omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves* (*C*). Iterum : *terram autem dedit filiis hominum*. — Res porro, quæ in hominis

[1] *Vid.* Riccardi, *Gemiti, ecc.*, conversaz. 2.

dominio esse possunt, aliæ appellantur corporales, et incorporales; aliæ mobiles, et immobiles.

1. Corporales et incorporales.—*Corporales* sunt quæ sensibus sunt obnoxiæ, uti, v. g., fundus et domus.—*Incorporales* vero sunt quæ percipiuntur tantummodo intellectu, et in jure consistunt, uti jus nominandi ad beneficium, jus hereditatis, etc.

2. Mobiles et immobiles. — *Mobiles* sunt quæ soli partem non faciunt, sed loci mutationem de facili recipiunt, et in duplicem classem dividuntur: aliæ nempe tales sunt ex *natura propria*, quæ nempe vel se ipsas movent, v. g., animalia; vel moventur, id est facile de uno in alium locum transferri possunt, v. g., massa auri. Aliæ tales sunt ex ipsa *legis determinatione*, nempe pensiones vitalitiæ, obligationes et actiones etiam hypotheca munitæ, si referantur ad pecunias aut res mobiles: item omnia natantia non expresse comprehensa inter immobilia; item materiæ diruti ædificii, vel ad ædificium construendum congestæ [1]. — *Immobiles* e contrario appellantur res quæ transferri nequeunt, et triplicis sunt generis. Nempe tales sunt *ex natura sua*, et sunt: 1. terrena ædificia, molendina, et quævis opera alicujus ædificii partes; 2. molendina, balnea et aliæ natantes fabricæ catenis vel retibus in littore adsecuratæ, et ob quorum usum in littore ædificium exsistit: item fontes, piscinæ, cursus et canalia aquarum ad aliquod ædificium destinata; 3. fructus terræ et arborum nondum separati a solo. Vel tales sunt *propter earum destinationem*, uti ea quæ a proprietario alicujus fundi data sunt ad ejus culturam, etiam animalia (exceptis bombycibus), quamvis prius æstimata: item quæ fundo plumbo, gypso, calce, etc., connexa sunt, ut ibi semper maneant adeo ut sine earum aut fundi detrimento auferri nequeant. Vel tandem tales sunt *propter objectum* quod spectant, uti est usufructus rerum ipsarum im-

[1] Ps. 8 et 113. Hoc autem in bruta animantia dominium, etsi post peccatum quoad exercitium atque usum fuerit immunitum, idem tamen profecto est, quoad jus et potestatem, dicente Domino post diluvium Noe et filius ejus (Gen. 9): *terror vester et tremor sit super cuncta animalia terræ*, etc.

mobilium, servitutes prædiales, actiones ad vindicandam rem immobilem, jus domini directi in fundis in emphiteusim datis, et jus ipsius etiam emphiteutæ : item causidicorum, actuariorum munera (vulgo *charges*) et alia etiam proprietatis privatæ [1].

Q. 2. *An vita hominis sit objectum illius dominii?*

R. Negative, si sermo sit de dominio directo et proprie dicto; solus enim Deus sicut vitæ hominis auctor est et conservator, ita solus est etiam ejusdem dominus : *tu es enim, Domine, qui vitæ et mortis habes potestatem* [2]; et ipse aiebat de se ipso : *ego occidam, et ego vivere faciam* [3]. Sane vita et corpus præsupponuntur ad dominium tanquam ejus fundamenta; ergo non subjacent dominio. Item docuerunt vel ipsi pagani : hinc Cicero *de senectute* refert Pythagoram dixisse, *nemini fas esse injussu imperatoris summi Dei, de præsidio et statione vitæ discedere.* Ex quo consequitur, hominem *absque divina auctoritate* nunquam posse *directe* seipsum occidere; quia injuria irrogaretur Deo.

Diximus 1. *absque divina auctoritate;* res enim aliter esset, si divina auctoritas haberetur, uti adfuit in Samsone, et in compluribus religionis Christianæ martyribus [4].

2. *Directe*, quia aliquando fas est indirecte se interimere : scilicet fas est gravi, ac justa de causa aliquid vel facere vel omittere vel permittere, ex quo mors propria sequatur, dummodo ea minime intendatur [5]; præceptum enim conservandi vel defendendi vitam est affirmativum, ideoque non obligat semper et pro semper. Imo desinit obligare propter necessitatem aut magnam utilitatem; nam ex principio tradito a S. Thoma, licet ob rationem sufficientem

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, ab art. 516 ad art. 536. — [2] Sap., 10.

[3] Deut. 32, v. 39.

[4] Plurimi tamen censent, Samson etiam sola virtute muneris sui, scilicet judicis ac liberatoris Israel, potuisse hostibus populi sui interitum moliri, quamvis prævideret se mortem effugere non posse. — Vid. *A. Lapide* et *Veith*, in h. l.

[5] Neque tantum sui, sed etiam alterius vitæ dominium indirectum habere potest, seu improprie dictum, quatenus nempe homo cadere potest in alterius servitutem. De servis autem proprie dictis, erit ubi de venditione.

ponere causam in se bonam duos effectus habituram, bonum nempe intendendo, et malum solummodo permittendo. Sane cum vita ad moralem nostram perfectionem nobis a Deo concessa sit tanquam scopum primarium, est bonum duntaxat relativum, virtuti nempe subordinatum : ideo licet illam profundere officii, vel virtutis gratia [1]. Ita Christus potuisset quidem se defendere contra inimicos, ad nos tamen redimendos sui crucifixionem permisit. Ita martyres sæpius potuissent se tueri adversus tyrannos, virtutis tamen amore mortem laudabiliter sustinuerunt. At nemo dixerit se ipsos martyres et Christum interfecisse; nam permissio non fuit causa, sed simplex, innocens, atque remota occasio mortis ipsorum [2].

Ex hac regula deducere est :

1. Potest miles ad evertendam turrim hostilem aut ad perdendos hostes, pulverem incendere, et minas explodere, quamvis certo prævideat se simul cum hoste fore obruendum : quod historia Regni Sabaudiæ valde laudavit in Petro Mieca. Et sane finis ipse immediatus explosionis non erat occisio explodentis, sed inimici profligatio et patriæ salus. — 2. potest quilibet navem mergere vel incendere, ne inimici ea potiantur cum gravi Reipublicæ damno, etsi prævideat et se mersum iri; — 3. potest subditus ad salvandum Principem suum se medium interponere, licet certo prævideat se fore gladio secandum [3] : hæc enim agere non est, nisi indirecte se interimere.

Ex adverso deducere est, nefas esse se in carcere inter-

[1] Verum ut patet, eo major esse debet causa, quo majus est periculum, et prætiosior est res, quæ periculo exponitur, ut sic debita sit proportio, atque actio cohonestetur.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 366, et seqq.

[3] Item «dicunt licere cibum amico cedere in penuria, aut tabulam in naufragio, etiamsi eam jam apprehendisset : ita Toletus, Lessius, Sylvius, Lugo, Salmanticenses, Prad., Busembaum, Victoria, et alii communius contra Soto et Layman, et est valde probabile; quia aliud est sibi mortem inferre et aliud est omittere vitam tueri, quod est licitum ex justa causa. Et hoc expresse docet S. Thomas, in 3 sent., dist. 29, q. 1, a. 4 ad 3, dicens : *tradere se ipsum morti propter amicum est perfectus actus virtutis, unde hunc actum magis appetit virtuosus, quam vitam corporalem.*» Ita Liguori, *Homo Apost.*, Tract. VII, n. 1.

ficere ad evitandum infamiæ periculum, se abstinere ab alimentis ad vitandas hujus vitæ miserias, se in flumen projicere cum certo mortis periculo ad baptizandum puerum; hoc enim esset sibi vitam directe auferre : nam sui in flumen projectio habetur pro medio directe volito. Item neque licet occidere jam lethaliter vulneratos, ne diutius patiantur; nec furiosos, ne aliis noceant, sed recludendi sunt. Ratio est, quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona [1].

Q. 3. *An Respublica habeat dominium vitæ subditorum?*

R. Negative : Respublica non habet ratione sui dominium vitæ subditorum; id enim solius est Dei, qui solus et vitæ et mortis habet potestatem. Habet tamen dominium ratione publici boni, cui providere tenetur : hinc quando ad bonum illud est necessarium, potest subditorum vitam in bello exponere. Potest item homines scelestos interficere, utpote custos tranquillitatis publicæ, eo modo, quo custos vitæ suæ potest putridum ejus membrum sibi resecare, et perdere partem pro salute totius. Hinc Apostolus : *si malum feceris, time; non enim sine causa Princeps gladium portat : Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malum agit* [2].

Q. 4. *An homo habeat dominium propriæ famæ?*

R. Affirmative : homo habet dominium propriæ famæ; ratio quia fama est fructus nostræ industriæ, meritis nempe nostris productus : et ideo licitum est nobis illam condonare. Quare homo potest *justa de causa*, et *per se loquendo* se infamia afficere, v. g., ad petendum consilium, ad coercendam superbiam, ad procurandam humilitatem, ad Dei misericordiam commendandam, ad famam alteri restituendam, etc.

Diximus 1. *justa de causa;* nam aliter esset contra rectam rationem. Huc spectat illud Ecclesiastici : *cura habe de bono nomine* [3]; *per se loquendo :* nam nefas profecto esset famam suam prodigere : — 1. quando infamia redundat in dedecus status, vel conditionis propriæ, v. g., Clericatus, instituti Religiosi, familiæ; — 2. quando infamia officit pro-

[1] *Vid.* Rayizza, *Il suicidio, il sacrifizio della vita, e il duello.*
[2] Rom. 13. — Vid. *De Restitut.*, ubi de *homicidio.*
[3] Cap. 41.

prii muneris executioni, v. g., Parochi, Magistri, Rectoris; — 3. quando infamia scandalum affert, quod in Ecclesiasticis maxime locum habet: *nobis enim*, huc faciunt illa divi Augustini verba, *necessaria est vita nostra, aliis fama nostra*[1].

CAPUT TERTIUM.

De dominii subjecto.

Q. *Quodnam est dominii subjectum?*

R. Certum est, omnem et solam substantiam intellectualem dominii esse capacem: dominium enim est legitima facultas disponendi pro libito de re aliqua tanquam sua; atqui omnis et sola substantia intellectualis hanc facultatem habere potest.

Deo quidem soli competit supremum, absolutum et independens dominium in res creatas tam ratione creationis, quam continuæ conservationis, clamante Scriptura: *Domini est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in eo*[2]. Imo hoc dominium nulli potest creaturæ communicare, quia pendet a creatione et conservatione, quibus Deus abdicare se nequit. — Id tamen non impedit, quominus Deus queat dominium particulare universali suo et absoluto subjectum communicare creaturis rationabilibus juxta illud: *terram autem dedit filiis hominum*[3].

Solent hic moveri quæstiones nonnullæ circa peculiares aliquas hominum conditiones relate ad communem dominii capacitatem.

Articulus 1. — De dominio infidelium et peccatorum parvulorum et amentium.

Q. 1. *An infideles et peccatores sint capaces dominii?*

R. Joannes Huss et Wiclephus docuerunt infideles et peccatores non esse veri dominii capaces hoc ipso, quod sint in statu peccati mortalis: *nullus est dominus civilis*, inquiebant, *nullus est Prælatus, nullus est Episcopus*,

[1] *De bono viduitatis*, c. 22. — [2] Ps. 23. — [3] Ps. 113.

dum est in peccato mortali. — Verum refutantur; infideles enim et peccatores etiam actu, quo sunt in peccato mortali, non carent libero arbitrio et facultate disponendi de quacumque re tanquam sua, quod sufficit ad dominii capacitatem. Hinc sacra Pagina uti veros dominos agnoscit tum Principes infideles, quales fuerunt Pharao, Cyrus aliique; tum reges peccatores, uti fuerunt David, Salomon et alii complures. Hinc in Concilio Constantiensi diris devota est dicta Hussitarum et Wiclephistarum propositio. Hinc illud Augustini: *non tribuamus dandi regni atque imperii potestatem, nisi Deo vero, qui dat felicitatem in regno cœlorum solis piis; regnum vero terrenum et piis et impiis, sicut ei placet, cui nihil injuste placet* [1].

Q. 2. *An parvuli, et amentes sint capaces dominii?*

R. Affirmative: parvuli et amentes sunt capaces dominii; nam usus rationis necessarius quidem est ad disponendum hic et nunc de bonis seu ad usum dominii, sive ut ita dicam, ad dominium in actu secundo; non vero ad habendam possessionem seu dominium habituale, sive in actu primo. Quod quidem infantes et amentes utique habent, cum illud bene valeant per alios exercere. — Adde: si isti non essent dominii capaces, eorum bona pertinerent vel ad Rempublicam vel ad tutores vel fierent bona nullius; atqui hæc dicere omnino repugnat. Hinc Apostolus de parvulo sic scribit: *quanto tempore heres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium* [2]: quod etiam ad amentes extendi debet, cum eadem sit ratio.

Articulus 2. — De dominio clericorum.

Q. 1. *Quotupliciter distinguuntur bona Clericorum?*

R. Bona Clericorum distinguuntur in *bona patrimonialia*, *quasi-patrimonialia*, atque *ecclesiastica*:

1. *Bona patrimonialia* dicuntur ea, quæ Clerico obveniunt independenter ab omni ministerio aut beneficio ecclesiastico; sed ex titulo laicis quoque communi, v. g., hereditate, dono, officio docendi, etc.

[1] Lib. 5, de Civ. Dei, c. 21. — [2] Galat., 4.

2. *Bona quasi-patrimonialia* sunt ea, quæ Clericis qua talibus obveniunt ex functionibus, et officiis ecclesiasticis, v. g., ex munere docendi Theologiam vel sacram Scripturam, ex Sacramentorum administratione, concionibus, missis, funeribus, anniversariis aliisque similibus. — Item alii etiam incerti Parochorum proventus ex stola, id est qui dantur Parocho ut Parocho, uti fidelium oblationes. — Imo huc veniunt distributiones quotidianæ, quæ dantur Canonicis; quia istæ non dantur immediate ob titulum beneficii, quamvis ex titulo beneficii proveniant, ut dicunt Covarruvias, Lessius, Lugo, Salmanticenses, Sylvester aliique; sed dantur ob servitium tanquam merum personæ stipendium.

3. *Ecclesiastica* sunt ea, quæ Clerici adquirunt ex beneficiis ecclesiasticis (non ergo laicalibus). Huc referuntur etiam bona, quæ *titulo supplementi* a gubernio solvuntur Pastoribus et Canonicis, ut declaravit (referente Bouvier) S. Pœnitentiaria 19 jan. 1819[1]. — Bona etiam ecclesiastica triplici adhuc sub respectu consideranda sunt: 1. vel tanquam honestæ Clericorum sustentationi *necessaria;* 2. vel tanquam studiosa quadam frugalitate et industria a necessaria illa et honesta vitæ sustentatione subtracta, et dicuntur *parsimonialia;* 3. vel denique tanquam *superflua*[2], quæ scilicet supersunt honestæ ac necessariæ sustentationi.

Q. 2. *An Clerici bonorum patrimonialium vere sint domini?*

R. Lutherius instaurare cupiens Waldensium et Wiclephistarum errores jampridem obsoletos et in Concilio Constantiensi damnatos, ausus est docere, nefas esse Clericis bona saltem immobilia possidere. Quod alii dein heretici secuti sunt.

Absurditas hæc facile refutatur; nam Clerici bonorum suorum patrimonialium dominium habent, nisi eodem priventur vel voto, vel lege aliqua positiva. Atqui neutrum dici potest: non 1^m, quia paupertatem minime voverunt; non

[1] Huc merito revocantur etiam decimæ, quæ quidem faciunt partem præbendæ.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 490, et seqq.

2m, quia nullibi exstat positiva ista lex, quæ tale dominium Clericis interdicat. Hinc si sacra et ecclesiastica consultatur historia, clare patebit Clericos iis etiam temporibus, quibus Lutherus ipse fatetur Ecclesiam fuisse puram, sanctam et sine macula, bona temporalia possedisse tam mobilia, quam immobilia. — Sic discipuli cum Christo ipso vitam agentes pecuniam, qua emerent escas et sibi et turbis : *eamus et emamus in omnem hanc turbam escas*[1]*; discipuli... ejus abierant in civitatem, ut cibos emerent*[2]. — S. Matthæus jam Domini discipulus habuit domum, ubi excepit Christum : *secutus est eum, et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua, et erat turba multa publicanorum*[3]. — S. Johannes domum item habuit, ubi excepit B. Virginem post Christi mortem, ut notat Epiphanius[4]. — S. Philippus Diaconus domum habebat Cæsareæ, et ibi fideles hospitio recipiebat.

Sunt qui Clerum omnibus temporalibus exspoliare cupiunt, vel quia bonis illis Clerus abutitur; vel quia ita liberius posset vacare divinis. — At quoad primum audiant S. Augustium : *propellanda est utique talis assertio, quod propter Clericorum vitia licitum laicis sit ad Christi matrimonium manum apponere. Facile præbere posset aditum et simile asserendum de regibus, principibus, et aliis dominis temporalibus*[5]. Quanquam et gratis supponitur abusus; cum potius bonis Ecclesiæ omnes utique perfruantur; et non raro qui magis in hanc rem debacchantur, ii sint, qui et victum et vestitum et educationem ex hisce bonis repetunt. — Ad secundum ad rem Audisio :

« De même que la souveraineté temporelle du Pape lui conserve le libre exercice de son apostolat du côté des princes séculiers, de même les biens et les rentes que possédent les évêques et les curés protégent leur ministère contre les prétentions et l'esclavage des gouvernements particuliers. Ainsi pensait avec raison l'antiquité; et c'est une grande injustice de la politique moderne d'avoir, en s'em-

[1] Luc., 9, v. 14. — [2] Joan., 4, v. 8.
[3] Luc., 5, v. 28, 29.
[4] Heresi, 78.
[5] *De bono conjug.*, l. 4, q. 5, c. 9.

parant des biens de l'Église, forcé ses ministres à tendre à l'État une main presque mercenaire, pour un pain qu'on peut leur refuser à volonté [1]. »

Objicies : Christus ait : *qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus* [2]. Et Apostolus : *nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus* [3]. Ergo adest lex divina positiva, qua Clerici prohibentur bona temporalia possidere, iisque se implicare.

R. Ad 1 : *Discipulorum* nomine in Scripturis non solum Clerici veniunt, sed etiam laici ; ergo allatum testimonium nimis probat. Unde ea verba non sunt intelligenda de renuntiatione *effectiva*, sed *affectiva ;* seu, ut explicat Augustinus, quod fidelis omnis animo dispositus, *paratusque sit quemadmodum parentes et filios et fratres et uxorem, hoc modo et istas* (divitias) *relinquere, si talis conditio proposita fuerit, ut nisi dimisso Christo, eas habere non possit* [4].

R. Ad 2 : Unde deducunt Lutherani eo in loco Apostolum loqui de solis Ecclesiasticis ? nonne etiam laici militant Deo ? Quare dicendum, aliud esse res suas possidere, et aliud implicare se negotiis sæcularibus. Militiæ spiritualis finis est, ita fere Angelicus, ut victoriam habeat ab omnibus, quæ sunt contra Deum, et ideo oportet quod abstineat se ab omnibus, quæ distrahunt a Deo, et ideo dicit : *implicat se*, et non dicit : *exercet se*. Implicat enim se quis negotiis sæcularibus, quando sine pietate et necessitate assumit negotia : sed quando necessitas officii, pietatis et auctoritatis exigit, tunc non implicat se, sed implicatur hujusmodi necessitate (*D*).

Q. 3. *Quid de bonis quasi-patrimonialibus ?*

R. Antonio, Habert, Collet cum aliis tenent, Clericos perfectum non habere dominium in bona quasi-patrimo-

[1] *Vid.* Tassoni, *La Religione dimostrata*, etc., t. 3, c. 38. — *Op. Saggio elementare di diritto pubblico ecclesiast.*, t. 2, p. 318, Lugano, 1844. — Scotti, *Teoremi*, pag. 4, t. 4. — Muzarelli, *Recherches sur les richesses du Clergé*, Ferrara, 1726, — Riccardi, *Gemiti*. — Balmes, *Observations sociales, politiques et économiques concernant les biens de l'église.*

[2] Luc., 14. — [3] 2 Tim., 2. — [4] Ep., 177.

nialia; sunt enim res sacræ; cum ex sacris proveniant. — Verum Anacletus, Bergier, Billuart, Lugo, Lessius, Salmanticenses, Sanchez et Sylvius cum aliis communiter docent, Clericos eorumdem verum habere dominium; quia fideles bona hujusmodi Clericis elargiuntur tanquam rem vere iisdem debitam ob ministerium personale : eaque liberæ eorum dispositioni omnino relinquunt, quin aliquid oneris imponere iisdem intendant; sane quilibet operarius dignus est mercede. Præterea bona ista *vel* ad Clericos pertinet, *vel* ad Ecclesiam, *vel* ad ipsos donatores; atqui non ad Ecclesiam, quia ipsi nunquam fuerunt appropriata; non ad donatores, quia iisdem se abdicarunt actu donationis : ergo pertinere ad Clericos dicenda sunt[1].

Q. 4. *Quid de bonis Ecclesiasticis?*

R. Nomine bonorum ecclesiasticorum non intelliguntur fundi, quos certo Clerici alienare non possunt; cum eorum dominium sit penes Ecclesiam, Clerici autem sint simplices fructuarii; sed solum intelliguntur reditus inde provenientes. Porro vel agitur de reditibus seu bonis Ecclesiasticis honestæ sustentationi *necessariis;* vel de bonis *parsimonialibus;* vel denique de bonis *superfluis*.

1. Si agitur de iis ecclesiasticis bonis, quæ honestæ Clericorum sustentationi necessaria sunt, certum est Clericos etiam divites esse veros eorum dominos; nam respectu eorum se habent tanquam operarii, qui etsi divites, sibi adquirunt dominium stipendii sui : *quis militat suis stipendiis unquam?* inquiebat Apostolus : *Dominus ordinavit iis, qui*

[1] Hæc « sententia (ait Bouvier, *Inst. Theol.*, t. 6, pag. 16, edit. 6ª, 1846), longe probabilior nobis videtur ob sequentes rationes :

1. Benedictus XIV, *De Syn. Diœc.*, l. v, c. 8, n. 5, probat ex Regula Metensibus Canonicis data, a S. Episcopo Chrodegango sub fine sæculi VIII, eleemosynas pro missa vel pro alia functione sacra receptas, in quoslibet usus, pro voluntate accipientis expendi posse. — 2. Pro ea opinione multo communius stant auctores. — 3. S. Pœnitentiaria interrogata, an responsio ab ipsa die 19 jan. 1819, data relate ad salaria a Gubernio soluta, extendi deberet ab oblationes fidelium, respondit die 9 aug., 1821, *negative;* magis adhuc expresse locuta est de vero dominio clericorum circa hujusmodi bona die 9 jan. 1823.... Ad hujusmodi bona pertinent distributiones chorales, jura curialia, et variæ oblationes personis ecclesiasticis datæ, non vero ecclesiis appropriatæ. »

Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere[1]. Hinc Concilium Constantiense damnavit Wiclephum, qui asserebat decimas esse meras eleemosynas, quibus Clerici ob eorum peccata possunt a populis exspoliari. — Quid autem intelligendum sit pro honesta et congrua Clericorum sustentatione, non potest id definiri æqualiter respectu omnium Clericorum; plus enim, uti patet, congruit Episcopo quam Canonico, plus Canonico in Ecclesia Cathedrali quam simplici Presbytero, plus in uno loco quam in alio. Idcirco attendi potius debet ad usum aliorum timoratæ conscientiæ in eodem gradu; et in iisdem circumstantiis rerum, locorum et temporum[2]. — Neque refert, quod jam ex patrimonialibus habeat Clericus, unde vivat; rationi enim naturali consonum est ex dictis, ut omnis *qui servit altari, de altari vivere possit*. Neque divites inservientes Reipublicæ injuste stipendia accipiunt, quia divites : per accidens porro se habet, si Clerici divites sint, vel pauperes. Id expresse tenet Angelicus, qui hoc non limitat, nisi in casu, quo aliquis pauper sit in gravi necessitate : *in tali necessitate peccaret Clericus*, inquit, *si vellet de rebus Ecclesiæ vivere, dummodo haberet patrimonialia bona, de quibus vivere posset*. Ratio est, quia tunc jam habens superfluum statui, pauperi graviter egenti succurrere tenetur ex ipso jure naturæ.

2. Si agatur de bonis ecclesiasticis parsimonialibus, pariter docent Anacletus, Cabassutius, Covarruvias, Gousset, Lessius, Navarrus aliique communiter contra paucos, Clericis competere verum eorum dominium; talia enim bona dantur uti stipendia laborum iis, qui Ecclesiæ inserviunt. Ergo si quis ab ea sustentatione, ad quam jus habet, studiosa frugalitate et parsimonia quidquam sciverit sibi

[1] 1, Cor., 9.

[2] Utrum autem possit haberi ratio nobilitatis disputant : nobis non videtur damnandus qui id affirmaret; unusquisque enim secundum suum statum vivere potest. Ita quoque licite potest ex his bonis debita legitime post beneficium contracta solvere; cum id quoque pertineat ad rationem proprii status. Sicuti etiam moderatam hospitalitatem exercere; cum id sit debitum virtutis. Item nepotes in studiis alere, si parentes pauperes sint ac alii pauperes non graviter indigeant, et ipse alia bona non habeat; tunc enim hoc evadit opus charitatis et misericordiæ.

subtrahere et reservare, poterit de illo ad arbitrium suum disponere; sunt enim detracta ex iis, quæ jam sua sunt. Aliunde absurdum videtur, quod ad eorum adquirendum dominium omnino sint consumenda : si ita esset, tunc eos parsimonia faceret deterioris conditionis. Idem docet S. Thomas[1], qui ait : *de his autem, quæ sunt specialiter suo usui deputata* (nempe Clerici), *videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis*[2].

3. Si agitur de bonis ecclesiasticis superfluis, omnes concedunt, Beneficiarios sub mortali teneri (saltem ex virtute Religionis et præcepto charitatis) reditus propriæ sustentationi superfluos in usus pios vel in pauperes erogare; nam sunt bona dicata Deo, ac pietate donata. Hinc Tridentinum eos prohibet, ne in usus profanos expendant; et *omnino eis interdicit, ne ex redditibus Ecclesiæ consanguineos, familiaresve suos augere studeant; cum et Apostolorum canones prohibeant, ne res Ecclesiasticas quæ Dei sunt, consanguineis donent; sed si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant; eas autem non distrahant nec dissipent illorum causa*[3].

Sed magna difficultas est, *an beneficiatus teneatur etiam ex justitia ad superflua pauperibus distribuenda, ita ut negligens non tantum peccet pro gravitate materiæ; sed etiam teneatur ad restitutionem.* Disputant hinc inde.

Prima sententia affirmat cum Antoine, Habert, Concina, Layman, Roncaglia aliisque non paucis; quia nulla ratione probatur beneficiatum adipisci dominium fructuum beneficii; et si forte adipiscitur, tantum adquirit quoddam dominium limitatum juxta mentem Ecclesiæ, nempe cum onere adnexo superfluum dispensandi pauperibus.— Hinc SS. Patres Basilius, Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, Bernardus alique hæc bona appellant *bona pauperum, patrimonia egenorum, pretia peccatorum, vota fidelium*[4]; ergo Clerici sunt dispensatores, non domini; ideoque de justitia superfluum reddere debent.

[1] 2, 2, q. 185, a. 7. — [2] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. x, n. 6.
[3] Sess. 25, c. 1 de Ref.
[4] Basilius, ad Jul. Apostat. — Augustinus, in Conc. Cartag. iv. —

Hoc tamen non obstante, negari non potest oppositam sententiam, quæ est valde communior, quamque inter ceteros tuentur S. Antonius, Billuart, Cabassutius, Holzman, Lessius, Lugo, Salmanticenses, Sylvius, etc., satis esse probabilem præsertim ob auctoritatem D. Thomæ, qui expresse docet, quod de bonis beneficiorum eadem habetur ratio, quam de bonis patrimonialibus[1], id est quoad dominium et immunitatem a restitutione; non autem quoad obligationem charitatis. Hinc S. Doctor aperte dicit in alio loco [2], quod si Clericus abutitur fructibus suæ præbendæ, *non tenetur ad restitutionem, sed solum ad pœnitentiam peragendam* [3].

Verba autem Patrum non videntur ita rigorose accipienda esse hodie præsertim; quia cum habeatur facta (ut Angelicus tenet pro certo) rerum ecclesiasticarum divisio, vel per ipsos Pontifices, vel pedetentim per ipsum usum, fut tributum unicuique suum, nempe Episcopo, Clericis, Ecclesiæ ac pauperibus : ideoque sublata est omnis materia justitiæ. Idque videtur confirmari a Lateranensi V, ubi dictum fuit quod beneficiarius, si omittit Officium recitare post sex menses a die possessionis, *fructus suos non faciat;* ergo si non omittit, bene fructus facit suos [4]. — Quidquid tamen sit præstat, ut concludamus cum Benedicto XIV, qui hac de re ita Episcopos alloquitur : *urgeant ipsi et inculcent suis Clericis ex Ecclesiæ stipendiis victitantibus gravem obligationem, quam habent elargiendi pauperibus aliisve piis usibus applicandi sibi redundantes eccle-*

Hieronymus, in c. 3, Isaiæ. — Ambrosius, Epist. 31 ad Valentinian. — Bernardus, Epist. ad Nepot., etc.

Ita etiam Concilium Turonense an. 813, Aquisgranense an. 816, Parisiense, an. 829, Valentinum an. 855, etc., etc.

[1] 2, 2, q. 185, a. 7. — [2] Quodl., 6, a. 12.

[3] Neque vero (ad rem Sylvius doctissimus ac felix mentis Angelici interpres) recipienda est expositio Navarri dicentis, S. Thomam esse intelligendum de illa duntaxat parte, quæ ad ejus honestos sumptus est necessaria. Clarum enim est ex textu, ipsum loqui de omnibus bonis, quæ usui Episcopi sunt specialiter deputata; eaque distinguere ab iis, quæ sunt deputata usibus vel pauperum vel ministrorum, vel fabricæ Ecclesiæ.

[4] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. x, n. 7.

siasticos reditus; sed adhuc latentem hujus obligationis originem non investigent [1].

Qui dono recipit (quæres) *a beneficiato hæc bona superflua peccatne graviter et teneturne ea pauperibus restituere?* R. Distinctione utendum est : si tali donatione factus non est beneficiatus impotens satisfaciendo suæ obligationi, et donatarius bona fide recepit dictos fructus, ad nihil tenetur; nam recepit a clerico qui, probabiliter (ut suprà dictum est) erat dominus, saltem cum dominio limitato. Si autem clericus redderetur impotens, et donatarius reciperet fructus prædictos cum mala aut dubia fide, dicimus eum debere *majorem* partem eo in casu restituere pauperibus.

Dico *majorem*, quia cum jam sit æque probabilis cum S. Thoma prima sententia, nempe quod beneficiarius sit dominus absolutus fructuum, non potest ad totum teneri donatarius; sed tenetur tamen ad majorem partem, quia cum sola opinione probabili non potest quis accipere possessionem alicujus rei.

Teneturne etiam pensionarius superflua erogare in usus pios?

R. Alii affirmant, modo pensio sit ecclesiastica, aut ecclesiasticis detur ob munus spirituale; nam cum illa sit ex fructibus beneficii detracta, transit cum onere suo. Alii vero satis probabiliter negant : et ita decisum refert Azorius a Romana Rota; nam cum Pontifex ob causam detrahit de fructibus beneficii, jam eosdem applicat in usus pios. Ergo fructus illi non amplius ferre debent talem obligationem, ut iterum pie applicentur [2].

Quid (dices) *si a Clerico extra usus pios superflua in morte relinquantur, atque destinentur?* Ecclesia circa hujusmodi alienationes nihil decernit, cum sit admodum difficile probare eos fructus e beneficiis provenisse; quia aliis modis, industria, arte, frugalitate, etc., adquiri potuerunt. Unde

[1] *De Syn. Diœc.*, l. VII, c. 2. Ceterum *parum refert utrum Prælatus damnetur ad inferos quia peccavit contra justitiam, an vero quia peccavit contra charitatem non bene distribuendo facultates suas ecclesiasticas* : ita Bellarminus.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 492; et l. 4, nn. 182 et seqq.

hodie ordinarie quidquid relinquit beneficiatus cedit heredibus, vel ab ipso vocatis : in quo juri canonico fuit derogatum, quod quidem statuebat proventus ecclesiasticos ad Ecclesiam ipsam pertinere[1].

Diximus *ordinarie*, nam excipiuntur mobilia magna (vulgo *gros meubles*), uti scamna, tabulæ, vasa vinaria, etc., quæ si in domo Ecclesiæ reperiantur tempore mortis, successoribus in beneficio cedunt; iis tamen in locis, ubi recepta est Bulla Pii V *Romani Pontificis*.

Q. 5. *An superflua sint eroganda absolute pauperibus?*

R. *Exclusa gravi necessitate*, potest Clericus bona superflua impendere pro arbitrio in quoscumque usus pios; nam ex Tridentino sufficit illa applicare in Dei cultum, et non dissipare[2]. Diximus *exclusa gravi necessitate;* si enim pauperes ea laborarent tam spirituali quam temporali, nequiret Beneficiarius superflua in alios usus impendere[3]; quia urgeret præceptum naturale, vi cujus qui habet statui superflua, ea tenetur sub gravi pauperibus elargiri[4].

Sed (quæres) *quinam veniunt nomine pauperum?* Veniunt nomine pauperum non solum ostiatim mendicantes; sed etiam illi omnes, qui sine alieno subsidio nequeunt honestum suum statum conservare, quia sunt pauperes in proprio statu. Imo hoc ad ipsos Beneficiarii consanguineos extendendum est, qui statum suum sustinere non possunt, quin ipsius Beneficiarii eleemosynis reficiantur : imo postulat charitatis ordo, ut Beneficiarius prius subveniat pauperibus consanguineis. Si vero adsint pauperes ipsis consanguineis egentiores, videtur etiam in hoc casu Beneficiarius posse

[1] Dec. Greg., l. 3, t. 26, c., *Relatum de test.*

[2] Sess. 25, de R., c. 1.

[3] *Usus pius* est quidquid ad divinum cultum pertinet, vel ad misericordiam tam corporalem, quam spiritualem. Ad *pauperes* vero quod spectat, licet sit congruentius, non necessario tamen succurri debet in pari causa iis, qui sunt in loco beneficii; quia canones indistincte præcipiunt eleemosynam fieri sive in cives sive in extraneos.

[4] Hic tamen advertit Viva, Episcopos quidem et Parochos teneri pauperes hujusmodi in tali hypothesi inquirere, non tamen ceteros Beneficiarios; ratio est quia primis specialis cura singulorum demandata est, non secundis.

consanguineos præferre; quia subventio propinquorum egentium pertinet etiam ad proprium statum Clerico ipsi servandum; cum eorum quodammodo paupertas in ejus dedecus redundet[1].

Q. 6. *An possint superflua Beneficii servari in usus pios futuros?*

R. Affirmat Angelicus: *si quis necessitate non imminente*[2] *providendi pauperibus, de his quæ superfluunt ex proventibus Ecclesiæ, possessiones emat, vel in thesauro reponat in futurum utilitati Ecclesiæ et necessitatibus pauperum, laudabiliter facit*[3]. Attamen maxima cautela est adhibenda, ut superflua a propriis bonis secernantur; atque illico, quid in posterum sit de iis agendum determinetur, ne differendo de die in diem mors ingruat, et tales reditus a consanguineis diripiantur, ut non semel lugendum est.

Articulus 3. — De dominio filiorumfamilias[4].

Nomine filiorumfamilias veniunt ii, qui sunt adhuc sub patria potestate.

Q. 1. *Quænam sunt bona filiorumfamilias?*

R. Bona hæc, quæ (cum constituant parvulum quasi patrimonium) *peculii* nomine solent appellari, quadruplicis generis sunt, nempe *castrensia*, *quasi-castrensia*, *adventitia et profectitia*[5].

[1] Hinc si ipse Beneficiatus statum suum mutet ex assumptione ad splendidum aliquod beneficium, poterit subvenire consanguineis saltem proximioribus, ut ipsi decenter vivant juxta ejus dignitatem; cum de ipsa aliquo modo participare videantur. Quod tamen de solis Episcopis aliisque ad similem dignitatem assumptis, non vero de Parochis aliisve accipiendum est, ut recte ait Roncaglia; nam quoad istos non videtur tanta immutatio, cum uti ordinaria habeatur. Oportet autem ut omnes summopere caveant, ne bona consanguineis data ad eorum subveniendum necessitati, potius vitia foveant et eos ditiores efficiant. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 491, q. 2.

[2] Nostris tamen temporibus et multæ et quotidianæ habentur necessitates, adeo ut non ita facile valeant excusari Clerici sub quocumque prætextu thesaurizantes.

[3] 2, 2, q. 185, a. 4.

[4] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 488, et *Homo Ap.*, Tr. x, n. 2.

[5] Hæc distinctio a romana lege inducta est, sed a Codice civili prætermittitur.... Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 384, etc.

1. *Bona castrensia* dicuntur quæ filiisfamilias obveniunt causa militiæ vel illius occasione [1]. Huc revocantur : — 1. quæ filius sibi comparavit in castris, sive hæc debita essent uti stipienda, sive acquisita uti prædæ ab hostibus captæ; — 2. dona, quæ vel a Ducibus vel a parentibus vel ab uxoribus militiæ intuitu collata sunt; — 3. quæ ob aulicum servitium obvenerunt, atque a peculio castrensi producta sunt. Certum autem est, et lege et usu inductum, horum bonorum omnium filiosfamilias habere dominium et usumfructum.

2. *Bona quasi-castrensia* dicuntur : — 1. quæ filiifamilias sibi compararunt vel ex publici alicujus officii gestione, v. g., Senatoris, administratoris Provinciæ, judicis, advocati, medici, notarii : vel ex professione artium liberalium aut earum intuitu; — 2. quæ a Principe dono traduntur; — 3. quæ Clericus sibi acquirit in Clericatu, quocumque titulo ea sibi obveniant. Etiam horum bonorum dominium et usumfructum habent filiifamilias.

3. *Bona adventitia* sunt, quæ filiifamilias sibi comparant independenter a patre...

4. *Bona profectitia* sunt quæ filiisfamilias obveniunt ex bonis patris, ut cum filii una cum patre in ejus negotio æqualiter laborant. Pertinent ad patrem quoad usumfructum et proprietatem.

Q. 2. *Ad quemnam pertinet administratio bonorum filiorum?*

R. Administratio bonorum filiorum pertinet ad patrem juxta illud Codicis civilis (Gallici) : « Le père, durant le mariage, et, après la dissolution du mariage, le survivant des père et mère, auront la jouissance des biens de leurs enfants jusqu'à l'âge de dix-huit ans accomplis, ou jusqu'à l'émancipation qui pourrait avoir lieu avant l'âge de dix-huit ans. — Les charges de cette jouissance seront : 1° celles auxquelles sont tenus les usufruitiers; 2° la nourriture, l'entretien et l'éducation des enfants selon leur fortune; 3° le payement des arrérages ou intérêts des capitaux; 4° les frais

[1] « Castrensia non sunt, ait Continuator Tournely, quæ in bello injusto, vel privato, vel illius intuitu comparantur. »

funéraires et ceux de maladie. — Cette jouissance n'aura pas lieu au profit de celui des père et mère contre lequel le divorce aurait été prononcé, et elle cessera à l'égard de la mère dans le cas d'un second mariage. — Elle ne s'étendra pas aux biens que les enfants pourront acquérir par un travail et une industrie séparée, ni à ceux qui leur seront donnés ou légués sous la condition expresse que les père et mère n'en jouiront pas [1]. »

Q. 3. *An filiifamilias possint sibi in conscientia vindicare lucra quæ dono patris proprio labore adquirunt?*

R. Si lucra filiifamilias adquirunt industria omnino separata a negotio patris, v. g., aliqua arte sibi unice propria, pictura, musica, etc., quæ acquirunt, utique sibi acquirunt; *nam pietatem liberi parentibus non operas debent* [2]. Hoc sane multum confert ad industriam, atque laborem fovendum. — Si vero filii ea lucra acquirunt in negotio patris laborando, vel nomine patris, vel ex bonis patris, distinguendum est : vel in his lucris impendunt laborem ordinarium; vel impendunt extraordinarium.

Si in iis lucris impendunt laborem ordinarium, ea non sibi, sed probabilius patri acquirunt; cum acquirant ex illius bonis. Quid autem magis congruum, quam ut filii patrem adjuvent in sua arte, quam inde et ipsi addiscunt? Tunc filii, ipsa naturali æquitate dictante, censentur agere ut membra familiæ, et sic lucrum omne bono familiæ cedere debet.

Si vero in iis lucris impendent laborem extraordinarium, tunc ea sibi acquirunt, uti docent Angelus, Baldus, Bartolus, Cabassutius, Collet, Decius, Ituriaga, Elbel, Lessius, Lugo, Pontas, etc. Sane ex una parte filiifamilias non censentur deterioris conditionis, quam sit extraneus, cui in hoc casu concederetur stipendium illius excessus; ex alia parte nulla lege gratuito titulo illa extraordinaria adjudicantur patri [3]. Unde filii possunt sibi compensare illa lucra, si ex rubore non petierint, neque remiserint gratis laborare volendo, vel nisi remittere debuerint ob patris necessitatem.

[1] Art. 384, 385, 386 et 387.
[2] Digest., l. 37, t. 15 *de obseq. parent. præstand.*
[3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 448, 544 et 910.

Sed deducendæ sunt expensæ, quas pater fecerit in alendo, educando ac vestiendo filio; eas enim ipse dare non tenebatur filio potenti lucrari [1].

Q. 4. *An filiusfamilias perfectum habeat dominium in bona, quæ sibi a parentibus tradita sunt?*

R. Si bona a parentibus tradita non sunt illico usu consumptibilia, uti vestes, libri, etc., filiusfamilias non perfectum, sed utile tantummodo habebit in iis dominium; quia parentes solent in filiis suis de hisce bonis improbare dispositiones, ipsis inconsultis, peractas. Ideoque bona ista nequeunt filii absque parentum consensu vel expresso vel saltem rationabiliter præsumpto nec donare nec vendere nec quomodocumque alienare.

Si vero ea bona primo usu consummuntur, ut pecunia, est distinguendum : *vel* bona illa data sunt absque ulla conditione; *vel* sub conditione aliqua, v. g., emendi libros scholasticos vel pensionem solvendi. — Si 1, juxta omnes potest filius de bonis iis pro nutu disponere; cum ipsis libera relicta sint. — Si 2, dominium in bona illa filius sub omni respectu non haberet, ideoque si alium in finem impenderet, v. g., si pecuniam datam pro pensionis solutione in ludo consumeret, peccaret profecto contra justitiam; cum disponeret contra jus ipsi tributum. Unde onus incurreret restitutionis, nisi rationabiliter judicaret, parentes de hoc rogatos esse condonationem facile concessuros.

Vincula, quibus obstringitur dominium filiorum, pendent a patria potestate : unde si hæc posset dissolvi, et illa dissolverentur. Sit ergo :

[1] Quantitas autem exigenda æstimari debet in bona fide ex modo laborandi et natura operis; si enim filius laboravit ut socius, v. g., in commercio, habet jus ad lucra, juxta regulas istiusmodi societatum; si ut mercenarius, habet jus ad stipendium in tali conditione usitatum. — Quod de filiofamilias dicitur, pari ratione de nepote, de filia-familias, et de nepte dicendum est, quod de patre, de matre similiter dici debet. — Sedulo autem notandum est hanc sententiam nostram circa præsentem gravissimi momenti quæstionem, publice docendam non esse propter incommoda, quæ per abusum inde sequerentur; sed in praxi non parum erit utilis ad solvendos ea de re casus existentes, ac difficiles.

§ *unicus.* — **De patria potestate.**

Q. 1. *Quid est patria potestas?*

R. Patria potestas est quoddam quasi *imperium a natura ipsa datum, a lege autem civili confirmatum patri, et in ejus defectu etiam matri, tam relate ad custodiam et educationem filiorum; quam etiam relate ad usumfructum bonorum iisdem competentium pro tempore a lege ipsa determinato.* Hanc genitoribus potestatem in filios tribuunt natura et lex civilis : 1. quia liberi vitam ab ipsis habuerunt; 2. quia cum parentes debeant liberos educare, non possent satisfacere huic officio, nisi eis inesset talis potestas in liberos suos. — Hinc duplex distingui potest potestas patria, una *naturalis*, alia *civilis;* illa et patri et matri convenit : hæc autem patri solummodo, ac directe tribuitur (si tamen pater et ipse sub patria potestate sit, vel nondum emancipatus obierit, filiusfamilias est sub potestate avi paterni) : mater autem nonnisi in aliquibus casibus hac civili potestate gaudet [1].

Acquiritur vero patria potestas legitimatione, et adoptione... « Les enfants nés hors mariage, autres que ceux nés d'un commerce incestueux ou adultérin, pourront être légitimés par le mariage subséquent de leur père et mère, lorsque ceux-ci les auront légalement reconnus avant leur mariage, ou qu'ils les reconnaîtront dans l'acte même de célébration [2]. »

Q. 2. *Quinam sunt effectus patriæ potestatis?*

R. Effectus patriæ potestatis alii sunt a jure naturæ, alii a jure civili. Jure naturæ parentes habent jus et officium simul educandi, instituendi et corrigendi per moderatas pœnas proprios filios.

Ex jure vero civili hæc habent parentes : ac primo quoad *filiorum bona*, ut ipsi ea administrent, et eorum usumfructum percipiant, sub certis tamen regulis ex supra dictis : itemque ut filios repræsentent in omnibus actibus civilibus. — Quoad vero *filiorum personas*, ut isti nequeant domum

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, ab art. 371, usque ad 387.
[2] *Ibid.*, art 331, etc.

paternam deserere ante 21^m ætatis annum completum sine consensu patris, vel nisi adsint probatæ causæ. Item facultatem habet pater exposcendi a Tribunali primæ cognitionis ut filius disciplinæ impatiens et incorrigibilis carcere includatur. Quam facultatem habet etiam mater... *defuncto patre, si ad secundas nuptias non tamen transierit; modo tamen* [1] consentiant duo consanguinei paterni ex proximioribus.

Q. 3. *Quot modis patria potestas dissolvitur?*

R. Pro ea parte, qua patria potestas innititur jure naturali, dissolvi non potest ullo modo, et sic cum officia honoris, amoris et reverentiæ filiorum erga parentes oriantur præcipue ex jure naturali; ea idcirco perpetua sunt et indissolubilia. — Sed pro parte, qua hæc potestas innititur jure tantum civili, dissolvi potest :

1. *Morte patris :* solvitur nempe patria potestas morte naturali patris, qui patriam habet potestatem [2]...

2. *Sententia criminali judicis :* id evenit si pater judicialiter damnetur ad pœnam, quæ patriæ potestatis exercitium non amplius patiatur, qualis est pœna mortis et damnatio perpetua ad triremes. Vel etiam damnetur ad pœnam mitiorem, sed ob turpia prostitutionis, corruptionis et incestus scelera : esset nempe si personam, quæ est sub sui potestate, prostitui vel corrumpi studuerit, aut cum ipsa incestum patraverit.

3. *Declarata absentia patris*; inquit enim Codex civilis : « Si le père a disparu laissant des enfants mineurs issus d'un commun mariage, la mère en aura la surveillance, et elle exercera tous les droits du mari, quant à leur éducation et à l'administration de leurs biens [3].

4. *Emancipatione*, ad quam deveniri non potest ante 15^m annum completum filii [4]. Est emancipatio *actus legitimus, quo pater liberos a sua potestate dimittit, ut sui juris efficiantur :* qui actus coram judice sponte emitti debet a patre, et a filio acceptari.

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 381. — [2] *Ibid.*, art. 389, etc. — [3] *Ibid.*, art. 141. — [4] *Ibid.*, art. 477, etc.

5. *Sententia tribunalis :* si nempe pater modis graviter malis vexet filium suum, et patria potestate abutatur contra ipsum, munus erit tribunalis Regii filium a patria potestate per sententiam liberare.

Articulus 4. — De dominio uxorum.

Q. 1. *Quotupliciter distinguuntur bona uxorum?*

R. Bona uxorum triplicis generis distinguuntur, nempe dotalia, paraphernalia, atque communia. *Dotalia* sunt quæ ab uxore, vel ab alio ejus nomine marito traduntur ad onera matrimonii. *Paraphernalia* seu extradotalia [1] sunt quæ uxori obveniunt extra dotem, v. g., donatione et hereditate. *Communia* tandem sunt quæ communi utriusque conjugis labore acquiruntur.

Q. 2. *Quodnam est uxorum jus in bona dotalia, paraphernalia, atque communia?*

R. 1 : *Bonorum dotalium* uxor habet proprietatem, maritus vero usumfructum et administrationem, qui ideo jus habet prosequendi in judicio dotis debitores, etc. Potest tamen constitui in contractu, quod uxor singulis annis recipiat partem fructuum vel usurarum pro minutis expensis. Si autem dos sit in pecunia, vel res dotalis sit æstimata in rebus mobilibus, tunc maritus quidem acquirit proprietatem (nisi aliud fuerit declaratum); sed, soluto matrimonio, pretium debet restituere, quasi celebrata venditione. Si vero res dotalis æstimata immobilis sit, non transit in proprietatem mariti, nisi hoc ipsum in instrumento dotali exprimatur.

R. 2 : *Bonorum paraphernalium* proprietas et ususfructus est penes uxorem : ideo hæc sine ejus consensu ne administrari quidem a marito possunt. Sed si omnia bona uxoris paraphernalia sint, non constituta dote, nec alia existente conventione, ipsa ad conjugii onera concurrit usque ad tertium suorum reddituum.

[1] Paraphernale dicitur a græco *para* præter, et *pherne* dos.

R. 3. *Bonorum communium proprietas ad communitatem, administratio autem ad maritum pertinet**.

CAPUT QUARTUM.

De modo multiplici aquirendi rerum dominii.

Q. *Quot sunt modi adquirendi rerum dominii?*

R. Cum dominium nunc innitatur duplici jure, gentium et civili, duplicis idcirco generis distinguuntur modi, quibus illud acquiri potest : alii sunt juris gentium, alii juris civilis.

1. Modi juris gentium, varii sunt pro rerum varietate : vel enim adquiritur res, quæ est nullius aut nullius censetur; et modus iste dicitur *originarius*, quia cum ipsa dominii origine nectitur. Modi isti sunt *occupatio*, cum nempe aliquid adquirimus facto nostro ; et *accessio*, cum aliquid acquirimus vi rei nostræ.— Vel adquiritur res, quæ alicujus jam est, et modus iste dicitur *derivativus;* quia per eum dominium ab uno quasi derivat in alium. Et hic maxime venit *traditio*.

2. Modi juris civilis dividuntur in universales, et particulares : per universales acquirimus universitatem bonorum, v. g., totum assem hereditarium. Et hic maxime venit *hereditas*. — Per particulares non acquirimus, nisi dominium rerum particularium, v. g., domum, palatium, etc. Huc veniunt *præscriptio*, et *contractus*.

CAPUT QUINTUM.

De modis adquirendi rerum dominii juris gentium originariis.

Articulus 1. — De occupatione [1].

Q. *Quid est occupatio?*

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 493 ; et *Homo Ap.*, Tr. x, n. 9.

* De conjugum in bona communia dotalia et paraphernalia juribus, legatur *Cod. civ. Gall.*, ab art. 1387 ad 1581, not. édit.

R. Occupatio definiri solet : *apprehensio rei corporalis in nullius dominio existentis animo eam sibi comparandi.*

Dicitur 1. *apprehensio rei corporalis;* incorporalia enim, uti jura, apprehendi corporaliter non possunt; — 2. *in nullius dominio existentis*, id est ad neminem in particulari spectantis; quia dominium earum rerum, quæ jam sunt alicujus, acquiritur diverso modo, uti dictum est;—3. *animo eam sibi comparandi;* si enim qui rem compararet nomine alterius, non sibi, sed alteri eam acquireret.

Occupationis species sunt *venatio, piscatio*, et *inventio*. Inventione rerum occupatio casu fit; venatione vero et piscatione data opera nostra facimus animalia, quæ sunt nullius in particulari. Hic animalia distinguuntur triplicis generis : — Alia sunt *natura sua fera*, quæ nempe libere vagantur, qualia sunt animalia vel terrestria, uti lepores; vel volatilia, ut aves in aere volantes; vel natantia, ut pisces in mari aut fluminibus. — Alia sunt *natura sua mansueta* et *domestica*, ut oves, gallinæ, boves. — Alia *cicurata*, quæ ex feris mansueta fiunt, ut columbæ in columbario, cuniculi in garena.

§ 1. — De venatione et piscatione [1].

Q. 1. *Cujus sunt animalia venatione et piscatione capta?*

R. Vel animalia sunt mansueta, vel mansuefacta, vel fera :

Si 1, ea semper sunt domini sui, etsi ab illius conspectu subtraxerint se : ita ut si quis lucrandi animo ea detineret, vel fructus ab iis perciperet, v. g., plumam, ova, etc., furtum committeret; quia res, et ejus fructus semper clamant ad dominum.

Si 2, quoadusque ea retinent consuetudinem revertendi ad dominum, semper sunt domini perinde ac animalia

[1] Proprie loquendo *venatio* dicitur, si quadrupedes; *aucupium*, si aves; *piscatio*, si pisces capiantur. Nos tamen aucupium sub uno venationis nomine, ut hodie mos est, includimus. Leges hæc prohibentes ex communi hominum æstimatione et consuetudine habentur ut pure pœnales, nisi aliunde in aliquo violetur jus strictum alterius.

Vid. Liguori, *Opus Mor.*, l. 1, n. 145.

mansueta. Si vero illam consuetudinem amiserunt, erunt primi occupantis, non secus ac animalia fera; quia eo in casu cum iis æquiparantur [1].

Si 3, apud omnes definitum est eadem esse primi occupantis : *et volucres et pisces*, inquit merito Justinianus, *et omnia animalia quæ mari, cœlo et terra nascuntur, simul atque ab aliquo capta fuerint, jure gentium statim illius esse incipiunt; quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur* [2]. Verum addiscendæ sunt hac in re leges illæ peculiares [3] quæ a civili potestate interdum (quoad usum) ferri solent juxta illud Codicis civilis (Gallici) : « La » faculté de chasser ou de pêcher est réglée par des lois » particulières [4]. »

Quid (quæres) *dicendum est de iis, qui venantur in fundo alieno?*

R. Id lege civili vetitum est si fiat contra domini voluntatem...

Diximus *lege civili;* utrum enim peccet etiam contra legem naturalem atque commutativam justitiam qui venatur aut piscatur in fundo alterius contra ejus voluntatem, affirma solum in casu quo fundus sit omnino clausus, ita ut feræ non possint inde exire; quia tunc censentur illæ propriam amisisse libertatem. — Secus autem si fundus sit omnibus apertus : unde dominus habet quidem jus impediendi ne venetur in ejus fundo, item ut sibi compensetur damnum a venatore illatum; non potest tamen facere suam feram ibi occisam, sed ad occisorem pertinet. Ita Lugo.

Q. 2. *Cujus est animal a te captum, si fugam arripiat?*

[1] Sed quoad cuniculos, columbas et apes, *vid.* quæst. 3 et seq.

[2] Instit., lib. 2, t. 1, *De rer. div.*, § 12.

[3] Nonnulla loca ad venandum pro Rege reservata sunt : quæ quidem reservatio legitima est, cum hæc conveniat illius dignitati. Hinc Lessius cum aliis contravenientem non solum de peccato gravi reum dicit, sed etiam ad restitutionem teneri contendit, si loca reservata sint clausa, nec alia sit imposita pœna. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 604, 605. Hoc pariter valet de piscatione. Videant autem omnes venatores, ne venando segetibus fructibusque damnum inferant; qui enim damnum infert, de damno tenetur.

[4] Art. 715.

R. Si fugam arripiens animal a te captum, naturalem acquisivit libertatem, desinit esse tuum et fit primi occupantis. Secus semper tuum erit. *Naturalem autem libertatem recipere intelligitur animal, cum vel oculos tuos effugerit, vel ita sit in conspectu tuo, ut difficilis sit ejus persecutio :* ita Justinianus.

Quid (dices) *si fera est ab uno vulnerata aut illaqueata, capta vero ab alio?* Si fera ita vulnerata erat aut illaqueata, ut adhuc posset fugam arripere, fit primi occupantis; quia adhuc censetur in naturali sua libertate. — Si vero ita vulnerata erat aut illaqueata, ut non amplius potuisset fugam arripere, tunc propria erit vulnerantis et illaqueantis ob contrariam rationem; est enim jam inchoata possessio. — Si vero res dubia sit, dividetur in partes æquales; cum æquale tunc sit utriusque et jus et spes. Ceterum est maxime attendenda juxta alios lex illa generalis : *feræ bestiæ capientibus cedunt, non vulnerantibus.*

Q. 3. *Quid de columbis, cuniculis et piscibus, si sedem mutent?*

R. Hujus casus definitionem habemus in Codice civili (Gallico) « Les pigeons, lapins, poissons, qui passent dans » un autre colombier, garenne ou étang, appartiennent au » propriétaire de ces objets, pourvu qu'ils n'y aient point » été attirés par fraude et artifice * ; »

Quid vero de apibus, si alveare reliquerint? Hæc habet lex civilis apud Gallias : « Le propriétaire d'un essaim a droit de le réclamer, tant qu'il n'a point cessé de le poursuivre : autrement, l'essaim appartient au propriétaire du terrain sur lequel il s'est fixé [1]. »

[1] Art. 564. V. art. 717.

* Loi de 1791. Selon le droit Romain, *addit cardinalis Gousset*, il faut, pour acquérir la propriété d'un essaim, qu'il y ait prise de possession en l'enfermant dans une ruche : *si alius apes incluserit is earum dominus erit* (Inst. de div. rerum). Ce qui paraît plus conforme à l'occupation des animaux qui ont recouvré leur liberté naturelle, aussi, nous pensons qu'on n'est point tenu, avant la sentence du juge, de rendre l'essaim dont on a pris possession à celui sur le terrain duquel il s'était arrêté. *Théol. morale*, tom. 1, n. 702, not. édit.

§ 2. — **De inventione.**

Q. 1. *Quotupliciter generis sunt res inventæ ?*

R. Res inventæ triplicis generis sunt :

Aliæ dominum neque habent, neque habuerunt : v. g., lapilli et gemmæ, quæ in littore maris interdum reperiuntur. — *Aliæ* dominum quidem jam habuerunt, sed nunc desierunt habere : ut sunt thesaurus, bona vacantia, et derelicta. — *Aliæ* dominum habent, sed ignoratur quisnam ipse sit : ut sunt nuper amissæ res.

Q. 2. *Cujus sunt res, quæ dominum nec habent nec habuerunt ?*

R. Lege civili definitum est, ratione ipsa suggerente, res inventas, quæ dominum nec habent nec habuerunt, pertinere ad ipsum inventorem, Hinc lapilli, gemmæ, fragmenta auri, margaritæ, coralla, etc., quæ in fluminum fundo reperiuntur vel scopulis adhærent, sunt inventoris. — Non sunt tamen inventoris, sed domini fundi venæ metallicæ, lapidicinæ, carbonariæ, cretariæ, arenariæ, quæ considerantur tanquam pars fundi, in quo inveniuntur, uti aquæ fons qui ibi scaturiret [1]. Hic tamen maxime sunt ipsæ locorum leges inspiciendæ [2].

Q. 3. *Quid de thesauro ?*

R. Thesauri nomine venit : *depositio rei cujuscumque, cujus domini memoria non exstat, ita ut nemo possit demonstrare illam esse suam* [*]. Dicitur *rei cujuscumque ;* ergo pecu-

[1] In fundo alieno fungos perquirere, vel colligere glandes, vel sibi vindicare nuces ac castaneas, quas (iis jam collectis) conductæ mulieres stramen pectinando, vel alii casu inveniunt, ferme ubique consuetudo permittit ; ut permittit in alienis agris vel vineis colligere spicas vel uvas, quæ fugiunt manus metentium vel vindemiatorum. Hæc uti totidem bona a domino derelicta habentur. Sed cavendum, ne talia inquirendo alienis fundis damnum inferatur, ut non raro lugendum est. — [2] Art. 432.

[*] *Ex codice civili Gallico* : « Le trésor est toute chose cachée ou enfouie sur laquelle personne ne peut justifier sa propriété, et qui est découverte par le pur effet du hasard. » *Art.* 1716. — « La propriété d'un trésor appartient à celui qui le trouve dans son propre fonds : si le trésor est trouvé dans le fonds d'autrui, il appartient par moitié à

nia, numisma, vasculum, urna, statua possunt esse materia thesauri. Si porro thesaurus invenitur in fundo proprio, pertinet ad inventorem. Si in fundo alieno, distinguendum est: vel simplici casu invenitur, vel data opera*. Si *casu*, dividendus est pro medietate inter inventorem et dominum fundi: si *data opera*, totus cedere debet domino fundi [1].

Q. 4. *Quid de fodinis?*

R. Quæ ad fodinas et similia pertinent, peculiaribus legibus reguntur.....

Q. 5. *Cujus sunt bona derelicta et vacantia?*

R. Bona *derelicta* sunt ea, quæ dominus ipse abjicit ex animo a se abdicandi eorum dominium; unde huc non veniunt ea quæ dominus necessitate coactus projicit, v. g., in via, quia incensa est domus. Bona derelicta ex lege si mobilia, sunt primi occupantis, si immobilia, cedunt fisco. — Bona *vacantia* sunt ea, quæ quis reliquit ab intestato

celui qui l'a découvert, et pour l'autre moitié au propriétaire du fonds. » *Ibidem.*

[1] Qui bona fide emit arcam, in qua gemmas vel pecuniam invenit, totum sibi retinere potest, si nulla sint vestigia, quibus judicari possit ad quem hæc pertineant; quia est simul inventor et dominus. Ita *Lessius.* — Item opifex si in domo aliqua laborando inveniat in aliquo angulo parietis vel in arca veteri summam pecuniæ, dimidiam partem retinere potest, si nulla omnino adsint vestigia pecuniam illam esse talis personæ vel familiæ; quia tunc ratio thesauri haberi videtur. Ita *Gury.* — Item qui pretio communi emit agrum tenens ibi esse reconditum thesaurum, totum retinere potest, si inveniat; nam thesaurus nondum repertus ad dominum agri nullimode pertinet, neque est pars fundi. Ita *Bouvier.*

Dices : non licet a rustico emere vili pretio gemmam, quam ipse putat esse vitrum; ergo a pari neque campum pretio ordinario, si ibi latet thesaurus. Sed disparitas est, quod præstantia gemmæ sit pars ejus; insuper non emitur pretio quod ex communi habet æstimatione. At thesaurus non est pars agri; et ager emitur juxta communem æstimationem hominum. Ita *Lyonnet.*

* « Celui, *inquit cardinalis Gousset*, qui aurait trouvé un trésor dans le terrain d'autrui, en y faisant des fouilles sans le consentement du propriétaire, serait condamné à rendre à celui-ci le trésor entier. Mais comme cette disposition de la loi civile n'a pour objet que de punir le délit qu'on a commis en fouillant un fonds sans la permission du maître, on n'est pas obligé de s'y conformer avant la sentence du juge. » *Théol. morale*, n. 702, not. édit.

moriens, quin habeat heredes intra duodecimum consanguinitatis gradum [1]. Hæc omnia, nulla facta distinctione mobilium et immobilium, pertinent ad regium fiscum [2]. Hoc ex parte valet etiam de bonis *jacientibus*, de quibus ubi de Testamento.

Sed quid (quæres) *de bonis naufragorum? suntne inter derelicta habenda?* Negative: *alia sane causa*, ad rem Justinianus cui ceteri legislatores conformantur, *est earum rerum, quæ in tempestate levandæ navis causa ejiciuntur; hæ enim dominorum permanent, quia palam est eas non eo animo ejeci, quod quis eas habere nolit, sed quo magis cum ipsa navi maris periculum effugiat: qua de causa si quis eas fluctibus expulsas vel etiam in ipso mari nactus, lucrandi animo abstulerit, furtum committit. Nec longe videntur discedere ab iis quæ de rheda currente, non intelligentibus dominis, cadunt* [3]. — Imo si naufragorum bona pertineant ad christianos, ea surripientes incurrunt excommunicationem latæ sententiæ [4].

Hic observamus, quod tum jura super bona in mare projecta aut a mari rejecta; tum jura super plantas et herbas, quæ crescunt juxta littus, ubique propriis reguntur legibus [5].

Q. 6. *Quid de rebus inventis quæ dominum habere censentur?*

R. Si diligentia adhibita, quæ rei inventæ valori correspondeat [6], statim invenitur dominus, res ei tradenda est:

[1] Cod. civ. Gall., art. 755. — [2] Cod. civ. Gall., art. 713.

[3] Inst., l. 2, t. 1 *de rer. div.*, § ult. — [4] Decr. Greg., l. 5, t. 17, c. 3. *Excomm.* — [5] *Cod. civ. Gall.*, art. 717.

[6] « Inventor *saltem ex charitate* tenetur ad inquirendum dominum cum diligentia pretio rei proportionata, quia in pari occasione idem sibi fieri unusquisque censetur velle. Dixi *saltem ex charitate*, quia plurimi Theologi cum Collatore Ambianensi, ut valde suspectum injustitiæ habent eum, qui omittit hujusmodi disquisitiones; adest enim quasi-contractus, quem vocant *gestionis*, vi cujus inventor, eo ipso, quod rem apprehendat, et in custodia accipiat, suscipit in se illius curam, ac proinde obligationem dominum quærendi, ut ipsi eam reddere valeat. Si has disquisitiones facere nollet, tunc res non erat apprehendenda. Hoc satis rationi consentaneum est, et imo ultra omne dubium, si disquisitiones omittendo, rem inventu difficiliorem reddat, prout ordinarie accidit, cum inventor rem apprehendens causa sit, cur

cum clamet ad dominum. Hinc D. Augustinus: *quod invenisti, et non reddidisti, rapuisti*[1]; et Origenes, *multi sine peccato putant esse si alienum quod invenerint, teneant; et dicant, Deus mihi dedit: cui habeo reddere? Discant ergo peccatum hoc esse simile rapinæ, si quis inventa non reddat*[2]. Est certum apud omnes.

Sed (quæres) *cuinam in conscientia tradenda est res inventa, si debita diligentia adhibita, ejus dominus nullimode potuerit inveniri?*

R. Si adhibita debita diligentia, non inveniatur dominus rei inventæ, cuinam illa sit tradenda in conscientia, disputant.

Alii cum Navarro et Soto tenent, quod inventor potest tuto illam retinere; quia domino non invento, post omnem diligentiam, res censetur domino carere, et ideo fit primi occupantis. Unde lex civilis sic resolvens etiam quoad conscientiam quæstionem resolvit.

Alii valde communius censent cum S. Antonino, Habert, Billuart, Cajetano, Collet, Roncaglia, Sylvio aliisque, rem perditam debere elargiri in usus pios. Ratio, quia præsumitur voluntas domini esse, quod si ipse rem amissam habere non possit, saltem illa pro anima sua erogetur. Hic citari possunt et Catechismus Romanus, et S. Carolus in Concilio Mediol. IV, quibus aperte statuitur bona inventa in pios usus distribuenda. Et talis etiam videtur esse fidelium persuasio. Unde inventor non potest ea sibi applicare, nisi sit vere pauper.

Alii tandem sic verius distinguunt cum Croix, Holzman, Elbel, Gury, Lugo, etc.: si etiam post adhibitam diligentiam aliqua appareat spes inveniendi dominum, tunc ei conservanda est, aut ejus pretium: et si neutrum servari potest, debet distribui pauperibus; quia dum talis spes durat, dominus habet dominium rei; ideoque illa distribuenda

dominus communiter recordans loci in quo eam perdidit, eam frustra hoc in loco quærat, vel res amissa non inveniatur ab eo, qui dominum diligenter inquisivisset. » Ita *Lyonnet*.

[1] Serm. 179, alias 19, c. 8.

[2] Hom. IV, in Lev., n. 5.

est juxta ejus præsumptam voluntatem [1]. Hoc porro sensu accipienda sunt objecta testimonia. — Si e converso, res (spectatis circumstantiis longitudinis, temporis, vel distantiæ loci, vel diligentiæ inquisitionis, vel impossibilitatis recognitionis rei, ut accidit in nummis ordinariis) non sit amplius possibile, quod ad dominum redeat, illam potest inventor sibi retinere, cum sit nullius; et si casu postea dominus compareat, nihil ei debetur, cum amiserit omne jus.

Nec valet dicere, quod juxta præsumptam domini voluntatem est res illa eroganda in usus pios; nam quando attentis dictis circumstantiis, judicari potest, quod dominus amplius non possit inveniri (ut evenit in casu, quo omnia a supra memorata civili lege præscripta impleantur), tunc nulla supponi debet præsumpta domini voluntas; nam iste per suam impossibilitatem eam recuperandi, ejus dominium prorsus amisit. Hanc sententiam expresse docet S. Thomas, qui ait: *si* (res) *pro derelictis habeantur, et hoc credit inventor, licet sibi eas retineat non committit furtum* [2]. Ratio a priori est, quia jus gentium tribuit privatis dominium rerum non ad aliud, quam ut illis utantur. Hinc quando est impossibile rem pervenire ad ipsorum usum, illa tanquam derelicta evadit nullius, et redit ad primævum jus naturæ; ac ideo fit primi ocupantis sine ulla obligatione [3].

[1] Quod si post hanc distributionem dominus compareat, dicunt rem ipsi esse restituendam, si adhuc illa in se vel in æquivalenti existat, nec sit præscripta; quia largitio hæc videtur includere conditionem, *nisi dominus innotescat.*

[2] 2, 2, q. 66, a. 5.

[3] *Vid.* Liguori *Opus Mor.*, l. 3, n. 603. — *Vid.* etiam Gousset, *Théol. morale*, t. 1, n. 704, ubi hæc habet:

« Quant aux choses perdues dont le maître ne se présente pas, doit-on les laisser à l'inventeur? 1° Tous les théologiens conviennent que celui qui a trouvé une chose égarée qui mérite d'être regrettée par celui qui l'a perdue, doit la faire publier dans les lieux où elle a été recueillie, afin qu'on puisse la réclamer. L'inventeur ne peut se l'approprier, sans avoir fait préalablement les publications accoutumées; 2° celui qui a trouvé une chose quelconque, de quelque peu de valeur qu'elle soit, doit la rendre à celui qui la réclame si celui-ci prouve qu'elle lui appartient; 3° si le maître ne se présente pas, on ne peut s'opposer au régisseur des domaines, qui en vertu de quelque loi, ré-

Quid autem (dices) *si Confessarius a pœnitente rogetur de rerum inventarum restitutione domino facienda?*

Confessarius non debet in se tale onus suscipere, nisi aliter restitutio satis commode fieri nequeat. Quo in casu ad om-

clamerait une épave au profit de l'État. Le gouvernement a le droit de s'approprier les choses perdues dont on ne peut découvrir le maître; 4° enfin, si après avoir fait les publications prescrites, l'épave n'est point réclamée, ni par le propriétaire, ni par l'état, le parti le plus sûr, conformément au sentiment le plus commun parmi les auteurs ecclésiastiques, serait d'en disposer en faveur des pauvres ou en œuvres pies. Il en est de même pour les choses qui sont trop peu considérables pour mériter d'être publiées. Si l'inventeur est pauvre lui-même, quoique moins pauvre que d'autres, il pourra, de l'aveu de tous, se les approprier, et en disposer à volonté.

» Mais si l'inventeur ne peut se regarder comme pauvre, commettra-t-il une injustice en gardant pour lui-même les choses perdues dont il n'a pu découvrir le maître? La plupart des théologiens pensent qu'il se rendrait coupable d'injustice, parce que, disent-ils, l'inventeur ne peut se les approprier sans aller contre l'intention du maître, qui est alors présumé vouloir que les choses égarées, qu'il ne peut recouvrer, soient employées en bonnes œuvres. Cependant, plusieurs docteurs de réputation, dont le sentiment est probable, dispensent l'inventeur de l'obligation d'employer en bonnes œuvres les objets qu'il a trouvés. Ils se fondent et sur l'enseignement des jurisconsultes, et sur la condonation mutuelle générale et tacite qu'invoquent les fidèles eux-mêmes, qui s'attribuent assez communément les choses dont il s'agit, les regardant comme une compensation des choses qu'ils ont perdues, ou qu'ils sont exposés à perdre tous les jours.

» Quoi qu'il en soit, pour ne pas confondre l'incertain avec le certain, il est prudent de ne pas insister, dans les instructions qu'on fait au peuple; sur l'obligation de donner aux pauvres les choses trouvées dans le maître ne se présente pas. On y exhortera les fidèles comme à un acte de charité, évitant ce qui pourrait leur faire croire qu'ils y sont tenus comme à un acte de justice.

» Quand il s'agit de rendre au maître les choses qu'on a trouvées, on n'en doit rien exiger. On peut seulement recevoir ce qu'il offre librement : cependant on est en droit de réclamer le remboursement des dépenses qu'on a été obligé de faire, soit pour découvrir le maître, soit pour la conservation de la chose qu'on lui rend.

» Nous ferons remarquer, tant pour le for intérieur que pour le for extérieur, que si le possesseur actuel de la chose perdue l'a achetée dans une foire, ou dans un marché, ou dans une vente publique, ou d'un marchand vendant des choses pareilles, le propriétaire originaire ne peut la réclamer qu'en remboursant au possesseur le prix qu'elle lui a coûté. » *Cod. civ.*, art. 2280, § 1, n. 1, not. édit.

nem suspicionis notam effugiendam attente satagat, ut attestationem peractæ restitutionis in scripto exaratam a domino ipso reportet, eamque pœnitenti caute consignet.

Articulus 2. — De accessione.

Q. *Quid est accessio, et quotuplex?*

R. Accessio est ille dominium acquirendi modus, *quo nostrum fit illud, quod vel rebus jam nostris adjungitur, vel ab ipsis rebus nostris producitur sive de industria sive ipsa sui natura, sive res illæ mobiles sint, sive immobiles...*

§ 1. — De accessione quoad rem, cum una ab altera producitur.

Q. *Quomodonam una res ab altera producitur?*

R. Res una altera producitur vel realitate, ut fructus agrorum, fœtus animalium, etc.; vel suppositione seu juris fictione, ut pensio fundi locati, reditus vitalitii, etc. Quæ omnia generali *fructuum* nomine appellantur. Ut igitur cognoscatur ad quem pertineant hæ accessiones, triplicem imprimis distinguendam dicimus possessorum classem : alii sunt possessores vere domini : alii bonæ fidei : alii malæ fidei.

Possessores *vere domini* sunt qui plenum habent rei, v. g., fundi, dominium. Possessores *bonæ fidei* sunt qui rem alienam possident tanquam ejus proprietarii vi alicujus tituli, qui quidem idoneus est ad dominium transferendum; sed illud reapse non transfert ob vitium latens, quod a possessore penitus ignoratur, v. g., si quis fundum ex hereditate possideat putans eum fuisse a suo auctore aliquando emptum, cum non emptus revera fuerit, sed usurpatus. Possessores *malæ fidei* sunt qui rem possident, quam non ignorant esse alienam, v. g., furto sublatam. — His positis :

Dicimus 1 · omnes fructus alicujus rei pertinent ad ipsius proprietarius, cum sit vere dominus; sed cum onere compensandi aliis expensas omnes, si quæ factæ fuerunt; — 2. possessor *bonæ fidei* jus habet in omnes fructus per-

[1] Ita etiam *Synodus Novariensis*, pag. 124.

ceptos [1], nec debet domino restituere nisi quos percepit a die, qua judicialiter de restitutione fuit expostulatus. Attamen jus habet retinendi rem quoadusque sibi a domino sint compensatæ meliorationes a se procuratæ, si tamen adhuc perdurent... — 3. possessor *malæ fidei* restituere debet non solum fructus omnes perceptos, sed etiam quos percepisset, si bene et tanquam bonus paterfamilias rem administrasset : ac merito, cum sit in culpa [2].

§ 2. — De accessione quoad rem, quæ una alteri adjungitur.

Accessio in re, quæ una alteri jungitur, contingit tum in immobilibus tum in mobilibus. Ubi notamus, quod hic generatim est receptum, ut accessorium sequatur principale : est autem principale res, quæ ex se subsistit, licet minus pretiosa ; accessorium quod alterius rei ornandæ causa accedit.

Q. 1. *Quot modis contingit accessio immobilium?* [3]

R. Duobus : 1. plantatione, et ædificatione; 2. vi cursus aquarum.

1. *Plantatione* et *ædificatione.*

Tres nempe factorum species supponi possunt hæc super re : — 1. quod dominus ipse plantet, vel ædificet in fundo quidem proprio, sed materia aliena : et tunc evadit dominus plantationis et ædificii, sed tenetur solvere materiæ valorem, et potest etiam cogi ad compensationem damni et usurarum : imo proprietarius materiæ habet jus ad illam sibi resumendam, si id facere possit quin opus confectum destruatur vel deteratur ; — 2. quod extraneus plantet, vel ædificet in fundo alieno, sed materia propria : et tunc si id egit *mala fide*, dominus fundi habet jus vel sibi retinendi uti

[1] Le simple possesseur ne fait les fruits *siens* que dans le cas où il possède de bonne foi. *Cod. civ. Gall.*, art. 549. — Porro, *perseverante bona fide* non obstante axiomate illo, quod *res fructificat domino suo*), ait Bouvier, *communius dicunt auctores hanc dispositionem valere pro foro interno, quia lex dominium hujusmodi fructuum ad possessorem intuitu pacis, et securitatis familiarum transfert.* — *Vid.* etiam *de Restit.*, disp. 1, c. 1, a. 1, § 1.

[2] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 547, etc.

[3] *Vid.* Ligueri, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 498 et seqq.

propria opera in fundo suo peracta, vel exigendi ut e fundo penitus evellantur. Si vult vindicare sibi opera ipsa, persolvere debet vel materiam et expensas illas, quæ vulgo dicuntur *la main d'œuvre;* vel valorem longe majorem, quem fundus acquisivit propter opera illa. Si vero vult exigere operum illorum destructionem, operarius debet ea penitus evellere propriis expensis, et compensare damna, quæ inde fundo obvenerunt. Quid vero si adsit *bona fides?* In hac hypothesi dominus fundi potest vel persolvere valorem materiæ, et expensas operum, vel prætium respondens augmento dato fundi valori; at neutiquam potest exigere, ut opera e fundo evellantur; — 3. quod tertius plantet vel ædificet in fundo alieno et materia aliena, v. g., si Titius ædificet in fundo Sempronii domum adhibens materiam Caii : dominus materiæ non eam sibi vindicare potest, sed petere a tertio illo indemnizationem, et etiam a domino fundi valorem materiæ, si retineat ædificium [1].

2. *Vi cursus aquarum.* Quatuor sunt species accessionis, quæ ex lege civili fit vi cursus aquarum : 1. est *alluvio*, 2. *avulsio*, 3. *mutatio alvei*, 4. *insula in flumine nata.*

Alluvio contingit quando aliquid latenter et insensibiliter ita fundo meo adjicitur, ut intelligi nequeat quantum quovis temporis puncto adjiciatur : hoc incrementum pertinet ad eum, cujus est fundus, sub certis clausulis. Similiter quando aqua paulatim unam ripam deserit alteram supergrediendo, proprietarius ripæ a flumine derelictæ hujus alluvionis incrementum acquirit, quin proprietarius ripæ oppositæ possit reclamare partem proprii fundi, quam aqua supergressa est. Excipe tamen loca a mari relicta [2].

Avulsio contingit, quando vi et impetu improviso, v. g., fluminis, pars aliqua notabilis distrahitur ab uno fundo et adjungitur alteri, et hæc semper manet in dominio illius, a cujus fundo detracta est; in hac enim facile potest dominus inveniri, quod non evenit in alluvione. Quare dominus partis *avulsæ* potest intra anni spatium illam sibi vindicare : quod

[1] Vid. *Cod. civ.*, art. 552, etc.
[2] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 556, 557 et 558.

si negligat, jure suo privabitur, nisi forte pars illa avulsa nondum sit ab aliquo occupata [1].

Mutatio alvei contingit, cum flumen, primo alveo relicto, per novum decurrit : porro alvei relicti fit dominus ille, cujus fundus fuit occupatus per novum alveum in quantitate respondenti [2].

Quoad *insulam in flumine natam*, si flumen navigationi inservit, insula est fisci, nisi opponatur titulus aut præscriptio, vel nisi fuerit impetu avulsa ab aliquo fundo (quo in casu esset compensandus proprietarius fundi). Si vero flumen non inservit navigationi neque insula impetu sit avulsa, ipsa pertinet ad eos, qui utriusque prædia possident prope ripam ; attamen juxta legis limitationes [3].

Q. 2. *Quot modis contingit accessio mobilium?*

R. Triplici modo contingit accessio mobilium, nempe *adjunctione*, *specificatione*, atque *confusione* sive *commixtione*.

1. *Adjunctio* est, quando una res, vel multæ res mobiles, quæ ad diversos dominos pertinent, uniuntur et coalescunt alteri rei tanquam principali, v. g., si plures gemmæ plurium dominorum annulo includantur, ita ut unum annulum pretiosum constituant.

Jam vero : vel res secundaria, quæ principali adjungitur, est ipsa longe pretiosior : vel non. — Si 1, proprietarius rei adjunctæ (si id factum sit absque ejus scientia ac consensu) potest arbitrio suo aut totum inde exsurgens sibi vindicare, v. g., annulum tot iis gemmis præditum, soluto pretio rei principalis ; vel petere separationem ejusdem a re principali. — Si 2, tunc si res possunt separari absque earum detrimento, quilibet dominus retinet proprietatem rei suæ, et valet ejus separationem a toto expostulare : si non possunt separari, totum pertinebit ad dominum rei principalis, soluto pretio rerum adjunctarum ; quia accessorium sequitur naturam principalis [4].

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 559. — [2] *Ibid.*, art. 563. — [3] *Ibid.*, art. 560.

[4] Habenda autem erit uti res principalis illa, cui res altera adjuncta est tanquam ornamentum vel complementum : sic, v. g., gemma adjungitur annulo, et purpura vesti. Si vero dubitetur, habebitur uti res prin-

2. *Specificatio* est quando *species nova* conficitur ex re aliena, v. g., si quis ex lana Titii sibi conficiat pannum; vel ex massa auri quod Titii proprium est, sibi conficiat annulum; vel demum ex uva Titii sibi conficiat vinum : iste dicitur *specificans*.

Igitur vel res ad specificationem adhibita valde superatur a labore impenso in ipsa specificatione; vel non. — Si 1, industria habebitur ut principalis, et ideo artifex poterit eam sibi retinere solvendo domino valorem materiæ, habita etiam ratione damnorum ac pœnæ, si dominus fuerit inscius. — Si 2, dominus poterit novam speciem vindicare sibi, licet res ad primum statum reduci possit, dummodo solvat pretium specificanti pro ejus labore, vulgo *main-d'œuvre*. Quod si species fuerit confecta partim ex propria, partim ex aliena materia, si separari non possint absque detrimento, neque primæ materiæ sint per integrum destructæ, tunc opus commune erit, quoad unum ratione materiæ, quoad alium ratione tum laboris in opere conficiendo, tum suæ materiæ : unde erit res publica hasta vendenda [1].

3. *Confusio* sive *commixtio* est, quando diversæ materiæ ad complures dominos pertinentes simul confunduntur seu commiscentur. Id contingit *vel* in corporibus liquidis aut liquefactis, v. g., si vinum duorum simul infundatur in unum idemque vas; *vel* etiam in corporibus solidis, v. g., si nummi Titii cum nummis Sempronii misceantur, frumentum cum frumento.

Porro vel materiæ illæ sine præjudicio a se invicem separari possunt : vel non. — Si 1, quilibet dominus rem suam potest sibi vindicare, v. g., quilibet suam pecuniam. — Si 2, tunc *si constat* quænam sit res principalis, dominus rei principalis sibi vindicat totum, v. g., vinum, compensando ceteris materiam propriam, v. g., uvas; *si non constat*, res tota pertinebit ad singulos pro rata quantitatis, qualitatis et valoris materiæ uniuscujusque eorum [2].

cipalis illa, quæ præstat valore et pretio : et si valor et pretium sint ferme æqualia, præfertur illa, quæ præstat volumine. Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 566, 567, etc.

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 570, etc. — [2] *Ibid.*, art. 573,

CAPUT SEXTUM.

De modis adquirendi rerum dominii juris gentium derivativis.

Q. 1. *Quid est traditio, et quotuplex?*

R. Traditio definitur : *translatio possessionis de manu in manum, si res mobilis sit; vel immissio in possessionem, si sit immobilis.* Traditio alia est *propria*, quæ consistit in rebus corporalibus, quæ mobiles sint sive immobiles. — *Alia impropria* quæ rebus incorporalibus convenit : hæc quippe dicuntur tradi, cum dominus alteri concedit earum usum. Alia demum *ficta* quæ triplex est, brevis manus, longæ manus, atque symbolica.

1. *Brevis manus* est, cum res nostra, quæ jam est penes alterum ex nova causa jure dominii ipsi relinquitur, v. g., si res nostra apud aliquem jam existens aliquo titulo, puta ex deposito, apud eumdem relinquatur alio titulo, puta venditione; — 2. *longæ manus* est, cum res ante oculos posita sola voluntate alteri traditur, qui eamdem se accipere significat oculis, *quasi longa manu* eam apprehendens; — 3. *symbolica* est, cum intervenit aliquod signum, quod rei traditionem significet, v. g., si tradantur claves horrei ad significandam traditionem omnium quæ in illo continentur.

Q. 2. *Quomodo fit traditio?*

R. Ex Codice civili. La tradition des droits incorporels se fait ou par la remise des titres, ou par l'usage que l'acquéreur en fait du consentement du vendeur [1].

Si vero agatur de rebus corporeis, est distinguendum : vel agitur de rebus corporeis immobilibus : vel de corporeis mobilibus. — Si 1, traditio fit per consignationem clavium, ubi agatur de aliquo ædificio; vel documentorum, ubi de alia proprietate sit sermo [2]. — Si 2, en Codicis verba. La délivrance des effets mobiliers s'opère ou par la tradition

[1] *Cod. civ.*, art. 1607.

[2] « L'obligation de délivrer les immeubles est remplie de la part du vendeur, lorsqu'il a remis les clefs, s'il s'agit d'un bâtiment, ou lorsqu'il a remis les titres de propriété. » *Cod. civ. Call.*, art. 1605.

réelle, ou par la remise des clefs des bâtiments qui les contiennent, ou même par le seul consentement des parties, si le transport ne peut pas s'en faire au moment de la vente, ou si l'acheteur les avait déjà en son pouvoir à un autre titre [1].

Q. 3. *Cujus expensis, quo tempore, et quo loco fit traditio?*

R. Ex Codice civili expensæ traditionis a venditore, translationis vero expensæ ab emptore ferendæ sunt, nisi aliter stipulatum sit. — Tempus autem traditionis illud erit, quod fuerit constitutum; quod si a venditore non servetur, jus erit emptori vel venditionem dissolvere vel rem sibi venditam exposcere, et insuper in utroque casu jus ei est tum ad damna tum ad quidquid ei interest ob talem dilationem. Attamen et venditor a re tradenda liberatur, quoties emptor pretium non solvat, nec ei ab ipso venditore concessa sit mora; imo neque concessa mora ad solvandum, tenetur venditor rem tradere, si de pretio in periculum veniat, nisi emptor cautionem pro solutione tempore definito facienda tribuat. — Res tandem tradenda est in loco quo præstabilitum fuit; quod si nihil statutum sit, in loco quo erat cum venundata fuit. Est vero tradenda in statu quo erat tempore venditionis, una cum suis fructibus et accessionibus [2].

Cetera ubi de venditione.

CAPUT SEPTIMUM.

De modo adquirendi dominii juris civilis universali, id est de hereditate.

Q. 1. *Quid est hereditas?*

R. Hereditas definitur : *successio in jus, quod defunctus habeat tempore mortis.....*

Hereditas generice accepta duplex est, pro duplici nempe modo quo ipsa hereditas solet deferri. Videlicet vel defertur ex hominis voluntate per testamentum declarata; et dicitur *hereditas*, vel *successio testamentaria*..... — Vel defer-

[1] *Cod. civ. Gall.*, art. 1606.

[2] *Ibid.*, art 1608, 1609, 1610. 1611, 1612, 1613, 1614, 1615.

tur ex ipsa legis vi et auctoritate, et dicitur *hereditas legitima*, sive *successio ab intestato*.

Q. 2. *An omnes, qui usum rationis habent valide possint de bonis suis per testamentum disponere ipso jure naturæ?*

R. Cum Episcopo Bouvier aliisque communiter affirmative :

Prob. 1. *Scriptura*, ubi legitur : *addiditque Abraham : mihi autem non dedisti semen, et ecce vernaculus meus* (Eliezer) *heres meus erit* [1]. Unde sic : Abraham nullis tunc, saltem valde probabiliter, regebatur legibus positivis; atqui tamen intendebat servum suum instituere bonorum suorum heredem, sicque de bonis suis per actum testamentarium disposuisset; ergo persuasum habebat talem facultatem a legibus positivis non exoriri.

Prob. 2. *Ratione :* supponamus plures homines in quadam insula, nullis legibus positivis subjectos : unus prope mortem dicit aliis : volo ut cum abiero, bona mea inter vos sic dividatis : Petrus habebit vestes meas, Paulus libros, etc. Vel illa dispositio est valida, vel non : si valida est facultas disponendi per testamentum est naturalis; si non esset valida, ergo bona defuncti erunt primi occupantis, et non obstante illius dispositione, fortior poterit absque ceterorum injuria, omnia sibi arrogare. At hoc rectæ rationi et obvio sensui repugnat : etenim *nihil est tam conveniens naturali æquitati*, ait Justinianus, *quam voluntatem Domini volentis rem suam in alium transferri, ratam habere* [1]. Adde ex naturali lege quisque suum donare potest sub conditione suspensiva; talis autem est donatio per testamentum : est nempe donatio sub conditione mortis [2].

Hinc sequitur quascumque dispositiones, lege positiva non clare prohibitas, esse validas per se; facultate enim naturali valide et licite uti possumus, dum illius usus nulla certa lege restringitur.

Præstat, ut Theologi materiam de hereditate apprime calleant, ut consilium opportunum præbeant, et ne animabus laqueum imponant.

[1] *Genes.*, 15.
[2] Inst. *De rer. divisione*, § 40.

Articulus 1. — De hereditate testamentaria [1].

Q. 1. *Quid est testamentum?*

R. Testamentum, quasi *testatio mentis*, definitur: *justa et ex natura sua revocabilis sententia propriæ voluntatis de eo, quod aliquis post mortem suam fieri vult de rebus suis vel in toto vel in parte.*

Dicitur 1. *justa et ex natura sua revocabilis sententia. Sententia,* id est certum et deliberatum animi judicium. *Justa,* id est legibus testamentariis accomodata; id est non impedit, quominus quæ per subsequens testamentum fierent dispositiones habeant effectum.

2. *Propriæ voluntatis,* ut intelligatur testamentum ex nostro, non ex alieno arbitrio pendere.

3 *De eo quod aliquis;* nam testamentum declarat ultimam voluntatem unius personæ, non plurium simul; et ideo nullum esset testamentum sive pro alterius, sive pro reciproca utilitate uno et eodem actu conditum a personis duabus, vel pluribus.

4. *Post mortem suam fieri vult;* quia testamentum vim non habet, nisi post mortem testatoris: unde dicidur etiam *ultima voluntas,*

5. *De rebus suis, vel in toto vel in parte. De rebus suis,* quæ verba indicant materiale testamenti objectum. *Vel in toto vel in parte;* quia hodie testator contra veterem juris Romani præscriptionem potest etiam disponere de aliqua tantum parte rerum suarum, et relinquere ut ceteræ substantiæ suæ deferantur ad hæredes legitimos *ab intestato:* item plura relinquere legatario, quam hæredi.

Q. 2. *Quotupliciter testamentum potest considerari?*

R. Quadruplici sub respectu potest testamentum considerari: 1. ratione suæ *formæ extrinsecæ;* 2. ratione suæ *formæ intrinsecæ;* 3. ratione *personæ testatoris;* 4. ratione *personæ hæredis.*

De iis quæ ad donationem inter vivos et testamenta-

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 919 et seqq.

rium spectant, hæc inter alia habet Galliarum Codex civilis.

§ 1. — Dispositions générales.

« On ne pourra disposer de ses biens, à titre gratuit, que par donation entre-vifs ou par testament, dans les formes ci-après établies.

» La donation entre-vifs est un acte par lequel le donateur se dépouille actuellement et irrévocablement de la chose donnée, en faveur du donataire qui l'accepte.

» Le testament est un acte par lequel le testateur dispose, pour le temps où il n'existera plus, de tout ou partie de ses biens, et qu'il peut révoquer.

» Dans toute disposition entre-vifs ou testamentaire, les conditions impossibles, celles qui seront contraires aux lois ou aux mœurs, seront réputées non écrites [1]. »

§ 2. — De la capacité de disposer ou de recevoir par donation entre-vifs ou par testament.

« Pour faire une donation entre-vifs ou un testament, il faut être sain d'esprit.

» Toutes personnes peuvent disposer et recevoir, soit par donation entre-vifs, soit par testament, excepté celles que la loi en déclare incapables.

» Pour être capable de recevoir entre-vifs, il suffit d'être conçu au moment de la donation.

» Pour être capable de recevoir par testament, il suffit d'être conçu à l'époque du décès du testateur.

» Néanmoins la donation ou le testament n'auront leur effet qu'autant que l'enfant sera né viable [2].

» Toute disposition au profit d'un incapable sera nulle, soit qu'on la déguise sous la forme d'un contrat onéreux, soit qu'on la fasse sous le nom de personnes interposées.

» Seront réputées personnes interposées, les père et mère,

[1] *Cod. civ.*, art. 893, 894, 895 et 900.
[2] *Ib.*, art. 901, 902 et 906.

les enfants et descendants, et l'époux de la personne incapable [1]. »

Q. 1. *An Ecclesia possit instituí in legatum vel hereditatem?*

R. Affirmative : Ecclesia enim est vera atque perfecta societas, quæ ideo potest adquirere. Et pluribus indiget ad cultum divinum, qua par est, sustinendum : quantum autem in ecclesiasticis cœremoniis pompa ad populi devotionem faciat, nemo sane ignorat. Qui vero clamat, *ut quid perditio hæc? potuit enim istud venumdari multo et dari pauperibus* [2] sciat, ea verba non a divino Magistro, sed a discipulo traditore prolata fuisse. Ceterum de Ecclesiæ bonis, et pauperes et opifices non parum capiunt.

Et hic omnium populorum unus sensus est; neque enim Hebræi tantum veri Dei cultores, sed ipsi quoque gentiles Templa et Sacerdotes ingentibus ditabant divitiis, ut Romani, Galli, Ægyptiaci, Syri Mexicani, Sinæ, Turcæ, etc. — Et consentientes habemus vel ipsos politicos homines, ut Mirabeau [3], Silhon [4], Lopez de Sierra [5], imo et protestantes, ut Springerum [6], Winestadium, Wood [7], Grotium [8], Melanctonem [9], Voet [10].

An testator (quæres) *possit propriam hereditatem relinquere animæ suæ?* Affirmative, si aliis non sit ligatus obligationibus, cum sit dominus rei suæ, nec prohibeatur sic testari : idque congruenter, ut a pœnis peccatorum redimat animam suam juxta illud : *redemptio animæ viri divitiæ ejus* [11].

[1] *Cod. civ.*, art. 911.

[2] Matth., 26. — [3] *L'Ami des hommes*, 3, 1, c. 2. — [4] Lib. 2, diss. XI.

[5] *Satisfaccion a el suplemento presentado en el consejo*, etc.

[6] *Discurs. Acad. de pag. relig.*, Concl. 38. — [7] *Hist. univ.*, Oxon, l. 1.

[8] *Adnot. ad consult.*, Cassandri, art. 26. — [9] Sculdetus, *Curricul. vita.*

[10] *Polit. ecclesiast.*, l. 4, Tr. 2, c. 10.

[11] *Prov.* 13. Quanquam præstat potius ut divites in vita bona quibus abundant, largiantur in pauperes, aut alias pias causas; sæpe enim heredes non ita fideliter pias dispositiones exsequuntur. Ad rem etiam aiebat S. Lucia ad matrem suam : *non satis Deo carus est qui illi hoc dat quod secum ferre non potest; si vis Deo gratus esse, hoc illi da, dum adhuc uti potes. Vid.* Layman.

§ 3. — De la portion de biens disponible.

« Les libéralités, soit par actes entre-vifs, soit par testament, ne pourront excéder la moitié des biens du disposant, s'il ne laisse à son décès qu'un enfant légitime; le tiers, s'il laisse deux enfants; le quart, s'il en laisse trois ou un plus grand nombre.

» Sont compris dans l'article précédent, sous le nom d'*enfants*, les descendants en quelque degré que ce soit; néanmoins ils ne sont comptés que pour l'enfant qu'ils représentent dans la succession du disposant.

» Les libéralités, par acte entre-vifs ou par testament, ne pourront excéder la moitié des biens, si, à défaut d'enfant, le défunt laisse un ou plusieurs ascendants dans chacune des lignes paternelle et maternelle; et les trois quarts, s'il ne laisse d'ascendants que dans une ligne.

» Les biens ainsi réservés au profit des ascendants, seront par eux recueillis dans l'ordre où la loi les appelle à succéder; ils auront seuls droit à cette réserve, dans tous les cas où un partage en concurrence avec des collatéraux ne leur donnerait pas la quotité de biens à laquelle elle est fixée.

» A défaut d'ascendants et de descendants, les libéralités par actes entre-vifs ou testamentaires pourront épuiser la totalité des biens.

» Si la disposition par acte entre-vifs ou par testament est d'un usufruit ou d'une rente viagère dont la valeur excède la quotité disponible, les héritiers au profit desquels la loi fait une réserve, auront l'option, ou d'exécuter cette disposition, ou de faire l'abandon de la propriété de la quotité disponible.

» La valeur en pleine propriété des biens aliénés, soit à charge de rente viagère, soit à fonds perdus, ou avec réserve d'usufruit, à l'un des successibles en ligne directe, sera imputée sur la portion disponible; et l'excédant, s'il y en a, sera rapporté à la masse. Cette imputation et ce rapport ne pourront être demandés par ceux des autres successibles en ligne directe qui auraient consenti à ces aliénations, ni dans aucun cas, par les successibles en ligne collatérale.

» La quotité disponible pourra être donnée en tout ou en partie, soit par acte entre-vifs, soit par testament, aux enfants ou autres successibles du donateur, sans être sujette au rapport par le donataire ou le légataire venant à la succession, pourvu que la disposition ait été faite expressément à titre de préciput ou hors part.

» La déclaration que le don ou le legs est à titre de préciput ou hors part, pourra être faite, soit par l'acte qui contiendra la disposition, soit postérieurement dans la forme des dispositions entre-vifs ou testamentaires [1]. »

§ 4. — De la réduction des donations et legs.

« Les dispositions soit entre-vifs, soit à cause de la mort, qui excéderont la quotité disponible, seront réductibles à cette quotité lors de l'ouverture de la succession.

» La réduction des dispositions entre-vifs ne pourra être demandée que par ceux au profit desquels la loi fait la réserve, par leurs héritiers ou ayants cause : les donataires, les légataires, ni les créanciers du défunt, ne pourront demander cette réduction, ni en profiter.

» La réduction se détermine en formant une masse de tous les biens existants au décès du donateur ou testateur. On y réunit fictivement ceux dont il a été disposé par donations entre-vifs, d'après leur état à l'époque des donations et leur valeur au temps du décès du donateur. On calcule sur tous ces biens, après en avoir déduit les dettes, quelle est, eu égard à la qualité des héritiers qu'il laisse, la quotité dont il a pu disposer.

» Il n'y aura jamais lieu à réduire les donations entre-vifs, qu'après avoir épuisé la valeur de tous les biens compris dans les dispositions testamentaires; et lorsqu'il y aura lieu à cette réduction, elle se fera en commençant par la dernière donation, et ainsi de suite en remontant des dernières aux plus anciennes.

» Si la donation entre-vifs réductible a été faite à l'un des successibles, il pourra retenir, sur les biens donnés, la valeur de la portion qui lui appartiendrait, comme héritier.

[1] *Cov. civ.*, art. 918, etc.

dans les biens non disponibles, s'ils sont de la même nature.

» Lorsque la valeur des donations entre-vifs excédera ou égalera la quotité disponible, toutes les dispositions testamentaires seront caduques.

» Lorsque les dispositions testamentaires excéderont, soit la quotité disponible, soit la portion de cette quotité qui resterait après avoir déduit la valeur des donations entre-vifs, la réduction sera faite au marc le franc, sans aucune distinction entre les legs universels et les legs particuliers.

» Néanmoins, dans tous les cas où le testateur aura expressément déclaré qu'il entend que tel legs soit acquitté de préférence aux autres, cette préférence aura lieu; et le legs qui en sera l'objet, ne sera réduit qu'autant que la valeur des autres ne remplirait pas la réserve légale.

» Le donataire restituera les fruits de ce qui excédera la portion disponible, à compter du jour du décès du donateur, si la demande en réduction a été faite dans l'année; sinon, du jour de la demande.

» Les immeubles à recouvrer par l'effet de la réduction, le seront sans charge de dettes ou hypothèques créées par le donataire.

» L'action en réduction ou revendication pourra être exercée par les héritiers contre les tiers détenteurs des immeubles faisant partie des donations et aliénés par les donataires, de la même manière et dans le même ordre que contre les donataires eux-mêmes, et discussion préalablement faite de leurs biens. Cette action devra être exercée suivant l'ordre des dates des aliénations, en commençant par la plus récente[1]. »

§ 5. — De la forme des testaments.

« Toute personne pourra disposer par testament, soit sous le titre d'institution d'héritier, soit sous le titre de legs, soit sous toute autre dénomination propre à manifester sa volonté.

» Un testament ne pourra être fait dans le même acte par deux ou plusieurs personnes, soit au profit d'un tiers, soit à titre de disposition réciproque et mutuelle.

[1] *Cod. civ.*, art. 920, etc.

» Un testament pourra être olographe, ou fait par acte public, ou dans la forme mystique.

» Le testament olographe ne sera point valable, s'il n'est écrit en entier, daté et signé de la main du testateur : il n'est assujetti à aucune autre forme.

» Le testament par acte public est celui qui est reçu par deux notaires, en présence de deux témoins, ou par un notaire, en présence de quatre témoins.

» Si le testament est reçu par deux notaires, il leur est dicté par le testateur, et il doit être écrit par l'un de ces notaires, tel qu'il est dicté.

» S'il n'y a qu'un notaire, il doit également être dicté par le testateur, et écrit par ce notaire.

» Dans l'un et l'autre cas, il doit en être donné lecture au testateur, en présence des témoins.

» Il est fait du tout mention expresse.

» Ce testament doit être signé par le testateur : s'il déclare qu'il ne sait ou ne peut signer, il sera fait dans l'acte mention expresse de sa déclaration, ainsi que de la cause qui l'empêche de signer.

Le testament devra être signé par les témoins; et néanmoins, dans les campagnes, il suffira qu'un des deux témoins signe, si le testament est reçu par deux notaires, et que deux des quatre témoins signent, s'il est reçu par un notaire.

» Ne pourront être pris pour témoins du testament par acte public, ni les légataires, à quelque titre qu'il soient, ni leurs parents ou alliés jusqu'au quatrième degré inclusivement, ni les clercs des notaires par lesquels les actes seront reçus.

» Lorsque le testateur voudra faire un testament mystique ou secret, il sera tenu de signer ses dispositions, soit qu'il les ait écrites lui-même, ou qu'il les ait fait écrire par un autre. Sera le papier qui contiendra ses dispositions, ou le papier qui servira d'enveloppe, s'il y en a une, clos et scellé. Le testateur le présentera ainsi clos et scellé au notaire, et à six témoins au moins, ou il le fera clore et sceller en leur présence; et il déclarera que le contenu en ce papier est son

testament écrit et signé de lui, ou écrit par un autre et signé de lui : le notaire en dressera l'acte de suscription, qui sera écrit sur ce papier ou sur la feuille qui servira d'enveloppe; cet acte sera signé tant par le testateur que par le notaire, ensemble par les témoins. Tout ce que dessus sera fait de suite et sans divertir à autres actes; et en cas que le testateur, par un empêchement survenu depuis la signature du testament, ne puisse signer l'acte de suscription, il sera fait mention de la déclaration qu'il en aura faite, sans qu'il soit besoin, en ce cas, d'augmenter le nombre des témoins.

» Si le testateur ne sait signer, ou s'il n'a pu le faire lorsqu'il a fait écrire ses dispositions, il sera appelé à l'acte de suscription un témoin, outre le nombre porté par l'article précédent, lequel signera l'acte avec les autres témoins; et il y sera fait mention de la cause pour laquelle ce témoin aura été appelé.

» Ceux qui ne savent ou ne peuvent lire, ne pourront faire de dispositions dans la forme du testament mystique.

» En cas que le testateur ne puisse parler, mais qu'il puisse écrire, il pourra faire un testament mystique, à la charge que le testament sera entièrement écrit, daté et signé de sa main, qu'il le présentera au notaire et aux témoins, et qu'au haut de l'acte de suscription, il écrira, en leur présence, que le papier qu'il présente est son testament : après quoi le notaire écrira l'acte de suscription, dans lequel il sera fait mention que le testateur a écrit ces mots en présence du notaire et des témoins ; et sera, au surplus, observé tout ce qui est prescrit par l'article 976.

« Les témoins appelés pour être présents au testament ment devront être mâles, majeurs, sujets du roi, jouissant des droits civils. [1] »

§ 6. — Des institutions d'héritiers et des legs en général.

« Les dispositions testamentaires sont ou universelles, ou à titre universel, ou à titre particulier.

» Chacune de ces dispositions, soit qu'elle ait été faite

[1] *Cod. civ.*, art. 967, etc. *Vid. etiam*, art. 981, etc. *De testamentis militum*, etc.

sous la dénomination d'institution d'héritier, soit qu'elle ait été faite sous la dénomination de legs, produira son effet suivant les règles ci-après établies pour les legs universels, pour les legs à titre universel, et pour les legs particuliers.[1]»

§ 7. — Du legs universel.

« Le legs universel est la disposition testamentaire par laquelle le testateur donne à une ou plusieurs personnes l'universalité des biens qu'il laissera à son décès.

» Lorsqu'au décès du testateur il y a des héritiers auxquels une quotité de ses biens est réservée par la loi, ces héritiers sont saisis de plein droit, par sa mort, de tous les biens de la succession; et le légataire universel est tenu de leur demander la délivrance des biens compris dans le testament.

» Néanmoins, dans les mêmes cas, le légataire universel aura la jouissance des biens compris dans le testament, à compter du jour du décès, si la demande en délivrance a été faite dans l'année, depuis cette époque; sinon, cette jouissance ne commencera que du jour de la demande formée en justice, ou du jour que la délivrance aurait été volontairement consentie.

» Lorsqu'au décès du testateur il n'y aura pas d'héritiers auxquels une quotité de ses biens soit réservée par la loi, le légataire universel sera saisi de plein droit par la mort du testateur, sans être tenu de demander la délivrance.

» Tout testament olographe sera, avant d'être mis à exécution, présenté au président du tribunal de première instance de l'arrondissement dans lequel la succession est ouverte. Ce testament sera ouvert, s'il est cacheté. Le président dressera procès-verbal de la présentation, de l'ouverture et de l'état du testament, dont il ordonnera le dépôt entre les mains du notaire par lui commis.

» Si le testament est dans la forme mystique, sa présentation, son ouverture, sa description et son dépôt, seront faits de la même manière; mais l'ouverture ne pourra se

[1] *Cod. civ.*, art. 1002, etc.

faire qu'en présence de ceux des notaires et des témoins, signataires de l'acte de suscription, qui se trouveront sur les lieux, ou eux appelés.

» Dans le cas de l'article 1006, si le testament est olographe ou mystique, le légataire universel sera tenu de se faire envoyer en possession, par une ordonnance du président, mise au bas d'une requête à laquelle sera joint l'acte de dépôt.

» Le légataire universel qui sera en concours avec un héritier auquel la loi réserve une quotité des biens, sera tenu des dettes et charges de la succession du testateur, personnellement pour sa part et portion, et hypothécairement pour le tout; et il sera tenu d'acquitter tous les legs, sauf le cas de réduction, ainsi qu'il est expliqué aux articles 926 et 927 [1]. »

§ 8. — Du legs à titre universel.

« Le legs à titre universel est celui par lequel le testateur lègue une quote-part des biens dont la loi lui permet de disposer, telle qu'une moitié, un tiers, ou tous ses immeubles, ou tout son mobilier, ou une quotité fixe de tous ses immeubles ou de tout son mobilier.

» Tout autre legs ne forme qu'une disposition à titre particulier.

» Les légataires à titre universel seront tenus de demander la délivrance aux héritiers auxquels une quotité des biens est réservée par la loi; à leur défaut, aux légataires universels; et à défaut de ceux-ci, aux héritiers appelés dans l'ordre établi au titre des *successions*.

» Le légataire à titre universel sera tenu, comme le légataire universel, des dettes et charges de la succession du testateur, personnellement pour sa part et portion, et hypothécairement pour le tout.

» Lorsque le testateur n'aura disposé que d'une quotité de la portion disponible, et qu'il l'aura fait à titre universel, ce légataire sera tenu d'acquitter les legs particuliers par contribution avec les héritiers naturels [2]. »

[1] *Cod. civ.*, art. 1003, etc. — [2] Art. 1010, etc.

§ 9. — Des legs particuliers.

« Tout legs pur et simple donnera au légataire, du jour du décès du testateur, un droit à la chose léguée, droit transmissible à ses héritiers ou ayants cause.

» Néanmoins le légataire particulier ne pourra se mettre en possession de la chose léguée, ni en prétendre les fruits ou intérêts, qu'à compter du jour de sa demande en délivrance, formé suivant l'ordre établie par l'article 1011, ou du jour auquel cette délivrance lui aurait été volontairement consentie.

» Les intérêts ou fruits de la chose léguée courront au profit du légataire, dès le jour du décès, et sans qu'il ait formé sa demande en justice,

» 1° Lorsque le testateur aura expressément déclaré sa volonté, à cet égard, dans le testament;

» 2° Lorsqu'une rente viagère ou une pension aura été léguée à titre d'aliments.

» Les frais de la demande en délivrance seront à la charge de la succession, sans néanmoins qu'il puisse en résulter de réduction de la réserve légale.

» Les droits d'enregistrement seront dus par le légataire :

» Le tout, s'il n'en a été autrement ordonné par le testament.

» Chaque legs pourra être enregistré séparément, sans que cet enregistrement puisse profiter à aucun autre qu'au légataire ou à ses ayants cause.

» Les héritiers du testateur, ou autres débiteurs d'un legs, seront personnellement tenus de l'acquitter, chacun au prorata de la part et portion dont ils profiteront dans la succession.

» Ils en seront tenus hypothécairement pour le tout, jusqu'à concurrence de la valeur des immeubles de la succession dont ils seront détenteurs.

» La chose léguée sera délivrée avec les accessoires nécessaires, et dans l'état où elle se trouvera au jour du décès du donateur.

» Lorsque celui qui a légué la propriété d'un immeuble.

l'a ensuite augmentée par des acquisitions, ces acquisitions, fussent-elles contiguës, ne seront pas censées, sans une nouvelle disposition, faire partie du legs.

» Il en sera autrement des embellissements, ou des constructions nouvelles faites sur le fonds légué, ou d'un enclos dont le testateur aurait augmenté l'enceinte.

» Si, avant le testament ou depuis, la chose léguée a été hypothéquée pour une dette de la succession, ou même pour la dette d'un tiers, ou si elle est grevée d'un usufruit, celui qui doit acquitter le legs n'est point tenu de la dégager, à moins qu'il n'ait été chargé de le faire par une disposition expresse du testateur.

» Lorsque le testateur aura légué la chose d'autrui, le legs sera nul, soit que le testateur ait connu ou non qu'elle ne lui appartenait pas.

» Lorsque le legs sera d'une chose indéterminée, l'héritier ne sera pas obligé de la donner de la meilleure qualité, et il ne pourra l'offrir de la plus mauvaise.

» Le legs fait au créancier ne sera pas censé en compensation de sa créance, ni le legs fait au domestique en compensation de ses gages.

» Le légataire à titre particulier ne sera point tenu des dettes de la succession, sauf la réduction du legs ainsi qu'il est dit ci-dessus, et sauf l'action hypothécaire des créanciers [1]. »

§ 10. — Des exécuteurs testamentaires.

« Le testateur pourra nommer un ou plusieurs exécuteurs testamentaires.

» Il pourra leur donner la saisine du tout, ou seulement d'une partie de son mobilier; mais elle ne pourra durer au delà de l'an et jour à compter de son décès.

» S'il ne la leur a pas donnée, ils ne pourront l'exiger.

» L'héritier pourra faire cesser la saisine, en offrant de remettre aux exécuteurs testamentaires somme suffisante pour le payement des legs mobiliers, ou en justifiant de ce payement.

[1] *Cod. civ.*, art. 1014, etc.

» Celui qui ne peut s'obliger, ne peut pas être exécuteur testamentaire [1]. »

§ 11. — **De la révocation des testaments et de leur caducité.**

« Les testaments ne pourront être révoqués, en tout ou en partie, que par un testament postérieur, ou par un acte devant notaires, portant déclaration du changement de volonté.

» Les testaments postérieurs qui ne révoqueront pas d'une manière expresse les précédents, n'annuleront, dans ceux-ci, que celles des dispositions y contenues qui se trouveront incompatibles avec les nouvelles, ou qui seront contraires.

» La révocation faite dans un testament postérieur aura tout son effet, quoique ce nouvel acte reste sans exécution par l'incapacité de l'héritier institué ou du légataire, ou par leur refus de recueillir.

» Toute aliénation, celle même par vente avec faculté de rachat ou par échange, que fera le testateur de tout ou de partie de la chose léguée, emportera la révocation du legs pour tout ce qui a été aliéné, encore que l'aliénation postérieure soit nulle, et que l'objet soit rentré dans la main du testateur.

» Toute disposition testamentaire sera caduque, si celui en faveur de qui elle est faite, n'a pas survécu au testateur.

» Toute disposition testamentaire faite sous une condition dépendante d'un événement incertain, et telle, que, dans l'intention du testateur, cette disposition ne doive être exécutée qu'autant que l'événement arrivera ou n'arrivera pas, sera caduque, si l'héritier institué ou le légataire décède avant l'accomplissement de la condition.

» La condition qui, dans l'intention du testateur, ne fait que suspendre l'exécution de la disposition, n'empêchera pas l'héritier institué, ou le légataire, d'avoir un droit acquis et transmissible à ses héritiers.

[1] *Cod. civ.*, art. 1025, etc.

» Le legs sera caduc, si la chose léguée a totalement péri pendant la vie du testateur.

» Il en sera de même, si elle a péri depuis sa mort, sans le fait et la faute de l'héritier, quoique celui-ci ait été mis en retard de la délivrer, lorsqu'elle eût également dû périr entre les mains du légataire.

» La disposition testamentaire sera caduque, lorsque l'héritier institué ou le légataire la répudiera, ou se trouvera incapable de la recueillir.

» Il y aura lieu à accroissement au profit des légataires, dans le cas où le legs sera fait à plusieurs conjointement.

» Le legs sera réputé fait conjointement, lorsqu'il le sera par une seule et même disposition, et que le testateur n'aura pas assigné la part de chacun des colégataires dans la chose léguée.

» Il sera encore réputé fait conjointement, quand une chose qui n'est pas susceptible d'être divisée sans détérioration, aura été donnée par le même acte à plusieurs personnes, même séparément.

» Les mêmes causes qui, suivant l'article 954 et les deux premières dispositions de l'article 955, autoriseront la demande en révocation de la donation entre-vifs, seront admises pour la demande en révocation des dispositions testamentaires.

» Si cette demande est fondée sur une injure grave faite à la mémoire du testateur, elle doit être intentée dans l'année, à compter du jour du délit [1].

§ 12. — De testamentis cui desunt solemnitates præscriptæ.

Q. 1. *An testamentum cui desunt tantummodo solemnitates extrinsecæ a jure civili præscriptæ, nullum sit etiam in foro conscientiæ?*

R. Quod sit nullum in foro externo testamentum, cui desunt solemnitates a jure civili præscriptæ certum est : id enim expresse declarat Codex (Gallicus), cui sunt conformes Codices fere omnes :

[1] *Cod. civ.*, art. 1035, etc.

« Les formalités auxquelles les divers testaments sont assujettis... doivent être observées à peine de nullité [1]. »

Utrum autem testamentum illud valeat saltem in foro interno et conscientiæ, dissident inter se Theologi [2]. — Alii cum S. Antonino, Lessio, Molina, Roncaglia, Reginaldo, Sa, Sylvestro, etc., docent, adhuc valere testamentum in conscientia; nam a voluntate oritur obligatio, et lex est tantum in subsidium juxta illud : *non fit locus provisioni legis, nisi quando cessat provisio hominis.* Hic porro hominis provisio libera atque firma habetur, licet erratum sit in forma. Hinc dicunt heredem ab intestato, si certus sit de voluntate testatoris, teneri eam exsequi et restituere hereditatem. — Alii cum Alasia, Bonacina, Continuatore Tournely, Covaruvia, Layman, Lugo, Suarez, etc., docent testamentum nullum esse; quia lex solemnitates præscribens, cum sit lata ob bonum publicum, ad fraudes præcavendas, in conscientia ligat. Unde heres sic institutus aut legatarius non possunt tuta conscientia adire seu retinere hereditatem vel legatum; sed tenentur eam dimittere heredi ab intestato [3].

Verum alii plurimi cum Bannez, Beja, Billuart, Bouvier, Cabassutio, Ferraris, Gousset, Layman, Sanchez, Sōto, etc., dicunt, eo in casu (cum nempe partium jura sint utrinque incerta ob tantorum Doctorum inter se discrepantiam) præferendum esse possessorem, semper ac donatio illa per testamentum sit libere facta, inter personas jure habiles, ac in parte disponibili. Hanc sententiam probabiliorem et in praxi omnino tenendam esse dicimus; quia potius omni jure est jus possessionis : sane nimis durum esset in tanta animorum conflictatione, ut quis proprio marte sua re possessa exspoliare se debeat. Quapropter heres non tenetur solvere, et e contrario legatarii si jam bona fide legata sint consecuti, non tenentur restituere, nisi accedat judicis sententia, cui parendum est ob bonum commune, ut paci consulatur, simulque jurgiis et litibus imponatur finis (*E*).

[1] *Cod. civ.*, art. 1001.

[2] *Vid.* Liguori, *Theol. Moral.*, l. 3, n. 927, et fusius 711

[3] Quoad legata pia *vid.* infra ubi de legatis.

Confirmatur : 1. eo modo leges obligant quo accipiuntur : atqui mos ubique invaluit ut legatarii tranquille possideant quod vi testamenti aliqua formalitate destituti obtinent, et nihilominus heredes *ab intestato* nullitatem hujusmodi testamenti tuta conscientia coram judicibus expostulent, eaque obtenta, hereditatem legitime adeant; — 2. sola hæc sententia rationi est consentanea; durius enim esset legatarios testamento renuntiare teneri etiam ante sententiam judicis, aut heredes *ab intestato* nullitatem testamenti formis destituti petere non posse : præsens autem sententia ab utroque rigoris excessu temperat; — 3. legislatores voluerunt simul favere libertati privatorum et securitati familiarum providere, ut patet considerando leges circa donationes inter vivos et per testamenta : porro utrumque sufficienter obtinetur, et nihil nimis grave præcipitur, si prædictæ dispositiones sint validæ ante sententiam judicis, dirimantur vero per sententiam judicis in ipso foro conscientiæ, parte reclamante [1]; » — 4. hæc nostra sententia, ait Billuart, obviat variis conscientiæ perplexitatibus, et peccandi periculis : quem enim reperies qui voluntarie dimittat quod titulo testamenti alteriusve contractus aliqua solemnitate destituti absque vi, vel fraude possidet, dum a nemine juridice repetitur? Di-

[1] Ita Bouvier, qui hæc tria addit : « arbitramur : — 1. testamentum inter personas habiles, portionem bonorum a lege permissam non excedens et libere conditum, creare obligationem naturalem, vi cujus legatarii bona sibi data tuto postulare, accipere et retinere possunt; — — 2. in tanta animorum conflictatione, heredes *ab intestato* communiter non inquietandos esse, si beneficio legis utentes, rescissionem testamenti expostulent; — 3. testamento per sententiam judicis rescisso, legatarios teneri etiam in foro interno bona accepta reddere, et via compensationis nullo modo uti posse : imo eos, certissime scientes testamentum esse nullum in foro externo, rem acceptam reddere teneri ad minus ex charitate, quando expresse postulatur, etiam ante judicis sententiam; quia, cum eorum condemnatio futura sit certa, in causa esse non debent cur pars adversa sumptus et incommoda litis sustineat. Affirmare tamen non auderemus eum, qui etiam in hoc casu sententiam judicis expectare vellet, contra justitiam peccaturum esse.

Si vero heres testatori moribundo promisisset se testamentum, etiamsi nullum foret fideliter executurum esse, promissioni suæ procul dubio stare deberet ex fidelitate et probabiliter ex justitia, ob petitionem defuncti cui assensit ».

cendum ergo, concludit ille doctissimus, quod testamentum legali formalitate destitutum est in foro conscientiæ partim validum, partim invalidum : validum quatenus heres institutus potest vi illius hereditatem adire et retinere, donec per sententiam judicis rescindatur; invalidum quatenus heres ab intestato potest ex legis beneficio agere in judicio ad illius rescissionem, et ea rescissione obtenta, tuto hereditatem occupare et retinere.

Sed dices : *eodem modo lex pronuntiat, nullum esse testamentum cui requisitæ desunt formalitates, et testamentum inter personas inhabiles conditum, aut permissam bonorum portionem excedens; ergo vel in utroque casu vel neutro testamentum istud pro foro interno est validum.* — R. Nego conseq. : hic genuina legislatoris intentio quærenda est : nam eadem non fuit in utroque casu legislatoris intentio. Quando enim statuitur aliquas personas esse inhabiles, aut cum certa pars bonorum reservatur, manifesta legislatoris intentio est bona ad has aut illas personas non transitura, aut liberalitatem portionem determinatam non excessuram; contra vero, ubi de formalitatibus requisitis tantummodo agitur, certum est legislatorem nolle impedire ne bona ad personas designatas transeant, siquidem supponuntur habiles, et aliunde portio a lege præscripta reservatur : ergo id unum intendit, scilicet determinare et adsignare instrumenta, quibus voluntas testatoris apud judices constari valeat. Porro, in suppositione nostra, voluntas testatoris certissime constat, licet juridice probari nequeat : unde de hoc casu quæstio esse potest, non de illo.

Q. 2. *An etiam dolo quod testamentum in conscientia revera nullum sit ob defectum legalis solemnitatis valeat saltem quoad legata pia?*

R. Alii negant cum Collet, Carrière, etc., quia corruente principali, nempe testamento, corruit etiam accessorium, nempe legatum : et hoc ideo magis, quia testamentorum leges essentialiter ad civilem potestatem pertinent, quæ porro vult dispositionem testatoris nullius esse roboris, si desint præscriptæ solemnitates. — Verum communis affirmant cum Covarruvia, Laymano, Lessio, Roncaglia, etc. :

sane specialiter ratio hic habetur in accessorio, quæ non est in principali, nempe favor religionis [1]. Adde : piæ causæ cum ad Ecclesiam pertineant, ejus subjacent jurisdictioni ; at Ecclesia [2] passim declarat talia legata firma esse debere si duo interfuerint testes [3], vel si jam aliunde certo constet ipsi heredi voluntas testatoris [4].

Q. 3. *An legatum relictum puellis, ut matrimonium ineant, possit in conscientia dari Religionem ingredientibus ?*

R. Affirmative, si legatum relictum sit personæ determinatæ : quod autem de legato, id valet, pari causa, etiam de ipsa hereditate. Patet ex jure ipso civili, ubi dicitur, legatum relictum certæ personæ ad nubendum, ei dari posse, si fiat religiosa [5] ; testator enim dominando personam censetur habere specialem affectionem ad ei subveniendum, ideoque jus præsumit ipsum voluisse ei legare etiam casu ingressus in religionem, ut argumentatur Pellizarius. Excipe nisi aliter constet *de mente testatoris ;* quia præsumptio cedit veritati. — Si vero legatum sit indeterminatis relictum, videtur certe probabilius cum Barbosa, Concina, Lugo, Molina et Sanchez, illud Religionem ingredientibus dari non posse ; quia esset in aliarum præjudicium. Neque militat in hoc casu ratio specialis affectionis : et alias legatum potest impleri in propria forma, si detur aliis matrimonium contrahentibus.

Quid (dices) *si legatum relictum sit orphanis, darine poterit pauperibus habentibus patrem inutilem ?*

[1] Sunt etiam qui censent (contra alios, qui id satis probabiliter negant) in locum etiam habere quoad alia legata profana ; quia utile (inquiunt) per inutile non debet vitiari. *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 922, et seqq. — [2] Decret., l. 3, t. xxvi ; c. Relatum, et alibi.

[3] Cum tamen res non ita adhuc certa sit, monet Gury, ut omni quidem modo confessarius legatorum solutionem suadeat, vel inducat saltem heredem ad rem cum legatariis ipsis piisve locis componendam ; ast caveat ne rigidam obligationem imponat, si renuentes viderit heredes. Quod tamen non est dicendum de Statu Pontificio ; nam in C. R., art. 37 expresse cautum est, ut pro legatis piis valeat dispositio Canonici juris in cap. Relatum, ubi habetur duos legitimos testes sufficere pro iis constituendis.

[4] *Vid.* Liguori, *Hom. Apost.*, Tr. x, n. 235.

[5] Auth. Sanctiss. Episc., § Sed et hoc præsenti.

Si exstat concursus vere orphanorum legatum non potest dari sine justitiæ violatione; cum enim voluntas testatoris possit impleri in sensu proprio, non est attendendus sensus figuratus[1]. Si vero talis concursus non sit, videtur receptum quod dari possit; sic enim voluntas impletur testatoris, quæ est opitulari filiis non habentibus a quo alantur, ut sunt qui habent parentes inutiles, quod idem est ac non habere; inutilis enim reputatur uti mortuus[2].

Quod vero (quæres) *si legatum relictum sit puellis, ut nubant et jam sine dote nupserint?* Quando legatum relictum est puellis pauperibus dotandis, bene dari potest nuptis; nam tunc perseverat finis testatoris sublevandi illarum indigentiam. Excipe nisi constet, expresse testatorem voluisse subvenire nubendis ad periculum prostitutionis vitandum; tunc enim per matrimonium remoto periculo, cessat jus ad legatum. Ita communiter Concina, Diana, Roncaglia, Salmanticenses, Sanchez, etc.

Quid autem (rogabis) *si legatum sit relictum virginibus ad nubendum, poterit dari corruptæ?* Si publice constat de corruptione, non potest; quia non adimpleretur finis testantis. Secus si clam sit corrupta, quia in communi æstimatione virgo reputatur; neque tenetur femina suam prodere turpitudinem. — Attamen probabilius femina illa non potest petere legatum; quia verba testatoris sunt servanda quoad fieri potest, maxime quia id vergeret in aliarum præjudicium. Excipiunt Concina et Roncaglia, si aliæ virgines desint; quia tunc benigne videtur posse legatum interpretari tanquam de virgine communiter habita uti tali.

Sed quomodo (quæres) *est distribuendum legatum relictum pauperibus?* Si testator id clare reliquerit arbitrio heredis, poterit dari cuicumque pauperi ex data facultate. Sin autem, ex præsumpta domini voluntate distributio facienda est juxta charitatis regulam. Nempe præferendi sunt :—1. conjuncti testatoris proximiores; — 2. pauperes testatoris concives; — 3. magis indigentes, et magis probi; — 4. in

[1] Ex. Clem., *Quia contingit. De rel. Domib.*; et ex Trid., sess. 25, c. 8.
[2] Ex Glossa V. *Inutilem* in c. 2, *inter corporal.*, tit. de trans. Episc.

pari necessitate feminæ sunt præferendæ, cum sint majori periculo expositæ. Ita communiter [1].

Q. 4. *An pontifex possit quoad legata testatoris voluntatem mutare?*

R. Affirmative : constat ex jure canonico, ubi hæc leguntur : *ea quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad alia* (*salva quidem Sedis Apostolicæ auctoritate*) *converti* [2]. Hæc tamen commutationes nequeunt fieri, nisi ex justa et necessaria causa, adeo ut communicatio sine tali causa peracta in communi et veriori sententia, quam defendunt Busembaum, Layman, Salmanticenses, Sanchez, etc., nullius ponderis æstimanda sit; quia R. Pontifex non tanquam dominus agit, sed tanquam piarum causarum dispensator. Sicut igitur Princeps potest legatum profanum commutare in aliud ob necessitatem publicam, vel alia justa de causa tantum; ita et Pontifex legatum pium [3].

Non est hic omittenda lex Synodi Novariensis [4], quæ præcipitur :

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 930, dub. 10.

[2] Clement, l. 3, t. 11, De relig. domib.; c. 2, quia contingit.

[3] An autem cum causa possint etiam Episcopi proprio jure commutare pias dispositiones, probabilius negant Layman, Molina, et Sanchez. Ratio, quia ex C. Tua de test.; et ex Tridentino, sess. 22, cap. 6, de R., imponitur Episcopis exsequi exacte ultimas voluntates; quod valet licet commutatio fieret in melius, ut dicunt Barbosa, Imola, Layman, Lugo, etc. — Ex Tridentino autem, sess. 22, c. 8, de R., id unum committitur Episcopis, ut quando commutationes a Sede Romana eis committuntur, ipsi eas ante executionem examinent, an sit verum expositum; Concilium enim, cap. 5, præcedenti de hoc tantum fuerat locutum : unde illud caput frustra ab adversariis opponitur.

Sunt tamen causæ aliquæ, ob quas communiter creditur quasi per epicheiam concessa Episcopis commutandi facultas. Esset, 1. si pecunia ad aliquem usum legata non sufficiat; 2, si res legata nequeat deservire pro usu determinato; 3. si legatum non sit ad usum ita necessarium; puta si sit relictum pro vasis sacris conficiendis, quibus Ecclesia non egeat, sed potius egeat casulis. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 931.

[4] Hic etiam pergrave monitum sit omnibus Parochis ac Beneficiatis, qui de piorum Legatorum quomodocumque solutione tenentur, ut ea statis adimpleant temporibus, atque omnino de vice in vicem in apposito libro adimplementum adnotent, cum suis omnibus circumstantiis. Videant toto cœlo, ne differant de die in diem, sicque oblivionem evitent et

1. Ad legata pia alicui Ecclesiæ relicta assecuranda non omnia indistincte ipsius Ecclesiæ bona esse oppignoranda; — 2. qui ea distribuendi onus habent, non debere ea nisi in singulos annos adsignare, ut eorum dispositio libera maneat; et congruentius esse, ut cum Parocho rem habeant, cui status personarum facilius innotescit; — 3. ea solvenda citius, et qui ultra annum dolose protraxerit, cadit in reservationem, eumque Parochus tenetur Episcopo denuntiare[1]. Quod merito statutum est ob detrimentum non leve, quod evenit defuncto, non quidem quantum ad meritum eleemosynæ, quia meritum principaliter a voluntate et intentione dependet; sed quantum ad illius effectum : non quasi pro illa tarditate puniatur defunctus; sed quia ei remedium non adhibetur, dum suffragia differuntur, ex quibus plurimum juvaretur. *Ita D. Thomas*[2].

Q. 5. *An heres teneatur voluntatem testatoris implere, si de ea in testamento non constet?*

R. Si hæc defuncti voluntas, de qua in testamento non constat, respicit debita ex justitia, procul dubio illa voluntas *statim ac certo constat*, implenda est; hoc enim onus est reale hereditatis, quod transit in heredes quoscumque. Ubi notandum est illud : *statim ac certo constat*, id est sive verbis sive nutu sive scriptis, aut per duos testes fide dignos; nam ex juris regula omnium concensu recepta non tenebitur heres in sui præjudicium credere uni testi, quamvis probatissimo : *licet quædam sint causæ*, legitur in jure Canonico, *quæ plures quam duos exigant testes, nulla est tamen causa, quæ unius testimonio (quamvis legitimo) terminetur*[3]. Idque sane necessarium fuit ad bonum commune, ut fraudes in civili societate evitarentur. Hinc docent Croix, Layman, Viva, etc., contra aliquos, quod heres non tenetur credere soli Parocho vel confessario licet probo, nisi adsit testis

confusionem : quot lites inter beneficii successores et antecessorum heredes! quot controversiæ, quot inimicitiæ, et consequenter quot Dei offensæ, et peccata evitabuntur, si hæc adamussim serventur!

[1] Pag. 230 et 327. — [2] Quodl., 6, q. 8, a. 13. — Hinc merito ab Ecclesia Legatorum promotores constituti sunt, quorum quidem est invigilare, num rite impleantur piorum voluntates.

[3] Decr. Greg., l. 2. t. xx, c. 23 *Licet universis.*

alter; quia esto, quod dictum unius testis idonei sæpe det justam et probabilem credendi causam, non affert tamen credendi necessitatem [1]. Quod etiam communius affirmant quoad legata pia a testatoris pietate relicta.

§ 13. — De substitutionibus.

Q. 1. *Quid intelligitur nomine substitutionis in re testamentaria.*

R. Substitutio est scriptio alterius personæ in locum heredis, qui nolit vel non possit hereditatem adire.

Ex Codice civili Gallico : « Les substitutions sont prohibées. Toute disposition par laquelle le donataire, l'héritier institué, ou le légataire, sera chargé de conserver et de rendre à un tiers, sera nulle, même à l'égard du donataire, de l'héritier institué, ou du légataire [2]. »

[1] At si testator dedisset tibi aliquid, ut tanquam pauper retineres, vel ut in pias causas distribueres, tuto id faceres, etiam inscio et invito herede ; cum res certa tibi sit, prout docent Lugo Molina, Croix, Salmanticenses, Vil., Cov., Gom., etc. *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 923.

[2] *Cod. civ. Gall.*, art. 893. — De quo sic card. Gousset : « Pour une substitution prohibée, il faut : 1° qu'il y ait *charge* de rendre; les expressions *je désire*, *je prie*, ne sont pas suffisantes pour caractériser une substitution prohibée ; 2° qu'il y ait charge de *conserver;* la charge de *rendre*, qui ne serait pas accompagnée de la charge de *conserver*, ne forme point une substitution proprement dite ; 3° qu'il y ait charge de *rendre* à un tiers. Et, par la charge indéterminée de rendre, on entend la charge de rendre après la mort de l'institué, après avoir conservé toute sa vie les biens qui sont l'objet de la substitution. De là on conclut que le fidéicommis pur et simple, c'est-à-dire la disposition par laquelle l'institué serait chargé de rendre tout de suite, ne doit point être rangé dans la classe des substitutions prohibées. On ne regarde pas non plus comme substitution la disposition par laquelle un tiers serait appelé à recueillir le don, l'hérédité ou le legs, dans le cas où le donataire, l'héritier institué ou le légataire ne le recueillerait pas. Il en est de même de la disposition entre-vifs ou testamentaire, par laquelle l'usufruit serait donné à l'un et la nue propriété à l'autre.

» La loi qui défend les substitutions admet les exceptions : les biens dont il est permis de disposer peuvent être donnés, en tout ou en partie, par acte entre-vifs et testamentaire, avec la charge de les rendre à un ou plusieurs enfants du donataire, nés ou à naître, jusqu'au premier degré seulement. » *Théol. morale*, t. I, n° 787. — *Cod. civ.*, art. 1048.

Articulus 2. — De hereditate legitima sive ab intestato.

Q. 1. *Quid est hereditas ab intestato, quomodo fit, et quotuplex est?*

R. Ad 1 : Hereditas *ab intestato* est cum ob defectum testamenti lex decernit quis debeat succedere in bonis defuncti. Ideo huic hereditati non fit locus, nisi deficiente testamento, ex illo juris : *non fit locus provisioni legis, nisi cum cessat provisio hominis.* Testamentum autem deficere dicitur, cum non est conditum, aut conditum est invalide, vel heredes nolunt aut nequeunt illud acceptare.

De successionibus sic Galliarum Codex civilis :

§ 1. — De l'ouverture des successions.

« Les successions s'ouvrent par la mort naturelle et par la mort civile. La succession est ouverte par la mort civile du moment où cette mort est encourue.

« La loi règle l'ordre de succéder entre les héritiers légitimes : à leur défaut, les biens passent aux enfants naturels, ensuite à l'époux survivant, et, s'il n'y en a pas, à l'État.

» Les héritiers légitimes sont saisis de plein droit des biens, droits et actions du défunt, sous l'obligation d'acquitter toutes les charges de la succession : les enfants naturels, l'époux survivant et l'État, doivent se faire envoyer en possession par justice dans les formes qui sont déterminées [1].

§ 2. — Des qualités requises pour succéder.

» Pour succéder, il faut nécessairement exister, il faut nécessairement exister à l'instant de l'ouverture de la succession. Ainsi, sont incapables de succéder : 1° celui qui n'est pas encore conçu ; 2° l'enfant qui n'est pas né viable ; 3° celui qui est mort civilement.

» Sont indignes de succéder, et, comme tels, exclus de la

[1] *Cod. civ.*, art. 718, etc.

succession : 1° celui qui serait condamné pour avoir donné ou tenté de donner la mort au défunt; 2° celui qui a porté contre le défunt une accusation capitale jugée calomnieuse; 3° l'héritier majeur qui, instruit du meurtre du défunt, ne l'aura pas dénoncé à la justice [1]. »

§ 3. — Des divers ordres de successions.

« Toute succession échue à des ascendants ou à des collatéraux se divise en deux parts égales : l'une pour les parents de la ligne paternelle, l'autre pour les parents de la ligne maternelle. Les parents utérins ou consanguins ne sont pas exclus par les germains; mais ils ne prennent part que dans leur ligne, sauf ce qui est dit à l'article 752 (*Code civil*). Les germains prennent part dans les deux lignes. Il ne se fait aucune dévolution d'une ligne à l'autre que lorsqu'il ne se trouve aucun ascendant ni collatéral de l'une des deux lignes.

» Cette première division opérée entre les lignes paternelle et maternelle, il ne se fait plus de division entre les diverses branches; mais la moitié dévolue à chaque ligne appartient à l'héritier ou aux héritiers les plus proches en degrés, sauf le cas de la représentation.

» La proximité de parenté s'établit par le nombre de générations; chaque génération s'appelle un *degré*. La suite des degrés forme la ligne : on appelle *ligne directe* la suite des degrés entre personnes qui descendent l'une de l'autre, *ligne collatérale*, la suite des degrés entre personnes qui ne descendent pas les unes des autres, mais qui descendent d'un auteur commun. On distingue la ligne directe en ligne directe descendante et ligne directe ascendante. La première est celle qui lie le chef avec ceux qui descendent de lui; la deuxième est celle qui lie une personne avec ceux dont elle descend.

» En ligne directe, on compte autant de degrés qu'il y a de générations entre les personnes : ainsi, le fils est à l'égard du père au premier degré; le petit-fils, au second; et réciproquement du père et de l'aïeul à l'égard des fils et petit-fils. En ligne collatérale, les degrés se comptent par

[1] *Cod. civ*, art. 725, etc.

les générations [1], depuis l'un des parents jusques et non compris l'auteur commun, et depuis celui-ci jusqu'à l'autre parent. Ainsi deux frères sont au deuxième degré, l'oncle et le neveu sont au troisième degré, les cousins germains au quatrième, ainsi de suite [2]. »

§ 4. — De la représentation.

« La représentation est une fiction de la loi dont l'effet est de faire entrer les représentants dans sa place, dans le degré et dans les droits du représenté. Elle a lieu à l'infini dans la ligne directe descendante. Elle est admise dans tous les cas, soit que les enfants du défunt concourent avec les descendants d'un enfant prédécédé, soit que tous les enfants du défunt étant morts avant lui, les descendants desdits enfants se trouvent entre eux en degrés égaux ou inégaux. La représentation n'a pas lieu en faveur des ascendants : le plus proche, dans chacune des deux lignes, exclut toujours le plus éloigné.

» En ligne collatérale, elle est admise en faveur des enfants et descendants de frères ou sœurs du défunt, soit qu'ils viennent à sa succession concurremment avec des oncles ou tantes, soit que tous les frères et sœurs du défunt étant prédécédés, la succession se trouve dévolue à leurs descendants en degrés égaux ou inégaux. Dans tous les cas où la représentation est admise, le travail s'opère par souche; si une même souche a produit plusieurs branches, la subdivision se fait aussi par souche dans chaque branche, et les membres de la même branche partagent entre eux par tête [3]. »

§ 5. — Des successions déférées aux descendans.

« Les enfants ou leurs descendants succèdent à leurs père et mère, aïeuls, aïeules, ou autres ascendants, sans distinction de sexe ni de primogéniture, et encore qu'ils soient issus de différents mariages. Ils succèdent par égales por-

[1] Aliter in jure canonico ex quo fratres sunt in primo gradu consanguinitatis et filii eorum in secundo. Not. edit.

[2] *Cod. civ.*, art. 733. — [3] Art. 739.

tions et par tête, quand ils sont tous au premier degré et appelés de leur chef; ils succèdent par souche, lorsqu'ils viennent tous ou en partie par représentation [1]. »

§ 6. — Des successions déférées aux ascendants.

« Si le défunt n'a laissé ni postérité, ni frère, ni sœur, ni descendants d'eux, la succession se divise par moitié entre les ascendants de la ligne paternelle et les ascendants de la ligne maternelle. L'ascendant qui se trouve au degré le plus proche, recueille la moitié affectée à sa ligne, à l'exclusion de tous autres. Les ascendants au même degré succèdent par tête.

» Lorsque les père et mère d'une personne morte sans postérité lui ont survécu, si elle a laissé des frères, sœurs, ou des descendants d'eux, la succession se divise en deux portions égales, dont moitié seulement est déférée au père et à la mère, qui la partagent entre eux également. L'autre moitié appartient aux frères, sœurs ou descendants d'eux. — Dans le cas où la personne morte sans postérité laisse des frères, sœurs ou des descendants d'eux, si le père ou la mère est prédécédée, la portion qui lui aurait été dévolue, se réunit à la moitié déférée aux frères, sœurs ou à leurs représentants [2]. »

§ 7. — Des successions collatérales.

« En cas de prédécès des père et mère d'une personne morte sans postérité, ses frères, sœurs ou leurs descendants sont appelés à la succession, à l'exclusion des ascendants et des autres collatéraux. Ils succèdent ou de leur chef ou par représentation.

» Si les père et mère de la personne morte sans postérité lui ont survécu, ses frères, sœurs ou leurs représentants ne sont appelés qu'à la moitié de la succession. Si le père ou la mère seulement a survécu, ils sont appelés à recueillir les trois quarts. Le partage de la moitié ou des trois quarts dévolus aux frères ou sœurs s'opère entre eux par égales

[1] *Cod. civ.*, art. 745. — [2] Art. 746, etc.

portions, s'ils sont tous du même lit : s'ils sont de lits différents, la division se fait par moitié entre les deux lignes paternelle et maternelle du défunt; les germains prennent part dans les deux lignes, et les utérins ou consanguins chacun dans leur ligne seulement : s'il n'y a des frères ou sœurs que d'un côté, ils succèdent à la totalité, à l'exclusion de tous autres parents de l'autre ligne.

» A défaut de frères ou sœurs ou de descendants d'eux, et à défaut d'ascendants dans l'une ou l'autre ligne, la succession est déférée pour moitié aux ascendants, et pour l'autre moitié, aux parents les plus proches de l'autre ligne. S'il y a concours de parents collatéraux au même degré, ils partagent par tête.

» Les parents au delà du douzième degré ne succèdent pas. A défaut de parents au degré successible dans une ligne, les parents de l'autre ligne succèdent pour le tout. »

§ 8. — Des successions irrégulières.

« Les enfants naturels ne sont point héritiers; la loi ne leur accorde de droit sur les biens de leur père ou mère décédés, que lorsqu'ils ont été légalement reconnus. Elle ne leur accorde aucun droit sur les biens des parents de leur père ou mère.

» Le droit de l'enfant naturel sur les biens de ses père ou mère décédés, est réglé ainsi qu'il suit : Si le père ou la mère a laissé des descendants légitimes, ce droit est d'un tiers de la portion héréditaire que l'enfant naturel aurait eue s'il eût été légitime; il est de la moitié, lorsque le père et la mère ne laissent pas de descendants, mais bien des ascendants ou des frères ou sœurs : il est des trois quarts lorsque les père ou mère ne laissent ni descendants ni ascendants, ni frères ni sœurs. L'enfant naturel a droit à la totalité des biens lorsque ses père ou mère ne laissent pas de parents au degré successible.

» Ces dispositions ne sont pas applicables aux enfants adultérins ou incestueux. La loi ne leur accorde que des aliments, qui sont réglés, eu égard aux facultés du père ou de la mère, au nombre et à la qualité des héritiers légitimes.

» La succession de l'enfant naturel décédé sans postérité est dévolue au père ou à la mère qui l'a reconnu ; ou par moitié à tous les deux, s'il a été reconnu par l'un et par l'autre. »

§ 9. — Des droits du conjoint survivant et de l'État.

« Lorsque le défunt ne laisse ni parents au degré successible, ni enfants naturels, les biens de la succession appartiennent au conjoint non divorcé qui lui survit. A défaut de conjoint survivant, la succession est acquise à l'État [1]. »

§ 10. — De l'acceptation et de la répudiation des successions.

« Une succession peut être acceptée purement et simplement ou sous bénéfice d'inventaire. L'acceptation peut être expresse ou tacite : elle est expresse, quand on prend le titre ou la qualité d'héritier dans un acte authentique ou privé ; elle est tacite, quand l'héritier fait un acte qui suppose nécessairement son intention d'accepter, et qu'il n'aurait droit de faire qu'en sa qualité d'héritier. Les actes purement conservatoires, de surveillance et d'administration provisoire, ne sont pas des actes d'adition d'hérédité, si l'on n'y a pas pris le titre ou la qualité d'héritier [2].

» La renonciation à une succession ne se présume pas ; elle ne peut être faite qu'au greffe du tribunal de première instance dans l'arrondissement duquel la succession est ouverte. L'héritier qui renonce est censé n'avoir jamais été héritier ; s'il est seul, la succession est dévolue au degré subséquent. Les héritiers qui auraient diverti ou recélé des effets d'une succession, sont déchus de la faculté d'y renoncer [3]. »

§ 11. — Du bénéfice d'inventaire.

« La déclaration d'un héritier, qu'il n'entend ne prendre cette qualité que sous bénéfice d'inventaire, doit être faite au greffe du tribunal de première instance dans l'arrondissement duquel la succession s'est ouverte. L'héritier qui s'est rendu coupable de recel, ou qui a omis, sciemment et de mauvaise foi, de comprendre dans l'inventaire des ef-

[1] *Cod. civ.*, art. 767, etc. — [2] Art. 774, etc. — [3] Art. 784, etc.

fets de la succession, est déchu du bénéfice d'inventaire.

» L'effet du bénéfice d'inventaire est de donner à l'héritier l'avantage, 1° de n'être tenu du payement des dettes de la succession que jusqu'à concurrence de la valeur des biens qu'il a recueillis, même de pouvoir se décharger du payement de tous les biens de la succession aux créanciers et aux légataires; 2° de ne pas confondre ses biens personnels avec ceux de la succession, et de conserver contre elle le droit de réclamer le payement de ses créances.

» Tout héritier, même bénéficiaire, venant à une succession, doit rapporter à ses cohéritiers tout ce qu'il a reçu du défunt, par donation entre-vifs, directement ou indirectement; il ne peut retenir les dons ni réclamer les legs à lui faits par le défunt, à moins que les dons et legs ne lui aient été faits expressément par préciput et hors part, ou avec dispense du rapport. Dans le cas même où les dons et legs auraient été faits par préciput ou avec dispense du rapport, l'héritier venant à partage ne peut les retenir que jusqu'à concurrence de la quotité disponible : l'excédant est sujet à rapport.

» Le rapport est dû de ce qui a été employé pour l'établissement d'un des cohéritiers ou pour le payement de ses dettes. Mais les frais de nourriture, d'entretien, d'éducation, d'apprentissage, les frais ordinaires d'équippement, ceux de noces et présents d'usage ne doivent pas être rapportés. »

Les cohéritiers contribuent entre eux au payement des dettes et charges de la succession, chacun dans la proportion de ce qu'il y prend. Le légataire à titre universel contribue avec les héritiers, au prorata de son émolument : mais le légataire particulier n'est pas tenu des dettes et charges, sauf toutefois l'action hypothécaire sur l'immeuble légué. Le légataire particulier qui a acquitté les dettes, dont l'immeuble légué était grevé, demeure subrogé aux droits du créancier contre les héritiers ou successeurs à titre universel.

«Les héritiers sont tenus des dettes et charges de la succession, personnellement pour leur part et portion virile, et hypothécairement pour le tout; sauf leur recours, soit contre leurs cohéritiers, soit contre les légataires universels,

à raison de la part pour laquelle ils doivent contribuer[1]. »

CAPUT OCTAVUM.

De modis adquirendi rerum dominii juris civilis particularibus.

Modi hujusmodi sunt præscriptio, et contractus. Ob magnam rerum dicendarum copiam duabus dissertationibus illos explicabimus.

DISSERTATIO PRIMA.

De præscriptione[2].

Q. 1. *Quid est præscriptio, et an legitimè inducta?*

R. Præscriptio, quæ hodie non distinguitur ab usucapione[3], definitur: *medium institutum ad acquirendum aliquod jus, vel ad obtinendam liberationem ab aliqua obligatione, mediante lapsu temporis a lege præfiniti, et sub conditionibus a lege ipsa statutis**. Ex quo patet duplicem esse distinguendam præscriptionem, unam *acquisitivam*, et *liberativam* alteram.

Medium est præscriptio vere legitimum et justum apud omnes populos pro acquirendo rerum dominio in utroque jure, civili[4] nempe et canonico expresse approbatum[5]; et

[1] *Cod. civ.*, art. 793; etc.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 504 et seqq.; et *Hom. Apost.*, Tr. x, nn. 10 et seqq.

[3] Nempe usucapio est acquisitio juris; præscriptio autem est liberatio ab aliqua obligatione. Usucapio dicitur, quia res capitur usu; præscriptio vero sic dicitur, quasi exceptio, quia per eam exceptio opponitur domino rei.

[4] *Vid.* Ferrero, *Trattato delle prescriz. secondo le disp. del Codice civile Albertino.*

[5] De jure civili communi patet ex variis titulis, de præscript.; de jure canonico patet ex causa, 16, q. 3, c. 2. Præsulum, etc.

* La prescription est un moyen d'acquérir ou de se libérer par un certain laps de temps, et sous les conditions déterminées par la loi. *Cod. civ. Gall.*, not. édit.

vim proinde habens in utroque foro: externo, id est judiciali; et interno, id est conscientiæ. Imo præscriptio, si non oriatur immediate a jure naturali, ei tamen valde conformis est, et in eo fundamentum habet; cum tota innitatur bono communi [1], quatenus boni communis summopere interfuit, ut jus loquitur: — 1. *ne scilicet quarumdam rerum diu, et fere semper incerta dominia essent;* — 2. *ut aliquis litium finis esset;* — 3. ut possessores tranquillo animo in possessione sua serventur, neque *prope immortali timore teneantur;* — 4. *ad vitandam miserorum segnitiem, et longi temporis errorem et confusionem* [2]. Quare Angelicus de præscriptione ait: *dicendum, quod siquis præscribat bona fide possidendo, non tenetur ad restitutionem, etiamsi sciat alienum fuisse post præscriptionem* [3]. Imo tanta vis est præscriptionis, ut aliquando ipsa currat in ipsis delictis.

Q. 2. *Quinam potest prescribere?*

R. Regula generalis est, ut illi omnes præscribere possint, qui capaces sunt adquirendi dominii. Sicque etiam corpora moralia, uti Ecclesia, Communitas, publica Instituta non secus ac privatæ personæ præscribere possunt, et præscriptioni subduntur *.

Q. 3. *Quænam sunt conditiones ad legitime præscribendum?*

R. Conditiones ad legitime præscribendum sunt, ut res ad præscribendum sit apta, ut adsit bona fides, titulus, possessio et tempus a lege definitum. Quæ quidem conditiones sunt de necessitate; nam lex humana, a qua vim habet præscriptio, nonnisi sub illis eam admittit. Hisce autem versiculis exprimi solent:

[1] Aliunde nemo negare potest, quod respublica possit de bonis privatorum disponere, si bonum publicum exigat; et tunc quod dominus sit invitus, est irrationabile.

[2] *Digest.*, l. 14, t. 4. De usurp. et usucap., lege 1. — T. 10, Pro suo, l. 5. — Codic., l. 7, t. 39, De præscrip. 30 vel 40 annor., l. 7. — Decr. Greg., l. 2, t. 26, c. 5.

[3] Quodl., 2, a. 74.

* L'État, les établissements publics et les communes sont soumis aux mêmes prescriptions que les particuliers, et peuvent également les opposer. *Cod. civ. Gall.*, art. 2227, not. édit.

Non usu capies, nisi sint talia quinque :
Sit res apta, fides, titulus, possessio, tempus.

1. *Res apta :* præscriptionis nempe capaces non sunt res illæ, quas ut tales declarat lex ipsa civilis, a qua præscriptio inducta est. In Codice civili res præscriptionis incapaces sunt : — 1. res, quæ aut non sunt in civili commercio uti res sacræ, v. g., Ecclesiæ, cœmeteria; aut possideri nequeunt, ut sunt jura spiritualia (v. g., absolvendi) a laicis; — 2. res publicis usibus deputatæ, uti forum, via publica, platea, pontes et similes, etsi earum usus in populo cessaverit; — 3. res furtivæ, vel vi ablatæ quoad possessorem malæ fidei. Res vero istæ, si mobiles sunt, post triennium non amplius admittunt ullam in dominis suis actionem pro iisdem repetendis a possessore quocumque [1]; — 4. denique actio ad reclamandum statum proprium relate ad filium [2].

2. *Fides*, nempe *bona* [3] : et est *illa animi affectio* seu *persuasio, qua quis prudenter judicat rem, quam possidet, esse suam.* Hinc jus : *oportet, ut qui præscribit, in nulla temporis parte habeat conscientiam rei alienæ* [4]. Iterum : *possessor malæ fidei ullo temporis puncto non præscribit* [5]. Et sane *possessor malæ fidei est in continuo statu peccati mortalis, rem alienam scienter detinendo : illa autem quæ sine peccato esse non possunt, nulla præscriptione firmantur*, ait Angelicus [6]. Non est ergo dubitandum, quin Codex (civilis)..... bonam fidem supponat initio præscriptionis; cum certe nunquam in mentem venerit Legislatori transferre dominium alicujus rei in possessorem malæ fidei : quod esset approbare ipsum furtum. Quod autem præscriptione generali annorum triginta generatim cautum sit, ut omnes actiones tam reales, quam personales exstinguantur omnino spatio triginta annorum *a die, qua natæ sunt et eas experiendi potestas fuit, id

[1] *Cod. civ. Gall.*, art. 2279. — [2] *Ib.*, art. 328.

[3] Et quidem bona fides theologica requiritur, quæ nempe excludit peccatum; etsi in foro externo habeatur uti sufficiens bona fides juridica ea nempe quæ excudit indicia, ex quibus in foro civili mala fides probari possit.

[4] Decr. Greg., l. 2, t. 26, c. 20. Quoniam omne.

[5] Reg., 2, jur., in 6. — [6] In 4, d. 41, q. 1, a. 5 et q. 1, 2.

* Toutes les actions, tant réelles que personnelles, sont prescrites par

tantum pro foro externo statutum est, ne prætextu malæ fidei turbentur possessiones et lites in infinitum protrahantur.

Bonæ fidei obstare possunt tum *ignorantia*, ut cum quis credit rem, quam possidet, esse suam, cum tamen non sit; tum etiam *dubium*, ut cum quis dubitat, an rem quam possidet, sua sic necne. — *Ignorantia* duplex est : alia facti, et ea est qua quis scit legem, sed ignorat tale factum esse legi oppositum, ut si sciat, v. g., minores contrahere non posse; ignoret tamen personam, qua cum hic et nunc contrahit, esse minorem : alia juris, et ea est qua quis cognoscit quidem factum, sed ignorat legem illud prohibentem, ut si sciat talem, qua cum contrahit, esse minorem; sed ignoret legem illum prohibentem contrahere. Porro ignorantia facti invincibilis [1] nedum impediat, imo eam inducit; cum bona fides semper ex aliqua ignorantia oriatur : hinc jus, *facti ignorantia prodesse constat* [2]. At obest præscriptioni ignorantia juris juxta communem peritorum sententiam; hinc iterum in lege habetur : *juris ignorantiam in usucapione negatur prodesse* [3]. Excipe nisi agatur de ignorantia juris invincibili in præscriptione tricenaria; cum per hanc omnis actio exstinguatur. — Quod vero pertinet ad *dubium*, si illud oriatur initio possessionis, utique tollitur bona fides; quia, eo stante, esse non poterat in possessore illa animi affectio, qua putaret rem esse suam. Si vero illud oriatur in decursu, tunc dubitans tenetur diligentiam adhibere ad veritatem in-

trente ans, sans que celui qui allègue cette prescription soit obligé d'en rapporter un titre, ou qu'on puisse lui opposer l'exception déduite de la mauvaise foi. *Cod. civ. Gall.*, art. 2262, not. édit.

[1] Quid (addes), si quis putet rem esse suam ex ignorantia culpabili? poteritne iste præscribere? Vel ignorantia hæc graviter culpabilis, vel leviter.

Si 1, non potest præscribere; quia nemo ex propria culpa debet commodum reportare. — Si 2, videtur nobis probabilius cum Alasia præscribere posse; nam in Concilio Lateranensi IV non damnatur, nisi sola fides cum peccato mortali. Adde : si ignorantia leviter mala impediret præscriptionem, res esset innumeris scrupulis obnoxia; nam posset quilibet illius suspicione agitari quotidie, quia facile hæc ignorantia locum habet etiam in viris probis. *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 514.

[2] L. 4, ff. de juris et facti ignor. — [3] Loc. cit.

veniendam, ne imprudenter se periculo exponat alienum possidendi. Quod si, adhibita diligentia, dubium perseveret, ex communi et probabiliori sententia potest rem illam sibi retinere; quia in dubio melior est conditio possidentis : unde stante tali dubio speculativo, formari potest laudato principio conscientia certa seu bona fides. Ita celebriores theologi Habert, Anacletus, Billuart, Covarruvias, Croix, Gousset, Lessius, Lugo, Navarrus, Sylvester, Sylvius aliique bene multi contra Sotum et alios.

3. *Titulus justus* : titulus generatim est causa, propter quam aliquid possidemus. Hic non agitur de titulo vero, nam tunc non esset necessaria præscriptio, quia nemo rem suam præscribit : sed de titulo agitur, qui suapte natura habilis habeatur ad transferendam proprietatem, ut esset venditio, donatio. Claritatis gratia quadruplex hoc in loco distinguitur titulus : coloratus, existimatus, præsumptus et vitiosus. — *Coloratus* sive apparens est qui occulta laborat nullitate : esset, v. g., si a Titio rem emerim, quam putabam esse Titii; cum tamen esset Sempronii. — *Existimatus* est qui prudenter creditur interfuisse, licet non interfuerit, v. g., si filius ex hereditate possideat aliquam rem, quæ a patre putetur empta; cum tamen empta non sit. — *Præsumptus* est quando allegari non potest certus titulus, sed ob temporis diuturnitatem præsumitur interfuisse. — *Vitiosus* tandem est qui caret aliqua conditione a lege statuta.

Jam vero ad legitimam præscriptionem titulus vitiosus allegari non potest, quia dispositiones legis nunquam reputantur ignotæ. Unde axioma : *melius est non habere titulum, quam titulum vitiosum.* Titulus vero vel coloratus vel existimatus requiritur et sufficit, cum tunc satis salvetur bona fides. Attamen ad præscriptionem generalem, seu longi temporis, nempe annorum triginta titulus præsumitur ex ipsa temporis diuturnitate. Et ideo qui in sui favorem producit præscriptionem hanc, non tenetur probare ejusdem titulum.

4. *Possessio*, quæ quidem solet definiri *detentio rei vel fruitio juris per se, aut per alium, qui nostro nomine rem illam detinet vel jus illud exercet.* Hæc porro est fundamen-

tum præscriptionis; unde in jure : *sine possessione præscriptio non procedit* [1]. Ut tamen valeat possessio ex Codice debet esse *continua*, ac proinde sine interruptione toto tempore præfixo; *pacifica*, unde actus violentiæ eam nequeunt constituere; *publica*, id est talis, ut is contra quem currit præscriptio, eam cognoscere possit; quare non præscriberet qui clam ingressus esset in possessionem, ignorante eo quam sibi controversiam facturum suspicabatur; *non æquivoca* aut dubia, sed certa, alioquin non adesset bona fides; tandem requiritur ut sit *titulo proprietarii* : hinc qui detinet rem nomine alterius, ut colonus, depositarius et tutor, nequit præscribere. Item præscriptio non currit in facultativis, vel in actibus simplicis tolerantiæ *.

5. *Tempus a lege definitum* : ubi notamus quod hic nova lex civilis nullum tribuit privilegium bonis Ecclesiæ [2], quæ

[1] Reg. juris, in 6°.

[2] Quoad res Ecclesiæ præscribendas ex legibus Romanis confirmatis ab ipso jure canonico hæc notamur :

1. Pro bonis immobilibus Ecclesiæ requiruntur 40 anni. Et pro immobilibus Ecclesiæ Romanæ 100. An autem pro mobilibus Ecclesiæ requiratur idem tempus 40 annorum, affirmant Anacletus, Hostiensis, Panormitanus, etc., dicentes quod in textu non fit distinctio; alii negant æque probabiliter. Sede autem vacante, contra Ecclesiam non currit præscriptio.

2. Possidens beneficium aut illius fructus per tres annos, juxta regulam Cancellariæ, etiamsi titulus fuisset nullus, præscribit; modo non intercesserit intrusio, aut simoniacus ingressus. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. x, n. 10.

3. Dicunt Layman, Navarrus, Gobat, etc., posse præscribi numerum Missarum, ac circumstantias appositas in fundatione 20, aut 30, aut saltem 40 annis. Sed verius id non admittitur; quia Tridentinum interdicit posse derogari illis oneribus; et Pius IV confirmans Concilium, declaravit irritum quidquid in posterum contra factum fuisset. Dicit autem Croix cum aliis communissime clausulam Decreti irritantem ligare etiam ignorantes, et in causis beneficialibus inficere titulum et possessionem. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. xv, n. 74.

* La prescription se compte par jours et non par heures. Elle est acquise lorsque le dernier jour du terme est accompli. *Cod. civ. Gall.*, art. 2260 et 2261, not. édit.

« Pour prescrire, il faut une possession continue et non interrompue, paisible, publique, non équivoque, et à titre de propriétaire. Une possession qui s'introduit par la violence, ou qui est clandestine, ou

proinde coram ea lege præscribuntur uti cetera bona. — Tempus autem ad præscribendum computatur in dies, non in horas; quando vero præscriptio computatur in menses, hi sunt triginta dierum, et si ultima dies sit feriata (id est si ex legis præscriptio judicii januæ non pateant litigantibus) præscriptio completur, completa die immediate succedente non feriata.

Q. 4. *Quod temporis spatium requiritur ad præscribendum?*

R. Ad præscriptionem : « Toutes les actions, tant réelles que personnelles, se prescrivent par trente ans, sans que celui qui allègue cette prescription soit obligé d'en rapporter un titre. Par conséquent celui qui, de bonne foi, a possédé comme *sien* un immeuble pendant trente ans, peut le conserver, lors même qu'il découvrirait, le lendemain du jour où la prescription s'est accomplie, qu'il avait possédé cet immeuble au préjudice d'un tiers. Il en est de même pour toute autre prescription *.

» Celui qui acquiert de bonne foi et avec titre un im-

qui n'est fondée sur aucun titre translatif de propriété réel ou présumé, ne peut servir pour la prescription. Les actes de pure faculté et ceux de simple tolérance ne peuvent non plus fonder ni possession, ni prescription. Exemple : Pendant trente ans, je me suis abstenu de bâtir sur mon terrain ; mon voisin n'a pas acquis le droit de m'empêcher de bâtir après ce laps de temps ; car bâtir ou ne bâtir pas sont des actes de pure faculté. De même, si je laisse paître, pendant trente ou quarante ans, les bestiaux de mon voisin sur une de mes terres en friche, c'est un acte de *tolérance* dont il ne peut se prévaloir pour la prescription. — Gousset, *Théol. mor.*, t. 1, n° 713.

* « En fait de meubles la possession vaut titre, néanmoins celui qui a perdu ou auquel il a été volé une chose, peut la revendiquer pendant trois ans, à compter du jour de la perte ou du vol, contre celui dans les mains duquel il l'a trouvée, sauf à celui-ci son recours contre celui duquel il la tient. Mais si le possesseur de la chose volée ou perdue l'a achetée dans une foire ou dans un marché, ou dans une vente publique, ou d'un marchand vendant des choses pareilles, le propriétaire originaire ne peut se la faire rendre qu'en remboursant au possesseur le prix qu'elle lui a coûté ». *Cod. civ. Gall.*, art. 2279 et 2280. — Quæ singularis dispositio, addit D. Scavini, pro mobilibus probabilius obtinet etiam in conscientia mente legislatoris, ut communius docent Gury, Gousset, Bouvier, aliique moderni auctores.

meuble, en prescrit la propriété par dix ans, si le véritable propriétaire habite dans le ressort de la cour d'appel dans l'étendue de laquelle l'immeuble est situé; par vingt ans, s'il est domicilié hors dudit ressort. Si le véritable propriétaire a eu son domicile, en différents temps, dans le ressort et hors du ressort, il faut ajouter à ce qui manque aux dix ans de présence un nombre d'années d'absence double de celui qui manque pour compléter la prescription de dix ans.

Les meubles se prescrivent par trois ans; mais il est nécessaire, pour cette prescription, comme pour celle des immeubles, que la possession soit fondée sur la bonne foi.

Quant aux prescriptions à l'effet de se libérer, qui s'opèrent par six mois, un an, deux ans, cinq ans, elles n'ont lieu, généralement, que pour le for extérieur : le débiteur qui n'a pas réellement satisfait à une obligation, ne peut, en conscience, opposer la prescription. Nous avons dit *généralement;* car il y a quelques cas d'exception. Ces cas sont : 1° ceux où l'action est dirigée contre l'héritier du débiteur, quand on a lieu de croire que la dette a été acquittée par le défunt, et on la présume acquittée jusqu'à preuve contraire; 2° quand il se trouve que, par le fait du créancier, le débiteur ne tire aucun avantage du non-payement de la dette. Exemple : Une femme qui avait des dettes s'est mariée sous le régime de la communauté légale. Un des créanciers qui aurait pu se faire payer pendant le mariage a laissé prescrire sa créance. La communauté se dissout, et la femme y renonce : elle peut en toute sûreté de conscience opposer la prescription au créancier, en lui objectant que, s'il eût fait valoir son action pendant la communauté, il eût pu être payé; qu'elle ne tire aucun avantage de ce qu'il ne l'a pas été, puisqu'elle est obligée de renoncer à la communauté; qu'elle souffrirait, au contraire, du préjudice de ce qu'il a tardé si longtemps à poursuivre; de sorte que l'indemnité qu'il lui doit, à raison de ce préjudice, se compense par le montant de la dette dont il réclame le payement.

Pour compléter le temps nécessaire pour la prescription, on peut joindre à sa possession celle de son auteur, de quelque manière qu'on lui ait succédé, soit à titre universel

ou particulier, soit à titre lucratif ou onéreux. Si donc, par exemple, je suis héritier d'une personne qui a possédé pendant vingt ans, il me suffit de continuer cette possession pendant dix ans, pour arriver à une prescription trentenaire. Il en serait de même dans le cas où je posséderais la chose à titre d'achat, de legs ou de donation, etc. Celui duquel je tiens la chose, à titre lucratif ou onéreux, me l'a livrée avec tous les droits qu'il avait à l'égard de cette chose, avec le droit par conséquent de la prescrire.

On ne peut invoquer la possession de son auteur qu'autant qu'elle est légitime : une possession vicieuse, violente, clandestine, de mauvaise foi, ne peut servir, ni à celui qui possède, ni à celui qui lui succède, s'il connaît les vices de cette possession ; mais elle n'empêchera pas de prescrire le tiers acquéreur qui est de bonne foi : seulement, la prescription ne commencera qu'à partir du moment où ce tiers entre en possession, en vertu d'un titre translatif de propriété, dans l'ignorance des vices qui accompagnaient la possession de son auteur. Dans ce cas, si le tiers acquéreur tient la chose à titre particulier, onéreux ou lucratif, il peut prescrire par trois, dix ou vingt ans. En est-il de même de l'héritier d'un homme de mauvaise foi? Il en est certainement de même de celui qui hérite ou succède à titre particulier : il a une possession qui lui est propre, une possession qui ne peut être regardée comme une continuation de celle du défunt ; car il ne le représente pas : il pourra donc prescrire, comme tout autre acquéreur, à titre particulier. Mais il en est autrement pour le successeur universel ou à titre universel. Si l'auteur était possesseur de mauvaise foi, si sa possession était une possession violente, clandestine, frauduleuse ; si, par exemple, la chose qu'il possède était une chose volée, le successeur universel, fût-il de bonne foi, ne pourrait la prescrire : « succedit enim in vitia defuncti. » Ce qui toutefois doit s'entendre de la prescription de trois, dix ou vingt ans, et non de la prescription trentenaire. Ainsi l'héritier d'une personne qui était de mauvaise foi peut prescrire par le laps de trente ans ; et nous pensons que cette prescription a lieu, même au for intérieur, dans

le cas où cet héritier est de bonne foi pendant les trente années [1]. »

Q. 5. *Quando præscriptio dicitur interrumpi, et dormire?*

R. Ad 1 : Tunc dicitur præscriptio interrumpi, quando aliquod impedimentum intervenit, quod illam jam inchoatam exstinguat : idque contingere potest naturaliter et civiliter. *Naturaliter*, cum quis a possessione dejicitur, et rei fruitione privatus ultra anni spatium fuit vel ab anteriori ejusdem proprietario, vel a tertio ; tunc de novo incipienda est. *Civiliter* quando intervenit litis contestatio vel injunctio, aut cum quis sequestrum indicit. Item interrumpitur per citationem coram judice licet incompetenti : aliter est si citatio nulla sit defectu formæ, si actor a petitione recedat, si perimi sinat instantiam, vel ipsa petitio rejiciatur [2].

R. Ad 2 : Præscriptio dicitur dormire seu suspendi, cum tale eidem impedimentum opponitur, ut eo remoto, tempus præcedens queat cum tempore subsequenti computari atque conjungi *.....

Q. 6. *Quid si possessio transeat in diversos possessores?*

R. En Codicis civilis determinatio : « Pour compléter la prescription, on peut joindre à sa possession celle de son auteur, de quelque manière qu'on lui ait succédé, soit à titre universel ou particulier, soit à titre lucratif ou onéreux [3]. »

Quid (dices) *si quis dubitet, vel certus sit de mala fide sui antecessoris?* Si dubitet tantum, post adhibitam diligentiam ad veritatem dignoscendam, potest præscribere etiam in

[1] *Theol. mor.*, par le card. Gousset, t. 1, n° 718.

[2] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 2242 et seqq.

[3] *Cod. civ. Gall.*, art. 2235.

* « La prescription court contre toutes personnes, à moins qu'elles ne soient dans quelque exception établie par une loi. *Cod. civ. Gall.*, art. 2251. — Généralement elle ne court pas contre les mineurs et les interdits ; elle ne court pas non plus entre les époux. Quant aux calamités publiques, elles ne suspendent pas la prescription ; ni la guerre, ni la peste, ni toute autre calamité ne peuvent, en France, suspendre la prescription ; car elles ne sont point mises par la loi au nombre des causes qui en suspendent le cours ». *Théol. morale*, par le card. Gousset, tom. 1, n° 723, not. édit.

conscientia ; quia mala fides præsumi non debet : et nemo habendus malus, nisi probetur. Si vero certus sit de fide mala sui antecessoris, nullimode potest præscribere ; et si rem non restituat, reus est furti. An vero ipse a præscriptione impeditur, si ignoret malam fidem sui antecessoris, distinguendum est : non impeditur, si ei succedat titulo particulari, v. g., legato, vel contractu ; quia ipse tunc non repræsentat personam defuncti. Impeditur autem si succedat titulo universali [1] ; quia tunc sicuti succedit in onera, ta et in vitia defuncti, cujus personam sustinet (*F*).

Q. 7. *Quandonam præscriptio cessat ?*

R. Præscriptio cessat per renuntiationem non solum expressam, sed etiam tacitam, quæ ex aliquo facto deducitur. Ut tamen quis huic beneficio renuntiare possit, requiritur : 1. ut illud jam acquisierit ; 2. ut potestate fruatur alienandi. Imo non obstante renuntiatione, si sint quorum interest, præscriptio adhuc opponi potest ; cum hæc sit jus reale : hinc Codex civilis : « Les créanciers, ou toute autre personne, ayant intérêt à ce que la prescription soit acquise, peuvent l'opposer, encore que le débiteur ou le propriétaire y renonce [2]. »

DISSERTATIO SECUNDA.

De contractibus [3].

Q. 1. *Quid est contractus ?*

R. Contractus sic dictus, quia duorum vel plurium voluntates in unum veluti trahit, sumitur late, vel stricte. Late idem est ac pactum, seu pactio (dicta quasi pacis actio), ac definitur : *duorum pluriumve in idem placitum consensus*,

[1] Imo Gousset cum aliis docet, quod in præscriptione 30 annorum neque successori universali mala fides antecessoris nocet ; quia tunc omnes actiones præscribuntur : unde qui bona titulo universali ab auctore malæ fidei accepit, eaque per 30 annos bona fide possidet credens esse sua, eorum dominium adquirit in conscientia. Hoc tamen alii negant cum Lugo, Ferraris, Billuart, Lessio, etc.

[2] *Cod. civ. Gall.*, art. 2225.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 707, et seqq.

obligationem videlicet pariens in una saltem parte, uti subintelligunt [1]. Stricte vero acceptus definitur : *ultro citroque obligatiõ* [2] ; seu *duorum pluriumve in idem consensus obligationem pariens in utraque parte.* Sæpe tamen hæc duo promiscue usurpantur, ut in Codice civili, ubi contractus definitur : *obligatio unius vel plurium*, etc. *.

Q. 2. *Quotuplex est contractus?*

R. Contractus dividitur præcipue :

1. In *nominatum*, et *non nominatum.* Contractus nominati sunt qui habent speciale nomen, uti emptio, venditio, locatio. Ad quatuor autem classes revocantur, prout quatuor modis conficiuntur . nempe conficiuntur *re*, *verbis*, *litteris*, et *consensu* : 1. *re*, nempe traditione rei, ut fit mutuum, depositum, commodatum; — 2. *verbis*, formulis nempe a lege præscriptis, sive stipulatione. Hodiernis vero moribus verborum formulæ in usu amplius non sunt; ideoque omnis seria promissio locum tenet stipulationis; — 3. *litteris*, id est scriptura; — 4. *consensu*, quando solo consensu perficitur contractus, uti emptio et venditio.

Contractus vero innominati sunt qui carent nomine speciali ; sed retinent genericum pacti, vel contractus vocabulum. Istorum quoque classes sunt quatuor, nempe : — 1. *do ut des*, v. g., do tibi frumentum, ut tu des mihi vinum; — 2. *do ut facias*, v. g., do tibi frumentum, ut nepotem meum edoceas ; — 3. *facio ut des*, v. g., servus meus vestimenta tibi poliet vel sarciet, ut des mercedem postea constituendam ; — 4. *facio ut facias*, v. g., facio pro te iter usque Roman, ut tu amicum meum infirmum cures [3].

2. In *purum* et *non purum.* Purus, cui nihil adjungitur, sed absolute fit, v. g., vendo tibi equum. Non purus, cui adjun-

[1] *Digest.*, l. 2, t. 14, *De pactis*, l. 1, § 2.

[2] *Digest.*, l. 50, t. 16, *De verb. signif.*, l. 19.

[3] Attamen si illud quod datur, pretium est, tunc habetur contractus nominatus, nempe emptionis-venditionis, uti si des Petro vinum, ut tibi pecuniam tribuat.

* Le contrat est une convention par laquelle une ou plusieurs personnes s'obligent envers une ou plusieurs autres à donner, à faire ou à ne pas faire quelque chose (*Cod. civ. Gall.*, art. 1101).

gitur aliquid, v. g., aliqua conditio; ut promitto tibi 100 aureos, si lauream consequeris.

3. In *formalem*, et *virtualem*. Ille adnexum habet expressum contrahentium consensum : ut si expresse duo contrahant de aliqua re. Iste vero nonnisi tacitum consensum habet adnexum; seu est ille, in quo tacite et implicite suscipitur obligatio justitiæ ex susceptione alicujus facti. Sic eo ipso, quo quis medetur, suscipit simul obligationem tale munus diligenter obeundi [1].

4. In *bilateralem*, et *unilateralem*. Bilateralis [2] est, in quo uterque contrahentium obligatur, ut in venditione; unilateralis, in quo unus tantum obstringitur, ut in donatione. — Primus vocatur etiam *onerosus* (*à titre onéreux*); quia onus importat ex parte utriusque : alter vero vocatur *gratuitus*, *benefícus* seu *lucrativus* (*à titre gratuit*); quia vergit in utilitatem unius absque eo quod hic erga alterum ad aliquid obligetur.

5. In *contractum bonæ fidei*, et *stricti juris*. Hic bona fides sumitur pro bono et æquo; unde contractus bonæ fidei est qui non ex rigore verborum accipitur, sed ex benigna æquitate et interpretatione : ut evenit in deposito, in commodato. Contractus vero stricti juris est in quo id unum spectandum est, de quo nempe expresse fuit conventum, puta in donatione scripta.

6. In *vestitum*, et *non vestitum* seu *nudum*. Vestitus est

[1] Theologi contractum virtualem appellant *quasi-contractum*. E contra juristæ utrumque et formalem et virtualem verum contractum appellant, unum expressum, alterum tacitum; nomen autem *quasi-contractus* unice applicant obligationi nascenti ex aliquo facto, ubi vel lex vel naturalis æquitas consensum supplet : v. g., Petro absente, ipsius domum ab incendio cum nonnullis expensis tueor; Petrus ex quasi-contractu tenetur mihi refundere expensas. Discrepantia videtur tantum de nomine, cum æque videantur convenire et theologi et juristæ quoad partam obligationem. — *Vid.* infra ubi *de contractus obligatione*.

[2] Bilateralis dicitur etiam *synallagmaticus*, a græco nempe *syn*, una, simul; et *allassô*, contrahere. Item bilateralis alius est *commutatorius*, in quo uterque contrahens censetur dare aut accipere aliquid æquivalens et certum, ut in venditione; alter *aleatorius*, si quod datur vel promittitur, ab eventu accidentali pendeat, ut in ludis.

quando fundamentum habet ad pariendam obligationem etiam in foro externo, ut sunt conventiones per instrumentum, per sufficientes testes initæ. Nudus vero est qui tali fundamento caret, atque ideo in conscientia tantum obligat.

Q. 3. *Quotupliciter considerari potest contractus?*

R. Contractus considerari potest in genere, et in specie. Quædam nempe conveniunt contractibus omnibus et sunt iisdem communia : quædam autem sunt quorumdam tantummodo propria et specialia.

Duas animadversiones hic ponendas esse censemus : 1. materia omnis quæ in Theologia Morali ad contractus refertur (sicut ea quæ veniet in Tractatu *de Restit.*) ita per se gravis est et scitu necessaria, ut si in ea Confessarii non sint bene versati, ipsos in multa offendicula incurrere oporteat : quare videant tyrones ipsi quanto animorum conatu niti debeant in rebus his, ut bene omnia addiscant; — 2. facile evenire poterit, ut quæ principiis nostris inhærentes dicturi sumus, non omnium sensui satisfaciant; aliquibus enim quædam videbuntur sapere indulgentiam nimiam, quædam nimiam austeritatem. Quoniam vero sententias nostras, ubi non facit Codicis (Civilis) dispositio, integre desumpsimus ex doctrina S. Alphonsi De Liguori, nostram defensionem adstruemus ipsiusmet verbis, qui ad rem scribit : « Testor » Deum, cujus honorem et animarum salutem mihi pro- » posui, quod quidquid scripserim, non ab aliquo impul- » sus, aut verbis aliquorum auctorum addictus, vel auste- » tati aut benignitati nimis adhærens ad hæc scribenda me » induxi, sed in qualibet quæstione, prævio diuturno studio, » curavi quidem veritatem investigare præcipue in iis, quæ » ad praxim magis faciunt.

» Et propterea non solum diligenti trutina perpendere » elaboravi rationes quas Doctores classici tradunt, sed » etiam plures doctos recentiores consulere non neglexi... » si quidem non tanquam ovis (ut verbis utar rigoristarum) » semitam scriptorum cæco ductu sectatus sum; sed ope- » ram dedi, ut veritatem assequerer, aut sententias quæ » veritati magis accedunt, amplexarer... Non præternisi

» rigidæ sententiæ auctores legere ac præcipue Merbesium, » Contensonium, Habert, Nat. Alexandrum, Juvenium, » Cabassutium, Tournely, Genetum, Petrocorensem, Con- » cinam, etc., paratus a sententiis meis desciscere, si de » veritate me convicissent. Sed quomodo me convincere » poterant, dum videbam quod ipsi (ut plurimum) magis » conviciis, quam vi rationum sententias suas suadere co- » nantur? quomodo in omnibus adhærere potuissem iis, qui » opiniones suas sæpius veriores et Evangelio conformiores » prædicant, nonnisi quia rigidiores? et frequenter insultant » in oppositas sententias tanquam falsas ac Evangelio adver- » sas, nonnisi quia libertati favent*? »

CAPUT PRIMUM.

De contractibus in genere.

Hic complectimur quæ contractibus omnibus sunt communia et æque propria. Jam vero in contractibus omnibus hæc considerare oportet : 1. *personas* quæ contrahunt; 2. *res*, quæ in contractum deducuntur; 3. *consensum* contrahentium, qui solemnitatibus sit vestitus quæ lege præcipiuntur; 4. *effectum* inde prosilientem, qui est obligatio. Sine his quatuor nullus contractus proprie dictus vel concipi potest : sunt nempe tres quasi causæ, quæ ipsum contractum conflant; *efficiens*, id est persona; *materialis*, id est res; *formalis*, id est consensus : ex quo uti *effectus* sequitur obligatio [1].

Articulus 1. — Personæ quæ contrahunt.

Q. *Quænam personæ contractum inire possunt?*

R. Omnis contractum inire potest qui sufficiens animi ju-

[1] *Opus Mor.*, l. 3, n. 547.

* Quatre conditions sont essentielles pour la validité d'une convention : le consentement de la partie qui s'oblige, sa capacité de contracter, un objet certain qui forme la matière de l'engagement, une cause licite dans l'obligation. *Cod. civ. Gall.*, 1108. — Not. édit.

dicium habet, neque a lege prohibetur; nam *ubi nulla lex obstat*, facultatibus naturalibus pro libito uti possumus. Diximus *ubi nulla lex obstat;* ex Codice enim civili, ratione scilicet vel nondum maturi vel non satis expediti ac liberi consensus, alii sunt, quibus fere omnes; alii sunt, quibus nonnisi certi contractus vel in quibusdam casibus prohibentur :

Primo : fere omnes contractus prohibentur [1] : — 1. *minoribus*, nisi tamen agatur de iis rebus, de quibus liberam habent administrationem [2], — 2. *interdictis* qui nempe ætate majores, vel habituali detinentur imbecillitate, dementia aut furore, licet aliquando potiantur lucidis intervallis, vel prodigi sunt sua bona dilapidantes [3]; — 3. *uxoribus*, quibus ad contrahendum in iis, quæ simplicem rerum domesticarum administrationem excedunt, requiritur consensus mariti verbis vel scriptis expressus. Imo in aliquibus casibus etiam auctoritas tribunalis, ut si agatur de mutuanda pecunia, de vendendis et distrahendis immobilibus, casu quo uxor sit ætate minor; aut si agatur de iis actibus judicialibus, in quibus viri utilitates cum iis quæ sunt suæ uxoris pugnent, licet illa sit ætate major, etc. Uxor tamen sine consensu et auctorizatione mariti poterit : 1. se obligare si mercaturam exerceat in iis quæ ad hanc referuntur; 2. condere testamentum; 3. libere disponere de suis bonis (modo non dotalibus, nec immobilibus) si perpetuo sit a viro per divortium separata *.

[1] Huc revocantur tum ii qui amiserunt jura civilia vel eorum usum, quibus nempe plurima sunt interdicta, tum religiosi, qui ob votum paupertatis nequeunt sine dispensatione legitima acquirere.

[2] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 481, etc.—Not. édit.). — [3] *Ib.*, art. 489, etc. — Not. édit.

* Toute personne peut contracter, si elle n'est pas déclarée incapable par la loi. Les incapables de contracter sont les mineurs, les interdits, les femmes mariées dans les cas exprimés par la loi, et généralement tous ceux à qui la loi interdit certains contrats. Le mineur, l'interdit et la femme mariée ne peuvent attaquer, pour cause d'incapacité, leurs engagements que dans les cas prévus par la loi. — Les personnes capables de s'engager ne peuvent opposer l'incapacité du mineur, de l'interdit ou de la femme mariée, avec qui elles ont contracté (*Cod civ. Gall.*, art. 1123. — Not. édit.).

Secundo : certi contractus vel in quibusdam casibus prohibentur : — 1. *Filiisfamilias*, qui... nequeunt absque consensu ascendentis cui subjiciuntur, vel judicis, distrahere aut hypothecæ subjicere immobilia, quorum usufructus aut administratio dicto ascendenti competit*;... — 2. *conjugibus*, qui matrimonio durante, nequeunt secum invicem**... contrahere [1] ; — 3. *tutoribus*, quibus non licet contrahere cum suis administratis [2]. Item *advocatis* et *procuratoribus*, quibus pacta interdicuntur circa res, de quibus agunt patrocinium [3].

Nota. Contractus ad quos prædictæ personæ inhabiles declarantur, non omnes videntur esse ipso facto nulli;

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 1595. — [2] *Ib.*, art. 1596. — [3] *Ib.*, art. 1597.

* Le mineur, même émancipé, ne pourra intenter une action immobilière ni y défendre, même recevoir et donner décharge d'un capital mobilier, sans l'assistance de son curateur, qui, au dernier cas, surveillera l'emploi du capital reçu. — Il ne pourra faire d'emprunt, sous aucun prétexte, sans une délibération du conseil de famille, homologuée par le tribunal de première instance, après avoir entendu le procureur impérial. — Il ne pourra non plus vendre ni aliéner ses immeubles, ni faire aucun acte autre que ceux de pure administration, sans observer les formes prescrites au mineur (*Cod. civ. Gall.*, art. 482, etc., not. édit.).

** La femme, même non commune ou séparée de biens, ne peut donner, aliéner, hypothéquer, acquérir, à titre gratuit ou onéreux, sans le concours du mari dans l'acte, ou son consentement par écrit. Si le mari refuse d'autoriser sa femme à passer un acte, la femme peut le faire citer directement devant le tribunal de première instance de l'arrondissement du domicile commun, qui peut donner ou refuser son autorisation, après que le mari aura été entendu ou dûment appelé en la chambre du conseil. — Lorsque le mari est frappé d'une condamnation emportant peine afflictive ou infamante, la femme, même majeure, ne peut, pendant la durée de la peine, ester en jugement, ni contracter qu'après s'être fait autoriser par le juge. — Si le mari est interdit ou absent, le juge peut, en connaissance de cause, autoriser la femme, soit pour ester en jugement, soit pour contracter.—Si le mari est mineur, l'autorisation du juge est nécessaire à la femme, soit pour ester en jugement, soit pour contracter (*Cod. civ. Gall.*, art. 217, etc.). — Dans aucun cas, ni à la faveur d'aucune stipulation, la femme ne peut aliéner ses immeubles sans le consentement spécial de son mari, ou, à son refus, sans être autorisée par justice. Toute autorisation générale d'aliéner les immeubles donnée à la femme, soit par contrat de mariage, soit depuis, est nulle (*Ibid.*, art. 1938. — Not. édit.).

nam variæ adsignantur regulæ pro eorum rescissione : quod probat, æquitate naturali servata, valere quoadusque rescindantur. Imo ex lege civili qui cum dictis personis contraxerunt, opponere non possunt talem capacitatis defectum; cum in ipsorum beneficium hæc rescissio inducta non sit[1].

Articulus 2. — Res quæ in contractum deducuntur.

Q. 1. *Quid requiritur, ut res in contractum deducatur?*

R. Requiritur, ut res sit possibilis, honesta, determinata, pretio æstimabilis, in civili commercio posita, et propria tradentis[2].

1. *Possibilis;* nam impossibilium nulla obligatio; quod si res ex parte tantum sit possibilis, valet contractus pro hac parte (nisi ex natura rei vel mente contrahentis dividi nequeat); quia utile non debet per inutile vitiari; — 2. *honesta,* ut nempe neque legibus neque bonis moribus adversetur; nam *quæ legibus aut bonis moribus adversantur, ea nec nos facere posse credendum est;* — 3. *determinata* saltem in specie, secus contractus esset incertus ac illusorius : hinc, v. g., si non constat, an in contractum deducatur vinum vel frumentum, contractus est nullus; secus si constet de qualitate rei, sed non constet de quantitate. Attamen sufficit ut ex lege, vel aliis adjunctis intentio contrahentis dignosci possit : unde si non valeret conventio de tradendo animali in genere, valeret tamen de tradendo equo vel bove in genere; — 4. *pretio æstimabilis,* cum ideo tantum quælibet res constituat objectum contractus; — 5. *in civili commercio posita,* secus non esset alienationi apta; — 6. *propria tradentis;* quia illa, quæ dominio nostro non subsunt, nullo modo possunt a nobis in obligationem deduci[3].

Q. 2. *An res futuræ constituant objectum contractus?*

R. Affirmative : res futuræ constituant objectum contractus, ut si quis venderet uvas anni advenientis; et sane

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.,* art. 1125. — [2] *Ibid.,* art. 1126, etc.

[3] Bona communitatis, vel quæ pertinent ad Opera pia ex Cod. civ. alienari non possunt absque superiori permissione, atque nonnisi sub datis formulis.

spes rerum futurarum apud omnes habentur pretio æstimabiles. — Excipitur ex Codice civili successio hereditaria personæ viventis, circa quam omnis stipulatio seu pactum habetur nullius roboris : idque merito, ne locum præbeat voto captandæ mortis alienæ *.....

Articulus 3. — Consensus contrahentium.

Q. 1. *Quinam consensus ad contractus valorem requiritur?*

R. Requiritur, ut consensus sit : 1. internus et verus; 2. liber ac plene deliberatus; 3. exterius manifestatus; 4. mutuus.

1. *Internus et verus.* Requiritur nempe, ut contrahens veram habeat voluntatem explicitam, vel implicitam sese obligandi [1]. Hinc in jure : *stipulatio quæ verbis fit, nisi habeat consensum, nulla est* [2]. Et sane : ideo contrahens dicitur obligari, quia vere et ex animo vult talem in se obligationem suscipere; ergo si talis in eo voluntas desit, contractus nullius est roboris [3]; — 2. *liber ac plene deliberatus*, ita ut contrahens non solum sit compos, sed etiam agat cum ea

* Les choses futures peuvent être l'objet d'une obligation. On ne peut cependant renoncer à une succession non ouverte, ni faire aucune stipulation sur une pareille succession, même avec le consentement de celui de la succession duquel il s'agit (*Cod. civ. Gall.*, art. 1130.— Not. édit.).

[1] Dixi *explicitam* vel *implicitam;* quia sufficit, ut quis velit aliquid, cui obligatio ex natura sua inhæreat. Sic, v. g., qui judicis officium suscipit, censetur *implicite* velle se obligare ad justas edendas sententias; quia hæc obligatio officio illi inhæret.

[2] *Dig.*, l. 2, t. 14, *De pactis*, l. 1, § 3.

[3] Non est ergo attendenda, ut merito notat Alasia, illorum paucorum doctrina, qui docent ad validitatem contractus sufficere, ut quis consentiat in verba externa, etsi interius nolit contrahere; contractus enim est conventio voluntatis, at conventio voluntatis sine ejus actu et assensu esse non potest : et certe consensus fictus non magis est consensus, quam homo pictus reapse sit homo. Neque inde sequitur omnes contractus dubios esse; nam libere contrahentes interius consentire solent, et hoc sufficit ad securitatem. Præterea nemo illico credere tenetur ei qui affirmat se interius non consensisse. Adde : qui ficte consensit, tenetur partem deceptam indemnem facere, et etiam vere consentire, si opus sit.

Huic quæstioni alia videtur affinis, *an valeat contractus interno*

deliberatione, quæ ad peccatum grave requiritur : secus non esset nisi voluntas imperfecta, ac proinde actus imperfectus, qui perfectam obligationem parere non posset; — 3. *exterius manifestatus;* talis nempe esse debet, ut consensus unius possit ab alio cognosci et acceptari. Est enim actus humani commercii; atqui talis esse non potest, nisi exterius manifestetur; — 4. *mutuus*, quia contractus est conventio saltem duorum : hinc si onerosus, requiritur ex utraque parte cessio et acceptatio; si gratuitus, requiritur cessio ex una parte, et acceptatio ex altera. Non tamen requiritur consensus utriusque simultaneus; quia consensus unius semel datus nec revocatus, moraliter perseverat, ita ut accedente alterius consensu, contractus perficiatur.

Quid (quæres) *si contractui juramentum accedat?* Si contractus sit jure naturæ irritus, juramento non firmatur; quia juramentum sequitur naturam actus; sed actus invalidus est, ergo et juramentum. Idem communius dicunt cum Billuart, si contractus sit ipso facto irritus de jure positivo; ratio quia lex irritans agit ex motivo boni communis : at repugnat quod a lege civili hoc motivo constitutum est, jurandi facilitate subverti. Quod quidem ex dicta ratione extendunt etiam ad contractus rescindibiles, si rescindibilitas inducta sit ob bonum publicum : hinc non valent juramenta uxorum, minorum, etc., ad firmandos illos contractus, quos ex lege ipsi possunt rescindere; secus mali homines eos de facili inducerent.

Sed quid (dices) *si lex civilis ideo infirmet contractus, quia juramento firmati sunt?* Alii contendunt id obtinere etiam in conscientia, quia lex civilis lata est ob commune

consensu initus, sed sine animo se obligandi? Alii cum Lessio affirmant, qui enim vere vult contrahere, vult omnia consectaria ejus, ut est obligatio. Alii cum Croix dicunt valere prout præ valet vel non prævalet volitio contractus. Verum qui sic contrahit in probabiliori sententia ab omni obligatione immunis censendus est, uti dicunt Sanchez, Salmanticenses, Paludanus, etc.; apposita enim conditio, quæ contractus substantiæ adversatur contractum ipsum invalidat : quemadmodum conditio, quæ adversatur substantiæ matrimonii, ipsum facit invalidum, licet adsit intentio contrahendi, prout habet Ligorius Noster, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 709 et seqq.

bonum; cum provideat et sanctitati juramenti, ne temere illud usurpetur, et majori contrahentium libertati, ne semper ob juramenti religionem prohibeantur a contractuum rescissione. Alii vero docent tales contractus, si aliud non obstet, vim semper habere in conscientia; quia juramentum per se nedum infirmet, imo robur addit.....

Quid vero (addes) *si contractus vel nullam vel falsam vel illicitam causam determinantem præ se ferat?* Conventio subsistit, si causa non fuit expressa; ea enim semper legitime præsumitur, donec non probet contrarium qui se obligavit. At si causa sit nulla, falsa, illicita, tunc invalida est conventio; quia deficit in substantiali. Causa autem nulla est, quando res, ob quam quis se obligavit, non subsistit, ut si donasti 100 Titio intuitu illius futuri matrimonii, et matrimonium non fuerit initum. Causa vero est falsa, si ea non sit nisi apparens, ut si Titio debeas 100 ex testamento patris tui, et tribuas; sed postea invenias notam testamentariam, in qua a tali solutione liber es. Tandem causa est illicita, si opponatur vel legi civili, ut est obligatio imposita non nubendi; vel bonis moribus, ut si tribuas judici ideo, ut male judicet; vel bono publico, ut esset omnis conventio circa statum personarum, v. g., ut quis habeatur uti legitimus cum non sit, ut major cum adhuc sit minor, etc. *.

Q. 2. *Quænam adversantur consensui in contractibus* [1]?

R. Ex Codice consensui adversantur : *error*, *dolus*, ac *metus* [2] : — 1. *error* est æstimatio unius pro alio; *errare enim*, ex Augustino, *est aliud pro alio putare* [3]; — 2. *dolus* est astutia, seu calliditas : et duplex distinguitur bonus et malus. Primus est *solertia in agendo* [4] : hoc sensu legitur in jure civili : *Pomponius ait, in pretio emptionis et venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumvenire* [5], nempe

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 714 et seqq.

[2] *Cod. civ. Gall.*, art. 1108. — [3] Causa 22, q. 2, c. 6.

[4] Digest., l. 4, t. 3, l. 1, § 3. — [5] *Ib.*, loc. cit., t. 4, l. 16, § 4.

* L'obligation sans cause, ou sur une fausse cause, ou sur une cause illicite, ne peut avoir avoir aucun effet. — La cause est illicite quand elle est prohibée par les lois, quand elle est contraire aux bonnes mœurs ou à l'ordre public (*Cod. civ. Gall.*, art. 1131 et 1132. — Not. édit.).

intra limites justi pretii. Secundum *definiunt esse omnem calliditatem, fallaciam, machinationem ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam* [1] : calliditas sita est in tacendo, fallacia in mentiendo, machinatio in faciendo; — 3. *metus* est trepidatio mentis ob malum imminens : duo igitur importat et periculum mali et trepidationem mentis [2].

Q. 3. *An error, dolus malus, ac metus contractum invalident?*

R. Ad 1 : Error versatur vel circa contractus substantiam [3]; vel circa ejusdem accidentia; vel circa personam, quacum contrahitur. Si 1, v. g., ut si quis emat vitrum credens esse gemmam, contractus invalidus est; quia error circa contractus substantiam impedit consensum, cum tollat ipsam substantiæ cognitionem. Si 2, v. g., si emerim equum decennem putans esse quinquennem, valet in opinione communi et probabiliori contractus, sive accidentia illa dent causam contractui sive non; error enim circa accidentia non tollit consensum circa contractus substantiam [4] : excipe nisi in contractum qualitas sit deducta [5]; quia tunc transit in rei substantiam. Si 3, contractus est nullus, quando qualitas personæ fuit principalis contrahendi causa, ut si nummum aureum præcise dare intendas Petro, et dones Paulo; tunc enim rei substantiam ingrederetur.

R. Ad 2 : Dolus malus ex jure civili invalidat contractum, quando potest evidenter colligi ipsum totam illius causam fuisse, adeo ut una minime contraxisset, *si pars altera do-*

[1] *Th.*, loc. cit., t. 3, l. 1, § 2. — [2] De metu, *vid.* plura, t. 1.

[3] Illud est autem habendum ut substantiale, vel cui stricte alligatus est consensus, vel cujus defectus rem facit ad intentum prorsus inutilem, aut tollit omne motivum rationabile consentiendi.

[4] Nec refert, quod eo remoto, contractus non fuisset initus; nam in contractibus non attenditur quod factum fuisset, sed quod factum fuit. Alioquin non sine maxima societatis perturbatione contractus admodum pauci subsisterent : non tamen dubitandum, teneri deceptorem damna omnia compensare, quæ ex deceptione sua orta sunt.

[5] Excipiunt etiam plures contractus gratuitos, quia isti ex natura sua plenam, voluntariam, et omnimodam spontaneitatem requirunt. Sed alii omnino negant, cum adhuc hi contractus sint vere liberi et voluntarii. — Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 715.

lum non fecisset; non enim tunc liber consensus haberetur. Dolus tamen non præsumitur, sed probandus est : quod debita proportione valet etiam de errore et vi, cum actus semper supponatur positus juxta regulas præscriptas. Diximus *si pars altera dolum fecisset;* si enim dolus a tertio inferatur, hic quidem tenetur de damno, sed contrahens non tenetur consentire rescissioni, modo servet æqualitatem; quia per ipsum non stetit [1].

R. Ad 3 : Quod ad vim sive metum pertinet, si ille sit levis, contractum non invalidat, neque eum rescindibilem facit; quia talis metus non impedit, quominus in contractum vere et libere consentiatur. Si vero metus sit gravis, distinguendum est : vel metus ille juste fuit incussus; vel injuste. Si juste, contractus est validus, quia nulla intercedit injuria. Si injuste, sententia communissima et probabilior docet *ordinarie loquendo*, talem contractum esse quidem validum, sed rescindibilem ex parte illius, qui passus est metum. — Validus, quia non invalidatur neque jure naturæ, cum metus hic minime tollat voluntarium simpliciter; neque jure positivo, quia jus præcipit judicibus, ut tales contractus rescindant : quod supponit eos esse validos [2]. — Rescindibilis, ex parte nempe illius qui passus est metum, nempe ratione injuriæ quæ metu illi irrogatur.

Diximus *ordinarie loquendo* talem contractum esse validum; quia excipiuntur præcipue sequentes contractus, qui celebrati ex metu gravi injuste incusso sunt prorsus invalidi ex jure canonico : 1. matrimonium, et probabilius etiam sponsalia; nam connexorum idem debet esse judicium [3]; 2. professio religiosa; 3. electio Papæ; 4. traductio rerum ecclesiasticarum; 5. jurisdictio ecclesiastica per metum acquisita; 6. absolutio a censuris; 7. renuntiatio beneficiorum [4].

Insuper ex Codice (Gallico) quoad metum notandum est [5] : — 1. ad illius gravitatem rationem habendam esse

[1] *Cod. civ. Gall.*, art. 1116. — [2] *Digest.*, l. 4, t. 2, lege 21; *Cod.*, l. 2, t. 20, l. 10; *C. civ. Gall.*, art. 1117. — [3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 6, n. 844. — [4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 716. — [5] *Cod. civ. Gall.*, art. 1111, 1112.

ætatis, sexus, etc.; — 2. nihil referre sive ille a contrahente, sive ab alio incutiatur. Item est si incutiatur ipsi contrahenti, vel uxori, aut marito, aut illius ascendentibus vel descendentibus; — 3. non dari locum rescissioni, si expresse vel implicite metum passus ratum habuerit contractum, vel labi sinat tempus ad illum impugnandum, quod est regulariter decennium a die illius metus cessationis [1].

Quid (dices) *de metu reverentiali in contractu?* Metus tantum reverentialis, qui concipitur erga personas reverentia dignas, qualis esse solet, v. g., metus filii erga parentes, subditi erga Principem, uxoris erga maritum, Clerici erga Episcopum, contractum non invalidat ex Codice civili [2]. Quod in veriori sententia dicendum est de precibus licet assiduis; cum voluntarium non ita infirment. Excipiunt nisi sint instantissimæ et sæpius inculcatæ saltem quoad forum internum, cum tunc videatur intercedere moralis quasi coactio.

Quid autem (quæres) *si contractus per metum, dolum et vim initi sint; suntne ipso jure nulli?* Jus civile semper requiret auctoritatem judicis : « La convention contractée par erreur, violence ou dol, n'est point nulle de plein droit : elle donne seulement lieu à une action en nullité ou en rescision, dans les cas *déterminés par la loi*, etc. [3] » Quod si res ista ad tertium possessorem transierit, qui sit etiam in bona fide, poterit adhuc metum injuste passus eam sibi vindicare; quia ex legis adagio : *res semper transit cum vitio suo?*

Nota : Etiam læsio, quæ in eo consistit, quod in contractibus onerosis æqualitas non servetur, vitiat aliquando contractum [4].

Articulus 4. — Effectus e contractu prosiliens.

Q. 1. *Quisnam est effectus e contractu prosiliens?*

[1] *Cod. civ. Gall.*, art. 1115, 1304, etc. — [2] *Ib.*, art. 1114. — [3] *Ib.*, art. 1117.

[4] *Vid.* dicenda, art. seqq.

R. Effectus e contractu valido prosiliens est perfecta[1] obligatio, quæ in contractu bilaterali utrumque contrahentem afficit ; in contractu unilaterali non afficit, nisi alterutrum. Quam quidem obligationem definimus : *juris vinculum, quo ad aliquid adstringimur vel dandum vel faciendum vel omittendum.* Postulat autem ratio, ut præstetur non solum quod in contractu expressum est ; sed et omnia quæ æquitas, consuetudo patens, ac certa lex cuique conventioni adscribant*.

Ceterum si in contractu quid inveniatur obscuri, istæ interpretationis regulæ a civili Codice adsignatæ habentur :— 1. attendenda est potius communis contrahentium voluntas, quam litteralis verborum sensus : et clausula ambigua in eo sensu est potius exponenda, qui effectum producit, quam in eo qui effectu caret : item verba ambigua in sensu contractui magis consono vel juxta regionis usum sunt accipienda ; — 2. contractui semper inesse censentur clausulæ, quæ ex usu exprimi debent, atque aliæ per alias interpretantur ; — 3. verba etsi generalia non complectuntur nisi res, de quibus partes constat voluisse contrahere : et dubio manente, quisque censetur se minus quam potuit voluisse obligare ; — 4. specialis casus in contractu indicatus ad clarius explicandam obligationem, non excludit alios casus, ad quos obligatio extendi potest[2].

Q. 2. *An obliget etiam in conscientia contractus initus sine debitis solemnitatibus à lege civili præscriptis ?*

R. Solemnitatum nomine hic habentur conditiones quædam ex legum humanarum præscripto in contractu adhibendæ, v. g., ut fiat coram tot testibus scriptura, etc. Aliæ porro sunt *accidentales*, quæ pertinent tantum ad complementum ; quæque proinde omissæ actum non invalidant.

[1] Duplex obligatio : *imperfecta*, quæ solo charitatis titulo fundatur, gratitudinis, aut religionis, quæ proinde non supponit jus strictum : *perfecta*, quæ justitia commutativa fundatur, et jus strictum inducit, quæque obtinet in contractu.

[2] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 1156, 1157 et seq.

* On doit, dans les conventions, rechercher quelle a été la commune intention des parties contractantes, plutôt que de s'arrêter au sens littéral des termes (*Cod. civ. Gall.*, art. 1156. — Not. édit).

Aliæ vero *substantiales*, quæ censentur pertinere ad substantiam, cum nempe adjunctam habent clausulam irritantem; vel etiam aliquando solum prohibitivam, quia in jure civili aliquando id irritum, quod prohibitum.

Utrum autem oriatur naturalis obligatio, si istæ omittantur solemnitates, triplex est Theologorum sententia[1].

Prima cum S. Antonino, Molina, Sa docet obligationem oriri; quia lex humana, quamvis neget actionem civilem, non tollit tamen obligationem naturalem, ad quam solus consensus sufficit. Adde : lex civilis solemnitates istas præscribens non videtur attingere directe ipsam conventionem, sed potius directe respicere illius formulas, quas quidem exigit, ut in suo foro contractus sustineri valeat; si ergo alio modo certissime probari possit, saltem pro foro conscientiæ obtinere debet. *Secunda* cum Lessio, Lugo, Salmanticensibus docet nullam e contractu sic inito oriri obligationem; quia leges contractus hujusmodi irritantes fundantur in præsumptione non solum doli, sed etian periculi. Et ideo potest lex humana funditus tollere obligationem naturalem, quemadmodum Ecclesia nullam declarat et invalidum matrimonium contractum sine Parocho et sine testibus. — *Tertia* vero cum Billuart, Cabassutio, Henriquez, Lopez, Sanchez aliisque docet, in hoc casu, in quo videlicet (cum tot maximi nominis auctores hinc inde disputent) res dubia remanet, semper esse præferendum possessorem, donec per judicis decretum ad restitutionem non condemnetur. Hæc ultima sententia est probabilior et in praxi omnino tenenda; nam cum possessio jus certum tribuat possessori, nequit ipse exspoliari, nisi certe constet de jure alterius[2].

An sit (quæres) *aliqua regula generalis et certa, qua di-*

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. x, n. 126; et *Op. Mor.*, l. 3, n. 711 et 927.

[2] Possessio videlicet jus tribuit insistendi in re possessa, quousque non certo probetur, clausulam civilem irritantem bene obtinere etiam in conscientia : quod certo probari non potest, cum in diversa abeant doctores hac de re.

Quod autem teneamur obtemperare judici, si postea judicet ad normam legis civilis, ideo est quia ejus sententia fundatur in periculo ge-

gnosci possit legem civilem illico obligare etiam in conscientia, cum aliquid circa contractus decernit?

R. 1. Princeps seu respublica habet quidem jus de civium bonis etiam in conscientia disponendi, eorum nempe contractus validos vel invalidos declarando; non tamen ad merum arbitrium, sed sola necessitate boni publici impellente: Princeps enim seu respublica non est domina bonorum, sed tutor, ut ita dicam, et vindex. Verum non modica difficultas est inter peritos discernere, quandonam revera lex principis velit in conscientia firmitatem vel nullitatem ratione publici boni statuere; ideo magis, quia non semper utitur eadem verborum formula in suis expressionibus. Sic aliquando directe et absolute rerum dominium de uno in alium transfert, ut facit in usufructu legali et rerum inventione. Aliquando obligationem solvit, quam quis jure naturæ contraxisset, ut evenit plerumque in mutuo filiisfamilias dato. Aliquando tribuit jus repetendi quod jam alteri solutum est; sic minores habent jus repetendi amissum in ludo. Aliquando prohibet quidem contractum, sed non irritat, uti ludos vetitos; aliquando vero et prohibet, et irritat at post sententiam judicis: ut contractus metu ac dolo initos. Aliquando denique, nulla facta mentione judicis sententiæ, et prohibet et irritat et impedit, ne quis rerum suarum dominium transferat in alium, idque vel absolute, vel relative. Sic impedit absolute omnes a testando quæcumque bona habeant, si nondum 16 annum compleverint [1]. Et si compleverint, eos impedit relative, ne scilicet ad hereditatem certas personas vocent, puta filium adulterinum, etc. His positis:

R. 2: Quando certo constat ex sensu omnino obvio verborum, ex motivo legis, ex discussionibus ejus, ex praxi tribunalium, et opinione peritorum, etc., legem civilem re-

nerali fraudum; et etiam quia quisque tenetur parere judici præcipienti, semper hac ejus sententia non est evidenter injusta, ob bonum commune pacis, ut litibus et jurgiis finis imponatur. Vid. *De testamentis*, art. 1, § 1.—Quoad matrimonium autem est specialis ratio ob sacramentum.

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 903 et 1095. — Not. édit.

vera ob publicum bonum voluisse vel non voluisse transferre rerum dominium de uno in alium, non est difficultas. Sic hodie nemo dubitat de validitate præscriptionis etiam pro foro conscientiæ, ac de legitimo jure parentum in usumfructum bonorum filiorumfamilias. — E contrario si lex tribuat jus irritationis, quin tamen irritet, nemo dubitat tunc valere contractum quoadusque hic a judice scindatur. Sic si in venditione intervenerit gravis læsio, venditio valida est; quia lex dat quidem jus rescindendi contractum, sed non ipso facto eum scindit. Idem est ordinarie, si verba legis sint tantum prohibitiva, non irritantia; nam multa facta tenent, quæ tamen fieri prohibentur : sic lex prohibet conficere testamentum in charta non obsignata (*non timbré*)[1]; si tamen id fiat, testamentum tenet. Quod etiam valet, si lex fundata sit in præsumptione alicujus facti, quod non subsistat; nam præsumptio facti juxta omnes cedit veritati. Sic lex statuit, judicialem depositionem semel factam, semper obtinere contra ipsum deponentem, nec revocari posse : si tamen illa depositio fundata fuerit in falsa alicujus facti suppositione, tunc lex ejus revocationem admittit; quia nempe præsumebatur factum, quod tamen non aderat.

R. 3 : Si supradictis regulis rite perpensis, de ipsius legis vi adhuc dubitetur, in hoc casu dicimus : — 1. ex ipsa naturali æquitate resolvendam esse controversiam. Hoc sensu ordinem ac modum a lege civili præstabilitum ad solvendum creditoribus casu, quo quis decoctus evadat, tuemur vel in ipsoforo interno obligare; — 2. interrogandum esse communem Theologorum sensum : sic hujus universalis consensus ratione defendimus, legem deobligantem filiosfamilias a reddendo mutuo etiam in conscientia probabilius tenere; — 3. videndam esse quotidianam timoratorum praxim atque consuetudinem : sic dicimus dona manualia valide tribui, etiam non servatis a civili lege præscriptis solemnitatibus, quamvis generatim ipsa lex omnes donationes ita factas videatur prorsus irritare; — 4. tandem si hisce omnibus consideratis, vel ob discrepantiam auctorum vel ob

[1] *Cod. civ. Gall.*, art. 1356.

rationes ex utraque parte momentosas adhuc dubium sit, an lex decernat contractus nullitatem ratione publici boni, an non, eo in casu dicimus omnino potius esse jus possessoris, illius nempe qui rem controversam jam sibi detinet : et hoc quidem rationi maxime consentaneum est, ut patet ex dictis.

Q. 3. *Quotuplex distinguitur obligatio in contractu?*

R. Triplex distinguitur obligatio in contractu : *mere naturalis*, quæ obligat conscientiam, sed nullam dat actionem in foro externo : ut est obligatio certum debitum solvendi, quod juridice nequit probari. *Mere civilis*, quæ actionem parit in foro externo ob aliquam præsumptionem, quæ cum non subsistat, non obligat conscientiam : ut si quis ex falsis depositionibus damnetur a judice ad mulctam, et nulla ei suppetat via ad innocentiam probandam. *Mixta*, quæ obligat in utroque foro : et sic generatim se habet obligatio, cum generatim contractus et honestati et legi innitantur. — Item conventionalis obligatio solet distingui in simplicem et qualificatam. *Simplex* ea est quæ nullam habet adjunctam conditionem, quæ proinde statim vim exerit suam; *qualificata* vero ea est, quæ aliquam secum affert conditionem : hæc porro multiplex distinguitur.

1. *Ad diem*, quæ nempe statuit diem executionis : hæc non obligationem ipsam, sed illius tantum executionem suspendit. Dies præsumitur appositus in favorem debitoris, nisi aliud constet [1].

2. *Alternativa*, quando duæ res obligatæ sunt [2]; sed debitor liberatur alterutram solvendo, ut si ex contractu tenearis dare vel fundum vel domum. Electio est debitoris, nisi aliter conventum sit. Quando una res nequit esse materia contractus, vel perierit : puta si illa domus in contractum deducta non sit tua, vel tua quidem sit, sed perierit, v. g., in incendio, res superstes debetur : et creditor eam tenetur acceptare, nec rei perditæ pretium exigere potest, etiamsi culpa debitoris periisset, si tamen electio sit ipsius debitoris [3].

[1] *Cod. civ. Gall.*, art. 1183 et seq. — [2] Idem est si res plures quam duæ sint obligatæ. — [3] *Cod. civ. Gall.*, art. 1189 et seq.

3. *Solidaria*, est quando vel totum creditum potest exigi a singulis creditoribus, ideoque solutio facta uni creditori liberat debitorem ab aliorum creditorum molestia; vel ad totum debitum solvendum singuli debitores adigi possunt ita, ut solutio facta ab uno debitore ceteros liberet quoad ipsos creditores. Debitor potest solvere cui voluerit ex creditoribus, nisi horum quispiam solutionem postulet apud judicem. Ceterum solidaria obligatio si a lege non obtineat, non præsumitur : unde est in pactum deducenda [1].

4. *Divisibilis* vel *indivisibilis;* si nempe coalescat ex aliqua re, quæ dum traditur, aut ex aliquo facto, quod dum executioni mandatur, dividi potest, vel non. Est, v. g., si moriatur debitor, cui sint plures heredes : si ipse unum tantum obligavit ad solvendum, obligatio indivisibilis est; secus debitum erit divisibile [2].

5. *Sub clausula pœnali :* est cum quis ad firmandam obligationem se adstringit ad aliquid, si eam non servet. Invalida obligatione, est invalida pœna, non vicissim. Pœna a judice temperatur [3].

6. *Conditionalis* [4] *:* conditio est *accidens quoddam, quod contractum suspendit, vel resolvit in incertum aut futurum eventum:* suspendit donec eveniat, resolvit casu quo contingat vel non contingat. Conditio alia est *casualis*, quæ scilicet non pendet a voluntate contrahentium, sed respectu eorum est fortuita, v. g., si gratiam a rege obtinuero, tibi dabo 100. Alia *potestativa*, quæ pendet ab eventu, qui est in potestate alterutrius contrahentis, v. g., dabo tibi 100, si Novariam veneris, si lauream consequaris, si taceas. Alia *mixta*, quæ pendet tum a tertio tum ab una contrahentium parte, v. g., dabo tibi 100, si emerim domum Titii. Item alia *suspensiva*, quæ pendet ab aliquo futuro vel ignoto, v. g., dabo tibi 100, si talis opera suum habuerit complementum. Alia *resolutiva*, quæ ubi non impleatur, contractum, qui illico effectum suum produxerat, solvit, v. g., tibi vendo domum meam; hæc tamen venditio nulla erit, si non potuero emere domum Titii, de qua tractatus habeo. Tandem alia est *positiva*, alia

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 1197 et seq. — [2] *Ib.*, art. 1217 et seq. — [3] *Ib.*, art. 1226 et seq. — [4] *Ib.*, art. 1168 et seq.

negativa, prout nempe contrahitur in hypothesi, quod contingat vel non contingat eventus : ut, v. g., dabo tibi 100, si hoc feceris, aut non feceris.

Porro istæ conditiones vel sunt de re possibili, vel de re impossibili. Si 1. tenent; quilibet enim potest se obligare modo quo vult : imo effectus contractæ obligationis incipit ab ipso die, quo fuit verificata conditio [1]. Si 2. *generatim* contractus initi sub conditione impossibili, v. g., si cœlum manu tetigero, nulli sunt et invalidi; nam uti fert vulgare adagium : *de re impossibili nulla est obligatio* [2]. Quod etiam valet de conditione turpi contractui apposita, ut do tibi 100, si homicidium perpetraveris; certum est enim ante patrationem peccati nullam esse conventionem, et nullam parere obligationem, quoniam justitia nullo modo potest obligare ad illicitum. — Diximus tamen *generatim;* nam 1. ex jure canonico si contractui matrimonii apponatur conditio turpis vel impossibilis, habetur pro non adjecta, nisi sit contra substantiam matrimonii, quia tunc vitiat contractum [3]; 2. ex jure civili omnes turpes et impossibiles conditiones appositæ in testamentis reputantur pro non adjectis [4]; nemo enim præsumitur in morte nugari : quam civilis Codicis dispositionem probabilius docent valere etiam in foro conscientiæ, nisi constet testatorem revera voluisse suam voluntatem illi conditioni necessario alligare.

Sed quid (quæres) *si opus turpe et illicitum pars una præstiterit, debetne altera pars solvere pretium promissum, et solutum poteritne illud ab acceptante in conscientia retineri?*

R. Quoad meretrices [5] commune atque certum est inter Doctores eas posse sibi meretricii pretium petere et retinere,

[1] Hoc tamen notandum est discrimen, nempe quod conditio *suspensiva* nunquam supponitur, sed adstipulanda est; non item *resolutiva*, quando pars altera deficit in suis obligationibus. Insuper res obligata sub conditione suspensiva stat periculo debitoris, qui se non obligavit ad eam tradendam, nisi casu quo conditio adimpleretur (*Cod. civ. Gall.*, art. 1181).

[2] *Cod. civ. Gall.*, art. 1172. — [3] Decr. Greg., l. 4, t. 5, c. 7, *Si condit.* — [4] *Cod. civ. Gall.*, art. 900. — [5] De meretricio quoad peccatum, diximus t. 1, tr. IV, dis. 2, cap. 3, art. 1, § 1.

dicente S Thoma : *cum quis dat meretrici propter fornicationem, nulier potest sibi retinere quod ei datum est; sed si superflue aliquid per fraudem vel dolum extorsisset, teneretur eidem restituere* [1]. Dat enim meretrix usum sui corporis, qui pretio æstimabilis est : unde jus civile ait meretricem *turpiter facere, quod sit meretrix; non turpiter accipere, cum sit meretrix* [2].

Agendo autem de aliis maleficiis, v. g., pro patrato homicidio, duplex est sententia. Prima satis probabilis cum Adriano, Concina, Continuatore Tournely, Gousset et aliis, negat esse obligationem solvendi pretium, quia peccatum non est vendibile ; et si esset, non præstaret mala promissa servari. Secunda vero probabilior et communior sententia cum Alasia, Antoine, Billuart, Bouvier, Cajetano, Covarruvia, Croix, Lessio, Lugo, Vasquez, Viva, etc., docet teneri etiam in hoc casu promittentem ad solvendum, et recipientem e contrario non teneri ad restitutionem [3]. Et sanè : in quocumque contractu oneroso lex naturæ dictat, quod cum quis partem suam præstiterit, teneatur et alter implere suam, si licite potest [4].

Q. 4. *Quomodo sustinetur, ac probatur obligatio conventionalis?* [5]

[1] 2, 2, q. 30, a. 7; et q. 62, a. 5. — [2] *Digest.*, l. 12, t. 5, *De condit. ob turp. vel injust. caus.*, lege 4, § 2.

[3] Alii tertiam addunt sententiam, quæ distinguit inter actionem, quæ abstrahendo a peccato vere pretio digna est, ut est subministratio carnis die prohibito; et inter eam quæ hanc abstractionem non patitur; cum peccatum sit ipsa actio substantialis, a qua nullimodo potest separari, ut esset occisio hominis. Pretium tribuunt in primo casu, non in secondo. Nos porro, nulla distinctione facta, id semper tuemur licitum.

[4] Neque dicas, actionem peccaminosam nullo pretio dignam esse; nam nullo quidem pretio est digna *ut talis;* sed digna est, si consideretur *ut temporaliter* laboriosa, vel ignominiosa, vel periculosa præstanti illam: pretium enim et actio tunc secum una conveniunt saltem in genere rei temporalis. Neque addas, quod ex regula juris *in malis promissis fidem non expedit observari;* nam hoc verum est ante patrationem criminis, sed posito contractu atque ab altero præstita parte sua, tu teneris jure naturæ ponere tuam. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 711 et seq.; et *Hom. Ap.*, Tr. x, n. 123; Tr. xiii, n. 68.

[5] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 1345 et seq.

R. *In foro civili* ad fraudes præcavendas qui petit exsecutionem alicujus obligationis a tertio susceptæ, eam probare debet aliquo ex argumentis a lege præscriptis. Sunt autem: — 1. *scriptura publica, vel privata* juxta diversitatem contractus. Ad scripturam privatam revocantur etiam libri negotiatorum ac tesseræ; — 2. *testium depositio*, quæ tamen non admittitur quoad conventionem (150 fr.) excedentem, nisi quibusdam in casibus [1]; — 3. *præsumptio*, quæ nihil aliud est, quam consectarium quoddam, quod lex ipsa vel judex deducit a facto notorio ad ignotum; — 4. *partis confessio*, quæ quidem judicialis est, vel extrajudicialis, prout extra, vel in ipso judicio ipsa emittitur; — 5. *juramentum*, et duplex distinguitur: *decisorium*, quod ab una parte alii defertur, ut inde lis finiatur; deferri autem potest in qualibet specie controversiæ civilis: et *delatum a judice* vi officii sui, qui tamen non potest illud deferre, si petitio et exceptio sint vel plene probatæ vel omnimoda probatione destitutæ [2].

Diximus *in foro civili;* qui enim certus est, se valide contraxisse neque suam adimplevisse obligationem, tenetur in conscientia ad satisfaciendum, etsi legaliter altera pars probare non possit sibi nondum fuisse satisfactum; quæ enim hic requiruntur probationis argumenta, necessaria non sunt ad contractus valide perficiendos, sed ad probandos contractus jam perfectos: uno verbo solemnitates hic præscriptæ non faciunt conventiones, sed probant; si igitur probatio jam aliunde certo habeatur, frustra de ipsa quæstio instituitur. Hinc, v. g., si tu scriptura contractum legitime iniisti, etsi compars id nequeat probare, quia scriptura in incendio periit, adhuc in conscientia illa conventione ligaris.

Q. 5. *Quomodo contracta obligatio solvitur?*

R. Ex Codice civili contracta obligatio solvitur: — 1. *solutione* ipsius debiti, uti patet: ad hanc revocatur *cessio bonorum*, et est cum quis solvendo impar omnia sua cedit creditoribus; — 2. *novatione*, et evenit quando nova constitui-

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 1357 et seq.

[2] Nempe si petitio actoris, qui ad juramentum provocat; et exceptio facta a reo, qui opponit, ne actoris petitioni cedat, sint, etc.

tur obligatio, veteri exstincta. Esset, v. g., si quod tu mihi debes ex empto, paciscamur ut illud ex tunc mutuum habeas; — 3. *remissione libere facta a creditore:* item *legali compensatione*, et est cum creditor fit ipse debitor erga suum debitorem in eodem genere et quantitate, v. g., 100 tibi debeo pro vino, et pro 100 pannum tibi vendo [1]: item *confusione*, nempe debiti et crediti in eamdem personam reunione; — 4. *rei debitæ interitu*, si nempe agatur de re certa, et determinata: quæ tamen absque culpa debitoris interierit; — 5. *conditione actum resolvente*, quæ cum verificatur, rem in pristinum statum remittit, ac si nulla esset inita conventio; — 6. *præscriptione*, ut patet [2]; — 7 tandem *actione nullitatis*, vel *rescissione*. Nulla declaratur obligatio, si defecerit in substantialibus, ut si intervenerit dolus, vis, error in re substantiali. Rescinditur autem, si intervenerit læsio; gravis tamen (nisi de minoribus agatur): alioquin vix ullus contractus firmus esset. Unde licet in conscientia semper adsit obligatio corrigendi excessum, ne quis ex alieno locupletetur; attamen si læsio non sit gravis, rescissio in judicio non admittitur [3]. Ipsa autem nullitatis et rescissionis actio per decem annos durat [4], nisi aliter cautum sit.

Est insuper quoad læsionem notandum, quod si agatur de minore non habilitato, ei quoad omnes conventiones rescissio conceditur: nisi *vel* læsio sit casui fortuito adjudicanda; *vel* ipse factus major ratum habuerit contractum; *vel* agatur de illius delicto aut quasidelicto; *vel* ipse sit negotiator, trapesita aut artifex pro hisce contractibus; *vel* nisi sermo sit de conventionibus matrimonialibus, de immobilium alienatione aut hereditatis divisione; *vel* de contractibus ab eorum tutoribus initis juxta leges. — Si vero agatur de majoribus, hi non restituuntur in integrum causa læsionis, nisi in casibus expressis *....

[1] Hæc est legalis seu proprie dicta compensatio; de compensatione enim improprie dicta erit in Tractatu sequenti.

[2] De cessione, remissione et compensatione erit in Tract. sequenti.

[3] *Cod. civ. Gall.*, art. 1118. — [4] *Cod. civ. Gall.*, art. 1304.

* Si le vendeur a été lésé de plus de sept douzièmes dans le prix d'un immeuble, il a le droit de demander la rescision de la vente, quand

Scholium. — *De obligationibus nulla præcedente conventione.*

Aliquæ sunt obligationes, quæ nulla præcedente partium conventione, enascuntur, et vim habent suam vel a lege sola vel a facto hominis : « Certains engagements se forment sans qu'il intervienne aucune convention, ni de la part de celui qui s'oblige, ni de la part de celui envers lequel il est obligé. Les uns résultent de l'autorité seule de la loi, les autres naissent d'un fait personnel à celui qui se trouve obligé. Les premiers sont des engagements formés involontairement, tels que ceux entre propriétaires voisins, ou ceux des tuteurs et des autres administrateurs qui ne peuvent refuser la fonction qui leur est déférée. Les engagements qui naissent d'un fait personnel à celui qui se trouve obligé, résultent ou des quasi-contrats, ou des délits ou quasi-délits [2]. » Ita Codex civilis.

Q. 1. *Quid et quasi-contractus?*

R. Quasi-contractus *ad sensum jurisperitorum* definitur : *factum hominis voluntarium, ex quo enascitur aliqua obligatio erga tertium, aut etiam mutua partium inter se obligatio* [3]. Duæ sunt illius species : — 1. *negotiorum gestio*, et evenit quando quis alterius negotium suscipit, sive inscio sive sciente proprietario. Qui tenetur negotium prosequi ut bonus paterfamilias, et subire omnes negotii consequentias; at ipse proprietarius debet implere obligationes ab eo contractas, et eum indemnem facere; — 2. *solutio rei sibi indebitæ*, idque contingit quando quis aliquid non suum accipit. Hic tenetur rem domino restituere, cum clamet ad illum; quod si sit in mala fide, debet etiam fructus reddere licet consumptos, et tenetur etiam de deterioratione, et casu fortuito : si vero sit in bona fide, non tenetur, nisi ad id, in

même il aurait expressément renoncé dans le contrat à la faculté de demander cette rescision, et qu'il aurait déclaré donner la plus-value. — Les partages peuvent être rescindés pour cause de violence ou de dol. Il peut aussi y avoir lieu à rescision, lorsqu'un des cohéritiers établit, à son préjudice, une lésion de plus du quart (*Cod. civ. Gall*, art. 1674 et 887. — Not. édit.).

[1] *Cod. civ. Gall.*, art. 1370. [2] *Ib.*, art. 1371.

quo facius est ditior, si rem distraxit; ad nihil vero, si res ex totó perierit etiam ejus culpa; nam *qui quasi suam rem neglexit, nulli querelæ subjectus est* [1].

Diximus *ad sensum jurisperitorum;* juxta theologos enim quasi-contractus solet communiter definiri *assumptio alicujus officii,* ut sic omnia omnino comprehendantur munera, quæ quis quoquo modo suscipit, qualia sunt judicis, tutoris, advocati, parochi, famuli, opificis, etc, in quibus tacita censetur existere conventio inter eos, qui hæc exercent, et eos qui opus illorum requirunt.

Q. 2. *Quid delictum, et quasi-delictum?*

R. Factum hominis voluntarium et culpabile, ex quo alter damnificatur, si cum directa damnificandi intentione ponatur, erit *delictum;* si vero ponatur quidem cum culpa, sed absque directa nocendi intentione, ut si adsit peccaminosa ignorantia vel inadvertentia, habetur *quasi-delictum* [2]. Porro damna, quæ ex hisce factis eveniunt, resarcienda sunt; qui enim est in culpa, tenetur de damnis: qua obligatione quisque tenetur ex facto tum *personarum*, quæ sunt suæ custodiæ, ut est filius respectu patris, discipulus respectu magistri; tum *animalium*, quæ proprio servitio sunt, uti si alicui noceant; tum *rerum*, quibus nostrum est providere, ut si tuum ædificium ruens, quia illud instaurare culpabiliter neglexisti, damnum intulerit.

CAPUT SECUNDUM.

De contractibus in specie.

Q. *Quot sunt numero contractus?*

R. Contractus alii sunt *onerosi*, nempe 1. emptio-venditio, et hic venit permutatio; 2. locatio et conductio; 3. emphyteusis, census vitalitius, pignus et hypotheca; 4. cambium et transactio; 5. societas. — Alii *gratuiti*, nempe 1. mutuum, ubi venit usura; 2. donatio, ubi erit de dote et promissione; 3. depositum, sequestrum, fidejussio, commo-

[1] Lib. 2, de pet. hered. — [2] Sed fusius ubi de Restitutione.

datum, precarium et mandatum. — Alii *aleatorii*, nempe assecuratio, sponsio et ludus.....

Articulus 1. — De emptione et venditione [1].

Q. *Quæ venditionis-emptionis origo, et quomodo ipsa venditio et emptio definitur?*

R. Res primum inter homines permutabantur; sed magna, quæ passim occurrebat difficultas permutationis, in causa fuit cur nummus inventus fuerit, qui res omnes repræsentaret. Inde orta est *emptio-venditio*, quæ solet communiter definiri : *contractus bonæ fidei, quo merx determinata datur vel danda convenitur pro pretio determinato :* ex Codice vero civili *est conventio, qua quis se obligat ad rem aliquam tradendam, alter vero ad ejus pretium solvendum* [2].

Ad validitatem contractus venditionis et emptionis (quæres) *requiriturne etiam traditio rei ex parte venditoris, et traditio pretii ex parte emptoris?* Ex Codice civili emptio-venditio perficitur, etsi desit illa traditio : « La vente est parfaite entre les parties, et la propriété est acquise de droit à l'acheteur à l'égard du vendeur, dès qu'on est convenu de la chose et du prix, quoique la chose n'ait pas encore été livrée ni le prix payé [3]. » Quibus verbis ea etiam indicantur, quæ ad contractum substantialiter perficiendum requiruntur : nempe consensus in iis verbis *on est convenu ;* solemnitates requisitæ in his *dans les formes voulues par la loi ;* merx determinata in his *sur la chose ;* tandem pretium item determinatum per ea *sur le prix.*

§ 1. — De consensu.

Q. 1. *An consensus in venditione sit de necessitate?*

R. Cum tota vis obligationis in contractu a voluntate proficiscatur, patet necessitas consensus ad venditionis valorem. Unde si quando quis ad rem suam alienandam cogitur causa publicæ utilitatis adhuc supponitur consensus, ratio-

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 793 et seqq.; et *Homo Ap.*, Tr. x, nn. 165 et seqq. — [2] *Cod. civ. Gall.*, a. 1582. — [3] *Ibid.*, a. 1583.

nabilis videlicet; nam quisque tenetur pro viribus publico bono concurrere, uti etiam præscribit lex [1].

Q. 2. *An ad contractum consensus innotescere debeat scriptura?*

R. Si agitur de rebus immobilibus, scriptura seu publicum instrumentum ita est necessarium ex lege civili, ut si omittatur, nullus sit omnis emptionis, et venditionis contractus. Si vero agitur de mobilibus, non requiritur scriptura, nisi de ea interponenda contrahentibus ipsis placuerit, vel nisi agatur de bonis venditis valorem (150 fr.) excedentibus [2].

Expensæ pro scriptura, et ceteris actibus, qui ipsam sequuntur, nisi aliter conventum sit, pertinent ad emptorem ex ipsa civili lege; sane emptoris interesse debet habere documenta suæ acquisitionis [3].

Q. 3. *Quid de promissione venditionis?*

R. Si promissio venditionis facta est absque ulla arrhæ traditione, tunc ea æquiparatur venditioni ipsi, ubi tam de re quam de pretio adsit reciprocus partium consensus; et eidem subjacet formæ extrinsecæ, cui subjicitur ipsa venditio : unde si promissio venditionis respiciat immobilia, ea fieri debet actu publico. Si vero venditionis promissio est cum arrhæ traditione, quælibet pars poterit resilire a contractu, dummodo quæ dedit arrham si resiliat, eam amittat; si autem velit resilire quæ arrham recepit, eamdem debet restituere in duplum [4].

Q. 4. *Quinam possunt inire contractum emptionis-venditionis?*

R. Possunt ii omnes inire contractum emptionis-venditionis, qui non vetantur a lege neque generatim, neque speciatim. Generatim ii vetantur qui a lege habentur incapaces et inhabiles ad contractum in genere; vetantur vero speciatim in hoc contractu : — 1. conjuges inter se, paucis casibus exceptis; — 2. tutores, curatores, ascendens emancipator quoad bona minoris emancipati; — 3. administratores communitatum, officiales publici, magistratus, judices,

[1] *Cod. civ. Gall.*, a. 545. — [2] *Ibid.*, a. 1341. — [3] *Ibid.*, a. 1593. [4] *Ibid.*, a. 1590.

janitores, notarii, advocati, et procuratores cum illis, quibuscum actionem vel relationem habent, sub pœna nullitatis [1].

§ 2. — **De merce.**

Q. 1. *Quænam sunt obligationes venditoris?*

R. Tres sunt præcipuæ venditoris obligationes :

1. Est ut nitide exponat quod intendit; pactum enim obscurum contra ipsum explicatur; — 2. ut rem tradat tempore ac loco convento, et in eo statu, quo res se habuit in ipsa venditione una cum omnibus suis accessionibus; nam statim emptoris facta fuit; — 3. ut emptorem servet indemnem, tum ab evictione [2], si nempe a tertio res ipsa vendita vindicetur; tum a servitutibus, si iisdem deberet subjici; tum a vitiis occultis, si inde illius valor notabiliter minuatur : id enim vel ipsa ratio postulat, ut æqualitas servetur [3].

Q. 2. *Quænam res cadunt sub emptione, et venditione?*

R. Cadere possunt sub emptione et venditione res omnes, quæ sunt in humano commercio; cum propterea æstimentur. Intellige tamen si id leges peculiares minime vetent. Sic vetatur :

1. Emptio-venditio rei alienæ : quod si emptor ignoraverit rem emptam esse alienam, potest repetere a venditore (qui mala fide rem alienam ipsi vendidit) non solum pretium solutum, sed etiam damnorum compensationem, atque usuras; — 2. emptio-venditio jurium successionis alicujus personæ adhuc viventis, etiamsi ista consentiat; — 3. emptio-venditio rei, quæ jam perierit : si pars tantum perierit, in arbitrum erit emptoris vel resilire a contractu vel sibi expostulare partem superstitem, æstimato ejusdem pretio [4]; — emptio-venditio earum rerum, quæ noxiæ esse possunt. Hinc *illicita est per se loquendo* venditio rei, qua emptor prævidetur *certe abusurus;* nam lex charitatis est, ut nemini occasio

[1] *Cod. civ. Gall.*, a. 1594, 1595, 1596 et 1597.

[2] Evictio est *deturbatio juridica emptoris a possessione rei, quam emit*, v. g., Titius vendit vineam Caio : Sempronius probat vineam esse suam; et ideo judex decernit illam esse Sempronio reddendam, cum res clamet ad dominum.

[3] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1602 et seqq. — [4] *Ibid.*, a. 1601.

præbeatur peccandi. Et hoc maxime si res ex sui natura ac forma ad malum usum sit determinata, uti idolum [1]. Hinc prohibetur venena conficere, retinere ac vendere iis, quibus a lege permissum non est.

Diximus 1. *illicita est :* valide enim vendi potest; cum etiam res nociva ratione substantiæ sit pretio æstimabilis; — 2. *per se loquendo :* justa enim exstante causa, etiam licite venditur; nam ex una parte hæc traditio est tantum occasio, ex altera cooperatio materialis non est prohibita, si gravis ac legitima causa sit; — 3. *certo abusurus ;* in dubio enim nemo præsumitur velle rebus male uti, alioquin nulla ferme res vendi posset; cum nulla res sit, qua homo non possit abuti.

Notandum hic, Ecclesiæ bonorum, quæ tempore publicæ perturbationis invalide alienata sunt, utpote sine Pontificis consensu, Pium VII Bulla *Ubi primum* 17 jul. anno 1817, venditionem confirmasse etiam pro foro interno ad bonum pacis ac fidelium tranquillitatem; modo tamen illorum acquisitio facta sit juxta leges tunc vigentes [2]. Quod vero pertinet ad onera pia ipsis bonis adnexa, ut celebrandi missas, elargiendi eleemosynam, etc., utrum teneantur acquisitores ad ea adimplenda, S. Pœnitentiaria 20 martii an. 1818 de expressa Pontificis auctoritate Episcopo Bouvier respondit, duntaxat *hortandos esse* [3].

Q. 3. *An vita hominis possit constituere objectum emptionis?*

R. Homo non potest esse venalis hoc sensu, quasi nempe transferre possit in alium jus suæ vitæ ac necis; hoc enim jus est solius Dei. Poterit tamen vendere usum suæ vitæ ac suorum actuum, cum usus vitæ et actuum bene cadat sub alterius dominio. Hinc, ubi res in se ipsa spectetur, et debitis intervenientibus conditionibus, commercium Nigrorum etsi lugendum, non tamen jure naturæ primario illicitum dicunt. Conditiones sunt, ait Bouvier : 1. ut justo titulo Nigritæ libertate sua priventur; 2. ut humano modo tractentur; 3. ut in contractu non sit fraus. — Quæ tamen

[1] S. Thomas. 2, 2, q. 169, a. 2. — *Vid.* Lionnet, Bouvier, etc.

[2] Pro Regno Sabaudiæ habetur etiam Breve 20 dec. 1816.— *Vid.* Lit. Pat., 22 sept. 1818.

[3] *Vid.* Append. 2ª apposita in primo Volumine.

conditiones cum fere nunquam reperiantur, ideo merito in praxi uti illicitum et detestabile commercium illud habetur. Atque ideo merito Pontifices complures illud expresse damnarunt [1]. Præstant inter eos Paulus III, Urbanus VIII, Benedictus XIV, Pius VII, et nostra ætate gloriosæ memoriæ Pontifex Gregorius XVI, qui Apostolicis Litteris 3 dec. anno 1839 hoc commercium aperte declaravit *Christiano nomine prorsus indignum*, et simul districte prohibuit, *ne quis Ecclesiasticus aut laicus illud... veluti licitum sub quovis obtutu aut quæsito colore tueri, aut aliter publice vel privatim docere præsumat* [2].

Q. 4. *An, ut sit perfecta mercis venditio, debeat fieri in pondere, numero, atque mensura?*

R. Si venditio habeat pro objecto res, quæ juxta pondus, numerum aut mensuram venduntur, non est perfecta quin pondere, numero vel mensura reipsa quantitas determinata fuerit: hinc si quis vendat alicui totum frumentum, quod habet in arca, decem libellis pro singulo modio, usquedum mensuratum non sit, venditio perfecta non est; et si perit, stat periculo venditoris. — Si vero rei venditio fiat in corpore (*en bloc*), seu summatim, quod tunc evenit, quando merx pro uno ac certo pretio venditur, quin ponderis, numeri aut mensuræ ratio habeatur, ut si quis 100 libellis vendat totum frumentum quod habet in arca, tunc venditio ab ipsa conventione statim perficitur, et ideo ex tunc stat periculo emptoris. Attamen si vendantur res, quæ antequam emantur, soleant prælibari, ut sunt vinum, oleum, etc., venditio non est perfecta, quin res gustatæ et adprobatæ sint: quod valet etiam casu, quo aliqua alia res sit vendita sub pacto præviæ degustationis [3].

Q. 5. *Quid si res una duobus sit venditа?*

R. Si res duobus vendita neutro sit tradita, ei tradi debet, qui prius emit; nam qui *prior est tempore, potior est jure.*

[1] Quod ipsa civilis lex prohibet; hac enim de re inita est conventio 20 dec. 1841 inter Austriam, Galliam, Angliam, Borussiam et Russiam.

[2] *Vid* Cattolico, *Giornale Lugano*, vol. 17. — Biot., *Sull'abolizione della schiavitù antica in Occidente*. Mil., 1841. — Roberti, *Lettera sopra il trattamento dei negri*. — Balmes, *Le Protestantisme*, etc., t. 1, c. XVII.

[3] *Cod. civ. Gall.*, a. 1585.

Alteri tamen remanet actio contra venditorem ratione damni, quod sibi venit. — Si vero res duobus vendita jam est uni tradita, en Codicis civilis verba : « Si la chose qu'on s'est obligé de donner ou de livrer successivement, est purement mobilière, celle des deux qui en a été mise en possession réelle est préférée et en demeure propriétaire, encore que son titre soit postérieur en date, pourvu toutefois que la possession soit de bonne foi [1]. » Ubi vides quoad hæc mobilia aliquam fieri exceptionem (casu, quo ea sint a tertio revendicanda) a regula generali, qua statuitur contractum venditionis perfectum esse solo partium consensu, quin rei translatio necessaria sit.

Q. 6. *Quid de vitio, quod contingit in merce ?*

R. Vitium in merce vel est circa substantiam, ut si vendatur stamnum pro argento : vel circa quantitatem, ut si dentur quique pro octo : vel circa qualitatem, ut si vendatur vinum aqua commixtum pro vino puro. Si 1, venditio nulla est, cùm tota tunc deficiat illius materia. Si 2 et 3, valida est, modo et tale vitium non impediat, quominus adhuc res emptori sit conveniens [2] ; et de pretio subtrahatur quantum oportet : ita Angelicus [3]. Quod quidem merito statutum est; secus vix ulla negotiatio subsisteret [4].

[1] *Cod. civ. Gall.*, a. 1141.

[2] « Hinc patet (ait Bouvier) eos ad restitutionem teneri, qui guttam hydrargyri in aures equi infundunt, ut generosus appareat. Qui in sacci summitate melius triticum, in dolii extremitate majores pisces reponunt, ut sic emptores decipiant. Qui angulum et tenebras quærunt, ne mercium suarum detegatur vitium. Qui lanam aut avenam aspergunt aqua, ut majoris sit ponderis. Qui pannum adustum pro bono, domum ruinosam pro firma vendunt, etc. »

[3] 2, 2, q. 77, a. 2. — Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 818.

[4] « Hinc qui vinum minus exquisitum eis præbent, qui vinum magis exquisitum vellent, contra justitiam non peccant, si illis non noceat, nec inutile sit ad finem, propter quem illud quærunt, modo pretium sufficienter imminuant; secus si vinum istud ad medicinam peteretur, vel ut diu conservaretur. Pariter qui vino aquam miscent, peccant contra bonam fidem et adversus societatem, quæ tales admixtiones detestatur : peccant etiam contra legem civilem, quæ hujusmodi falsificatores pœnis plectendos decernit... Peccant insuper contra justitiam et ad restitutionem tenentur, si vinum aqua sic admixtum emptori noceat, vel notabiliter illi minus sit utile, aut quamvis non minus

Sed ex Codice civili emptor potest vel rescindere contractum vel petere compensationem, si vitium tale sit, ut, eo cognito, non contraxisset. Venditor vero si vitia non ignoraverit, tenetur de damnis [1].

Sed nonne (dices) *tenetur venditor rei venditæ vitium aperire?*

R. 1 : Si vitium sit circa substantiam, utique tenetur venditor in conscientia illud aperire; cum tunc afficiat ipsam venditionis naturam. Item est, si vitium sit circa quantitatem; esset enim damnosa deceptio. Si tamen ob injustam taxam vel injustum monopolium quis non possit consequi justum pretium dando totam quantitatem; tunc non est improbabile, uti dicunt Lugo, Lessius, Palaus, Salas, Salmanticenses et Sporer, vendentem posse uti mensura tantum manca, quantum ad pretium justum consequendum sufficiat; hoc enim est vexationem redimere : videlicet est injustam pretii diminutionem sibi juste compensare detrahendo tantumdem de mensura [2].

R. 2 : Si vitium sit circa qualitatem, distinguendum est: *vel* vitium illud patens est et manifestum; *vel* occultum et latens. — Si vitium illud est patens et manifestum, venditor non tenetur vitium aperire ex communi sententia; tunc enim emptor illud sibi imputet : neque venditor tenetur manifestare quod omnibus manifestum est. Consonat ipsa lex civilis [3]. Sed excipe in foro saltem interno : 1. si venditori constet de emptoris ignorantia, si, v. g., esset puer, vel femina rerum prorsus ignara; tunc enim tenetur in con-

utile, si pretium non minuant; non licet enim aqua pro vino vendere. Denique peccant contra charitatem, et etiam contra justitiam, si efficiant, ut emptor nimio pretio gravatus alios gravet, et deceptus alios decipiat.

» Fieri potest, ut res vitiata minoris sit valoris respectu quorumdam hominum, non vero respectu aliorum; tunc his secundum totum valorem vendi potest absque revelatione vitii. Sic bos, qui propter aliquem defectum ad arandum est inhabilis, vendi potest, sine revelatione vitii et absque imminutione pretii, lanio aut mercatori, qui ad lanium eum præparabit. » Ita clarissimus Episcopus Bouvier.

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1641 et 1642. — [2] *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, tr. x, a. 186. — [3] *Cod. civ. Gall.*, a. 1642.

scientia vitium aperire, vel damnum compensare; 2. si qualitas transierit in substantiam, uti si emptor *expresse* declaret, se velle rem *talis* qualitatis, et *non talis*, vinum, v. g., vetus, non recens. — Si vero vitium circa qualitatem est occultum et latens, tunc tenetur profecto venditor vitium aperire casu, quo illud ita noxium emptori futurum esset, ut usus rei non amplius sit ei conveniens; alioquin illum deciperet, et injustitiam patraret. At si vitium non ita noxium futurum est, tunc si rogetur ab emptore de illo vitio occulto in specie, v. g., de ætate equi vendendi, tenetur utique responsum dare pro veritate rei; tum quia mendacium semper est illicitum; tum quia emptor jus habet, ut sibi de quæsita rei qualitate vere et recte respondeatur. Verum si non rogetur ab emptore, non tenetur vitium illud aperire; alioquin fere nulli fierent contractus. Oportet tamen, ut venditor tantum *subtrahat quantum oportet de pretio*, uti loquitur Angelicus [1].

Quid vero (dices) *si venditor protestetur, se nolle rationem dare de quocumque rei suæ defectu?*

Videtur tunc ad nihil teneri venditorem; quia per hujusmodi protestationem emptori factam videtur omnem a se labem injustitiæ repellere; et emptor satis apparet admonitus, ut sibi consulat. Hinc merito Tamburini [2] approbat consuetudinem, quæ alicubi viget præsertim in nundinis magnis, ita vendendi..... animalia, etiamsi vitia sint occultissima; ad tollendas enim lites, atque ad bonum commune promovendum hoc satis cohonestatur a consuetudine: dummodo (quod caute præ oculis habendum) res ultra pretium justum saltem supremum minime vendatur, habita ratione illius vitii occulti. — Hæc conventio probatur etiam a Codice civilii quoad ea vitia, quæ ignota fuerunt ipsi venditori [3].

Q. 7. *Cuinam perit res vendita ante illius traditionem?*

R. Statim ac venditio perfecta est, etsi nondum res tradita sit emptori, ea tamen emptori perit; et sane res perit domino suo. Excipe tamen: — 1. si aliter conventum sit;

[1] 2, 2, q. 77, a. 2. — [2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 823.
[3] *Cod. civ. Gall.*, a. 1643.

nam *contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur;* — 2. si venditor sit in mora culpabili; nam *mora sua cuilibet est nociva* [1].

Poteritne (quæres) *venditor mercem retinere, donec sibi fuerit persolutum pretium?* Potest si non concesserit moram ad solvendum; nam sic tuetur suam indemnitatem. Imo licet moram concesserit, ex civili lege adhuc potest illam retinere, si emptor evaserit obæratus aut decoctus, ita ut pretium periclitetur, nisi cautio tribuatur [2].

Q. 8. *Cui fructus faciat res vendita, sed nondum præstita cautione pro pretio suo tempore solvendo, vel nondum secuta traditione?*

R. Cum defectus cautionis vel realis traditionis non impediat, quominus perfectus sit venditionis contractus, hinc tenemus rem fructiferam emptori fructus facere, cujus quoque periculo ipsa perit; res enim quælibet suo domino fructificat, nisi exstet contraria conventio. Hæc responsio congruit cum jure (*civili*) quod nulla facta distinctione, utrum res tradita vel non tradita fuerit, præstita vel non præstita cautio, solutum vel non solutum pretium, absolute decernit [3] : « La chose doit être délivrée en l'état où elle se trouve au moment de la vente. Depuis ce jour, tous les fruits appartiennent à l'acquéreur [4]. » Excipe semper, nisi aliter conventum sit; quia commune est et probabilius, quod venditor juste potest dominium directum transferre in emptorem, et reservare sibi dominium utile, ut fructus percipere valeat quoad pretium sibi solvatur, ut docent Bonacina, Filliucius, Molina, Sanchez aliique; nam tunc non exigit fructus ratione dilatæ solutionis, sed ratione ipsius venditionis hoc pacto initæ.

§ 3. — De pretio.

Q. 1. *Quænam sunt obligationes emptoris?*

R. Tres sunt præcipuæ emptoris obligationes : — 1. est ut pretium solvat eo loco ac tempore, quo res est ipsi tradenda, nisi aliud pactum sit, vel nisi a possessione rei mo-

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1583, 1585, 1647. — [2] *Ibid.*, a. 1612 et 1613. — [3] *Ibid.*, a. 1614. — [4] *Ibid.*, a. 1650, etc.

lestari timeat, et venditor cautionem non præstiterit; — 2. ut solvat pretii usuras, si hæc fuerit conventio, vel si res vendita et tradita fructus producat, vel si pretii solutio jam indicta sit; — 3. ut solvat etiam omnes venditionis expensas, nisi aliter conventum sit.

Q. 2. *Quid est pretium justum, et quotuplex?*

R. Pretium justum dicitur illud, quod rei venalis valorem adæquat. Duplex est : aliud legitimum vel legale, quod taxatur a lege vel a Magistratu. Aliud vulgare seu naturale, quod spectatis circumstantiis, peritorum judicio determinatur. — *Legitimum* situm est in indivisibili, ita ut non liceat plus accipere, quam per legem fuerit statutum, et restitutionis urgeat obligatio, si quid ultra pretium illud exigatur : talis est, v. g., venditio salis [1]. — *Vulgare* vero patitur latitudinem, cum communiter peritorum judicium in unum convenire non soleat. Triplex idcirco distinguitur : summum, infimum et medium. *Summum* est supra quod a prudentibus æstimari non solet. *Infimum* est infra quod intelligentes non solent judicare. *Medium* stat inter summum et infimum.

Hæc autem regula communiter adsignari solet in determinatione pretii : ut res vilior minorem, pretiosior vero majorem habeat latitudinem. Unde vinum, v. g., quod valet 5, potest vendi 6, vel 4 : res autem pretiosa, quæ valet 100, potest vendi 95 vel 105. Imo si res rarius soleat comparari, admittit latitudinem maximam, v. g., domus, quæ elapso anno vendita fuit 1500, hoc anno vendi potest 2500 [2].

Q. 3. *An sit contra justitiam aliquid vendere supra pretium legitimum, vel supra pretium vulgare?*

R. Affirmative : est contra justitiam rem vendere supra pretium legitimum, vel vulgare summum, nisi speciales

[1] Aliquando tamen licet legale pretium excedere : 1. si a majore parte non servetur, principe sciente et tacente; 2. si mutatis circumstantiis, taxa evadat injusta; 3. si merces sint notabiliter pretiosiores solito, vel deteriores. Gury.

[2] Ubi notandum, pretium non tam æstimari secundum rei dignitatem, quam secundum illius usum in commercio; alioquin musca, quæ est animal sensibile, majoris esset pretii, quam una gemma, quæ est inanimata.

aliquæ interveniant circumstantiæ id honestantes. Ratio est, quia si pretium excedat valorem rei, vel e converso si res excedat pretium a lege vel a prudentibus hic et nunc præfixum, tollitur profecto justitiæ æqualitas. Hinc Apostolus : *ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus*[1]. Hinc quamvis in foro externo non invalidetur venditio, nisi deceptio sit ultra dimidium justi pretii; in foro tamen interno etiam deceptio infra dimidium obligat ad restitutionem; injustitia enim tam in parvis quam in magnis locum habet.

Sed quid (dices) *si venditio supra pretium legitimum, vel vulgare bona fide contigerit; vel si utrique contrahentes valorem rei prorsus ignorantes sese mutuo commiserint sorti in contrahendo?*

In primo casu, id est si hoc contigerit bona fide, decipiens tenetur id saltem restituere, in quo factus est ditior; ne distecat de alienis. In secundo autem casu, nempe si mutuo consenserint contrahentes, valet contractus, etsi postea detegatur deceptio; quia censetur uterque sibi invicem voluisse excessum concedere.

Quid autem (addes) *si venditor infimo pretio vendat rem suam, verum ejusdem valorem ignorans, licetne eam emere?* Licet utique eamdem emere, quia contractus iste est vera venditio; nam ex una parte emptor juste emit solvendo infimum pretium, quod adhuc justum est : ex alia non videmus in eo obligationem monendi venditorem de ignorato valore; cum nullo modo eum positive decipiat, aut cogat ad vendendum.

Quid vero si res nullum habeant pretium determinatum in humano commercio, uti gemmæ quædam, aves indicæ, veteres picturæ, statuæ, libri rari, et similia? vendine tanti poterunt quanti quis sibi voluerit? Idem quæritur de cantu, saltatione et abusu mulieris.

R. Omnes istæ res extraordinariæ, quæ non sunt necessariæ ad communem convictum, possunt vendi quanti plurimi, uti docent Diana, Serra, Sotus, etc.; quia cum non

[1] Thess., 4, v. 6.

sint taxatæ, illud pretium putatur justum, quod convenitur inter partes : hoc recte vocant probabile Salmanticenses. Verum nos probabilius negandum putamus cum Bouvier, Gury, Continuatore Tournely, Lessio, Lugo aliisque; quia tametsi pretium talium rerum magnam recipiat latitudinem, æquum semper est, ut habeat quamdam taxam arbitrio prudentum; cuilibet enim rei sua est æstimatio [1]. Excipimus honestæ mulieris usum, qui cum sit pretio inæstimabilis, sine injustitia poterit illa pro eo quamplurimum accipere [2].

Q. 4. *Quandonam licite potest pretium ordinarium seu vulgare augeri, et quandonam minui sine læsione justitiæ?*

R. Ad 1 : Pretium vulgare augeri potest, seu venditor potest quid amplius exigere : — 1. ratione damni emergentis vel lucri cessantis, quod ideo ipsi evenit (modo tamen emptor admoneatur, ut possit si velit, rem illam sibi diversimóde comparare); nulla enim ratione tenetur incommodum illud in re sua venditor sustinere. Aliunde alter acceptando contractum, satis consentit : et valet, et si res sit a Principe taxata; nam taxa respicit rem tantum secundum se; — 2. ratione singularis bonitatis aut raritatis mercium; quæ quidem et si probabilius vendi nequeant quanti plurimi, utique tamen aliquo pretio majori; cum raritas ac bonitas

[1] Attamen (ait Bouvier) in his sicut et in aliis venditionibus, quando ex utraque parte bona exsistat fides, communiter pœnitentes non sunt inquietandi, nisi ex fundato indicio appareat veram exstitisse injustitiam. Sic quotidie veteres libri in se optimi vili pretio venduntur, qui si novi, licet non meliores, quadruplo pluris venderentur; at nemo suspicatur aliquam ibi esse injustitiam, quia sic inter homines receptum est. Ita Billuart... Etiam notat : qui res minoris pretii in se asportant in regiones ubi maximi æstimantur, v. g., cultellos vel specula ad Indos, eos pretio ibi recepto venere possunt : quia pretium hujusmodi objectorum communi hominum ibi commorantium æstimatione determinatur; hoc vero pretium excedere injustum esset.

Qui inter res communes invenit rem, quam scientia privata novit pretiosam, v. g., herbam medicinalem inter herbas communes, illam cum ceteris vili pretio emere potest, si sit in loco ubi valor iste a nemine æstimatur; et etiam probabilius, licet in eodem loco plures rei valorem æstimare valeant, quia ex usu et destinatione res illa censetur amisisse pretium et honorem : sic in praxi apprehendunt omnes. Ita multi Theologi, Billuart, Dens, Vernier, etc., contra Collet.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 808.

peculiaris augeat æstimationem [1]; — 3. ratione specialis molestiæ obventuræ *ipsi venditori* ob peculiarem affectum erga rem suam, ut tradunt communiter ac verius; quia privatio rei, erga quam dominus est specialiter affectus, v. g., si eam accepisset a Principe vel a majoribus suis, pretio æstimabilis est [2]. Diximus *ipsi venditori;* si enim iste affectus sit tantum in emptore, rem illam ideo carioris vendere non licet, ut docent communiter cum Angelico [3]: nemo videlicet vendere potest quod suum non est; atqui in hypothesi affectio illa peculiaris est in emptore, non in venditore; ergo iste non potest eam vendere [4]; — 4. ratione penuriæ seu caritatis mercium, et pluralitatis emptorum; quia merces eo in casu pluris solent communiter æstimari; — 5. ratione modi, quo merces venduntur, si tamen pretium non sit taxatum. Sic qui res minutim et in parva quantitate vendunt, hoc ipso possunt aliquando carioris vendere; quia majores debent labores, curas atque expensas effundere ad merces eas conservandas. Hoc modo excusant caupones et stabularios; qui fœnum, avenam, paleas carioris vendunt, quam alii; — 6. ratione temporis, quo pretium tradendum est: sic certum est rem posse carioris vendi, si pretium tradendum sit tempore, quo res ipsa pluris est valitura, modo a venditore ad illud usque tempus servanda fuisset: alioquin damnum emergeret venditori; — 7. ratione periculi in pretio exigendo. Hoc licet non omnes admittant, satis tamen communiter, ac probabilius defendunt alii [5]; nam tali periculo se exponere, si revera adest, est pretio æstimabile: sane quod periculo expositum est, mi-

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, Tr. x, n. 174.

[2] Neque dicas, affectum hujusmodi non ferre emptori peculiare aliquod commodum; quia si hoc valeret, neque ob damnum emergens et lucrum cessans posset res pluris vendi; nihil enim commodi vel utilitatis emptori venit ex venditoris damno emergenti atque lucro cessante. — [3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 806.

[4] Sunt tamen plures moderni, qui etiam hoc secundum licere affirmant; ex eo quod venditor emptori illud commodum procuret, et consequenter justum sit, ut idem cum ipso dividat pretium rei adaugendo. Ita nunc in praxi admitti tradit Card. Gousset, n. 840, ubi exposita priori sententia olim communissima, posteriorem amplectitur.

[5] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 765. 810.

noris æstimatur a prudentibus. Cum porro tale onus, scilicet mercem suam periculo exponendi, et ita ejus valorem minuendi, in se suscipiat venditor, jus habet, ut aliquid de pretio sibi augeatur.

R. Ad 2 : Pretium vulgare potest minui, seu emptor potest quid minoris tuta conscientia solvere : — 1. ratione copiæ mercium et paucitatis emptorum; quia merces eo minoris æstimantur, quo communiores, et a paucioribus appetuntur; — 2. ratione modi, quo res venditur : sic emptor potest minoris emere, eo quod multa simul emat; quia tunc venditorem liberat a multis curis, et expeditum reddit ad nova alia sibimet comparanda; — 3. ratione temporis, quo res tradenda est : sic poterit vilioris emi, si tradenda sit tempore, quo minoris valebit; nam tunc tantum res incipit esse utilis emptori.

Q. 5. *An liceat minoris emere merces ultroneas?*

R. In communi et veriori sententia licet minoris emere merces, quas quis ultro offert, emptorem quæritando et quasi compellendo ad eas emendas; quia cum merces sic offeruntur, ut plurimum adest parvus emptorum numerus, ut merito docent Concina et Roncaglia cum aliis. Probabilius autem Cajetanus, Filliucius, Mazzota et Sporer censent rem istam vilescere pro tertia parte.

Sed quid (dices) *si merces fiant ultroneæ ob solam paupertatem vendentis?* Busembaum, Vasquez et alii tradunt, illas adhuc minoris emi licite posse; quia (inquiunt) res ultronea de se, et natura sua pretio decrescit in communi hominum æstimatione; inopia autem vendentis non potest efficere, ut pretium immutetur. Verum Salmanticenses et Tournely cum aliis id negant; quia charitati et justitiæ adversari videtur rem vilioris emere a paupere, qui vendit necessitate coactus, nisi ematur in solam gratiam venditoris ipsius, ita ut alias non emeretur. Hæc sententia est æquior, et omnino suadenda; sed prima non videtur carere probabilitate, si spectetur ratio, ac de rebus agatur quæ non ita facile venduntur.

Q. 6. *Quid dicendum de illis, qui mendaciis atque perjuriis alios inducunt ad merces carioris emendas?*

R. Qui mendaciis et perjuriis pretium exaggerant, ut emptores inducant ad merces carioris emendas, peccant non solum peccato mendacii et perjurii, sed et peccato injustitiæ; quilibet nempe jus habet, ne fraude inducatur ad carioris emendum [1]. Quod multo magis dicendum, si despiciant aliorum mercatorum merces, ut suas attollant; tunc enim tenentur de damno erga mercatores illos. Duo tamen in hisce casibus sunt notanda :

1. Regulariter fidem non haberi venditorum mendaciis ac perjuriis; cum hæc communiter habeantur ut quædam tantum stratagemata ad emptores facilius alliciendos. Unde nisi certo constet, emptorem mendaciis venditoris revera credidisse, et ideo majoris emisse, et alios mercatores deseruisse, venditor qui illis utitur, peccat quidem saltem venialiter mentiendo, et graviter perjurando; sed non tenetur ideo restituere.

2. Esse contra justitiam pacisci cum emptore de pretio infimo, ac postea pretium summum recipere occulte minuendo pondus, vel mensuram : quia esto quod illud non excedat latitudinem justi; at celebrato contactu, pondus, mensura ac pretium ita remanent determinata, ut nullam amplius patiantur variationem. Pactum enim ita finitum fuit acceptatumque, ut commune ac certum est cum Croix, Layman, Lugo, Medina, Navarro, Soto, Sporer, etc. [2].

Q. 7. *An pretio currenti vendi possint merces, quas ex notitia peculiari dominus certo scit, mox valituras esse multo minoris ?*

R. Affirmant communiter Antoine, Billuart, Collet, Lessius, Sylvius cum. D. Thoma, qui habet : *venditor, qui vendit rem secundum pretium quod invenit, non videtur contra justitiam facere, si quod futurum est non exponat* [3]. Ratio est, quod non est inspiciendus valor mercis futurus; sed præsens, qui non pendet a notitia particulari, bene vero ab hominum æstimatione communi. — Eadem de causa fas erit cuilibet emere merces pretio currenti, etiamsi

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 805.
[2] *Vid.* P. Pavone, *Spicilegio canonico, morale, ecc.*, §§ 6 et seqq.
[3] 2, 2, q. 77, a. 3.

certo sciat contra omnem dominorum expectationem brevi pretium augendum fore, uti patet exemplo Joseph in Ægypto [1]. Imo in justitiæ rigore potest etiam quis in emendo adhibere illas pecuniæ species, quas privatim scit brevi esse prohibendas, modo absint (quod semper intelligendum) mendacia, vis et fraudes.

Sed (dices) *nonne tunc saltem contra charitatem peccabitur?*

R. *Generatim loquendo* negative; nam quilibet consulit rebus suis, etsi per accidens alteri damnum obveniat. Diximus *generatim loquendo*; quia excipitur: — 1. si tali venditione emptor reduceretur ad gravem necessitatem; sicut enim charitas præcipit, ut subveniamus graviter indigenti, sic vetat ne in paupertatem per nos redigatur, ut nobis divitias comparemus; — 2. si is posset mercem vendere pluribus et vendat uni: vel cum posset vendere alicui, qui statim iterum venderet rem consumpturis, venderet alteri rem servaturo usque ad tempus diminutionis pretii. An autem in his quoque casibus peccatum contra charitatem sit semper grave, merito dubitatur; quia charitas non vetat, ne quis consulat sibi utendo jure suo, etsi alteri damnum inde per accidens obveniat.

§ 4. — De quibusdam venditionis speciebus.

Venditiones magis occurrentes sunt venditio *ad creditum*, et *crediti*; venditio *per præmetas*; venditio *cum pacto*; venditio *sub hasta*; *monopolium*.

Q. 1. *An liceat merces carioris vendere ad creditum* (vulgo *à crédit*), *quam numerata pecunia?*

R. Non licet merces carioris vendere præcise ob dilatam solutionem; esset enim pluris facere pecuniam numeratam numeranda, quod damnavit Innocentius XI sub n. 41; cum ratione hujus causæ per se nulla fiat diversa rerum æstimatio [2]. Sed quæstio est, an id licitum sit titulo communis æstimationis, sive spectata consuetudine. Alii negant cum Garcia, Medina et Navarro; quia consuetudo non potest efficere, ut numerata pecunia pluris sit, quam numeranda.

[1] Gen., 41. — [2] Ita Angelicus, 2, 2, q. 78, a. 2. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 811.

Verum alii probabiliter affirmant cum Lessio, Lugo, Salmanticensibus, Sanchez, Soto, Palao et Victoria; quia communis hominum æstimatio auget pretium rerum, quæ ad creditum venduntur, cum tunc plures soleant emptores concurrere : at communis æstimatio ipsa est quæ taxat pretium.

Eadem de causa dicunt licere rem minores emere, numerata pecunia, non quia anticipatur solutio, sed ex communi existimatione; nam tunc pauci sunt emptores, multi venditores. Et ita apud mercatores nunc passim obtinere contendunt[1].

Q. 2. *An credita vendi possint?*

R. Credita vel chirographa, quæ dicuntur etiam *jura incorporea*, vendi utique possunt, quamvis non adsit consensus debitoris; nam quilibet potest pacisci de eo, quod suum est, et est pretio æstimabile. Ex jure tamen civili hæc speciatim notantur : — 1. possessio crediti transfertur traditione documenti illud comprobantis; ut tamen debitor erga emptorem obligetur, debet sibi venditio denuntiari, vel ab ipso per actum authenticum acceptari; — 2. venditor crediti fidejussorem pro debitore se constituere non censetur;..... — 3. qui vendit hereditatem sibi jam delatam, non censetur nisi jus ad illam vendere : ac proinde tenetur tantum assecurare, quod ipse verus sit heres[2].

Sed (quæres) *quantinam credita emi possint?* Fatentur omnes credita incerta et litigiosa emi posse minoris, habita ratione periculi, laboris et difficultatis, quæ in solutione eorum exigenda haberi solent; quia credita hæc in communi æstimatione valent revera minoris[3]. Quod currit, et si emptor ob peculiarem ac personalem causam, puta favorem, clientelam, dexteritatem posset credita illa nullo impendio nulloque labore vindicare; nam rerum pretia non ex casu hominis particulari, sed ex communi hominum sensu accipienda sunt.

[1] Quidquid sit, concludamus cum Bouvier : « Mercatores sic agentes inquietandos non esse arbitror, propter rationes superius expositas, et quia in dubio prudentia non sinit conscientias sic turbari. »

[2] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1689, 1690 et seq.

[3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 829.

Hoc etiam civili lege sustinetur; in ea tamen statuitur, quod si quis jus litigiosum emerit, is contra quem lis vertitur, poterit tale jus redimere solvendo emptori pretium ab ipso solutum una cum expensis factis, necnon usuris computandis a die quo pretium ab emptore ipso fuit solutum. Attamen jus redemptionis lex non tribuit litiganti, si cessio juris litigiosi ab adversario facta sit vel heredi, aut comproprietario juris cessi; vel alicui creditorum in solutionem omnium quæ illi debentur; vel possessori fundi, de quo lis est; vel titulo gratuito, quia tunc cessio non est odiosa, nec potest verificari aliqua pretii solutio pro illius redemptione [1].

Si autem agatur de creditis liquidis, certis et tutis, utrum hæc etiam tuta conscientia minoris emi possint, disputant. Alii volunt cum Anacleto, Azorio, Bellarmino, Bernardino Senensi, Cajetano, Navarro, Sanchez et Tournely probabiliter etiam hæc emi posse pretio minori, quam infimo; quia non emitur pecunia, sed emitur actio ad illam : ideo justum censetur pretium, quod communiter negotiatores pro talibus chirographis persolvere solent. — Alii ex adverso negant cum S. Thoma, Croix, Layman, Lessio, Sylvio, Sporer et Viva; quia actio ad creditum certum, liquidum et tutum, quin adsit periculum, vel difficultas, occurrat in eo exigendo, tanti valet quanti valet ipsa pecunia debita. Hæc secunda sententia est quidem suadenda uti communior et tutior; sed prima tam ob auctoritatem Doctorum illam propugnantium, quam ob rationem cui innititur, non videtur rejicienda uti improbabilis. Sane in praxi credita hujusmodi semper revera æstimantur minoris, quam ipsa pecunia numerata; quia vix unquam libera sunt a periculo exactionis et sumptibus, vel saltem a molestiis atque incommodis non paucis.

Q. 3. *An ille, cui traditur res vendenda pretio designato, possit sibi retinere excessum, quem forte traxerit?*

R. Vel res vendenda a domino tradita est suo famulo; vel ab amico, suo amico; vel tradita est proxenetæ, qui a

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1699, 1700, 1701.

republica deputatur ad aliorum negotia gerenda, stipendio ipsi a partibus tribuendo. — Si 1, certum est eumdem minime posse excessum illum sibimet retinere; quia famulus jam tenetur domini sui negotio utiliter agere, et bonum procurare. — Si 2, adhuc negandum; amicus enim præsumitur tale onus gratis pro amico suscepisse. — Si 3, sententia iterum negans vera nobis apparet, et in praxi omnino tenenda; nam assignatio pretii facta a domino communiter intelligitur, ne infra pretium illud venditio sequatur, non autem ne supra; ideoque excessus pertinet semper ad dominum cujus est res.

Excipe: 1. cum res per proxenetæ industriam non debitam melioris conditionis evaserit, et ob id pluris vendi queat; 2. cum expressum vel tacitum pactum cum domino intercesserit: hoc præsumitur, quando dominus nullum venditori stipendium adsignaverit pro ejus labore; 3. cum adhibita communi diligentia, et pretio majori non invento, rem sibi emat et postea vendat pluris, quia tunc venderet rem propriam. Caveatur tamen fraus et illusio.

Quid vero (dices) *de sartoribus, qui pannum pro aliis emunt?*

R. Si sartor fideliter negotium domini gerat minoris mercem emendo, et ex alia parte mercator aliquid ei donaverit vere gratis, quia officinam suam frequentat, vel ut eum alliciat ad ipsam frequentandam, licite potest sibi retinere donatum; nam tunc diminutio pretii vere fieret in ejus gratia. Ita Filliucius, Tournely, et alii[1]. Sed caute hic procedendum, ne justitia lædatur; nam mercatores potius simulant se sartoribus quidam donare, cum tamen si dominus ipse officinam adiret, pro eodem pretio rem obtineret[2].

Q. 4. *An liceat rem vendere cum pacto, ut emptor teneatur iterum venditori eam cedere, si hic eam repetat?*[3]

R. Venditio cum pacto redimendi ea est, qua venditor facultatem sibi reservat rem suam repetendi sub conditione, quod pretium ejus restituat, sumptus solvat, aliaque damna

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 826. — [2] *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, tr. ult., n. 34. — [3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 812.

resarciat. Hæc jure naturæ venditori licita est, si rationem habeat gravaminis, quod imponit; cum tunc servetur æqualitas; imo in ipsa veteri lege hæc præcipiebatur[1]. Neque tantum venditori, sed ipsi etiam emptori probabilius *jure naturæ spectato*, permittitur, si habeatur ratio hujus conditionis; et sane solo consensu pacta per se firmantur.

Diximus *jure naturæ spectato;* nam ne diu incerta maneant dominia, Codex civilis retractum conventionalem pro solo venditore admittit, et quidem tantum ad quinquennium..... Quo elapso, emptor fit irrevocabilis proprietarius rei. Hic tamen notandum : — 1. venditor non poterit rem venditam denuo possidere, nisi prius restituerit pretium venditionis, et omnes expensas peractas pro ipsa venditione : item et compensaverit tum instaurationes necessarias, tum meliorationes, quibus res pretiosior evasit; — 2. venditor recipit rem a quovis onere per emptorem imposito liberam : excipe locationem, quam sustinere debet, si non in venditoris fraudem inita fuerit ab emptore.

Q. 5. *Quid est contractus mohatra, et an licitus?*

R. Contractus *mohatra* (sic dictus ab Hispanis) ille est, quo quis mercem a te emit majori pretio ad creditum cum pacto explicito vel implicito, ut tibi eadem retrovendat, pretio minori, et numerata pecunia. Uti si Titius indigens nonaginta nummis, petat illos mutuo a Sempronio mercatore : hic, quia lucrari cupit, denegat mutuum; sed offert Titio tot frumenti mensuras, quas ipsi vendit summo pretio credito convento, nempe 100 nummis : addito pacto, ut Titius emptor ipsi Sempronio venditori præsente pecunia illico revendat infimo vel medio pretio, v. g., nonaginta nummis, quibus de facto indiget Titius. Talem contractum dicimus esse prorsus illicitum, quia usuram palliatam includit, venditor enim dat 90, ut statim recipiat 100 sine ullo vero titulo, sicque imponitur emptori onus vendendi vili pretio absque ulla compensatione : porro quando sine compensatione aliquod onus alicui imponitur sustinendum : sive quando nullus est titulus, nullaque ratio aliquid exi-

[1] *Lev.*, 25.

gendi, et tamen exigitur, injustitia est, latrocinium est, usura est omni jure gravissime prohibita. Hinc Innocentius XI damnavit hanc n. 40 propositionem : *contractus* mohatra *licitus est etiam respectu ejusdem personæ et cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri* [1].

Si tamen res sine prævio pacto retrovendatur etiam minoris et eidem venditori, modo absit omnis usurarius animus, contractus de se licitus erit; quia tunc nulla conventio, quæ læderet æquitatem [2].

Q. 6. *An liceat merces sub hasta quolibet pretio vendere et emere?*

R. Venditio sub hasta (vulgo *à l'encan*) est quæ fit voce præconis, et in qua uniuscujusque licitatio sub datis regulis admittitur, ac ultimo licitanti res adscribitur. Hæc venditio licita est, *si absit fraus;* nam tam ementes, quam vendentes in pari conditione constituuntur lucri et damni. Eam probat etiam Codex civilis : imo aliquando eam præscribit [3]. Res autem, quæ sic exponuntur, possunt quanti carius vendi et quanti vilius emi; quia tunc potestas publica vel communis æstimatio adprobat pro justo pretium illud, quod publice emptorum concursu probatur [4].

Diximus *si absit fraus*, quæ esse potest tam ex parte venditoris, si immittat fictos licitantes, quam ex parte emptoris, si alios dolo impediat a licitatione; læderetur enim libertas. Quod valet etiam de proxenetis, si ex industria mercem exponant, cum pauci sunt emptores, ut sic amicis faveant. Hac de re fraudes punit Codex pœnalis [5]. Verum inspecto modo, quo licitationes fieri solent, non tam facile est damnandus venditor, qui per se vel alios licitaretur; *tum* quia emptores jam de hoc suspicantur, ideoque possunt sibi providere, *tum* quia adhuc libertas remanet licitandi. Sicut neque illico damnandus est emptor, qui alios rogat ne liciten-tur; sic enim non aufertur libertas.

Imo non immerito (ait Ep. Bouvier) aliqui docent, neque peccare duos vel plures amicos, qui secum una conveniunt,

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a 1659 et seq.
[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 813. — [3] *Cod. civ. Gall.*, a. 1686.
[4] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 898. — [5] A. 415 et seqq.

ut unus eorum tantum licitetur, modo cum aliis tale quoque non ineant pactum. Tunc enim hæc habenda esset uti quædam commercii societas, cujus membra utique contra se non licitantur. Imo aliqui addunt, non tam facile esse damnandum emptorem, si pactum faciat cum aliis ne licitentur, aut ne plus offerant, casu quo alicubi sit usus, ut venditor rem suam retrahat, quando pretium inferius ei offertur; quia si ipse possit impedire ne pretium nimis decrescat, æquitas etiam postulat, ne ipse conqueratur, quod emptores conveniant ad hoc, ne pretium nimis augeatur.

Q. 7. *Quid est monopolium, et an liceat?*[1]

R. Ad 1 : Monopolium idem est ac *venditio unius;* ducitur enim a græca voce *monopola*, quæ indicat *venditorem unicum.* Duplex autem distinguitur : aliud *publicum*, quod privilegium est a Principe concessum uni vel pluribus, ut soli quasdam merces vendere possint; aliud *privatum*, quod privata auctoritate inducitur, quodque ordinarie monopolii nomine solet intelligi, et definitur : *machinatio qua unus vel plures ex industria efficiunt, ut soli quasdam merces vendant vel emant, statuto ab iisdem pretio.*

R. Ad 2 : Monopolium publicum jure admittitur; cum illud sit a legitima auctoritate ad commercii prosperitatem, ad industriæ incrementum, atque in laboris præmium constitutum. Ad monopolium vero privatum quod attinet certum est, illicitum esse atque injustum ; — 1. si mercator impediat fraude vel mendacio, ne aliæ merces advehantur, ut ipse merces suas carius vendat cum reipublicæ damno; — 2. si unus vel pauci omnes emant merces, ut illas solito carius vendant : item est si venditores conspirent inter se, ut supra pretium summum vendant; neque enim privatorum est mutare communem ac legitimam pretii taxationem : item est si ad hoc falsam notitiam spargant, v. g., naves esse submersas, aut similia mendacia; — 3. si opifices vel artifices conveniant, ut non doceant artem suam, nisi pretio injusto : vel ut nullus perficiat opus ab aliis in-

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 814 et seqq. — Item *Homo Ap.*, tr. x, nn. 183 et seqq.

cœptum, ut sic injuste compellantur domini ad augendum operarum pretium. Item autem est, si officinarum magistri inter se injuste conveniant de minuendo ipsorum opificum salario.

An (quæres) *peccet contra justitiam et charitatem mercator, qui tempore messis aut vindemiæ omne triticum aut vinum regionis pretio vili tunc currenti emit, ut postea carius vendat?*

R. Communis et vera sententia tenet hoc utique esse contra justitiam et charitatem; nam talis emptor in causa est, cur pretium injuste augeatur; cum non sit privatis illud mutare tenetur ceteris emptoribus, ac reipublicæ restituere. Excipe: 1. nisi res emerit, quæ non sint ad sustentationem necessariæ, uti gemma; nullis enim tunc damnificatur; 2. excipe probabiliter, si non venderet, nisi pretio summo; nam pretium summum adhuc justum est [1].

Mercatores (addes) *qui conspirant, ne merces suas vendant nisi summo licet justo pretio, peccantne contra justitiam et charitatem?*

R. Quoad justitiam duplex est sententia: alii cum Continuatore Tournely, Layman, Roncaglia, etc., probabiliter affirmant illos contra justitiam delinquere; quia per medium iniquum alios pretio supremo emere cogunt. Verum alii forte probabilius cum Billuart, Lessio, Lugo, Sylvio, Viva, etc., negant, si non conspirent vi vel mendaciis; nam tunc nulla est vera injuria: neque enim ipsi cogunt emptores, sed a propria necessitate coguntur, ad emendum pretio summo: aliunde pretium adhuc justum est. — Non est tamen dubitandum, quod peccent contra charitatem; hæc enim, etiamsi non te obliget ad vendendum infra pretium summum, utique videtur obligare ad non dissuadendum aliis, ut non vendant pretio initiori [2].

[1] Verum utrum saltem tunc contra charitatem peccet hic mercium congregator, qui pretio justo, sed summo illas vendit, plures affirmant, cum charitas obliget ad præcavendum proximi damnum; sed negant alli cum ipse prosequatur jus suum.

[2] Ad rem faciunt, neque satis divitibus ac mercatoribus hæc verba Proverbiorum, c. 11, repetuntur: *Alii dividunt propria, et ditiores*

Sed (dices) *facto semel monopolio ab aliquibus mercatoribus, pretio injusto vendendi, licetne aliis merces eodem pretio vendere?* Aliqui affirmant, quia tunc pretium illud jam commune est, et currens : et est per accidens quod de injustitia natum sit. Sed sententia, quæ omnino nobis melior videtur, negat; nam pretium illud sic adauctum semper et per se injustum est, atque ad justitiam reducendum, quoadusque in illis particularibus mercatoribus sistit.

§ 5. — De rescissione venditionis.

Q. *Quomodo solvitur emptio-venditio?*

R. Emptio-venditio generatim iis solvitur modis, quibus ceteræ conventiones; speciatim vero solvitur, vel mutuo contrahentium consensu, vel ipso jure, vel sententia judicis; — 1. *mutuo consensu :* sive nempe contrahentes de novo conveniant; sive antea de rescissione pactum posuerint, juxta leges tamen; *per quas enim causas res nascitur, per easdem dissolvitur;* — 2. *ipso jure :* quod tunc locum habet (et quidem in utilitatem solius venditoris, ac circa res venales, vulgo *denrées*, aliasque res mobiles), quando emptor tempore præfinito non se obtulerit ad rem recipiendam : vel si obtulit se, non tamen pretium solvit quod debet; — 3. *judicis sententia :* quam quidem, juxta interveniente causa, tum venditor, tum emptor invocare utiliter potest [1].

Ac *primo* venditor causa læsionis (licet huic beneficio renuntiaverit) scissionem petere potest in judicio : — 1. si agatur de immobilibus quoad majores (quoad minores etiam de mobilibus) : neque res illæ venditæ sint hasta publica, judicis auctoritate; — 2. si læsio sit ultra dimidium *; — 3. si intra biennium scissionem petat : emptor tamen po-

sunt; alii rapiunt non sua, et semper in egestate sunt. Anima quæ benedicit, impinguabitur; et qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis, benedictio autem super caput vendentium.

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1654 et seq.

* Si le vendeur a été lésé de plus de sept douzièmes. *Cod. civ. Gall.*, a. 1674. — Not. édit.

terit rem sic emptam sibi retinere, soluto pretio justo [1].

Secundo emptor poterit rescissionem contractus urgere : — 1. si venditor mercem non tradat tempore debito ;... — 2. in casu evictionis, licet una tantum rei pars evicta sit ; — 3. si agatur de fundo servitutibus onusto, quæ declaratæ non fuerint, neque sint apparentes ; — 4. si res vitiosa sit, modo tamen vitium non sit parvi momenti neque de re agatur judicialiter vendita *.

Scholium. — *De permutatione.*

Q. *Quid est permutatio ?*

R. Permutatio est *contractus, quo partes contrahentes rem aliquam sibi vicissim dant ad aliam habendam.* Hæc ex civili Codice iisdem legibus regitur, quibus venditio, his exceptis :

« 1° Si l'un des copermutants a déjà reçu la chose à lui donnée en échange, et qu'il prouve ensuite que l'autre contractant n'est pas propriétaire de cette chose, il ne peut pas être forcé à livrer celle qu'il a promise en contre-échange, mais seulement à rendre celle qu'il a reçue. 2° Le copermutant qui est évincé de la chose qu'il a reçue en échange, a le choix de conclure à des dommages et intérêts, ou de répéter la chose. 3° La rescision pour cause de lésion n'a pas lieu dans le contrat d'échange [2]. »

Articulus 2. — De locatione et conductione [3].

Q. *Quid de contractu locationis-conductionis ?*

R. Locatio-conductio est *contractus, quo quis, constituto pretio, se obligat vel ad concedendum alteri ad certum tempus alicujus rei usum, vel ad aliquam operam illiberalem pro ipso præstandam, pacta mercede.* Diximus *illiberalem ;* opera

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1681. — [2] *Ib.*, a. 1704 et 1706.

[3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 857 et seqq.

* L'action résultant des vices rédhibitoires doit être intentée par l'acquéreur, dans un bref délai, suivant la nature des vices rédhibitoires et l'usage du lieu où la vente a été faite. Elle n'a pas lieu dans les ventes faites par autorité de justice. *Cod. civ. Gall.*, a. 1648 et 1649. Not. édit.

enim liberalia artis, scientiæque a mercedis ac locationis nomine abhorrent, et pro iis quod tribuitur, *stipendii* et *honorarii* nomine appellari amat : attamen in Codice nulla inter operas distinctio.—Qui rem confert vel mandat operam perficiendam, *locator;* qui vero re fruitur, vel operam perficiendam suscipit, generatim *conductor* vocatur. Substantialia locationis consistunt in re usu non consumptibili, ac in mercede. Non est autem de necessitate, ut ea fiat publica scriptura[1]...

« Il y a deux sortes de contrats de louage : celui des choses et celui d'ouvrage. Le louage des choses est un contrat par lequel l'une des parties s'oblige à faire jouir l'autre d'une chose pendant un certain temps, et moyennant un certain prix que celle-ci s'oblige de lui payer. Le louage d'ouvrage est un contrat par lequel l'une des parties s'engage à faire quelque chose pour l'autre, moyennant un prix convenu entre elles. Ces deux genres de louages se subdivisent encore en plusieurs espèces particulières. On appelle *bail à loyer* le louage des maisons et celui des meubles; *bail à ferme*, celui des héritages ruraux; *loyer*, le louage du travail ou du service; *bail à cheptel*, celui des animaux dont le profit se partage entre le propriétaire et celui à qui il les confie. Les *devis*, *marché* ou *prix fait*, pour l'entreprise d'un ouvrage, moyennant un prix déterminé, sont aussi un louage, lorsque la matière est fournie par celui pour qui l'ouvrage se fait. Ces trois dernières espèces ont des règles particulières *. »

§ 1. — De locatione rerum [2].

Q. 1. *Quænam sunt regulæ communes pro locatione tum domorum, tum fundorum rusticorum?*

R. Regulæ communes hac de re a civili lege statutæ aliæ respiciunt locatorem, aliæ vero respiciunt conductorem.

Primo *quoad locatorem* attinet, ipse vi contractus, alia nempe conventione seclusa, præcipue tenetur : — 1. rem

[1] *Cod. civ. Gall.*, a. 1412. — [2] *Ib.*, a. 1708, etc.

* On peut louer on par écrit ou verbalement. *Cod. civ. Gall.*, a. 1714. — Not. édit.

locatam tradere aperiendo vitium, si quod sit, v. g., si domus sit ruinosa; — 2. solvere expensas extraordinarias ad rei locatæ conservationem necessarias, v. g., servare tectum domus locatæ, publica tributa persolvere, nisi aliter sit consuetudo; — 3. rei locatæ formam non immutare. Quod si, urgente causa, reparari contingat, conductor id pati debet, quin pretium conductionis imminuatur, si non ultra 40 dies labor producatur; — 4. conductorem tueri, ut re pacifice fruatur [1].

Secundo vero *quoad conductorem* spectat, hæc præcipue debet: — 1. ut re locata fruatur tanquam bonus paterfamilias ad eum usum quo locatio facta est, vel facta præsumi potest. Poterit autem rem a se conductam tertio locare ex toto vel ex parte, nisi expresse ei fuerit interdictum; — 2. ut locationis pretium suo tempore solvat; et si nullum sit statutum tempus, solvat juxta regionis consuetudinem : quod si fuerit in mora culpabili, tenetur etiam ad usuras solvendas a die judicialis petitionis; — 3. ut rem restituat, finito locationis tempore, eo statu quo recepta fuit, exceptis iis rebus, quæ vetustate vel vi majore corruerint, aut detritæ sint; — 4. tenetur de detrimentis et jacturis, quæ sua culpa in re locata contingunt, vel contigerunt ob factum personarum suæ familiæ aut tertii sui conductoris. Item de incendio tenetur, nisi probet illud non contigisse sua culpa [2].

Q. 2. *Quodnam tempus pro locatione rerum determinatum est?*

R. Res Ecclesiæ ad triennium locari possunt cum Episcopi auctoritate; ultra triennium requiritur Sanctæ Sedis auctoritas ex canonico jure [3]. — Quod pertinet ad laicorum bona, si agitur de bonis minorum, ea ex lege civili nonnisi ad novennium possunt locari [4]. Si vero sermo est de ceteris rebus, quoad mobiles nullum tempus constitutum est, ideoque id contrahentium arbitrio relinquitur [5]. Quoad immobiles

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1719 et seq.

[2] *Ib.*, a. 1727 et seqq. — *C. A. civ.*, 1096. — *Cod. civ. Gall.*, 1719. — *Cod. S.*, 1565. — *Cod. P.*, 1632. — *Cod. M.*, 1646.

[3] Ita Paulus II, const. *Ambitiosæ*, anno 1468.

[4] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 481. — [5] *Ib.*, a. 1728 et seq.

autem distinguendum est : si agitur de bonis prorsus incultis atque sylvestribus, quæ locantur cum pacto, ut ad debitam culturam redigantur, locatio fieri potest etiam ad annos centum, non ultra. Si vero agitur de bonis jam cultis, locatio fieri non potest ultra annos 30 : excipe domum, quæ potest locari ad vitam inquilini, et etiam ad biennium post ejus mortem favore heredum.

Sed (quæres) *an qui succedit locatori in re locata possit ante completum terminum conductorem expellere?* Qui in re locata succedit, quia eam emit, poterit conductorem expellere, si locatio absque authentica, aut certa scriptura facta fuit, et quoad diem satis est quod observet consuetudinem locorum; neque tunc tenetur ad ullam indemnitatem erga conductorem, qui tamen quoad eam habet regressum contra ipsum locatorem. Si autem conductor authenticam aut certam scripturam habeat locationis, tunc ante tempus id ea definitum nequit a successore expelli : excipi nisi in ipso locationis contractu aliter conventum sit, quo in casu (ubi nulla sit inita conventio quoad damna resarcienda) locator tenebitur ad indemnitatem conductori aut inquilino præstandam hoc modo : — 1. pro domo vel apotheca locator solvat pecuniæ summam respondentem tempori quod conceditur inter datam missionem et exitum [1]; — 2. pro fundo rustico solvat tertiam partem pretii locationis pro tempore, quo hæc adhuc esset duratura [2]; — 3. pro officina et opificio standum erit judicio peritorum [3]. Notandum autem, quod conductor nequit expelli antequam laudata indemnitas ei fuerit soluta, et missio juxta consuetudinem ei fuerit indicta [4].

Qui vero in re locata succedit alio titulo quam emptionis, puta ut legatarius, ut heres aut creditor, tenetur stare locationi a suo auctore factæ; nam in jure civili generatim decernitur, quod quisque contractum iniisse præsumatur pro se et pro suis heredibus, aut a se jus habentibus, nisi contrarium expresse convenerit, aut ex conventionis natura clare id eruatur [5].

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1745. — [2] *Ibid.*, a. 1746.
[3] *Ibid.*, a. 1747. — [4] *Ibid.*, a. 1748 et 1749. — [5] *Ibid.*, a. 1122.

Q. 3. *Quandonam locatio-conductio rerum solvitur?*

R. Locatio-conductio rerum solvitur : — 1. si res totaliter perit : perit autem locatori; cum ipse dominus sit, modo conductor non sit in culpa; — 2. elapso tempore præfinito : si vero contractus scriptura sit initus, nec elapso tempore conductor rejiciatur; habetur repetita locatio, sed usque ad tempus, quo perduraret, si absque scriptura fuisset inita; — 3. partium tum instantia, si nempe compars in suis deficiat obligationibus, aut res fiat inutilis; tum voluntate, nam *unumquodque eodem modo dissolvitur, quo colligatum fuit.* Non tamen alienatione rei locatæ, si authentica vel certa locationis scriptura habeatur, nisi aliter conventum sit. Sicuti neque solvitur morte conductoris vel locatoris [1].

Q. 4. *Quænam regulæ speciales pro locatione domorum, atque fundorum rusticorum?*

R. Ad 1 : Conductor domus (seu inquilinus) tenetur : — 1. eam sufficienti supellectili instruere, nisi alio modo de pensione locatori solvenda cautionem tribuat : aliter expelli potest; — 2. tenetur ad reparationes locativas, nisi aliud sit stipulatum, vel nisi vetustas vel vis major detrimenti sit causa : expensæ autem pro puteis et cloacis expurgandis pertinent ad locatorem; — 3. tenetur solvere locatori pensionem respondentem tempori, quod exspectare debet ad aliam locationem ineundam, item ad cetera damna, atque ad id quod interest, si ipsius culpa resolvatur locatio. Hic etiam notandum, quod locatio supellectilium pro domo vel parte domus, aut apotheca instruenda, nullo statuto tempore, censetur facta ad illud tempus, quod determinat consuetudo regionis; locatio vero domus jam instructæ censetur facta ad annum, ad mensem, ad diem prout pretium in annum, mensem vel diem pactum fuerit [2].

R. Ad 2 : Conductor fundi tenetur : — 1. fundum instruere animalibus et instrumentis ad agros excolendos necessariis, culturam curare, uno verbo re locata uti ut bonus paterfamilias : secus poterit judicialiter expelli, et tenetur

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1741, etc. — [2] *Ibid.*, a. 1752, etc.

eo in casu de omnibus damnis; — 2. fructus in loco statuto reponere; fructus enim qui ibi nascuntur tacite intelligentur pignori esse domino fundi locati; — 3. admonere locatorem si quæ usurpatio in suis fundis contingat, et quidem sub pœna compensandi damna, id quod interest, et expensas omnes quæ sustineri debent a domino ad rem suam indemnem tuendam; — 4. cum a locatione cessat, tenetur relinquere paleas, stramina, fimum collecta per annum, ubi hæc sub locationis initium et ipse acceperit : quod si illa non recepisset, adhuc ea relinquere tenetur; sed casu quo justo pretio dominus ea velit sibi comparare. Hic autem notandum, quod si messis unius anni ex dimidia saltem parte casu fortuito interierit, conductori fas est petere, ut pensio solvenda minuatur juxta regulas in Codice relatas : excipe nisi id ubertate aliorum annorum compensetur; vel nisi conductor expresse omne in se susceperit periculum, quod tamen de solo ordinario, ut grandine, fulmine, gelu, pruina intelligitur; nam ut etiam teneatur de casibus extraordinariis, v. g., aquarum insolita inundatione, bellica vastatione, etc., debet omnibus casibus fortuitis expresse se submittere sive prævisis sive non prævisis [1].

Q. 5. *Quisnam colonus partiarius, et quid de eo?*

R. Qui fundum rusticum alterius suscipit excolendum eo pacto, ut fructus inter colonum et proprietarium dividantur, dicitur colonus partiarius et contractus ipse colonia partiaria. Qui contractus moderatur iis legibus, quibus locatio rerum in genere et præsertim fundorum rusticorum, salvis hisce specialibus : — 1. fructuum jactura, si contingat casu fortuito, a domino et colono æque ferenda est; — 2. colonus partiarius non potest aliis fundum sublocare, neque cedere sine domini facultate : secus tenetur de damnis et lucro cessante, et potest etiam expelli; — 3. neque potest fœnum, paleas, aut lætamen vendere, aut pro aliis vecturas facere absque proprietarii consensu : et merito ne fundi cultura minuatur; — 4. contractus hic quovis modo initus non cessat ipso jure, sed requiritur ut proprietarius det, vel co-

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1763 et seq.

lonus missionem petat intra tempus a consuetudine definitum. Potest etiam ante ipsum tempus, judicio tribunalis, postulari contractus solutio, si colonus non faciat satis suis obligationibus, vel si ob habitualem morbum ad id ineptus fieret. Item per mortem coloni resolvitur contractus, non tamen ante elapsum annum integrum, quo ipse obiit (ubi notandum quod annus agrarius generatim incipit die undecima novembris) : imo si obierit in postremis quatuor mensibus, competit filiis et ceteris heredibus, qui cum defuncto habitabant, facultas in conductione manendi per annum sequentem; et his deficientibus vel nolentibus, facultas hæc ipsi viduæ competit : poterit tamen semper sibi cavere dominus, ut tam heredes quam vidua tanquam boni patresfamiliæ fundum colant.

Pro iis autem casibus, in quibus supradictæ regulæ non provident, neque expressa partium conventio, servandæ sunt locorum consuetudines; et his deficientibus, hæc a lege præscribuntur : — 1. animalia necessaria ad fundum excolendum, instrumenta, fimum et quidquid culturæ occurrit, item expensæ pro agro colendo et fructibus colligendis, a colono sunt suppeditanda : semina vero a proprietario et colono æqua parte; — 2. coloni est plantationes ordinarias et in substitutionem arborum demortuarum perficere; domini vero plantas dare, nisi eas producat ipsius fundi seminarium, item fasces, vimina ac palos; — 3. sulci aquarii inter ipsos agros exsistentes aut viis publicis adhærentes a colono expurgandi sunt : qui insuper tenetur materias transvehere pro reparando fundo et domo colona : necnon fructus ad proprietarii domum transferre, si tamen hæc non longe distet, ut æquitas docet; — 4. non licet colono metere messes, frumenta excutere, uvas colligere, etc., nisi prius admonito proprietario : fructus autem omnes naturales et industriales æque dividuntur; sed de palis et ramis arborum colono licet sumere tantum quæ fundo aut suo usui occurrunt; — 5. tandem contractus hic ad annum censetur initus, si nullum fuerit tempus determinatum : annus autem (ex dictis) incipit die undecima novembris. Quod si elapsus sit mensis martii, quin data aut petita fuerit

missio, contractus censetur ad alium annum renovatus [1].

§ 2. — De locatione operarum et industriæ.

Ex civili Codice tres recensentur species locationis operarum et industriæ : una ea est, qua quis propriæ personæ operam obligat ad alicui famulandum; altera est vectorum, qui personas vel res alienas terra marique devehere sibi assumunt; tertia est conductorum qui operas perficiendas suscipiunt.

1. Quoad locationes operarum, quæ a famulis et operariis præstantur, hæc sanciuntur : — 1. nemo potest operas suas obligare nisi ad tempus, aut ad certum aliquod opus perficiendum : hinc etiam nulla est obligatio, qua ipse dominus se obstringit ad retinendum famulum ad ejus vitam; — 2. fides adhibenda est domino, modo juret, sive agatur de mercedis quantitate, sive de facta solutione salarii pro anno elapso præstiti famulatii, sive de rebus in antecessum suppeditatis pro anno currenti; — 3. servandæ etiam sunt peculiares leges politiæ, quæ operarios et famulos respiciunt [2].

2. Vectores, qui terrestri itinere aut navi vecturam faciunt, quoad custodiendas res ipsis commissas iisdem obligationibus tenentur quibus cauponæ quoad res apud se depositas a viatoribus : quare inter cetera tenentur etiam de furto aut damno, nisi probent vi majori aut casu id evenisse. Insuper debent : — 1. respondere de rebus, quæ sibi commissæ fuerunt in ipso portu, aut in loco in quo res illæ colliguntur, ut inde in navim aut currum transferantur; — 2. habere tabellam in qua describantur quæ transferenda accipiunt : quod quidem dicendum est etiam de directore publicarum vecturarum; — 3. tandem servare omnia statuta specialia, quæ apud ipsos legis vim habent, vel constituunt cum iis quibuscum contrahunt.

Sed (quæres) *an qui locavit operam suam alicui pro itinere aliquo suscipiendo, possit mercedem integram accipere*

[1] De his omnibus standum est locorum legibus et consuetudinibus usibusve patriis. — Not. édit.

[2] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1780 et seq.

etiam a secundo, si etiam a secundo mittatur? Non est difficultas, ait Concina, quoad aurigas, quod etiam a secundo integram mercedem accipere possint, ob receptam consuetudinem. — De nuntiis vero, qui a duobus mittuntur, opinatur æquum esse, ut ipsi dimidiam tantum mercedem exigant a secundo conductore; quod videtur satis probabile. Ceterum adhuc satis probabile est (uti docet Lessius cum communi) ipsis quoque licere integram mercedem a duobus accipere; nam semper verum est, quod opus suum præstant duobus, ac quod se obligant ex justitia erga duos. Sicut ergo si deficerent, duobus obligarentur restituere; ita æquitas sane postulat, ut si non deficiant, a duobus accipiant [1].

3. Quod spectat ad conductores, qui operas peragendas suscipiunt, v. g., murum, palatium, hæc speciatim veniunt observanda : — 1. si conductor una cum operâ materiam suppeditet, opus ejus periculo stat antequam locatori tradatur, modo locator non sit in mora illud accipiendi. Si vero artifex suam operam tantum impendat, et res pereat, non ei perit, nisi sit in culpa : at in hoc casu, si neque dominus sit in mora eam recipiendi, neque vitium materiæ fuerit causa ruinæ, artifici nullum est jus ad mercedem exposcendam; — 2. si agatur de opere quod pluribus constet partibus, aut ad mensuram conficiendum traditum sit, singulæ separatim partes jam confectæ adprobari poterunt, ne amplius stent periculo conductori : et sic præsumitur, si dominus mercedem pendat artifici pro rata operis confecti; — 3. et conductor et architectus ad decem annos respondere debent de detrimentis, quæ ædificium vel aliud opus notabile ob vitium constructionis vel soli patiatur; — 4. neque conductori neque architecto, qui cum proprietario de æde construenda convenerint juxta delineatam iconographiam, jus est ad mercedis augmentum prætextu, quod creverit pretium constructionis aut materiarum; aut factæ fuerint innovationes, si quidem hæ debuerant scripto probari, ac deter-

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 862. — Non tamen ipsi per se possent integram mercedem exigere et a mittente et ab eo ad quem ipsi mittuntur, ut patet.

minari pretio; — 5. conductor debet respondere de operibus personarum, quas ipsi operi destinavit : hinc cœmentarii, fabri lignarii ac ferrarii ac ceteri, qui conducti fuerint in conficiendo aliquo opere, nullam habent actionem contra locatorem, nisi quoad summam quæ adhuc solvenda superest conductori, ut ex ea propriam mercedem accipiant; — 6. locatori semper licet contractum solvere, modo conductori rependat quidquid ei interest. Hic autem contractus solvitur, ipso jure, conductoris morte : et sane personalis industria, cujus ratio censetur habita in hisce conventionibus, cum ipsa persona deficit : attamen heredibus artificis, architecti, aut redemptoris solvendum est a locatore pretium partis operis jam perfecti, necnon materiarum quæ jam paratæ fuerunt, si tamen hæc omnia aliquam ipsi locatori afferant utilitatem [1].

§ 3. — De locatione animalium (*bail à cheptel*).

« Le bail à cheptel est un contrat par lequel l'une des parties donne à l'autre un fonds de bétail pour le garder, le nourrir et le soigner sous les conditions convenues entre elles. Il y a plusieurs sortes de cheptels : le cheptel simple ou ordinaire, le cheptel à moitié, le cheptel donné au fermier ou au colon partiaire. Il y a encore une quatrième espèce de contrat improprement appelé cheptel. On peut donner à cheptel toute espèce d'animaux susceptibles de croît ou de profit pour l'agriculture et le commerce. A défaut de conventions particulières, ces contrats se règlent par les principes qui suivent [2]. »

SECTION 1. — *Du cheptel simple.*

« Le bail à cheptel simple est un contrat par lequel on donne à un autre des bestiaux à garder, nourrir et soigner, à condition que le preneur profitera de la moitié du croît et qu'il supportera aussi la moitié de la perte. L'estimation don-

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1787 et seq.
[2] *Ibid.*, a. 1800 et seq.

née au cheptel dans le bail n'en transporte pas la propriété au preneur; elle n'a d'autre objet que de fixer la perte ou le profit qui pourra se trouver à l'expiration du bail. Le preneur doit les soins d'un bon père de famille à la conservation du cheptel. Il n'est tenu du cas fortuit que lorsqu'il a été précédé de quelque faute de sa part, sans laquelle la perte ne serait pas arrivée. En cas de contestation, le preneur est tenu de prouver le cas fortuit, et le bailleur est tenu de prouver la faute qu'il impute au preneur. Le preneur qui est déchargé par le cas fortuit est toujours tenu de rendre compte des peaux des bêtes. Si le cheptel périt en entier sans la faute du preneur, la perte en est pour le bailleur; s'il n'en périt qu'une partie, la perte est supportée en commun, d'après le prix de l'estimation originaire et celui de l'estimation à l'expiration du cheptel. On ne peut stipuler que le preneur supportera la perte totale du cheptel, quoique arrivée par cas fortuit et sans sa faute, ou qu'il supportera dans la perte une part plus grande que dans le profit, ou que le bailleur prélèvera, à la fin du bail, quelque chose de plus que le cheptel qu'il a fourni. Toute convention semblable est nulle. Le preneur profite seul des laitages, du fumier et du travail des animaux donnés à cheptel. La laine et le croît se partagent. Le preneur ne peut disposer d'aucune bête du troupeau, soit du fonds, soit du croît, sans le consentement du bailleur, qui ne peut lui-même en disposer sans le consentement du preneur. Lorsque le cheptel est donné au fermier d'autrui, il doit être notifié au propriétaire de qui ce fermier tient, sans quoi il peut le saisir et le faire vendre pour ce que son fermier lui doit. Le preneur ne pourra tondre sans en prévenir le bailleur. S'il n'y a pas de temps fixé par la convention pour la durée du cheptel, il est censé fait pour trois ans. Le bailleur peut en demander plus tôt la résolution si le preneur ne remplit pas ses obligations. A la fin du bail, ou lors de sa résolution, il se fait une nouvelle estimation du cheptel. Le bailleur peut prélever des bêtes de chaque espèce jusqu'à concurrence de la première estimation; l'excédent se partage. S'il n'existe pas assez de bêtes pour remplir la première estimation, le bailleur prend

ce qui reste, et les parties se font raison de la perte [1]. »

SECTION 2. — *Du cheptel à moitié.*

« Le cheptel à moitié est une société dans laquelle chacun des contractants fournit la moitié des bestiaux, qui demeurent communs pour le profit ou pour la perte. Le preneur profite seul, comme dans le cheptel simple, des laitages, du fumier et des travaux des bêtes. Le bailleur n'a droit qu'à la moitié des laines et du croît. Toute convention contraire est nulle, à moins que le bailleur ne soit propriétaire de la métairie dont le preneur est fermier ou colon partiaire. Toutes les autres règles du cheptel simple s'appliquent au cheptel à moitié [2]. »

SECTION 3. — *Du cheptel donné au fermier.*

« Ce cheptel (aussi appelé cheptel de fer) est celui par lequel le propriétaire d'une métairie la donne à ferme, à la charge qu'à l'expiration du bail le fermier laissera des bestiaux d'une valeur égale au prix de l'estimation de ceux qu'il aura reçus. L'estimation du cheptel donné au fermier ne lui en transfère pas la propriété, mais néanmoins le met à ses risques. Tous les profits appartiennent au fermier pendant la durée de son bail s'il n'y a convention contraire. Dans les cheptels donnés au fermier, le fumier n'est point dans les profits personnels des preneurs, mais appartient à la métairie, à l'exploitation de laquelle il doit être uniquement employé. La perte, même totale et par cas fortuit, est en entier pour le fermier s'il n'y a convention contraire. A la fin du bail, le fermier ne peut retenir le cheptel en en payant l'estimation originaire; il doit en laisser un de valeur pareille à celui qu'il a reçu. S'il y a du déficit, il doit le payer, et c'est seulement l'excédent qui lui appartient [3]. »

SECTION 4. — *Du cheptel donné au colon partiaire.*

« Si le cheptel périt en entier sans la faute du colon, la

[1] *Cod. civ. Gall.*, a. 1804 et seq.
[2] *Ibid.*, a. 1818 et seq. — [3] *Ibid.*, a. 1821 et seq.

perte est pour le bailleur. On peut stipuler que le colon délaissera au bailleur sa part de la toison à un prix inférieur à la valeur ordinaire ; que le bailleur aura une plus grande part du profit ; qu'il aura la moitié des laitages ; mais on ne peut pas stipuler que le colon sera tenu de toute la perte. Ce cheptel finit avec le bail à métairie. Il est d'ailleurs soumis à toutes les règles du cheptel simple [1]. »

SECTION 5. — *Du cheptel improprement dit.*

« Lorsqu'une ou plusieurs vaches sont données pour les loger et les nourrir, le bailleur en conserve la propriété ; il a seulement le profit des veaux qui en naissent [2]. »

Articulus 3. — De censu, emphyteusi, vitalitio pignore et hypotheca.

Q. 1. *Quid est census, et quotuplex?* [3]

R. Ad 1 : Census sic dicitur a *censeo;* quia cives, eorumque bona recensebantur seu describebantur, ut data proportione tributa solverent. Hinc census modo sumitur pro annua pensione solvenda ; *modo* pro jure eam exigendi ; modo pro contractu, quo tale jus adquiritur. Et hoc sensu hic a nobis acceptus definitur : *contractus, quo quis obtinet jus pensionem annuam percipiendi.* Quæ pensio potest esse tam pecuniaria, quam fructuaria, prout vel in pecunia vel in fructibus solvitur. — Qui jus ad talem pensionem adquirit seu emit, dicitur *censualista, censitor, emptor, creditor:* qui vero pensionem solvit *censuarius, venditor, debitor.* Ipsa autem pensio dicitur *reditus;* quia quotannis redit et redditur.

R. Ad 2 : Census in genere spectatus alius est *reservativus ;* alius vero *consignativus*, seu *constitutivus.* — Reservativus est contractus, quo censualista rem suam alteri vendit, reservata sibi ex ea re annua pensione, quæ quidem in Codice appellatur census fundiarius (*rente foncière*). — Consignativus est contractus, quo censualista jus emit pensionis,

[1] *Cod. civ. Gall.*, a. 1827 et seqq. — [2] *Ibid.*, a. 1831.
[3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 2, nn. 839 et seqq.

mediante solutione pecuniæ. Dicitur *consignativus*, quia censuarius hoc jus consignat censualistæ, et appellatur census simplex (*rente simple*) : qui solet distingui in *realem*, si in re frugifera, puta vinea, constituatur; in *personalem*, si in certa aliqua persona obligante se ad annuam pensionem ex arte sua vel labore præstandam fundetur; in *mixtum*, si constituatur in personam simul et ejus bona, ita ut re pereunte, persona sit obstricta erga creditorem....

Census tam reservativus, quam consignativus alius est *redimibilis*, alius *irredimibilis*, prout potest vel non potest redimi; item alius est *perpetuus*, qui nempe semper durat, nisi redimatur; alius *temporarius*, et est qui durat vel ad certum tempus, v. g., ad 10 annos, vel ad tempus incertum, v. g., ad vitam alicujus, et tunc dicitur *vitalitius* (*viagère*).

Q. 2. *An census reservativus et consignativus sit licitus?*

R. Utique per se licitus est census tam reservativus, quam consignativus. — De reservativo nullum est dubium; nihil enim impedit, quominus quis rei suæ proprietatem vendat, reservato jure ad partem fructuum, modo in venditionis pretio hujusce reservationis ratio habeatur. Hoc fecit Joseph, qui reddens Ægyptiis prædia Regi vendita pro tritico in annonæ charitate subministrato, pensionem ipsi Regi quotannis solvendam reservavit. — Item licitus est juxta omnes census reservativus, *modo* tamen *suæ sint conditiones, et census iste realis sit*. Constat tum ex Bulla Nicolai V *Sollicitudo* (anno 1452), tum ex Bulla S. Pii V *Cum onus* (anno 1568). Et ex ipsa ratione; nam quilibet, cunctis fatentibus, alteri donare potest jus percipiendi annuam pensionem ex re sua frugifera; ergo et hoc jus alteri vendere. Nec refert quod tractu temporis pensiones percipiendæ excedant pretium solutum : id etiam in venditione rei frugiferæ contingit; neque tamen eam illicitam dicunt.

Diximus : 1, *modo suæ sint conditiones* : quæ quidem de jure naturali duæ tantum notantur : 1° ut sit æqualitas inter censum et pretium; 2° ut pacta præter naturam census adjecta juste compensentur [1]. — De jure autem canonico plures ha-

[1] Hic notamus cum Bouvier licitum esse : 1. emere census annuos

bentur præscriptæ, ut videre est in Bulla Piana; quæ tamen apud omnes non obtinet[1]. — De jure autem civili[2]....

Diximus 2, *et modo census iste realis sit;* nam si agatur

in gubernio fundatas, pretio currenti (vulgo *au cours de la Bourse*), nam venduntur et emuntur, ut merces ordinariæ : et pretium eorum crescit aut decrescit juxta communem hominum æstimationem judicantium majus vel minus in iis esse periculum. Quod pari ratione dicendum est de actionibus, quæ emuntur a nummulario publico (*billets de banque*).

2. Negotiari actiones, quæ constituuntur in viis ferreis, in ephimeride, in operibus industrialibus, etc.; illæ enim actiones sunt jus ad emolumenta sperata, ideo pretio æstimabilia, ideoque subjecta venditionis et emptionis.

3. Item et pecuniæ collocationem (vulgo *les caisses d'épargne*); societates enim, quibus committuntur illæ pecuniæ, vendunt collocantibus jus ad pensionem annuam redimibilem, et quandoque etiam jus ad emolumenta indeterminata partienda; est ergo vera venditio et emptio census. Et S. Pœnitentiaria hac de re interrogata, 25 feb. 1836, respondit, *prout jam alias responsum fuit, nihil obstare.*

[1] Ex Bulla Piana hæ sunt conditiones præcipuæ : — 1. ut res, in qua constituitur census, sit immobilis, frugifera et certis finibus nominatim designata ; — 2. ut census fiat in numerata pecunia, et publico instrumento; — 3. ut non solvatur anticipate ; — 4. ut nulla conventio fiat obligans ad casus fortuitos; — 5. ut nullum sit pactum auferens, vel restringens facultatem alienandi rem censui suppositam : quæ si sit vendenda, dominus census est præferendus, et per mensem exspectandum, an velit uti optione. Item nulla pacta omnia adversus morosum census debitorem : item pacta novi census : item pacta continentia solutiones onerum ad eum spectare, ad quem non pertinent ; — 6. ut re pereunte et census pereat, vel pro rata, prout res perit; — 7. ut censitor non possit pretium unquam repetere, et contra possit censuarius semper redimere censum, facta denuntiatione per bimestre ; — 8. denique ut pretium semel constitutum neque minuatur neque augeatur.

Quæ omnia tum ad inducendam contractus æqualitatem, tum ad avertendam usuræ suspicionem constituta sunt : ubi notandum : 1. quod si pacta in censu repugnant illius substantiæ, census nullus evadit; nisi clausulæ sit, contractum intelligi semper constitutum ad formam Bullæ Pianæ (tunc pacta habentur uti non apposita, si non sint exsecutioni mandata) : 2. quod hæc Bulla quoad omnia apud omnes non viget ; alibi enim ea recepta non fuit ; alibi vero abiit in desuetudinem, et hoc evenisse plures dicunt de Regno Sabaudiæ, ex quo, nemine reclamante, novus Codex per tot annos inductus est. — *Vid.* Bouvier, *De ensu.* — Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 848, etc.

[2] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1909, 1910, 1911, 1912, 1913, 1968, etc.

de censu personali, certum est illud lege Ecclesiæ prohiberi per Bullam Pianam: idque ob periculum usuræ; nam qui emit hunc censum, non tam videtur emere jus ad pensionem ex industria alterius obtinendam, quam dare pecuniam mutuo, ut ex ea annuum fructum recipiat sine ulla ratione ac titulo, quod quidem usura est: quod autem adjiciatur personæ industria, hoc tantum videtur fieri ad assecurandam summam capitalem. — Verum quæstio est, utrum iste census lege naturali dicendus sit prohibitus, quamvis removeatur omnis usuraria intentio. Alii cum Concina et Lugo affirmant, quia hoc esset vendere personam; at persona liberi hominis est invendibilis. Sed multi graves auctores cum Abelly, Habert, Bouvier, Continuatore Tournely, Merbesio, Lessio, Soto, etc., probabilius ac communius negant; quia jus percipiendi pensionem ex alterius industria, labore, etc., tam est pretio æstimabile, quam jus illam percipiendi ex re frugifera. In tali autem contractu proprie non emitur persona, sed improprie; nam proprie emitur jus super industriam personæ: ex quo etiam patet, hic non haberi contractum mutui, sed contractum emptionis-venditionis. Accedit, uti narrat Benedictus XIV, Pium V Hispanis indulsisse, supplicante Philippo II, ne ad Bullæ observantiam adigerentur: quod quidem factum non fuisset, si iste census esset jure naturæ prohibitus [1].

Q. 3. *An census redimibilis sit licitus?*

R. *Spectato jure naturæ*, sat probabile videtur cum Layman, Lessio, Gury, Sporer, etc., contra alios, censum posse esse redimibilem non tantum ex parte censuarii, sed etiam censualistæ; quia in censu vera venditio habetur, in qua redemptio licita est. — Diximus *spectato jure naturæ;* nam jure ecclesiastico (ex Bulla Piana) semper quidem permittitur censuario, ut possit redimere censum, facta denuntiatione per bimestre; non autem censitori. — Quoad tandem pertinet ad jus civile statuitur, quod censuario semper sit jus censum redimendi, adeo ut pactum huic juri adversum sit nullum [2].....

[1] *De Syn. Diœc.*, l. 10, c. 5. — [2] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1911.

Sed (quæres) *potestne debitor annui proventus, seu censuarius præter casus, qui in conventione ipsa fuissent declarati, adstringi ad censum redimendum?* Affirmative ex Codice [1]: et 1. si post legitimam interpellationem per duos annos successivos pensionem non solverit; — 2. si omittat exhibere creditori cautelas, quas in ejus securitatem sponderat; — 3. si cautelis datis deficientibus, alias idoneas non substituat; — 4 si fundus pro censu datus, vel hypothecæ subjectus, plus quam inter tres possessores dividatur; — 5. si debitor factus fuerit decoctus vel obæratus, juxta tamen legis limitationes [2].

Q. 4. *Quid de emphyteusi?* [3]

R. Emphyteusis definitur jure communi: *contractus bonæ fidei, quo rei immobilis in perpetuum, vel ad tempus (saltem ad 10 annos) alteri conceditur dominium utile sub onere eam meliorem efficiendi, et domino annuum canonem præstandi.* Emphyteusis græca vox est, quæ sonat *inserere;* quia nempe hoc erat in ea præcipuum, quod fundo erat aliquid inserendum, et sic meliorandum: quanquam postea et sine eo pacto tribueretur. Hæc vel ecclesiastica est vel est civilis, prout constituitur super bona ecclesiastica vel civilia.....

Q. 5. *Quid de vitalitio?*

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1912.

[2] Quum census constitutus fuit mediante solutione certi pretii, qui dicitur census consignativus censuarius, qui censum redimere cupit, tenetur restituere eamdem pecuniæ quantitatem, quæ soluta fuerat pro ejusdem census constitutione. Quod si fuerit census reservativus (*rente foncière*), nempe constitutus mediante cessione alicujus boni immobilis, quocumque titulo oneroso, vel gratuito facta fuerit hujusmodi cessio, censuarius qui censum redimere cupit, tenetur solvere censualistæ sortem pecuniariam respondentem annuo proventui, si hic in pecunia solvebatur; vel respondentem valori ejusdem annui proventus, quum hic in fructibus præstabatur: valor autem hujus postremi proventus desumitur ex pretio medio, quod fructus illi in postremi decennio in communi æstimatione obtinebant. Attamen si in ipso contractu constituta fuit sors minor illa, quæ annuo proventui respondeat, tunc debitor, seu censuarius ab annuo proventu solvendo, et ob omni onere liberabitur, si restituat sortem ipsam in contractu præfinitam.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 865.

R. Contractus vitalitius est quædam species census, qua quis pro certa pecuniæ summa, vel etiam pro re tam mobili, quam immobili pretio æstimabili et censuario tradita, ab eodem sibi jus emit pensionem annuam recipiendi ex ipsa pecunia vel re usque ad finem vitæ propriæ, aut alterius in contractu indicati. Cum adsit periculum tum in censitore accipiendi plus vel minus quam traditum ab eo est, tum in censuario solvendi plus vel minus quam fuerit acceptum; idcirco auctores contractum vitalitium potius considerant pro contractu sortis, quam pro vero et proprie dicto contractu emptionis et venditionis : et hoc ipso, quod puro eventu fortuito imitatur, ab omnibus uti licitus existimatur. Hunc contractum S. Thomas [1], jus canonicum [2], et Codex civilis admittunt tam titulo oneroso, quam gratuito, v. g., donationis et testamenti, modo formis præscriptis celebretur, et non excedat quotam pro liberalitatibus a lege concessis [3].

Q. 6. *Quomodo pretium vitalitii est constituendum?*

R. Ad constituendum vitalitii pretium voluere Theologi habendam esse rationem ætatis et sanitatis in censitore ipso : et sic in diversas abiere sententias, contendentes aliqui exigi posse 10 pro 100, aliqui 12, alii 14, alii etiam 16. Hac de re habet Codex (civilis) : « La rente viagère peut être constituée au taux qu'il plaît aux parties contractantes de fixer [4]. » Pensio autem debetur proportionatim ad numerum dierum, quibus proprietarius vivit, nisi ex conventione anticipate solvenda sit.

Q. 7. *Quænam vitalitii conditiones ex lege civili?*

R. Ex Codice hæc speciatim notanda ad validitatem : 1. ut persona, super cujus vitam vitalititius constituitur, sit reapse inter vivos, nec moriatur ante dies quadraginta a celebratione contractus; 2. ut persona illa adquirendi sit capax : non tamen exstinguitur amissione jurium civilium; sed solutio tunc fit ex legis præscripto. Ubi etiam notamus, quod

[1] Opuscul. de Usuris, p. 1, c. 9.
[2] Arguitur ex Clement., l. 3, t. 4 *de Reb. Eccl. non alien.*, c. 1.
[3] Vid. *Cod. civ.*, a. 1968, 1969, 1970.
[4] *Cod. civ. Gall.*, a. 1976.

ille, in cujus utilitatem constitutus fuit census vitalitius mediante pretii solutione, petere potest resolutionem contractus, si censuarius qui pretium accepit, cautelas pactas non servet [1].

Q. 8. *Quid de pignore dicendum occurrit?* [2]

R. 1. Pignus generatim acceptum definitur : *contractus bonæ fidei, quo a debitore, vel alio illius nomine, res aliqua traditur creditori in securitatem crediti sui.* — Si traditur res mobilis, habetur pignus simpliciter; si vero immobilis, tunc pignus est improprium, et a juristis appellari solet *antichresis :* a græco *anti* contra, et *chresis* usus.

R. 2 : In pignore simplici duo sunt jura creditoris : 1. est retinendi usque ad totius crediti exstinctionem rem pignori datam. Imo a judice potest postulare, ut sub hasta vendatur pignus, si quod sibi debitum est, non solvatur : privata tamen auctoritate, quocumque pacto non obstante, de illo disponere prohibetur; 2. est exigendi solutionem sui crediti cum privelegio et prælatione propria relate ad ceteros creditores, si qui exstent. Sed tunc requiritur, ut contractus conficiatur scriptura, si de re agatur excedente valorem 300 libellarum. — Tenetur vero creditor : 1. rem pignori sibi traditam bene custodire uti bonus paterfamilias; 2. usuras a re ipsa perceptas compensare debitori; 3. denique rem debitori restituere ubi debitum fuerit exstinctum. Debitor autem compensare debet expensas, si quæ forte peractæ sint pro pignoris conservatione [3].

R. 3 : In pignore improprie dicto, sive in *antichresi*, quæ publico instrumento est conficienda, creditor adquirit non quidem jus proprietatis; sed jus percipiendi fructus ex immobili sibi tradito, eos computando primo in solutionem

[1] *Cod. civ. Gall.*, a. 1977.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 913. — Pignus differt a *deposito*, in quo sola custodia; a *mutuo*, in quo dominium; a *commodato*, in quo usus rei transfertur. Pignus in securitatem traditur tantum. — Possunt rem pignori tradere qui liberam habent bonorum suorum administrationem. Pignori autem generatim subjiciuntur quæ possunt emi et vendi : hinc non possunt pignorari res sacræ, nisi urgente causa gravissima.

[3] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 2071 et seq.

interesse si debetur, inde sortis. Hinc creditor tenetur : — 1. bonum illud conservare et custodire diligenter uti suum; — 2. solvere tributa annua eidem inhærentia, nisi secus convenerint. Item alias utiles et necessarias expensas, sed cum jure compensationis ex fructibus rei; — 3. ipsum restituere domino, exstincto debito [1].

Q. 9. *Quid est hypotheca?*

R. Hypotheca (sic dicta a græca voce, quæ idem sonat ac *res supposita;* quia per eam res aliqua speciali obligationi supponitur vel subjicitur) definitur : *jus creditoris in rem immobilem debitoris constitutum ad securitatem ejus, quod sibi debetur.* Differt a pignore in eo, quod pignus traditur; hypotheca vero nuda conventione firmatur.

Hypotheca alia *legalis* est, quæ ab ipsa lege inducitur in favorem communitatum, uxoris, filii et minoris super bona administratorum, mariti, patris et tutoris. Alia *judicialis*, quæ nempe procedit a tribunalis sententia, vel ab actibus judicialibus in illius gratiam, qui sententiam obtinuit contra eum, qui causa cessit. Alia *conventionalis* quæ pendet a mutua contrahentium voluntate circa bona immobilia, et præsentia. Hæc maxime, ut vim habeat suam, actu publico debet exarari, et in officio ad id delegato inscribi cum omnibus documentis opportunis [2].

Duo hic notanda a Parochis præsertim et Beneficiatis, qui inter bona propriæ præbendæ aliqua habent jura fundata in hypothecis : « Les inscriptions se font au bureau de conservation des hypothèques, dans l'arrondissement duquel sont situés les biens soumis au privilége ou à l'hypothèque. — Les inscriptions conservent l'hypothèque et le privilége pendant dix années, à compter du jour de leur date; leur effet cesse, si ces inscriptions n'ont été renouvelées avant l'expiration de ce délai [3]. » Excipitur hypotheca legalis, quæ semper durat, quin renovetur, pro uxore, minore et interdicto, filiofamilias, communitatibus publicis administratis, ac fisco.

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 2085 et seq. — [2] *Ibid.*, a. 2114 et seq.
[3] *Ibid.*, a. 2146, 2154, etc.

Articulus 4. — De cambio et transactione.

Q. 1. *Quid est cambium, et quotuplex?*

R. Ad 1 : *Cambii* nomine venit *contractus, quo fit permutatio pecuniæ pro pecunia cum aliquo lucro supra sortem.* Ille, a quo petitur cambium, vocatur *campsor, collybistas, bancarius, nummularius, trapezita, publicanus;* ille vero qui petit, *campsarius* dicitur. Cambium differt a venditione-emptione, quia in hac merx pro pecunia, in cambio pecunia pro pecunia commutatur; a commodato et deposito, quia in his dominium non transfertur, utique in cambio; a mutuo, quia mutuum locum habet in qualibet re fungibili, est gratuitum, et fit ad aliquod tempus, e contrario cambium solum exercetur circa pecuniam, fit cum lucro, et statim consummari potest.

R. Ad 2 : Cambium aliud est siccum, aliud reale. *Siccum* sic dictum, quia succo et humore privatur, illud est quo pecunia reaspe non commutatur, sed fingitur commutari : et ideo etiam *fictum* dicitur. Hoc contingit quando campsor dat pecuniam campsario cum pacto, ut sibi solvatur in alio loco distanti, pretio nempe solito dari pro similibus distantibus locis, licet campsor certo sciat campsarium non habere pecuniam, nec correspondentem in tali loco distanti : ideoque certo credat pecuniam in eodem priori loco postea restituendam esse. — *Reale* autem seu *verum* est illud, in quo vere et realiter pecunia pro pecunia commutatur : puta si aurum pro argento detur. Quod si commutatur pecunia præsens pro præsenti habetur *cambium minutum*, seu *manuale*. Si vero commutatur pecunia præsens pro distanti, habetur *cambium locale* seu *trajectitium* : quod quidem hodie maxime fit per *litteras* (sic dictas) *cambiales*, ac moderatur a Codice commercii.

Q. 2. *An cambium sit licitum?*

R. Cambium *siccum* est prorsus prohibitum a Pio V anno 1571 Bulla *In eam*, ubi illud expresse declaravit uti *usurarium*. Ac revera ad usuram palliandam hic contractus fuit excogitatus ab insatiabili avaritia. Sane permutatio pecuniæ

in ipso non fit, sed fingitur, et resolvitur in mutuum cum stipulatione lucri, quin adsit lucri percipiendi aliqua ratio vel titulus; at quando sine ulla ratione vel titulo aliquid percipitur ex mutuo usura habetur omni jure damnata.—Cambium *minutum et locale* omnibus de jure naturæ licitum est [1]; quia in eo adest justus titulus aliquid lucrandi, nempe labor campsoris in numeranda pecunia, diligentia in numinis cujuscumque generis conquirendis, curæ in detinendo telonio, expensæ in famulos, pericula tum furum, tum cessionis debitorum, tum imminutionis monetæ, etc. In cambio tamen per litteras campsor debet minus exigere, quam si realiter pecuniam transtulisset; quia minus est oneris et periculi [2].

Q. 3. *An accipiens pecuniam adulterinam possit eam expendere?* [3]

R. Negative : accipiens pecuniam adulterinam non potest eam expendere, si intrinsecus sit falsa, ut si des stamnum pro argento; non enim justum pretium solveres. Neque obstat, quod tibi fuerit tradita; non enim quia tu ut ab aliis deceptus fuisti, tibi licet decipere alios. — Si vero pecunia falsa sit quoad formam tantum extrinsecam accidentalem, etsi non sit contra justitiam commutativam per se loquendo eam expendere; cavendum tamen, ne sic proximus gravi damno exponatur, cum ex lege civili quæcumque monetæ falsificatio, detractio vel alteratio sit sub maximis pœnis vetita.

Q. 4. *Quid est transactio, quotuplex, et quid de ea?*

R. Ad 1 : Transactio est *contractus, quo partes contrahentes finem imponunt liti alicui, quæ vel jam intra ipsas nata sit, vel quæ prævideatur nascitura* [4]. Ex quibus patet ad

[1] Jure tamen ecclesiastico cambio exercere vetitum est Clericis etiam sub alieno nomine, idque sub pœnis statutis in Clericos negotiatores, nempe ex Bulla Clementis XIII, *Cum primum*. Vid. dicta vol. 1. *De Clericorum negotiatione*.—Ita Benedictus XIV, *De Syn. Diœc.*, l. 10, c. 6.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 850, etc. — Ferraris, *Bibl., ecc.*, v° Cambium. — [3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 855.

[4] La transaction est un contract par lequel les parties terminent une contestation née, ou primitivement une contestation à naître. *Cod. civ. Gall.*, a. 2044 et seq.

transactionem requiri : — 1. ut per ipsam terminum habeat lis actu existens vel futura ; — 2. ut lis ipsa vel ejus objectum exhibeat aliquod dubium de exitu : quanquam creditor ad finiendam litem, adhuc si non sit dubium, transigere possit, cum sit rei suæ dominus ; — 3. ut mutuus partium consensus intercedat ; — 4. ut adnexam habeat certam legem et conditionem, vi cujus contrahentes neque amittant neque consequantur omne id, quod in lite petebant ; sed ex parte amittant, ex parte consequantur. Si enim ita non esset, ipsius litis derelictio esset transactio : quod nemo dixerit.

R. Ad 2 : Transactio quadruplex est, generalis, particularis, judicialis, et extrajudicialis. *Generalis* terminat una simul lites omnes, quæ inter partes exsistunt, vel exsistere possunt. *Particularis* non terminat, nisi aliquam specialem litem. *Judicialis* fit mediante auctoritate judicis. *Extrajudicialis* e contrario.

R. Ad 3 : Nemo potest valide transigere, nisi habeat facultatem disponendi de rebus, quæ sub transactione cadunt. Unde tutores transigere nequeunt super bonis minorum, nisi interveniant formulæ ab ipso jure præscriptæ. — At quando transactio permittitur, illius magna vis est ; nam ea semel admissa, nequit amplius impugnari neque causa læsionis neque ignorantia juris : et si error contigerit in calculo, error corrigitur, sed transactio subsistit. Rescinditur tamen, si error sit vel in persona, vel in objecto controverso, vel si intervenerit dolus aut vis [1].

Articulus 5. — De contractu societatis [2].

Q. 1. *Quid est, ac quotuplex societatis contractus ?*

R. Societas est *contractus bonæ fidei, quo duo vel plures aliquid conferunt ad commune lucrum :* et est vel universalis vel particularis. — *Universalis* duplex distinguitur : alia complectitur omnia bona præsentia, et tunc evenit quando socii omnia, quæ nunc possident sive mobilia sive immobilia

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 2045 et seq.
[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 910.

et lucra inde obvenientia, in commune ponunt (bona autem quæ vel donatione vel successione erunt acquisituri, ita conferre possunt, ut eorum fruitio tantum, non proprietas communis evadat); alia vero complectitur omnia lucra, quæ socii, durante societate, quovis titulo erunt comparaturi : bona ipsa, quæ jam a sociis possidentur tempore contractus, non comprehendentur in hac societate, nisi quoad eorum fruitionem. — Societas autem *particularis* respicit tantum res determinatas ac particulares, aut earum usum vel fructus, uti si duo simul fundum sibi comparent, ut eo simul fruantur. Huc pertinet etiam societas, qua plures conveniunt de certo opere perficiendo, aut de exercitio alicujus artis vel professionis, uti si duo pictores, v. g., contractum ineant de exercenda in communione propria arte. Ipsa societas particularis subdividitur in civilem et commercialem, prout nempe respicit actus privatorum civiles vel actus commercii.

Societas universalis inter illos tantum obtinere potest, qui valent de rebus disponere, quique reciprocam utilitatem sibi quærere non prohibentur ob violationem jurium aliarum personarum*..... qua ratione non potest, v. g., hæc societas iniri inter matrem et filium ejus naturalem. Societatem autem particularem contrahere nequeunt tum sponsi ac conjuges inter se, nisi accedat auctoritas præfecti tribunalis, qui cavere debet, ut omnia legis præscripta serventur; tum ceteri, qui se obligandi habentur incapaces[1].

Q. 2. *Quomodo contrahi potest societas?*

R. Contrahi potest societas pure vel conditionate, quibuscumque pactis et conventionibus, modo æquitati ac legibus non adversentur; contractus enim est, qui partium consensione perficitur. Si tamen..... (Societatis objectum superest valorem 150 fr.[2]), requiritur scriptura ex Codice civili[3], ex

[1] A. 1855 et seqq.—*C. A. civ.*, § 1778. — *C. G.*, 1852. — *C. S.*, 1704. — *C. P.*, 1730. — *C. M.*, 1736.

[2] *Cod. civ. Gall.*, a. 1834. — [3] A. 1412.

* Nulle société universelle ne peut avoir lieu qu'entre personnes respectivement capables de se donner ou de recevoir l'une de l'autre, et auxquelles il n'est point défendu de s'avantager au préjudice d'autres personnes. *Cod. civ. Gall.*, a. 1840.—Not. édit.

quo hæc insuper præcipue notanda : — 1. societas universalis absque ulla alia declaratione inita non inducit, nisi societatem universalem quæstuum; — 2. quilibet sociorum absque aliorum consensu potest sibi adjungere alium quoad suam portionem, non tamen in societatem admittere; — 3. socii non tenentur in solidum ob debita societatis non commercialis : neque unus alium potest obligare absque facultate expressa [1].

Q. 3. *An contractus societatis sit licitus?*

R. Contractus societatis est utique licitus, quando requisitis conditionibus fulciatur; quia nihil tunc eidem deesset ex iis, quæ in jure præcipiuntur ad constituendum contractum proprie dictum atque legitimum. Adde : nulla lege prohiberi, apud omnes esse in usu, ac valde ad commercium conferre. Conditiones autem requisitæ sunt :

1. Ut societas fiat in negotiatione honesta; nam *delictorum turpis atque fœda communio est* [2]; — 2. ut damnum sortis spectet duntaxat ad dominum : quia caute distinguendus est contractus societatis a mutuo. In mutuo sors data alienatur et ejus dominium transfertur in mutuatarium, cujus proinde fit proprium periculum et commodum, damnum et lucrum : sed in contractu societatis qui sortem confert, eam non alienat a se; — 3. ut servetur æqualitas lucrum dividendo juxta quæ quisque contulit sive de pecunia, sive de labore. Quum enim socii in jure habeantur uti fratres, eidem repugnat quælibet nimia inæqualitas, ut si quis vellet percipere de lucris, et nulli subjici damno : hæc esset illa societas, quam *leoninam* [3] appellant, merito reprobata [4]. Ideo necesse est, ut socius uterque subeat onus damnorum et expensarum : nomine damnorum intelliguntur quæ solo societatis intuitu sociis obveniunt, si alteruter, v. g., ob comparandas vel custodiendas societatis merces a latronibus diripiatur; nomine expensarum veniunt sumptus itinerum, solutiones vectigalium, etc.

[1] *Cod. civ. Gall.*, a. 1862. — [2] Digest., l. 17, t. 2. *Pro socio*, lege 53.

[3] Sic dicitur ab apologo leonis, qui pactum inierat cum ceteris feris, ut ipse participaret prædis omnibus; non tamen labori et periculis.

[4] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1855.

Sed (quæres) *quid si unus pecuniam conferat, alter vero laborem?* In fine societatis ante omnia restituendum est domino suo illud pecuniæ capitale, quia non fuit inter socios commune quoad dominium et proprietatem; sed duntaxat quoad usum seu commoditatem. Quare sicuti pecunia illa, si periisset, periisset domino suo; ita et si superest, superest domino suo. *Si finita societate* (ait Sixtus V Extrav. *Detestabilis*) *ipsum capitale exsistat, ei qui illud in societate contulerit, restituatur, nisi socio recipienti fuerit communicatum, aut aliter inter contrahentes legitime conventum sit.*

Q. 4. *Quomodo dividendum lucrum comparatum in societate?*

R. Lucrum in societate dividendum est pro rata, habita nempe ratione industriæ ex una parte, et commoditatis per pecuniam habitæ ex altera : idque juxta communem existimationem lucri, quod communiter fieri solet de pecunia negotiationi applicata; secus non servaretur æqualitas. Observandum vero injustum esse illud pactum, vi cujus empta merce, ante omnia (ipsa durante societate) restituatur domino capitale, ad deinde quod superest æqualiter dividatur; quia ponenti pecuniam minuitur periculum sui capitalis, dum ab initio illud salvat ab omni periculo : mercator vero, si postea pereat merx, subjacet sine compensatione periculo capitalis ac lucri.

Quid (dices) *de pacto, quod, sorte pereunte, commune sit damnum inter socios?* Si pactum illud importat etiam communionem sortis, si, v. g., dicatur, ut sicut damnum ita et sors ipsa communis sit, licitum est pactum. Quia sicut ponens operam habet commodum, ut consequatur mediam sortis partem, quamvis illa *de jure* tota spectaret ad dominum; ita æquum pariter est, ut sorte pereunte, ipse subeat partem damni, quamvis damnum sortis *de jure* ad illum non pertineret. At si pactum illud excludit sortis communionem, ut si dicatur : v. g., commune sit quidem damnum, sed domino suo sorte semper salva, tale pactum evidenter illicitum est et injustum; cum nulla hic detur justa compensatio, ac proinde auferatur æqualitas.

Q. 5. *Quot modis finitur societas?*

R. Hisce modis finitur contractus societatis :

1. Finito tempore ad negotiandum constituto, aut finita negotiatione. Item mutuo sociorum consensu, cum mutuo consensu fuerit firmata societas; — 2. morte alterius socii naturali. Cum in societate eligatur personalis industria mercatoris, neque præsciri possit quanta futura sit industria heredum ipsius, clare patet societatem ad heredes minime transire, nisi aliter conventum sit; — 3. per mortem etiam civilem, cum hæc naturali æquiparetur quoad conventiones, uti per solemnem religionis professionem vel exsilium. Item per interdictum vel decoctionem; — 4. si socius vel egestate, vel infirmitate laborans, vel in carcerem conjectus non amplius possit pecuniam aut laborem promissum præstare; vel si pereat pecunia collata. Item est, si res ita mutatæ sint, ut societas non amplius esse possit idonea : sed hoc in casu requiritur judicis auctoritas; sicut si unus socius velit intempestive renuntiare [1].

Q. 6. *Quid est contractus trinus, et quid de eo?* [2]

R. Ad 1 : Contractus trinus *est ille, in quo simultanee cum una eademque persona concurrunt contractus societatis, assecuratio sortis, et emptio lucri.* Sic, v. g., Lucius confert mille aureos in societate cum Titio; en primus contractus *societatis*. Cum vero ex ea speret quindecim pro singulis 100, veritus ne negotiando sua pecunia pereat, quinque ex eis cedit Titio, ut sortem sibi assecuret; en secundus contractus *assecurationis*. Verum sciens melius esse modicum certum, quam majus incertum, quinque alios sic speratos cedit Titio ipsi, ut quinque certa, quidquid eveniat, sibi solvat; en tertius contractus nempe *emptio lucri*. Unde duo Lucio certa sunt, et sors collata et lucrum pactum.

R. Ad 2 : Contractum trinum simultanee cum eadem persona initum Habert, Bouvier, Concina, Continuator Tournely, Merbesius, etc., negant esse licitum; nam per tales contractus societati adjunctos, societas ipsa destruitur, cum de hujus natura sit, ut damnum et lucrum stet ex utra-

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1865 et seq.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 908 et seqq.

que parte. Unde solum remanet lucrum fœneratitium; amovere enim omne periculum sortis, mutuum est; ex mutuo autem lucrum pacisci, usura est. Quare merito hic contractus a Sixto V damnatus fuit Bulla *Detestabilis*.

Alii vero cum Lugo, Lessio, Layman, Navarro, Roncaglia, Salmanticensibus, Sylvio, Sporer, etc., affirmant contractum trinum licitum esse; nam si tres hi contractus disjunctim valent, etiam conjunctim valere debent. Neque enim in contractibus per se attenditur diversitas personæ; sed æqualitas rei ad rem : et hæc bene adest, cum pro majori periculo et major tribuatur spes lucri. Neque destruitur societas, cum in ea socius debeat impendere pecuniam, ac alter sentiat incommodum minoris lucri. Neque obstat Bulla; *vel* enim recepta non fuit, *vel* contrario usu est abrogata, *vel* dicendum per eam solos usurarios contractus fuisse reprobatos, ut aiunt Pontificem respondisse, quod quidem confirmavit Romana Rota.

Hæc secunda sententia, quam plures tuentur Universitates, licet communior sit ac satis probabilis, est tamen valde periculosa in praxi : hinc expedit ut prima universe omnibus suadeatur. Et Benedictus XIV ait, eam *minus congruere Sixtinæ Constitutioni* [1]. Et ipsa civili lege videtur expresse reprobata [2].

Articulus 6. — De mutuo et usura.

§ 1. — De mutuo [3].

Q. 1. *Quid est mutuum?*

R. Mutuum vi nominis significat *aliquid ex meo tuum fieri*. Juxta hujus nominis usum aliquando sumitur pro ipsa re mutuo donata : aliquando et sæpius pro contractu, quo ea res alteri datur. Et hoc sensu mutuum solet definiri : *contractus stricti juris, quo rei primo usu consumptibilis per traditionem dominium in alterum transfertur, cum obliga-*

[1] *De Syn. Diœc.*, l. x, c. 7. — [2] *Cod. civ. Gall.*, a. 1855.

[3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 754, etc.; et *Hom. Ap.*, Tr. x, nn. 139, etc.

tione tantumdem reddendi in eadem specie et bonitate post aliquod temporis spatium.

Dicitur 1. *contractus stricti juris :* quia cum sit gratuitus, est explicandus juxta rigorem verborum, quibus initus fuit; — 2. *quo rei primo usu consumptibilis :* quæ res est illud omne, quod illico usu destruitur vel reipsa seu physice, vel commutatione seu moraliter. *Physice* destruitur quod natura sua consummatur ad humanis necessitatibus subveniendum, ut panis, frumentum, oleum, vinum, sal, butyrum, fructus, etc.; *moraliter* vero destruitur pecunia mutuo data, quæ licet usu non pereat in se, ei tamen perit, qui illam alteri tradit. Unde patet in rebus, quæ usu non consumuntur, proprie mutuum obtineri non posse, sed commodatum aut locationem haberi; — 3. *per traditionem*, ut indicetur hunc esse contractum realem, qui sola rei traditione fit;—4. *dominium in alterum transfertur;* qui enim rem mutuo accipit, ea uti potest, alioquin merum esset depositum : at concipi non potest quomodo illa uti queat, si ejus dominium non habeat; cum illa sit usu consumptibilis, et nemo possit ad libitum consumere quod suum non est. Ex quo etiam patet omne rei mutuatæ periculum devolvi ad eum qui accipit, ut ait ipse civilis Codex [1]; — 5. *cum obligatione tantumdem reddendi*, et quidem *in eadem specie*, v. g., pecunia pro pecunia. Hoc patet per se; si enim res traderetur absque ulla obligatione eamdem restituendi, esset donatio. Si autem res non similis esset reddenda, v. g., vinum pro frumento, esset permutatio vel venditio. Si vero res identica, seu eadem physice et in individuo esset reddenda, v. g., idem equus, qui traditus fuit, esset commodatum vel locatum, non vero mutuum; — 6. *et in eadem bonitate :* quia qui mutuum dat, servari debet indemnis; atqui talis non servaretur, si res similis in eadem bonitate non redderetur : uti, v. g., si vinum commune redderetur et ordinarium pro generoso et optimo; — 7. tandem *post aliquod temporis spatium :* quibus verbis mutuum distinguitur et a cambio, in quo aurum, v. g., pro

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1892.

argento statim datur : et a precario, quo res fungibilis ad mentem concedentis tribuitur, sed reddi debet statim ac a domino expostulatur.

Qui mutuum dat dicitur *mutuans* vel *mutuator*. Qui vero illud accipit, appellatur *mutuatarius*. Res autem, quæ mutuo datur et capitale constituit, *sortis* nomine solet in Scholis appellari [1].

Q. 2. *Quinam mutuum dare et accipere possunt?*

R. Ad 1 : Mutuum dare possunt omnes, qui liberam habent bonorum suorum administrationem, neque lege prohibentur. Sic civili lege prohibentur interdicti, minores sine auctoritate tutoris, uxores sine viri consensu filiifamilias si de re patris agatur, præsides Provinciarum, et socii si de re communi sit sermo.

R. Ad 2 : Mutuum recipere possunt omnes, qui possunt ex contractu obligari, si ex civili jure excipiantur filiifamilias.... (minores), quibus Senatus-Consultum Macedonianum [2] dare vetat pecuniam mutuam : et si fuerit iisdem data, repeti non potest neque post emancipationem, licet filius habuerit fidejussorem [3]. Attamen in eodem jure plures notantur casus in quibus vel filiusfamilias ex mutuo accepto obligatur; nempe : — 1. si filius possideat bona propria, quorum vel administratio, vel ususfructus sit penes ipsum; — 2. si separatim vivat a patre propria bona administrans; — 3. si mutuum detur filio longe a paterna domo in necessariis; — 4. si fuerit datum in utilitatem ipsius patris, aut de illius consensu : casus nempe esset, si ipse pater filium præposuerit negotiationi.

Quæ juris dispositio satis probabilius obtinet etiam in conscientia; cum lata sit causa publici boni familiarum, ne scilicet filii hereditatem dilapident ante ejus consecutionem et cupiditati dediti tristem exitum sentiant, ut non raro lugendum est.

[1] A veteribus latinis hoc vocabulum desumptum est; nam Terentius ut indicaret se timere, ne amitteret bona sua *capitalia*, sic ait : *de* sorte *nunc venio in dubium*.

[2] A quodam Macedone, qui malis artibus pecuniam mutuam tradebat filiisfamilias. — [3] *Vid.* Liguori, *Op Mor.*, l. 3, n. 757.

Q. 3. *An aliquando adsit præceptum dandi mutuum?*

R. 1 : Quadruplex personarum classis hic venit distinguenda. *Prima* divitum est, eorum nempe, qui mutuum postulant ad suas augendas opes. *Secunda* item est divitum, qui hic et nunc mutuo indigent, v. g., ad litem magni momenti finiendam, vel ad grave damnum e bonis propriis declinandum. *Tertia* vero pauperum, qui tamen fundatam spem habent fore, ut sibi bona obveniant, v. g., ex hereditate vel industria. *Quarta* denique item pauperum, sed quorum talis conditio sit, ut rationabiliter judicare non liceat, eos unquam habituros esse, unde solvere queant. His positis :

R. 2 : Nunquam erit præceptum dandi mutuum personis primæ et quartæ classis. Non quidem primæ; quia nulla laborant necessitate : non quartæ; quia durum nimis esset, ne dicamus ridiculum iisdem mutuum dare sub onere restituendi, cum bona quibus restituant neque habeant neque unquam præsumi valeant habituri : unde ipsis per eleemosynam subveniendum est. — At stricta adest charitatis obligatio mutuum ex superfluis suppeditandi personis secundæ classis; nam quilibet ex charitate tenetur alteri facere quod sibi fieri rationabiliter ipse vult : atqui rationabiliter vellet quilibet, ut alter sibi de superfluis mutuo subveniret, si in dicta divitum conditione esset constitutus. — Strictissima vero est hæc obligatio, si agatur de personis tertiæ classis; adest enim strictissima obligatio pauperibus indigentibus subveniendi vel per mutuum vel per eleemosynam : atqui eleemosynam elargiri non oportet iis, qui bona præsumuntur consecuturi; ergo restat, ut subveniatur illis per mutuum.

Q. 4. *Quænam sunt obligationes mutuantis, ac mutuatarii?*

R. Mutuans tenetur : — 1. de damnis, si quæ obvenerint, casu quo scienter rem vitiosam tradiderit; — 2. non repetere mutuum ante tempus præfinitum : et si nullum sit tempus hujusmodi, judicis erit ratione adjunctorum illud definire [1].

Mutuatarius regulariter loquendo tenetur : — 1. res mutuatas restituere eo tempore ac loco, quo fuit conventum;

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 1898, 1899, 1900.

et in eadem quantitate, ac qualitate. Quod si haud possit, attendi debet æstimatio rerum ipsarum [1]; — 2. solvere rerum usuras a judiciali petitione, si non restituat tempore statuto. Imo si sit in mora culpabili, tenetur etiam de damnis, quorum est causa [2].

§ 2. — De usura [3].

Q. 1. *Quid est usura?*

R. *Usuræ* nomen ab usu deductum est, et significat usum quemcumque rei sive bonus sit sive malus : mos tamen invaluit, ut in malam partem assumatur [4]. Usura autem communiter definitur : *lucrum ex mutuo proveniens immediate, seu vi ejusdem mutui.*

Dicitur 1. *lucrum,* quo nomine intelligitur non solum pecunia, sed res quælibet pecunia æstimabilis, vel onus quodcumque mutuatario impositum, ad quod alioquin non teneretur. Ex quo deducitur quidquid non est pretio æstimabile, vel quod jam aliunde debitum est ex justitia, non posse objectum usuræ constituere; quia non est lucrum. Hoc lucrum ex mutuo proveniens appellatur etiam *auctarium* (vocabulum a Plauto adhibitum ad significandam utilitatem *alicui rei quasi superadditam*); sed vulgari vocabulo nuncupatur *interêt;* — 2. *ex mutuo proveniens;* quia ex communi hominum sensu in solo mutuo usura proprie habet sedem : et si in aliis contractibus aliqua contingat injustitia, non appellatur *usura,* nisi ibi revera existat mutuum saltem implicitum; — 3. *immediate; seu vi ipsius mutui;* quia non est usura aliquid percipere solum occasione *mutui,* seu ob titulum honestum.

Q. 2. *Quomodo dividîtur usurâ?*

R. Usura alia est *explicita,* si nempe expressa fiat conventio de illa solvenda. Alia *implicita,* et locum habet cum

[1] Quid autem, si res crescant vel decrescant, resolvendum, *vid.* § seq., quæst. 3.

[2] Vid. *Cod. civ. Gall.,* a. 1902 et seq.

[3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.,* l. 3, nn. 758, etc. ; et *Hom. Ap.,* Tr. x, nn. 142, etc.

[4] Hæc dicitur etiam *fœnus* a græca voce, quæ fœtum significat, eo quod pecunia, licet de se sterilis, fœtum tamen seu fructum pariat.

mutuans nullam quidem init conventionem de lucro; sed sufficienter declarat aliquo suo actu, se illud expectare : veluti si dicat, se indigere ut sua pecunia aliquid sibi producat. Alia *palliata* quæ intervenit, quando in alio contractu implicite continetur, ut evenit in cambio sicco, atque in contractu mohatra. — Iterum alia est *realis*, et est quando ex aliquo pacto sive explicito sive implicito ea percipitur. Alia *pure mentalis*, quando nempe in solo animo intenditur vel speratur, sine ulla vera usuræ datione. Alia *mentalis*, et est quando usura revera percipitur, nullo tamen præcedente sive implicito sive explicito pacto.

Q. 3. *An usura proprie dicta, id est lucrum ex mutuo immediate proveniens vi ipsius mutui prohibeatur?*

R. Id negant Judæi putantes, sibi a Deo omnem usuram erga extraneos licitam esse [1]. Id negant quoque Pseudo-Reformati, Calvino duce, ac præsertim Molinæus et Salmasius affirmantes usuram non esse prohibitam, nisi in quantum est contra charitatem; secus licitam esse uti pretium locatæ pecuniæ : quam sententiam fortiter tenuerunt Jansenistæ in Bataviam profugi. Et huic ferme subscripserunt catholici nonnulli, qui duplex mutui genus distinguunt; alterum *consumptionis*, quo pecunia ad consumptionem datur maxime pauperibus; alterum *incrementi* seu *commercii*, quo res traditur ad negotiandum : in illo lucrum reprobant, in hoc permittunt. His præmissis, dicimus cum Benedicto XIV [2] : *omne lucrum ex mutuo, præcise ratione mutui, ut loquantur theologi (hoc est lucri cessantis, damni emergentis aliove estrinseco titulo remoto) usurarium atque omni jure, naturali scilicet, divino et ecclesiastico illicitum esse, perpetua fuit et est catholicæ Ecclesiæ doctrina, omnium Conciliorum, Patrum et Theologorum unanimi consensione firmata* [3].

1. *Jure naturali;* jus enim naturale, id est ipsa hominis ratio clamat esse prorsus illicitum, et contra justitiam commutativam in illis contractibus, in quibus ex propria eorum essentia servanda est æqualitas, plus exigere vel plus acci-

[1] Deut., c. 23. — [2] *De Syn. Diœc.*, l. 10, c. 4.
[3] *Vid.* Alasia, Billuart, Bouvier, Concina.

pere (vi eorumdem contractuum, et secluso alio titulo) quam valeat res ipsa quæ datur; atqui exigere vel accipere aliquid supra sortem in mutuo, ratione ipsius mutui est exigere vel accipere plus quam valeat res data. Vel ipsi gentiles solo naturali lumine usuræ iniquitatem agnoverunt et abominati sunt, uti Plato, Cicero, Seneca, aliique. Hoc argumentum sic ferme prosequitur Angelicus: *licet in re, quæ usu non consumitur, v. g., in fundo, in equo et similibus, usus a re ipsa distingui possit; in re tamen consumptibili, v. g., in vino, in tritico, in pecunia, nullus nec adest nec adesse potest usus ejusdem rei a dominio diversus; cum usus rei sit ipsa rei consumptio: et ideo in mutuo dominium rei ex natura sua transfertur in mutuatarium. Ergo si quid exigeretur pro usu rei consumptibilis, exigeretur pro re quæ non exstat, ideoque exigeretur injuste*[1].

2. *Jure divino* tam in veteri, quam in novo fœdere. — In veteri quidem R. Psaltes habet: *Domine, quis habitabit in tabernacalo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?... qui pecuniam suam non dedit ad usuram et munera super innocentem non accepit*[2]. Sic etiam Ezechiel inquiebat: *si genuerit filium latronem effundentem sanguinem... ad usuram dantem et amplius accipientem, numquid vivet? non vivet; cum hæc detestanda fecerit, morte morietur: sanguis ejus in ipso erit*[3]. In fœdere autem novo notissimum est illud Christi mandatum: *mutuum date, nihil inde sperantes*[4]: quibus verbis expresse usuram prohiberi *concors fuit Conciliorum, Patrum, summorumque Pontificum sententia,* ut ait laudatus Benedictus XIV.

3. *Jure ecclesiastico,* uti constat ex integro titulo *de usuris* in Corpore canonici juris, ubi Alexander III [1180], Urbanus III [1186], Innocentius III [1213] aliique Pontifices usuras gravissime damnant, ac usurarios gravissimis pœnis mulctant: nempe usurarius, si publicus sit ac notorius, a fidelium communione arcetur, absolutione pro foro pœnitentiæ privatur, infamis habetur, ac si impœnitens moriatur quin satisfecerit, sepultura ecclesiastica privatur. Adde En-

[1] 2, 2, q. 78, a. 1. — [2] Ps., 14. — [3] C. 18. — [4] Luc., 6.

cyclicam Benedicti XIV *Vix pervenit* die 26 junii an. 1749, quæ quidem tota in eo est, ut usuram proprie dictam diris perpetuo devoveat. Adde Concilia, ut Eliberitanum [305], Nicænum primum generale [325], Carthaginense primum [348], Agathense [506], Lateranense quintum sub Leone X generale [1517], et tandem Viennense generale sub Clemente V [1311], ubi aperte declaratur *velut hereticum esse puniendum* qui præsumit contrarium docere. Unde Bossuet non dubitat aperte affirmare, hanc veritatem esse de fide[1]. Adde SS. Patres : Ambrosius ait : *quodcumque sorti accedit, usura est; quod velis ei nomen imponas, usura est*[2]. Et Augustinus : *si plus quam dedisti*, dicit de hac re, *expectes accipere, fœnerator es, et in hoc improbandus, non laudandus*[3].

4. *Unanimi Theologorum consensu :* de quo certe dubitari non potest; cum vel ipsi adversarii fateantur, a S. Thoma ad nos usque omnes scholas id semper constanter docuisse.

Objices : « *Qui voudra prêter, si, après s'être privé de l'usage de son argent pendant des années, on se retrouve avec la même somme, tandis qu'elle aura servi à enrichir l'emprunteur?* Ita Turgo apud Taparelli.

R. « Cette objection de Turgot revient à ces trois autres : 1. Si mon argent fructifie entre les mains de l'emprunteur, j'ai bien le droit de percevoir une partie des fruits; 2. Celui qui prête perd une utilité réelle en se privant de l'usage de son argent; 3. Si vous faites disparaître l'espoir du bénéfice, il n'y a plus de raison pour qu'on se décide à prêter. Examinons-les.

» La première proposition est contraire à l'indépendance naturelle, ou bien elle est contradictoire en elle-même. 1. Si ces paroles, *mon argent*, signifient *l'argent qui m'a appartenu*, il s'ensuit qu'*il ne m'appartient plus ;* et dès lors c'est une souveraine injustice de vouloir que le bien d'autrui fructifie pour moi, et que son industrie tourne à mon profit : c'est réduire mon semblable à l'esclavage par rapport à moi; 2. Si ces mots, *mon argent*, signifient que je

[1] *Traité de l'usure*, prop. 5. — [2] L. Tob., c. 14. — [3] In Ps., 36.

conserve encore la propriété de l'argent prêté, il s'ensuit que le prêt n'est plus un *contrat de prêt*, mais un *contrat de société;* ce qui est contradictoire. Je suis libre de faire un contrat *de société* au lieu d'un contrat *de prêt;* mais je ne puis faire que le *prêt* soit la *société.* Donc la première proposition est injuste ou contradictoire.

» La deuxième proposition change l'état de la question et en confond les règles ; car ou le prêteur était décidé à ne pas faire valoir l'argent déposé dans sa caisse, c'est-à-dire à ne pas l'*employer*, et dans ce cas en perdre l'emploi, c'est ne rien perdre du tout; ou bien il le destinait à quelque opération avantageuse, et alors il peut réellement percevoir un avantage proportionné à la probabilité du profit auquel il renonce. C'est pourquoi un grand nombre de moralistes conviennent qu'on peut toucher quelque intérêt toutes les fois que le prêt doit être de longue durée, attendu qu'un long délai peut rendre le prêt préjudiciable au prêteur, en en changeant les circonstances d'une manière imprévue.

» La troisième proposition est en définitive le résultat de l'égoïsme dominant, dont les sophistes admettent et fomentent soit les principes, soit les conséquences *avec bien peu de philanthropie.* Assurément si je dois vouloir à autrui le bien qu'il me veut à moi-même, je dois le lui faire quand je le puis sans en souffrir ; or lorsque le remboursement n'est pas douteux, je puis sans détriment lui prêter un argent qui ne me rapporte rien : je dois donc le lui prêter dans ces circonstances, et ce devoir sera plus ou moins pressant en proportion du bien dont je prive mon prochain et des obligations qui me lient à son égard [1].

Sed (addes) *nonne Deus Judæis permisit ab alienis usuras exigere ?*

R. Vel dicendum est cum Ambrosio, permissum duntaxat fuisse Judæis usuras exigere ab inimicis, a quibus jam Deus dominium abstulerat rerum omnium, sicut permisit Judæis ipsis, ut vasa auferrent Ægyptiorum [2] : vel dicendum cum Angelico, id tantum fuisse toleratum uti minus malum,

[1] Loc. cit. - [2] In Tob., c. 15.

eo pacto, quo propter eorum duritiem fuit toleratum uxorum repudium [1]; sed Deus nunquam potuit probare quod intrinsece malum est.

Ex hactenus dictis colligitur, in conscientia teneri usurarium ad usuram mutuatario restituendam; nam cum contractus omni jure sit nullus, nequit dominium transferre, neque nuda traditio transfert. Quod verius dicendum est, licet quis bona fide contractum iniisset, et si scivisset, potuisset alium legitimum inire; nam de facto non iniit, et titulus deficit tale lucrum retinendi.

Quid vero (dices) *si usuræ jam acceptæ sint, et illæ jam fructum produxerint?* Si usura, quæ fructus produxit, est res usu consumptibilis, uti pecunia, fructus non debent restitui; quia cum ea res fructus ex se non producat, fructus illi sunt industriæ, non rei : unde ei debentur qui industrie egit. Si autem usura sit res, quæ usumfructum importet, ut domus vel ager, qui illam accepit, *non solum teneretur restituere domum vel agrum : sed etiam fructus inde perceptos, quia sunt fructus rerum, quarum alius est dominus, et ideo ei debentur.* Ita Angelicus [2] : quod quidem valet, etiamsi usurarius non percipiat fructus, quos percepisset dominus, iste enim omnino indemnis servandus est. Imo tenetur eos etiam restituere, quos dominus non percepisset, si ipse percepit; quia *res cum suis fructibus clamat semper ad dominum* [3].

Q. 4. *Quid de iis, qui sunt causa ut usuræ solvantur* [4].

R. Isti non solum peccant; sed tenentur etiam ad restitutionem, casu quo usurarius, qui primo loco tenetur, non restituat; cum efficaciter influant in alterius damnum. Hinc tenentur : — 1. consulentes, nisi id egerint in gratiam mutuatarii; consentienti enim nulla fit injuria; — 2. judices, advocati, notarii, omnesque potestates, quæ vel non excludendo a proprio territorio usurarios, vel aliter in causa sunt ut solvantur usuræ : et isti omnes ipso facto excommunicantur [5] : excipe nisi ad majora mala vitanda usurarios per-

[1] Loc. cit.

[2] Loc. jam supra cit., a. 3. — [3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 757, 763, 773, 783 et seqq. — [4] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 790. — [5] Clement. L. 5, t. 5 *de usur.* c. unic.

mittere expediret. Et ideo civiles ac moderni legislatores in habituatos usurarios tantummodo animadvertere solent, illius Baconis rationem quasi habentes : si usura penitus extirpari nequit, saltem illius dentes limandi sunt, ut minus mordeat.

Sed quid (dices) *de heredibus usurarii, qui usuras non restituerit?* Tenentur heredes usuras restituere secundum vires hereditatis, si usurarius ipse non restituat; cum collective sumpti in bonis defunctum repræsentent. Utrum autem teneantur in solidum ita ut, uno deficiente, alter totum debitum solvere debeat, disputant[1] : affirmant plures canonistæ cum Sylvio; verum satis probabiliter negant Habert, Billuart, Cajetanus, Collet, Lessius, etc. Imo Bouvier ait, quod hæc sententia sibi certa videtur; nam obligatio debita solvendi afficit immediate personam, mediate bona debitoris : unde in omni casu singuli heredes non contrahunt obligationem, nisi quatenus personam defuncti repræsentant. Excipe casum, quo res ipsa usuraria penes unum exstaret : tunc heres, qui eam habet, integram reddere debet, quia res quælibet clamat ad dominum; habet tamen regressum, seu jus æquam exigendi compensationem e suis coheredibus, ne solus onera hereditatis sustineat.

Quid vero (quæres) *dicendum de famulis, qui dominis usurariis cooperantur?* Si agitur de famulis non principalibus, qui nempe tantummodo scribunt, pecunias enumerant, pignora deferunt et similia operantur, isti neque peccant,

[1] *Sit casus.* Joannes et Paulus habent ex hereditate patris quisque 10 m. florenos. Pater moriens debebat 2 m. florenos sive ex delicto, puta usuris, vive ex contractu (non enim putamus inter hæc debita faciendam esse distinctionem quoad præsentem casum, ut quidam faciunt). Constat apud omnes, quod quisque debeat restituere seu solvere mile florenos. Sed Joannes non vult aut non potest suum mille restituere, forte quia jam expendit suam hereditatem; teneturne Paulus totum, hoc est 2 m. restituere? Et quidem si bona hereditatis forent pro istis 2 m., hypothecata, iterum extra dubium foret, uno deficiente, alterum teneri ad totum; quia hypotheca non dividitur, sed est in qualibet parte boni hypothecati, consequenter confert creditori facultatem jus suum totum prosequendi ubicumque potest. Restat ergo solum difficultas de bonis hereditatis non hypothecatis, sed obligatis tantummodo personaliter. Ita Billuart.

neque tenentur ad restitutionem; quia ipsorum opera non censetur directa in damnum cooperatio. — Si vero sermo sit de famulis principalibus, qui nempe usuras exigunt, distinguendum est : *vel* isti cooperantur in re debitoribus ingrata, v. g., cogendo ad solutionem ei apodixas subscribendo : *vel* cooperantur in re iisdem non ingrata, v. g., hortando simpliciter ad solutionem, vel usuras exigendo sine ulla coactione. Si 1, in *sententia probabiliori* famuli et peccant et tenentur ad restitutionem in defectu dominorum, cum vere sint causæ injustæ in damnum alterius *proxime* cooperantes. Si 2, famuli non videntur peccare; quia in hoc casu eorum cooperationi debitores non censentur inviti.

Quidquid tamen sit, famuli probabilius non excusantur a peccato cooperationis ratione solius famulatus; sed gravior videtur requiri causa ad præbendum etiam solum physicum concursum volenti peccare : saltem requiritur metus gravis damni [1].

Q. 6. *Quid si usura sit* pure mentalis, vel *mentalis?*

R. Si usura sit *pure mentalis* nihil restituendum est, cum nihil sit receptum; sed sufficit se pœnitere ob malam illam animi voluntatem. Si vero usura sit *mentalis*, tunc ita quæstio resolvitur : — 1. si usura mentalis se habet ex parte utriusque, nempe tam mutuantis quam mutuatarii, ita ut et mutuans lucrum accipiat tanquam pretium mutui, et mutuatarus ut tale etiam persolvat, certe lucrum restituendum est, cum non adsit titulus legitimus retinendi, ut supponimus; — 2. si usura mentalis est ex parte solius mutuatarii, quatenus iste dat lucrum ut pretium, et mutuator accipit bona fide ut gratis datum; tunc non tenetur restituere ex injusta acceptione, sed tantum ex re accepta, cum noverit mutuatarium non gratis præstitisse; — 3. si usura mentalis est ex parte solius mutuantis, quatenus mutuatarius dederit gratis et mutuans receperit ut pretium, tunc cum noverit ipsum liberaliter donasse, datum retinere potest [2]; sed interim est culpandus ob malam conscientiam, quam habet.

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 788. — [2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 761.

Sed quid (dices) *in dubio, an mutuatarius dederit gratis, necnon?* Poterit mutuans datum sibi retinere, si bona fide acceperit, et dubium postea supervenerit; quia melior est conditio possidentis. Secus vero si acceperit cum ipso dubio; quia hoc modo nequibat inchoare possessionem rei alienæ, maxime cum in dubio mutuatarius regulariter præsumi debeat dedisse coacte, non gratis. Difficiliter sane homines solent sua gratis elargiri, nisi præsumptionem contrariam circumstantiæ personæ, loci aut temporis oriri faciant.

Ceterum in foro externo qui usuras persolvit non conventas, nequit amplius easdem sibi repetere.

Q. 6. *Quid de Montibus Pietatis, ut vocant?* [1]

R. Montes Pietatis definiri possunt : *cumulus pecuniarum ad id collectus, ut pauperes, dato pignore, ex illis mutuo accipere possint ad tempus quæ sibi sunt necessaria:* et ideo *pietatis* dici solent, cum pium sit pauperum necessitati providere. Aliquando, consentiente tamen S. Sede [2], aliquod auctarium exigitur : sed non vi mutui ad ditescendum, bene vero ratione expensarum ad alendos ministros aliaque onera sustinenda; et ideo si mons sit valde dives; nihil est percipiendum [3]. — Hosce montes Perusiæ primum erectos approbavit Lateranense V sub Leone X [1517]; et Tridentinum eos Episcoporum curæ ac visitationi commisit [4]. — Dicunt autem aliqui pauperibus tantum ex illis mutuum dari posse, cum ideo tantum sint constituti; sunt tamen qui hanc ponunt exceptionem, nisi mons adeo abundans sit, ut sine pauperum damno ceteris etiam satisfieri possit. Notandum autem : si mutuum non restituatur suo tempore, pignus sub hasta vendatur, ac retento pretio, quod Monti debetur, reliquum domino pignoris, vel pauperibus, si ille inveniri non possit; vel cedat eidem etiam Monti, si pauper sit [5].

[1] *Cod. civ. Gall.*, art. 1096.
[2] S. Congr. 6 sept. 1604.
[3] S. C. penes Benedictum XIV, *De Syn.*, l. 10, c. 5.
[4] Sess. 22, c. 8 de R.
[5] *Vid.* Benedictus XIV, *De Syn. Diœc.*, l. 10, c. 5; et *Notificatione* LXIX.

§ 3. — **Tituli, vi quorum licet aliquid supra sortem exigere.**

Q. 1. *Quid est titulus, vi cujus aliquid exigi potest in mutuo?*

R. *Tituli* nomine hic intelligitur ratio, cujus intuitu aliquid in mutuo exigitur. Titulus vel mutuo *intrinsecus*, qui ipsi ita inhæret, ut ejus substantiam sic ingrediatur ut nequeat separari : esset, v. g., aliqua temporis determinatio in eo restituendo : vel est eidem *extrinsecus*, qui non semper et necessario illud comitatur : ut est damnum, quod inde mutuanti evenit.

Ob titulum intrinsecum nihil profecto exigi potest; secus vi mutui exigeretur, ideoque contra præceptum Domini, cum mutuum natura sua omnino gratuitum sit. Hinc damnata est ab Innocentio XI hæc n. 41 propositio : *cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, et nullus sit qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor aliquid supra sortem a mutuatario accipere, et eo titulo ab usura excusari;* hoc enim est prorsus et ex se mutuo intrinsecum. — Ob titulum vero extrinsecum, si legitimus sit, bene poterit aliquid repeti : quia tunc nulla habetur mutui ratio. Qui titulus quadruplex distinguitur : 1. *damnum emergens :* 2. *lucrum cessans :* 3 *pœna conventionalis :* 4. *periculum sortis;* quoad *legem civilem*, an etiam ea legitimus sit titulus, disputatur.

Q. 2. *An liceat mutuandi exigere quod sibi interest ob titulum damni emergentis, ut vocant, et lucri cessantis?* [1]

R. *Aliquis*, ait Angelicus, *damnificatur dupliciter : uno modo, quia aufertur ei quod actu habebat* (et dicitur damnum emergens)... ; *alio modo si damnificet aliquem, impediendo ne adipiscatur quod erat in via habendi* (et dicitur lucrum) cessans) [2]. Quo posito dicimus : tam ob damnum emergens quam ob lucrum cessans licet mutuanti quod sibi interest causa mutuanti exigere a mutuatario, si conditiones debitæ intersint; *hoc enim*, ait idem Doctor, *non est vendere usum*

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 766 et seqq.
[2] 2, 2, q. 62, a. 4.

pecuniæ, sed damnum vitare[1]. Et sane : non patitur æquitas, ut quis lucrum amittat vel damnum sentiat ex beneficii collatione ; *ne igitur dispendium patiatur, unde videtur præmium meruisse*[2], mutuator tuta conscientia exigere potest totum quod sibi interest. Adde id expresse probari Bulla Benedictina. — Diximus tamen *si conditiones debitæ intersint ;* conditiones sunt :

1. Ut interesse ab initio in pactum deducatur, prænonito etiam mutuatario de titulo damni emergentis et lucri cessantis, vel de alio titulo qui exstet, pro quo aliquid ultra sortem exigi vult ; nam post contractum mutuans nequit amplius exigere, etiamsi damni emergentis et lucri cessantis fuerit immemor. Ad contractum enim non sufficit voluntas interpretativa, sive conditionalis ; sed requiritur actualis vel virtualis, aut saltem aliquando habita et non retractata : *debebat enim ille qui pecuniam mutuavit*, ait Angelicus, *sibi cavisse, ne detrimentum incurreret ; nec ille, qui mutuo accepit, debet damnum incurrere de stultitia mutuantis*[3] ; — 2. ut illico non exigatur ; secus non totum realiter tribueretur : sic si mutues 100, et statim pro lucro cessante accipias 5, tunc revera non mutuas 100 ; sed 95. Unde eo in casu privares mutuatarium commoditate partis mutui ; — 3. ut non plus exigat mutuans, quam sit damnum quod patitur, aut lucrum quod sperat ex alio contractu licito juxta æstimationem spei et periculi, ac deductis expensis ; id enim tota est ratio exactionis ; — 4. ut mutuum vera sit causa damni emergentis, aut lucri cessantis ; nam si mutuans vel aliam habeat pecuniam, quam ad negotiandum substituat ; vel si lucrum quod amittit ob mutuum ex mercatura faciendum, potest et vult alia via vel arte sibimet comparare, tunc nequit quidquam exigere[4].

Potestne (quæres) *mutuator aliquid exigere etiam cum*

[1] 2, 2, q. 78, a. 2, ad 1. — [2] Decr. Greg. L. 3, t. 22, c. 2.

[3] De malo q. 13 ; art. 4 *de avarit.*, ad 14.

[4] Excipe nisi esset major molestia habenda in tentanda diversa via ; vel nisi pecuniam illam reservaturus esset in usum familiæ. Tunc posset aliquid exigere pro rata ; quia nemo tenetur causa mutui alicui traditi negligere providentiam sui aut suorum.

absque ullo incommodo valet pecuniam aliam negotiationi substituere?

Affirmant probabiliter Layman, Lessius, Lugo et alii; quia vere tunc mutuatio est causa, ut mutuanti cesset lucrum ex pecunia illa speratum. Neque tenetur in gratiam mutuatarii pecuniam negotiationi haud destinatam negotiationi exponere. Hoc tamen non videtur admittendum, nisi mutuator vere animum habeat pecuniam reservatam negotiationi minime substituendi per aliam, quam possidet.

Quid vero (inquies) *si damnum emergens, et lucrum cessans sint incerta, vel tantummodo probabiliter adfutura?*

Commune est cum Navarro, Salmanticensibus, Sylvio aliisque, adhuc aliquid exigi posse supra sortem; habita tamen et caute servata proportione inter timorem damni vel spem lucri, et auctarium quod in hypothesi acciperetur. Ratio est, quia debita æqualitas jam inde servatur; nam sicut damno non eveniente, lucraretur mutuator, ita contra eo eveniente, lucraretur mutuatarius [1]. — Ob eamdem rationem probabile videtur mutuatorem, qui non jam certo, sed probabiliter tantum erat pecuniam mutuo datam destinaturus ad negotiationem, posse aliquid exigere pro rata illius probabilitatis. Neque dicas posse igitur exigi etiam ob possibilitatem applicandi pecuniam illam ad negotiationem; nam possibilitas differt a probabilitate; illa non aliud est, quam mera potentia passiva, sive non repugnantia applicationis, seu quid negativum; hæc est fundamentum alicujus spei, quæ, si actu exsistit, est pretio æstimabilis.

Q. 3. *An liceat in mutuo pacisci de pœna solvenda a mutuatario, si sortem non reddat tempore definito?* [2]

R. Licet utique hanc pœnam solvendam pacisci ex communi sententia quam defendunt Cabassutius, Lessius, Tour-

[1] Nec refert, quod damnum prævisum non accidat; etenim pactum de auctario non fit pro damno, sed pro periculo ejusdem, quod actu supponitur, et est pretio æstimabile. Res explicabitur exemplo piscatoris, qui vendit jactum retis : iste non vendit quidem pisces, qui forte nulli capientur; sed vendit spem eorum probabilem, quæ actu exsistit, et est pretio æstimabilis.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 767, 774 et seqq.

nely et alii; nam ea apponitur, ut contractus firmitati consulatur, et impediatur negligentia mutuatarii. Observandum tamen pactum hoc non esse licitum, nisi: — 1. mora debitoris sit notabilis et culpabilis : notabilis, nam aliqua mora est mutuo intrinseca; culpabilis, nam qui non peccavit, non est puniendus; — 2. absit animus lucrandi per illam pœnam; qui animus adesse præsumitur, si debitor oneretur obligatione restituendi sortem eo tempore, quo certo scitur eum solvere non posse; — 3. pœna sit moderata et culpæ proportionata; alioquin injusta esset : probabilius autem ante sententiam debita est; nam magis habet rationem pacti quam pœnæ, licet et pœna sit, ut ait Tournely.

Sed (quæres) *mutuanti licetne aliquid supra sortem exigere, si obliget se ad sortem brevi non repetendam?* Communiter negant, si conditio sit non statim repetendi; quia hoc est intrinsece inhærens ipsimet mutuo. Videtur huic sententiæ favisse Alexander VII, cum sequentem, n. 42, damnavit propositionem : *licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus* [1].

Quid de pacto, ut restituatur res mutuata in eadem specie et qualitate, si res augenda sit vel minuenda tempore restitutionis?

Vel dubium est, utrum res tempore restitutionis augenda sid, an minuenda : vel certe prævidetur eo tempore pluris

[1] Id tamen non impedit, quominus non videatur sua aliqua probabilitate donari etiam sententia Sporer, Medinæ et Henriquez, qui docent licere aliquid supra sortem exigere pro obligatione suscepta de non repetenda sorte, nisi post *multum tempus*, v. g., post tres vel quatuor annos. Aiunt enim: etsi in mutuo sit jam *per se* obligatio illa exspectandi restitutionem sortis per aliquod temporis spatium, non est tamen obligatio eam exspectandi per *multum tempus*. Addunt : cum mutuans suscepit in se obligationem expectandi sortis restitutionem per tempus extraordinarium, et idcirco aliquid accipit supra sortem, non accipit ratione commoditatis, qua privatur; sed ratione oneris peculiaris et extra ordinem, quod est pretio æstimabile.

Propositio autem damnata ab Alexandro VII per verba generalia quibus concipitur, complectitur exspectationem temporis cujuscumque, etiam illam, quæ mutuo intrinseca est, unde potest explicari; non enim dicit *usque ad longum tempus;* sed *usque ad certum tempus.*

esse valitura. Si 1, licitum erit pactum; quia in tali dubio æqualis est contrahentium conditio, ac induit naturam sortis. Si 2, dicimus mutuatorem pacisci non posse, ut restitutio fiat in eadem quantitate, tempore quo pluris est valitura; tunc enim non servaretur æqualitas. Quod si prudenter prævideatur tempore restitutionis valitura minoris, poterit mutuator pacisci de majori mensura sibi restituenda, quanta sufficiat ad seipsum servandum indemnem, nisi decrevisset illam servare usque ad tempus quo prævidet minoris valituram, quod supponi vix potest.

Juverit hic autem referre quæ in Codice civili sancita sunt circa mutui restitutionem, maxime pro casu quo nullum fuerit initum pactum inter contrahentes : vel igitur mutuo datæ sunt virgæ metallicæ aut aliæ res fungibiles a pecunia distinctæ, ut vinum, triticum; vel ipsa pecunia. — Si 1, sive res pretio crescant sive decrescant, non est restituendum, nisi tantumdem ejusdem quantitatis et qualitatis; nam in his rebus plus entitas physica attenditur, quam valor earum extrinsecus : unde reddi debet una libra butyri pro una libra butyri[1], nulla habita ratione quod pretium variatum sit. Quod si rem in natura non habeat mutuatarius, tenetur solvere illius valorem, habita ratione temporis et loci, ubi

[1] « L'emprunteur est tenu de rendre les choses prêtées en même espèce, quantité et qualité, et au terme convenu. Si, par exemple, je vous ai prêté 100 bouteilles de vin de Bordeaux, vous êtes obligé de me rendre 100 bouteilles de Bordeaux ; si je vous ai prêté 100 mesures de froment, vous êtes tenu de me rendre la même quantité de froment, et ce froment doit avoir la même qualité que celui que je vous ai livré. Si l'emprunteur est dans l'impossibilité de satisfaire à cette obligation, il est tenu d'en payer la valeur, eu égard au temps, et au lieu où la chose devait être rendue d'après la convention. Si ce temps et ce lieu n'ont pas été fixés, le payement se fait au prix du temps et du lieu où l'emprunt a été fait.

» Quand il s'agit d'un prêt en argent, l'obligation qui en résulte n'est toujours que de la somme numérique qui est l'objet du contrat. S'il y a eu augmentation ou diminution d'espèces avant l'époque du payement, le débiteur doit rendre la somme numérique prêtée, et ne doit rendre que cette somme dans les espèces ayant cours au moment du payement.

Exemple : vous m'avez prêté dix pièces d'or de 20 fr., ce qui fait une somme de 200 fr. : postérieurement une loi porte la valeur de ces pièces à 22 fr.; serai-je obligé de vous rendre les dix pièces d'or que

juxta conventionem restituenda erat res mutuata[1]; si conventio nulla sit inita, solutio fit juxta valorem qui obtinebat eo in loco ac eo tempore, quo res fuit mutuo data. — Si 2, tunc satis est, ut idem valor extrinsecus detur, etsi moneta quæ tradita fuit, interim creverit vel decreverit; nam ubi de pecunia numerata agitur, magis valor extrinsecus attenditur, quam entitas physica; et revera objectum contractus non est ipsa aurea moneta ut talis, sed ejus valor : hinc illud : *in pecunia non corpora quis cogitat, sed quantitatem.* Excipitur tamen casus, quo sint mutuo dati nummi aurei vel argentei, et conventum sit de aliis in eadem specie et quantitate reddendis : tunc conventio servanda est[2]; quod si haberi nequeant vel sint extra usum, vel intrinsecus eorum valor fuerit immutatus; tantumdem erit dandum juxta bonitatem insitam nummis, quo tempore fuerunt dati[3].

Quid (dices) *de pactis generatim in mutuo appositis?* Tunc pactum in mutuo est usurarium, cum est pretio æstimabile; nam tunc onus, et gravamen importat. Hinc usurarius est qui mutuat alteri, ut sibi patrocinetur, ut suum agrum emat, domum locet; quia mutuatario onus imponitur, quod a natura mutui non est, et quod ipse aliunde, uti suppo-

vous m'avez livrées? Non; je suis seulement obligé de vous rendre une somme de 200 fr.; parce que ce ne sont point les pièces de monnaie, mais seulement la valeur qu'elles représentent, qui fait la matière du prêt. Il n'en est pas de même lorsque le prêt se fait en lingots : car c'est alors la matière elle-même qui est l'objet du contrat. Si donc ce sont des lingots ou des denrées qui ont été prêtés, quelle que soit l'augmentation ou la diminution de leur prix, le débiteur doit toujours rendre la même quantité en la même qualité, mais il n'est obligé de rendre que cela. » *Théol. morale, par le card. Gousset*, t. 1, n. 814. *Not. édit.*

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 1895.

[2] Unde si mutuo data sint 10 ducata argentea talis anni, 10 ducata argentea talis anni reddenda sunt, si talis fuerit conventio.

[3] Hinc notamus, quod nummus papyraceus (vulgo *papier monnaie*) tenet locum veræ monetæ (ex legis præscripto), quæcumque sit ejus qualitas, sive ænea, sive argentea, sive aurea : unde quodcumque mutuum in eo potest restitui, non obstante contraria stipulatione. Sane cum hæc charta causa supremæ ac publicæ utilitatis excogitata sit, si cuiquam fas esset illam pacto refutare, non satis bono reipublicæ esset provisum.

nitur, non debet præstare. Non est vero usurarius qui exigit rem jam debitam ex justitia, nempe ut desistat a privata vindicta, ab injusta vexatione, etc.; nihil enim novi oneris imponit. Item si exigat quod pecunia non appretiatur, uti est benevolentia, amicitia : modo tamen id in pactum non deducatur; secus jam esset debitum et onerosum. Hinc n. 42 damnata est ab Innocentio XI hæc propositio : *usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur ex benevolentia et gratitudine debitum; sed solum si exigatur tanquam ex justitia debitum :* ubi notandum est cum Viva, quod damnatio cadit in verba *et gratitudine debitum;* neque enim mutuatarius obligandus est ad satisfaciendum bonis suis obligationi gratitudinis, cum possit aliis modis; ideoque onus imponitur. Non vero quasi prohibitum sit benevolentiam exspectare; etenim ex quolibet beneficio ea jam sua natura sequitur : ita ferme Angelicus [1].

Q. 4. *An liceat in mutuo aliquid supra sortem exigere ratione periculi illam amittendi?*

R. Quamvis hic titulus a nonnullis rejiciatur, communiter tamen admittitur cum Antoine, Billuart, Lessio, Lugo, Sylvio et aliis innumeris. Et merito; nam, uti docet Angelicus, suscipere tale periculum est pretio æstimabile [2]. Id confirmat S. Congregatio de Propaganda Fide, approbante Innocentio X (12 sept. 1645 [3]). Item S. Pœnitentiaria respondit anno 1815 Ep. Bouvier, ut ipse refert. Idem habet Lateranense V, ubi pro usura damnatur quodcumque lucrum ex re infrugifera perceptum, secluso tamen titulo laboris aut sumptus aut periculi. At aliquæ requiruntur conditiones :

1. Ut periculum sit verum et extraordinarium [4] amittendi sortem, vel eam non recuperandi sine magnis expensis atque laboribus; uti si mutuum detur homini dubiæ fidei;

[1] 2, 2, q. 78, a. 2. — [2] *Opus*, 73, c. 6.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 765 et seqq. ubi fusius.

[4] Duplex enim potest esse periculum : *ordinarium*, seu generale ac omni mutuo essentiale et intrinsecum, v. g., periculum ne incendio cuncta bona mutuatarii pereant, ita ut postea sortem reddere nequeat : *extraordinarium*, extrinsecum seu quod non essentialiter in omni mutuo reperitur. Primum non potest attendi; utique secundum.

alioquin nulla esset illius æstimatio; — 2. ut mutuans non teneatur mutuum alteri concedere ex præcepto charitatis ad præsentem ejus inopiam sublevandam; quia in hoc casu periculum esset mutuo intrinsecum; — 3. ut mutuator non recuset sortis assecurationem, si sibi offeratur, v. g., per pignus vel per fidejussionem; et non cogat mutuatarium ad tale periculum transigendum, hoc enim in casu periculum non esset reale, sed fictum [1].

Q. 5. *An lex civilis sit justus titulus aliquid exigendi supra sortem?*

R. 1: Certum est legem civilem [2] permittere conventionem auctarii in mutuo, sub taxa tamen determinata *. Ubi notamus, quod omnino prohibitæ sunt *usuræ usurarum:* nempe usuræ debitæ, si non solvantur, non ideo ex se induunt naturam sortis, ut ista usura et alias usuras producat. Neque suffragatur pactum, si quod initum sit; hoc enim lucrum uti turpe habetur, cum in jure repugnet dari accessionem accessionis. Excipe tamen: — 1. si usuræ revera naturam sortis sumant: ut est si priori aliud debitum substituatur specie diversum; vel si persona debitoris aut creditoris mutetur; — 2. si id lege cautum sit: sic pensiones debitæ a conductoribus, inquilinis, vel causa census aut vitalitii usuras producunt a die judicialis postulationis, aut initæ conventionis. Item dicendum est, si agatur de aliquo tertio, qui alicui creditori, debitoris nomine, usuras aut debitos fructus penderit [3].

R. 2: An legis civilis dispositio auctarium adprobantis exhibeat etiam in conscientia titulum justum exigendi aliquid in mutuo supra sortem, magna est in re morali controversia, et nulla forsan magis hinc inde agitata. Bene multi cum D. Thoma, Bossuet, Gerdil, Lugo, Lessio, etc., negant, quia lex humana nihil potest contra legem Dei; at lex

[1] Quo sensu explicant cap. *Naviganti* (Decr. Greg., l. 5, t. 19 *de usuris*, c. 19), quod quidem adversarii opponunt.

[3] *Cod. civ. Gall.*, art. 1907.

[2] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 1154 et 1155.

* Le 3 sept. 1807, ubi auctuarium an mutuo determinatur ratione et pro centum *en matière civile* et sex pro centum *en matière de commerce*. Not. édit.

divina absolute vetat aliquid de mutuo exigere vi mutui. Unde SS. Patres humanas leges hac de re semper improbarunt, uti Augustinus, Chrysostomus, etc. — Affirmant vero Croix, Gobat, Ledesma, Pichler cum pluribus modernis, etsi non omnes in adferendis rationibus concordent. Alii nempe dicunt, quod Princeps potest dominium auctarii in mutuantem transferre, eo modo quo legitime, ob bonum publicum, potest rerum dominium transferre de uno in alium, ut patet de præscriptione. Addunt alii, si id non liceret, commercium deficeret, lucrum in regno cessaret, damnum emergeret, cum pauci tunc essent mutuantes: porro si licet pacisci de interesse ob damnum privatum, multo magis ob periculum damni publici. Alii aiunt circumstantias esse mutatas et bonum publicum nunc exigere ut moderatum lucrum ex mutuo percipi possit. Alii ultroneum et mutuum totius societatis consensum invocant; alii consuetudinem in orbe terrarum ubique etiam apud ipsos timoratos receptam[1]. Alii tandem negant taxam legalem esse auctarium de mutuo, seu usuram, quæ cum intrinsece sit mala, nulla lege nullaque de causa honestari potest[2]; sed contendunt præmium esse, quod lex tribuit divitibus, ut sic alliciantur ad pecunias mutuo dandas, quibus hodie maxime sustinetur commercium; æquum autem est, ut præmium solvat qui utilitatem præcipue percipit nempe mutuatarius, et accipiat, qui publicam prosperitatem promovet, nempe mutuans.

Verum frustra utrinque adducta argumenta controversiam dirimere valent, cum adhuc desideretur supremum Ecclesiæ judicium, et rationes adhuc multæ sint ex utraque parte. Unde sat erit regulam tradere, qua hac super re tam fideles in conscientia, quam Confessarii in tribunali Pœnitentiæ se gerere debeant. Nempe: — 1. ad fideles quod attinet, qui capitalia aliis tradunt, ut ex illis fructus percipiant juxta

1 *Vid.* Bouvier, *Inst. Théol.* De usura in fine, ubi fusius.

2 Mastrofini, Maffei Bolgeni, La Luzerne, Rossignol, etc., contendunt pecuniam natura sua sterilem non esse, nec primo usu consumi (nisi præbeatur pauperi illam impensuro ad propriam sustentationem); unde si ea tradatur ad negotiandum, non habetur mutuum; sed vel commodatum vel locatum, prout ipsa vel gratis vel pretio datur.

taxam legis civilis, dicimus ipsos *non esse inquietandos, neque cogendos ad restitutionem fructuum perceptorum, neque in foro Pœnitentiæ absolutione Sacramentali idcirco esse privandos.* Si tamen sint in bona fide, et vere parati stare mandatis et definitionibus S. Sedis, si quando edentur; — 2. quod pertinet ad Confessarios, dicimus; — 1. *non esse inquietandos neque absolutione privandos Presbyteros illos* qui contendunt legem Principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid ultra sortem absque titulo vel lucri cessantis vel damni emergentis, *quousque Sancta Sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se subjicere;* — 2. non esse inquietandos Confessarios qui pœnitentes lucrum eodem modo percipientes absolvunt, si isti objicientes sententiam lucro faventem non fuisse damnatam a S. Sede, *promittant se obedire judicio S. Pontificis, si illud aliquando intercedat.*

Hæc responsio nostra continet summam Decretorum, quæ a Sancta Sede, organo Pœnitentiariæ, ac supremæ Congregationis Sancti Officii edita sunt ab an. 1822 usque ad an. 1833[1]. Cum vero prima conditio in allatis Decretis sit *bona fides*, et hæc non parvam adhuc in quorumdam opinione facesseret difficultatem, ad eam penitus de medio tollendam atque ad alia simul præoccupanda dubia, quæ a Scholasticorum subtilitate possent excogitari, Illust^us^ ac Rev^us^ D. D. Galvano Episcopus Nicæensis hanc iterum quæstionem S. Congregationi anno 1837 sapientissime proposuit: *an pœnitentes, qui moderatum lucrum solo legis titulo ex mutuo dubia vel mala fide perceperunt, absolvi Sacramentaliter possint, nullo imposito restitutionis onere; modo de patrato ob dubiam vel malam fidem peccato sincere doleant, et filiali obedientia parati sint stare mandatis S. Sedis? Die* 17 janv. 1838 responsum fuit *affirmative, dummodo parati sint stare mandatis S. Sedis*[2].

[1] Hæc videre est simul collecta et propria authenticitate donata in Opusculo Taurini edito cura illius Metropolitæ 5 febr. 1833, cum tit. *Sanctæ Apostolicæ Sedis responsa circa lucrum ex mutuo ab an.* 1822 *ad feb.* 1833. Typ. Marietti.

[2] Autographum servatur in actis Curiæ Episc. Nicæensis.

Sed (dices) *quid sentiendum de Confessario, qui cum intime persuasus sit sententiam, quæ rejicit titulum legis civilis tanquam insufficientem esse longe probabiliorem, securiorem et solam in praxi tenendam, donec S. Sedes definierit, pœnitentibus qui ab eo consilium petunt, utrum possint auctarium percipere ex mutuo (tametsi nullum habeant titulum a Theologis communiter admissum præter titulum legis civilis), respondet eos non posse præfatum auctarium exigere, et denegat absolutionem Sacramentalem si exigant?*

Respondemus hunc Confessarium *nimis dure et severe se habere erga hujusmodi fideles*, quandoquidem ex datis a S. Pœnitentiaria responsis liquet *fideles, qui bona fide ita se gerunt, non esse inquietandos* [1]. Ipse autem responsione sua prædicta inquietat profecto : ed ideo debet se abstinere studendo, ut *in praxi* sese ejusdem Pœnitentiariæ oraculis *valeat conformare :* ita ex Decreto 11 novemb. anno 1831 (*G*). Ubi etiam notamus : — 1. illa allatarum responsionum verba : *non esse inquietandos*, non meram tolerantiam, sed positivam permissionem significare, ut docet S. Alphonsus in alia re [2] ; — 2. ecclesiasticos, qui in publicis concionibus decretorie prædicant, licitum esse auctarium legis reticendo clausulam : *modo et sint parati, etc.*, probari non posse ; *quia privata auctoritate definiunt quæstionem, quam S. Sedes nondum voluit definire.* Ita responsum fuit Episcopo Vivariensi 7 mart. anno 1835, ut refert Bouvier.

Articulus 7. — De donatione [3].

Q. 1. *Quid est donatio, et quotuplex?*

R. Ad 1 : Donatio idem sonat ac *doni datio*, et potest definiri : *liberalitas in alterum collata*, seu *liberalis traditio alicujus rei alteri facta actualiter ac irrevocabiliter, et ab eo acceptata.* Ex qua definitione deducitur ad donationem proprie dictam requiri : — 1. liberalitatem omnino spontaneam ex parte illius, qui donationem facit, et dicitur *donans* vel *donator ;* — 2. actualem translationem absolutam et irrevo-

[1] Op. cit. — [2] *Op. Mor.*, l. 3, n. 765.
[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.* l. 3, nn. 721 et seqq.

cabilem rei dono traditæ in dominium illius cui fit donatio, et dicitur *donatarius* [1]; — 3. acceptationem ex parte ipsius donatarii, ut habeatur perfecta donatio. Hoc modo donatio est primus ex contractibus gratuitis, cum nihil importet oneris vel conditionis; sed usus rei et res ipsa ex se irrevocabiliter tribuatur [2].

R. Ad 2 :.... (Dividitur) in donationem *inter vivos*, et in donationem *causa mortis*; in donationem *mere gratuitam et remuneratoriam* seu *antidotalem*. Donatio inter vivos fit absque ulla contemplatione mortalitatis, et donator vult rem dono traditam cito fieri propriam donatarii. Donatio causa mortis ex adverso fit contemplatione et intuitu mortis, et donator vult rem dono indicatam non fieri propriam donatarii, nisi post mortem sui : hæc apud nos solo testamento fieri potest; unde a legato non amplius distinguitur. Donatio mere gratuita procedit a sola donantis liberalitate. Remuneratoria vero oritur ex animi gratitudine ob acceptum beneficium vel obsequium....

Q. 2. *An donatio ante acceptationem sit valida?*

R. Negative : donatio ante acceptationem non est valida; nemo enim potest acquirere jus in res alienas, quin prius consentiat. Hinc donatarius, si *nescit rem, quæ apud se est, sibi esse donatam... donatæ rei dominus non fit* [3]; et donatio ante acceptationem revocari potest, etiamsi juramento firmata sit; cum juramentum sequatur naturam actus cui adnectitur. Excipitur, si sit facta contemplatione certi et determinati matrimonii, antequam sit initum; quæ donatio ob defectum acceptationis nequit impugnari, lege sic statuente [4].

[1] « Paul répète (ait *card. Gousset*) de temps en temps à son domestique qu'il veut reconnaître ses services; qu'il se propose de faire un legs en sa faveur, ou de lui donner une certaine somme d'argent. Paul meurt sans avoir fait aucune disposition au profit de son domestique. Celui-ci peut-il prendre la somme qu'il croit lui avoir été promise? Non; car autre chose est de donner; autre chose de former le projet de donner, d'en faire même une espèce de promesse vague et générale, sans avoir intention de s'obliger. *Théol. morale*, t. 1, n. 798.

[2] *Cod. civ. Gall.*, art. 894.

[3] Digest., l. 39, t. 5, *De donat.*, l. 10. — [4] *Cod. civ. Gall.*, art. 1087.

Quid (inquies) *si donatio fiat ad causas pias?* Vel ea fit immediate Deo in piarum causarum utilitatem, v. g., pro altari in Ecclesia ad Missæ celebrationem ædificando : vel fit immediate ipsimet causæ piæ, v. g., hospitali pro infirmis curandis. Si 1, valet donatio quia se habet ad instar voti, quod a Deo illico acceptatur. Si 2, probabilius non valet, quia generatim ad donationis valorem requiritur acceptatio. In dubio intentionis præsumitur animus vovendi; quia in causis piis communiter intentio fertur primario in Deum[1].

Q. 3. *An validæ sint donationes, si fiant ab ære alieno gravatis?*

R. Affirmant Layman, Lessius, Molina, Navarrus, etc.; nam debitis gravatus bene potest dominium transferre, cum adhuc sit vere dominus rei quæ donatur. At D. Antonius, Cajetanus, Lugo, Salmanticenses, Sylvius, etc., communitur ac verius docent invalidas esse donationes factas ab ære alieno gravatis; ideoque eum peccare qui illas accipit, et teneri ad compensationem damni, quod inde obvenerit creditoribus. Nam sicuti donans læsit justitiam se reddendo imparem solvendis debitis suis; ita læsit quoque donatarius, qui positive cooperatus est injustæ donantis actioni cum creditorum præjudicio. Donatio nempe non consistit in sola voluntate donantis, sed etiam in voluntate accipientis, sine qua donatio non potest fieri; ideoque licet donatarius non sit causa motiva; est tamen causa vere influxiva et efficax alienationis rei in damnum creditorum[2]. Attamen in jure civili non conceditur creditoribus jus postulandi reductionem donationis peractæ a debitis gravato : hoc jus reductionis solet concedi tantummodo in hereditate, si legitima sit læsa[3].

Q. 4. *Quæ res donari possunt, et in quali quantitate?*

R. Ad qualitatem quod spectat, omnes res præsentes ex Codice civili, ipsa ratione probante, donari possunt. Imo donatio etiam bona futura comprehendere potest, si fiat matrimonii contemplatione[4]. Et potest quis donare sub re-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 726.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, n. 722. — [3] Vid. *Cod civ.*, art. 920 et 921. — [4] *Ib.*, art. 1084.

servatione usufructus; vel sub conditione, ut iterum res ad se revertatur, v. g., si donatarius præmoriatur.

Ad quantitatem quod attinet, animadvertendum est ex eodem civili jure..... reducendas esse donationes quæ quantitatem lege determinatam excedunt [1].

Q. 5. *Quinam donationes agere valent, et acceptare?*

R. Ad 1 : Illi soli donare possunt, qui liberam habent bonorum suorum administrationem, et testari queunt. Hinc donare nequeunt : — 1. tutores de bonis minorum, nisi agatur de parvis donationibus remuneratoriis; — 2. prodigi sive de jure sive de facto. Item minores licet habilitati, nisi agatur de contractu matrimoniali, vel donationibus modicis, quas alii ejusdem conditionis agunt; — 3. uxores sine consensu mariti vel tribunalis [2].

R. Ad 2 : Ii possunt donationes acceptare, qui non prohibentur a lege. Prohibentur autem : 1. incapaces acquirendi per testamentum; 2. conjuges inter se, matrimonio ipso durante : quod merito statutum est, ne mutuato amore invicem spolientur [3].

Q. 6. *Quid de donationibus factis sponsis occasione matrimonii?*

R. Donationes, quæ fieri quandoque solent sponsis occasione certi et determinati matrimonii, a quocumque tandem fiant, consistunt in bonis vel præsentibus, vel in futuris, vel in utrisque simul.

1. Si donationes sint de bonis præsentibus, sive proveniant ab extraneis sive a parentibus, sive fiant utrique sponso, sive tantum alterutri, iisdem regulis subjacent, quibus donationes ceteræ inter vivos, sed cum his clausulis : — 1. istæ nequeunt invalidari ob defectum acceptationis, neque revocari ob eorum ingratudinem; — 2. si matrimonium non sequatur, habentur uti non factæ; — 3. tales donationes præsumuntur factæ etiam favore prolis nascituræ.

2. Si donationes sint de bonis futuris, complectuntur bona, quæ tempore mortis suæ habebit donator, et indu-

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 913 et 920. — [2] *Ib.*, art. 905.
[3] *Ib.*, art. 1096.

cunt in donatore obligationem relinquendi tempore mortis suæ illa bona donatario [1].

3. Si donationes sint circa bona præsentia simul et futura, tunc si actui donationis fuerit adnexum inventarium bonorum mobilium cum debitis et oneribus donatoris, moriente donatore, potest donatarius eligere inter hæc duo : vel acceptare omnia bona exsistentia tempore mortis donatoris ipsius, et solvere omnia ipsius debita : vel acceptare dona exsistentia tempore actæ donationis solvendo debita item eodem tempore exstantia. Quod si inventarium illud non fuit actui donationis adnexum, tunc donatarius non habet jus, nisi ad bona exsistentia tempore mortis donatoris. Idcirco debebit vel omnia acceptare cum debitis et oneribus, vel omnibus valedicere. Ratio discriminis est : in primo casu bona actu donationis vi illius inventarii censentur cito translata in dominium donatarii. In secundo non sic ob inventarii defectum [2].

Q. 7. *Quænam solemnitates et conditiones requirantur ad donationis valorem jure civili?*

R. Ut donatio sit valida ex Codice civili requiritur : — 1. ut non sit facta vel sub conditione impossibili, aut bonis moribus contraria [3] : vel sub conditione, cujus implementum a solo donante pendeat [4] ; vel sub conditione omnibus satisfaciendi oneribus etiam non expressis, aut non exstantibus donationis tempore, nisi agatur de matrimonio [5]. — 2. ut ea sit a donatario acceptata; ab ipso quidem si sit

[1] *Ergone* (inquies) *non amplius in vita sua de bonis illis poterit aliter disponere donator?* Non poterit titulo gratuito, v. g., donando aliis bona ipsa, quia hoc titulo jam de iis disposuit in actu donationis prioris; sed poterit disponere titulo oneroso et extra fraudem, v. g., annuo canoni pecuniario bona illa subjiciendo, non ut donatarium bonis privet, sed ut bona ipsa in melius convertat : imo potest donator de bonis illis disponere etiam titulo lucrativo, v. g., vendendo, dummodo supersit quantum satis sit ad implendam donationem.

[2] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 959, 1081, 1084, 1091, etc.

[3] Dans toute disposition entre-vifs ou testamentaire, les conditions impossibles, celles qui seront contraires aux lois ou aux mœurs, seront réputées non écrites. *Cod. civ. Gall.*, art. 900, 1172.

[4] Toute donation entre-vifs sous des conditions dont l'exécution dépend de la seule volonté, sera nulle. *Cod. civ. Gall.*, art. 944.

[5] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 945 et 947.

major, vel alio illius nomine; si vero sit minor, acceptari debet ab illius curam habente[1]..... Item pro uxoribus consensus mariti[2], pro surdomutis[3], et locis piis[4] requiritur acceptatio administrantium. Ubi notandum quod nullus donatarius, nec ipse minor, interdictus, aut uxor defectu acceptationis restituuntur in integrum; sed tantum actionem habent adversus eos, qui donationem acceptare debuissent[5]. — 3. ut non sit inofficiosa, id est facultatem donantis excedens; sustinetur tamen donatio in eo, quo talis non est; — 4. ut non includat futura bona, nisi de determinato atque certo matrimonio sit sermo; — 5. ut si agatur de mobilibus, res omnes singillatim designentur cum declaratione proprii valoris; — 6. tandem ut ea fiat publico instrumento[6].....

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, 933 et 935.

[2] *Ibid.*, art. 934.

[3] Le sourd-muet qui saura écrire, pourra accepter lui-même ou par un fondé de pouvoir. S'il ne sait pas écrire, l'acceptation doit être faite par un curateur nommé à cet effet. *Cod. civ. Gall.*, art. 936.

[4] Les donations faites au profit d'hospices, des pauvres d'une commune, ou d'établissements d'utilité publique, seront acceptées par les administrateurs de ces communes ou établissements, après y avoir été dûment autorisés. *Cod. civ. Gall.*, art. 931, 937.

[5] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 942.

[6] Est autem probabilius ac commune dona usualia, facta brevi manu, si sint libere facta inter personas habiles, in parte disponibili, adhuc in conscientia vim habere (saltem ante judicis sententiam), etsi cetera solemnitates a lege civili præscriptæ non fuerint observatæ. Codices enim civiles videntur illis formis voluisse tantummodo viam præcludere improvidis donationibus, non vero justis liberalitatibus... *Vid.* Tartara, *Supplementum ad Theol. Moral., cl.* Alasia. Et talis revera est usus; atque sane importabile, novum ac ridiculum foret, quod quis sine publica scriptura non possit valide donare, v. g., amico suo picturam, pauperi eleemosynam, servo aliquod munus, etc.

Inter hæc dona numerantur ex Bouvier : 1. donatio de manu ad manum, ut cum donantur libri, etc.; — 2 donatio indirecta, quæ nempe occultatur sub specie contractus onerosi, ut cum quis, v. g., vendit Titio villam suam 100, sed statim obligationem illi tradit pretio non accepto, cum intentione pretium condonandi; — 3. donatio accessoria, seu quæ ex conventione cum tertio inita sequitur; v. g., domum meam vendo Petro ea conditione, ut 100 donet Paulo; — 4. donatio remuneratoria, id est quæ fit ob beneficium acceptum, vel officium præstitum, maxime cum hæc sit quasi compensatio, — 5. donatio onerosa, ea

Q. 8. *Quinam sunt donationis effectus?*

R. Donationis effectus duo sunt : 1. ut proprietas rei donatæ in donatarium transferatur etiam absque ipsa formali traditione; 2. ut donatio natura sua irrevocabilis sit, nisi gravis ac probata causa intervenerit, quæ revocationem permittat [1].

Quænam erit (quæres) *probata, et gravis causa donationem revocandi?* Ob tres causas ex Codice civili donatio revocari potest [2].

1. Ob non impletas conditiones. Quo in casu libera ab omni onere redeunt bona donata in donantem, sed rescissio erit judicialis [3].

2. Ob ingratitudinem donatarii in donantem; at tunc revocatio debet intra annum postulari. Non tamen quæcumque ingratitudo sufficit : hinc ait civilis Codex [3] : « La révocation pour cause d'inexécution des conditions, ou pour cause d'ingratitude, n'aura jamais lieu de plein droit. La donation entre-vifs ne pourra être révoquée pour cause d'ingratitude que dans les cas suivants . 1° si le donataire a attenté à la vie du donateur; 2° s'il s'est rendu coupable envers lui de sévices, délits ou injures graves; 3° s'il lui refuse des aliments [4]. » Ubi etiam notandum, quod non fit locus revocationi hac de causa : 1. si donatio facta sit Ecclesiæ vel causæ piæ, v. g., monasterio; quia hæc donatio primario facta est Deo ipsi, qui ingratus esse non potest : 2. si dona-

nempe cui donator quoddam adnectit onus; tunc enim est potius quædam solutio vel commutatio. Hisce regulis, si nempe recte accipiantur atque explicentur, pluribus incommodis ac difficultatibus occurri potest maxime pro foro conscientiæ.

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 938, not. édit.

[2] « La donation entre-vifs ne pourra être révoquée que pour cause d'inexécution des conditions sous lesquelles elle aura été faite, pour cause d'ingratitude, et pour cause de survenance d'enfants. *Cod. civ. Gall.*, art. 953.

[3] « Dans le cas de la révocation pour cause d'inexécution des conditions, les biens rentreront dans les mains du donateur, libres de toutes charges et hypothèques du chef du donataire; et le donataire aura, contre les tiers détenteurs des immeubles donnés, tous les droits qu'il aurait contre le donataire lui-même. *Ibid.*, art. 954.

[4] *Cod. civ. Gall.*, art. 955.

tor scivit ingratitudinem, et tamen donationem non revocavit; nam censetur remisisse [1] : 3. si facta sit donatio causa alicujus determinati et certi matrimonii [2].

3. Ob supervenientem prolem donatori ipsi. Hæc revocatio pleno jure suum sortitur effectum statim ac donatori superveniat filius legitimus...., etiamsi posthumus, id est natus post mortem patris; vel (*naturalis*) si legitimetur per subsequens matrimonium, casu quo natus sit post actam donationem [3]. Causa cui hæc revocatio innititur est, quod donans censetur actu donationis non prævidisse in se ipso vim illam, quam natura excitat in cor patris, quando ipsi oritur filius. Imo etiamsi donator in ipso actu donationis renuntiaverit huic juri revocationis ob prolem sibi supervenientem, adhuc in jure habetur invalida talis renuntiatio, nisi agatur de donatione [4], quæ fiat occasione alicujus matrimonii certi et determinati; verum etiam in hoc casu tribuitur filiis facultas reductionem petendi.

Corollarium I. — *De dote propter nuptias.*

Q. 1. *Quid est dos, et quid de ea dicendum?*

R. Ad 1 : Omnes tam Juristæ, quam Theologi ita solent dotem definire, ut sit *donatio ab uxore vel ab alio ejus nomine in maritum collata ad sustinenda onera matrimonii*. Duplex autem distingui solet : *æstimata* et illa est, quum rei in dotem datæ dominium in maritum transfertur, qui debitor fit ejusdem pretii, *inæstimata* et dicitur, quum rei in dotem datæ dominium apud uxorem remanet, solumque fruendi jus in maritum transfertur, qui propterea ejusdem omnino rei debitor evadit.

R. 2... De dote uxoris standum est Codici civili [5] :

Corollarium II. — *De promissione* [6].

Q. 1. *Quid est promissio?*

[1] *Cod. civ. Gall.*, art. 957. — [2] *Ibid.*, art. 959.
[3] Vid. *Cod. civ. Gall.*, a. 960, 961, 962, etc. — [4] *Ibid.*, a. 959 et 965.
[5] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 204, 1091 et seqq.; art. 1387 et seqq.; art. 1540 et seqq.; *Not. édit.*
[6] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 720 et seqq.

R. Promissio *est liberalis, deliberata ac spontanea fidei datio exterius facta et acceptata de re possibili et honesta.* Dicitur : 1. *liberalis*, et sic discrepat a contractu oneroso; — 2. *deliberata*, id est cum plena advertentia : *ac spontanea*, id est immunis ab errore, dolo et metu etiam levi; nam liberalitas importat omnimodam libertatem; — 3. *fidei datio;* sicque distinguitur et a donatione, quæ est rei datio, et a proposito, quod est simplex voluntas aliquid faciendi, sed non se trictim obligandi; — 4. *exterius facta*, id est talis, ut homo eam cognoscere possit; — 5. *et acceptata*, quia promissio et donatio semper facta censetur sub conditione : *si acceptentur*, adeo ut ante acceptationem semper revocari possit; — 6. *de re possibili et honesta;* quia *impossibilium nulla obligatio, et in malis promissis fidem non expedit observari.*

Promissio si sit prodiga, obligat ad servandum quod prodigum non est; quia si ex una parte *nulla est obligatio de illicito*, ex altera *utile per inutile vitiari non debet*.— Qui promittit, dicitur in jure *promittens*, vel *promissor;* ille, cui fit promissio, *promissarius.*

Q. 2. *Quid de promissionibus, prout generatim fieri solent?*

R. Promissiones hujusmodi *saltem ex justitia, ac regulariter loquendo* non obligant; qui enim eo modo promittunt, ordinarie non intendunt proprie dictam obligationem suscipere. Sane si quis eos interrogaret, an tanquam fures vel tanquam injusti rei alienæ detentores haberi velint in hypothesi, quod promissiones taliter factas non impleant, negative statim responderent. Hoc etiam sentiunt illi ipsi, in quorum gratiam promissiones hujusmodi factæ sunt, qui ad summum sic promittentes vocant leves, inconstantes; non autem injustos.

Diximus 1. *saltem ex justitia;* quia non desunt qui velint promissiones obligare ex fidelitate : quanquam ne ex fidelitate quidem obligant hoc ipso, quod sic promittentes non intendunt fidem suam serio obligare; et quando dicunt *promitto, polliceor*, nihil aliud exprimere volunt, quam actuale propositum et bonam animi voluntatem erga alios, non vero obligationem stricte sumptam.

Diximus 2. *regulariter loquendo;* quia promissiones obligant etiam ex justitia, quando reapse constet promittentes obligationem proprie dictam voluisse sibi suscipere. Talis censetur esse promissio: — 1. si juramento firmetur: neque enim quis censetur usurpare inaniter Sacramentum; — 2. si fiat coram testibus ad hoc vocatis, vel notario; — 3. si detur chirographum aut aliud instituatur instrumentum; virtus enim sinceritatis et veritatis exigit, ut scripta factis conformia sint, alioquin latissima mendaciis via panderetur

Quid (quæres) *si promissio non tantum sit facta ab una parte, sed etiam serio ab altera acceptata?* [1] Certum est promissionem serio factam et a promissario acceptatam in re gravi posse per accidens obligare sub gravi, quando, v. g., intercedat ratio gravis damni proximo obvenientis, uti si ego alteri promisissem dare mutuum, quo graviter indigebat, et ille mihi confisus aliunde non prospexisset sibi: vel si ideo quis filium suum educari curaverit, quia alter promiserat ad expensas concurrere, ac postea renuat. Item promissio obligat sub gravi, si expressa adfuerit voluntas se sub gravi obligandi et materia gravem hanc patiatur obligationem [2]. — Tota difficultas est, an promissio serio facta et acceptata per se ex natura sua in materia gravi sub gravi obliget? disputant hinc inde probabiliter. Alii cum D. Thoma docent simplicem promissionem ex natura sua non obligare, nisi sub levi etiam in re gravi, quia in ejus opinione promissio quælibet ex se obligat tantum secundum quamdam honestatem, non autem secundum jus civile, hoc est (ut explicant Salmanticenses) non secundum justitiam: unde qui hisce promissis deficiunt, nulla tenentur restituendi obligatione [3]. Alii vero contra sentiunt cum S. Antonino; quia fidelitas promissa jus verum et strictum præbet promissario: *omnis enim fidei violator*, ait Augustinus, *iniquus est* [4].

[1] Potest autem quis promissionem acceptare per alium a se deputatum; vel per alium qui habeat ejus curam: sic acceptat pater pro filiis, religiosus pro monasterio, prælatus pro Ecclesia, uxor pro marito, tutor pro minore. — [2] Liguori, *Homo Ap.*, tr. x, n. 127.

[3] 2, 2, q. 88, a. 3. — [4] L. 1, de Doct. Chr., c. 36.

Q. 3. *Quomodo interpretandæ sunt promissiones?*

R. Cum tota promissionis vis et efficacia pendeat a promittentis intentione, in ipsius favorem promissio ipsa interpretanda est. Hinc in dubio, an quis voluerit se vere obligare ex justitia, an tantum ex fidelitate, an graviter, an vero leviter; probabilissimum erit, eum non obligari nisi sub levi, ut dicunt Holzman, Lugo, Sporer, etc. Et hic advertit Sanchez cum aliis communiter apud Continuatorem Tournely, ad constituendam materiam gravem in promissione requiri materiam quadruplo majorem quam in furto mortali; quia promissor agit de proprio, fur de alieno.

Q. 4. *Quandonam cessat promissionis obligatio?*

R. Cessat obligatio promissionis; — 1. quando promissarius jus suum remittit; remissio enim obligationem tollit; — 2. quando res fit illicita vel impossibilis; nam inhonestorum ac impossibilium nulla obligatio datur; — 3. quando fit noxia vel inutilis promissario; nam tunc omnis cessat promissionis finis; — 4. quando contingit notabilis mutatio non prævisa; tunc censetur neminem velle se obligare: *unde et Apostolus non est mentibus, qui non ivit Corinthum, quo se iturum esse promiserat, ut dicitur 2. ad Corinthios 1°, et hoc propter impedimenta quæ supervenerunt.* S. Thomas [1].

Articulus 8. — De deposito, sequestro, fidejussione, commodato, precario et mandato.

Q. 1. *Quid est depositum?* [2]

R. Depositum proprie dictum definitur *contractus bonæ fidei, quo alteri res gratis custodienda traditur, ut quandocumque deponenti placuerit, eadem omnino restituatur.* Ille, qui rem deponit, dicitur *depositor*, vel *deponens;* ille vero, cui res deposito datur, dicitur *depositarius.* Ex Codice civili depositum fieri nequit, nisi de rebus mobilibus, et non nisi per traditionem. Insuper *si depositum est voluntarium* et excedat (150 fr.), requiritur scriptura [3].

[1] 2, 2, q. 100, a. 3. — [2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 146 et seqq. — [3] *Cod. civ. Gall.*, art. 1923.

Diximus *si depositum est voluntarium*, ut indicemus depositum esse duplex, aliud *voluntarium*, aliud *necessarium* : 1 est quod fit libero consensu *deponentis* et *depositarii;* ejus proprietas patet ex dictis ; 2. est cui dat causam casus peculiaris, v. g., incendium, naufragium : idem dicendum de rebus viatorum depositis penes caupones. Et in hoc admittitur probatio per testes, qualiscumque sit rei valor [1].

Q. 2. *Quænam sunt depositarii obligationes ac deponentis?* [2]

R. Ad 1 : Depositarius tenetur : — 1. ad diligentem rei depositæ custodiam, quasi ea esset sua : imo ad majorem, si eam promiserit, vel (juxta alios) si in illius commodum tantum depositum vergat, vel si de eo percipiat ; — 2. depositum cum fructibus suo tempore restituere, nisi vel obstet sequestrum, vel cognoscatur rem esse furtivam, vel evaserit deponens ad acceptandum incapax ex lege : qui porro sine causa renuit illud restituere, in carcerem conjici potest ; — 3. indemnem deponentem servare, si res sua culpa deterior facta sit : vel si sit in mora culpabili et res perierit, etsi casu fortuito.

R. Ad 2 : Deponens tenetur : — 1. ad nutum depositarii, nisi tempus statutum sit, rem suam recipere : quod si illi importuna videatur restitutio, judex definiet ; — 2. impensas ac damna resarcire, quæ alter passus est ; æquitas enim postulat, ut ex onere gratis suscepto non sentiat detrimentum.

Sed (quæres) *depositarius potestne ex re sibi deposito tradita fructus percipere? et an teneatur usuras deponenti persolvere, si agatur de deposito in pecunia?* Depositarius nequit fructum ullum percipere e re sibi deposito tradita, sine deponentis consensu expresso vel tacito. Si vero absque tali consensu aliquid perceperit, tenetur perceptum restituere, cum perceperit ex re aliena. Ita Codex civilis, qui addit : « Il ne doit aucun intérêt de l'argent déposé, si ce n'est du jour où il a été mis en demeure de faire la restitution [3]. » Pecunia autem sive creverit sive decreverit, restituenda est ea, qua accepta fuit, specie [4].

[1] *Cod. civ. Gall.*, art. 1950. — [2] *Ibid.*, art. 1927. — [3] *Ibid.*, art. 1936. — [4] *Ibid.*, art. 1932.

Q. 3. *Quid est sequestrum?*

R. Sequestrum *est species depositi, qua res controversa deponitur apud tertium eo fine, ut post sententiam judicis vincenti tradatur.* Duplex est, *conventionale* et *judiciale:* utrumque extenditur ad bona tam mobilia, quam immobilia [1].

Q. 4. *Quid dicendum de fidejussione* (vulgo *cautionnement*)?

R. Fidejussio (sic dicta a *fide* et *jussu*) est contractus, *quo unus vel plures in se suscipiant obligationem alterius debiti solvendi si debitor ipse non solverit; eo tamen adhuc manente ligato.* Pro ea pretium accipi potest, cum assumptio talis oneris sit pretio æstimabilis. Hæc porro obligatio suscipitur etiam, debitore ignorante: atque semel valide suscepta, transit ad heredes, excepta corporis apprehensione, si eo usque ex natura contractus alter se obstringere debuisset.— Duo autem ad hujus contractus validitatem requiruntur:— 1. capacitas se obligandi: unde mulieres excludantur, nisi accedat auctoritas tribunalis, vel nisi agatur de mercatura;— 2. validitas contractus, unde debitum exsurgit; nam fidejussio est accessorium ac illam supponit. Excipe nisi contractus nullus sit ratione tantum incapacitatis personæ: tunc enim adhuc valet fidejussio, si non agatur de mutuo filiorumfamilias. Item admittitur fidejussio fidejussionis [2].

Onera fidejussoris hæc sunt: *vel* enim ipse se obligavit in defectum debitoris tantum, *vel* se obligavit renuntiando beneficio debitorem primum excutiendi. *vel* se obligavit solidarie cum ipso debitore. Si 1, non tenetur solvere, nisi in defectu: unde urgere potest, ut prius debitor excutiatur, modo tamen hoc postulet ineunte judicio, et expensas necessarias solvat anticipate, ac bona debitoris indicet quæ libera sint, et intra fines jurisdictionis magistratus posita, ubi facienda est solutio.—Si 2, illico solvere tenetur, quin necesse sit, ut ad debitorem fiat recursus. Idem dicendum est de tertio casu [3].

[1] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 1955, etc.
[2] *Ibid.*, art. 2011, et seqq.
[3] *Ibid.*, art. 2021.

Jura vero fidejussoris hæc sunt: —1. pretio soluto, ipse succedit in omnia jura creditorum contra debitorem; —2. potest petere compensationem omnium damnorum; — 3. etiam nondum facta solutione, urgere potest debitorem, ut sese a fidejussione liberet in hisce casibus sic a Codice civili expressis: 1. « La caution, même avant d'avoir payé, peut agir contre le débiteur, pour être par lui indemnisée, 1° Lorsqu'elle est poursuivie en justice pour le payement; 2° Lorsque le débiteur a fait faillite, ou est en déconfiture; 3° Lorsque le débiteur s'est obligé de lui rapporter sa décharge dans un certain temps; 4° Lorsque la dette est devenue exigible par l'échéance du terme sous lequel elle avait été contractée; 5° Au bout de dix années, lorsque l'obligation principale n'a point de terme fixe d'échéance, à moins que l'obligation principale, telle qu'une tutelle, ne soit pas de nature à pouvoir être éteinte avant un temps déterminé [1].

Q. 5. *Quid est commodatum* (vulgo *prêt à usage*)? [2]

R. Commodatum (sic dictum, quasi *alterius commodo datum*) est *contractus bonæ fidei, quo res aliqua mobilis vel immobilis ad certum tempus et usum alicui gratis traditur, ut finito usu, eadem restituatur* (si hæc concessio fiat ad tempus indeterminatum, dicitur *precarium*). Qui rem concedit, dicitur *commodans* vel *commodator;* ille vero, cui conceditur, *commodatarius*. Commodatum transit ad hæredes, nisi sit peculiariter contemplata persona [3].

Q. 6. *Quænam sunt munera commodantis et commodatarii?*

R. Ad 1: Ad hæc tenetur commodator: — 1. non potest ante tempus definitum absque injustitia rem commodatam sibi repetere; esset enim contra datam fidem. Poterit tamen, si sibi grave damnum impenderet, licet impenderet etiam commodatario ex illa rei repetitione ante tempus; in commodato enim utpote gratuito hæc conditio subintelligitur: *nisi interea contigerit rem esse commodatori necessariam*. Verum requiritur judicis auctoritas; —2. tenetur de damnis.

[1] *Cod. civ. Gall.*, art. 2032.
[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 744 et seqq.
[3] Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 1875 et seqq.

sed si scienter rem vitiosam tradiderit; nam in commodante ignorantia non consideratur, nec facile puniendus est qui tribuit favorem [1].

R. Ad 2 : Commodatarius tenetur : — 1. commodatum diligenter custodire, et expensas ordinarias facere, v. g., alere equum commodatum : at non tenetur ad sumptus extraordinarios, v. g., ad curandum equum gravi morbo citra culpam suam laborantem; — 2. eo uti pro fine tantum determinato; — 3. damna resarcire, quæ sua culpa in re venerint. Imo tenetur etiam de casu fortuito, *si* eam servare potuisset suam substituendo, *si* fuerit in mora restituendi, *si* ita conventum sit, *si* ea fuit æstimata nec aliter pactum sit, *si* demum ad diversum usum vel tempus diuturnum contra præscriptum ea ipse fuerit usus; — 4. tempore statuto rem domino reddere. Et cautum est ex civili Codice, ut eam neque compensationis titulo possit sibi commodatarius retinere [2].

Q. 7. *Quid est precarium?*

R. *Precarium* (sic dictum, quia *ad preces* petentis conceditur) non differt a commodato, nisi in hoc, quod usus rei precario datæ possit ad nutum concedentis revocari. Definitur *contractus, quo petenti conceditur res utenda, non ad certum tempus, sed donec concedenti ipsi libuerit.* Precarium cessat per mortem accipientis.

Q. 8. *Quid est mandatum* (vulgo *procuration*)?

R. Mandatum definiri solet : *contractus bonæ fidei, quo negotium honestum ab alio ex fiducia commissum gratis administrandum gerendumve suscipitur.* Ex quo patet, mandatum gratis iniri : unde si merces intercedat, erit locatio-conductio operarum. Si tamen aliquod detur honorarium, non desinet mandatum esse gratuitum, cum honorarium longe differat a mercede. Qui mandat, dicitur *mandator* vel *mandans;* cui datur mandatum, *mandatarii* nomine solet indicari, et potest etiam esse mulier et minor emancipatus [3].

[1] Vid. *C. civ. Gall.*, art. 1888, etc. — [2] *Ibid.*, art. 1880, etc.

[3] Hac de re en art. 1990 Cod. civilis : « Les femmes et les mineurs émancipés peuvent être choisis pour mandataires; mais le mandant n'a d'action contre le mandataire mineur que d'après les règles géné-

Mandatum aliud *judiciale* est, quod vulgo dicitur *procura ad lites;* aliud *extrajudiciale*, seu *procura ad negotia.* — Aliud *generale*, si omnia gerenda negotia comprehendat; mandatum tamen generalibus verbis conceptum non respicit, nisi actus administrationis. — Aliud *speciale*, si aliquod tantum negotium, vel certa negotia comprehendat.

Ad mandati valorem requiritur missio mandantis et mandatarii acceptatio expressa vel tacita. Item scriptura, si mandatum respiciat immobilia, vel actum ex sui natura publica concludendum [1].

Q. 9. *Quænam sunt officia mandantis, et mandatarii?*

R. Ad 1 : Mandans tenetur : — 2. mandatario refundere expensas, quas propter mandatum fecerit, et omnia simul damna resarcire, quæ mandatarius ipse occasione mandati passus fortasse sit, etiamsi res bonum et felicem exitum non habuerit; — 2. solvere usuras pecuniarum, quas mandatarius in antecessum solvit. Si mandatarius sit a pluribus constitutus, singuli tenentur erga ipsum in solidum : non item vero, si plures sint constituti mandatarii (alia conventione præclusa) tenentur in solidum erga mandantem [2].

R. Ad 2 : Mandatarii obligationes sunt : — 1. ut mandati limites non excedat, v. g., pluris quam sibi præscriptum est, emendo aut vendendo; — 2. ut rem vel negotium cum debita diligentia gerat; — 3. ut mandanti reddat quidquid vi mandati percepit sive titulo et causa lucri, sive etiam titulo et causa doni; quia cum non agat nisi nomine mandantis, eidem, non sibi acquirit. Si vero mandatarius alium substituit, tenetur de substituti culpa, quando illum substituendi non fuit ei tributa facultas; vel si fuit tributa, substituit inhabilem, non designatum : semper tamen poterit mandans contra substitutum, si ipse velit, agere [3].

Q. 10. *Quot modis extinguitur mandatum?*

rales relatives aux obligations des mineurs, et contre la femme mariée et qui a accepté le mandat sans autorisation de son mari, que d'après les règles établies au titre *du contrat de mariage et des droits respectifs des époux.*

[1] Vid. *Cod. civ.*, art. 1985. — [2] *Ibid.*, art. 1998, etc.

[3] *Ibid.*, art. 1991, etc.

R. Mandatum exstinguitur : — 1. per revocationem mandantis expressam vel tacitam, ut si alium substituat in eadem re primum certiorem reddendo; — 2. per mandatarii renuntiationem notificatam, et factam tempore congruo; — 3. per mortem vel amissionem jurium civilium, interdictionem vel decoctionem sive mandantis sive mandatarii. Ubi notamus, quod adhuc facta mandati revocatione, quidquid agit mandatarius, validum est quoad illos, qui sunt in bona fide. Quare præstat ut revocatio publicetur, ita ut ea omnibus possit opponi [1].

Articulus 9. — De contractibus aleatoriis.

Contractus aleatorius definitur : *mutua conventio, cujus effectus tum quoad lucrum tum quoad jacturam vel pro omnibus contrahentibus, vel pro uno aut pluribus ipsorum pendet ab incerto eventu.* Quadruplex autem distinguitur : *assecuratio, mutuatio ad omne periculum, ludus, sponsio ac census vitalitius* [2].

De vitalitio jam dictum est ubi de censu.

Q. 1. *Quid est sponsio, et an licita?* [3]

R. *Sponsio* (vulgo *gageure*) est *contractus, quo duo vel plures de veritate et eventu alicujus rei certantes sibi invicem aliquid spondent, ut ejus sit, qui fuerit veritatem assecutus.* Si debitis conditionibus prædita sit, nulla lege per se prohibetur; est enim contractus fortunæ, quo uterque spondens sese periculo æqualiter exponit. Imo aliquando est honesta recreationis species inter amicos usitata, et etiam stimulus ad aliquid perficiendum. Non tamen negandum, quod in praxi regulariter vix caret culpa veniali; quia deest, ut plurimum, motivum cohonestans licitæ recreationis. Hinc S. Antoninus quærenti, an lucrum ex tali sponsione sit licitum, respondet : *non, sed turpe lucrum dici potest procedens ex aaritia et nulli deserviens utilitati, sed vanitati et prodigalitati* [4]. Ceterum lex civilis nullam in judicio actionem tribuit sponsionis causa [5].

Vid. *Cod. civ. Gall.*, art. 2003, etc. — [2] *Ibid.*, art. 1964.

Vid. Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 869, et seqq. — [4] *Sum. Theol.* pat. 2ª, t. 1, c. 23, § 9. — [5] *Cod. civ. Gall.*, art. 1965.

Debitæ sponsionis conditiones ex jure naturæ sunt: — 1. ut sit de re dubii eventus quoad utrumque spondentem; secus non esset æqualitas in re; — 2. ut uterque accipiat eodem sensu id, de quo spondetur: alioquin nunquam convenirent in unum; — 3. ut non sit circa illicita; neque tenet obligatio contra mores: talis est sponsio vere animalis circa ingluviem et potum. Nec pariter tenet, si sit circa Pontificis electionem aut super ejusdem vitam vel mortem, quod expresse prohibuit S. Pius V Bulla *In eligendis* [1].

Quid (dices) *si quis manifestet se certo rem scire, et alter adhuc perseveret in sponsione?* Probabilius tenent sponsionem hujusmodi invalidam esse; tunc enim æqualitas deesset, et sponsor haberetur ut insanus. Sicut qui vellet pertinaciter emere gemmam tanquam veram, licet certior factus sit esse falsam: eo in casu fatentur omnes nullum esse emptionis contractum; ergo a pari. Nec refert quod ille cedat juri suo; cedit enim ex errore. Excipe si ille qui a principio certus videbatur de aliqua re, postea, altero contradicente ac spondere volente, incipiat et ipse dubitare advertens jam alias errasse in iis, quæ sibi certa videbantur.

Q. 2. *Quid est ludus, et an licitus?* [2]

R. Quamvis ludus sæpe cum joco ac lusu confundatur, differt tamen, si recte loqui velimus. Nam ludus proprie dicitur in factis, jocus in verbis, lusus vero magis fit voluptatis causa, quam lucri spe. Non hic loquimur de ludo prout generatim sumitur, seu ut est simplex animi relaxatio; sic enim licitum, esse nemo dubitat; nam sicut corpus quiete indiget, ne nimio labore frangatur; ita anima, ne continua meditatione enervetur. — Sermo noster est de ludo in ordine ad justitiam, quo sensu definitur: *contractus, quo ludentes inter se conveniunt de certo pretio victori cessuro.* Et triplicis est generis: alius in quo sola virtus; alius, in quo mera sors;

[1] Et addit Roncaglia, Gregorium XIV id, Bulla *Cogit nos*, extendisse ad electionem Cardinalium, addita excommunicatione latæ sententiæ quoad electionem Pontificis, et reservata. Videtur tamen ad eam recurrendam requiri, ut notabilis summa sponsioni exponatur; quia materia levis non potest constituere culpam gravem, nec proinde subici potest pœnæ adeo gravi.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, nn. 871 et seqq.

alius, in quo partim virtus, partim sors dominatur. Porro talis contractus *jure naturæ spectato*, et *si debitæ adsint conditiones*, est profecto validus et licitus. Sicut enim potest quilibet dominus rem suam absolute donare; ita potest etiam illam tradere sub conditione aliqua. Aliunde oblectamenti genus est. Adde utriusque partis eamdem esse conditionem: unde qui ludendo perdidit, per se loquendo solvere tenetur; libera enim conventio servanda est.

Diximus: 1. *jure naturæ spectato;* nam quoad ludos meræ sortis, eos vetat expresse lex civilis..... et merito; hi enim otium fovent, rixas atque blasphemias [1]. Per se tamen loquendo commune est et certum inter doctores laicis id non esse per se sub gravi peccato prohibitum: imò est probabilissimum respectu ad leges positivas, quod laici ludentes ne venialiter quidem peccant [2]; aiunt enim jus Canonicum consuetudine esse derogatum: jus vero civile respicere tantum pœnas.

Diximus: 2. *modo debitæ adsint conditiones*, quæ quidem quoad validitatem sunt: 1. ut quæ ludo exponuntur, sint propria ludentium, et in eorum dominio, atque in eorum libera disponendi facultate, ut patet; 2. ut absit omnis vis et fraus; unde oportet ut ludentes libere concurrant, et quidem ut inter illos æqualitas moralis sit in spe lucrandi et in periculo perdendi; secus læderetur justitia. Hæ necessariæ conditiones sequenti versiculo habentur:

Ludens lude tuis, sine vi, sine fraude, monetis.

[1] « Licet ludus plerumque sit in se licitus, et honestæ recreationi inserviat, debita moderatio in ejus usu quam maxime commendanda est, ne facile in detestandos abusus deflectatur. Quanta enim mala ex eo proveniant, comprobat quotidiana et lugenda nimis experientia! Quot enim, heu! cernuntur miserrimi juvenes, nec non cujuslibet conditionis homines, qui ludo dediti integræ fortunæ paucis diebus vel horis jacturam faciunt, familiam ærumnis immergunt, et ipsi in omni flagitiorum genere volutantur! Sat agant igitur pro viribus parochi et confessarii, ut subditos et pœnitentes a ludo immoderato avertant, atque solliciti sint, ne obtemperare renuentes ad sacramenta admittant. » Sic recte concludit DD. Gousset, n. 891.

[2] Quoad Clericos, vid. *de oblig.*: et Liguori, *Opus Mor.*, l. 3, nn. 893, etc.

Ad licitatem vero insuper requiritur: — 1. ne ludo turpe aliquid misceatur et inhonestum sive facto sive etiam verbis. *Duplex* (aiebat Tullius quamvis gentilis) *omnino est jocandi genus: unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum: aliud elegans, urbanum, ingeniosum, facetum*[1]; — 2. ut nulla in ludo sit occasio peccandi, aut scandalum vel damnum alterius. Sic, v. g., communiter peccaret ex hoc capite peccato mortali, qui totum se ludo traderet; cum sciat se in blasphemias, in verba inhonesta et in peccata similia prolabi, vel impotentem fieri ad debita persolvenda atque ad alendam familiam. Unde summa quæ ludo exponitur, sit modica juxta cujusque conditionem et facultatem; — 3. ut non ludatur principaliter ob lucrum; nam finis proximus ludi esse debet animi levamen et oblectatio, ut sic animus ipse promptior evadat, et aptior ad proprii status officia obeunda. Hinc probabilius docet Angelicus, ludere unice propter lucrum cupiditati deserviens non excusari a veniali ob quamdam turpitudinem[2]. Et ait idem Doctor ex Aristotele: *parum de delectatione sufficit ad vitam quasi pro condimento, sicut parum de sale sufficit in cibo*[3].

Q. 3. *An lucrum ex ludis possit semper tuta conscientia retineri?*

R. 1: Loquendo de filiisfamilias, summa filiisfamilias victa in ludo etiam alioquin de se licito, ipsis restituenda est; qui enim rei dominus non est, aut eam alienare non potest, neque potest de ea ludere[4]. Et eo in casu tenetur, ut verius dicunt, etiam filiusfamilias lucratum colludori restituere; neque enim esset æqualitas, si hic posset perdere et non lucrari. Excipe tamen, si summa victa filiofamilias sit de bonis castrensibus aut quasi: aut si summa sit parvi momenti, in qua præsumatur patris consensus, qui honestam recreationem non vult filio denegare: aut sit aliqua pars moderata deducta ab alimentis, quæ ei pater subministrat.

R. 2: Loquendo de ceteris, qui nempe rei expositæ in ludo liberam habent administrationem, qui vicit potest lu-

[1] Lib. 1 *de Offic.*, c. 29. — [2] 2, 2, q. 77, a. 4. — [3] 2, 2, q. 168, a. 4.
[4] Quod valet etiam de religiosis et uxoribus. — *Vid.* Ligatori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 872, ad 876; l. 4, n. 31; et *Homo Apost.*, tr. x, n. 215.

cratum (licet de ingenti re agatur, ac ludo prohibito) tuto retinere; nam talis ludus declaratur quidem illicitus, non tamen invalidus. Attamen in jure civili, si victus neget solvere, victori nulla tribuitur actio, ut sibi solvatur, nisi sermo sit de ludis industriæ, vel de iis quæ corporis exercitio inserviunt[1]. — Utrum vero teneatur victus solvere quod perdidit, negat communior et probabilior sententia, si lex tribuat jus repetendi solutum, uti tribui minori vel casu quo dolus vel fraus in ludo intervenerit, etenim quando datur a lege beneficium repetendi, datur etiam non solvendi : nam *frustra solvitur quod statim repetendum est*[2]. Si vero lex non tribuat hoc repetendi beneficium, tunc victum teneri in conscientia solvere quod perdidit (etiam in ludo illicito) docent probabilius Habert, Billuart, Bouvier, Sylvius, etc. : sane libera conventio est observanda, cum potest sine peccato : nec refert quod ludus sit graviter prohibitus, et etiam de ingenti summa agatur[3] quia esto quod isti sic ludendo peccaverint, non tamen peccant tribuendo : et ludentes æque periculum subierunt scientes et volentes, ac proinde nulla læsio, nulla injustitia[4].

Q. 4. *Quid si quis ad ludendum coactus fuerit?*

[1] « Les jeux propres à exercer au fait des armes, les courses à pied ou à cheval, les courses de chariot, le jeu de paume et autres jeux de même nature qui tiennent à l'adresse et à l'exercice du corps, sont exceptés de la disposition précédente.

» Néanmoins le tribunal peut rejeter la demande, quand la somme lui paraît excessive.

» Dans aucun cas, le perdant ne peut répéter ce qu'il a volontairement payé, à moins qu'il n'y ait eu, de la part du gagnant, dol, supercherie ou escroquerie. » *Cod. civ.*, art. 1966 et 1967.

[2] L. 5, *Creditori* Cod. tit. de pactis.

[3] Attamen cum hæc sententia non sit certa, ita recte sane concludit Gousset cum Gury, non videntur inquietandi in tribunali pœnitentiæ illi qui nollent solvere magnam summam, quam amisissent.

[4] « Verum, ait Bouvier, prudens confessarius per modum satisfactionis injungat pœnitenti, qui sic in ludo notabilem lucratus esset summam, ut illam vel magnam illius partem pauperibus eroget, vel in alia pia opera impendat; nam talis ludus est inhonestus : ludens igitur peccavit : porro ex peccato ditari non licet, saltem non convenit; convenit e contra, ut pecunia sic lucrata pie impendatur, ne spes talis lucri ad novum impellat peccatum. »

R. Vel cogens ad ludendum propria peritia alterum valde superabat; vel non. — Si 1, non potest cogens sibi retinere quod lucratus est, nam æquale non fuit periculum neque spes; sed tenetur illud restituere saltem juxta mensuram peritiæ, qua alteri præcellebat. — Si 2, probabilius docent cogentem posse *per se loquendo* retinere lucrum a tali ludo reportatum; non enim in tali hypothesi coactio aut ludus, sed potius casus et diligentia cogentis fuit causa damni. Et sane si cogens sic perderet, teneretur ex communi solvere, et alter posset solutum sibimet retinere; ergo a pari poterit retinere, si vincit. Præterea contractus ille, non obstante tali coactione, fuit satis utrinque voluntarius et validus juxta communem sententiam; ergo effectum suum producere debet.

Diximus *per se loquendo;* quia si metum passus petat restitutionem, metum incutiens restituere tenetur lucratum; nam metum passus potest pro suo arbitrio contractus rescissionem postulare.

Q. 5. *Quid de iis qui fraudibus utuntur in ludo?*

R. Vel fraudes illæ non adversantur ludi regulis et receptæ consuetudini; vel adversantur. — Si 1, non peccat qui iis utitur; scit enim uterque ludens fraudes hujusmodi esse solitas, et sic in illas libere assentitur. Esset si quis sciens se chartas meliores habere, conqueratur tamen et simulet timorem, unde sic alter impellatur ad sponsionem augendam. Vel si quis chartas alterius ex sola ipsius negligentia inspiceret et absque dolo. Vel erraret in numerando; nam nemo tenetur alterius partes agere. — Si 2, ut si quis in ludo ita se collocet malitiose, ut chartas alterius perspiciat; aut alium constituat, a quo de iisdem admoneatur; aut chartas ipsas furetur; aut eas clam a tergo signo aliquo notet, tunc lucrum est illegitimum et debet victor illud restituere, etiam cum eo, quod juste retulisset alter, si abfuissent fraudes; damnosam enim injuriam socio intulit [1].

Q. 6. *An liceat ludere precibus pro victore fundendis?*

R. Affirmative, quia malum quidem est adhibere spiritua-

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 3, n. 877.

lia propter profana; non vero malum est ex adverso adhibere profana propter spiritualia, quemadmodum probat bonorum usus: esset enim potius se obligare sub conditione ludi.

Q. 7. *Quid de sortitione, vulgo* loterie?

R. Sortitio hæc potest definiri: *contractus, quo omnes concurrentes quamdam pecuniæ summam tribuunt vel promittunt, ac dein sortiuntur quisnam objectum sit accepturus.* Hæc nihil continet mali in se; est enim emptio juris sortiendi et acquirendi id, quod per sortem advenerit: vel si placet, ludus aleæ est, qui sua natura est licitus. Hinc, justa exstante causa, sub datis conditionibus... *fieri solet*, non solum pro publica utilitate ac piis locis; sed etiam pro personis privatis [1].

Q. 8. *Quid est assecuratio?*

R. Assecuratio definitur: *contractus sortis, quo quis rei alienæ periculum in se suscipit obligando se ipsum sub certo pretio, et etiam aliquando gratis, ad illius compensationem, si forte perierit.* Si fiat gratis, est gratuita promissio; si pretio, est quasi emptio, qua assecurans vendit suam obligationem præstandi alterum in sua re indemnem. Hic contractus est licitus, si pretium sit periculo proportionatum; tunc servaretur æqualitas in periculo et in spe. . . . . .

Verum lex patria tum de assecuratione, tum de mutuatione ad omne periculum, non agit nisi prout hi contractus objectum commercii constituunt: unde de illis nihil in civili Codice.

[1] RR. Patent., 10 jan. 1835.

ADNOTATIONES.

(*A*) *Page* 355.

His qui, ut errorem suum tueantur, vetera communismi exempla proponunt, respondit Auctor Libri, *Saggio intorno al socialismo, ecc.*, de quo quidem libro hæc scite scribit Civiltà Cattolica, vol. VIII, pag. 84 : *nous ne craignons pas d'affirmer que cet écrit est un des plus opportuns et des plus admirables qui aient vu le jour en Italie dans ces derniers temps.*

Hæc igitur habet, pag. 215. « Le communisme ne saurait jamais trouver dans son principe seul la base d'une société capable de se suffire à elle-même Il a besoin d'être régi par un principe et une force supérieure et les sociétés qu'il peut former ne sont jamais que des sociétés secondaires renfermées dans une autre plus grande qui les protége et les défend ; autrement, elles n'ont pas de consistance, ou elles deviennent par le fait le brigandage d'une minorité qui tyrannise la majorité, et elles ne durent pas. On voit une sorte de communisme chez les anciens Esséniens, et dans les institutions religieuses et monastiques du christianisme; mais ce communisme n'a point été et n'est point absolu, ni forcé, ni isolé. — Les Esséniens se considéraient comme une portion de la synagogue, et ils reconnaissaient tous les droits individuels, ainsi que toutes les supériorités établies par la nature et par la loi mosaïque ; bien loin d'étendre le communisme à la destruction de la famille et de la sainteté du mariage, ils professaient la sainteté du mariage dans toute sa pureté : ce n'était donc pas le communisme entier, mais partiel, et il ne faisait pas disparaître l'individu. — Cela est encore plus vrai du communisme des institutions monastiques; sociétés exceptionnelles, dans lesquelles la famille n'est point condamnée: mais comme elle en est exclue par le célibat, il en résulte que ces sociétés ne se propagent qu'artificiellement, ne se constituent et ne se conservent que comme des parties et des dépendances de la société publique, dont elles reconnaissent les lois religieuses et civiles, sans lesquelles elles ne pourraient subsister. Ces communautés ne forment qu'une personne mo-

rale, comme autant de familles artificielles et spirituelles, comme des corporations soumises à la société religieuse et civile à laquelle elles appartiennent; comme personnes morales, elles conservent le respect pour les autorités publiques, pour les autres membres de la société civile, et tous leurs droits : la communauté n'est qu'intérieure, et pour les individus qui y sont entrés volontairement, et qui, en étant une fois sortis, reviennent à la vie ordinaire des citoyens et des fidèles. L'individu, en religion, n'est pas propriétaire, c'est la communauté, soit quant au domaine, soit au moins quant à la possession et à l'usage des biens; le profès n'est plus libre de sa volonté ; mais ni la communauté ni ceux qui la gouvernent ne peuvent disposer de lui d'une manière absolue, étant eux-mêmes dépendants des autorités publiques, des lois communes et des lois particulières concernant les communautés ; de plus, les liens qui attachent le religieux à son institut ne sont pas un simple engagement contracté par lui avec la communauté, mais aussi avec Dieu, avec la religion et la société publique, de sorte que, même avec le consentement de tous les membres, ils ne peuvent être changés sans l'intervention d'une autorité supérieure.

» On n'est pas plus en droit de parler du communisme des chrétiens de Jérusalem ; il n'était pas alors considéré comme principe social ; cette Église n'était pas fondée sur le communisme, mais chaque fidèle le pratiquait librement et par choix, par héroïsme de vertu, sans que celui qui s'y refusait fût exposé à être exclu de la société ecclésiastique ; les paroles de saint Pierre à Ananie (*Act.* 5. v. 3) prouvent que le dépouillement était tout à fait facultatif. Il n'était autre chose que l'héroïsme de la pauvreté et de la bienfaisance évangélique, et néanmoins il ne laissa pas que de se produire bientôt des divisions à propos de la distribution des secours (*Act.*, c. 6), et ce communisme ne s'étendit point aux autres églises. Ce n'est pas moins à tort que les novateurs citent l'exemple du régime merveilleux du Paraguay, sous les jésuites, puisque leurs établissements étaient fondés sur une hiérarchie de chefs qui n'étaient point tirés du peuple lui-même, soumis au gouvernement de la mère patrie et de l'Église, autorisés et protégés par lui ; et de plus le communisme y était toute autre chose qu'absolu. Ajoutez à cela qu'il s'agissait d'un peuple sauvage qu'il fallait élever comme on élève des enfants au collége, où il se pratique parmi eux à certains égards une

communauté de travaux, de plaisirs, de régime, pour les rendre capables de vivre ensuite selon les devoirs de la société. »

(*B*) *Page* 357.

« Le droit de propriété est un droit sacré ; personne ne peut être contraint de céder sa propriété, si ce n'est pour cause d'utilité publique et moyennant une préalable indemnité (*Cod. civ.*, art. 545). Ce qu'on appelle le haut domaine, le droit éminent du prince, *jus altum*, n'est pas un droit de propriété, un domaine proprement dit : ce n'est qu'un droit d'administration, que le droit d'ordonner, de prescrire ce qui vient au bien général ; d'établir sur les biens des particuliers les impôts nécessaires pour soutenir les charges publiques, d'infliger des amendes plus ou moins fortes, suivant la gravité des délits. Le pouvoir appartient au roi, à ceux qui gouvernent, la propriété aux citoyens : *ad reges potestas omnium pertinet*, dit Sénèque ; *ad singulos, proprietas* (de beneficiis, lib. 7, c. 4). Sous un bon gouvernement, le prince possède tout à titre de souveraineté, et les citoyens à titre de propriété : *sub optimo rege, omnia rex imperio possidet; singuli, dominio.* » (*Ibid.*, c. 3.) *Gousset, Théol. mor.*, t. I, n. 674.

» Ce principe que personne ne peut nier étant admis, il faut reconnaître que la Convention nationale a violé le droit de propriété en supprimant les rentes féodales sans indemnité. « L'abolition de ces rentes, dit Toullier, ayant été jugée nécessaire au bien de l'État et aux progrès de l'agriculture, l'Assemblée constituante en permit le rachat ; en cela elle n'excéda point ses pouvoirs. Les propriétaires de ces rentes ne pouvaient justement se plaindre, puisqu'ils recevaient une juste et préalable indemnité. Mais en supprimant ces mêmes rentes sans indemnité, la Convention fit un acte d'injustice : elle viola la loi sacrée de la propriété, base fondamentale des sociétés. Elle ne put détruire l'obligation naturelle de payer ou de rembourser ces rentes qui étaient le prix des héritages possédés par les débiteurs. » Quod dicendum de aliis usurpationibus. »

(*C*) *Page* 357.

In animantium usu duo cavenda sunt, uti monet Stapf, § 343 : et *indigna affectio*, et *inhumana sævities*.

Primum creaturæ rationali est indignum : sane carpendi

sunt quos certa animalcula ita sibi devincta tenent, ut hæc pluris videantur facere ipsis hominibus, quos ideo importunant, vexant, non curant. — Sed non minus ratio omnem adversus animantia petulantem sævitiem abhorret. Hæc enim divinis consiliis repugnat. « Deus enim etiam animantia sensu vitæ pro illorum modulo jucundæ donavit : absit ergo ut hunc eorum sensum absque omni ratione vulneremus... Tum vero talis animalia torquendi consuetudo semper indignam animi ferocitatem supponit ; mens enim vel mediocriter humana hanc torquendi libidinem refugit.... Denique per hanc affectus humanitatis magis semper magisque hebetari solet : qui in bruta animalia dæsevire consuevit, brevi etiam contra homines ferociet.... Quam pium benignitatis sensum Testamentum vetus erga animantia spiret, ex compluribus locis patet : *Exod.* 23 ; *Deut.* 25 ; *Prov.* 12 ; *Eccli* 7 » In pluribus etiam Germaniæ locis est instituta societas ad animalia tuenda contra hominum vexationes.

(*D*) *Page* 366.

At nonne Christus suis ministris interdixit temporalium administrationem his verbis : regnum meum non est de hoc mundo (Joan. 18)?

R. 1 : *Indirecte :* si objecta verba in sensu adversariorum essent accipienda, non solum ministris altaris, sed omnibus Christi fidelibus esset penitus interdicta temporalis omnis gubernatio ; si quidem nulla ibi distinctio fit inter sæculares et ecclesiasticos, ut legenti apparet.

R. 2 : *Directe* cum celeberrimo Mamachio (*Del diritto libero della Chiesa di acquistare e possedere*, etc., l. 1, c. 1, § 1, n. 8) : Jésus-Christ n'a point dit à Pilate : *Mon royaume n'est pas en ce monde ;* mais il lui a dit : *Mon royaume n'est pas de ce monde.* Il n'a point dit : *Mon royaume n'est pas ici ;* mais *il n'est pas d'ici* Augustinus, *in Joan.* Et D. Thomas, *lec.* 6 *in Jo.*). Notre-Seigneur a donc dit que son royaume n'est pas d'ici, ce qui signifie qu'*il ne vient pas de ce monde*, parce qu'il ne prend pas sa source dans les choses de ce monde, ni dans l'élection de la part des hommes, mais ailleurs. Il n'a pas besoin de se fortifier par l'appui des hommes, mais il est fort de sa propre force (Jo. Chrysost., *in Joan.*, hom.) ; et au lieu de recevoir quelque chose d'eux, il leur donne à eux-mêmes des royaumes, en même temps que des conseils, de la force et de la persévérance à leurs ministres (Id., *loc cit.*). Le Seigneur

n'a point nié qu'il fût roi, même en tant qu'homme; bien plus, il avoue qu'il l'est en disant que *son royaume n'est pas de ce monde;* mais il a fait comprendre qu'il n'était pas roi comme l'entendait Pilate, par la conspiration des peuples soumis à l'empereur (Augustin, *loc. cit.*); et que bien qu'il fût roi, n'avait pas manifesté son règne, puisqu'il était venu pour être jugé, pour racheter, en mourant, le genre humain, entrer ainsi dans sa gloire et juger. (Augustin, *loc. cit.*, n. 3).

Il avait donc la puissance royale, mais il ne l'avait pas manifestée en administrant un royaume temporel (D. Thomas, *loc. cit.*; et 3. p., q. 59, a. 4); puissance que saint Paul déclare absolue et universelle sur toutes les choses du monde (ad Hebr. 11). En effet, Jésus-Christ en naissant sur la terre est venu dans ses *propres domaines;* et bien qu'un grand nombre des siens ne l'aient pas reçu, ils n'en étaient pas moins *à lui* (Joan. 1); il avait par conséquent sur eux puissance et autorité. C'est de lui aussi que nous lisons dans l'Évangile que, même avant sa passion, *le Père lui a remis en main toutes choses* (Joan. 13); et dans l'Apocalypse que sa devise est : *le Roi des rois et le Seigneur des seigneurs* (Apoc. 19); et encore dans l'Évangile qu'il a renversé par deux paroles et la compagnie des soldats, et la tourbe des ministres envoyés contre lui par les princes et les pharisiens (Joan. 18) : *tantam turbam odiis ferocem*, dit saint Augustin (in Joan. Tr. 92), *armisque terribilem sine telo ullo percussit, repulit, stravit.* Et que dit-il à saint Pierre? *An putas quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum, sed quomodo implebuntur scripturas?* Il fit donc assez connaître qu'il avait la puissance, mais qu'il n'avait pas voulu l'exercer, parce que les divers oracles devaient être accomplis. »

Ex quibus patet objecta verba nobis potius favere.

Tommaseo, qui in suo liberculo : *Roma, e il mondo, ecc.* (prohibito Decr. 20 apr. 1852), appellat, ad beata tempora nascentis Ecclesiæ, in quibus Clerici nihil possidebant, sic Clericum inducit respondentem. Opus : *La Civiltà Cattolica*, vol. 7, 1851 : « Quelqu'un venant à avancer que pour mettre en harmonie toutes les parties de la société et tous les membres de l'Église, il ne suffirait pas de ramener les ecclésiastiques seuls à leur condition primitive, mais qu'il faudrait faire la même chose pour les laïques, qui ont aussi dans les premiers fidèles des exemples ravissants de vertu héroïque, que devrais-je ré-

poudre? Dans ces heureux temps, pourrait-on me dire, si le trône destiné aux papes était la *croix*, l'habitation destinée aux simples fidèles était les catacombes. Si les évêques et les prêtres mouraient (de mort violente bien entendu), les simples fidèles n'échappaient pas longtemps au même sort, et mouraient rarement dans leur lit, puisqu'ils étaient amenés par myriades dans l'amphithéâtre pour y être dévorés par les bêtes, ou au moins dans les prisons pour y être égorgés ou étranglés. Si les ecclésiastiques étaient pauvres et méprisés, les laïques étaient dépouillés de leurs biens et destitués de leurs emplois. De plus, si parmi les temps anciens nous nous arrêtons aux temps apostoliques, les laïques alors communiaient journellement, passaient les nuits en prières continuelles, et après avoir vendu leurs biens en apportaient le prix aux pieds des apôtres. Pourquoi n'imite-t-on pas de si beaux exemples? Pourquoi nos zélateurs italiens adressent-ils toujours leurs exhortations au clergé, jamais aux laïques?...

» J'entends qu'on me répond, en fin de compte, que les temps sont changés, que les premiers laïques devaient par-dessus tout donner des preuves de leur foi, pour prix de laquelle tous leurs droits devaient plus tard leur être garantis. Mais c'est là précisément ce que disent les ecclésiastiques pour leur défense, savoir : que les temps sont changés; qu'alors il fallait convaincre le monde de la divinité de la religion chrétienne, et par conséquent procéder sans moyens humains et même tout au contraire, par l'héroïsme de l'humilité, de la pauvreté, de la patience; mais que cette nécessité ayant cessé, on a dû entrer dans l'état normal et ordinaire providentiel, dans lequel la coopération humaine vient s'unir à l'appui divin, et où c'est tenter Dieu que de faire autrement, chose qui est défendue, comme vous le savez : *non tentabis Dominum Deum tuum...* » De plus, la primitive Église, quoique privée, par l'iniquité des temps, de ces honneurs, de ces richesses, de cette puissance dont elle a joui plus tard, n'a jamais refusé, même alors, d'employer les moyens naturels que la Providence lui offrait et développait peu à peu; car on ne doit jamais tenter Dieu, ni le forcer à perpétuer les miracles. Les premiers pontifes acceptaient de bon gré les riches offrandes que leur faisaient les matrones romaines, ou les patriciens qui se convertissaient à la foi, et ils les employaient à rendre le culte plus pompeux, à assurer davantage la subsistance des ministres sacrés. Et lorsque Constantin offrit enfin *la grosse dot au premier Père*

riche, le pape Sylvestre, quoique saint, et vénéré comme tel dans toute l'Église, ne s'est pas fait prier deux fois pour l'accepter. Il en fut de même des autres évêques répartis dans tout l'univers. Vous voyez donc que même les anciens pontifes et ecclésiastiques, bien que prêts à supporter avec joie les privations, les humiliations, les persécutions, ayant égard non à ce qu'il leur convenait davantage, mais à ce qui tournait à l'utilité plus générale et plus stable de l'Église, ne se refusaient pas à employer et à étendre peu à peu à la faveur des circonstances les moyens terrestres, Dieu le voulant ainsi. Pour qui veut y réfléchir, c'est encore ce que font, ni plus ni moins, les ecclésiastiques de nos jours. Autant qu'il est en eux, ils ne refusent pas et ne peuvent refuser les ressources que la Providence leur a confiées pour la garde et l'ornement de l'Église, étant prêts d'ailleurs à supporter avec joie les spoliations, l'exil, les persécutions, lorsqu'il plaît à Dieu de leur envoyer ce genre d'épreuves. Nous en avons des exemples tout récents, et qui certainement ne sont pas inconnus à M. Tommaseo. »

(*E*) *Page* 412.

D'après ce sentiment (audiatur *Gousset*), le donataire ou légataire qui est en possession des objets qu'on lui a donnés ou légués sans observer les formalités prescrites par la loi, peut les conserver en sûreté de conscience ; mais les héritiers du donateur ou testateur peuvent également, en conscience, refuser d'exécuter les dispositions de leur auteur, en faisant casser, au besoin, le testament ou l'acte de donation.

Dans cet état de choses, à quoi s'en tenir? Voici ce que nous pensons pour la pratique, modifiant l'opinion que nous avons émise dans notre édition des *Conférences d'Angers* :

1° Un curé, un confesseur étant consulté si on peut en conscience recevoir des héritiers du testateur, ou conserver un legs ou un don nul par défaut de forme, répondra qu'on le peut certainement...

2° Consulté par les héritiers s'ils sont obligés en conscience d'accomplir les volontés bien connues du testateur, il leur conseillera de les accomplir, ou de traiter à l'amiable avec le légataire ; mais il évitera de leur en faire une obligation, de crainte d'aller trop loin ; à moins qu'il ne s'agisse d'un legs pieux, et qu'on n'ait de fortes raisons de croire que le testateur n'a fait ce legs que pour réparer une injustice, ou satisfaire au devoir de l'aumône envers les pauvres, pour lesquels il n'aurait

pas fait, pendant sa vie, ce qu'il était obligé de faire, de l'aveu de ceux qui l'ont connu.

3° S'il est consulté sur les donations manuelles, accompagnées ou suivies de la délivrance des choses qui en sont l'objet, il répondra qu'elles sont valables. On suppose qu'elles n'excèdent point notablement la quotité disponible, et qu'elles ne sont point faites en fraude de la loi, qui défend de donner à un incapable (*Théol. Mor.*, n. 796).

Anatolius (addit Gury), confecto testamento olographo, moritur antequam subscribere potuerit. *Sabinus* heres nominatus in hoc testamento, subscriptionem testatoris, tam bene simulat, ut vere ab ipso confecta visa fuerit. Attamen, cum suborta fraudis suspicione, testamentum ad judiciale forum fuisset delatum, a judice validum declaratum fuit. Quid judicii? — R. *Sabinus* ad restitutionem tenetur, quia per fraudem legatum sibi vindicavit; fraude enim remota, certo per sententiam ab hereditate exclusus fuisset. Sententia igitur Sabino favere non debet, cum in falso facto innitatur.

(*F*) *Page* 437.

Hic audiendus Gousset : « Ici se présente une question : Pierre est possesseur de bonne foi d'une chose qui ne lui appartient pas; il la possède comme *sienne* tout le temps requis pour prescrire. Paul, son fils et son héritier présomptif, connaissant parfaitement que cette chose n'appartient point à Pierre, ne l'a point averti, de crainte d'interrompre une prescription dont il espérait profiter un jour. Pierre meurt, et Paul, en sa qualité d'héritier universel, recueille avec la succession le fonds que le père avait prescrit. Peut-il le conserver sans injustice? Nul doute, à notre avis, qu'il ne puisse le conserver, non en vertu de la prescription, car ce n'est pas lui qui a prescrit, mais en vertu de son titre d'héritier, qui lui donne un droit réel sur tous les biens de son père légitimement acquis. Il a péché contre la charité en n'avertissant ni son père ni celui contre qui courait la prescription; mais il n'a point péché contre la justice. Et le père, étant devenu maître et propriétaire du fonds qu'il a prescrit, a pu le transmettre à son fils, comme il aurait pu le transmettre à un étranger, soit à titre lucratif, soit à titre onéreux. Qu'on n'objecte point la mauvaise foi du fils; elle n'a pu vicier la possession du père, qui était de bonne foi; elle n'a pu, par conséquent, empêcher la prescription. *Théol. mor.*, t. I, n. 721.

« Une autre question : Un enfant mineur peut-il prescrire par une possession de bonne foi ? Il le peut, car la possession court au profit de tous ceux qui, de bonne foi, possèdent civilement, avec un titre translatif de propriété, réel ou présumé. Mais pourra-t-il, étant devenu majeur, conserver les biens qu'il a prescrits de bonne foi, dans le cas où le tuteur eût été de mauvaise foi ? Nous pensons qu'il peut les conserver, puisqu'il a pour lui le titre d'une prescription légitime : la mauvaise foi du tuteur ne peut nuire aux droits que le mineur tient de la loi. Si, durant son administration, le tuteur a fait tort à un tiers, lui seul doit en être responsable. » *Ibid.*, n. 722.

(G) *Page* 537.

Quomodo ergo (instabit fortasse quispiam) *cum his Decretis poteris conciliari celebris Encyclica Benedictina :* Vix pervenit ad aures ? *in hypothesi veræ contradictionis, nonne potius Bullæ adhærendum, quam Decretis posterioribus?*

Negamus *suppositum :* hæc nempe objectio supponit Benedictum XIV directe vel indirecte controversiam circa usuras in Scholis pendentem prædicta Encyclica definivisse, et ejus definitioni adversari responsa posteriora Ss. Congregationum ; atqui hoc est falsum. Sapientissimus enim Pontifex tantum abfuit a tali definitione ferenda, ut anno 1746, id est vix vix post editam anno præcedenti suam Encyclicam, permiserit Romæ sub ipsis oculis suis in lucem typis edi, imo et sibi dedicari Opus Scipionis Maffei Veronensis cum titulo : *Sull' impiego del denaro*, ubi thesim ipsam aperte tuetur, quam adversarii supponunt in Encyclica illa fuisse proscriptam.

Hoc adeo verum est, ut etiam post Benedictum XIV thesis ipsa fuerit adhuc apertissime in scholis Catholicis propugnata, et adhuc a compluribus propugnetur, sciente et non reclamante Sede Apostolica, uti videri potest in libris : 1. Bolgeni (S. Pœnitent Theologi), *Dissert. sopra l'impiego del danaro e l'usura ;* — 2. Mastrofini, *Le usure*, libri 3, Romæ, sub Pio VIII ; — 3. Cardin. De la Luzerne, *Sur le prêt de commerce ;* — 4. Rolando, *Osservazione sull' usura*, aliorumque plurium. Quis autem credat tot Auctores catholicos, et quidem tam magni nominis, voluisse thesim tueri, quæ jampridem tam expresse et apposita Bulla fuisset a Benedicto XIV proscripta? Verum id clarius patebit, si objecta Encyclica attente consideretur : ibi videlicet prohibetur quidem perceptio auctarii cujuscumque ex mutuo *vi et ratione ipsius mutui ;* sed ne verbum quidem videre est

de *titulo extrinseco legis civilis*, de quo solo tota est controversia. Hinc S. Pœnitentiaria interrogata a D. Gousset : *an Confessarius ille possit absolvi, qui licet Benedicti* XIV *et aliorum Summorum Pontificum de usura definitiones noverit, docet ex mutuo divitibus aut negotiatoribus præstito percipi posse præter sortem lucrum quinque pro centum etiam ab iis, qui nullum omnino alium præter legem civilem titulum habent mutuo extrinsecum;* aperte respondit sub die 14 augusti anno 1831, *Confessarium illum non esse inquietandum, quousque sancta Sedes definitivam decisionem emiserit, cui paratus sit se subjicere, adeoque nihil obstare ejusdem absolutioni in Sacramento Pœnitentiæ* (*Vid.* Coll. citata).

FINIS TOMI SECUNDI.

INDEX TOMI SECUNDI.

SEQUENTIA TRACTATUS QUARTI.

Pag.

DISPUTATIO II. De vitiis capitalibus 1

CAP. I. De superbia. 2

CAP. II. De avaritia 5

CAP. III. De luxuria 7

Art. 1. De luxuriæ definitione, natura et divisione 8

§ 1. De luxuria perfecta et naturali. 9

§ 2. De luxuria perfecta contra naturam 21

§ 3. De luxuria imperfecta. 30

Art. 2. De luxuriæ filiabus et remediis. 41

CAP. IV. De gula 45

CAP. V. De ira 53

CAP. VI. De invidia 55

CAP. VII. De acedia 58

DISPUTATIO III. De censuris. 60

CAP. I. De censuræ nomine, natura, divisione ac conditionibus.. . . . . *ib.*

CAP. II. De censuræ causa efficiente, seu de iis qui ferre possunt censuram.. 64

CAP. III. De iis qui possunt censura coerceri. 70

CAP. IV. De criminibus quorum causa censuræ inferuntur. . 73

CAP. V. De modis et solemnitatibus in censura ferenda . . . 75

CAP. VI. De causis a censura excusantibus. 77

CAP. VII. De censuræ cessatione 78

CAP. VIII. De singulis censuræ speciebus. 84

Art. 1. De excommunicatione . . . . . *ib.*

§ 1. De excommunicatione majori in genere. 85

N. 1. Privatio activa et passiva Sacramentorum. 87

N. 2. Privatio suffragiorum ac precum. 89

N. 3. Privatio divinorum officiorum. 90

N. 4. Privatio communionis forensis atque civilis. . . . 92

Pag.

N. 5. Privatio jurisdictionis et sepulturæ ecclesiasticæ. 93
N. 6. Inhabilitas quoad beneficia, officia et rescripta . . 94
§ 2. De excommunicatione majori in particulari 96
N. 1. Excommunicationes nulli reservatæ 97
N. 2. Excommunicationes Episcopo reservatæ. . . . . *ib.*
N. 3. Excommunicationes Pontifici reservatæ. 98
Corollarium. De excommunicatione ob percussionem Clericorum 101
Scholium. De Monitoriis 106
§ 3. De excommunicatione minori. 107
Art. 2. De suspensione 110
§ 1. De suspensione in genere . . . . . *ib.*
§ 2. De suspensionibus in particulari 117
Art. 3. De interdicto. 118
§ 1. De interdicto in genere . . . . . *ib.*
§ 2. De interdictis latis in particulari 121
ADNOTATIONES. 123

TRACTATUS QUINTUS.

INTRODUCTIO. De Virtute Religionis 132
DISPUTATIO PRÆAMBULA. De virtutibus generatim . . . . . *ib.*
PRÆLUDIUM. De Religionis natura et actibus. 136
DISPUTATIO I. De actibus Religionis internis. 139
CAP. I. De devotione . . . . . *ib.*
CAP. II. De oratione 143
Art. 1. De oratione mentali 154
§ 1. De meditatione 155
§ 2. De contemplatione. 159
Art. 2. De oratione vocali. 163
§ 1. De oratione dominica 164
§ 2. De oratione jaculatoria 165
Art. 3. De Horis canonicis. . . . . *ib.*
§ 1. De Horarum definitione, numero, origine et forma . *ib.*
§ 2. De obligatione Horas canonicas recitandi. 167
§ 3. De iis qui tenentur Horas recitare. 169
§ 4. De tempore et ordine in Horarum recitatione 176
§ 5. De modo Horas canonicas recitandi. 181
§ 6. De causis ab Horarum recitatione excusantibus. . . . 189
DISPUTATIO II. De actibus Religionis externis. 193
CAP. I. De voto. . . . . *ib.*
Art. 1. De voti definitione, honestate et divisione. . . . . *ib.*
Art. 2. De conditionibus ad votum 197
§ 1. De requisitis ad votum ex parte personæ. . . . . *ib.*
§ 2. De requisitis ad votum ex parte rei. 200

Pag.

Art. 3. De voti obligatione. 203
Scholium. De votorum interpretatione 211
Art. 4. De voti exstinctione. 213
§ 1. De cessatione causæ, et materiæ mutatione. . . . . *ib.*
§ 2. De commutatione et dispensatione voti. 215
§ 3. De voti extinctione per irritationem 221

Cap. II. De juramento 224

Art. 1. De juramenti definitione, divisione et honestate. . . *ib.*
Art. 2. De iis qui jurare possunt et debent. 230
Art. 3. De conditionibus ad juramentum. . . . . *ib.*
§ 1. De veritate in juramento 231
§ 2. De judicio in juramento. 236
§ 3. De justitia juramenti 237
Art. 4. De juramenti obligatione. 238
Art. 5. De juramenti exstinctione et interpretatione. 241
Scholium. De adjuratione. 242

Cap. III. De sanctificatione Festorum 243

Art. 1. De natura et vi hujus præcepti. . . . . *ib.*
Art. 2. De operibus, quæ prohibentur diebus festis 254
§ *unicus.* De causis excusantibus ab operibus servilibus. . 258

Disputatio III. De vitiis, quæ virtuti Religionis adversantur. . . 263

Cap. I. De superstitione. . . . . *ib.*

Art. 1. De idololatria. 265
Art. 2. De divinatione 267
Art. 3. De vana observantia 273
Coroll. De Magnetismo animali, seu *Mesmerismo* 277

Cap. II. De irreligiositate. 282

Art. 1. De tentatione Dei . . . . . *ib.*
Art. 2. De blasphemia 285
Art. 3. De sacrilegio. 294
Art. 4. De simonia. 297
§ 1. De simoniæ natura et divisione. . . . . *ib.*
§ 2. De pœnis in simoniam 309
§ 3. De causis a simonia excusantibus 314

Adnotationes. 320

TRACTATUS SEXTUS.

Introductio. De virtute justitiæ. 329

Quæstio præambula. . . . . *ib.*

Disputatio I. De jure 333

Cap. unicum. De juris nomine, definitione et divisione . . . . *ib.*

Art. 1. De servitute. 335
Art. 2. De usu et usufructu. 337

Pag.

§ 1. De juribus et oneribus usus et usufructus. 340
§ 2. De modis de exstinctione usus et usufructus. 343
Art. 3. De habitatione et possessione 344
Disputatio II. De dominio 347
Cap. I. De dominii definitione, origine et divisione . . . . . *ib.*
Art. 1. De dominii definitione et origine . . . . . *ib.*
Scholium. Communismus 349
Corollarium. Radicalismus, Socialismus, et Fourierismus, seu Systema Phalansterianum 355
Art. 2. De dominii divisione. 356
Cap. II. De dominii objecto. 357
Cap. III. De dominii subjecto 362
Art. 1. De dominio infidelium, peccatorum, parvulorum et amentium . . . . . *ib.*
Art. 2. De dominio Clericorum 363
Art. 3. De dominio filiorumfamilias 373
§ *unicus.* De patria potestate 377
Art. 4. De dominio uxorum. 379
Cap. IV. De modo adquirendi dominium 380
Cap. V. De modis juris gentium originariis. . . . . *ib.*
Art. 1. De occupatione . . . . . *ib.*
§ 1. De venatione et piscatione 381
§ 2. De inventione 384
Art. 2. De accessione 390
§ 1. De accessione quoad rem, cum una ab altera producitur . . . . . *ib.*
§ 2. De accessione quoad rem, quæ una alteri adjungitur. 391
Cap. VI. De modis adquirendi rerum dominii juris gentium derivativis. 395
Cap. VII. De modo adquirendi dominii juris civilis universali, id est de hereditate 396
Art. 1. De hereditate testamentaria. 398
§ 1. Dispositions générales. 399
§ 2. De la capacité de disposer ou de recevoir par donation entre-vifs ou par testament . . . . . *ib.*
§ 3. De la portion de biens disponible 401
§ 4. De la réduction des donations et legs. 402
§ 5. De la forme des testaments 403
§ 6. Des institutions d'héritiers et des legs en général. . . 405
§ 7. Du legs universel 406
§ 8. Du legs à titre universel. 407
§ 9. Des legs particuliers 408
§ 10. Des exécuteurs testamentaires. 409
§ 11. De la révocation des testaments et de leur caducité. 410

Pag
§ 12. De testamentis cui desunt solemnitates præscriptæ. 411
§ 13. De substitutionibus 419
Art. 2. De hereditate legitima sive ab intestato 420
§ 1. De l'ouverture des successions 420
§ 2. Des qualités requises pour succéder . . . . . *ib.*
§ 3. Des divers ordres de successions 421
§ 4. De la représentation 422
§ 5. Des successions déférées aux descendants . . . . . *ib.*
§ 6. Des successions déférées aux ascendants 423
§ 7. Des successions collatérales . . . . . *ib.*
§ 8. Des successions irrégulières. 424
§ 9. Des droits du conjoint survivant et de l'État 425
§ 10. De l'acceptation et de la répudiation des successions. *ib.*
§ 11. Du bénéfice d'inventaire. . . . . *ib.*
Cap. VIII. De modis adquirendi rerum dominii juris civilis particularibus 427
Dissertatio I. De præscriptione. . . . . *ib.*
Dissertatio II. De contractibus 437
Cap. I. De contractibus in genere 441
Art. 1. Personæ quæ contrahunt. . . . . *ib.*
Art. 2. Res quæ in contractum deducuntur. 444
Art. 3. Consensus contrahentium. 445
Art. 4. Effectus e contractu prosiliens. 450
Scholium. De obligationibus nulla præcedente conventione 461
Cap. II. De contractibus in specie 462
— *Contractus onerosi.* —
Art. 1. De emptione et venditione. 463
§ 1. De consensu . . . . . *ib.*
§ 2. De merce. 465
§ 3. De pretio. 471
§ 4. De quibusdam venditionis speciebus 478
§ 5. De rescissione venditionis. 486
Scholium. De permutatione. 487
Art. 2. De locatione et conductione. . . . . *ib.*
§ 1. De locatione rerum 488
§ 2. De locatione operarum et industriæ 494
§ 3. De locatione animalium. 496
Sect. 1. Du cheptel simple. . . . . *ib.*
Sect. 2. Du cheptel à moitié 498
Sect. 3. Du cheptel donné au fermier . . . . . *ib.*
Sect. 4. Du cheptel donné au colon partiaire . . . . *ib.*
Sect. 5. Du cheptel improprement dit. 499
Art. 3. De censu, emphyteusi, vitalitio, pignore, et hypotheca . . . . . *ib.*

Pag.
Art. 4. De cambio, et transactione 507
Art. 5. De contractu societatis 509
— *Contractus gratuiti* —
Art. 6. De mutuo et usura. 514
§ 1. De mutuo. 514
§ 2. De usura. 518
§ 3. Tituli, vi quorum licet aliquid supra sortem exigere. 527
Art. 7. De donatione 537
Coroll. 1. De dote propter nuptias 544
Coroll. 2. De promissione. . . . . *ib.*
Art. 8. De deposito, sequestro, fidejussione, commodato, precario et mandato. 547
Art. 9. De contractibus aleatoriis 553
Adnotationes 560

FINIS INDICIS

Ex typis E. Thunot et Ce, via dicta Racine, 26.

239.02
SC92

4920

SCAVINI, P.

AUTHOR

Theologia Moralis Universa

TITLE Vol. II

DATE LOANED	BORROWER'S NAME	ROOM NUMBER

4920